

ՀԱՅՈՒՄԱՆՈՒՅԱՆ

Ը

✓
ԱՐԿԵՐՈՒՆԱԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
ԳԱՒՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱԿՈՔ
ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ

ԵՐԿԵՐ
Ը

ԲՆԱԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱՎՋՈՒԹՅՈՒՆ
2011

11
71576

ՀՏԴ 891.981.0
ԳՄԴ 83.3 (2Հ)
Մ 243

Մանանդյան Հ. Հ.

Մ 243 Երկեր / Հ. Հ. Մանանդյան: Հայկական մատենաշար Գալուստ Կիլայեցեան հիմնարկութեան: Հրատարակության պատրաստեց Պ. Հ. Հովհաննիսյանը. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2011. Հ. Ը: Բնագրագիտական աշխատություններ.- 556 էջ + 1 ներդիր:

Հակոբ Մանանդյանի երկերի ուրերորդ հատորն ընդգրկում է ակամավոր հայագետի բնագրագիտական աշխատությունները: Հատորում զետեղված են Գրիգոր Նավիանգացու ճառերի, Նոննոսի և Արիստոտելի «Կատեգորիաների», Էլիաս Իմաստասերի մեկնությունների, Թեոն Աղեքսանդրացու և Հերմես Եռամեծի աշխատությունների հին հայերեն քարգմանությունները:

Հասցեագրվում է հայագետներին և ընթերցող հանրությանը:

ՀՏԴ 891.981.0
ԳՄԴ 83.3 (2Հ)

ISBN 978-5-8084-1521-8

© Հովհաննիսյան Պ. Հ., 2011 թ.
© ԵՊՀ հրատարակչություն, 2011 թ.

FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN

Խմբագրական հանձնաժողով

ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ Պ. Հ., ՄԱԴՈՅԱՆ Ա. Գ.
ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ Ա. Ա., ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ Պ. Գ.

Հատորը հրատարակության պատրաստեց
Պ. Հ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հայկական ԽՍՀ ԳԱ պատմություն ինստիտուտն ակադեմիայի նախագահություն ժամանակահատվածում 1973-1985 թթ. ընթացքում լույս ընծայեց ականավոր Հայագետ Հակոբ Մանանդյանի երկերի վեց հատորները: Տարբեր պատճառներով պատմաբանի երկերի նախատեսված յոթերորդ և ութերորդ հատորները լույս չտեսան:

Գալուստ Գյուլբենկյան Հիմնարկության (Լիաարոն) Հայկական բաժանմունքի տնօրեն Զավեն Եկավյանի նախաձեռնությամբ 2010 թվականին ԵՊՀ Հրատարակչությունը 25-ամյա ընդմիջումից հետո լույս ընծայեց Հակոբ Մանանդյանի երկերի յոթերորդ հատորը, որտեղ ղեկավարված էին Հայագետի 14 ուսումնասիրությունները: Բանասիրության հարցերին նվիրված 7-րդ հատորը Հրատարակչության պատրաստելիս խմբագրական հանձնաժողովը հարկ էր համարել հատուկ չեչտելու, որ դանց է առնելու Հ. Մանանդյանի աշխատասիրած ընթացքի հրատարակությունները:

7-րդ հատորի լույս ընծայումից հետո եղան բազմաթիվ առաջարկություններ, արտահայտվեցին ցանկություններ՝ Հ. Մանանդյանի ընդգրկված աշխատանքներն ուսումնասիրություններն ի մի բերելու և մեկ հատորով հրատարակելու ուղղությամբ: Ի համերաշխություն այդ առաջարկությունների՝ ղեկավար Զավեն Եկավյանը սիրահոգաբար նախաձեռնեց ընդգրկված աշխատանքները նվիրված Հ. Մանանդյանի երկերի սույն հատորի լույս ընծայումը:

Հակոբ Մանանդյանի ընդգրկված աշխատանքները վերաբերում են Հայ մատենագրության հունարան դպրոցի թարգմանություններին: Այդ դպրոցի թարգմանիչների կողմից են Հայերեն թարգմանվել Պլատոնի, Արիստոտելի, Պորփյուրի, Փլուտինի, Էլիասի, Զենոն Սպոսի, Հերմես Եռամեծի և այլոց ոչ միայն երկերը, այլև դրանց մեկնությունները: Հ. Մանանդյանի ջանքերով են հայտնաբերվել և հրատարակվել Գրիգոր Նազիանզացու ճառերի, Նոննոսի և Արիստոտելի «Կատեգորիաների», Էլիաս Իմաստասերի մեկնությունների, Թեոն Աղեքսանդրացու

«Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» և Հերմես Եռամեծի «Առ Ասկղեպիոս սահմանք» երկասիրությունների հայերեն թարգմանությունները:

Հ. Մանանդյանը հրատարակության էր պատրաստել նաև Ջենոն Իմաստասերի «Յաղագս բնութեան» երկի հայերեն թարգմանությունը: Այդ մասին նա որոշակիորեն ակնարկում է 1939 թ. փետրվարի 8-ին Հովսեփ Օրբելյուն հղված նամակում. «Տպագրության համար համարյա պատրաստ է Ջենոնի և Հերմես եռամեծի հատվածները հին հայերեն թարգմանություն»¹: Սակայն Հ. Մանանդյանը իր կազմած Ջենոնի համառոտ խմբագրություն համահավաք բնագիրը 1946 թվականին հանձնեց Լ. Սո. Ուաշիկյանին, որն այդ ժամանակ պատրաստում էր Ջենոնի ընդարձակ խմբագրություն համահավաք բնագիրը: Ուաշիկյանը հարկ է համարել այդ մասին հատուկ ծանուցել Ջենոնի երկը հրատարակելիս. «Հարեանցի կերպով ծանոթանալով մեր կատարած աշխատանքին՝ ակադ. Հ. Մանանդյանն իր կազմած բնագիրը 1946 թվականին հանձնեց մեզ: Խնամքով կատարած այդ աշխատանքը, համահավաք բնագիրը կազմելու ընթացքում մեծապես օգնեց մեր աշխատանքին, որի համար և հայտնում ենք նրան խորին շնորհակալություն»²:

Ստորև հրատարակվող չորս բնագրերը դասակարգված են ըստ գրությունների ժամանակագրության: Նոննոսի և էլիասի մեկնությունների գերմաներեն և ռուսերեն առաջաբանները տրվում են հայերեն թարգմանություններով: Բոլոր չորս բնագրերն էլ լուսանկարված են համապատասխան հրատարակություններից՝ հատկապես Հ. Մանանդյանի մեջբերման համակարգը և քննական ապարատը ճշտություններ պահպանելու մտահոգությամբ:

Հ. Հ. Մանանդյանի բնագրազիտական աշխատություններն ունեն գիտական անուրանալի արժեք և կարևոր ներդրումներ են բովանդակ քաղաքակրթության բնագավառում:

¹ Լ. Հ. Բաբայան, Վ. Ա. Հակոբյան, Հակոբ Մանանդյան, Երևան, 1974, էջ 34:

² Տե՛ս «Մատենադարանի գիտական նյութերի ժողովածու», № 2, Երևան, 1950, էջ 66:

ՆՈՆՆՈՍ

**ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶԱՅՈՒ ՀԻՆԳ ԺԱՌԵՐԻ
ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԼՈՒԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ**

ՆՈՆՆՈՍԻ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶԱՅՈՒ ՀԻՆԳ ՃԱՌԵՐԻ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Գրիգոր Նազիանզացու չորս ճառերի առաստիպականական պարզարանումները, ինչպես հայտնի է, վերագրվում են ոմն վանահայր Նոննոսի: Դրանք պետք է կատարված լինեն VI դարի սկզբին¹:

Մենք այդ բաժանարարներն ունենք մի գրաբարյան թարգմանություն, սակայն ոչ թե չորս ճառերի, ինչպես հունարենում է, այլ հինգ. 1) Տիրոջ դարուստի մասին, 2) Բարսեղ Կեսարացու մասին, 3) և 4) Հուլիանոս կայսեր մասին (երկու պարտավական ճառ), 5) Ճառ եպիսկոպոս և նահատակ Կիպրիանոսի վերաբերյալ:

Նոննոսի գրաբարյան բնագիրը մինչ օրս հրատարակված չէր: Հայր Գ. Զարրհանալյանը² հիշատակում է «Լուծմունքների» երկու վնասվածական ձևագիր, որոնցից առավել հինը ոճ է (= 1208) թվականի է: Էջմիածնի մատենադարանի՝ «Լուծմունքներ» բովանդակող մի գրչագիր ժողովածուի վրա (1223 թ.) իմ ուշագրությունը հրավիրել է Գալուստ Տեր-Մկրտչյանը (Ձև. № 2093 = Մայր ցուցակ, № 2050): Դրանից կարճ ժամանակ անց էջմիածնի № 1775 ժողովածուում (Մայր ցուցակ, № 1733) միանգամայն սրտաւհարար հայտնաբերվեց Նոննոսի մի երկրորդ ձևագիր ևս, որը ընագրի ճշտությունը գերազանցում է հայտնի բոլորին: Այն գրվել է հին կիսաբողոքորով, այնպես որ նրա ընդօրինակման ժամանակը, իմ կարծիքով, մոտավորապես XIII դար է:

Մայր ցուցակում³ թվարկմադարար իբրև «Լակոնացիների

¹ Հմմտ. Edwin Patzig, De nonnians in IV. orationes Gregorii Nazianzeni commentariis, Leipzig, 1890, K. Krumbacher, Geschichte der byzantinische Literatur, Zw. Aufl., 1897, S. 137 und 680:

² Գ. Զարրհանալյան, Մատենադարան հայկական թարգմանությունների նախնաց, վնասված, 1889, էջ 634 և հետագայում:

³ Ց. Կարենեանց, Մայր ցուցակ ձևագիր մատենից գրադարանի Սրբոյ Աթոռայն էջմիածնի, Թիֆլիս, 1863:

պատմութիւն» վկայակոչված գործը¹ պարունակում է առասպելական պատմութիւնների երեսուն զուգնները (ա-լ), որոնք «Լուծմունքների» տարբեր մասերից քաղել և ի մի է բերել Հովսեփ անունով մի անհայտ գրիչ (ձև. № 1808 = Մայր ցուցակ, № 1765, ոճ/թ = 1690 թ.): Բացի այդ, ինչպես իրավամբ ենթադրել է Հայր Հ. Տաշյանը, «Լուծմունքների» մի հավաքածու առկա է «Գիրք պատճառաց» ժողովածուում²:

Մեր հրատարակութեան համար օգտագործել ենք էջմիածնի վերոհիշյալ երկու ձեռագրերի ընդարձակ քնագիրը, իսկ անհասկանալի տեղիներում ըստ հնարավորին նկատի ենք առել նաև Հովսեփի և «Գիրք պատճառաց»-ի բանաքաղութիւնները:

Իր բանաքաղութեան հիշատակարանում Հովսեփ գրիչը վկայում է «Լուծմունքների» հեղինակի մասին, որը, ըստ նրա, հայ փիլիսոփա Դավիթ Անհաղթն է. «Ձայս քանի մի առաջնոց Հեթանոսաց առասպելական պատմութենէ», զոր արարեալ է Դաւիթ յԱնյաղթ փիլիսոփայի և ևս պիտեալ և վրիպակ Յովսեփս զպիտանացուն ընտրեցի և ծրեալ եղի ի վերջ գրգիս...» (№ 1808 = Մայր ցուցակ, № 1765, էջ 340բ): № 1775 ձեռագրում, որը նոննոսից բացի (էջ 2ա-108ա) պարունակում է նաև պատմութիւններ Հեթանոսաց (Կոստանդնուպոլսի նախապատմութիւն, էջ 108բ-117բ), եփսերիոս Կեսարացոց (էջ 117բ-127ա) և «Գիրք պատճառաց»-ից, Երևան է գալիս մի գրութիւն, որը, հավանաբար, վերաբերում է հիմնական մասին՝ «Լուծմունքներին», և նմանապես Դավիթ Անհաղթին է համարում «Արտաքին փիլիսոփաների առասպելարանութեան» հեղինակը: Այս՝ հետագայում մեկ ուրիշ ձեռքով հավելված գրութիւնը հնչում է այսպես. «Գիրքս իմաստասիրաց արտաքնոց առասպելարանութենան» արարեալ Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայի» (ձև. № 1775, էջ 150բ): Հայ փիլիսոփա Դավիթ Անհաղթին այլուր վերագրում են ևս մի քանի գրվածք, որոնք ընավ նա չի հեղինակել: Հեղինակի և թարգմանութեան ժամանակի ճշտումը դեռ կարող է հանգամանալից քննական ուսումնասիրութեան:

¹ № 1765, Տ. 194. «Պատմութիւն լակոնացոց արարեալ ի Դաւիթ փիլիսոփայի և համաստալ ի Յովսեփս ոմննէ, ունի ղյիշատակարան»: Diese falsche Angabe ist dann von P. G. Zarbanalian benutzt worden (Bibl. d. a. arm. Vübers., S. 756).

² Հմմտ. Յ. վրդ. Տաշեան, Յուցակ Հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, Վիեննա, 1895, էջ 225-229:

ՄԱՏՈՐՈՒՔԻՆՆԵՐԻ ՄԷՋ ՎՈՐՃԱԾՈՒՄԸ ԿՐԽԱՏՈՒՄՆԵՐԻՆ .

A. = Ձեռ. N. 1775 Լճմ. մատ. (Մայր ցուցակ, N. 1733).

B. = Ձեռ. N. 2093 Լճմ. մատ. (Մայր ցուցակ, N. 2050).

A լուս. = A ձեռ. լուսանցքի ծանոթութիւնները. (գրիչը և թանաքը չեն տարբերում բնագրի գրչից և թանաքից).

B. մի ն. գ. = B ձեռագրում մի նոր գրչի սրբագրութիւնները.

Օւարբ. = Օւարթաւիւն. և Վ. Մատենադարան հայկ. թարգման. Վեհափ, 1889.

Պատճ. գիրք. = Ձեռ. N. 1650 Լճմ. մատ. (Մայր ցուցակ, N. 1608).

(եւ-երի և եւ-երի գրութիւնը երկու ձեռագրի մէջ էլ երբեմն անորոշ էր. ծանոթութեանց մէջ սոցա տարբերութիւնները նշանակած չենք, իսկ բնագրում հետեւել ենք սովորական հին ուղղագրութեանը):

I.

ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑՆ ԱՅՆՈՅԻՎ,
ԶՈՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԵԱՅ ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒՄԱՐԱՆ Ի ՃԱՌԻՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ԴՐՄԱՏՈՍԻ,

Ըն լիւրճիւր յայտնի ձեռնագրի և գրչի մէջ կրեւորացի բռնագրի...

Օւրթաւիւնը աստուածարանքն հեղինակացոյ ի կրթութեան ասան ծնեալ, և ծնանելով կեցեալ պատկէ՛ կրթութեան ընդ ձեռի ամուսնացեալ և նորին եղեալ բնակակից. զմանկութեն զորս ծնանել, առեալ սա՛ կլանէր, և ապաքս ըստ իւր անգամ՝ այսմ իրի լինելով՝ անդաւակ մնացեալ լինէր ձեռ. լիւրճի՛ յորժամ՝ զլրամագ ծնաւ, երկուցեալ, թէ գուցէ և զայս կլանիցէ և կորուսցէ, զի՛մ պատեալ ի խանձարութեան, իւր թէ սոյալ, եւ 10 ցկրթութեան զի կլանիցէ, և զլրամագ արտադրեալ՝ պահեաց ի կրթութեան և կարգեաց առ սոյալին զկրթութեան և զկրթութեան՝ կարգեալ և զինուր թնդիւն առնել, զի լինիցին հնչեմունք պատկառք հարաւորք, մինչ և գողանալ և մուրթեցեացանել զձայն լալոյ մանկանն, զի մի գիտացել կրթութեան զմարդուս մանկանն և առեալ կլանիցէ զնա՛ լիւրճի՛ այժմիկ հայր ասէ 15

- 1) B. պատմութեանց. 2) B. զոր. 2) A. ի ծառի. 4) AB. լրամագ. 5) B. հեղինակացոյ. 5) B. կրթութեան. 6) B. կրթութեան [յուս. Կրթութեան.] 10) B. սոյալ. 11) B. ցկրթութեան. 12) B. առ սոյալին. 12) B. զկրթութեան. 12) A. կարգեալ. 13) B. թնդիւն. 14) B. մանկանն. 14) B. կրթութեան. 15) B. այժմ.

վարդապետս որդիասեաց զԱրտնոս և մանուկ լացեալ զԱրամազդ. և կուրեսս և
 կորիւրանսս, զորս կարգեաց շուէ կարասիւ առ մանկամբն. զեք տմանք
 են, և զինուք կարաւունն զգլխովերջն (?) ասէ, քանզի թնդմունս ստնէին
 բախելով զաստարսն, զի ծածկիցի լալիւն մանկանն. իսկ կրեաացոց
 5 բռնաւորին ասաց, քանզի առաստիւրարեքն եղզենացոց աստուած ստնն
 եղեալ զԱրամազդ, այլ հանդիսահոն պատմութիւնն, զոր և ստուգէ
 աստուածայինն Վրիգորոսս, ասէ, ինէ Արամազդս բռնաւոր էր կրեաացոց,
 և կամելով հաճել զնա հպատակքն իւր՝ առաստիւրարանէին ինէ ի Արտնոսէ
 և Հնէէ ունի զլինելութիւն, սակացն մարդ էր, վասն որոյ և ի վերայ
 10 հասեալ լինի. իմէպէտ և եղզենացոց հաճոյ ոչ լնուիցի, քանզի եղզենացիքն
 ոչ կամին զԱրամազդ մարդ զող ասել և բռնաւոր կրեաացոց, այլ աստուած:

Ի.

Ի. ին վիւթ-գ-նց-նցն նորոշէ և քիչ և իւրիւթ-նոր. . . Այս
 պատմութիւնն կայ և յարձանականսն և է այսպէս. ի վրիւգիս պաշտեալ
 15 եղև մայր աստուածոցն Արամազդայ, Պրոսիգորի, Պրոստորի և շերայ. արդ
 մայր աստուածոցս այսոցիկ էր, այլ Արտնոսի կին էր: Մմա ի վրիւգիսայ
 լինէին ծաւնմունք, և կատարողքն սոցունց, իւր արիւթեալք հշտուութեամբ
 զմարմինս իւրեանց յաւշէին սրով, ի ձեռն փողոյ հրձուեցուցանելով
 զինքեան և յարուցանելով կայստաղայն ի հարուածսն: Իսկ մինչև ցարդ
 20 եղզենացիք, առ լեռնախորմանս կարիացոց, անդգամք ոմանք աղճատեալք
 հատանն զինքեանս, նախնի սովորութեամբն ըմբռնեալք:

Պ.

Պ. Ին ին վիւթ-գ-նց-նցն նորոշէ և քիչ և իւրիւթ-նոր. . . և այս պատմութիւնն
 գրեալ կայ յարձանականսն, և է այսպէս. Վեմեսեր, աստուած գողով ծնու

- 1) Բ. զկրանոս. 2) Բ. կուրիրանոս, [յուն. Κορυβαντες, Κορυβαντες].
 2) Ա. սև. 2) Բ. առ մանկանն. 4) Բ. ծածկեացի. 4) Բ. կրեաացոց.
 5) Ա. առաստիւրարեքն. 5) Բ. ելլացոց. 6) Բ. ստուգէին. 7) Բ.
 Թճախն Վրիգորոս. 7) Բ. արամազդ. 7) Բ. կրեաացոցն. 8) Բ. ի
 կրանոսէ. 9) Բ. յունէ, [յուն. Ρέα.]. 9) Բ. զլինելութիւն. 9) Բ. ի
 վերայ. 10) Ա. լուսանցքում գրած ունի Վանուցեալ, Բ. ծանուցեալ
 հասեալ. 10) Բ. ելլենացոցն. 10) Բ. ելլենացիք. 13) Բ. փուրիցեաց.
 13) Բ. կորիւրսն. 14) Բ. կա յարձանականսն. 14) Բ. պստիսի. 14) Բ.
 (ի) փուրիցեայ. 15) Ա. արամազդա. 15) Բ. պիսիգանի, [յուն. Προσεδωv.].
 15) ԱԲ. պատուհի, [յուն. Πλουτων]. Պրոստորի մեր ուղղածն է. 15) Բ.
 հերեայ. 16) Ա. այլ. 16) Բ. կրանոսի. 16) Բ. փուրիցա. 17) Բ. լինի.
 17) Բ. ալիւթալք. 20) Բ. ելլենացիք. 20) Բ. ի առ լեռնախորմանքն.
 23) Լ'ղլիկ յատուկ անուն. [յուն. Κόρη]. 24) Ա. կա, Բ. կայ:

դուստր յ Արամազդայ, զոր կոչեին Միջեկ և Պերսեփունէ. սմա տափեալ Պիտատն յափշտակեաց և էջ ի գծոխ: Բոյ՝ Վեմեաեր շրջելով խնդրէր զՄիջեկն, և բաղում՝ յածեալ՝ եկն յԱտտիկէ, իսկ գտեղին, յոր եկն՝ կոչեցան Նզդեմեկ՝ զգալն անդանաւր. այլ ուսաւ առ ի Աեղեոս և ի Տրիպատմեոսէ, թէ Միջեկն յափշտակեալ առ ի 5 Պիտատմեոսէ, և է ի գծոխ: Բոյ իմացեալ զայս աստուածուհին՝ զաղարեաց ի յածմանէն, և փոխարինելով՝ զարան՝ յաղագս շնորհիւ աշտորիկ ետ նոցա սերմանիս ցորենայ և գարւոյ և այլոց հնդկոց, քանզի ասի սերմանակաւն պտոցոց զոյ վերատեսուչ Վեմեաեր: Բայ տեսեալ զսերմանիւն՝ ետ և վերադարձ և կատս թեւաւորս առ ի շրջել և բաշխել ամենեցուն զցորենան 10 և զգարին, զի ոչ ևս զիտեկն մարդիկ ուտել հաց կամ վարել ցորենով. այլ ճարակեալն կենցաղով կէին. սակայն ոչ միայն զցորենան, այլ և զամենայն սերմանակաւն պտուղն ետ, և զմիտեալ իոնս կատարեաց և ուսոցց նոցա, թէ որպէս պարտ է կատարել և կատարեալ լինել. այլ զիշերժ և զե կատարելութիւնն յՆզդեմեկն, զի և տաճար անդանաւր շինեցաւ նորիւ. 15 Վեմեաերայ: Եւ այլ ասէ պարպէս վարդապետն, թէ զամենս ատենք բարիօք և զամենս կրէր, վասն զի Վեմեաեր կրեաց բարիօք, լուեալ յաղագս դատին և զգարեալ ի յածմանէն: Եւ ինքն բարի ատենք կրելեացն վասն տարւոյն զսերմանիւն և կատարելոյն զմիտեալ իոնսն. այլ ասէ լուեկացն և լուեկի զոյ արժանաւորացն, վասն զի օրէն էր, որ հրամայէր՝ ոչ և մի ինչ 20 սամք ի կատարելոյն և յորոց կատարեալքն լինէին զկտրհուրդսն հրապարակել զկատարելութեանն, այլ լուութեամբ ունել և ոչինչ արտա յայտել անխորհրդիցն:

Պ.

Պ. Ըն Վեմեաերայ յառնէ և նշար մի երկնցն անխորհրդ... 25

Եւմեղի դուստր էր Արամեոսի թեւաւորաց արքային. սմա տափեալ Արամազդայ շաղաշարեցաւ ընդ նմա և ի նախանձ շարժեաց զԵւրա զկենն իւր, և

- 1) Բ. արամազդ. 2) Բ. պիտատն. 2. 3) Ա. շրջ խնդրելով. 4) Ա. այդ. 5) Ա. առ ի կեղեղոսէ. 5) Բ. ի տրոպոպոլիսէ. ճիշտը պիտի լինիր ի Տրիպատմեոսէ [Τριπτόλεμος]. 6) Բ. պիտատմեոսէ. 7) Բ. (ի) յածմանէն. 8) Բ. սերմանն. 8) Բ. (ե) գարւոյ. 9) Բ. վերատեսուչ Վեմեաեր զոյ. 9) Ա. այլ տեսեալ. 10) Ա. (ե) վերադարձ. 10) Բ. ամենեցուն. 11) Ա. (եւ) շեր. 11) Ա. վարել. Բ. վարել. 12) Բ. ցորենն. 13) Բ. պտուղ. 13) Բ. զմիտեալ իոնսն. 16) Բ. զիմեաերայ. 16) Բ. (եւ) շեր. 17) Բ. բարիօք. 19) Բ. զմեաերան. 19) Ա. լուեկացն. Բ. լուեկան. 20) Ա. Բ. հրամանաւ. 21) Բ. (սամք) շեր. 21) Ա. կատարեալքն. Բ. կատարեալքն. 22) Ա. զկատարելութիւն. Բ. զկատարելութեանն. 22) Բ. և ոչ. 25) Բ. զիոնտաիոսի. [յուն. Αἰώνιος, Αἰώνιος]. 26) Բ. սամքի. [յուն. Σάμειος]. 26) Ա. թեւաւորաց. 26) Բ. արքային. 26) Ա. սմայ. 26) Բ. արամազդ. 27) Ա. նմայ. 27) Ա. զՏեւրայ. 27) Բ. զկենն.

նախանձայոյդ լիալ շէրայ երթայ առ Սեմեղի և ասէ ցնա թէ «Սպարեալ
 լինիս ամենեւին, քանդի, որ մերձենայ առ քեզ՝ Օ՛հո ոչ է. քանզի առ
 իս գալով՝ հանդերձ փայլատակամբք և որոտամբք շողաշարեալ լինի :
 Եթէ՛ եթէ եկեացէ առ քեզ Օ՛հո ասա՛ ցնա, թէ որպէս բնդ շէրայ
 5 շարիմ՝ այնպէս եկ առ իս, և եթէ մերձենայ առ քեզ փայլատակամբք և
 որոտամբք՝ ճշմարտապէս Օ՛հո մտանէ առ քեզ, ապա թէ այլպէս՝ Օ՛հո
 ոչ է : Օ՛պարտիկ այսպէս ենթադրելով շէրայ, յորժամ՝ եկն Օ՛հո առ
 Սեմեղի հայցէ առ ի նմանէ շողաշարիլ բնդ նմա որպէս բնդ շէրայ :
 Եւ մերձեցեալ որոտամբք, ոչ հանդուժեալ Սեմեղեայ բռնութեանն
 10 որոտանցն մահացաւ : Եթէ՛ Օ՛հո վաղվաղակի զմանուկն, որ էր առ նմա,
 առեալ՝ եւ հերձ զբարձսն իւր, և եղ ի ներքս, մինչև լինիցի ամնոց ինուոնց :
 Եւ էր նա Վիոնուսս : Եթէ՛ անկատար ծնունդ ասէ զմանուկն, որ արկաւ.
 ի բարձսն, և բարձն երկնեալ ասէ, զի ծնաւ ի բարձիցն Երամազդայ, և
 աստուած այրակին անուանէ զՎիոնուսս, իբրու երբեմն զկանանց կրեալ
 15 և երբեմն զարանց գործեալ. և որք արբեցելոցն ասէ զստորութեան և
 զբարստն և զսիգեհոսսն, որք են զեք հեաեոյք և ուղեկիցք Վիոնուսեայ,
 զնոյնս և զաստ լքեալս ասէ այս ինքն գեա. այլ լքեալս կոչէ զնոսս
 վասն արեւեղութեան, քանզի գինոյ արարիչ զՎիոնուսս ասեն վայելապէս
 և զհեաեալսն նմա արեւեղեալս ի ներքս մուծանին. այլ թերեւոցոյն
 20 անմուտթիւն զսա սրատուելով ասացեալ է, զի թերեացի էր ազգաւ Վիո-
 նուսս, իբրու ի Սեմեղեայ ծնեալ. անմուտթիւն բարեւք ասաց թերեացեոցն,
 քանզի յիմարութեամբ հեգնեալ լինին թերեացիքն, վասն որոյ առակ է
 ասացեալ, թէ ի բիովսացոց դաշտն նաւ շրջի, այլ հրդեհ երկրպագեալ
 բնդէր լինի. ասացուք, թէ վասն կեղմանն Սեմեղեայ : Եւ իբրու այլ
 25 ինչ գլուխ յառաջադոյնն այլ սրատմութիւն է, այլ քանզի շարամանեալ
 եղև բնդ սմա՛ հարկաւ որ է մեղ սրատմել : Վիոնին Երամազդայ գլուխ ասի

- 1) B. լիեալ. 1) B. երթալ. 1) B. սեմեղի. 1) A. ցնայ. B. (ցնա).
 1) B. սպարեալ. 2) B. մերձենալ. 3) B. գալով. 4) B. բնդ հերա.
 5) B. մերձենալ. 5) B. փայլատակամբք. 6) A. ապա. 7) B. ընթացել-
 10 լով. 8) B. առ սեմեղի. 8) A. նմայ. 9) B. մերձեցաւ. 9) A. սեմեղիս.
 B. սեմեղեայ. 9) B. բռնութեան. 10) AB. նմայ. 11) B. լիցի. 11) A.
 ինուոնց. 12) A. գիոնուս. B. գիոնուսիս. 13) A. և բարձ. 13) B. արա-
 մազդա. 14) B. գիոնուսիս. 15-16) B. ստորութեան և զբարստն և զսիգեհոսս.
 [յուս. Σάτυρος, Βάκχος, Σειληνός]. 16) A. ուղեկիցք. B. ուղղակիցք.
 16) B. գիոնուսիս. 17) B. զնոյն և զաս լքեալ ասէ. 18) A. գիո-
 ոնուս. B. գիոնուսիս. 18) A. վաղեւապէս. 19) A. նմայ. 19) B. այլ
 թերեացեոցն այլ թերեացիք. 20) B. թերեացիք. 21) A. ի սեմեղեա. B. ի
 սեմեղէ. 21) B. բարեւք. 21) B. թերեացեոցն. 22) B. թերեացիք. 22) B.
 յառակ. 23) B. ի բովսացոց. 23) A. հերդեհ. 24) B. կեղման. 24) A.
 սեմեղեա. B. սեմեղեայ. 25) B. յառաջադոյն. 26) A. սմայ. B. նմա.
 26) B. արամազդա. 26) B. ասէ.

երկնից, որպէս և բարձրն բարձր երկնի, յորժամ եղ ի նմա զՎիոնեսոս :
 Երբ՝ ասացուցաւ, թէ յորժամ եղև զլուսն նորա երկնի, յորժամ ունէր
 ի նմա զԼճենա, քանզի ասի թէ Լճենա ի գլխոյն Երամազդայ ծնաւ,
 վասն զի աեղ ունէր զնա յղացեալ, և առեալ ի Զփեստոսէ տապալ
 և հերձ զգլուխն և ծնաւ զԼճենա :

5

Լ.

Լ. Ու Լճենայ գործնէն ի գործնէն . . . Լսի թէ յերկաւորեացն
 երկնի Երբողիտէս ընկալաւ (?) զլինելութիւնն, զի կրօնոս ասէ որդի էր
 երկնի, առեալ գերանդի և հասա զերկաւորեան հաւր իւրոյ և ընկեց ի ծով,
 և յայնմանէ հաւարեալ փրփուր լացածնեալ լինի Երբողիտէս, ուստի
 և զանունն ընկալաւ, որ է փրփրածին, իրբու թէ ի փրփրոյ և ի յամմանէ
 ծնեալ. վասն որոյ և ասաց թէ պարշաւար ծնելոյն իսկ և պատուեցելոյն,
 զի և պատիւքն նորա և տաւնքն ի ձեռն գարշապօրծութեան և հեշտախտու-
 թեան և պոռնկութեան կատարեալ լինէին, և նոյն ինքն Երբողիտէս
 պոռնկութեան է վերատեսնուչ :

15

Օ.

Օ. Եւ Զաղլուստ ասէ և Զաղլուստ . . . Ի տաւնին Վիոնեսոսի
 փաղղոս մարմնիդէն ձեացուցանէին առն պատկառանաց կողմնացիրն, և
 զամանս կախէին ի պարանոցս իւրեանց, և զամանս ի մէջսն, ի պատիւ
 աստուծոյն իւրեանց, ու զպաղս կախելով ի նմանութիւն պատկառանաց
 ուղղորդս առնէին, զորս և ուղղափաղղոս կոչէին, և զմիւսն կողմնափաղղոս :
 Եւ զայս առնէին, պատուելով զտաւնն Վիոնիւսի. քանզի սա, նախ քան
 զհանդիպելն պակշտութեամբ, ընկղմեալ ի ծովն Վիոնեայ մեռաւ : Երբ
 Վիոնեսոս, մարմնաբխ կամելով զտաւնն պատանեկին, թմբնի պատկառանս
 տաչեալ՝ կախեաց զպարանոցէն, և այսպէս շրջէր. վասն որոյ և Զաղլուստ
 (?) զՎիոնեսոս և կողմնացիրն զփաղղոսն զինքեամբ առնուն :

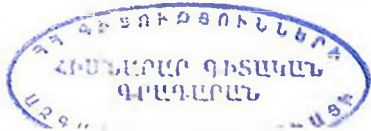
1) Ա. նմայ. 1) Բ. զլիննոսիոս. 2) Ա. նորայ. 3) Ա. զամենայ.
 3) Ա. ամենայ. 3) Ա. Բ. արամազդա. 5) Բ. զամենայ. 7) Ա. պոռնեկա-
 կան. 7) Ա. ասէ. 7) Բ. յերկաւորացն. 8) Ա. Բ. ընկաւ. Օ. արք.
 ընկալաւ. 8) Բ. կրօնոս. 13) Ա. նորայ. 14) Ա. պոռնկութեան.
 14) Ա. պոռնկութեան. 17) Բ. (սէ) չիք. 17) Ա. ուղղափաղղոս. Բ.
 ուղղափաղղոս. 17) Բ. գիտնոսայ. 18) Բ. փաղոս. [յուսն. ցαλλός].
 21) Բ. ուղղորդ. 21) Բ. ուղղափաղղոս. 21) Բ. զմիւս կողմնափաղղոս.
 22) Բ. առնելով պատուէին. 22) Ա. զտողն (?). 22) Բ. գիտնոսայ.
 22) Բ. (քան)չիք. 24) Բ. գիտնոսոս. 24) Ա. զպատանեկին. Բ. պատա-
 նեկին. 25) Ա. այնպէս. 25) Ա. պատուիրելով. Բ. պատուել. պատուե-
 լով. մեր ուղղածն է. 26) Բ. գիտնոսիոս. 26) Բ. (և) կլինեացիրն. 26) Բ.
 փաղղոս. 26) Բ. զինքեամբ :

4512

140

151.

1) Ա. Նոցայ. 2) Բ. միայն անգամայն. 3) Բ. (և) հաւարեալ. 3) Ա. վերբառին. 4) Բ. զկեւորոս. 4) Բ. (յուսպին) չէր. 5) Բ. պեւեւ
պոսի. 5) Բ. զմարտին. 6) Ա. ուսն. 6) Բ. փեւրուոս. 7) Ա.
վերբառին. 7) Բ. կենդանեալ. 7) Ա. գոսն. 7) Բ. ունելոյ. 7) Բ.
ամենիբեւն. 8) Բ. պիկկիպիւեանքն. 8) Բ. յուսոցն լինին. 8) Ա.
բանիկ ծանեալ. 9) ԱԲ. փորկրեալ. 11) Բ. զկատեալ. 12) Բ. կելե-
նացիքն. 12) Ա. գնայ. 14) Բ. ի տեսիլ վիշտապալօսի մարդ իբր
զկ ի տեսիւնէն միայն զարհուրեալք զկ երեւեալ զերապոյն իսն զսար
կեպիտոլիմեան մարդպ մինչ պրանջանալ տեսողայն. 18) Բ. արօրիտոսի.
[յոււ. Τροφιδιος.] 18) Բ. ծառա. 18) Բ. (է) բնդէմ. 19) Բ. արօ-
րիտոս. 20) Բ. և արեւոսի զէր. 20) Բ. առաջին. 20) Բ. արօրիտոս.
22) Բ. որումն. 22) Բ. (աւե) չէր. 22) Ա. նմի. 23) Բ. անշնչա-
ցեալ. 24) Ա. ձառնուոս. Բ. ձառնուոս. 24) Բ. քնդալեալ.

ղննդիրս իւրեանց: ԸՆԼ ասի թէ ամենայն ուր իջանէր յայրն՝ այնուհետեւ
ոչ ծիծաղէր ընտ: ԸՆԼ

ԸՆԼ

ԺԳ. ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը: Վարդգիսիայ քաղաք էր առ հին
5 ցամաքաւն: Ի սմա էր կալնի մի, յորում ասի Վրամաղղայ հովանանալ,
և զիւրմակաւնութիւն պարգեւել կալնոյն, որպէս զի ի շարժմանէ ստոյն և
տերեւոցն յայտնել անյայտիցն և պիտանայուաց նշանակութիւնք:

ԸՆԼ

ԺԳ. ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը: Վերիւի քաղաք է փոփկիկայ,
10 և փոփկիկեա դաւառ է յԵԼԼադա. իսկ առ սոքաք Վերիւի, և ի սմա
էր տաճար Վարդգիսի, յորում հարցմունք լինէին: ԸՆԼ էր հաստատեալ
պղնձի եռոտանոյն, յորմէ զիւրմութիւնք արտաբերեալ լինէին. քանզի էր
ի վերայ եռոտանոյն անաւթ ինչ, յորում դէք զիւրմական (?) խաղալին և
վաղս առնէին, յորժամ Վարդգիս զիւրմութիւնն արտաբերէր: ԸՆԼ եռո-
15 տանի վասն այնպիսի իրի էր, զի զիւրմութիւն երկրք ամանակաւ ստի-
ծանէր, և ճշմարիտ զիւրմութիւն ասէ զանցեալն, զնեւրկացն և զաղաւնին:

ԸՆԼ

ԺԳ. ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը: Վարդգիս եւանէ ի մեծն Վրամաղղ,
որոյ վերապետուէ Վարդգիս է: Ի սմա զիւրմութիւնք արտաբերեալ լինէին
20 ըստ որպիսութեան ջրոյ արտահոսութեան: ԸՆԼ ոչ ինչ ստացեալ
լինէին անառստ, ալ պարզարար հնչումն և հարմ ինչ եւանէր ընդ համան
ջրոյն, առ որս ոմանք կալով և իմանալով ցնշանն վայսպիսի աւելն
զհանգերձեալն:

ԸՆԼ

25 ԺԳ. ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը-ԸՆԼ-ը: Վարդգիս ի ձեռն
զենլեացն առնէին զեպիստոսութիւնն. քանզի զենլով և լանալով զիւրմ-

1) B. իջանէ. 4) B. կաղոյն դողոնա. 4) B. գոնդոնա. [յուսն.
Շաժճանդ.] 5) B. որ. 5) AB. արամաղղա. 6) B. պարգեւեալ. 6) B. շար-
մանէ. 7) A. տերեւոյն. 7) A. նշանակութիւնք. 8—23) A. ԺԳ և ԺԳ զԼ.
համառասած է այսպէս. «ԸՆԼաղապս զիւրմական եռոտանոյն: Վերիւի քաղաք
է փոփկիկեայ վայնպիսի առնէն զհանգերձեալն:» 9) B. քաղաք (Լ).
12) B. պղնձի. 13) B. վերա. 13) B. խաղաին. 16) B. զնեւրկին.
19) B. ապոն. 25) A. մուգուցն. B. մոգոցն. 25) B. նախապիսութեան.
26) B. զենլեաց.

տիան, և տեսանելով զհասողածս անդամացն զերդին և զայլոցն ասէին զոր ինչ. պատահելոցն էր: Այլ մոգքն ապառ ի գամիաց են, ուստի և լերդահմայութիւնն լինի:

ԺԶ.

ԺԶ. ՀԱՅԻՔԻ ԲԱՆԻՔԻՆԵՐՆԵՐՆԵՐ: Վաղդէացիքն, որոց ատաջինն Օ որոտսոր է և երկրորդն Վսարաթրուտէս և յետ սոցունց՝ Սուսանեմ — մահացու եղևալք երկնային շարժութեանն և ասացին, իբրու յորդիսութեան շարժութեան երկնայնոց ծննդոցն իրաց պատահել, յորոց ուսեալ եղևնոցոցն՝ զատուղարաշխութիւն սկսան ծննդարանել:

ԺԷ.

10

ԺԷ. ՀԱՅԻՔԻ ԲԱՆԻՔԻՆԵՐՆԵՐ: Ասի թրակացւոցն լինել սկիզբն ամենայն մարդկան, կրանից և հաճութեան աստուծոյ, և տեղեւոյ կատարել, և միւստերիոն հաստատել, և ի թրակացւոցն թրակեալ անուանեցաւ ատաստած թրակացաշխութիւնն, զոր մեր կրանս անուանեմք: Այլ յառաջ քան զամենայն թրակացիս Սրիւս ասի թի պատմաց զսեղեւան և զյեղանակս 15 նոցունց, և թի որոյ աստուծոյ վսեղէն տեղեւոյն: Օսմանէ ասի ի ձեռն քնարին իւրոյ զանշունշսն հրճուեցուցանել և զվայրենիսն հանգարտացուցանել:

ԺԸ.

ԺԸ. ՀԱՅԻՔԻ ԲԱՆԻՔԻՆԵՐՆԵՐ: Օ Սիւթրուսէ այլ և այլ տան 20 կարծիս. քանզի ոմանք զարեգակն դու պնտ տսն և ոմանք՝ զվերատեսուչն հրոյ, և այլք՝ յատուկ ինչ գու զարութիւն: Իննիւն և Սիւթրուսի տեղեւոյ ոմանք և մանաւանդ՝ առ ի քաղղեացւոցն. քանզի որք սովաւ

1) B. տեսանել. 2) B. մոգքն. 3) AB. լերդահմայութիւն. 5) B. քաղղեացիք. 6) B. աւաջին. 6) A. զորոյստարէն. 6) A. (է). 6) B. քսարաթրուտէս. 6) A. սոցուն. 7) B. ոտանէս. 7) AB. երկնային. 7) B. շարժութեան. 8) B. յորդիսութեան և շարժութի երկնային ծննդոցն. 8) A. ծննդոցն. 8) B. պատահել. 8) B. որոց. 9) B. ելլենացւոցն. 9) B. զատուղարաշխութիւն. 9) A. սկան. 9) A. ծննդարանել. 11) B. թրակացւոց. 11) B. սկզբն. 12) B. տեղեւոյ. 13) B. միւստերիոն. 12) B. (ի) թրակացւոցն. 13) B. թրակալ. 15) B. զտեղեւան. 15) B. զյեղանակ. 16) B. եթէ. 16) AB. վաւելն. 16) B. տեղեւոյն. 17) B. զանշունշն. 18) B. հանգարտեցուցանել. 20) B. մութթրուսի. 20) B. զմութթրուսէ. 21) A. զնայ. 22) B. լինին. 22) A. եի միւթթրուսի. B. և մութթրուսի. 23) B. տեղեւոյ. 23) B. քաղղեացւոցն. 23) B. (որք) չեք:

Իս. 53: 1-7 - Քեզին ցեղեւորեցին Եւ-ւորդն : Եղբայրսացի չեղուաւն կոչի նոխազն
 Ե՛նդեւ : Եւ տմանք յեղբայրացւոյն պաշտէին զնոխազս, որպէս վերադրեալ
 ծննդաբնան զաւրուքեան : քանզի ասի վարար զոյ կենդանին : Եւ որ
 բռնակալ էին առ Ե՛նդեւեանս տեղեւան զնոխազս ոչ տաէին, խորշն լով
 ի ծննդաբնան զարուքեանէն : Պատու էին մեծապէս և զայծարածսն, և էր
 ասաձար Ե՛նդեւիս առ եղբայրացեան, յորում տաճարի կայր պառնիր նոխա-
 զարուն, ուղղորդ ուննոյ զպատկառածսն :

իր. Յուզէ-Մարտիկէն: Ըստ շրջաբերութեան ժամանակաց 10
ոմանց ծնեալ լինէր եղիպտացոյցն արջառ ինչ, յղացեալ ի նշուզկն
լուանոյ, կոչեցեալ առ ի նոցանէ Մարիս, որ ունէր նշան ի մազ ստիցն և
ի լեզուն, յորոց նշանաց ծանուցիտլ լինէր թէ Մարիս է: Մարզ զմտանդ
ստրա տաւնէն եղիպտացիքն, իրր զգալուստ աստուծոյ առ նոսա, և զար-
մանէին զարջառն ի մուսր, խրախուժեալմար րապմաւ խրախուցեանիով 15
յաստաւան իւրեանց:

Իդ. Ֆուլդեր, Ֆեդեր, Ֆեդաներն Նորա պատուեն զնա, իբրե. զաստուած,
կարծելով պաճուճն ջրոյն աստուծոյ Գոյ պաւստիմիւն:

Իդ. Արմենյանի և Գրիգորի Վանդի պաշտօնին եպիսկոպոսական զբոհոտություն և վաճառ, և զաբխոս, և զայլս ոմանս ի թարմատաբայն, և զտղզս ոմանս ի ձկանոյ, յանբանից պատուոյն անձանց իւրեանց անարդանս յարմարելոյ:

2) *В. մնեգեստի*. 3) *В. մնեղիս*. [*լռն. Μένδης.*] 3) *Α. զնորաղ.*
3) *В. վերադրեալ.* 4) *Α. ծնրեղական.* 5) *Α. առ մեղիսային.* *В.*
առ մեղիսեան. 6) *Α. ծնրեղական.* 6) *В. դաբումենէ.* 6) *В. լայճարած.*
7) *Α. առ յեկիպոպոյան.* 8) *В. որդի.* 10) *AB. ապիա.* [*լռն. Άπας.*]
11) *В. ի նշուից.* 13) *В. յորոց (նշանաց) ծանուցեալ (լէներ).* 13) *В.*
զնշունից. 14) *В. իրիւ.* 14) *Α. նոսայ.* 15) *В. (լազաւու)չիւր.*
15) *В. իրարաւացեալենիւ.* 16) *В. իւրեանց.* 16–18) *В. իլ, գլ, չուիւր.*
19) *Α. ան ադլ, աստուծոյ մեր ուղղածն է.* 21) *В. ուրիշ վերնայիր*
ունի. *Α. յաղաք նիգորի.* 22) *В. գկոկարդիլոս.* 23) *Α. (ի) ձկանց.*
23) *Α. յանաւ.* 23) *В. յանանց.*

II.

ՀԱՌԱՔՈՒՄՆ ՄՆԿՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՅՆ ԶՈՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԵԱՅ ԳՐԻԳՈՐ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ Ի ԳԵՐԵՋՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ԲԱՐՄՎԼԻ.

Հետաքրքիր և սովորականագույն արտաբերողն, զառ ի նոցանց ներբողեալն
5 կամելով աղնուականացոյնս ցուցանել ասեն թէ սա ազգաս ի Պեղզովսոս
է և ի Կեկրովսոս, կամ ի Հերակղեայ, կամ յայլոցն առ ի նոցանց
կարծեցեաց զիւցաղանց, կամ յայլապէս բարի արանցն թուեցեաց զիմեալ
զայ: Ըսէ արդ աստուածայինն Վրիգորիոս, թէ սրբապետինն Վասիլիոսի
նախահարքն մեծագոյնք և աղնուականացոյնք էին, քան թէ յարտաբերողն
10 աղնուականացոյն կարծեցեալքն. իսկ արդ միտք բանին այսպիսի է: Ըսլ
դարս է առել, թէ սորա զիւր ոմանք էին Պեղզովսոս և Կեկրովսոս, և
Վրիգիմովն, և Հերակղես, և զինչ ի սոցանէ ծնեալքն: Ի Պեղզովսոս
պեղզովսեանք ստին, և ի Կեկրովսոս Կեկրովսեանք և յ Վրիգիմովն
աղիմեովնեանք, և ի Հերակղեայ Հերակղեանք, և յ Վասիլոս՝ Եսիեանք:

15

Ը.

ա. Երբ ասացուք յառաջացոյն թէ ո՞ր էր Պեղզովսոս: Սա էր
որդի Տանտաղոսի փոխգաղտնի թագաւորին, և Տանտաղոս այս մարտ ունեւոյ
ընդ Լէզոսի, որ շինեաց զԼիւթոն, որ ի Տրովադա է, երկուցեալ ի պարս-
տանայ՝ յորդորէ զորդի իւր զՊեղզովսոս, զի առեալ զինչս բաղումն
20 զաղմեացի առ ելերոն ասացեալ այսպէս. «Թէ պարտեացուք յ Վարդգէ
ապրեւոցուք անգանաւք»: Ըսեալ արդ ինչս Պեղզովսոս չօգաւ յ Լէզոս

3) Բ. Հաւարումն մեկնութեան զորս յիշատակեաց ի գերեզմանական
բանի սրբոյն Վարդի Վրիգոր Մտուածաւան. 4) Բ. ստիւտեղնքն.
4) Բ. արտաբերող. 4) Բ. ներբողեալս. 5) Բ. աղնուականացոյն. 5) Բ. ի
պեղզով. 6) Ա. ի Հերակղեայ. Բ. ի Հերակղէ. 6) Բ. յայլոց. 7) Բ.
յայլոց բարի արանց. 8) ԱԲ. գա. 8) ԱԲ. քաղաքն. 8) Բ. բարդի.
10) Բ. այսպիս. 11) Բ. պեղզովսոս. 12) Բ. աղմեան. 12) Ա. և զի. 12) Բ.
ծնեալն. 12—13) Բ. ի պերսպոս պեղզովեանքն ասեն. 13) Բ. ի Կեկրովսոս
Կեկրովսեանքն. 13—14) Ա. (և Վրիգիմովն աղիմեովնեանք) չիք. Բ. յաղմեովն
աղմեանքն. 14) Ա. ի Հերակղեայ. Բ. ի Հերակղէ. 14) Բ. Հերակղեանքն.
14) Բ. Եսիեանքն. 16) Բ. պեղզովսոս. 17) Ա. թագաւոր և յաղմեովն
աղիմեովնեանք որին և Տանտաղոս. 17) Բ. տանտաղոս (այս). 18) Ա. շինեց.
18) Բ. զիւր. 19) Ա. ի պարսպանաց. Ա. լոս. չի պարսիգեանցն.
19) Բ. յորդորեաց. 19) Բ. (իւր) չիք. 19) Բ. զպեղզովսոս. 19) Բ. ինչս.
20) Բ. յերով. 21) Բ. պեղզովայ.

ի դաւառն որ կոչի Ապրիա, որ թագաւոր ունէր զԱշենմատս, որպէս էր զուստր անուանեալն խաւարամիա: Ապա աշխատեալ աստ Պեղովպոս յերկնաւորական միջմուտն ընդ Աշենմատի և յաղթեալ նմա առ կին զդուստր Նորա զխաւարամիա և ըմբռնեաց զդաւառն և փոխանակ Ապրիայի կոչեաց զնա Պեղովպոսիան. այսինքն Պեղովպոսի կոչի: Արդ ամենեքեան, որ ի Պեղովպոսէ ծնեալ են կոչին պեղովպեանք, որպէս Ատրեա և Թիոստէս, Այամեննոն, Սենեկատս, և ի կատարածի սպողնց՝ Սփրիստէս: Հաջորդս Պեղովպոսի այսչափ:

Ի.

Իսկ յաղագս Կեկրովպոսի ասել առաջի կայ ահաւասիկ. Կեկրովպոս 10 թագաւոր էր ամենացոյց, որ և մեծապէս զՄատիկէ զարդարեաց սա: Երկարեակ կոչեցաւ վասն գոլոյն տեղեակ երկուց ձայնից՝ եղզաղացոյն և եղիսաղացոյն, որ էր ի քաղաքէ Սասից: Ըրդ իշխան բացարձակութեանն գոլով այս Կեկրովպոս և եկեալ յԱղզաղա՝ ուստ զեղաղացի ձայն, ունելով և զեղիսաղացին: Այլ բանն որ ասի, թէ ինքներկրայք են ամեն 15 նացիքն առաստիւ է, առեալ զստեղծուածն ոչ երբեք փոփոխելոյն զանախեալն յՄատիկէ. քանզի անուարահող գոլով դաւառին ոչ է յոյժ նախանձելի, որպէս զի որ ենն հաւածեացին, և այլք բնակեացն ի նմա: Իսկ և յաղագս Կեկրովպոս ասացեալք բաւական լինի:

Գ.

20

Գ. Այլ և Աղկմեոն ամենացի էր աղպաւ նշանաւոր, զաղառութիւնն միշտ պահել կամելով ամենացոյցն: Ըրդ՝ բռնադատելով քաղաքին ի Պախարատոսէ՝ անց սա, ոչ հանդուրժեալ տեսնել ընդ ծառայութեամբ

1) Ա. լուս. «իւնովմատս». Բ. զենամատս. [յուն. Οὐνόμετος]. 2) Ա. (ապա) սուպշխարեալ (աստ). 2) Բ. պելոպոս. 3) Ա. յերիւարական. Բ. յերկնաւորական. 3) Բ. Կենամիս. 3) Ա. զդուստրն. 4) Բ. զխաւարամիայ. 4) ԱԲ. սպիաի. 5) Բ. պելոպիսոն. 5) Բ. ամենեքեան. 6) Բ. պելիսոս. 6) Բ. կոչ. 6) Բ. պելոպեանք. 6) Ա. աստրիպիս. Ա. լուս. «աստրեան». Բ. աստրիպիս. 6) Ա. լուս. «թիստեան». Բ. թիստեան [Θύσσην]. 7) Ա. (մենեկատ)չիք. 10) Բ. Կեկրովպոս. 10) Բ. (ասել)չիք. 10) ԱԲ. կա. 10) Ա. աւասիկ. 10) Բ. Կեկրովպոս. 11) Բ. ամենացոյցն. 12) Ա. լուս. «երկարոյս». 12—13) Բ. եղիսաղացոյն և եղաղացոյցն. 13) Բ. սասոյ. 14) Բ. բացարձակութե փո. 14) Բ. կեկրովպոս. 14) Բ. յեղաղայ. 14) Ա. զեղեղացի զձայնն. «էլ տառի վերե գրուած է «զ». 15) Բ. ինքներկրայք. 16) Բ. ամենացիք. 16) Բ. յառասպելն առեալ ստեղծուածն. 18) Բ. (և այլք բնակեացն) չիք. 19) Բ. (և) չիք. 19) Ա. կեկրովպա. Բ. կեկրովպա. 19) Բ. ասացեալ. 21) Բ. աղկմեոն. 22) Բ. ամենացոյց. 23) Բ. հանդուրժելով.

լեռալ զԱ՛մենս և եւ Հնարիւք, զիստաւորութիւն ունելով զազատութիւնն
 զարձեռով հաստատել զամենապայտօն, և զնայեալ ի Վիզիփոս յապողոտնեան
 տաճարն՝ վարձէ պանդանդով զտաճարն և վարձեալ ունի ընդ ինքեամբ
 զամենայն արս և զկանայս պաշտաւեակայս. հաւանեցուցանէ և զբահանաուհին
 5 զՎլա՛միա, զի եմէ եկեցեց երբեք զակեղեմնիացի զիւմութիւն ինդրել
 ոչ ինչ այլ ասել, քան թէ աստուած հրամայէ ձեզ, զի ազատիցէր
 զԱ՛մենս: Այսորիկ փութապէս և յոյժակի լինելով՝ խեղատեցին
 զակեղեմնիացիքն և եկեալ արտաքս հանին զբահանարսն յԱ՛մենաց: Արդ
 մեծ գովասանութիւն յայնմ՝ հետե բնկալաւ Աղիմէն, ազատեալ իմաստա-
 10 թեանս զԱ՛մենս. Աչ ապառի յապաղս Աղիմէնի ասացաւ:

Գ.

4. Արդ Աշտոս չորրորդ մեզ ներմակացեալ լինի: Սա որդի գոլ
 ասի Արամազդայ արգարապայն յոյժ, վասն որայ և երբեմն երաշտացեալ
 գոլով Աշղապայ չողան առ նա նախարարք քաղաքայն աղաշեւ զնա
 15 աղաթմս առնել առ հայրն իւր Արամազդ, զի լիցի անձրեւ: Առ նա լուեալ
 լիցձացաւ, և լուծեալ ի ձեռն յղձմանն գոռչորումն՝ ի վայր հոտեաց ջուր
 և ուղեկաց զԱշղապայ և առաւ ի յոյժ՝ ցուցաւ բարեկաշտութիւնն Աշտոսի:
 Սա ծնաւ ուստիրս երբաւ զՎիզիփոս և զՏեղամոն, և Վիզիփոս ծնաւ
 զԱ՛թիղէս, իսկ Տեղամոն զԱ՛շտ, որայ ծնունդէն կուէն էակելոսանք գտա-
 20 թի հաւրէն իւրեանց այսու զպատիւն յառաջ բերելով:

Ե.

և. Արդ այսուհետե լիցի մեզ ներմակացեալ շերտիղէս: Սա ասի
 որդի գոլ Արամազդայ. քանզի Օհո նմանեալ Ամիրաբիրնի շաղաշարի
 ընդ Աղիմէնիաց և ծնանի ի նմանէ զշերտիղէս, որ և զմեծապայն

23—1) B. զամենս ընդ ծառայութիւն լիեալ. 2) B. զամենացոյն: 2) B. զերփոս. A. զերփոս = Δελφιδος. (?) 3) A. պատանիով. 4) B. պր. 4) B. հաւանեցան. 5) B. զպլմիայ. 5) B. լակեգոմնացի. 5) A. լուսանցքում՝ «ըջութիւն». 6) A. հրաման. 7) B. այսորիկ. 8) A. լուսանցքում՝ «յանդդեցան»: 8) B. լակեգոմնացիքն. 8) B. յամենացոյն. 9) B. ակեղեմն. 10) B. ակեղեմնի. 12) B. չորրորդ. 12) A. ներմակեալ. B. ներմակացեալ. 12) B. գոլով. 13) B. արամազդա. 13) B. (և) երբեմն. 14) B. երբեք. 14) B. չորան աղաշել զնա նախարարք. 15) A. լիցիցի. 17) B. զիւլապա. 18) A. սայ. B. նա. 18) B. զպիզ. [յոն. Μηδης. 18) B. պիլեո. 19) B. պեղամոն. 19) A. էակելոսանք. 22) B. ներմակեալ. 22) B. հերակէս. 23) AB. արամազդա. 23) B. ամիրաբիր. 24) A. աղիմէնիաց. յետոյ ուղղած «աղիմէնիաց», B. ակեղեմնեալ. 24) B. ծնաւ. 24) B. զհերակէս.

գտարն Աղամիմնի, որում անուն էր Խիւզենիա, ի սպանդ աւանդելով, Արտեմիս ողորմեալ կուսին յարիւտակէ զնա և ի լաց տանի առ Տաւրոսս ի Կիւմիա, և երեցեցց փոխանակ կուսին եղն, զոր առեալ եղզենացիքն զՏէկին, իսկ Խիւզենիա ի Կիւմիս քահանաւոր հիւսն Արտեմիսիայ:

5

Ը.

Ը. ՀՅՆԳՔ ԲԵՐԴՆԵՆ ԵՐԻՆ: Անեալ Արիւզկես ի լուսնիս աւանդեցաւ ի Վերոն, որով վարժեալ լինէր անուշանդան, համարեալ և վարդապետաւ, աղեղնաւորութեանն, և էր այս Վերոն խաղաղեղնորոս, բնակեալ յայրս ինչ քարանձաւացն ի լուսնիս: Այլ տեալ Վերոն զԱրիւզկես նստուցեալ յետուս իւր ի վերայ ձիւղէն կողմանն, անուշանդանով զնա ոչ կախմամբ կամ հացիւ, այլ ուղիով եղջերուաց և այլոց կենդանեաց, վասն որոյ և Արիւզկես անուանեցաւ, իրր ոչ հաղորդեալ քիւրսի, քանզի քիւրս սովորական կերակուրս է:

Թ.

15 Թ. ՀՅՆԳՔ ԵՐԻՆ: Անեալ Արիւզկես ի լուսնիս աւանդեցաւ ի Վերոն, որով վարժեալ լինէր անուշանդան, համարեալ և վարդապետաւ, աղեղնաւորութեանն, և էր այս Վերոն խաղաղեղնորոս, բնակեալ յայրս ինչ քարանձաւացն ի լուսնիս: Այլ տեալ Վերոն զԱրիւզկես նստուցեալ յետուս իւր ի վերայ ձիւղէն կողմանն, անուշանդանով զնա ոչ կախմամբ կամ հացիւ, այլ ուղիով եղջերուաց և այլոց կենդանեաց, վասն որոյ և Արիւզկես անուանեցաւ, իրր ոչ հաղորդեալ քիւրսի, քանզի քիւրս սովորական կերակուրս է:

1) B. աղեմիմնի. 1) B. (որում)չէր. 1) B. փիւզենիա. 1) B. սպանդելով. 1) B. (աւանդելով)չէր. 2) B. տորոս. 3) B. սկիւմիայ. 3) A. (և) երեւցցց. 3) A. շէկն. լուսանցքում. շէկնուրոս. 3) B. եղզենացին. 4) B. խիւզիկենայ. 4) B. սկիւմ. 4) A. արտեմիսեա. 6) A. լուսանցքում. 7) B. արիւզկես. 6) B. լուսնի. 7) A. վարեալ. 7) B. անուշանդան. 8) B. վարդապետաւ. 8) Այլ տեալ լինէր խաղաղեղնորոս = յուն. ἡτοιμασμένος. A. լուսանցքում. խաղաղեղնուրոս. 9) B. լուսանցքում. 10) B. վարեալ. 10) A. փիւզ. 11) B. կողմ. 11) A. եղջերուաց. B. եղջերուացն. A. լուսանցքում. անուշանդան. 12) B. քիւրսի. A. լուսանց. ոչ կերակրեա. քիւրսի. 13) B. քիւրս. 15) A. և. 15) B. լուսանց. 15) B. անուշանդանին. 15) B. քիւրսի. 16) B. աւանդելով. 16) B. սպանդ. 17) B. քաղաքավարութեան. A. լուս. և քաղաքականութեան. 17) A. քիւզէոս. A. լուսանցքում. խաղաղեղնուրոս. 17) A. (և)չէր. 17) B. շէկն. 18) A. քիւզէոս. 18) B. տորոս. 20) A. անուշանդան. 20) B. քիւրս. 21) B. (որ էր)չէր. 22) A. լուսանցքում. և լուսանց. ուն. 22) B. քիւրս. 22) B. քիւրս. 22) B. քիւրս.

զմագաւորն և առ զմագաւորութիւնն: Իսպց Զերողոստոս այլպէս պատմէ յաղագս Վիւգեսի. որպէս թէ հրամանաւ գշխոյին եսպան զՎանդաւդէս Վիւգէս և թագաւորեաց:

Ժ.

Ժ. Հիւսէ- Սիւս-: Սինդասո այս թագաւոր էր փոխգացեաց և էր արծաթաւոր յոյժ և ոսկեմեղ, որպէս և գործք նորա յայտնեն. Բղճացաւ արգաս, զի յոր ինչ և մերձենայցէ ոսկի լինիցի: Եւ կատարեցան իղձք սորա. և յոր ինչ մերձենայր ձեռամբ կամ բերանով ոսկի լինէր: Եւ այնպէս ամենայն ինչ նմա ոսկի էր, այլ ուսիւ ոչ կարելով մահուամբ կորուսեալ լինէր, զի սուեալն նմա կերակուր ի ձեռն բերանոյն ոսկեացեալ լինէր, վասն որպէս և ապականեցաւ սովով: Եւ յԱլ պատմեն այլք ոմանք, թէ հրաման առեալ եկաց. և հրամանն էր այսպիսի ինչ վարել զկառն, և ուր արդեւցին կառքն շինել քաղաք: Եւ արար այնպէս և շինեաց զԵնկելաւ զպաղատացոյ. քանզի խարխիւս երկաթի գետաշառու կառուցեալ ի կառն առկայացոյց զՍինդասո. և այնպէս շինեցաւ քաղաքն և կոչեցաւ Ենկելաւ, որ թարգմանի խարխիւս:

ԺԱ.

ԺԱ. Հիւսէ- Նեդէ- Լեւ-բէ-է. զոր և յիշէ Զերողոստոս ի շորորդոմն: Եւ արիստ այս գերհիւսեային այրոմն էր, և ևն գերհիւսեայինքն եղեկնախոհք և կարծրագոյնք քան զայլ սկիւթացիսն: Եւ որպէս այս Եւարիս ասի թէ փշմամբ ինչ լի եղև. և շրջէր յԵղլապայ շուրջանովի հանդերձ նետիւն, և հրամանաւ ինչ և գիւթութիւնն պատմէր, իբրեւ յաստուածուստ փշուռն ընկալեալ: Եւ յԱլ Վիւգեսի հոգեւոր յիշէ զԵւարիս ի ճատին յորում ընդգէժ Սինդասոյի, եթէ սով եղեալ ի գերհիւսեային կողմանմ եկն Եւարիս յԵղլապա, և վարձաւոր եղև Երողոմնի, և ուսաւ առ ի նմանէ 25

1) B. հերողոստոս. 2) B. գիւգեսի. 2) B. դիւցիւն. 2) AB. զկանդուղէս. 5) A. Կ. 5) A. մինդասո. B. մինդասեայ. 5) B. Սինդաս. 5) B. Է. 5) B. փոխգացեաց. 6) B. զկանն. 7) B. (արգ)չէք. 7) B. թե. 8) B. ըղձք նորա. A. սորայ. 8) B. (և) յոր ինչ. 9) B. (և այնպէս ամենայն ինչ նմա ոսկի էր)չէք. 9) A. նմայ. 14) B. գաղատացոյ. 14) A. գետաշառու. B. գետանաւ. 15) B. առկայացոյց. 16) B. անկելաւ. 18) A. Է. 18) B. արարիս. 18) B. զորս. 18) B. (և) չէք. 18) B. հերողոստոն. 19) A. գերհիւսեային. B. դենհիւսեային. 19) A. գերհիւսեայինքն. B. դենհիւսեայինքն. 19) B. եղեկնախոհք. 20) B. կարծրագոյն. 20) B. սկիւթախոհք. 20) B. սարարիս. 20) B. (թե)չէք. 21) A. լուսանց. հայոգի. 21) B. յիւլադա. 21) B. նետիւ. 23) B. լիւկուրդոս. 24) B. ընդեմ. 24) B. մենքսիսիս. 24) AB. գերհիւսեային. 24) B. կողմանն. 24) B. և եկն. 25) B. նարարիս. 25) B. յիւլադա. 25) B. ապողոնի. A. լուսանցքում. ի գեղիւն. Ժգ. գեղիւք.

Ժգ. Զ) - Ե-Բ-Գ-Դ-Ե-Զ-Է-Ը-Թ-Պ-Ր-Ս-Տ-Զ. որ է առակ վասն կամեղացն մաքստեղ
և. հասանել ոչ կարողաց: Ասի յառակն այսպէս. ի լիւզացի կառացն
սկսանելով, քանզի արողացոյցն են և. զԺուարահասք՝ առնն, եթէ հետեակ
ընդ լիւզացի կառաց ընթանամք: Այլ այլք ասեն թէ վասն Պեղովարոյ.⁵
կառացն ասացաւ առակս, զի Պեղովարոս փոխւոյցն էր և. ոչ լիւզացի-
Այլ իւրովք կառարն յալմեաց Աշտուհի, և. յայնմ հետե ասացաւ
առակն ընդ լիւզացի կառացն ընթանալ:

Ժե. Զ) - Ե-Բ-Գ-Դ-Ե-Զ-Է-Ը-Թ-Պ-Ր-Ս-Տ-Զ. Ուրեմն աս այս որդի էր¹⁰
Աղաքանունի. այլ սիրելու թիւն այնչափ ունէր առ Պիւղարէս, և. Պիւղարէս
առ Ուրեմուն, մինչ զի մեռանելով Պիւղարէսին՝ ընդ նմին իջանել
Ուրեմունաց ի դժոխս:

Ժզ. Զ) - Ե-Բ-Գ-Դ-Ե-Զ-Է-Ը-Թ-Պ-Ր-Ս-Տ-Զ. Որդուն էր կին ոմն բնակեալ առ սահմա-¹⁵
նաքն իրակացոց: Աս առնէր որդիս երկուս, առաջնայն՝ Ուրեմունուն,
և. երկրորդին՝ Արիստակէս: Որքա ըստ ամի ամեցեալք լինէին, ըստ
երկայնութեան կանգուէ մի, և ըստ լայնութեան թիւ մի. և. եղևն
թշնամանողք և ամրարաւանք, և. այնչափ ամրարհաւանցին, մինչ զի
խորհեցան հակառակել ընդ երկնային աստուածոցն: Այլ՝ զՈւրեմունի²⁰
Թովս ի խորհեցան զնեւ և. նոքաք յերկինս ելանել: Այլ են Ուրեմուն և
Թովս երկու լերինք ի սահմանս իրակացոց: Իսկ Օ. և. Ե. բարկացեալ,
որոտմունս հանդերձ փայլատակամք արձակեալ՝ եկեղ զնոսա, և. կորեան:
Այլ յառաջագոյն, յաղագս կիլմանն նոցա, հրամանարանութիւն տուեալ
էր մարն, թէ վասն ամրարաւանութեանն իւրեանց ամրաշար լինելոց են:²⁵

- 2) Ա. Ժ. 2) Բ. լիւզացի. 3) Բ. կարողացն. 3) Բ. այսպիսի (ի),
4) Բ. արողացոյցն. 4) Բ. թէ. 4) Ա. լուսանցարմ. ի հետիոտս. 5) Բ.
կառացն. 5) Բ. (թէ) չիք. 5) Բ. պեղովարոս. 6) Բ. (զի Պեղովարոս
փոխւոյցն էր) չիք. 7) Ա. իւրաքն (կառարն). 8) Բ. ասացաւ ընթա-
նալ. 10) Ա. Ժ. 10) Ա. ուրեմունեա. 10) Բ. պեղարէսի. 11) Բ. արտե-
մունի. 11) Բ. անշափ. 11) Բ. առ պեղարէս. 12) Բ. պիւղարիս. 13) Ա. ուրեմ-
ունեա. Բ. ուրեմուն. 15) Ա. Ժ. 15) Բ. մոլորիկեանցն. 16) Բ. առաջոյն. 19) Բ.
ամրարաւանք. 19) Բ. անշափ. 19) Բ. ամրահաւանցին. 20) Բ. երկա-
յին անս. 20) Բ. վերա. 21) Բ. ամովնէ. 22) Բ. իրակացոցն. 23) Բ.
փայլատակամք. 25) Բ. ամրաշար.

ԺԵ. ԶՅ-ԼԳ-ԼԵԲԵ-ԼԵԲԵՆ: Ի կողմից իրենց լեռն ուն է, յորում է այր ինչ զժուարին և քարանձաւ, յոր իջանելն և ելանելն ի վեր ոչ և միոյ ումէք է գիրին, յոր ասի թէ անաւ Սինոփտարոս: Լորդ՝ քանզի 5 զժուարին էր ելանելն ի զարիւրին թէն, այժմիկ աստուածայինն Վարդգորիոս բուռն և հար զմանէ առ ի յապացոյց անճորդութեանց բանիցն, յորոց ոչ զարէր որ զերծանիլ, այլ ըմբռնեալ լինէր, քանզի ի վերայ անձ և գարին. այլ յարկն է ինչ տեսակաւ ուռնկաց լանճարալարի, զոր կապմն յորոգայթ արջոց և եղանց, և գաւրեղապունից ի սոցունց կենդանեաց:

10

ԺԵ. ԶՅ-ԼԳ-ՍԻՆՈՓԵ և ԼՈՐԴՈՐԵՆ: Սինոփս և Լորդամանթոս ասին ԳՈՐԴՈՐԵՔ Լորդամանթոս. յորոց մին Սինոփս էր արիւնադիր, ի հարեւն ընկալեալ գաւրեղապունն. իսկ Լորդամանթոս արդար գաւ 15 տաւոր էր, իւր առ ի հարեւ իւրմէ ուռնալ զարդարութիւն: Լորդ՝ ասնն յաղագս նոցա քերթողքն և նոյն ինքն Վլադոսն, թէ սոքա մեռեալք ոչ ընդունակ լինին խաւարի. այլ երանելեացն կողիքն և Նղեսիւնայ գաշտն ընկալաւ. զնոսա, -- որ է անուռ տեղոյ Նղեսիւնայդ, իւր թէ ընդարձակ և ի տանջանաց ազատ: Լորդ՝ ասնն թէ ի նոսա յեղղենացոյն արդարք յետ մահուանն իւրեանց բնակին: Լսիովդեղոսն տեղոյ անուռ է, զհոսն 20 անոյշ ունելով, և զծաղիկն հրճուելի:

ԺԵ. ԶՅ-ԼԳ-ՎԱՐԴԵՆ: Վարդգոր տեղի ինչ է ի կողմնս մալիցն արեւու. և տեղին այն վախճան է ծովու, իւր արտահոսութիւն ինչ զուով յայտմանէ որ առ մեզ է ծովէս առ ծովն ատղանտական: Լորդ ասի յայնկոյս Վարդի-

2) Ա. ԺԵ. 2) Բ. զարեւրին թին. 2) Բ. կողմ. 3) Բ. ելանելն և իջանելն. 4) Բ. (և միոյ ումէք) չիք. 4) Բ. միոփտարոս. 4) Բ. թէպէտ և. 5) Բ. է. 5) Բ. լարիւրին թուէ. 5) Բ. այժմ. 5) Բ. մեծս այս գրիգորիոս. 6) Բ. հարեալ. 7) Ա. գերծանել. 7) Բ. վերա. 8) Ա. զարկն. 8) Բ. թանճաշարի. 9) Բ. յորոգայթ. 9) Բ. արջառոյ. 9) Բ. գաւրապունից. 11) Ա. ԺԵ. 11) Բ. միտոսի. 11) Բ. հաղամանթոս. 12) Բ. (ասին ԳՈՐԴ) չիք. 12) Բ. արա-մաղա. 12) Բ. (մին) չիք. 12) Բ. արեւադիր. 14) Բ. հարեւ. 15) Բ. քերթողքն. 15) Բ. (ինքն) չիք. 16) Բ. խաւարին. 16) Ա. այդ. 16) Բ. երանելեաց կողիք. 16) Ա. եղեսիւնա. Բ. եղնուս. Ա. լուսանց. Եղեսիւնա. [լուս. Ηλυσσον πεδιον]. 17) Բ. տեղեաց. 17) Ա. լուս. Եղեսիւնա. 18) Բ. սոսա. 18) Բ. ելենացոյն. 18) Բ. արդարքն. 19) Բ. բնակն. 19) Բ. ասիովդեղոս. 22) Ա. ԺԵ. 22) Բ. զարդարայն. 22) Բ. զարդար. 22) Բ. մալից. 23) Բ. իւրեւ. 24) Ա. աղանտական. Բ. անդղանդական. 24) Ա. յայնկոյսկոյս

ԼՂԼ Խոսովդոսի Կարոսի շերիմն՝ և սա էր մեծագոյն. քանզի Խոսովդոս կարիսցեաց եղև բռնաւոր, որ և շինեաց շերիմ ինքեան յայժառայ ի հոգի ուրբ և ի ծովացեալ լճամիջի տրամակայեալ: ԼՂԼ գրեցաւ կարիական շերիմ, զի ցուցցի սա ի նմանէ շինեալ. գրեալ լինի և Կարոսի, զի 5 իցէ ազգին իւրում նշանակ Խոսովդոս Կարիոս: ԼՂԼ պիւռամիդքն և սոքա արժանի են հրաշքի, շինեալք յԱշխարհս յայժ աշխարհիս, զոր քրիստոնեայքս ասեմք շտեմարան չհոխոսիմք գոյ. իսկ ելլենացիք, յորոց մի է Լեւորդոստ, ասեն թէ թագաւորաց շերիմք են: ԼՂԼ յաղագս կովկասի, որ յԱւստոնէ վերակայեալ՝ ասի թէ մեծագոյն է անդրիանոյն 10 և պրանշման արժանի:

III.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱՅՆՈՅԻ ԸՐ ԵՒ ՅԱՌԱՋՆՈՒՄ ԱՐՁԱՆԱԿԱՆԻՆ ԵՂԵՆ
ՅԻՇԵԱԼ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՅՈՒՆ:

Արձանականն բան պարտաւ է չնշանակողի գործոցն. այլ զանազանի 15 ի պարտաւ արձանականն, քանզի է պարտաւ ի ձեռն ներդրական գլխոցն. որդան յազգէ, ի վարժից, ի գործոց, ի բաղդատութենէ: ԼՂԼ արձանականն ի ձեռն գործոցն միայն է, և թէ պատահէ ի բաղդատութենէ: ԼՂԼ արձանականն ստացաւ ի տարբերութենէ արձանին: Արձան է քար կամ ողնձի՝ երկարաձիգ, բառանկրի ձեռով, յորում գրեալ լինի արձա- 20 նելոյն անարդանք. իւր զամենայն զԱշխարհս զԱրիմանն զայն, որ ապականէր զեղբնացիս վասն բնշիցն. զի կարասեալ հաւանեցոյցանէր զպարսկն մանաւանդ, զի հարտակ լինիցի Պերեոս. ի յարձանի վերագրեցին անարգանս նմա, և ամենայն ազգի նորա իշխանութիւն տալով ի գրեցեալսն,

- 1) B. մոսովգի. 1) A. բոսանցքում. կարիական. 2) B կարս-
ցոց. A. բոսանցքում. կարիայի. 3) A. բոսանցքում. խոր. 3) B.
արամականաւ. 4) A. բոսանց. դարձեալ. 5) B. մոսովգոսի և կարսի.
5) A. այլ. 5) A. պիւռամիդին. 6) B. արման. 6) B. յեգիպոսացոյն.
7) B. քրիստեայքս. 7) A. բշտեմարանս. B. շտեմարանք. 7) B. յուսի-
փու. 8) B. հերոցիոսն. 8) A. եթէ. 8) A. այլ. 9) B. կոզգոսի.
[յուս. xolossos]. 9) B. յերիգանն. 9) B. վիպեալ. 9) B. անդիանոյն.
12) B. (և) շիք. 12) B. յառաջնա մն. 13) B. պատմութեց. 14) AB. ն.
14) B. արձանական բանն. 14) B. յուրիանոսի. 15) A. գլխոցն. B. գործոյն.
16) A. այլ. 17) B. մեան. փիւ. միայն է. 17) A. (և) շիք. 17) B. պատմէ է.
18) A. այլ. 18) A. բոսանց. խորիստրերութենէ. 18) B. և արձան.
19) AB. պղնձի. 19-20) B. արձանելոյն. 21) B. զամենայն.
21) B. վասն ըզձից.

զի որ պր ախորժեսցէ՞ սալանցէ զնա. գրեալ է դարաճառն յարձանին, և թէ որպիսի գառապէճիս հասնալ էր Արիթմոսի, զի ասէ զոսկին, զոր ի գամբայ աճ՝ ի Ալիզովպոնեսոս կերև: Այլ գիտել պարա է, զի ըստ զամբարա՝ և Լեախտոստայայ ըստ ըստ իմիտը յարձանս գրին, որպէս և զԼեախտոսին էջովսովոցի իշխանին Լեախտիքն գրեցաւ յԱթէնս: Եւրոպ 5

12.

ա. ՄԱլ յայդպէս պատմութեանցն, որպէս հետք է, ի ձեռն սղելոյ յիշխացոք: Առաջին պատմութիւն. լուսնի տեսքն (?) ու նաև լճակ-
տիկներն և լճակագրերն, և լճակագրութիւնն և հընգիտներն: Լճակագրական
այս սիկեզայի եր ազգաւ, պիւթագորական խառնատարրութեամբ, և կամչեայ
սնափառիլ, եթէ սորազանալ յերկինս վերացաւ՝ արկ դնենք ի հոգն,
որ ելանէ ի լեռնէն սիկեզայոց յԼճանայ: ՄԱլ այս հոգ ասի եթէ
Հեփեստոսի խառնարանն է: Ըրդ նա կորեա ի ձեռն հրոյն, այլ աստուած
կամչեալ հրապարակել գանախառնութիւն նորա՝ զկաշիկա նորա սղջ հրոյն
ի բայ կա թերանել: Ըստ պայտէս ծանուցաւ, թէ ոչ վերացաւ, այլ կկու-
լատ արժանի անափառութեանն իւրոյ: Իսկ հրովիտներն և Լճակագր-
տիմանքն էին ի գատուն բիւթացոց, ի քաղաքն Վերատիւ, զի թի-
արուհատի: ՄԱլ և սորա կամչեայ անափառիլ և յուցանել, թէ
համարձան արկին զանձնս ի տիղմ յայրս ոմանս, զի մեռանիցին, և
անյայտ մարմինքն լինիցին: ՄԱլ նորա մեռան, և յայտ եղէ, ուրանաւ
մեռան և սրպէս: Ըստ զիւթարան եղև անգին, որում և բան հետեի
թէ Վահ հրովիտնոս ևս զիւթացաւ է: և ասի բանս աս զկողնայսն, որ
սնն երբեք ծիծաղին. զի իջևայք ի զիւթարանս յայն անծաղաղեալք

1) A. լուսանց, թե Հաճոյ ասեք իցէ կամ ութնայելո (?), 1) B. ի վերա արձանին, 2) B. գողկի, 3) B. ի պղիկարնոս, 3) A. այլ, 5) B. գէրեանսին, 5) B. զոգապողջայի, [Հաւանօրէն ըստպարայի լ], 8) A. բ, 8) B. պատմութից, 8) A. լուսանցբում, որչափ, 9) A. յիշեցուք, 9) A. լուս, խաղաացին առ նորաք, 9) Վ.ր. Լ'ս. պարսքիք, 9—10) A. եմբողկանք, B. եմբողկեանքն, 10) B. արիսեանքն, 10) B. եմպղկաւ տիմեանքն, 10) B. արպղկանեանքն, 10) AB. եմպղկէս, 11) B. սիկիլայի, 12) A. լուս, պանձն իւր ի լեառն, 13) B. որ է ի լերինն սիկիլայոյ, 13) B. թե, 14) A. լուս, իստանն լանն, 15) B. կամեցաւ, 15) B. յնտիպաւութին, 15) B. նորայ, 15) A. լուս, պղին, 17—18) B. եմպղկանա տեանքն, 18) B. ի գտաւ, 18) B. լովապացաւ, 18) A. զերատիա, B. զարատիա, 19) B. կամեցաւ, 19) B. ստիպաիլ, 20) A. լուս, իւրեանց ընդ տարմէ, 21) B. ե յայտ եղեն, ե յայտ եղեն, 21) B. որ, 22) B. (և)չէր, 22) B. (և)զիւթարան, 22) B. որպէս բանն հետեւի, 23) A. լուս, պիւթնայ, 23) A. զեղեալսն, 24) B. որ ոչ, 24) A. անմարազայ.

ելանեն և դեղնեալք հանապաղ: Այս է այս ի յանդիմանութիւն նոցա, զն դեղնեալք և առանց ծիծաղելոյ բնոյ տղմով մեռան: Այլ արժանացան Տրովիոնիոս և Ագամիդէս նորին եղբայր դիւթուսթեան վասն շինելոյ յընչից իւրեանց զտաճարն Ապոլոնի, որ ի Վերդիւրն էր:

Ի.

Բ. Հիւսէօ Պրօփէայ: Պրովտէս այս թրակացի էր աղգաւ և ունէր որդիս երկուս զԱյոզոն և զՏեղեգոն: Սորա առաջակէր գոլով՝ Հերակղէս երկուս սպան զնոսա յանցանելն վասն անդէոյն Վերիոնեայ: Այդ՝ զգացեալ Պրովտէս վասն սպանման զառակաց իւրոյ՝ բնկեց զանձն իւր ի ծով, զոր անմահացուցին աստուածքն, ոգորմելով նմա: Այս եղեալ զն ծովային եկն բնակեցաւ ի փարոս կղզւոջ: Ամանն ասի թէ առ փոփղիզեանն զեղբրեալ լինէր: Եւ սա յԱղեքսանդրոսէ առ զՀելլենէ ի գալն նորա յԱլլադա և ետ նմա զպատկերն Հելլենեայ: Այլ յետոյ Սինեզայոս, յետ տրովական պատերազմին, իմացեալ թէ յԱլլադոս է Հելլենէ, և գալով նորա առ Պրովտէս զինքն ետ ցնա: Այլ ասի զՊրովտէս երազափոխել առ հանդիպողն պէսպէս՝ բայց ի սպիտակութենէ, և երբեմն երեւիլ այսպէս, և երբեմն՝ այլպէս:

Վ.

Գ. Հիւսէօ Հերակղէս և Իւրօնէն: Թագին ծառ հրատարակեալ լինի զՀերակղէս. իւր թէ որդի է Արամազդայ և Աղմենեայ, և զիւցալն գոլով՝ զերկոտասան նահատակութիւնն կատարեաց: Այլ այժմիկ, յայսմ վայրի, յաղագս խարուկին ասացուք: Հերակղէս կին ունէր, որում անուն էր Վեփանիրա, զոր էր առեալ ի Հիւսէոսէ, հակասափող գոլով Աքեղասոս գետոյ, յորմէ կնոջն ծնաւ զՀիւզդոս: Իսկ համաձայն յառնուլն զՎեփանիրա և տանել ի գաւառ իւր տեղեալ Վեստի,

1) Բ. և այս յանդիմանութիւն. 3) Բ. տրովոնոս. 4) Բ. ապոլոն. 4) Բ. ի դեղին. 6) Բ. պրովտէս. 6) Բ. պրոտեայ. 7) Բ. երկու որդի. 7) Բ. զտեղեգոնէս. 8) Բ. հերակղէս. 8) Բ. լուս. անցանելով. 8) Բ. անդէոյ. 8) Բ. գիրէոնեայ. 9) Բ. պոլրոտեի. 9) Բ. զառակացն. Բ. զառակաց. 11) Բ. ծովային. 11) Բ. կղզոյ. 11) Բ. աման. 11) Բ. ասն. 12) Բ. փոփղեանն. 12) Բ. գեղերեալ. Բ. լուս. զեղբրերի. 12) Բ. նա. 13) Բ. յալլադայ. Բ. յալլադա. 13) Բ. հելլենեայ. 13) Բ. ալլ. 14) Բ. մենեզոս. 15) Բ. պրովտէս. 16) Բ. զպրովտէս. Բ. զպրովտէս. 16) Բ. լուս. ի սպիտակէ. 17) Բ. (և) երբեմն երեւիլ. 19) Բ. հերակղէս. 19) Բ. հարուկին. 20) Բ. զհերակղէս. Բ. զհերակղէս. 20) Բ. արամազդա. 20) Բ. աղմենեայ. Բ. աղմենեայ. 21) Բ. այժմ. 22) Բ. հերակղէս. 23) Բ. առեալ էր. 23) Բ. ի յունեաս. 23) Բ. որ է հակասափող. 24) Բ. արաւիտոս. 24) Բ. ծնեալ զհելլոյս.

4. Յ-է-է- Սիւր-է- Սիւր-է- կարծի առ ի պարտից արեգակն գու-
 և զընտ տունէին նմա և տառիս կատարէին: Արդ՝ ոչ կարէ որ ձառնել
 նմա, եթէ ոչ յատաջպոյն ընդ աշտիճանս տանջանացն տնցանիցէ: Եւ
 5 աշտիճանքն են լմուսով ու լմուսն, տնելով նուազութիւն և առաւելութիւն.
 և տանջէին յատաջպոյն լմելիեացունիւքն և ապա դժուարագունիւքն. և
 յետ անցանելոյ ընդ ամենայն տանջանուն լինի կատարեալ, որ կատարելոցն
 իցէ: Իսկ տանջանքն ընդ հուր անցանել, ընդ սառնամանիս, ընդ քաղց,
 ընդ ծարաւ, ընդ երկայն ճանապարհս և ընդ ծով գնալ, և պարզաբարձ
 10 ընդ ամենայն պատկախ դժուարութիւնս:

է. Յ-է-է- Կ-է-է- Կ-է-է- Տաւրոս արգ են սկիւ-
 լմացոյց, առ որս փոխադրեցաւ ի ձեռն Լրանմիկայ Խիւղէնիս՝ զուսար
 Լգամեններն, յորժամ հանդերձեալ էին զընկ գետ յաղագս եղղեայոցն
 15 յԼղղիկայ. յաղագս որոյ եղն փոխանակ առեալ աստուածուհոյն՝ Էս
 զընկ, Լրդ այս Խիւղէնիս ի Տաւրոս գոյով, զի մի ծանկից ի հիւրոցն
 եկելոց, լմէ ո՞ր որ իցէ հրամայէր զընկ գետս Լրանմիկայ. և նա էր
 աւտարապանն, զոր առն աստուածայինն Կիրիւրիս: Հետ աշնորիկ՝
 Ովրեստէս երկուցեալ յԼրինեանցն և եկեալ ի Տաւրոս, և ըմբռնեալ
 20 իւր հեւր ի սպանուիմն ամառս քոյրն Խիւղէնիս, իւր առ քահանայուհի,
 և ծանուցաւ ի ձեռն փղտկրկից ուսոցն և լծողս ի զենմանէն: Եւ պայտէս
 առեալ Ովրեստէս զքոյրն իւր զԽիւղէնիս՝ ընդէ յԼլադա:

- 1) Ա. Լուս. «ժը» (= տես. 1, ժը.) 2) B. միւլմրոսի. 2) B. միւլմրոս.
 2) B. (ի)չէր. 3) B. զոհ. 3) B. որ կարէ. 5) B. նուազութի. 6) B.
 լմելիեացունիւքն. 6) B. դժուարագոյնիւքն. 7) B. անցանելոյն. 9) B.
 ճանապարհ. 12) B. Տաւրոսոյն. 12--13) B. Տաւրոս քաղաք և սկիւ լմացոյն.
 13) A. արտեմիկայ. 13) B. իրիւղէնիւքն. 14) B. ազամեմներ. 14) B.
 «Հաղագս եղղեայոցն յաղղիկայ» նոր գլուխ է համարուի. B. եղղեայոցն.
 15) A. յաղղիկայ. 15) A. լուս. «փանս». 15) A. (տուեալ)չէր. 15) A.
 լուս. «ին» = «աստուածուհին». 16) A. ի փոխղիւս. B. իրիւղէնիւքն.
 16) B. ի տաւրոս. 17) B. եկելոցն. 17) B. հրամայ. 17) B. արտեմայ.
 18) B. (ասէ)չէր. 18) B. ամառն. 19) B. ի սիրինեանցն. 19) A. Լուս.
 «քրիստէս»(?) 19) B. ի տաւրոս. 20) B. իւրեւ. 20) B. հուր. 20) A. Լուս.
 «առ ի կղերականնատուս». 20) B. իրիւղէնիկայ. 20) B. քահանայուհի.
 21) A. Լուս. «վը». 22) B. զքոյր. 22) B. իրիւղէնիւքն. 22) B. ընդէ.
 22) A. յեղղադայ. B. յԼլադա.

[մերէացւոյ , ճակատամարտաւր վերջանա՛հանջ եղեն , [չարա՛հետեւոյ
 յաջողելով զաւրա՛ւրին [մերէացւոյ : Այլ պտտահոմն եղե զակե-
 դիմո՛վնացւոյ ի Վ իւքարոսս վասն այսպիսի պատճառանաց , Սկիզասոս
 զիւքարացի գտլով՝ ունէր գտնու երիս , ե ունէր ի զակեդեմոնացւոյն առ
 նոսա իջաւնէին , ե երկուցեալ զակեդեմոնացիքն , իմէ գոցէ հրապարակիցեն
 հաւրն իւրեանց զպակշտութիւնն սպանանեն զնոսա : Արդ՝ եկեալ յիւր
 քաղաքն Սկիզասոս ի Վ իւքարոսս ե իսկեցեալ զոր ինջ եղեն անձ զամենայն
 զակեդեմոնացիսն , զե առ շերիմն գտնուրացն իւրոց վատարախոխիցն , վասն
 որոյ ե եհաս վատարախոտմիւն զակեդեմոնացւոյն ի Վ իւքարոսս :

442

ժառանգողական շահերից : Դրանով մոմսեային ախտորոշումը
ժառանգչի և արքայ գող զինվածների բազմաթիվ և զմանկուն իւրանց
կրթելի դնուստ , սանջնալ փակութ , և . քանցելի զանիւր առ բացման .
և ոչ նուաղելոյն , այլ առաւելագէտ ժառանգին , պարզես Հաստատման :

456.

44.

Ժգ. Նշանակաւ իմաստասեր հրահանգաւ : Զատ, իբր զե ինչ մոծանող ի քաղաքախարոյն ինչմ Մնիստս և Սեղիստս հայցցցին ի սպանդ. և դատապարտեալ եղև վասն սպականելոյ զհամբախն մեռանին, ընդելով կոնիսն, և արքեալ ժողովան :

անախտութիւն, զըստ մարմնեց առողջութիւն և զըստ արտաքինոցն պատուահանութիւն: Արդ՝ պարտ էր Սողոմոն յաւելուլ ի պատասխանին, թէ հոգեով առաքինի եմ՝ բաւական է քեզ. հարստութիւնեղ՝ առ ի յարտաքինոցն բարեբաստութիւն:

5

ԻԿ.

Իր. Հիշեալ Սողոմոն քեզէն ինքնին: Սովորաւոր իմաստասեր գողով շրջէր ի մեջ ամբոխին և զհամբալան յորդորէր յիմաստութիւն, և մանաւանդ թէ թուէին նմա առ յիմաստասիրութիւնն ճահաւոր գեղեցկադոյնքն ի համբալանցն. քանզի գբաջակերպն ասին և քաջարեակս զոյ: 10 Արդ՝ էր կարծիս առ ամենացինն, եթէ մանկամեղ էր Սովորաւոր վասն ընտրելոյ զգեղեցկակերպսն: Այլ գտանի ի Սղատոմն և ի թիւստիտոս տրամաբանութեանն, և յամենայնի այսպէս ասելով ի գէմն Սովորաւոր, թէ գեղեցիկ է թիւստիտոս և գեղեցիկ է Վարամիդէս. արդ շրջափոխի բառս, և երևումն տայ մեզ Սղատոմն, թէ զեղեցիկ զհագին ասէ և ոչ զգէմն: 15 Այլ կասկած չկէ թէ և բնոյ Սղկկադիակայ շաղաշարի բոտ գարշելի տուփութեանն. բայց սովորատեանքն տեսնով ասին, թէ շաղաշարեցաւ բնոյ ամենայն ոչ ախտատուփութեամբ, այլ աստուածայնովն:

ԻԿ.

Իդ. Հիշեալ Սղատոմն քեզէն ինքնին: Սղատոմն իմաստասիրի լուեակ, 20 թէ մեծահոգի է Վիտնիտոս սիկիլացեոց լուեաւորն նաւարկեաց առ նա: Իսկ արդ մեկնիչքն Սղատոմնի այսպէս ասին, եթէ նաեւաց առ նա փանն երկուց պատճառաց. մի՛ զի պատմագրեացէ զհուրն որ յԱշտնեայ ելանէ, և միւս՝ զի հաւանեցուցէ զՎիտնիտոս իմաստասիրել: Այլ ասէ աստու-

1) B. զանախտութիւն բոտ հոգոյ. 1) B. բոտ. 1) A. լուս. բառն. 1) A. լուս. բառն. 1) B. բոտ. 2) B. Սաղոմոն. 3) B. հոգով առաքին, 6) B. իդ. 6) B. Սովորաւոր գեղեցկասիրութեան. 7) B. յիմաստասիրութիւն. 8) B. եթէ. 8) B. առ ի յիմաստասիրութեան. 9) B. քաջարեակ. A. լուս. բառն. = քաջարեակ. 10) B. սովորատեան. 12) B. ի սղատոմն և ի թիւստիտոս տրամաբանութեան. 12) B. սովորատեան. 13) B. թիւստիտոս. 14) AB. տա. 14) B. (մեղ)չէր. 14) A. լուս. պոյցանէ. 14) B. ասաց. 14) A. լուս. զգեղեցիկ. B. զգեղեցիկ. 15) A. աղկկադիակայ. B. կիսպաղ. 16) A. լուս. այլ. 16) B. սովորատեանքն. 17) A. լուս. աշտնեայ. 17) B. ի սղատոմն = ամենայնի, ամենեւեան. B. ամենեւեան. 17) A. լուս. մամբ = ախտատուփութեամբ. B. ախտաւոր տուփութիւն. 17) A. այլ ամայնուով. 19) B. իդ. 19) B. Սղատոմն. 20) A. լուս. բնութիւն կամ միտ. 20) B. զիտնիտոս սիկիլացոցն. 21) B. սղատոմն. 22) A. յեանեակ. B. յեանեակ. A. լուս. ի յեանեակ. 23) B. հաւանեցուցէ զՎիտնիտոս. 23) A. այլ.

ածայինն Վրիգորիոս, թէ վասն այսորիկ շողաւ Պղատոմն ի Սիկիլիայ, զի վայելեցէ պատուականութեամբ ճաշոցն Վիտմիսեայ: Եւ ստուգէ զստացեալսդ վաճառիլն նորա: քանզի ճշմարտապէս վաճառեցաւ ի ձեռն Վիտմիսեայ Պաւղսի նաւապետի զակերեմովնացոյ, դերերելով նորա յայնժամ անդ: Եւսա Պաւղիս եկեալ յիշգրնա՝ վաճառէ զնա Ենիկերիս 5 ի մնասս յիսուն:

ԻՎ.

Իդ. Հիւլի-Վրեմիլ-Դէ-Ենիկեր-Ենիկեր: Վսենովկրատէս և Երիստոտելէս Պղատոնի եին աշակերտք, որք և յետ նորա փոխանորդք եղեն համալսարանին նորա: Իսկ արդ Վսենովկրատէս արար զստոյիկեան 10 հերձուածն, իսկ Երիստոտելէս՝ զճեմականն: Երդ սաթ թէ այնպէս ուղղախոհ էր Վսենովկրատէս, մինչ զի խրախանալով՝ յափրողիտականն ոչ շարժէր, զի հնազանդեցուցեալ էր զախտսն անսալ բանին: Երդ երաշեկին Վրիգորիոս շարախաւսէ զճեմանէ, իւր զորկորամուլէ, և ասէ թողա-կակեր, և ոչ մի ինչ ի կերակրոց հրաժարեալ, որպէս աւրէն է իմաստասիրի: 15

ԻԵ.

Իե. Հիւլի-Վիգորի-Ենիկեր-Ենիկեր: Վիտմիսեայ շնական էր իմաստասէր. և սաթ շնական ի փոխաբերութեան շնոց ցամաքայնոց. զի որպէս շուրք ունին զպահպանականն և զընտրողականն իւրեանց յաւատարաց, և պահեն զընտանիսն այսոյէս և սա յընտրողականն և ի պահպանականն նոցուեց, և պահէր զիմաստասիրութեանն զսւանդութիւնս և լոնարէր զճահաւորսն և զանյաջողակսն առ ի յիմաստասիրութիւն: Երդ Վիտմիսեայն այն այնպիսի գոլով՝ վայելչապէս քաջահամարձակ էր. յանդիմանէր 20

1) Բ. Թաւային. 1) Բ. պղատոն. 1) Բ. Սիկիլիա. 2) Ա. (զի) չիք. 2) Բ. վաւելեցէ. 2) Ա. լուս. պատուասիրութեան. 2) Ա. զիտմիսեայ. Բ. զիտմիսեայ. 2) Բ. ստուգէ. 3) Բ. վաճառիլ. 3) Բ. ստուգապէս. Ա. լուս. ճշմարտոր. 4) Ա. զիտմիսեայ. Բ. զիտմիսեայ. 4) Բ. զակերեմովնացոյ. 4) Բ. նորա դերերելով. 5) Ա. լուս. յայնժամ ժամանակի. 5) Բ. յիշգրնա. 5) Բ. անեկերիսի. 8) Բ. ին. 8) Ա. սքենովկրատէս. Բ. քսենովկրատայ. 9) Բ. երբ. 10) Բ. համալսարանի. 10) Բ. (արդ) չիք. 10) Ա. զստոյիկեան. Բ. զստոյիկեան. 11) Ա. զճեմականն. Ա. լուս. արան. զճեմականն. 12) Բ. քսովկրատէս. 12) Ա. լուս. որպէս իւր. 13) Բ. իսկ երանելին. 14) Ա. լուս. զընտրողականն և ոչ ի մի ինչ. 15) Ա. թողակեր. 15) Բ. յոչ մի ինչ կերակրոց հրաժեալ. 17) Բ. իդ. 17) Ա. զիտմիսեայ. 17) Բ. իտաստուութեան. 18) Բ. ցամաքայնոց. Ա. լուս. շան ցամաքայնոց. 19) Ա. զնորողականն. 20) Բ. զընտանիս. 20) Բ. նա. 21) Բ. աւանդութիւն. 22) Բ. զճահաւոր. 22) Բ. զանյաջողականն. 22) Բ. (ի) չիք. 23) Բ. զիտմիսեայ. 23) Բ. վաւելչապէս.

այնոցիկ, որ ստուերն ստնէին նմա՝ լռնուշորացն, այլ զայս ասէ թմբեւս, քանզի բռնաւոր բանիւք տեղի տայր տալ հանդիպեցելոցն: Այդ կամ միշտ գոյով պատմութեանն խառնախառութեանն և կարասին շարագատութիւնն լծակցեալ լինի, և կամ երկու գոյով պատմութեանց՝ շարագատիլ պարտ է զՎիսիպեանաց խառնախառութիւնն ընդ ոմայն: Այլ և թմբ բռնաւորք կռէցեալ լինին խառնապէս բռնա, և նոյն ինքն աստուածայինն Վարի գործս ասաց իրբոս յողբերգութեանն, քանզի մանաւանդ ողբերգական պոպոխի յեղանակաւ վարեալ լինին: Այլ զնոստապոյսն զեկանակսն հիւրացն պատրաստեցաւ: Այսպիսի ինչ առանգութիւն առ յողբերգականացն և մանաւանդ առ ի կատարերգականացն ասացեալ, եթէ ի ձեռն անդոյն նկանակացն արհամարելով զեկանակսն իրբն զնուստս: Այդ խաղ առնէ աստուածայինն Վարի գործս, առանգութեամբն վարելով ասէ, զի ի ձեռն խառնախառութեանն, որ բարբառելովն հիշատցուցանէր, արհամարեալ զհանդիպեալսն յանդիմանէր զնոստ: Այլ ըստ իմում դատողութեան մի վարկանիմ՝ զխառնախառութեանն և զկարասին պատմութիւնն:

ԻԴ.

Իւ. Զ՝-ԷԶ՝-ԷԶ՝-ԷԶ՝: Այդիկորոս իմաստասէր էր և այսպէս կարծէր, թէ աստանաւոր իրողութեանցս Աստուած նախախնամութիւն ոչ առնէ: Սա և կատարած ամենայն բարութեան զհիշատութիւնն դնէր: Սակարկ այսմիկ մեկնուցք իմաստասիրացն ասեն կատարած եղեայ նորա զհիշատութիւնն ոչ դանմաքօւրն, այլ զբնականացն հաստատութիւն: Սակայն իմաստասէրքն անարգին զնա, և փոքն զի կատարած բարութեան զհիշատութիւնն դնէ, և ոչ զատաջին բարին միայն, որ է Աստուած, և վասն զի նախախնամութիւնն ոչ ասէ:

ԻԵ.

Իւ. Զ՝-ԷԶ՝-ԷԶ՝-ԷԶ՝: Արատես թերալեցի էր բիւփտացի ազգաւ: Սա կամեցեալ իմաստասիրել ըստ շնական իմաստութեանն, առեալ զգոյս

1) Բ. ասէր. 3) Բ. գոյ պատմութիւնն. 3-4) Բ. և կարասի և շարագատութի կողակցեալ լինի. 4) Բ. գոյ. 4) Բ. շարագատութիւն. 5) Բ. զգիտեալ. Բ. զգիտեալ. 5) Բ. խառնախառութիւնն. 6) Բ. լինի. 6) Բ. ամառն. 8) Բ. այսպիսի. 9) Բ. լուս. և երկուս ի խառնել ի բնարանէն այդ գուս. 9) Բ. և այսպիսի. 9) Բ. (աս) այլ յողբերգականացն. 11) Բ. նշանակացն. 12) Բ. ամառնն. 14) Բ. դատողութեան. 15) Բ. զխառնախառութիւն (և զկարասին պատմութիւն). 17) Բ. իւ. 17) Բ. կողակցեալ. 17) Բ. կողակցեալ. 21) Բ. ալի. 21) Բ. հաստատութիւն. 22) Բ. բարութիւն. 26) Բ. իմ. 26) Բ. թերալեցի. 26) Բ. բարութեան. 27) Բ. կամեցաւ. 27) Բ. ըստ նշանակի իմաստասիրութիւնն.

իւր ընկեց ի հանդէսն, բողբոջելով այսպէս. «Արատես արձակեմ, զոր ինչ
 Արատեսիս են, զի մի յաղթեցեն գոյրս Արատեսի: Այս թողացոյց զվայրս
 իւր, զի լինելոյն մեղաւաւաւ: Այս «մեղաւաւ» է վայրն, ուր արձակեալ
 լինին ոչխարք ի ճարակս. քանզի «մեղաւ» զոչխարէ սոսացեալ շումբոս.
 5 աստուստ և մեղաճարակք են հովիւք, և «մեղովաւ» մորթ ոչխարի:

ԻԹ.

ԻԹ. ՀՀ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ: Շնական իմաստաւոր ոմն — ոմանք
 զԱնտիսթինէս ասեն և ոմանք զՕլենոն գոլ զնա — երկրայարար նաւելով
 նորա ի ձմերանի, և նաւակոծութեան եղելոյ՝ գոհութեամբ հանդուրժէր
 10 հասելոյ նմա անանկութեանն և բարբառէր բախտին. «Ի՞նչ բախտ, շնորհ
 քաջ խոստովանիմ բեզ ունել, զի զգոյս իմ կայուցէր մինչև յաղա-
 բողոսն», յայտ է, եթէ զգոյս իւր ի նաւն բարձեալ ունէր, և կորոյս:

Լ.

Լ. ՀՀ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ: Անտիսթինէս շնական իմաստաւոր հարեալ
 15 և գան առեալ ի դէմնն, առեալ քարտ գրեաց ի նմա զհարկանողն, և
 կառուցեալ ի ճակատն զքարտն այնպէս շրջէր:

ԼԼ.

ԼԼ. ՀՀ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ: Անտիսթինէս շնական իմաստաւոր հարեալ
 լինելով շուման ի բարբառոսաց, կացեալ իմաստասիրին գաւրն ամենայն
 20 յարեալ ըզձայր, և անկեալ հուր յերկնից՝ եկէզ զբարբառոսն և զնայն
 ինքն զլմաստաւորն:

ԼԼԼ.

ԼԼԼ. ՀՀ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ-ԼԼ: Պովտիգէ քաղաք է շինեալ ի Թիւրակ.
 յայս մքաղաքի իմաստաւոր ոմն կացեալ ի ժամանակս ձմերանի տալու իմամբ:

2) Բ. կրատեսին են. 2) Բ. կրատեսի գոյրս կրատեսի. 2) Ա.
 թուղացոյց զգարս. Բ. թուղացոյց զվայրս. 3) Բ. մեղաւաւաւ. 5) Բ. մեղա-
 րակք. 7) Բ. Լ. 7) Ա. աղարաղովն. 8) Բ. զենոն. 8) Բ. երկրասարար.
 9) Բ. նմա. 9) Ա. լուս. «բեկ» = նաւաբեկութեան. 10) Բ. վտանկութեան.
 11) Բ. քաջ բեզ. 11—12) Ա. յաղարաղոսն. 12) Բ. թէ. 12) Բ.
 կոյր. 14) Բ. լա. 14) Բ. Անտիսթինայ. 14) Բ. Անտիսթինէս. 16)
 Բ. այսպէս. 18) Բ. լա. 18) Ա. կեցելոյ. Բ. կացելոյ. 18) Բ. (ամենայն) շէր.
 19) ԱԲ. հումա. 19) Բ. ի բարբառոսացն. 20) Բ. ընձանայր. 20) Բ.
 զբարբառոսն. 21) Բ. (զնոյն) զինքն. 23) Բ. լա. 23) Ա. պովտիգէա. Բ.
 թովտիգէայ. 23) Բ. Պովտիգէա. 24) Բ. ձմանի. 24) Ա. լուս. «հիացմամբ».

ըղձացեալ — ապշուժիւն ասացեալ է զվերանալն հոգեով իմաստասիրին
և զլինելն երկնագնաց — և ըղձացեալ՝ երոյժ զմարտն ներազգի եղեալ
ի քաղաքին :

ԼԳ.

ԼԳ. ՅԵՐԵՄԻԱՅԱՆ ԽԵՐԵՆԻՆ : Զոմբրոս քերդող շոգաւ ի վաւառն 5
արկադացոց, որ է Պելովպոնեսոս, հանդիպեցաւ ձկնորսաց ոմանց, որ
քաղէին զորջիւն յինքեանց : Եհարց զնոսա այսպէս. «Եւք յԼիւրիայ
ձկնախոյզք, արդեք հուպ եմք յինչ» : Եւ է միայր հարցուածոյս այսպէս.
«Ի՞նչ արք արկադացիք ձկնորսք արուևտիւն արդեալք որսացեալ եմք ինչ» :
Եւ ձկնորսքն պատասխանի կտուն այսպիսի տաղիւ. «Օ՛րոս ինչ ըմբռնեցաք,
յայնա ոչ եմք հուպ, այլ զորս ոչ ըմբռնեցաք՝ մերձ ունիմք» : Եւ է
տաղիս միայր այսպէս. եթէ յաղագս որոյ մաքրիմք յորջիւնս, զորս կալաք
աստունաւոր սպանաք, և զորս ոչ կարացաք ըմբռնել՝ ունիմք ի ձորձս մեր :
Եւ ոչ իմացաւ Զոմբրոս, թէ որպէս ասացաւ տաղս այս, և փոքր ինչ
դադարեալ անդառնալ մտհացաւ ի տրտմութիւնէ անտի : Եւ և առն 15
թէ հրամանատրութիւն եղեալ էր առ Զոմբրոս, թէ յորժամ ինչոր ինչ
լինիցի առաջի նորա եղեալ, զոր ոչ կարացէ լուծանել՝ յայնժամ մահացի :

ԼԴ.

ԼԴ. ՅԵՐԵՄԻԱՅԱՆ ԼԵՔԵՐԵՆԻՆ : Լիւրիտոտեւէս իմաստասէր էր,
աշակերտ լեալ Պղատոնի. թէպէտ և մանաւանդ յաղագս բնաբանական 20
մասին իմաստութեանն յոլովացեալ՝ փութացաւ զամենեցուն, որ յետ
երկնայնոցն մարմինք՝ զպատճառս նոցա ասել և զբնութիւնն, իբր՝ զերկրի,
զծովու, զաւդոյ, զթիւրիւն, զկենդանեաց, զտնկոյ, զչարժմանց և զորոտմանց
և պարզաբար զամենեցուն զայդպիսեաց : Էջեա քննելոյն զամենեցունց
զբնութիւնս կամեցաւ և զԼաւրիպոսի բնութիւնն բնաբանել, և ոչ կարացեալ
հասանել՝ ընկեց զինքն յայն տեղի ծովուն, բարրաւելով այսպէս. «Ի՞նչ
Լիւրիտոտեւէս զԼաւրիպոս ոչ ըմբռնեաց՝ ըմբռնեալ լցիցի Լիւրիտոտեւէս
առ յԼաւրիպոսէ» : Եւ մեռաւ Լիւրիտոտեւէս այսպէս :

24—1) Բ. ափշուժիւն ընծացեալ. 1) Ա. լուս. «հիացումն». Բ. ափշուժիւն. 1)
Բ. հոգով. 2) Բ. ներազգին. 2) Ա. լուս. «չլիալն». 5) Բ. լգ. 6) Բ.
արկադացոյ. 6) Բ. որք. 7) Բ. յինքնեանց. 7) Բ. ցնոսա. 7) Բ.
արկադիւն. 8) Բ. ձկնախոյզք. 8) Ա. «արդեք» ուղղուած և «և»-ի վերեւ
գրուած է «ա». 9) Բ. արդեք. 9) Բ. որսացեալք. 10) Բ. այսպիս. 10)
Բ. զոր. 19) Բ. լի. 20) Բ. եղեալ. 20) Ա. պղատոնի. 20) Բ. բնա
բանական. 21) Բ. յոլովացեալ իմաստութիւն. 21) Բ. զամենեցուն.
22) Բ. երկնայնոց. 24) Բ. զամենեցուն. զայդպիսեացդ. 24) Բ. զամենեցունց.
25) Բ. բնութիւն. 25) ԱԲ. զերկրոսի. 25) Ա. զբնութիւնն. 27) Ա.
զերկրոս. 28) Ա. յերկրոսէ. 28) Բ. արիտոտեւս.

Իսկ յաղագս սեւայատակացն է պատէս, երկուք ոմանք եղբարք ընդ ամենայն երկիր ցոյցանելով ապիրատութիւնս՝ առուանէին Ղեկրոսկանք, ի վիճեցացանելոյ գործոցն ընկալեալք զմահանուութիւնն: Եւ մին ի սոցանէ առուանէր Պատաղոս և միան Ղեկեմոն որպէս ասէ Նսիրովոս յիշատակագիր: Եւ զսաս մայրն իւրեանց, որ առուանէր Սեմեոնիս՝ 5 սեւանելով բազում շարիս գործեալ՝ ասէր եթէ զեւ ոչ էք հանդիպեալ սեւայատակին: Եւ երբեմն Էրակղեայ ընդ ծառով ննջելով և նորուն զնուցն զանկոյն կախելով՝ խորհեցան նորա ի զէնսն Յեոն արեանել, և վաղվաղակի խնայեալ Էրակղեայ ըմբռնեաց զնոսա և գլխովայր կապեալ ի փայտի բառնայր: Եւ յայնժամ նորա զարատւիրան մարն իւրեանց 10 յիշէին, բանցի սեւանէին ի կախ գոլով զյատակսն Էրակղեայ սեւացեալ ի լատութիւնն մաղկոց և առ միմեանս զնոյնս արամաբանելով՝ առնէին յոյժ ծիծաղել Էրակղեայ, և վաղվաղակի ի կապանացն ելոյժ զնոսա:

ԼԼ.

ԼԼ. Յ-ԷԲ- Դ-ԵԿԷԼԷՆ Պ-ՆԵ: Պենեղովպէ կին էր Ողիւսեայ, որա 15 յածելով ի միութեանն ուր յածեալն եղև բազումք ոմանք եկին կին խառնել զՊենեղովպէ: Եւ նա աւր յարէ պղերգացեալ լինէր, ոչ և միում ումէք կամեցեալ ամուսնանալ, վասն զի Ողիւսեայ սպասէր: Ըրդ ամենեքին պաշարելով զնո՝ շաղաշարեցան ընդ նմա, և յղացեալ՝ ծնաւ զՊան, վասն որոյ և Պան կոչեցեալ լինի, քանզի ի բազմաց եղև սերսմանեալ: 20 Եւ աւրոյ աստուած՝ առուանցին, կոչելով նորազոսն Պան:

ԼԼԼ.

ԼԼԼ. Յ-ԷԲ- ԻԿԻԼԷԷԷԷ և ԷԲԷԷԷԷԷԷ, ԴԷ ԿԷԷԷԷԷԷԷԷԷ ԻԿԻԼԷԷԷԷ:

2) Բ. ապիրատութիւն. 3) Բ. (Ի)շէր. 3) Ա. ընկալեալ. 3) Բ. զմահանութիւն. 4) Բ. պատաղոս. 5) Բ. եւսովգէս յիշատագիր. 5) Բ. մեմեոնիս. 6) Ա. գործել. 6) Բ. (եթէ)շէր. 7) Բ. «սեւայատակին» բառից յեաղ մի նոր գրիչ աւելացրել է «և թաւայատակին», 7) Ա. հերակղեա. Բ. հերակղէս. 7) Բ. նորին. 8) Բ. Յեոնարկել. 9) Ա. հերակղեա. Բ. հերակղեա. 10) Ա. բոս. «կրէր», Բ. մի նոր գրիչ. «երկրէր» (? 11) Բ. յիշեցին. 11) Բ. զատակսն. 11) Ա. հերակղեա. Բ. հերակղեայ. 13) Ա. հերակղեա. Բ. հերակղեայ. 15) Բ. ԼԼ. 15) Բ. մի նոր գրիչ «պարիկշարն ուղղել է «անպարիկշարն», 15) ԱԲ. պանա. 15) Բ. Պենեղովպէ. 15) Ա. է. 15) Ա. ողիւսեա. Բ. ուղիւսեա. 16) Բ. և բազումք. 18) Ա. ողիւսեա. Բ. ուղիւսեա. 19) Բ. ամենեքին. 19) Բ. յղացաւ և. 20) Բ. (Ի)շէր. 20) Բ. եղեալ. 21) Բ. (զսա)շէր. 21) «արդ»-ից յետոյ մի նոր գրիչ աւելացրել է «զսա», 23) Բ. ի. 23) Ա. բիւթնեա և հերակղեա. Բ. բիւթնեայ և հերակղեայ. 23) Ա. բիւթնեա. Բ. «այս բիւթնեա», մի նոր գրիչ աւելացրել է. «որ բարբմանի եղնաճաղակ».

որպես Ռեւս, և Վշովդեոս վասն Վշովեւայ, որ ասի, եթէ տօփեցաւ Վշօրօյիտեայ, ինքն մարդ զուով, և սպանաւ ի ձեռն Վրեօի. քանզի Վրեօ փոխանակ նորա տօփեալ լինի Վշօրօյիտեայ: Այլ կոփոխաւորս պարտի, կոչեալ զՀօւլիանոս վասն պթութս բոլորովն զոհելոյն և պրիւլոյ նորա աստուածոցն:

10/15.

Խուր, ՀՀ-ում (Վերջ-ում) : Կերպաւ կոշի աղու էս, աստուտ ե կերպաղի
 շարունակունն է ե ներդուծիւնն. քանզի ներդաւար ե շար է կենդանիս այս :
 Եւ ինչո՞ւ արդար մարդ կարծեցիալ լինէր, իբր թէ ուստար Երամադդայ :
 Երբ՝ զոր ինչ ասէ աստուածայինն Վարդգրիտս այսպիսի ինչ է, թէ ⁽⁸⁾
 Հայուկանոս զարար թիւինն իւր ձեռն զայն ասելից թարուցն,
 ֆայրաստ գոյով արարաւ ձեւ թեամբն :

1074

խղ. չհաշտվելով և Պր-ինդիյ: Պրոֆանոս այս էր լրակացի,
 զորայ զարդիսն սուան աներակցէս: Եւ զիւն էր, և եղեալ ծովային զև 15
 բնակեցաւ ի փարոս կղզոյ, փաան որայ և Պրոֆանոս կղզի անուանի փարոս.
 և լինէր փոխակերպեալ սո մերձուսորան, զև մի հայցեոցի զիւնուլինա
 և զի և Դափապիտիսինն:

Ընդհանուր և Սեղանագործ, որ ասի սևտան դիմ էր և որդադանիչ :
 Սա երևեցող զ չգիտաական քահանայադործութիւնն եղզեհադոցն, որոյ 20
 և եղզեհադոցին նմանեցին : ԸՆԺ և սա ի փոխակերպելոցն էր, որպէս
 դիմ էր քանդի դիմքն պնդապիք՝ պնդան ասէ զարուքիւնս ունէին,
 որպէս զե փոխակերպել յոր ինչ և կամէին, մինչ զի ոչ լինել ծանուցեալ
 առ իստապողն ընդ նոսա :

1) Ա. լուս. «արդեն», 1) Բ. ազդիզասի. 1) Բ. թէ. 1) Բ. «տոփեցաւ».
 մի նոր գրիչ աւելացրել է «աստիճան» 2) Ա. ափրդգիտեաւ. Բ. ափրդգիտեայ.
 3) Բ. փոխեաւ. 3) Ա. ափրդգիտեաւ. 4) Բ. ցուլ. 4) Բ. պրիլլոյն. 4)
 Բ. նմա. 7) Բ. խզ. 7) Բ. կերպազաւ. 7) Բ. «աստուտա» — մի նոր գրիչ
 «նման ափ լեւալ առ յուլիանոսի բարքն» 8) Բ. (Է). մի նոր գրիչ «Է...»
 9) Բ. արամազդաւ. 9) Բ. ածախնն. 10) Բ. յուլիանոս. 12) Բ. «արդա-
 լաձեւաթր».
 յետոյ՝ մի նոր գրիչ. «Թզցանել զաբան ջանացր» 14) Բ.
 խզ. 14) Ա. պրոփտեաւ. Բ. պրոտայ. 14) Բ. Պրոտայ. 15) Բ. Տերակէւ.
 15) Բ. ծովախն. 16) Բ. կղզիք. 16) Բ. պրոտիս. 17) Ա. փոխանակերպեայ.
 17) Բ. Տաջիքի. 17) Բ. դիւթս. 19) Ա. լուս. «նայն» = «նոյնակ» 19)
 Բ. մկզմորուս. 20) Ա. լուս. «սպանեալ» 20) Բ. քահանայործութիւն.
 20) Բ. ելլէնայցոյ. 21) Բ. ելլէնացիքն. 23) Բ. «լինել» մի նոր գրիչ.
 «սզդիլ է տրպա» Ա. լուս. «որպէս դիւ» 23) Բ. յինէին. 24) Բ. խաւսոյն.

յանդիւնեաց այսպէս . զՏեղեւորս՝ զորդի նորա , բնկեց առաջի արտա-
րոյն . ապա հասեալ Սղիւսեայ մինչև ցմանուկն վերացուցանէ զարարն ,
զի մի գանեացի մանուկն . և ծանուցաւ , թէ զգտաւ է : Այդ սխտեմամբ
սխտեցեալ ընդ նմա Սղիւսեայ ի Տրոփազա՝ ստեղծանէ թուղթ իւր , առ ի
Վրիամիսէ առ Վաղամիդէս յազապս ի Յեոն նորա մասնելոյ եղբնացոյցն
և ընկենու ի վրանն Վաղամիդեայ . Այս յետ դաւելոյն լինելոյ ի վերայ
նորա , որպէս մասնէի՝ գտաւ թուղթն . և եւ մեռանի ի Յեոն Ագամմենի
և ամենայն եղբնացոյցն :

ՆՅՕՆ .

10 ծղ . Հ}—դ—բ—հ—ն և իւ—քն հ—ւ—ւն : Անորութիւն էր ասէ յազապս
գեղեցկութեան հաւուց . և ՕՆէս էր քննիչ բնարութեանն : Այդ աս-
տահանեցաւ , յորում պարտ էր զուժարիւ հաւուցն առ ՕՆէս : Այս յա-
ռաջնում սահմանեալ ստարն եկին հաւուցն ի գետս լուսնալ . զի ի րարան-
չիւրոցն փայլեցէ բնական գեղեցկութիւնն : Իսկ ծայ առաւանակ հաւ-
15 քաջ մանաւանդ փայր է մարմնով և ալեղ անսակաւ . ալ յանկեալ
մեայ հաւուցն զնրեմամբ շարք բարդեալ եկն և նա առ ՕՆէս , որպէս
զի առցէ զգեղոյն յաղթութիւն : Այս հոգմոյ շնչեալ ցրուէ զպայտանսս ի
թեւոյն , և մերկացեալ ի գեղեցկութեանն , ունելով զստ ի բնութեանն
սպեղնութիւն լի եղև ամուսմով :

20

ՆԵՒ .

ծէ . Հ}—դ—բ—դ—ւ—ւն արդ արդն արդն : Այն ոմն կոչեցեալ ,
որպէս ոմանք ասեն , Սիբիլոյս , և որպէս այլք՝ Փիմիոնէ , և միւսք՝ Փի-
ղեոս՝ սասանեցաւ առ յերիտասարդէ ումնէ , և ամբարհաւանեալ անար-
գեաց զերիտասարդն . և էր անարգանքն ատոցեալ ապա շափարեւոյն . և
25 յաղաւորութեան բանից պատառն հաճոյ թուեցեալ մուտ պատահելոցն
շափ ապի առեալ եղև . և այնպէս արհեստեցաւ բնարութիւն ատոց :

1) Ա. լուս . աջնո . = աշտեւ . 1) Ա. լուս . սեղո . 2) Ա. սղիւ-
սեա . 3) Բ. սղաւ . 4) Ա. սղիւսեա . Բ. սղիւսեա . 5) Բ. սղամիս . 5) Ա.
լուս . որպէս թէ . 5) Բ. ելլենացոյցն . 6) Բ. ընկենոյ . 6) Ա. սղա-
ղամիդեա . 6) Բ. ի վերա . 7) Բ. ագամմենի . 8) Բ. ելլենացոյցն . 10)
Բ. հաւաքմանն . 10) Բ. ընդրութի . 11) Բ. ընդրութե . 13) Բ. յաւա-
քում . 14) Բ. փայլեցէ . 14) Բ. ճա . 15) Բ. մանաւանդ զի քաջ . 17)
Բ. զգեղոյ յաղթութի . 17) Բ. ցրուեայ . 17) Ա. զպայտանս . 18) Բ.
ի բնութե . 19) Բ. սպեղնութի . 22) Բ. սիբիլոյս . 22—23) Բ. փիլիսոս .
23) Բ. (սասանեցաւ առ) շիք . 23) Բ. ումնէ . 23) Բ. ամբարհաւանեալ .
24) Ա. աստեղաբ . 25) Բ. յաղաւորութի . 25) Բ. թուեցա . 25) Բ.
մուտ . 26) Ա. լուս . նա = տալիս . 26) Բ. արհեստեցաւ . Ա. լուս .
աս . = արհեստ էա ? .

Տը. Յ՝-Ի՛-Ի՛-ՍԻ՛ԼԷ՛ԼԷ՛ՆԷ՛: Ի՛ Սիկիբա կղզւոջ առ իւնահովմամբն լինել տաին կիկկովպեանքն՝ հովուական կեցցազով կեալ Ճահաւորեալք, և մանաւանդ՝ բռնուելեամբ: Ա՛ս. տաին մարգակերք գոլ սորա, որք և զընկերան Սիկիբա, կերան: Ա՛յլ երբ ասացեալ լինին ի սցցանց արտու- 5 նանկեալքն՝ զարբերք արուհախ, որք ի ձեան իւրեանց արուհախն զորստաւն և զգալլատակում Ա՛րամազգայ կաղմեցին: Ա՛ս. տաին արտունանկալք տրք՝ Ասողեռէս, Սոկրովպէս, Սիլպէս: Ա՛ս. կիկկովպեանք անուանելին, որպէս Ա՛ստովպա ասե, զի մի ակն ունէին լոյսորեալ, և որպէս պլլք՝ զի ի լոյսը կղզւոջ բնակէին:

٢٠٠٠

ծմեւ. Հիւ-դ-ռ ձկն-նոյն: Ի Տիւրքս առ ծովեզերքն հովուական քա-
ծին շրջելով և գտեալ կոնքիւզ, սրով ալժմ' ներկեալ լինի ծիրանին՝
եկեր: Կ'սա արիւն կոնքիւզին ենկի զբերան շանն, և հովուին կարծե-
ցեալ, ելմէ գանձեալ իցէ բերան շանն, առեալ բուրդ՝ քնքիւ զբերան շանն: 15
Լա. գտաւ շանն անկեալ, բայց բուրդն զգայն ծիրանոյն էաւ: Լա. գիտա-
ցեալ հովուին, ելմէ կոնքիւզն այնպիսի ներկական բնութիւն ունի հրա-
պարակեալ զայն: Լա. այնպէս քաղելով առ ծովուն կոնքիւզն՝ այնու կաղ-
մէին զծիրանին:

41.

4. ՀԱՅԻՐԻՆ ԵՐԵՂԻՐԵՅԻՆ Ե ԼԵՆԻՆԻՆԻՆ : Վեճակի ունիւր
դուռնոր զՎերսիփովնէ . զնա յարիշտակաց Պլաւտոն : Եւ շրջիւով Վե-
ճակի եւ ինչդրելով զդուռնայն եկն , Բատիկեւ ի թափանի առ Տրիպտալոմոս
ուսմեն ի դուռնն , որ կոչի Նշխանեն : Եւ լի ինչացի առ ի Տրիպտալոմոս .
Եւ զՊլաւտոնն յարիշտակաց զՎերսիփովնէ յարապս երանանացն եւ

2) *Բ. կրկնօրհանցն.* 2) *Բ. ի սկիզբն.* 2) *Բ. կղզոջ.* 2) *Բ. առ լիտանա-
կազմամբն.* 3) *Բ. լինին.* 3) *Բ. հովանան.* 4) *Բ. որ.* 5) *ԱԲ. ոգիստեա.*
Ա. լուս. . եւս. = ոգիստեա. 6) *Բ. արուեստիւք.* 7) *Բ. պիտլատուն.* 7) *Բ.
Ա. արամպիւս.* 7—8) *Բ արտանքիւք.* 8) *Ա. լուս. . պարտիկ.* 8) *Բ.
լոննիկեան.* 8) *Ա. լուս. . ու. = առգեա (?)* 9) *Բ. սիմփոս տսե.* 9) *Բ.
ուշին.* 10) *Բ կղզոջ.* 10) *Բ բնակեալ.* 12) *Բ. ի տաւոր.* 12) *Բ. առ
ծովեկերր.* 12—13) *Բ. հովանանք յաճին.* 13) *Բ. գտեալ շան.* 17)
Բ. այնպէս. 18) *Բ. քաղեալ կոնքիւշն առ ծովուն.* 18) *Բ. ե պշտ.*
Ա. լուս. . նովաւ. 21) *Բ գեւեար.* 22) *Բ. զպիւրսիրտն.* 22) *Ա. պղծ-
տիւն.* *Բ. պրտուն.* *Ա. լուս. . պրտսիրտն.* 22—23) *Բ. զիւնտրեալ.* 23)
Ա. (զգրուարն)էր. 23) *Ա. լուս. . եալ.* (?). 23) *Բ. առ տրեպարովուն.* 24)
Բ. ի գեղն. 24) *Բ. եւրսիրտ.* 24) *Բ. առ ի արշապարդմիտե.* 25) *Ա.
պղատուն.* *Բ. պղովտուն.* *Ա. լուս. . ու. = պղատուն.* 25) *Բ. զպիւրսիրտն.*
25) *Բ. ե. յաղպս.*

Տրիպտոդոմեսի գերբմանիս յորենոյ և գարոյ, պատուէր տուեալ ոչ միտալ, այլ շրջէ և յրուել գերբմանն ամենայն մարդկան, զի ուսցին գերբմանն ի և զերկրագործել և ուտել զգարուցս բնութիս. քանզի յառաջագոյն ուտին կապինս վայրենիս ի անկոյ անտի. վասն որոյ, քանզի կապինս յունարեն 5 փիգոս ասեն ուտելոյն ստացաւ փաղին: Այլ ասի թէ Տրիպտոդոմեսս առեալ կառս վիշապաց թմեաւորս և ընդ նմին տուեալ և զկեղդէսն այնպէս յածեալ լինել, գերբմանն պատուատիրութեամբ բաշխելով:

Ահ արդ աստուածայինն Վերկորիոս, թէ և նաւահառուցութիւնն գտաւ յաթկենացոյն. այլ կարծեմ, թէ յաղապ նաւամարտական արուստին 10 ասէ. քանզի ծայրագոյն նաւամարտք էին աթկենացիքն. քանզի նաւահառուցք յառաջագոյն փխնիկեցիքն ասին և քաշակի Շամիրամ:

ԿԼ.

Կա. Հ) — — — Կեղդէսն է Վերկորի: Այլ յաղապս Կեղդեոսիոսի նախ ասացուք և ապա յաղապս Վարոսի: Ասի թէ առ ի Կիովնիսեայ գինի 15 գտեալ եղև, վասն որոյ և վերատեսուչ որթոյ ասեն զՎիովնիսոս: Աս արդ եկեալ և աթկենացոյն և Վարոսի ումնն հանդիպեալ՝ հա նմա գտուն որթոյ, զի անկեաց և անկեալ՝ մշակեաց զգինին, և արբ ինքն և հա հովուաց ոմանց յարբումն: Այլ հովիւքն արբեալք և հրաշարտ կարծեցեալ զարբեցութիւնն, քանզի առաջին էր, կարծելով, թէ զեղահա 20 րեաց դնտա Վարոսն սպանին զնա: Այլ Նրիգովնէ՝ գոտար նորա, ի ձեռն շանն Վարոսի գիտացեալ, եթէ մեռաւ նա՝ սղլայք գտնապէս, որում՝ սղլոմեալ աստուածքն վասն այնորիկ փոխադրեցին զնա յերկինս: Այլ սլոմիկ է ասին ընդ աստեղս Նրիգովնէ: Այլ ասելն, — եթէ խորհարդ ձեզ ամաւթալի զոյտոսիկ որար — ոչ յաղապս Վարոսի ասէ, այլ որ յաղապս 25 Վեմեարեայ է առասպելաբանութիւնն. քանզի ասի, թէ ոչ միայն գերբմանս հա նոցա, այլ և աւրենս ինչ խորհրդոյ ուսոյց, որով կատարեալանան

1) B. արտադրովմիտի. 1) B. գարոյ. 1) B. (տուեալ) չէք. 2) B. գերբմանիս. 3) B. զերկրագործելն. 4) B. զկապինս. 4) B. ի ի. 5) B. (թէ) տրէպտոդոմես. 6) A. զկեղդէսն. 8) B. անտի. 9) B. յաթկենացոյն. 9) B. նաւամարտութիւ. 11) A. լուս. առաջինք. 13) B. կեղդեոսի և կարոսի. [յուն. Ίζαριος.]. 13) B. կեղդեոսի. 14) B. առացուք. 14) B. կարոսի. 14) B. գիովնիսեայ. A. գիովնիսեայ. 15) B. (և) չէք. 15) B. զգինիսիսիոս. 16) B. կարոսի ուրեմն. 17) B. (և արբ ինքն) չէք. 18) A. լուս. հովուացեալ. 18) B. հրաշարտար. 19) B. կարծեալ. 20) B. իկարոս. 20) B. երկրպէ. 20) A. գոտարն. 21) B. թէ. 23) B. (ասեն) չէք. 23) B. թէ. 24) B. առասպելաբանութիւնն. 24—25) B. (այլ որ յաղապս զեմեարեայ է առասպելաբանութիւնն) չէք. A. զեմեարեայ. 25) B. (ասի) չէք. 25) A. գերբմանն. 26) A. լուս. եւալ լինին. կատարեալ լինին.

եղիցնացիքն . քանզի որպէս առ աստուածութեայ քրիստոնէից մկրտութիւնն է , այսպէս և առ նոսա կատարելութիւնն . և ասի այդպիսի տառնոց առ յեղիցնացոցն միաստեօխն և եղևսինա և գեմեարիայ :

ԿԼՆ .

ԿԲ . ՀՅ-ԼԵԳ- ԿԵ-ՆԱ և ԽԵԴԵ-ԵԴԵ-ԿԵ-ԵԼԵՄ : Բրիւնս ըմբռնելու էր ազգաւ , և աստուածաբանելով զեղիցնացոց միաստեօխնն ուսայց իմէ որպէս պարտ է պատուել զաստուածսն : Եւր զայսպէս պատուել զաստուածսն ըմբռնել կոչեաց . քանզի ըմբռնելու էր գիւս նորուն : Եւս այլըս աստուածաբանեցին զմիւսեանցն , իմէ աստուած անցեալ է ի լծեովդ երկնայն , որ է զաստուած տեսանելոյն . քանզի զերկնայն տեսանել ասի : Եւս խորհելն 10 տեսցեալ է առ ի խորութիւնն միաստեօխնին կամ առ ի խորին ինչ և անճատ կատարելոյն , կամ վասն ինչոյ զգրպարանս և վերադոյն լինելոյն ամենայն մարմնական երեսելից , և այնպէս բնութեան զաստուածային ծագումն :

ԿԴՆ .

ԿԵ . ՀՅ-ԼԵԳ- ԼԵՆԵԼԵՄ և ԵԴԵ-ԵԼԵՄ-ԵԼԵ-ԵԼԵՄ և ԵԴԵ-ԼԵԳ-ԵԼԵՄ : ԲԼ 15 և Հաստի , իմէ զոհելն գտին յաղղեացիք կամ կիւրացիք . քանզի երկրայնի է պատուելութիւնն : Եւս յաղղեացիք ազգ են պարսկական : Իսկ զաստեօխնութիւնն գտանել ասին բարեւալցիք ի ձեռն ՀՅ որոսասորսի , և երկրորդ՝ եգիպտացիք ընկալան :

Իսկ զերկրաշարութիւնն գտին եգիպտացիք , ի յաղղութիւնն Հոգոյն 20 և ի բաժանմանն պատուին նախակրթեալք , և ապա գրեալ և ի կիրարկեալ :

1) Բ. ելլեանացիքն . 1) Բ. քրիստոնեայս . 2) Բ. (այսպէս և առ նոսա կատարելութիւնն) չիք . 3) Բ. և այսպիս տառնա ասի առ ելլեանացոյն . 3) Բ. միաստեօխն . 3) Բ. երեսինեայ . 3) Բ. զեմեարեայ . 5) Բ. խորհուրդ . 5) Բ. Բրիւնս . 6) Բ. զելլեանացոյն . 6) Բ. միաստեօխնսն . Բ. միաստեօխն . 7) Բ. (արդ զայսպէս պատուել զաստուածսն) չիք . 9) Բ. զմիւսեանցն . 10) Բ. լուս . Խորհուրդն . 11) Բ. միաստեօխնսն . 11) Բ. կամ ասի . 11) Բ. լուս . Խորհուրդ . 12) Բ. ինչոյ . 12) Բ. զպարանս . 13) Բ. զածախն . 13) Բ. ծագումն . 16) Բ. անհատապի . 16) Բ. լմէ զոհել . 16) Բ. յաղղեացիքն (կամ կիւրացիք) . 17) Բ. երկրակելի . 17) Բ. յաղղեացիքն . 18) Բ. զաստեօխնութիւն . 18) Բ. զոյսասորսի . 20) Բ. զերկրաշարութիւն . 20) Բ. եգիպտացիքն . 20) Բ. (Խ) յաղղութիւնն . 21) Բ. ի բաժանմանն . 21) Բ. գրեալք . 22) Բ. արկեալք .

կամ ուրիս, կամ ընտելեալ մեղք կամ ձէլմ, կամ զինի, կամ մոխիր, կամ այլ ինչ՝ ասեմք զայս ինչ նշանակէ։ Այլ զայստսիկ Բաննոկրատէս շարագրեաց։

Հորժամ մեկնեացէ որ զհանդիտեալսն ի ճանտարհի, եթէ հանդիտեցի քեզ պոպիսի որ, կրնոյմ զայս ինչ այս ինչ քեզ պատահեցէ, եւ եթէ այս ոմն՝ այս ինչ, զոր շարագրեաց Պաղատոս։

Իսկ ձեռագիտական է, յորժամ պարզելով զձեռն մասն կրճմանցն, որ ի նոստ՝ ասեցեմք, թէ այս ինչ նմա կայ եւ քնաց, կամ թէ ամուսնանայ, կամ թէ ի մանկածնութիւն հասանէ, կամ այսպիսի այլ ինչ, յաղաղս որոյ շարագրեաց Լեզնոս։

Իսկ խաղացական է, որ ի ձեռն խաղացման մարմնոյն լինի ծանուցեալ, որպէս թէ խաղաց աջ ակնդ՝ զայս ինչ նշանակէ, կամ թէ ուսով զայս ինչ, կամ թէ բարձրով զայս ինչ, զոր շարագրեաց Պատրիզոնիոս եւ Կեղամբուս եւ այլք բազումք։

2-3) Բ. (այլ զայստսիկ բաննոկրատէս շարագրեաց) չէք։ 5) Բ. այսպիսի ինչ կրեացես։ 6) Բ. թէ։ 7) Ա. լուս. Գ. ձեռագիտական. 7) Ա. կրճմանցն։ 8) Բ. այս իրք։ 8) Բ. կա. 8) ԱԲ. քնա. 8-9) Բ. ամուսնանա. 11) Բ. մարմնոյս. 12) Բ. (թէ) խաղաց ակննչդ. 13) Ա. շարագրէ. 13) Բ. եպիսիոփոսիոս. 14) Բ. մեղամբուս.

ԿՕ.

Կդ. {}-դ-դ- է վերայ յառնելոյն իւրեանց յերանց: Շարահող սկիւմա-
ցւոցն մասն ինչ ելեալ յածել յաւազակութիւն թողին զծառայո իւրեանց
առ կանայսն զործել պանիր գկալմնն, կուրացուցեալ զնոսա: Եւ ժամանակի
5 անցելոյ ի յամել սկիւմացւոցն կանայքն մերձենային ի կուրացեալ ծառայսն
և ծնանէին մանկունս փոխանակ ելեալ սկիւմացւոցն. այլ էին ծառայք
ըստ սերին սերման: Ըրդ նախափաղ ելեալ սկիւմացիքն զառնային, և
գտեալ զճնեալսն ի ծառայիցն հասակաւորսն բնդդիմանային նոցա: Եւ
մարտի եղելոյ ի մէջ ընդոծնացն և վերստին եկելոյ սկիւմացւոցն յոյժ
10 պարտեալք լինէին. յորոց մի ոմն խորհրդածու եղեալ ոչ զինուք մարտնչել
բնդ նոսա, այլ խորաղանաւք. բանդի ի ձեռն զինուք մարտնչել բնդ
հաւասարս է, այլ խորաղանաւք ի վերայ հասանել սերանց է: Ըրդ ի
ծառայից սկիւմանեալքն տեսանելով զսկիւմացիսն խորաղանաւք գիմեալս
ի վերայ նոցա հնազանդեցան որպէս տիրանց, և մարտն քակեցաւ.

- 2) Բ. ԿԾ. 2) ԱԲ. վերայ. 2) Բ. յառնոյն. 2) Բ. տերանցն.
3) Բ. յերալ. 3) Բ. յածեալ առ յաւազակութիւն. 4) Բ. գկալմն. 5) Բ.
(ի) յամել. 5) Ա. մերձենային. Բ. մերձենային. 6) Բ. սկիւմացուցն. 6) Ա.
այլ. 7) Բ. (Ըրդ) չիք. 7) Բ. եղեալ. 7) Բ. զառնային. 8) Բ. ի ծառայիցն.
8) Բ. ընդդիմային. 9) Բ. (և) չիք. 9) Բ. սկիւմացուց. 11) Բ. (բանդի
ի ձեռն զինուք մարտնչել բնդ հաւասարս է այլ խորաղանաւք) չիք. 12) Բ.
ի վերայ հասեալ. 13) Բ. (ծառայից) չիք. 13) Բ. գիմեալ. 14) Բ. ի վերայ.
14) Բ. քակեցաւ.

ԿԼԶ.

ԿԼ. ՀՀ-ԼԶ-Բ Բեդ-ԼԶ-Բ Բեդ-ԼԶ-Բ ԼԶ-Բ : Լճենայն
քաղաքը բոտ առտուելութեանն ունի ինչ և յատկութիւնն . որպէս թեւատալա-
ցոյն դաւառ ունի զերիւարսն , աթենայեցոյն զգրամն արծաթն , և հնդկիկը
զաւառն ունիւրուցի . և զաթենայեցոյն դաւառը շունս որսականս , ուստի
զաթենայեցի շունը և զեղալ ասին և կանայք արիւնցեալք , անիւրիւրք . ունի
և Կիկիկիայ աղբուր ջրոյ , զոր Լճենայն կոչեն . յոր առփիլ զԼճիկիս
առտալելեն : Լճի ջուրն Լճենայն փճիւն է և մարտի և քաղաք :

Լճի ստե առտաւածայինն Վարիկորիս — որպէս ոմանք զաւառք և
քաղաքք և քաղաքայիք ունին ինչ և բոտ առտուելութեան յատկութիւնն 10
այսոյն և առտուելութիւն քրիստոնէից ունի զայսոսիկ զաթենայն որսանու-
ցանոցս , առտարակտանս , հիւանդանոցս , աղքատանոցս և զայլ ամենայն
այսոսիսի բարութիւնս :

ԿԼԶ.

ԿԼ. ՀՀ-ԼԶ-Բ ՎԼԶ-Բ Բեդ-ԼԶ-Բ ԼԶ-Բ : ՎԼԶ-Բ իմաստաւոր շա- 15
քաղաքայն շարադատութիւն , զոր և քաղաքաւարութիւնս մակալեաց : Հայտմ
շարադատութեան ասէ , թէ որպիսի սրտս է լինի . քաղաքին և կամ
յորքան արանց շարադատի , կամ որովք բարեկարգ կամ աւրինաւոր
քաղաքաւարի . Լճի այնպիսի քաղաք բանի միայն եղև նմա բազկացեալ
և ոչ զործով , նաև ոչ քաղաքաւարեալ : Լճի այնմ շարադատութեան 20
ասէ զառաջաւոր զայս , թէ ենթակացեալ լիցին մեկ քաղաքայիքն , զի
տեսանիցեմք շարադատութիւնս նոցա :

ԿԼԶ.

ԿԼԶ. ՀՀ-ԼԶ-Բ Լճի-Լճի Լճի-Լճի Լճի-Լճի : Լճի-Լճի մի է ի
պերճագունից քերթողացն , որոյ յարդեալ լինին երեք քերթուածք , որ 25

2) Բ. Հ. 2) Բ. թեւատալաւոր . Բ. լուս . և թեւատալաւոր . 2) Բ. զաթեն-
այեցի . 3) Բ. լուս . : զաւառ . Բ. քաղաքք . 3) Բ. ունին . 3) Բ.
յաթենայն . 3—4) Բ. թեւատալաւոր զաւառն . 4) Բ. զերիւարսն . 4) Բ.
աթենայեցոյն . 5) Բ. ունիւրուցի . 5) Բ. զաթենայեցոյն զաւառն . 5—6) Բ.
ուստի և լակոնայի . 6) Բ. լուս . և լինին առաջեալ կամ անուանին : 6)
Բ. անիւրիւրք . 7) Բ. սիկիլա . 7) Բ. աղբուր ջրոյ զոր ջրոյ զոր . 7) Բ.
արտութեան . Բ. լուս . : յորտմ , առ որ . 8) Բ. արտութեան . 9) Բ.
ածախն . 10) Բ. ինչ և ինչ . 11) Բ. (և) առտուելութիւն . 11) Բ. ամենայն .
12) Բ. աղքատանոցն . 15) Բ. հա . 15) Բ. ՎԼԶ-Բ . 15) Բ. քաղաք .
16) Բ. շարադատութիւն . Բ. լուս . : շարադատութիւնս . 18) Բ. ջորքան .
18) Բ. շարադատ . 18) Բ. բարտաք . 19) Բ. բազկանալ . 20) Բ. լուս .
և ինչ զործով ոչ բազկացեալ և ոչ քաղաքաւարեալ . 24) Բ. Հ. 24)
Բ. և ինչ և ինչ . 24) Բ. և ինչ և ինչ . 24) Բ. էր . 25) Բ. լուս .
և ինչ և ինչ . 25) Բ. լինիք .

կոչին «Լստուածածնութիւնք», և այն, որ կոչին «Կործք և Տիւբ», և որ կոչի «Լսպիս»:

Լրդ «Երևտուածածնութիւնն» սկսանի թուել զծնունդս աստուածոցն, ելմէ ի Վաղոսէ և Երէմերայ եղև այս անուն, և Երէմէ և Երէմիէ Կրովեստ, և ի Կրովեսայ Օհա, Պտարոն, Պղատոն: Լսպիջուցանէ սկսաւ աստուածոց նորապուշից և անուանաւ, ելմէ այսօրիկ աստուածքս մարտեան ընդ այնոսիկ, և պարտաւք եղին այնօրիկ, և այսօրիկ աշատեցին զայն ոմն և կամ զայս ոմանս, բանդի տխտանացն ասի աշատեալ զՎիտի-նիստ: Լսլ այսօրիկ անուանէր, զորս ասէ աստանաւք, որպէս զԼսպոտոս և զԼիւրիարէս, ասէ Լստիոգոս ծնանիլ զամանս արս, միցն ի նոցանէ հարիւր ձեռն ունելով, որք հանդերձ աստուածովքն մարտեան ընդ հսկայսն. զի հսկայքն առաւելելն, լմէ յարեան ի վերայ աստուածոցն, մինչև ամպահար արար զնոսա Լրամաղդ: Վիանապէս և յաղագս վիշապոտանցն ասէ Լստիոգոս, ելմէ ծնեալ եղին մարդիկ վիշապոտունք: Լսլ ամպարեր և աստուածս ասէ կամ զինքն զԼրամաղդ, որպէս ամպահարութիւնս անեալ հսկայիցն, կամ զԼստերովպէս և զԼրովիտէս՝ զգարբնիշտն Լրամաղդայ: Օրորտուան և զիսայրապահանս և զամպահարութիւնս, այլ և կղզիս, և նետս, և շերիմն ասէ լմէ հատին ի վերայ հսկայիցն առ ի յաստուածոցն: Լրդ այսօրիկ առաւելելալ լինին պոպկոս, Լսլ զդատինս զծնունդս նոցանց ասի լմէ յարեան հսկայիցն, այսօրիկ եղին ժահարեւ կենդանիս, զորս ինքն թուէ Լիդրաս, որ է առ իննապլուսի, զոր սպան Լերակղէս, և քիմեո՝ յաղագս որպէս հատեալ առաջաք, լմէ առաջին կողմնն առիւծ էր, և յետինն վիշապ, և միջն քիմեո, և ելմէ զայսպիսի գաղան սոյան Լեղեւուովիտեան: Լսլայէս և յաղագս Լերբերտոսի ասացաք, լմէ շուշ էր առ զուրս զժոխոց, երիս զլուսիս ունելով, և զինչեալն ի զժոխս ողորբէր, և զերեալսն խածանէր: Լսլ յաղագս Կորդովիտեան այսպիսի ինչ է. երբք ահագին կանայք էին, այնպէս զարհուրեալան ունելով զդէմս, որպէս զի մահապուցանել զուսողոն: Լսլ ասի Պերսեփեայ զվնն ի սոցանէ սատակել նիլակագերանդեաւ:

2) Բ. (որ)չէք. 2) Բ. յասպիս. 4) Բ. յեթերա. 5) Բ. կրաւնոս. 5) Բ. ի կրաւնոս. 5) Բ. պիսիւսն. 5) Բ. պղատոն. Բ. պոպոտոն. 8) Բ. կամ զպլս ոմանս. 8—9) Բ. աշատիլ զզիւնոսիս. 9) Բ. անուանէրս. 9) Բ. զկարտոս. [յուսն. Κόττος.]. 10) Բ. ասի ետովիլէս. 10) Բ. ծնանի. 10) Բ. միւս. 12) Բ. ի վերա. 13—15) Բ. (անմտապէս և . . . կամ զինքն զԼրամաղդ)չէք. 15) Բ. ամպահարութիւն. 16) Բ. սկայիցն. 16) Բ. զըրոնտէս. Բ. լուս. և . . . = զրովիտէս. 16) Բ. զգարբնիւն. 16) Բ. արամաղդա. 17—18) Բ. (և) նետս. 18) Բ. ի վերա. 18) Բ. հսկայիցն. 19) Բ. Լսլ. 20) Բ. հսկայիցն. 21) Բ. հերակղէս. 22) Բ. քիմեո. 22) Բ. կողմն. 23) Բ. յետին. 23) Բ. քիմեո. 23) Բ. զայսպիս. 24) Բ. լուս. և . . . = բեղերովիտեան. 25) Բ. ի զժոխսն. 26) Բ. այսպիս. 27) Բ. զզեմն. 28) Բ. պերսեփեա. Բ. լուս. և պերսեփեա. Բ. պերսեփեան. 28—29) Բ. զվնն ի նոցանէ. 29) Բ. սպանեալ նիլակա. գերանդեաւ.

Տ. Յ-ԷԷԷ Որդիքն ինչպէս : Որովհետեւ երաժիշտ ոմն եղև ազգու լմարացի. ասի, եթէ կանխաւ այնպէս երգէր, որպէս զի հետեւել երգոյն զծառս կողնիս և զանբան կենդանիս, և գրարինս, և զգետս : Այլ սորա քերականք բերեալ լինին, զորս որպէս զատուածաբանութիւնս և ունին երգենացիք : Այլ առ այսօրեք քերականութիւնք ի ձեռն առաստիւական նշանաց ասէ զատուածոցն զգետս և զտերս, և եթէ որոց ոմանց յէք են գործք և իրք. որոց ոմանց կատարմունք, և յէք ոմանք որոց են գայացուցիչք :

Երդ զսորա զոման տաղ յարողրէ աստուածայինն Վարդգորիտս, որք և ասին յաղագս Երամաղգայ և Վանեսարկայ. և միտք այնոցիկ, որ յաղագս Երամաղգայն են, և այսպէս. «Եւ Վան, փառաւոր և մեծագոյն քան զամենայն աստուածս, պարունակող մինչև յասպառառ ոչխարաց և ձիոյ և իշոյ» : Եւ ի ձեռն տաղիցս այսոցիկ Որովհետեւ նշանակէ, թէ Վան մինչև յանասնական նուաստացոյցն նիւթոյն արձակէ զկարն զարուծիւն : Իսկ որ և յաղագս Վանեսարկայ տաղին միտք են այսպէս թէ ի վերայ հասանելով աստուածս հին յանդիման անէր զտարձս իւր, սովորիկալ զհանդերձսն : Այս ասէ յաղագս պատրաստ լինելոյն արեւանացուցանել զուսիւրոն իւրում շողաշարութիւնն, և ի ձեռն այսոցիկ նշանակէ, թէ աստուածային զարուծիւնն ցանկացողացն իւրոյ պատրաստ լինի ի լուսացուցանել զնորոհս և իւր առ ի կոչել զնոսա ի խորհրդածութիւն :

Երդ աստուածայինն Վարդգորիտս, իւր թիւ այսոցիկ գուլով քարչելի և յանմաքրագունիցն խաղ առնէ և ծիծաղի զնորաւք :

Տա. Յ-ԷԷԷ Վան-Է և Երդ-ԷԷԷ : Յորովիական քերականութիւն ի 25 ներքա մուծանին երկու անուանիս այսոցիկ հանդերձ այլալք բազմաւք :

- 2) Բ. հգ. 2) Ա. որիւսա. 3) Բ. թէ. 4) Բ. հետեւել աղոյն. 3—4) Բ. կողնոյն. 4) Բ. կենդանիսն. 4) Բ. զքարինսն. 5) Բ. զածաբան. 6) Բ. ելլինացիքն. 6) Բ. (առ) այսօրեք քերականք. 6—7) Բ. առաստիւական. 7) Բ. (եթէ) չէր. 8) Բ. և յէք. 10) Բ. զտեսս. 10) Բ. աման. 11) ԱԲ. արամաղգա. 11) Բ. զիմեսարկայ. 12) Բ. արամաղգա. 12) Բ. որ և. 13) Բ. յասպառառս. 15) Բ. զիւր զարուծիւն. 16) ԱԲ. զեմարտիս. 16) Բ. ի վերա. 17) Ա. լուս. «զանդամն». 17) Բ. զհանդերձս. 18) Բ. (ասէ) չէր. 19) Բ. շողաշարութիւն. 20) Ա. (ի) լուսացուցանել. 22) Բ. (աստուածայինն) չէր. 22) Ա. և այսօրեք. 23) Ա. լուս. «զեսա». 25) Բ. հգ. 25) Բ. փառաս. 25) Բ. երկնայտի. 25) Բ. Յորովիական. 26) Ա. անուանք.

յորոց զվանէս ի ներքս մօծանէ, զպատկառանա ունելոյ ի յետուս կողմանէ. զոր ասին վերատեսուչ զոչ կենդանածնական գաւրուքման :

Նոյնպէս և Ղլչրիկապէոսէ ասոն ալլոյ վերատեսուչ դու զաւրտ թեան :

ԼՂԸ յաղագս այնր, որ զամենեւեան զատուածսն կ'աւելի ոչ առ յաղագս
 5 ԼՂԻ կապեալսն այլ յաղագս Արմենայ. զի ասի, թէ զորդիւն, զորս կ'անխառն
 ծնաւ զարձաւ եկուի ե զարձաւ ի վեր երկր, զորս միակամ եկուիւն.
 զի ասի բար կ'աւելի փոխանակ Օւսայ, ե քարին իջեալ զամենեւեան
 ես սերբարերէլ:

28.

10 ՏՐ. Է՛)–դէ՛ք– շնորհակէ՛տ ե՛ւ շնորհա՛յք Բա՛ղդատի՛ն աղօթեալեանն։ Վշանդի՛ր ի
քերպուածան խրում ի վեր եւ ի վայր զկոտննու եւ զԼ՛րամանդ առաս-
պելաբանէ եւ զ՛նէրաս։ եւ զԼ՛փորդիսէս, եւ զԼ՛մեա։ առ սոբաւք
ամենեկումքք եւ սարգարար զամենեան, ցոր ի քերպուածոցն է ուսանել,
Լ՛առ կատակերպիկ քերպոր կոշեայ զ՛ռմերս վասն ոմանք բարսիմանց,
15 առ ի նմանէ յասուածան ասացելոյ, որպէս լմէ ՛նիրաս զգեցեալ եւ
զարդարեալ չոպա առ Օ՛ւս, եւ պատրեալ զնա՛ ննջեայ բոլ շմա, եւ որ
ինչ ալքք իցեն յաղազս պսորիկ ծաղրականալոյնր, խակ ողբերպակ
քերպուլ սոխ, զի զմանս լմշուսուցեալս յասուածոցն ստասպելաբանէ.
որպէս լմէ զԱշիւստոս բնկեց ի բնճն, եւ ելմէ Լ՛փորդիսէս իոցեալ եղև
20 առ ի Վ՛սեմկեայ. եւ այսորիկ լմերես արասուսայ արժանաւորք, զի
ողբերգութեանն արուսար ճեանի, իսկ կատակերպիկեանն ծաղր.

29.

ՏՀ. Գաղափարական և Տեխնոլոգիական զարգացումը ի ներքա-
մուծաներն ընդգրկելով, լինելով համապատասխանում է առաջնությանը, և
25 Տեխնոլոգիական զարգացումը ի ներքա-
մուծաներն ընդգրկելով, լինելով համապատասխանում է առաջնությանը, և

1) Ա. լուս. ածէւ. 1) Բ. զգասկառանսն. 1) Բ. (ի) յետուս. 3) Բ. զերկիկապետս. 4) Բ. զամենիսկան ամսն. 4) Բ. առի. 5) Բ. երկիկապետի. 5) Ա. կրովեւա. Բ. կրաւեւայ. 7) Ա. զեւսա. 7) Բ. զամենիսկան. 10) Բ. Հէ. 10) Բ. նորին. 11) Բ. զկաւոնոս. 12) Ա. լուս. տա. . . զ. և. տաս. 13) Բ. ամեներոմբք. 13) Բ. զամենիսկան. 13) Բ. զարս. 15) Ա. լուս. ասասցեալ լինելուք. 15) Ա. լուս. «ս» = և. եւա. Բ. (և. եւա) չէրք. 17) Ա. այդք. 17) -Ա. լուս. «ց» = այսոյիկ. 17) Ա. ծաղբակահապուք. 18) Բ. թշուապեալս. Ա. լուս. «ախանս» = թշուապահանս (?), 19) Բ. (մէ) չէրք. 20) Ա. ի զիմեղեւա. Բ. ի զիմիկեւա. 23) Բ. Հէ. 24) Բ. ամենիցորայ. 24) Բ. ամոք. 25) Ա. լուս. «ի» = Տիմիա. 25) Բ. թէ. 26) Բ. չէրք. 26) Ա. լուս. տա. = Հեւայ.

ի ծովու. իսկ և հոգմոյ հրամայելով խռովեցուցանել և զնաւն շերտակի, և գլխուն յորդորելով մատչել առ Օհս և ննջեցուցանել զնա, զի մի հսկուն գոլով՝ աւզնեացի շերտակի: Իսկ իմացեալ յետ քնոյն Մարամազկայ գլխաւուն շերտայ պատուհասեց զնա այսպէս. երկուս շանձա կապեալ զտալց 5 նորա, և զձեռնն կապեալ անդոյճ կապանաւք, կախեալ զերկնից՝ այնպէս պատուհասարժն արար զնա:

ՃԵՂ.

ՀԳ. ՀԵՂԵՐՈՒՆ ԴԵՂԵՐԵՐ ԵՐԼԻՆԷ ԵՐ ՄԱՐԱՄԱԶԿԱՅ, ԲԱՅԵՐ ԳԵՂԵՐԷՐ ԵՐԼԻՆԷ
 10 Հագնեցաւ թիւնն զրեալ է. թիւ Մարիզկայ քառ քաջութեանն ուժգին զարուխեալն արիանալով՝ երկիւզ հաս Մարամազկայ, զուցէ առանց բախապրութեանն առցէ Մարիզկան զՎիտն. և այսպէս երկուցեալ յորդորի զաստուածան, զի երկնալք իւրաքանչիւր դր ի նոցանէ՝ աւզնեացի ուժ և կամեացի, ոմանք՝ արովացոյցն, և ոմանք՝ եղզնեացոյցն: Սոցա այսպէս
 15 յորդորելով՝ Օհս սրտաւոր յերկնից, և Պոսիկոն սասանէր զծով. իսկ զծովք ի շարժութեանն երկրի և ծովու զարհուրեցաւ, զուցէ ի սասանելոյ երկրի վերապատումն լինիցի սանդարամետականացն, և հրապարակեացին իրք նորա:

ԵՂ տաղքն են այսպէս. «Օհարհուրեալ յաթոյ վազէր և հնծեւէր, 20 զուցէ զնորա ստորերկրեայ վերապատուեցէ Պոսիկոն երկրաշարժ»:

ՃԵՂ.

ՀԵ. ՀԵՂԵՐՈՒՆ ԴԵՂԵՐԵՐԷՐ ԵՐԼԻՆԷ ԵՐ ՄԱՐԱՄԱԶԿԱՅ ԵՐ ՆԵՐԵՔԱ ՄԻՇԺԱՆԷ, ԹԵՂ Մարամազկայ յետ աղաշանացն թիւտեայ յաղապս Մարիզկայ խոստանալով և շարժելով զհերսն ի կորանալ գլխոյն ընդ

1) Ա. լուս. «այլ». 1) Բ հրամայելով. 1) Բ. (և) զնաւն հերտակի. 2) Բ. ի մատչել. 3) Բ. հերտակի. 3) Բ. արամազկայ. 4) ԱԲ. հերա. 5) Բ. զձեռն. 8) Բ. հիմ. 9) Բ. պատառեցին. 10) Բ. հագնեցաւ թիւ գրած է. 10) Ա. արիզկեա. Բ արիւնեայ. 10) Բ. քառ քաջութեան. 11) Բ. արամազկայ. 12) Բ. արիւնեա. 12) Բ. զերկն. 13) Բ. աւզնեացն. 14) Բ. կամեացին. Ա. լուս. «ին» կամեացին. 14) Բ արովացոյցն. Ա. լուս. «ազ» արովացոյցն. 14) Բ. եղզնեացոյցն. 15) Բ. պոսիկոն. 15) Ա. լուս. «ստորերկր». 16) Բ. ի շարժութեանն երկրի. Բ. լուս. «սասանութեանն». Ա. «մանէ» սասանմանէ. 17) Բ. սանդարամետականացն. 18) Բ. ծածուկ իրք. Ա. լուս. «ծածուկք». 19) Ա. «թուլ». 20) Ա. ստորերկրայ. 20) Ա. լուս. «իվեր». Բ. վերապատուեցէ. 20) Բ. պոսիկոն. 19—20) [II. XX, 62—63]. 22) Բ. 22) Ա. լուս. «ի մի ածութի յաւնիցն». 22) Բ. յաւնաւքն. 23) Բ. թիւտա. Ա. թիւտեա. Ա. լուս. «տիթիա». 24) Բ. արիւնեայ.

ԶԻ.

ՃԲ. ՀԱՅԻՆ ԶԵՄԵՐՈՒՄԵՆՆԻ ՎԵՐԵՆԵՐՆԵՐ : Երբ որ զիւնեցող՝ ոչ հաւատարմէս և ոչ պարզարար զհրամանատարութիւնն առնէր, այլ անհաւատարար և շեղապէս, վասն որոյ և շեղեւ կոշեցաւ, որպէս գնորհարս 5 լինելոցն հրամանատարելով, և յայսմ՝ իրէ լապտաք պատրուէր լինելին, բնոյ որս ամենայն և Վրիստոս. զի զհակառակորդացն կարծելով քակել զիշխանութիւնս, անցանելով բնոյ Վրիստոս գետ՝ զերես քակեալ :

ԶԻԺ.

ՃԻԺ. Հաղագոս Վրիստոսայ, լապտաք գրած և յառաջոյ և ծաղուն 10 անշաղկապութեան :

Պ.

Պ. ՀԱՅԻՆ ԶԵՄԵՐՈՒՄԵՆՆԻ ՎԵՐԵՆԵՐՆԵՐ ՕԼԷՔ : Պատուի 2 ոմբոս, ինչ ՕԼԷՔ չողաւ յիշմելովս ի իրախումբիւնն, զոր եկմովս ցերեքն արարեալ՝ կոշեցին զնա և զայլ աստուածսն : Եւ ճաշն էր եկի- 15 ովպացոյցն, և զոհն եղանիւր Վրամազդայ ըստ ասացելոյ ստղին, ինչ «Վանդի ՕԼԷՔ բնոյ ովկիանոս ընտրելովք եկմովպացոյցն անցեալ աս ի իրախումբ, զիցն համանդամայն հետեւելով» :

IV.

ՆՄԱՆԱՊԷՍ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՅՆՈՅԻՒ, ՈՐ ՅԵՐԿՐԻՐԻՈՒՄ
ԱՐՁԱՆԱԿԱՆԻՆՆԵՐ :

V.

ա. Երբ զինն յաղագոս Վրիստոսայ պատկին և Վերոնիկեայ հիտակին, և կարապին, և ցլան, և ասեծուն, և աւճախային, որք են այսպէս.

2) B. ա. 2) A. զովքսիանոս. B. զովքսիաստ. [յուն. τοξικα]. 3) B. հաւատարմէս. 3) A. լուս. «յանդիմանարար». 3—4) B. անհաւատար. 5) A. լուս. «հրամանատարաց». 5) A. լուս. «ող». 6) B. բնոյ որս ամենիսեան. 6) B. (կարծելով) շէր. 9) B. 2. վիստոս. 9 10) B. լապտաք քակել յառաջ և զծաղուն անշաղկապ. 12) B. բնմաշտով զեալ. 13) B. յիշմելով. 13—14) B. եկմովպային. 14) A. լուս. «լեալ, լինել» : 15) B. արամազդա. 15) A. լուս. «երիկեան». 16) B. եկմովպացոյցն. 16 17) S. և II. 1, 423—424. 22) A. արիաղանա. 22) AB. բերոնիկեա.

Լ'ըրիադնէ զուսար էր Ա'ննովայ՝ կրեապոսոց լմագաւորին: Աս առփայեալ լմեաւոր ալմենացոց լմագաւորի, ի զայ նորա ի սպանու մն Ա'ննովաւորսի շողաւ ընդ նմա. և ի լմեաւոր առեալ զնա Վ'իսթիստոն հ'հան զնա ի Վ'արսոս կղզի. և շողաշարեալ ընդ նմա՝ առ ի սպախ նորին սպակ նմա յերկինս գրեալ:

Լ'Ա. յաղագս հիւսակին Լ'երոմֆիկեայ է այսպէս. Լ'երոմֆիկէ՝ կին էր աղեքսանդրացոցն Պատրիստի, որ կոչեցաւ Երախտաւոր: Լ'ըլ առն նորա ի մարտի գոլով՝ ըզձայր նա, որպէս զի դարձցի այր նորա առանց փնտաւ, զհիւսակս իւր հաստեալ՝ նուէր զիցէ ի տաճարի զիցն, և վերադրեալ Լ'երոմֆիկէ: Լ'ըլ՝ Լ'ովմենն ոմն աստեղարաշխ սպասհեալ յամն նորա՝¹⁰ ստատիստապատեմեամի ասէր, սպարելով զնա, լմէ աստուածքն զայնոյիս հիւսակս հերացն յաստեղս վերադրեցին, և այժմիկ ողիւսպարէն դրումեաւոր է յերկինս, զոր կոչեն հիւսակ Լ'երոմֆիկեայ:

Լ'Ա. յաղագս կորապին է այսպէս. Օհս ցանկեայեալ, որպէս տնտէր տան, Վ'եմեալ և որպէս այլը Վ'եղաց, և կամեցեալ խառնակել և ոչ¹⁵ տեսանել զոչ Լ'երայ՝ նմանեցաւ կարապի և շողաշարեցաւ ընդ տալիսեցիւմն: Լ'ըլ կորապն այն նկարադրեցաւ յերկինս:

Լ'սկ յաղագս ցլուն է այսպէս. Հ'ուլ ոմն ի ձեռն Պոսիդոնի ել յ'ըջողաւ և յոյժ փնտէր գտաւորն: Ի վերայ սորա եկեալ լմեաւոր սպանուէ. և աստուածքն կամեցեալ զգործն լմեաւոր մեծացուցանել, և²⁰ հաճել զՊոսիդոն հաստատեցին զցուրն յերկինս: Եւ այժմ է նա ի ձեռն աստեղաց կենդանադրեալ յերկինս:

Լ'սկ առեծն ոմն վայրենի ի դաւառին Վ'եմիայ, որ է մասն ինչ Պեղղոմպոնի, փնտէր գաւառականացն. այլ լմեաւոր լմագաւոր գոլով միակեացոց, որոպէս ընդ Լ'երակղն արձակէ զնա սպանանել զառեծն,²⁵ և եկեալ Լ'երակղն սպան զնա, և աստուածքն կամեցեալ փառաւորել

- 1) Ա. մնովայ. Բ. մովայ. 1) Բ. տալեալ. 2) Ա. լուս. «մեաւոր».
2) Բ. ալմենացոց լմագաւորին. 2) Բ. մովաւաւորսի. 3) Բ. զիտն սրտո.
4) Ա. նարոս. 4) Բ. առ ի սպախ նմին. 6) Ա. բերոմֆիկեա. Բ. բերոմֆիկէ.
6) Ա. բ'րոմֆիկէ. 7) Բ. աղեքսանդրացոց. 7) Բ. պատրիստի. 7) Բ. երախտաւոր. 8) Բ. ըզձայր. 8) Բ. որպէս լմէ. 9) Ա. լուս. «վերադրումի».
10) Բ. բ'րոմֆիկէ. 12) Բ. որաւորաւորէն. 12—13) Բ. գրումէ (է. 13) Բ. կոչեցին. 15) Բ. բերոմֆիկէ. 15) Բ. (և) որպէս. 15) Ա. զեղա. Բ. զեղեա. Ա. լուս. «առ զնա».
16) Ա. հերա. Բ. հերեայ. 17) Ա. լուս. «նկարեցաւ».
18) Ա. լուս. «հրաւանաւ».
19) Բ. յեղաղա. 19) Բ. ի վերա. 19) Բ. լմեաւոր. 20) Բ. կամեցան զգործն լմեաւոր. 21) Բ. զպիսիգոն. 22) Բ. նկարադրեալ. 23) Բ. առեծ. 23) Ա. լուս. «նեւեմաւ».
24) Բ. պեղղոմպոնի. 24) Ա. լուս. «առեւոր զորս ի դաւառին».
24) Բ. լմեաւոր. 25) Բ. մեկեացոցն. 25) Բ. հերակղն. 26) Բ. հերակղէս. 26) Բ. ածք կամեցան.

զգանն ներակիլն ի ձեռն աստեղաց կեղդանագրեցին յերկինս զառ և.ծն .
և. ալմ է ընդ աստեղս :

Իսկ աւձակաւ ասի գոյ Լսկղեպիտ՝ վերառեսուչ բժշկականին. և նշանակ է աւձի՝ զոչ ծերանայն. զի ասի. իմէ մեկեանայ զծերութիւնն և նորոգի: Լսգ. քանզի Լսկղեպիտ ի ձեռն բժշկականին նորոգէ զմարդկային մարմինն առնելն զնա հանդերձ վիշտային: Կամեոյժ արգ աստուածքն արբաղանել զնա՝ փութանակ պատկերի ի ձեռն աստուղաց արբաղանելին յերկինս:

13.

10 Ի՞նչպիսիք յայտնեցէ՛ք Լ արքային ինչ որ արեւոյց : Սաղմանեաւ որդի
էր խողզոսի թաղաւորին թեաւաղացոյ : Սա ամապարչտեալ առ աստուածսն
շոր և կարծր արջառակաշեալք և կոտորայիւք թնդիւն և հնշմունս առնէր,
ի ձեռս բերելով լսողանքս վառեալս, պարծեր և մեծարանէր՝ որոտալ
որպէս Օհո, և փայլատակունս առնել, մինչև շանգահար եղեալ՝ կիզաւ
15 յԱրամազդայ, թողեալ զգետար տարահասակ, որում անուն էր Տիւրաւ,
զոր սեպց հաւերկաւոր իւր կեիկեա : Սա տափեալ Աշիւպես գետոյ, որ ի
գաւառին էր, և այնմ գետոյ շմանեալ Պոսիթոն փոխանակ Աշիւպեսի
շաղաշարի ընդ աղջկանն, և յղացեալ զՎեղիս և զՎիւղն՝ բերէր
կարողայնի : Ըստ ամուսնացեալ նորա ընդ Վոթիթակի, և ծնեալ զմանկունսն
20 իսկ յետոյ և ի Վոթիթեայ ծնաւ մանկունս Տիւրաւ :

95.

Գ. ՆԱԽԲԱՆՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԵՆՈՒԹՅԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐԻ ԲԱՊՈՐՏԻ ԺԱՎԱՆԱԽԻ
 մարտնչելով Կիրոսի ընդ Մանթիզիլի, և զժուարմարտ զուղով նորա և
 25 անառիկ յղժ՝ արտմեալ լինէր: Բայց այր ոմն՝ Օղզիւրտոս անուանեալ,
 արիագորշ անձամբ, որպէս եղբայր իրն, որ առ ի նմանէ զործեցեալ, և առ

1) B. Հերակլիայ. 1) B. (ի Յուն առեղայց) չէր. 2) B. (սլոբո) չէր.
4) A. շնաման է առչդ. 4) AB. ձերխան. 5—6) B. զմարդկան յարմինս.
6) A. լուս. «առն» = զիշատան. 10) B. Կ. 10) A. տալմանեա. B.
սողման. 10) B. արջառապարկանց. 11) B. լինատալացոյցն. 11) B.
սակարշտեալ. 12) A. արջառապարչաբ. 12) B. կալմարեբ. 12) B.
լնդիւս. 12) A. լուս. «գործեր». 13) A. լուս. «առնելով». 13) B. լապերս.
14) B. շանխաճարեալ կիկեցա. 15) AB. յարամադգա. 15) B. զդուստրն.
16) A. կրիւս. 16) B. յնիկակս. 17) B. պիսկոյն. 17) A. լուս.
«ենդպեա». 18) B. զպելա. 18) B. զնիւզոս. [լուս. Ռոջեճէ.]. 20) AB.
ի կոիմեա. A. լուս. «ի կոիմեան. 20) B. ի պիսկոյնն. 21) A. ի կոիմեա.
A. լուս. «կոիմեան. 23) B. Կ. 23) B. յաղագս բարեկացուցն զկապերասի.
24) B. քնդ լուսիսիսի.

Վերստի ոչ վատաբաժն հնարի այսպիսի ինչ. հատեալ զունչս իւր և զպահննն, և խորազանաւք յոյժ հարեալ զինքն գնաց առ բարեխաչիոն ինքնակամ կամաւք, որպէս շարիս բազումն կրեալ առ ի Վերստէ. և զնացեալ՝ բարեմտու լինելն ցուցանել բարեղացեոցն և ի խորհուրդ մեանն, ընդ նոսա զընդդմեն Վերստի, և պարզաբար հաւատարմանայ բարեղացեոցն 5 զմիտս նոցա յանկուցեալ յինքն: Եւ զստապար և զելալ բարեղացեոցն սպանանէ զբազումն ի զաւրացն Վարիհի. այլ և ժամադիր և զելալ նմա և տահմանեալ սուր, յորում պարտ ինչ դալ ի դուռն Վարեղովնի և յայնմ՝ առուր հաւանեցուցանէ զբարեխաչիոն, և առնու զըսանալիս դրանցն, ապա բացեալ՝ մեծանէ զպարսիկն, և արսպէս առաւ Վարեղովն: Եւ այստսիկ 10 ինքուոստս առ ինքերորդում իւրում պատմութեանն:

Գ. Հիմաշ-Անդրոնի և Պարթևադոյ հարեւոյ: Վարքն Ղարեհ՝ որդին Ղաւերքսեայ, ծնաւ ի Պարիսասայ որդիս զԱլիւրոս և զԼրտաքսերբոս: Իսկ մեռանելով ՂարեհՏի մարտնչէին ընդ միմեանս յապապ թագաւորութեանն: Եւ զԼրտաքսերքս իբրև զերեցապոյն ժամանակն իրաւացուցանէր տա ի թագաւորել: Իսկ զԱլիւրոս իբրև զերտաքսի ի սիրեցեալ յիւրմէ մայրն յառաքարէր: Բայկալս զթագաւորութիւնն Լրտաքսերքս վասն ժամանակին: Բայ Ալիւրոս ոչ կամելով ծառայել Լրտաքսերքսն և զլաւոր իւրոյ՝ հայցէ ի նմանէ զսատրապոս թիւնն ասիայոց, և առնալ իջանէր ի Եգիպտոս, և նստելով անդ՝ զմտաւ. էամ զարձեալ վասն թագաւորութեանն, և ինքեան բարեկամս արարեալ զարս ոմանս զսկզիւմինիւցացիս և զայլոս և իջլինացիս թուով իբր բերս հաւանեցուցանէ երկմալ ընդ նմա, որոչ հասնելով եկն մինչև գլաքսոս. և տաբերուանց ինկնելով ի մէջ Լրտաքս-

սերքսի և Կիւրոսի զաւրացն իմպետ և յոյժ սակաւ էին քան զգաւրսն
 Վրտաբսրքսի, այլ եղզենացիքն զիտեն բարս ոք ճակատել և սակաւ ոք
 բազմացն յաղթել արուեստիւ: Իսկ Կիւրոս ամբարհաւաճեալ սակաւ
 յաղթաւ իմեամբն զիտն: Եւ քան թէ ի բանակն Վրտաբսրքսի, կամեցեալ
 5 սպանանել զնա, սակայն ապականեալ լինի, միայն զոյրով, և վախճանի
 պապէս, ոչ թողաւ որեալ: ԶԱլյստիկ Վսենտիմոն զրէ յեղզենական
 պատմութիւնսն:

Եւ

և. ԶԱԼԵԳՈՒ ՄԵԼԱԳԵՆԵՆ ԶԱՐԵՆԻՆԻՆ: Իսկ Զիտոնոս սամկացի էր
 10 ազգաւ, և սիրելի եղեալ Վարեհի պարսից իմպատորն տարաւ առ ի
 նմանէ յաշխորհն պարսից, և զեղերելով անդ՝ ցանկայր անասնել զիւրն
 գաւառ, և յոչն արձակել՝ զրէ առ եղբարորդի իւր Վրիտապորաս
 ապստամբութիւն խախտել և հաւանեցուցանել զմանս ի յոռաց ապստամբել
 ընդ նմա: Եւ զրէ այսու յեղանակաւ, զաւրամն ծառայի իւրոց հաւա-
 15 տարմի գերծու զղլուին, և գրէ զխորհուրդս իւր ի նմա, և թողու մինչև
 յաճել հերացն, և յետ այնորիկ արձակել զմասայն զնալ, հրաման տուեալ
 զերծու զարձեալ և անդ զղլուին, զի ընթերցելի Վրիտապորաս գգրեալսն
 առ ի Զիտաիւսէ: Եւ նորա ընդ իմեղեալ և իմացեալ՝ արար ապստամբու-
 թիւն գրեթէ ամենայն յոռաց: Եւ առ իմացեալ ի պարս իմպատորն
 20 խորհրդակից լինի Զիտաիւսի, իմէ զմեզ պարս իցէ առնել եղզենացոցն,
 և խրատ բնկալեալ ի նմանէ զինքն արձակել յՎսիա, որպէս բաւական
 գոլով լուծանել զիրս ապստամբութեան:

Եւ զհեկալ Զիտաիւսոս յՎսիա, և որպէս ի կասկածի եղելոյ բոլոր
 իրողութեանն առ ի Վրտապորսնոս իշխանն սարգէացոց լուաւ զպստիկ,
 25 իմէ զԱլյս կաշիկ Զիտաիւսոս կարեաց, այլ զգեցաւ Վրիտապորաս, կաշիկ
 անուանելով զգոյր կողմութիւն գործոյն: ԶԱլյստիկ և երովքոտոս ասէ:

- 1) B. իմպետ(և). 1) B. գաւրսն. 2) B. եղզենացիքն. 2) B. բարիպ.
 3) B. բարեաց. 3) B. ամբարհաւաճեալ. 5-6) B. և անպէս վախճանեալ
 ոչ թողաւ որեալ. 7-8) B. ԶԱլյստիկ . . . պատմութիւնսն չիւր. 9)
 A. է. B. զ. 9) A. սամկեացոցն. 9) B. յետեւ. 11) A. լուս.
 Եւ իւրեանալ. 11) B. ցանկայր. 12) B. արձակել. 12) B. եղբարորդին.
 12) B. արիստապորոս. 13) B. ամբստամբութիւն. A. ապստամբութիւն. 13)
 B. ամպստամբել. A. ապստամբել. 14) B. իւրամ. 15) B. գերծու.
 16) B. աճել. 17) B. զարձեալ և անդ չիւր. 18) B. ի յետեւ. 18) B.
 գրեթէ արար. 18-19) A. ապստամբութիւն. 19) B. գրեթէ ամենայն.
 20) B. յետեւ. 20) B. եղզենացոցն. 21) A. յարիւր. 22) B. գոլ.
 22) B. զիրս. 22) A. ապստամբութիւն. 23) A. յարիւր. 23) B. յետեւ.
 24) B. առ ի յարտապորսնոս. 24) A. սարգէացոց. B. սարգէնացոց. A.
 լուս. պ. = սարգէնացոց. 25) B. յետեւ. 25) B. արիստապորոս.

Գ. ՆԱԲԱԿՅԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ : Նապոլեոն և յառաջնորդ՝ ճանիւն :

15.

է. Այսպէս ինչպէս Վանդալները որպէս ասացաւ յառաջագոյն
հակակայի ռաքիային. և են այսորիկ կրքը ծովուն, նեղելով շտրջանակի
ի ձևուն կղզեաց կամ աղբիւրց. և է ամեղովան որպէս վերաբարձումն ինչ
և բմուզմն, և ամբոսիկալ ջրայն ի խորս ոմանա ենթակայեալս յերկրի, և
յետ առկաւս դարձեալ արտաքս դալ: Բայ՝ ամբոսիւմն ջրայն ի փորոցս
երկրի առի ամեղովս. և դարձեալ արտահոսելն կռչի ապրիս: Եւ ասի,
իմէ բազում անգամ լինի յաւուր այս, և մանանանդ, ելիմ հօգմ շնչմ
ախտանայ զկիրս զայսորիկ Եւրպոս, որ է յԵղգաղայ, իրր լմէ գիւրաշտրջ
և գիւրաշտրիս գոյով: Եւ այսաւ ալս յառաջեամ ծառին:

12.

10. Հետևի՝ անհրաժեշտ է համարումք, որ հարկային օրենսդրությունը համարվի իրականում օրենսդրական և չհամարվի որևէ օրենսդրական ակտի ներքին իրազեկման արդյունք։

Եւ Նախքան յայտնի ինչ է. ամենայն իշխանքն և թագաւորքն 20
կատարելով առն ամենահանդէս արարելք և բաժակաւք սակցիցնաւք կամ
արձամեկուսաւք ընդունէին զգինին ի մատուակէն. և փոքր ինչ արբնայք
անտի, որպէս խորհրդակցի ռաւք սակաւ բաղում բարեկամութեանն, իւր
և կամելն շնորհէին զբաժակն. և կոչելք այն Նախընդի, իսկ աւրն
բարբախտութիւնն. և կոչորդն Նամուսթինն ինչ է ձայնի, յորձամ 25

2) Բ. Լ. 2) Բ. յայլում ճառի. 4) Բ. ամբողջին որպէս. 5) Բ. հակակաւ ռաբբին. Բ. լուսնային. 6) Բ. ազրիւսաց. 6) Բ. ամբողջին. 6) Բ. վերաբարձումն իմն. Բ. լուս. Եւ վեր քաղումն. 7) Բ. լուս. Եւ լուսնուն. 7) Բ. յեղեղակահալս. 8) Բ. ամբողջութե. 9) Բ. ամբողջութ. 9) Բ. լուսնային. Բ. ռաբբին. 10) Բ. յաւորին. 10) Բ. յայս. Բ. այս. 11) Բ. Եւ արտանա. 11) Բ. երազային. 11) Բ. յեղապա. 1) Բ. Եւ յառաջումն ճառին. 14) Բ. (զու)չիք. 14) Բ. լուս. Եւ արտաբերող. 16) Բ. յաւորանոս. 17) Բ. ամբահաւաճեր. Բ. լուս. Եւ յայս անձնահաճ. (Գ). 18) Բ. զամենիսան. 18) Բ. լուս. Եւ յայս. 19) Բ. լուս. Եւ զարեւելին թիւեալ. 21) Բ. արտաբեր. 22) Բ. ի մաստանակէն. 23) Բ. լուս. Եւ նմանն. 23) Բ. անդի. 23) Բ. արեւելեանումն թիւ.

Հրճուելով՝ ար ընդ ասացեալսդ՝ Թաքուցանէ գձայլն և նեղացուցանէ, իբր Թուելով իմն խառնել ի կոկորդսն:

10. 10. 10.

Թ. Ժ. Ժա. 13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-

∂_x^2 , ∂_x^4 , ∂_x^6 .

[illegible]

412 ·

ԺԽ. Է) — Էլիսաբեթ: Վաղկորէ գաւառն է յ Նշխարաւ, յորում շննեալ է քաղաք, որ կոչի Ղազգիք. և ի քաղաքին յայնմիկ էր տաճար Եպոսոսմի, անուանեալ Պաթմոս, յորում տաճարի կայր եռասանին:

25

小、中、

Ժող. Հայաստանի կառավարություն: Լսր աղբիւր Երևանի, վասն որոյ ասի,

1) *Բ. քնդ ասացելալն*. 2) *Ա. լուս. «ճուռեցեալ լինի»*. 4) *Ա. Ժ. Ժա. Բ. «Ժ. Ժ. Ժա»*. 5) *Ա. լուս. «պահէն»*. 7) *Բ. յեղջիւրն*. 7) *Բ. զամենիսեան*. 7) *Ա. իսարեմեայս*. 8) *Բ. առնէ*. 10) *Բ. ոչ կս* արարտելոյ. 10) *Բ. կաթսահն*. 11) *Բ. գողոն*. 12) *Ա. լուս. «սրբազանեալ»*. 12) *ԱԲ. ցեսա*. 13) *Բ. կաղնին*. 14) *Բ. ի դողոնէ*. 15) *Բ. կաթսահն*. 15) *Բ. ի բարձու անդակի*. 16) *Բ. կաթսայն*. 17) *Բ. ըզձանարն*. 19) *Բ. կատարն*. 19) *Բ. (բացա)կատարէր*. 22) *Ա. պ. Ժեա. Բ. պիւթեա*. 22) *Ա. լուս. «փովկիս»*. 23) *Ա. ցիւլը*. 23) *Բ. ապողոնի*. 24) *Բ. տաճար*. 26) *Ա. կատապեա. Բ. կատապալ*.

ի. իա. Յէշուս Բարձր-Քիչ-Նշան Լեւոնդեան: Կազ էր Լեւոնտաւ, վասն որոյ և ամիրսօղիւս կոչուր. և փեղ ըստձքն ասի: Այլ էր արուեստիւ գարբին. որ և գտեալ զճնաւմիւն կեռ իւրոյ Ափրադիսեայ՝ և կազմեր հնարիւք որոյպիմ Վրեօի: Այլ աստուած մրաւմաւմաւ կոչէ զնա և ծխառեալ. քանզի և մուրն տեսակ ինչ է ծիւղ լմանձրազտի. այլ կարծարարուեստ կոչեն զնա քիւրազքն. քանզի փառաւոր ունէր զարուեստն զգարուսեալն:

Եւ թմերստեան ուղղեման հոշի վասն պայտիւսաց պատճառի։ Եւ ի ներքս մեծանե զայր ոմն թմերստեան։ որ էր կապ, և խեղ աշար, և հորովի և լեպեշտի, լերկ և օրապլուխ, և յառաջախառն, և ասե զՏեա շոջեւ իսմանին ոչ վասն պատերազմի, այլ վասն ծագու։ Եւ զքանդե իսկեստեան կապ էր և ի ծուխ լմամաւայ ասե զմանե, լմե որպէս զթմերստեան էր աստուածն ձեր։ Եւ ուղղեմանն ասին զեա որպէս իսկեային։ Եւ թմերստեան, ուղղեմանն, կապ և յառաջախառն աստուածն ձեր։ Եւ իսկ կապանաւոր Եւթե վասն շեռլմանն ի գոյն յարե պատմութիւնն։ զի շնաւով Եւթե ընդ Եւթրոպիոնայ կապեցաւ որդեայլիւք ի իսկեստեայ։ Իսկ երկրաւորն և զանդիւնով և սարսափմամն ասացաւ, զի սպա արքանակէր զոլ ասին Եւթե, և որդիք մարտի, և սպա կրակիցք եղին Եւթե, և իմե իսկեստեան ոչ երկեստ յերկրաւորն և ի զանդիւնովմանն և ի սարսափմանն։ այլ վերաւորեայ ասե զԵւթե, քանդի խոցեցաւ առ ի Եւթեմեայ, ամբարշտաւմալ ի մարտին։ Եւ աշորիւք ասի ի Տեղեմեայուցն և խառնակութիւն վերակացու և մտտակարար զոլ զԵւթրոպիոնայ։

ԻՐ. ՖԻՆԱՆՍԻ ԵՎ ԱՐԴԻՆԻ ԼՆԵՍՈՒՆԻ ԿՅՈՒՄԻՆԻ ԴԵՐՈՒՄԻ ԵՎ ԵՐԱՆԻ ԿԱՄԵՐԱՆԻ ԿԱՐԴԻՆԱԼԻ ԲԱԳՎԱԾՆԱՆԻՅԻ ԿՎԻԴԵՆԱ ԿԱՐԴԻՆԱԼԻ ԳՐԺԱԼԿԵՐ ՈՒԾԻՄՆՈՒՄԸ

2) Ա. Հեփեստեա . 3) Բ. փրփք . Ա. լուս . պիւք . 3) Բ. ասին .
4) Բ. արուեստի . 4) Ա. լուս . խնացեալ . 4) Ա. ամբողջեալ . 5) Բ.
որդպայմա . 6) Ա. լուս . ծիսա . 6) Ա. սղյ . 7) Բ. զարուեստ . 9) Բ.
աղուճնդիւն . 9) Ա. արարիւն . 9) Բ. Դս աշտիւնի պատճառաւ .
11) Բ. (Կ) լարշտի . Ա. զեպշտի . 11) Ա. արարչութիւն . 12) Բ. (ս) վասն
պատերազմի չէր . 12) Ա. սղյ . 13) Բ. Կ ծիսաժամաւալ . 14) Բ.
զեմբարտան . 14) Ա. ասորաճան . 14) Ա. սղյ . 14-15) Բ. (Կ) սղյնդիւն
ասն յառաջախոս ստուածն ձեր չէր . 16) Ա. սղյ . 17) Ա.
ամբողջեալ . 17) Բ. որդպայմիւք . 18) Ա. Ի Հեփեստեա . 18) Ա.
երեկեղեւ . 18) Բ. զանդիւնիւն . 18) Ա. լուս . Կոմիւն = օտարախոմիւն .
19) Բ. արարենէք . 20) Ա. արեա . 21) Ա. սղյ . 22) Ա. գիւմդեա .
Բ. գիւմդեա . 22) Բ. ամբաճաւաճեալ . 23) Բ. Ի Հեփեստեա . 27) Բ.
յաւդոյն . 27) Բ. կարաւանա .

Թէ՛նատրոնս քաղաքացն, և անդ իրախանալով, իւրաքանչիւր որ յարանց և ի կանանց, որքան և ձեռն հասանիցեն, բերելով, և պարս յարմարեալ երգեն Վեղոսի, զորս և Վրամազդայն. իւր Վեղոսի զՎրամազդայնս ներգործել, ուղղանելով զգաւառն: ՎՄԼ պրականանց ասն զպատին, 5 վասն զի արբ հանգերք մնկեղենին և բազում անգամ վասն արբեցումն և ի պակշտութիւն գտնային:

ԻՎ.

Իբ. {3—4—5} Իւնյ և Բեք—ց—ց: Իսին պատուեալ լինէր յեզիպտացոցն մեծապէս և ասի զնմանէ թէ {3}ով է յափշտակեալն յՎրամազդայն 10 յՎրդոսէ և փոխարկեալ յարջատ. վասն որոյ և եղջիւրս ասնէն ի գլուխ պատկերին: ՎՄԼ որպէս ասացար յոյժ պատուի յեզիպտացոցն:

ՎՄԼ յաղագս մենդացոցն է պայգէս. զՎան {1}ենդիս կոչեն եգիպտացիքն, վասն որոյ զնոխոյ՝ {1}ենդիս կոչեն, զի և Վան նոխադադմ է: Վրդ պաշանն պայգէս. նախ զ{1}ենդիս, և ապա զՎան, և ոչ ուտեն 15 զպշս վասն այժատեալի գոյլոյ աստուծոյն:

Իսկ Վոյիւքն արջատք են ծնեալք մաքուրք. ոմանք յամեն առաջինս նշան ինչ ունեւելով, որ յայտնէր զնոսա գոյ Վոյիսս. և ծնանէին բազում ժամանակաւք. և ի ծննդեան տոցա եզիպտացիքն տաւն մեծ կտտարէին. և քահանայք ոմանք լինէին նուիրիչք ծնեալ արջատոցն:

20 ՎՄԼ որ գրեալ է զազանն այլայլոցս և շարաքրեալս՝ պոպոխի իմն ասէ, որպէս և ես տեսի յՎշեքոսեղրիա պատկերս ոմանս փորոնս, ունեւելով գլուխս շանց և առ նոքաւք բուսեալ այլ գլուխ արսի, և միւս բաղէի: Վխտուէին զնոսա և եզիկեացիք պատկերադրեալս: {3} ոչ այնպիսի բնութիւն միայն, այլ և այլ զազանս սպեկադոցնս պաշանին 25 եզիպտացիք:

1) B թիատրոնն. 1) B (ըք)չիք. 1—2) B արանց և կանանց. 2) B. հասնիցեն. 3) A. նենոսի. 3) B զարամազդայն. 4) B. արականանց. 6) A. լուս. «յարբեցումնենն». 6) B զառնաին. 8) A իր. B. իր. 8) A. իսև. B. սիւս. 8) B. մենդեալացոցն. 8—9) B յեզիպտացոցն. 9) A. յարամազդա. B. (յարամազդա)չիք. 10) A. լուս. են (?). 10) B. յարջատ. 10) A. լուս. բանդիս. 10) B. եղջիւրս. 11) A. այլ. 11) B. (տաաջաք)չիք. 12) B. մենդիացոցն. 12) A. լուս. «զոպայն». 13) A. (եզիպտացիքն) . . . {1}ենդիս կոչենչիք. 13) A. լուս. «եզպայն». 14—15) B. ոչ ուտեն զաժս. 15) B. գոյլոյն. 16) B. յառաջինսն. 17) A. զնորս գոյ. 17) B. ապիս. 18) A. լուս. «ի ձեռն բազում ժամանակաց. 18) B. ի ծննդեանն նոցա. 19) B. (նուիրիչք)չիք. 19) B. արջատոցն. 19) A. լուս. սրբազանեալ լինէին առ ծնեալ արջատոցն. 20) B. այլայլոս. 20) A. լուս. «քք» = զազանք այլք (?). 22) B. գլուխ. 23) B. և պատուէին. 23) B. ելլեանայիք. 24) A. այլ և այլ. 24) B. զազանայ սպեկուլմիս. 25) B. եզիպտացիքն.

իմ . էջ-ը-դ-՝ Պ-ն-դ . և Պ-ն-դ-ն-դ : Հայազգի Պանդայ ասացեալ է , իսկ յազգիս Պրիապոսի ասի , իմէ յետ երանելոյն Վիրրոգիտեայ յեմիովպացւոյն պնշափ գեղեցեղութեամբ փայլեալ լինէր , մինչ զի ինքն իսկ Վրամաղդ Տարաւ ի նմա , և գիտանալով ընդ նմա նախանձ անհանդուրժելի եմեղ 5
 և ուրի : Վրո՞ վաղվազակի և ուր զհանդերձեալն նախագիտեալ , զի որ ի նմանէ ծնանելոյն էր մանուկ , գեղեցեղութեամբ գերազանց գոյով յազմել ամենայն ծնելոյն յՎրամաղդայ հանդերձեալ էր . և նախաժամանեալ յորովայնն Վիրրոգիտեայ պատրաստեայ գմանուկն շարադարկեալ ծնանել : Վրո՞ ծնանելով մանկանն , տեսեալ մուրն , իմէ հանդերձեալ է ծնեալն 10
 բաղով մարտաւ հասուցանել նմա , շարաստեղծ գոյով , առեալ ընկեց զնա ի վերայ լերին ուրեք . որով հանգիտեալ հովուի ուրումն , առեալ զնա՝ մնացանէր , իրր աս ի քաջապարտութիւն երկրի գոյ կարծելով զախտակրութիւնն , որ ի նմա . ասացից արդեք՝ զիրն պատկառանայ . և տաճարաւ պատուեայ զնա և անուանեայ Պրիապոս , յայտնելով բոս 15
 խոտազապուց լեզուին զաս ի յածմանն եկեալն և ի մոլորութեան կայեալ . և վասն պոյտրիկ ասի աս ի հովուայ պատուել :

Լ .

Լ . էջ-ը-դ-՝ Կ-ն-դ-ն-դ և Կ-ն-դ-ն-դ-ն-դ-ն-դ , որ ինձ թուի՝ յազգիս տիտանայն և Վիտուսեայ . և է ըստ այսմ յեղանակի : Պերսեփոնէ ծնաւ 20
 Օչադրես ի Վիտուսոս (?) , յՎրամաղդայ յղացեալ զնա , և այլք ասին , իմէ խորհրդակցութեամբ և երայ աշատեցաւ ի տիտանայն Վիտուսոս . և այս յազգիս աշատելոյն : Իսկ յազգիս կարասելոյն և ոչ մի ինչ պատմութիւն յայտնի է մեզ , բայց որ յազգիս հսկայիցն . քանզի սոցա

- 2) B. Լէ . 2) AB. պանա . 2) B. պրապոսի . 2) AB. պանա . 3) A. պրիապոսի . 3) B. իմ յեղանակին . 3) A. տիրոգիտեա . 3) B. յեմիովպացւոյն . 4) A. լուս . «անշափ» . 5) B. հարեալ . 6) B. հուրի . 6) A. հանդերձեալն նախադիտեալ . 8) B. յարամաղդ . 9) AB. տիրոգիտեա . 9) A. շարադարկեալ . 11) A. պարտա . 12) B. ի վերա . 12) A. ուրում . 13) B. (իրր աս ի) շէք . 14) A. լուս . «գոր ինչա (?) և տապեալն էր . 15) A. լուս . «տաճար շինեալ» . 15) B. պրապոս . 15-16) B. ըստ խոտազապուց . 16) A. լուս . «գայն» . 16) A. լուս . կայն . 17) B. պատուեալ . 19) B. Լր . 19) A. լուս . «կոտորեալ» . B. կարտա . 19) B. յաւշատեալ . 20) A. գիտնեալ . B. գիտնեալ . 20) A. լուս . «խոտնակ իմ և անհատարի է տեղիտ ենիմաղդութիւն» . 20) B. Պերսեփոնէ . 21) B. ի գիտնեալ լուս . «տաճար շինեալ» . 21) AB. յարամաղդ . 22) AB. հերա . 22) B. ի տիտան-անանայն . 22) B. գիտնեալ . 23) B. ոչ . 23) A. լուս . «կոտոր» = կոտորելոյն . 24) A. լուս . «եմն ոչ որ» . 24) B. հսկայիցն . 24) B. սոց .

պաշտաւեանայ պատկերի կոծջս պատրիկ Մփրոզիտեայ : Այդ սորա թուղթն
 գրեալ և ի խեցեղէնս արկեալ՝ ուխտաբ ընդ ումնն ի ծով բնկեցին , որ
 ինքնին ի Մփրոզն պապեաթնացոյ գտեալ լինէր : Այս զայն խեցեղէն
 բնդունելով Մփրոզիտեայ խորհրդակցացն տաւն կատարելն թերեւս
 սիրանալով ընդ աստուածուհին վասն գիւտի տարիաւորին : Այս աջ է , 5
 զոր առ Նապիաս մարգարէն , որ արձակէ թուղթն զձեռեղէնս ի ծովս
 սուհաւառնեայ , այսինքն գրաւական սիրելու թանկան նոցա . բանդի ողբացելոցն
 ի ձեռն թղթոյն զՎդոնին զեկուցանէին վերտօնն կենդանութիւն :
 Մնախաբք զիրս զպատմիկ և որք յԱղէն ծնեալք էին յայնն զԹաւմուզ .
 քանզի այսպէս առ ի նոցանէ անուանի Վդոնիս :

19

ԼԺԻ .

ԼԺ . ԶԻՆԻՄԱՆՈՒՄՈՒՄ : Պանտիոն եղև թուղթս արձեռնացոյ , և
 մարա ունելով ընդ զակեղեմնացիս՝ նախագաւթր ի մարտակցութիւն
 զՏիւռես , որ էր բռնաւոր թրակացոյ : Այլ նա ոչ յառաջագոյն ասէր
 նմա մարտակցել , եթէ ոչ զերկցագոյն զուտօրն իւր նմա յամուսնութիւն 15
 խոտառցի . քանզի ունէր զստեւս երկուս Պանտիոն զՊրովկնէ և
 զՓիւղովմեղա , որք այնչափ ի միւսեան գորովայն , մինչ զի յեկեւ-
 քանչիւրոցն կամն ենթադրել . զի զոր ինչ մին կրեաց ի պատահմանէ
 զայն ի միւսն յանձնի իւրում գործեաց : Այլ խոտառցաւ հայրն Տիւռեայ
 զՊրովկնէ , զոր առեալ տարաւ ի տուն իւր , և մանկուն ծնաւ ի նմանէ : 20
 Այլ անցեալ ժամանակ ոչ սակաւ՝ կարաւառացաւ տեսանել զքոյր իւր , և
 աղաչէր զայր իւր գնալ յԱմենա և ածել զքոյրն առ նա : Այլ՝ գնացեալ
 և աղաչեալ զՊանտիոն առ զՓիւղովմեղա , այլ ըստ ճանապարհին , որպէս
 որ բարբառս արեալ գինով՝ զիւրն արամբի արար , և շատապուշեալ
 յիրէն լեզուահաստ զՓիւղովմեղա , զի զայնպիսի զանաւրէն գործ մի 25

- 1) A. պաշտաւեան . 1) A. արքայիտեա . 2) A. լուս . առ ումն .
 3) B. պապեաթնացոյ . 3) B. գտեալ եղև . 3) B. խեցեղէնն . 4) A.
 արքայիտեա . B. արքայիտեա . 5) A. լուս . առփեցելոյն . 6) B. հա-
 սրաս . 6) A. լուս . մաղաղամեղա . 7) A. լուս . ողբացելոյն . 8) B.
 թղթոցն . 8) A. լուս . աղոնիտիւն . 8) B. զեկուցանեն . A. լուս .
 աղոնիտիւն . 9) B. յիւղ ծնեալքն էին . 9) B. յաին . 12) B. լէ . 12)
 B. պանեաւնի . 12) B. պանեաւն . 12) B. արձեռնացոցն . 13) B. ընդ
 յակեղեմնացիս . 14) B. թրակացոցն . 16) B. խոտառցի . 17) B.
 զիրելովմեղա . 17) B. գորովայն . 17 18) B. երկաքանչիւրոցն . 18) A.
 լուս . ստեղծու . 19) A. լուս . յանձն իւր . 19) A. հայր նորա . 19)
 AB արեւա . A. լուս . արեւա . 20) A. լուս . մանկածնեաց . 21)
 B. ժամանակս ոչ սակաւ . 22) B. գնացեալ յամենա . 23) B. զպանդէն .
 23) B. զփրովմեղա . 24) B. որչէր . 24) A. գինով . B. գինով . 25) B.
 զփրովմեղա . 25) B. անաւրէն .

պատմեցէ : Իսկ նա որպէս աղջիկ է զղենացի զոստայնանկութիւն քաջապէս
կրթեալ՝ պատմութեան ինչ գործեաց , և ի նմա զիրապործութիւնն նկարեալ
ի քոյրն արձակէ : Եւ նորա իմացեալ , զոր ինչ էղեն զքոյրն առ ինքն
5 Եկեալ՝ եւ առեալ զորդին , զոր ծնեալն էր ի Տիւսեայ՝ խաճաղործեաց , և
հաւածէր զնա հանդերձ քերբն : Եւրդ՝ գիմացեալ ի նոսա Տ. ևս՝ փոխարկեաց
զմին ի ծիծառն , և զմիւսն ի հաւ հեշտախաւս . և այսպէս զաղարեաց ի
յարձակումնն :

Խ .

10 Խ . էջ 1-4- Գլխիւն է : Եւս պատկեր է , փոքու մանկան նմանեալ ,
պատկառանս տարածեալս ունեւորով , մեծագունի քան զարժան հասակին :
Տ. առ առաջելարանն Կիովնիւսեայ և Եւրոպիոսեայ զոլ որդի : Եւս
զիտուեք այսպիսի խորհրդոց առնն յարեցուցինն և ի հեշտութիւնն բնա-
ւորել նմա : Եւ Գլխիւսս վասն այսորիկ անուանիլ . զն հեշտութիւնս և
15 արեւելութեամբ ըմբռնեալ ոք՝ ուղղատարած ունիցի զանգամն :

Մ .

ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ Ի ՍՐԲՈՅՆ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍԻ ՀԱՌԻՆ ԳՐԵՅԱՆ ՀԹԱՆՈՍԱԿԱՆ
ԻՐԱՅ ԲԱՆԻ :

Ը .

20 ա . Ը 1-4- Գլխիւն է : Զիմենի տունն Ըմենայ անուանի ,
որ և առ զերապետուշ խոհականութեան և արուքեան . վասն որոյ և
արիայելոյն յասպարէզս և հանճարեղարանիցն յատեանս ոստ ձիմենայ
սային , իբր նշան յաղմութեան և որպէս յ Ըմենայ պատուեցիլ :

1) Բ. Եղենացի . 1) Բ. զոստայնանկութիւն . 3) Ա արձակ . 4) Բ.
ծնեալ . 4) ԱԲ. ի տիւսեայ . 5) Բ առաջի առն . 7) Բ. զմինն . 8) Բ.
յարձակմանէ . 10) Բ. Եւրոպիոս . 10) Բ. փոքր . 11) Բ.
տարածեալ . 11) Բ. (մեծագունի) քան զարժան քան զարժան հասակին
մեծագուն . Ա. լուս . քան թէ զհասակն իւր . 12) Ա գիովնիւսեայ . Բ.
զիտուեալ . 12) Ա. ափրոդիտեայ . Բ. ափրոդիտեայ . 13) Բ. գիտուեքն .
17) Բ. հեղմանտականայ . 20) Բ ուղղութեամբ . 20) Բ. աթենա . 21)
Բ. (որ և ասի) չիք . 21) Բ. արիւնքն . 22) Բ. յասպարես . 22) Բ.
հանճարարանիցն . 23) Բ. տաին . 23) ԱԲ. յաթենա .

13.

Բ. ԱՆԻՔ-ԻՆ ԷՅԷ... Շօժի ծառը վրեժխնայելու էր նշանակ
և զինատեսակներով էր. վառն զի յառաքան է ի ձմեռան միշտ սաղարթացիալ
զոյ, որպէս է իմաստնական համբերութիւնն զզարդարեալսն նովառ ոչ է
ի միտմ՝ ժամու իմոյցոյցանէ ի շուռառնալ. վառն որոյ է զմոռկալսն է
միջոման աստղարկառայն շոժի ոտաք պսակէին, իրր ին է նոքա ժուտկալու-
ման իման է տեսականութիւնով սաղարթացիալք իննէին: Այլ խոնիման
տեղոյ առնուն է, ուստի պշտովն առնուն:

4.

դ. 1) Լինելու արդիական է ևս... Գեղարքյանը քաղաք է ի գաւառին 10
 րիովազանց, յորում գիւմարան էր մերձ առ կաշնին, ուր գնացեալքն ի
 ինչորի գիւմարանն առնուին ի քաջանայտեացն ինձորս ի սրտոյ սեղեացն
 առ ի սրատուսիրութեան իւրեանց, զոր վարդապետն խաղալիքս անուանեաց :

4.

դ․ Ուշիշվիլի․ Իստուրի․ Իստուրի խոտ է պարսիկական անուշահոտ և անուշահամ, որ լուծարվում է սեղմում անուշանի։ Ուղիւս․ պահելին վաւաշտարն զգեղեղիկ մանկուսն, զորս լճուստական անուանեաց։

Ըրդ ասի, զեհն Գրիգորիոս ցտուրն Կիրարանոս. նոյ ատուածային
և քահանայական գլուխ, ոչ ինչ յայդպիսի սնտիկ պարգևաց մատուցանեմք
քեզ. այլ բան որ բան զամենայն ընտանեգոյն է բանին սպասաւորաց, 20

2) Բ. խմբիական. 4) Ա. գո. Ա լուս. չլինի. 4) Բ. զարդարեսյուն.
5) Ա. լուս. չլինի. 5) Բ. լուս. չլինի. 6) Ա. լուս. չլինի. 6) Ա. լուս. չլինի.
7) Բ. լինի. 8) Բ. տեղ. 8) Ա. լուս. տեղ. 8) Բ. լինի. 10) Բ. լինի.
10) Բ. լինի. 10) Բ. լինի. 10) Բ. լինի. 10) Բ. լինի. 10) Բ. լինի.
11) Բ. լինի. 11) Բ. լինի. 11) Բ. լինի. 11) Բ. լինի. 11) Բ. լինի.
12) Բ. լինի. 12) Բ. լինի. 12) Բ. լինի. 12) Բ. լինի. 12) Բ. լինի.
13) Բ. լինի. 13) Բ. լինի. 13) Բ. լինի. 13) Բ. լինի. 13) Բ. լինի.
14) Բ. լինի. 14) Բ. լինի. 14) Բ. լինի. 14) Բ. լինի. 14) Բ. լինի.
15) Բ. լինի. 15) Բ. լինի. 15) Բ. լինի. 15) Բ. լինի. 15) Բ. լինի.
16) Բ. լինի. 16) Բ. լինի. 16) Բ. լինի. 16) Բ. լինի. 16) Բ. լինի.
17) Բ. լինի. 17) Բ. լինի. 17) Բ. լինի. 17) Բ. լինի. 17) Բ. լինի.
18) Բ. լինի. 18) Բ. լինի. 18) Բ. լինի. 18) Բ. լինի. 18) Բ. լինի.
19) Բ. լինի. 19) Բ. լինի. 19) Բ. լինի. 19) Բ. լինի. 19) Բ. լինի.
20) Բ. լինի. 20) Բ. լինի. 20) Բ. լինի. 20) Բ. լինի. 20) Բ. լինի.

**ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՅՆ
ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ ԸՆԾԱՅԵԱԼ
ԷԼԻԱՍԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ**

ՆԱԽԱԲԱՆ

§ 1. Փիլիսոփայական բովանդակության Հայկական ձևադրերն ուսումնասիրելիս 1905 թվականի դարնանի էջմիածնի վանքի մատենադարանում ևս պատահաբար Հայտնարերեցի «Մեկնութիւն Սոփրոգութեանցն Արիստոտելի» երկի Հայերեն թարգմանությունը, ծախայուն և հետաքրքրական մի աշխատություն, որ Հայկական Հին թարգմանական Հուշարձանների շարքում անհայտ էր: Բեռլինի Գիտությունների կայսերական ակադեմիայում հրատարակված Արիստոտելի Սոփրոգութեանց մեկնությունների Հունարեն բնագրերը և այս մեկնությունը Համեմատելիս սլարգվեց, որ նշյալ թարգմանությունն սրված է Արիստոտելի Սոփրոգութեանց մեկնությունից, որ հրատարակել է գերմանացի գիտնական Ադոլֆ Բուսսեն¹ երկը վերագրելով էլիսա Մեկնիչին²:

§ 2. Ներկայումս ստաջին անգամ հրատարակվող նշյալ մեկնության Հայկական Հին բնագիրը պահպանվել է էջմիածնի վանքի N 1939, րատ Հ. Կարենյանցի ցուցակի³ N 1897 ձևագրում: Նույն ձևագրում առկա է նաև անհայտ Հեղինակի Սոփրոգութեանց մեկնության մի ոչ ծախայուն, սակայն բավական հետաքրքրական պատասխիկ: Այս պատասխիկը ներկա հրատարակության մեջ գետեգրված է էլիասին վերագրվող Մեկնությունից հետո (էջ 140-149):

§ 3. Արիստոտելի Օրգանոնի մեկնությունների Հեղինակների խնդիրը տակափին հետո է լուծված լինելուց: Մեծարգո հրատարակիչ Ադոլֆ Բուսսենի տեսակետը, լատ ուրի լույս բնծայող Հուշարձանի Հեղինակը էլիասն է, ներհակ է Հունական առկա ձևադրերի վերնագրերին, որոնցում իրրե ներկա մեկնության Հեղինակ հիշատակվում է Դավիթը: Հոնարեն բնագրի վերնագրում նշված է՝ *ἐξήγησις σου θῶ δέκα κατηγοριῶν τῆς φιλοσοφίας Ἀπὸ φωνῆς Δαβίδ* («Աստծու <օգնություն> Դավթի ձայնից <գրի առած> փիլիսոփայության տասը սոփրոգությունների մեկնություն»): Այնուամենայնիվ Բուսսենի փաստարկներն բնղղեմ Դավթի Հեղինակության խիստ համոզիչ են²: Իսկ թև

¹ Տե՛ս «Eliac in Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categorias commentaria», Berolini, 1900, էջ V-XIII:

² «Eliac in Porphyrii Isagogen ect.», էջ VII-VIII:

էլիասի Հեղինակութեան մասին նրա կարծիքը որքանով է Հիմնավորված, սա արդեն այլ հարց է: Այն մենք կրննարկենք Հասուկ ուսումնասիրութեան մեջ, որ նախկին Արիստոտելի Օրդանոնի մեկնութեանների հայկական Հին թարգմանութեաններին:

§ 4. Էլիասին վերագրվող մեկնութեան Հեղինակի հարցը կարող էր պարզվել հայերեն թարգմանութեան վերտառութեամբ, սակայն, ցավօր, այս թարգմանութեան առաջին միակ բնագիրը, որ Հիմք է ծառայել ներկա հրատարակութեան համար, սկզբնական մասում եղծված է: Այն խորագիր չունի, որ մեզ կմտնանանք Հեղինակին: Սույն հարցի լուծման համար հայ Հին գրական հուշարձաններում ևս չկան պարզ և որոշակի վկայութեաններ: Անուամենայնիւ, կարելի է փոխհարար պնդել, որ հայկական աղբյուրներում մեզ հետաքրքրող մեկնութեան Հեղինակ է համարվել VI դարի Աղեքսանդրացի գիտնական՝ մեկնիչ Ողիմպիոդորոս: Սա ապացուցելը բոլորովին դժվար չէ: Բանն այն է, որ XIV դարի Հեղինակ Հովհան Որոտնեցին կազմել է նաև Արիստոտելի Ստորոգութեանց մեկնութեանները, որ մեզ են հասել նրա աշակերտ Գրիգոր Տաթևացու խմբագրութեամբ: Իր մեկնութեան մեջ Հովհան Որոտնեցին Հիմնականում օգտագործել է ներկայումս հրատարակվող հուշարձանը, նա մշտապես մեջբերումներ է անում Էլիասին վերագրվող Մեկնութեանից, բնդ որում բերյալ քաղվածքներ Հեղինակ կոչում է «Արիստոտելի մեկնիչ» Ողիմպիոդորոսին: Որտեղից է նա վերցրել Ողիմպիոդորոս անունը: Ամենայն հավանականութեամբ իր օգտագործած ձեռագիրն սկզբնաձևապես թերութեան չի ունեցել, և Ողիմպիոդորոսի անունը՝ որպես Մեկնութեան Հեղինակի, առկա է եղել այդ մատյանում: Հակասակ գեպրում, եթե Ողիմպիոդորոսի անունը չի ծագում հայկական բնագրում եղած վերտառութեանից, սալա սա Հովհան Որոտնեցու ավելի քան խիղախ մի եղբահանգում է, որ նա արել է կողմնակի տվյալների վրա Հիմնվելով: Վերջին բացատրությունը սակայն համոզիչ է: Նախ՝ առավել քան կասկածելի է, թե Հովհան Որոտնեցին կարող էր անվերապա երկի նկատմամբ Ողիմպիոդորոսի Հեղինակութեանը որոշել կողմնակի տվյալներից ելնելով: Եվ երկրորդ՝ եթե անգամ սա նրան հաջողվեր, նա դա կհիշատակեր իր երկասիրութեան մեջ:

Ողիմպիոդորոսի ինչ-որ ստեղծագործութեան հայկական Հին թարգմանութեան գոյութեան մասին արժեքավոր վկայութեան կա

XI դարի Հեղինակ Գրիգոր Մաղիստրոսի մոտ: Ո՞՞ն՝ Սարգսի ուղղված իր նամակներից մեկում նա ասում է. «Բայց գտեալ մեր խակ ի Հայ լեզու՝ գրել թարգմանչացն՝ զգիրս Որոմպիոդորոսի, զոր Դատիթ յիշատակէ՝ կարի յոյժ սքանչելի և Հրաշայի բանաստեղծութիւնս մակաւասար ի վերայ բոլոր խմաստասիրական բանից»¹: Ըստ ամենայնի Գրիգոր Մաղիստրոսը նկատի ունի Ստորոգութեանց Հենց այն մեկնութիւնը, որից, իրրե Ողիմպիոդորոսի երկասիրութիւն, քաղվածներ է անում Հովհան Որոտնեցին:

Առայժմ չորսիկով ներկա մեկնութեան Հեղինակի ինքնութեան մանրամասն քննութեանը և քննական վերլուծութեան չենթարկելով Հայկական աղբյուրներից բերված վկայութիւնները՝ մենք պարզապէս կամեցանք Հակիրճ ներկայացնել այն սուր Հակասութիւնները, որ սուկա են մեր կողմից Հրատարակվող Հուշարձանի Հեղինակի առնչութեամբ:

§ 5. Սույն Հրատարակութեան արտաքին Հանգամանքների կապակցութեամբ մենք պետք է տանք Հետեւյալ բացատրութիւնը. ցաւոք Հայերեն միակ աղբյուրի գոյութեան պարագայում ևս անկարող էի կազմել Մեկնութեան քննական բնագիրը: Սակայն այս բացը մասամբ լրացվում է Հայերեն թարգմանութեան և Աղոլֆ Բուսանի Հրատարակած Հունարեն բնագրի Համեմատութեան շնորհիւ²:

Հայերեն Հրատարակութեան ծանոթագրութիւններում տրված են այլրնթերցվածներն ու Հունարեն բնագրից չեղումները, այնպէս որ մասնագետների Համար զժպար չի լինի նկատել Հայերեն թարգմանութեան բացահայտ սխալներն ու վրիպումները: Սակայն պետք է վերապահութեամբ նշեմ, որ բնահանուր առմամբ խուսափել եմ Հայերեն բնագրում ուղղումներ կատարելուց, իսկ եթե արել եմ, լոկ բացահայտ վրիպակների և վրիպումների դեպքերում:

§ 6. Էջմիածնի վանքի N 1939 ձեռագրի ճակատագիրը որոշակի Հետաքրքրութիւն է ներկայացնում, առաւել ևս, որ այն ներկա Մեկնութիւնը պարունակող միակ մատչանն է: Ինչպէս երևում է ստորեւ բերվող գրառումներից, դեռևս 1643 թ. այն Սաղմոսա-

¹ Յ. Տաշեան, Յուլիոս, էջ 157, այժմ տե՛ս նաև Կ. Կոստանեանց, Գրիգոր Մաղիստրոսի թղթերը, Ալեքսանդրապոլ, 191, էջ 66:

² «Eliac in Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categorias commentaria», էջ 107-200:

վանքի սեփականությունն էր: Իսկ 1724 թվին՝ թուրքական փաշայի՝ ղեպի Երեան կատարած արշավանքի ժամանակ, այն բնկնում է Օսման Դիադինեցի անունով մի քրդի ձեռքը: Այնուհետև այն փրկագնում է վարպետ («ուստա») Սարգիսը: Ձեռագիրը էջմիածնի վանքի մատենադարանին է հանձնվել XVIII հարյուրամյակից ոչ շուտ:

§ 7. Իրրև գրչագրի ձեռագիրը բնութագրելով՝ կարելի է ասել հետևյալը.

ա) Ձեռագրի յուրահատկություններից մեկը Ե և է տառերի հաճախակի շփոթությունն է: Իսկ երբեմն զրանց զրառումն այնպես է, որ դժվար է լինում պարզելը, թե զրանցից ո՞րն է բնագրում գործածվել: Իրրև օրինակ բերենք՝ Էռէտացիք՝ *Ἐρετριεῖς* 3, 14, Էստեղծ 4, 13, զբարէբարոյութիւն 16, 12 և այլն: Ե և է տառերի ոչ պարզ գրությունը գեղեցիկ է և ամփոփապահորին վերականգնել և մ հիշտ բնթևրցումը:

բ) Ըստ երևույթին այս ուղղագրական յուրահատկությանն է վերաբերում նաև Խ տառի փոխարեն է-ի հայտնվելը՝ Արէստոտէլական Արիստոտելական-ի փոխարեն 6, 13 և այլն:

գ) Գերազանցապես Ա-ից հետո Յ-ի բացթողումը սովորական երևույթ է՝ Էնթակայանա 1, 11, առաջիկա 2, 6 և այլն:

դ) Համընդհանուր կերպով բնդունված ուղղագրությունը խախտելով՝ երբեմն կիրառվում է Յ՝ զնայ 66, 8, ի վերայրանութենէ 87, 5 և այլն:

ե) Սովորական ուղղագրության հետ չի համընկնում նաև Ը-ի հայտնվելը հետևյալ բառերում՝ զմանուկըս 144, 26, ըզրուցարութիւնան 145, 22, վասըն մըտացն 149, 8, սկըսըմունս 19, 10, սընընդակիցս 19, 23, ըզկատարումն 22, 24, ըզրպարտողսն 3, 17, ըզգանազանութիւնս 95, 7 և այլն:

զ) Գրությունը նման տառերի փոխատեղությունը ցույց է տալիս, որ մեր մատյանի մայր օրինակը գրվել է երկաթագիր գրությունը: Եւդիտաինք փ/ս. Եւդիմայինք 16, 13, առիսոսի փ/ս. Կռիսոսի 34, 26, կեղտացիոց փ/ս. կեղտացւոց 35, 15, Բոյիթը Սիդոնացի (= *Βοηθός Σιδωνός*) 18, 19, Կոփեստականք փ/ս. Սոփեստականք 36, 16, Առիստիգիս փ/ս. Առիստիդիս 39, 9, Արիսպագոս փ/ս. Արէոպագոս 58, 24 և այլն:

է) Հարկ է նաև նշել գոտական թվականների սխալ կադմությունը՝ Հինգերորդ 6, 17, 8, 12, վեցերորդ 8, 13, 9, 12, Եւթներորդ 145, 2, 9, 14 և այլն:

բ) Հանդիպում են նաև անսովոր պատվո նշանով հապավումներ՝ փն = վասն, իմաստասիրութեն = իմաստասիրութեանն, ճշմարտութեն = ճշմարտութիւնն՝ 30, 17: Ի դեպ, նկատենք, որ հրատարակութեան մեջ պատվո նշանները հանված են, իսկ հապավումները՝ բացված:

§ 8. Էյիասին վերագրվող Ստորույթութեանց մեկնությունը, ինչպես և վերևում հիշատակված պատառիկը, բառիս նուրբ իմաստով բառացի թարգմանություն են, որ բնորոշվում է հունարեն բնագրի բառերի և կապակցությունների ճշգրիտ փոխանցմամբ: Թարգմանության այս ինքնօրինակ ձևը, սակայն, չի կարելի բացատրել մայրենիի վառ իմացությունը: Ակնհայտ է, որ թարգմանչի առջև դրված խնդիրների նման պատկերացումը գիտակցաբար մոտավորված և խոտազույն կիրառված համակարգի արդյունք է: Այն, որ թարգմանության բառացիությունը, երբեմն նույնիսկ ի վնաս մայրենիի էություն, խախտել է գրաբարի քերականության տարրական պահանջները, հատկապես շարահյուսություն, ինքնրատիքյան հասկանալի է: Այսպիսի թարգմանության լեզվագիտական յուրահատկությունները շարադրելն այժմ տեղին չեմ համարում, արդեն իսկ այն պատճառով, որ կարիք կլինի դրա համար հատուկ գիրք կազմել: Նման աշխատանքը, անշուշտ, մեծ նշանություն կունենար ոչ միայն հունարան շրջանի թարգմանական հուշարձանների, այլև ամբողջ հնագույն գրականությանն առնչվող բազում, դեռևս չլուծված հարցերի պարզարանման գործում: Այս առաջադրանքն այնքան յուրջ և տարողունակ է, որ դրան արժե հատուկ և առանձին աշխատություն նվիրել:

§ 9. Էյիասին վերագրվող Մեկնության մատյանի նկարագրությունն առնչվում է նաև ստորև բերվող՝ հատվածների կոպիտ տեղափոխությունը, ինչը կարելի է բացատրել նախորդած ձեռագրերի թերթերի խառնվելով: Հունարեն բնագրի հետ համեմատելիս պարզվեց, որ հայերեն շարադրանքի շարունակականությունը կարելի է ապահովել հետևյալ վերադասավորումներով՝

Թ. 27ա, տող 2՝ որպէս զի բառերից հետո շարունակությունը մինչև Թ. 34ա, էջ 3, սկսած մի սուտ ինչ բառերից.

մինչև Թ. 42բ, էջ 13, ավարտելով զանպաճոյճ բառն բառերով. շարունակելի է սկսած Թ. 27ա, տող 2, մեկնութեան բառից.

մինչև Թ. 34ա, տող 3, ավարտելով Արիստոտէլականի բառով.

շարունակելի է սկսած թ. 42ր. սող 14, որ ստորոգումիւնք լա-
ոերից մինչև Մեկնության վերջը:

Նմանատիպ տեղափոխութիւն առկա է նաև անհայտ
Հեղինակի Մեկնության մեջ: Ճիշտ դասաւորութիւնը Հետեյայն
է՝ թ. 1ա – թ. 3ր, թ. 4ր, թ. 4ա, թ. 5ա – թ. 10ա. էջ 3 (վերջ):

ԷԶՄԻԱԾՆԻ № 1939 ՁԵՌԱԳՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

134 թերթ (8×17+3=139) in 8⁰: Պակասում է 5 թերթ: Բնագիրը 19,5×2 սմ: Տողերի թիվը՝ 20: Գրանցումը՝ գեղեցական թուղթ: Տառաձևեր՝ Հին խոշոր բոլորգիր: Վերնագրի զարդերը և սկզբնատողերը կարմիր մեկանույ: Կազմը՝ ստվարաթուղթ, ուշ չրջանի: Վիճակը՝ լավ: Վերջին՝ 134-րդ էջը զրված է կտրավուն ձևազրույ, որ տարբերվում է մնացյալ բնագրից: Ժամանակաշրջանը՝ ըստ արտաքին տեսքի՝ XVII դար: Գրության վայրն ու գրիչն անհայտ են:

Բովանդակություն՝

1) էջ 1ա-10ա էջ 3՝ Արիստոտելի Ստորոգութեանց անհայտ Հեղինակի մեկնության պատառիկ: Սկզբում և վերջում եղծված են: Ձևազրույ այս պատառիկը միահյուսվել է էյխսոսին վերագրվող մեկնությունը սուս միասնական չարագրանք կազմելով վերջինիս հետ:

2) Թ. 10ա էջ 3-թ. 134ր «Մեկնություն Ստորոգութեանց Արիստոտելի ընծայված էյխսոսին»: Հատվածը եղծված է սկզբում և մեջտեղում (էջ 136, 16): Հայկական թարգմանությունը ներառել է միայն *προλεγόμενα* *περὶ οὐστᾶς* և *περὶ ποσοῦ* («Ներածական, «Էի մասին» և «քանակի մասին»): Մեկնության մնացած մասերի թարգմանությունը գոյություն մասին հարցն ըստ առկա տվյալների առկա չէ և մնում:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԵՎ ՀԱՎԵԼՈՒՄՆԵՐ

Ա. 19ա թևերթի ստորին լուսանցքում ուղ հավելազրուժ արագացրու թյամբ՝

Գիրք լաւ գիրք է. կարդացէ՛ք:

Բ. 48ա ԼՂԻ ստորին լուսանցքում՝ ուղ հավելազրուժ արագացրու թյամբ:

ԹՎին ՌՃՀԳ որ փաշէն եկն ի վր Երեսանայ եւ գիրքս գերի անկաւ ի ձեռն քորթ Օսման աղաին Դիադինեցոյ:

Գ. 48բ ԼՂԻ ստորին լուսանցքում նոյն ձեռագրով ուղ հավելում արագացրու թյամբ՝

Ով հայր իմ հոգեւոր, խնդրեմ յիշել ի մաքրափայլ յաղօթն քոյ զհոգի ծնօղին իմոյ զուստայ Սարգըսին եւ Աղուծին, որ եղէ պատճառ ազատութ այսս գրքիս, որ էր ի ձեռն անօրինաց:

Դ. Ձեռագրի վերջում՝ 134ր ԼՂին. ուղ զբառում արագացրու թյամբ՝

Գիրքս իմաստասիրական սեփհական Սաղմոսավանիցն էր եւ այժմ եւս նորայ է: Գրեցաւ Թվնիս Հայոց ՌՁ եւ Ի:

.....
 և վասն զի անուանի, խնդրեմք զառաջին զլուին եթէ
 ըստ քանենց և որպիսեւց պատճառաց այսպէս անուանե-
 ցան Ներծուածք, և վասն էր Ծնմական Արխատոտեւականն
 անուանեցաւ իմաստասիրութիւն: Եւ դարձեալ վասն զի ենթա- 6
 կայացաւ, կամ ըստ ընքեան ենթակայացաւ զարէն արհեստի
 և մակացութեան կամ առ մեզ՝ որպէս ուսանելի: Եւ վասն զի
 ըստ ընքեան ենթակայացաւ, կամ ի կատարեւրոցն յանկա-
 տարսն խաղայ, և խնդրեմք եթէ զի՛նչ բաժանումն է (վասն զի
 բաժանումն ի կատարեւրագունիցն յանկատարսն և ի մասնա- 10
 կանսն կոչս խաղայ), և կամ յանկատարեւրագունիցն ի կատա-
 րեւրայնսն, և խնդրեմք զի՛նչ սկիզբն, զի՛նչ կատարումն,
 զի՛նչ որ ընդ մէջ ճանապարհն: Եւ այսպէս ըստ ընքեան: Իսկ
 եթէ որպէս առ մեզ ենթակայանայ՝ խնդրեմք որպիսի՞ ինչ
 պարտ է զոչ լսալին և որպիսի՞ ինչ մեկնողին: Եւ վասն զի 16
 զբաժանումնս շարադասութեանցն յիշեցաք, իսկ ի շարա-
 դասութիւնսն և բարք զոն և մտածութիւնք, և վասն ըստիցն

Ա. շեք գերազեր և սկիզբն [Թերթ] El. 107,1—108,2. 2 El. և էπειծή
 όνομαζέται, ζητούμεν πρώτον δια τί ούτως όνομαζομένην αί κατὰ φιλοσοφίαν αίρε-
 σεις 108,2—4. 7—13 El. էπειծή ούν καὶ ἑαυτήν ὁφείσκειν, ἥ ἀπὸ τῶν τελείων
 ἐπὶ τὰ ἀτελή καὶ μερικώτερα χωρεῖ ἢ ἀπὸ τῶν ἀτελῶν ἐπὶ τὰ τέλεια, καὶ ζητούμεν
 τίς ἡ ἀρχή, τί τὸ τέλος, τίς ἡ μεταξὺ ὁδός. καὶ ούτως μὲν εἰ καὶ ἑαυτήν 108,6—9.
 9 A. «չչ. բաժանումնս. 14 A. ենթակայանայ El. շեք.

խնդրեցուք եթէ որպիսի՞ ինչ տեսակ զոյ յարմարաբանութեանց եւ եթէ՞ վասն Էրզնաւաստին ախորժեաց, իսկ վասն մտածութեանն խնդրեմք եթէ որպիսի՞ն եւ որքանի՞ն գլուխս պարտ է յառաջագոյն առնուլ Արիստոտելականաց շարադրութեանց:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՒՆ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆՆ ՊՐԱԿ. Բ

Առաջին գլուխս պարսկակեցոցն զԱրիստոտելի իմաստասիրութիւնն խնդրելն եթէ ըստ քանեանց յեղանակաց անուանեցան իմաստասիրութեան հերժուածք: Եւ պարտ է գիտել եթէ ըստ եւթն յեղանակաց անուանին իմաստասիրութեան հերժուածք: Այլ վասն զի ոչ կարողք զոմք ստուգապէս հետեւիլ ասացելոցդ, եթէ ոչ նախ ուսանիմք զինչ է հերժուած՝ արդ ասացուք՝ զինչ է հերժուած: Հերժուած է արանց գիտնոց կարծիք 15 առ ինքեանս ծայնակցելոց եւ առ այլս տարածայնեցելոց: Եւ բարիորդ ասացաք «արանց» եւ ոչ առն. վասն զի միոյ առն կարծիք դրութիւն լինի եւ ոչ հերժուած, որպէս Նրակղիտեայն եթէ ամենայն ինչ շարժի, եւ կամ՝ Պարմենիտեայն թէ եզ է էակն եւ անշարժ, եւ կամ՝ Անտիսթենեայն որ ասէր՝ եթէ ոչ 20 է ընդդիմակացութիւն. քանզի դրութիւն է հրաշարհառ կարծիք ուրումն՝ միոյ ուրումն յայնցանէ որք յիմաստասիրութեանն ճանաչին: Իսկ «գիտնոց» ասելով եւ զայդ բարիորդ սոսաղեցաք, զի եղիցին արժանաբանք եւ մտկացուք: Բանզի եթէ եղիցին վայրապարք եւ երամակայինք՝ այնպիսեացն կարծիք ոչ առնեն

1 A. եւ թէ որպիսի ինչ. 4 A. շարագրութեանց] El. συνταγμάτων 108,14.
6—7 El. ταῦτα ἔχει ἡ παροῦσα θεωρία 108,14. 9 El. κατὰ πόσους καὶ τίνας
τρόπους 108,16. 10—12 El. καὶ δεῖ εἰδέναι ὅτι κατὰ ἑπτὰ τρόπους· ἡ γὰρ ἀπὸ
τοῦ αἰρεσιάρχου, ὡς Πλατωνικοῖ καὶ Ἀριστοτελικοῖ, ἡ ἀπὸ τῆς πατρὸς τοῦ αἰρεσιάρ-
χου, ὡς Κυρηναῖκοι δι' Ἀριστεππον τὸν Κυρηναῖον 108,17—19. 13—14 A. արդ—
հերժուած] El. φέρε πρότερον περὶ αὐτῆς εἰπωμεν 108,21. 16 A. ասացուք]
El. εἶπεν 108,22. 16—17 El. ἐνὸς γὰρ ἀνδρὸς δοῖα αἰρεσιν οὐ ποιεῖ θένος γὰρ
τότε γίνεταί 108,23—24. 17 A. Ծրակղիտեայն] El. ἡ Ἡρακλείτου 108,21.
18 A. Պարմենիտեայն] El. ἡ Παρμενίδου 108,25. 19—20 El. ἡ Ἀντισθένης
821 οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν 108,25—26. 20—22 El. θένος γὰρ ἔστι παράδοξος ὑπό-
ληψις ἐνός τῶν κατὰ φιλοσοφίαν γωρίμων. τὸ δὲ 'ἀστέλων' καὶ αὐτὸ καλῶς πρὸς-
κεῖται 108,26—27. 24 A. այնպիսեացն կարծիք] El. ևք.

արհեստս եւ մակացութիւն, վասն զի միք զայնպիսի հերձուածս
ի կեր առնումք՝ որ յարեանս եւ ի մակացութիւնս տեսանին:
Առ միմեանս ծայնակցելոց եւ առ այլս տարածայնեցելոց՝
քանզի եթէ առ միմեանս եւ առ այլս ծայնակից զոն՝ ոչ լինի
հերձուած, այլ ընդդիմանան հերձուածոյ հասարակ մտածու- 5
թիւնք. քանզի կերպարանէ զհերձուած ծայնակցութիւն հան-
դերձ տարածայնութեամբ, եւ ոչ ի վայրապար մարդկան, այլ
ի գիտունս եւ յարժան արանց:

Արդ այսոքիկ վասն հերձուածոյ: Բայց պարտ է գիտել, եթէ
ըստ եւթն յեղանակաց անուանին ըստ իմաստասիրութեան 10
հերձուածք՝ կամ ի հերձուածապետէն, որպէս Պղատոնականք
եւ Արիստոտելականք եւ Նալիկորեանք, եւ կամ ի հայրենեաց
հերձուածապետին, որպէս Կիրենացիք վասն Աոստիպոսի կի-
րենացոյ եւ Լոէտոէացիք վասն Մենեդիմոսի էռետիպոսոյ
կամ Մեգարականքն առ Տեոփսիոնի եւ Նիկիդեայ մեգարա- 15
ցոյ, ուստի եւ Մեգարական իմաստասիրութիւն անուանեցան
երկրաշափք, կամ Ելիականք վասն Փէդոնի որ էր յԵլլիդեայ:
Արդ այսպէս եւ ի հայրենեաց հերձուածապետին:

Կամ ի տեղոջէն, ուր հաւաքակիցք լինէին, որպէս Ստոյի-
կեանք՝ այսինքն սրահականք՝ վասն զանազանապէս շինուա- 20
ծոց սրահին որ յԱտտիկում, յորում՝ վարժէր Զենոն Կիտացին
այլ ոչ Նլլադացին, որ եւ Պարմենիդային եւ երկալեզոյ, յա-
ղապս որոյ ասացեալ է.

«Տրիկալեզոյին մեծ զարութիւն եւ ոչ տկար Զենոնի:»
Բայց երկալեզոյ կոչեցաւ ոչ եթէ տրամաքանական էր, որ- 25

1—2 A. *վասն զի — տեսանին* El. չէք.

տի αἰρέσει, τοῦτ' ἔστι κοινὴν ἔγνωιν 108,31.

7—8 El. καὶ οὐκ ἐν τοῖς τυ-
χεύουσιν ἀνθρώποις ἀλλ' ἐν ἀστέιοις καὶ ἀξιολόγοις 108,32—33.

12 A. *եւ նալի-*
կորեանք El. չէք.

13—17 El. ὡς Κυρηναῖκοι· δι' Ἀρίστιππον ἢ Ἐρετρίεω
διὰ Μενέδημον τὸν Ἐρετρίεα ἢ Μεγαρίκοι διὰ Τερψίωνα καὶ Εὐχλείδην τοὺς Με-

γαρίεω, ὅθεν καὶ Μεγαρίκη φιλοσοφία, ἢ Ἠλιακοὶ διὰ Φαίδωνα τὸν ἀπὸ τῆς Ἠλι-

δος 108,38—109,3.

14 A. *Էռետիպոսոյ.*

15 A. *Մեգարացիք.*

17 A. *հիւականք.*

20 A. *այսինքն սրահականք* El. չէք.

21 A. *Զենոն Նլլադացի*
այլ ոչ Կիտացի El. *Հիլան օ Կիտիւս, ոչ օ' Էլեւէտի* 109,6—7.

22 A. *Պարմենային*
եւ երկալեզոյ El. Παρμενίδειος ὁ ἀμφοτερόγλωσσος 109,7.

25—1 El. οὐχ ὅτι
διαλεκτικός ἦν, ὡς ὁ Կիտիւս, καὶ τὰ αὐτὰ ἀνεσχεύαζε καὶ κατεσχεύαζεν 109,10—11.

5 El. ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον

7—8 El. καὶ οὐκ ἐν τοῖς τυ-

χεύουσιν ἀνθρώποις ἀλλ' ἐν ἀστέιοις καὶ ἀξιολόγοις 108,32—33.

12 A. *եւ նալի-*

կորեանք El. չէք.

13—17 El. ὡς Κυρηναῖκοι· δι' Ἀρίστιππον ἢ Ἐρετρίεω

διὰ Μενέδημον τὸν Ἐρετρίεα ἢ Μεγαρίκοι διὰ Τερψίωνα καὶ Εὐχλείδην τοὺς Με-

γαρίεω, ὅθεν καὶ Μεγαρίκη φιλοσοφία, ἢ Ἠλιακοὶ διὰ Φαίδωνα τὸν ἀπὸ τῆς Ἠλι-

δος 108,38—109,3.

14 A. *Էռետիպոսոյ.*

15 A. *Մեգարացիք.*

17 A. *հիւականք.*

20 A. *այսինքն սրահականք* El. չէք.

21 A. *Զենոն Նլլադացի*
այլ ոչ Կիտացի El. *Հիլան օ Կիտիւս, ոչ օ' Էլեւէտի* 109,6—7.

22 A. *Պարմենային*
եւ երկալեզոյ El. Παρμενίδειος ὁ ἀμφοτερόγλωσσος 109,7.

25—1 El. οὐχ ὅτι
διαλεκτικός ἦν, ὡς ὁ Կիտիւս, καὶ τὰ αὐτὰ ἀνεσχεύαζε καὶ κατεσχεύαζεν 109,10—11.

պէս Կիտացիին որ գնոյն ստեղծանէր, այլ վասն զի վարուք էր տրամադրանական՝ այլ ասելով եւ այլ խորոյնելով: Արդ երբեմն հարցեալ ի բռնատուրէ ումնմէ, եթէ ոյր ոմանք են առաւել Կաւա-
 5 քերիչք իւրոյ բռնատուրութեանն՝ նա զգէնակիրան եցոյց: Եւ նա հաւանեալ եւ սպականեալ գնտա՝ միայնացաւ եւ սպանաւ. քանզի բարի կարծեաց գտնելն վասն ի բաց բարձման բռնա-
 կալութեանն: Որ երբեմն եւ իւր վարդապետին իրճակից եղեալ Պարմենիդեայ որ ասէր, եթէ եզ է գոյն եւ անշարժ, թէպէտ եւ
 զիտէր ի ներգործութենէ եթէ յորունք են գոյք, բայց սակայն
 10 շարտքեաց զիրս ի քառից ձեռնարկութեանց եթէ եզ է գոյն՝ քարի կարծեցեալ զվիճակիցն զոլ իւր վարդապետին: Եւ երբեմն դարձեալ առ նոյնում՝ վարդապետում՝ ասելով անշարժ ասէ (°) գոյն՝ հինգ ձեռնարկութեամբ ետեղծ թէ անշարժ է գոյն: Որոյ ընդդէմ՝ ոչ կարելով ասել Մոսիսթենիս Ծնական՝ յարեալ
 15 յաթոռոյն եւ զգնաց էաո՝ կարծեցեալ չգարագոյն զոլ քան զա-
 մենայն ընդդիմադրութիւնս քանից զի ձեռն ներգործութեան ապացոյցն: Արդ այսպէս եւ ի տեղորջէն՝ ուր հաւաքակիցքն լինէին:

Եւ կամ յիմաստասիրելն մակդատութենէ, որպէս Արգե-
 20 լականքն. քանզի սորա անմասնելութիւն կարծելով՝ արգելութիւն զլուծիմունս նախադատութեանցն: Բայց կոչեցաւ եւ եռոտնիք նո-
 ցին հերձուածն, վասն զի եռակի տունէին զպատասխանին. քանզի հարցեալը՝ եթէ հոգի անմահ եթէ մանկանացու է՝
 ասէին թէ կամ մանկանացու է, կամ անմահ, կամ երկաքան-
 25 չիրքը, կամ ոչ որ ի սոցանէ: Բայց կոչեցաւ եւ Բացքարծական (որ է տարակուսական), վասն զի տարակուսելին միայն եւ ոչ լուծանելին. որք ընդդէմ են Պոտոպոքրականաց. քանզի Պոտ-

4—5 El. ó δὲ πεισθεῖς καὶ ἀνέλων αὐτοὺς διερῶν 109,14. 6 A. *ποτα-
 κωριութեան*] El. τοῦ τυράννου 109,15.

7—13 El. καὶ τῷ οἰκείῳ διδασκάλῳ ποτὲ Παρμενίδῃ ἐν λέγοντι τὸ ὄν καὶ τὸ εἶδος, ἐκ τῆς ἐνεργείας πολλὰ τὰ ὄντα, συν-
 τίθουσιν ἐκ τεσσαράκοντα ἐπιχειρημάτων ὅτι: ἐν τῷ ὄν, ἀγαθὸν νομίσας τῷ οἰκείῳ
 συμμαχεῖν διδασκάλῳ. καὶ ποτε πάλιν τῷ αὐτῷ συνηγορῶν διδασκάλῳ ἀκίνητον λέ-
 γοντι. τὸ ὄν, διὰ πέντε ἐπιχειρημάτων κατασκευάζει ὅτι: ἀκίνητον τὸ ὄν 109,15—20

10 A. *շարագրեաց*. 14 A. *որոյ*] El. οἷς 109,20. 14 El. ἀναστὰς ἐβάδισε 109,21.

19 El. "H ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς φιλοσόφοις ἐπικρίσεως, ὡς οἱ 'Ερεκτικοί 109,24.

22 A. *զի զի*. 23 El. ὅ τι ἢ ψυχὴ 109,27. 25 A. *որ է տարակուսական*] El. *չիք*.

տագորականք զճճմարիտն աւանդէին, ասելով եթէ ամենայն զոր ինչ եւ կարծէ որ՝ ճճմարիտ է: Զոր առանձինն յանդիմանէ Պղատոն գերկաքանչիւրսն** եթէ՝ Որպէս չասեալք ասէք ոչ զոչ հասումն, եթէ որպէս ոչ հասեալք: Եթէ որպէս հասեալք՝ ահա է հասումն, ապա եթէ որպէս ոչ հասեալք՝ ոչ հասանիմք ձեզ ոչ 6 հասեալոցդ, եթէ է անհասութիւն: Իսկ զՊոտագորականս յանդիմանէ ի Պոտագորայ տրամաքանութեանն, ասելով այսպէս՝ եթէ Մ'Եք, ով Պոտագորաս, ասելով կարծեւ զքեզ շարաշար ճճմարտիցեմք արդեաւք եթէ ստիցեմք: Եթէ ճճմարտեմք մեք՝ դու ստես, եւ ահա է ստու. իսկ եթէ ստեմք եւ դու ճճմարտես՝ ահա է ստան ի ստեղն մեր: Արդ ստես, թէպէտ եւ ճճմարտես, եւ եթէ ստես՝ ամենայն իրաւք ստես: Եւ ապա ի վերայ ածէ ասելով՝ եթէ Պոտագոր ստէ, թէպէտ եւ ճճմարտէ,* ստէ: Իսկ Արիստոտէլ ի ձեռն միոյ եւ նորին ձեռնարկութեան յանդիմանէ՝ վասն արժանաարութեան հակասութեան. քանզի ոմանք 15 զամենայն սուտ կարծեն եւ ոմանք՝ ճճմարիտ, հակասութիւն է այսպիսիս, եւ ոչ երբէք հակասութիւն ճճմարտեցէ. քանզի ոչ ամենայն ինչ ճճմարիտ եւ ոչ ամենայն սուտ: Այսորիկ բաժանման կարծեցին ոմանք եւ զՊղատոն զոչ, վասն զի պիտանանայ երկըստականաց առքայութեանց, ասելով՝ «Թուի ինձ» եւ 20 «Թերեւս», «արդեաւք» եւ «կարծեմ»: Այլ զայսոսիկ Պղատոն վասն ստուգութեան ասէր եւ ոչ վասն երկըստութեան: Արդ ոչ ստոյգն ամենայն իրաւք արգելական եւ արգելականն ստոյգ: Բայց սակայն ոչ արգելական Պղատոն. քանզի է ամենայն ուրեք լսել յասեղն նորա եւ ի ցուցանելն շնչտարար քստ քեր- 26 դողին ի Փետտրու՝ տրամաքանութեանն, եթէ անձն ամենայն

3 A. գերկաքանչիւրսն] El. ἐκατέρους, τοὺς μὲν ἑκατέρους ἐν τῷ Θεαίτητῳ λέγων πρὸς αὐτοὺς οὕτως 109,31—32. 8 A. կարծիւ զքեզ] El. λέγοντές σε δοξάζειν 110,4. 11—12 El. ἰδοὺ πάλιν ἔστι· τὸ ψεύδης. ψεύδῃ εὖν, καὶν τε ἀληθῆς καὶν τε ψεύδῃ 110,6—7. 12 A. ամենայն իրաւք ստես] El. 148. 13 A. Թէպէտ եւ ճճմարտէ ստէ] El. καὶν τε ἀληθῆς καὶν τε ψεύδῃται 110,8. 15—17 El. εἰ γὰρ εἰ μὲν πάντῃ ψεύδῃ δοξάζουσιν εἰ δὲ πάντῃ ἀληθῆ, ἀντίρρως· τὸ το· οὐτόν 110,10—11. 22 A. եւ ոչ վասն երկըստութեան] El. 148. 25 A. շնչտարար քստ քերդողին] El. ὅπῃ ἔλεγεν ὡς κατὰ τὸν ποιητὴν 110,17. 26 El. ἐν μὲν τῷ Φαίδρῳ 110,17—18.

Հինգերորդ յեղանակ էր հովանունութեան ըստ իմաստա-
սիրութեան հերժուածոց՝ որ ի յեղանակէ վարուցն էր, որպէս
կոչեցեալն Շնականք իմաստասէրք: Եւ Շնականք կոչեցան
20 վասն չորից պատճառաց. Կամ՝ վասն անխորութեան կեն-
դանոյի, վասն զի եւ նոքա զանխորութիւն անորժեցին՝ որպէս
շունք ի հրապարակում ուտելով եւ լսելով, եւ բոկ գնալով, եւ
ի կարասս, եւ յեռաճանապարհս ննջելով: Բայց զայս առ-

106

նէին՝ որպէս բնութեամբ քարոյն տնելալով. քանզի ասէին
եթէ կամ քարի է, եւ պարտ է հասարակաբար եւ առանձինն
գործել, եւ կամ ոչ է քարի՝ ոչ հասարակաբար եւ ոչ առան-
ձինն պարտ է գործել. քանզի ոչ ի առ ի նոցանէ

„Չայս ինչ ասել եւ զայս ինչ թագութանել“,

5

այլ էր ի նոցանէ ըստ քերդոյին, եթէ

„Աստ եւ յայտնապէս, վասն զի ոչ ունիմք զարհուրիլ յու-
մքէ“:

Եյս առաջին պատճառ: Երկրորդ՝ եթէ անամաթ կենդանի
է շուն, նոյնպէս եւ նոքա ախորժեցին զանպատկառութիւն՝ ոչ 10
զյոռագոյնն քան զամաթ, այլ զլաւագոյնն. քանզի երկակի է
անպատկառութիւն՝ մին յոռագոյն քան զամաթ եւ մին է լաւա-
գոյն, որպէս ասէ Դսիդոս քերթող.

„Անպատկառութիւն կամ մեծապէս վնասեաց զարս կամ՝
աւտնեցոյց“:

15

Արդ զայսպիսի անպատկառութիւն ախորժէին, որ լաւագոյն
է քան զամաթ, որպէս հաջելով ընդդէմ այնոցիկ, որք ոչ էին
ի նոցայն իմաստասիրութենէ: Երրորդ պատճառ, եթէ պահա-
նական կենդանի է շուն՝ պահէին նոքա զկարծիս իմաստասի-
րութեան ի ձեռն սպացուցիցն եւ յոյժ մեծամտէին ի վերայ 20
այսոցիկ. քանզի ասաց արդիսաք Անտիսթենիս վերակացու
նորին հերձուստոյ պապէս.

„Ինն բացաթանիանցիկ նետս շէշտաժայոս

Եւ զաս ոչ կարացի հարկանել զկատաղի շունս“,

այսինքն՝ եթէ անշափ փորձութիւնս ի վերայ ածի եւ ոչ կարացի 25
ի վայր արկանել զխորշուրդս նորա: * Զորրորդ պատճառ՝ եթէ

1—4 El. Ελεγον γάρ οτι ει αγαθόν εστι, δεῖ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πράττεσθαι, εἰ δὲ οὐκ
ἔστιν αγαθόν, οὐτε κοινῇ οὐτε ἰδίᾳ αὐτὸ διαπραχτέον· οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς 111,8—8.
5 Hom. λ. 443. 6 A. քսա քերդոյին/ El. շէշ. 7 El. εἰπέ καὶ ἀμφαδίην, ἐπεὶ
οὕτινα δεῖδια ἔμπης 111,11. Hom. H. 196. 9 A. ἡμῶν/ El. δευτέρα αἰτία 111,12.
13 A. որպէս ասէ Դսիդոս քերթող/ El. շէք. 14—15 El. ἡ τ' ἀνδρας μέγα σίνεται ἡ
δ' ονίνησι 111,15. Hom. Ω 45. 17—18 El. οἷον ὑλακτοῦντες κατὰ τῶν ἀλλοτριῶν τῆς
αὐτῶν φιλοσοφίας 111,16—17. 21—22 A. քանզի — այսպէս/ El. քաίη γὰρ ἂν ἡ τύχη
πρὸς Ἀντισθένην τὸν προστάντην τῆς αἰρέσεως ταύτης οὕτως 111,16—20. 23 El. ἐν-
νέα δὴ πρόεγκα ταναγλώχιναις ὀστούς 111,21. Hom. Θ. 299. 25 A. ὡμῶν/ El.
El. ὅτι, φησὶ 111,23. 26 El. αὐτῇ καὶ ἡ τρίτῃ αἰτία 111,24/ A. շէք.

6 հանդիպի առնելով: Սոյնպես եւ նորա գլխատկանաւորս իւրեանց
 իմաստասիրութեան սիրելիս կարծելով՝ մտերմութեամբ ընդու-
 նին, իսկ զանպատշաճողս ի ըսց հաւածին՝ զարէն շանց
 ընդդէմ՝ նոցա հաջելով: Վասն որոյ Պղատովն ի Գորգիայ տրա-
 մաբանութեանն ասէ, թէ ունի ինչ իմաստասիրութիւն շուն՝
 10 որոշելով գսիրելին եւ զթշնամին: Եւ որոշել զճշմարտութիւն
 եւ ստութիւն միայն իմաստասիրութեանն է: Արդ այսպէս եւ
 հինգերորդ յեղանակն:

Վեցերորդ յեղանակ որ ի կատարմանն, որպէս անուա-
նեալք Հեշտականքն. րանգի կատարումն էակացն զհեշտութիւն
15 իմաստասիրութեան ասէին, որոց սկիզբն եղև Էպիկուրաս,
որում աճակից եղև Մ'ննանդրոս: Արդ սորա Նպիկուրեանքս
մինչև յերկնայինսն ասէին զու զնախախնամութիւն եւ դադա-
րեցուցանէին, զի մի կերս ինչ կալցի աստուածայինն, որպէս
հետաքրքիր զուով առ ստորեայցս: Բայց յիշէ զկարծիսս զայ-
20 տսիկ եւ Ս'ննանդրոս յնպիտոէական զործսնունութեանն, յոր-
ժամ ասէ այսպէս.

«Կարծես եթէ: աշխարհինչ ունին աստուածք պարապումեան,
Որպէս զի զհարն եւ զբարին յամենայն ատոր
Բաշխեն իւրաքանչիւր ումբ, ո՞վ Սմիկոնին»:

26 Արդ սոքա ասէին կատարումն զոչ զհնչտութիւնն՝ ոչ զյո-

2—7 ΕΙ. ὃν γὰρ γινώσκει, νομίζει φίλον εἶναι, καὶ εἰ ῥοπαλὸν ἐπιφέρειτο, ὃν δ' ἄγνοε, ἐχθρὸν, καὶ εἰ δέλεαρ ἐπιφερόμενος εἴη· οὕτως οὖν καὶ οὗτοι τοὺς μὲν ἐπιτηδεύουσιν πρὸς φιλοσοφίαν φίλους ἐνσμίζον καὶ εὐμενῶς ἐδέχοντο 111,98—98.

7 Α. α-αζ. δι γαυρελν. 8—9 Ελ. δις καὶ ὁ Ἰλλάτων ἐν τῷ Ἰσργίᾳ φησιν 111.29· 30.

9 A. *ρῆλυσις τοῦ ἁγίου* [ἁγίου] El. σαρῖαν 111,30. 11 A. *ἀρῆς τοῦ ἁγίου* [ἁγίου] *τοῦ ἁγίου* [ἁγίου] El. μόνου φιλοσόφου 111,31. 12 A. *ἡ ἀρῆς τοῦ ἁγίου*. 13 A. *ἀρῆς*

12 A. Նրեզերիտիկ. 13 A. զս-
 14 A. անուանեալ El. չի. 15 A. իմաստասիրութեան El. չի.

16—19 ΕΙ. οὗτοι δὲ οἱ Ἐπικουρεῖοι καὶ μέχρι τῶν οὐρανῶν ἴστων τὴν πρόνοιαν,

ἵνα μὴ πράγματα σχῇ τὸ θεῖον περιεργαζόμενον τὰ τῆδε 112,1-3. 20 ΕΙ. ἐν τοῖς

Ἐπιτρέψουσιν 112,3. 22 A. *ωφελωσιν* Fl. τὸσαύτην 112,5. 24 Fl. νῦν μιν

ἐκάστῳ σμικρῶν ἢ 112,7 Σμικρὴν corr. Meineke, El. 112 *scz.*

ռազդյնն զափրոդդիտականացն եւ զայլոցն, այլ զանթախան-
ծութիւն կրիցն եւ զդառարականն եւ զհաստատողականն զճո-
գոյ, որպէս զի մի՛ կրեսցէ յոռի ինչ կիրս: Սակայն եւ ոչ այս-
պէս կարող զոն զողորդն ասել, վասն զի ոչ է հեշտութիւնն
կատարումն բնութեամբ. քանզի ոչ վասն այնորիկ է ներգործու- 6
թիւն բնութեան, որպէս զի հեշտասցուք, այլ հիւսեաց զհեշտու-
թիւն ընդ ներգործութեան՝ պատրել զմեզ ի ձեռն հեշտութեան
վասն տաժանողական ներգործութեանցն. քանզի տաժանումն
է՝ ոչ քաղցելոց ուտելն եւ ոչ ծարաւելոց ընթելն եւ ոչ տենչա-
լով աստղկեանցն՝ զաստղկեանցն զործել: Արդ հեշտութիւնն ոչ 10
է կատարումն՝ հետեւի եւ շարահիսի ըստ բնութեան ներգոր-
ծութեան, որպէս ստուերն զնացելումն լուսով: Այսպէս եւ վե-
ցերորդ յեղանակն:

Եւթներորդ յեղանակ հոմանունութեան ըստ իմաստասիրու-
թեան հերծուածոցն յումմակ: պատահմանէ, որպէս Ծեմականք: 16
Ընդ այսմ պատճառի Պղատոն ճեմելով առնելով զմերձաւորու-
թիւն որ ըստ ուսմանց, վասն զի այն ինչ հանդերձ հոգով եւ
զմարմինն կրթել: Եւ իմարդկայինց ի բաց զնացելոյ յաջորդէ
զպարապարանն նորա Սպեսիպոս՝ որդի Պոտոնեայ՝ բեռ
Պղատոնի. քանզի այն ինչ ոչ հանդիպիր անդ Արիստոտէլիս, 20
այլ կոչեցնալ էր ի Փիլիպպեայ ի Սակեդոնիայ առ վարժել
զորդի նորա զԱղեքսանդրոս. զոր առեալ յինքն՝ այնպէս խնա-
մով վարժեաց ի թագաւորական արհեստն՝ որպէս ասել Աղե-
քսանդրի, յորժամ ուրեք ոչ զոր ւազոնցոյց՝ եթէ „Այսաւր ոչ

1 El. οὐ τὴν αἰσχρὰν δῆθεν τὴν εἰ' ἀγροδισίων καὶ ἄλλων ἡδυσθασιῶν 112,8—9.
3—4 A. սակայն — ասել El. 2fr. 5 El. τέλος τῆς φύσεως 112,11.
6 El. οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἐνεργεῖ ἡ φύσις 112,11. 7—8 El. σὺν δελεάσεσσι
καὶ γοητεύσεσσι ἡμᾶς δι' αὐτῆς πρὸς τὸ ἐπιμολχθόν τῶν ἐνεργειῶν 112,12—13.
9—10 A. եւ ոչ — գործել El. 2fr. 11 A. հետեւի El. ἀλλ' ἐπεταί 112,15.
12 El. ὥσπερ ἡ σκιά τῷ ἐν φωτὶ βυθίζοντι 112,16. 12—13 A. վեցերորդ.
14 A. եւթներորդ. 14 A. հոմանունութեան El. τῆς ἐπωνυμίας 112,17. 14—15 A.
ըստ իմաստասիրութեան հերծուածոց ըստ իմաստասիրութեան հերծուածոց.
15—18 A. յումմակ, — կրթել El. ὁ ὄνομασθεὶς ἀπὸ τίνος συμβεβηκός, ὥς οἱ Περσπα-
τητικοὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος κατὰ περίπατον τὰς συνουσίας πεισυμένου διὰ τὸ ἅμα τῇ
ψυχῇ τὸ σῶμα γυμνάζειν 112,17—20. 18 A. եւ իմարդկայինց ի բաց զսպառնաց
El. καὶ τῶν ἀνδραπίνων ἀναχωρήσαντες 112,20. 23 El. τὴν βασιλικὴν ἐπιστή-
μην 112,24.

Թագաւորեցի, վասն զի ոչ ոմեր շնորհնցի բարի“: Եւ երբեմն
 յասել Արիստոտէլի, եթէ անբաւ աշխարհք են ըստ Դէմոկրի-
 տոսի՝ յարտասուս ասեն հարեալ զՆդէքսանդրոս ասել, եթէ
 ոչ միում ըուրորում աշխարհում կարող եղէ ինքնակալ քու:
 5 Անտի դարձեալ Արիստոտէլ՝ յաջորդէ զպարապարանն Սպե-
 սիպոսի Բսենոկրատաւ, եւ կոչին երկրորեան Ճեմականք տե-
 ղաւքն զանազանեալք. քանզի Արիստոտելականքն կոչին Լի-
 կիէացիք Ճեմականք, իսկ Բսենոկրատեանքն՝ Ակադիմականք
 Ճեմականք: Իսկ ժամանակաւ, որպէս պատահէ, պակասեաց
 10 ոմանց անուն տեղոյն եւ կոչէին Ճեմականք միայն, այլ ոչ
 Լիկիէացիք՝ Արիստոտելականքն, իսկ Բսենոկրատեայցն
 ներգործութեան անունն պակասեաց եւ կոչէին Ակադիմա-
 կանք: Արդ Ճեմականք կոչեցան, ոչ եթէ ի Ճեմել ինչ ուսու-
 ցանէին եւ ուսանէին, այլ վասն զի յաջորդեցին զպարապա-
 15 րանն Պղատոնի միջնորդութեամբ Սպեսիպոսի:

Այսորիկ են յեղանակք մականունութեան ըստ իմաստա-
 սիրութեան հերժուածոց: Բայց եւ յաւելցուր եւ զպատճառ
 եւթն գլոյն յեղանակս՝ ոչ յոլովս եւ պակասս: Եւ պարտ է
 զիտեւ, եթէ անուանեցան ըստ իմաստասիրութեան հերժուածք
 20 կամ ի պատահմանէ, որպէս Ճեմականք, եւ կամ ի մտածու-
 թենէ. եւ ի մտածութենէ, կամ ի պարակայէ կամ ի նախա-
 տեսութենէ. եւ ի պարակայէ՝ կամ յանուանէ կամ ի տեղոյ:
 Եւ եթէ յանուանէ, որպէս Պղատոնականք, իսկ եթէ ի տեղոյն՝
 կամ յանջատականէ եւ կամ յանուանջատականէ: Եւ եթէ յան-
 25 աւջատականէն՝ առնէ զի հայրենեացն հումանունութիւն: Իսկ
 եթէ յանջատականէն՝ առնէ զի տեղոյն հումանունութիւն: Իսկ
 եթէ ի նախատեսութենէ, կամ ի կատարմանէ՝ որպէս անու-

3 Ա. ասել] *El.* չէք.

7 Ա. արիստոտելականքն.

8—9 Ա. իսկ Բսե-

նոկրատեանքն ալադիմականք Ճեմականք] *El.* οἱ δὲ ἄλλοι Ἀκαδημαῖκοι Περι-

πατητικοί, ὡς οἱ τοῦ Ξενοκράτους 112,31-32. 11 Ա. Արիստոտելականքս] *El.* չէք.

13—14 Ա. ուսուցանէին եւ ուսանէին] *El.* ἐζηγοῦντο 113,2-3. 16 *El.* δὲ

μέσου Σπευσίππου, κατὰ περίπατον ποιοῦμένους τὰς ἐξηγήσεις 113,3-4.

16 Ա. յեղանակք] *El.* οἱ ἐπὶ τῷ τρόπῳ 113,5. 24—25 Ա. յանջատականէս]

El. ἀχωρίστου 113,11. 26. 26 Ա. հումանունութիւն] *El.* ἐπανουμίαν 113,12.

26 Ա. յանջատականէս, — 27. յանուանջատականէս] *El.* χωρίστου 113,12.

27 Ա. անուանեալքս] *El.* չէք.

աննաւքն Հեշտականք, եւ կամ ի ստեղծմանէն որ առ կատարումն, եւ յայսմանէ՝ կամ ի գիտականէն կամ ի կենցաղականէն: Եւ եթէ ի գիտականէն՝ առնէ զանուանեալ Արգելականն, իսկ եթէ ի կենցաղականէն՝ առնէ զՇնականն: Այսոքիկ եւ յեղանակս պատճառի հոմանունութեանցն:

5

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՍ ՊՐԱԿԵՐ Դ.

Երկրորդ գլուխն է յառաջադրեցելոց մեզ ասել զբաժանումն Արիստոտելականաց շարագրութեանց հազարից եւոց թուով, որպէս Անդրոնիկոս աւանդեաց՝ մետասաներորդ յաջորդ գրով 10 յԱրիստոտելէ: Արիստոտելականք շարագրութիւնքն՝ ոմանք մասնականք են եւ ոմանք հանուրք եւ ոմանք միջակք: Բայց մասնականք ասին՝ ոչ որպէս առ մի ինչ գրեալք (քանզի կարող է հանրական իրողութիւն առ մի որ գրել, քանզի այսպէս եւ որ Եաղագս աշխարհի իրողութիւն է, հանրական գրով՝ առճանեալ զոյ 15 Աղէքսանդրի (Թագաւորի), այլ մասնական ասեմ՝ որքան յաղագս մասնականի եւ միոյ եւ առ մի ոք, որպէս թուղթը նորին: Բանդի թուղթը նորին առ մի ոք զոն գրեալք, զորս յով գիրս ժողովեաց ոմն Արտեմին յետ Արիստոտելի եղեալ: Իսկ ընդհանուրք ասին, որք զամենայն տեսակաց բոռն հարկանն, 20 որպէս Բնական լատրութիւնքն յաղագս ամենայն բնականաց, եւ Եաղագս երկնի, եւ Եաղագս լինելութեան եւ ապականութեան, եւ Եաղագս բարձրականացն որք վասն ամենեցուն, որք ի վերնադեպ տեղումն բաղկանան: Իսկ ոմանք ընդ մէջ մասնականացն եւ հանրականաց, որչափ ոչ յաղագս բոլորեցուն եւ 25 ոչ յաղագս միոյ, այլ զյուղովից բոռն հարկանէ, որպէս պատմու-

3 El. ποιεῖ τοὺς Ἐφεκτικούς 113,15.
τῶν ἐπωνυμίων 113,16.

8 A. *միզ* El. 28բ.

γενόμενος διάδοχος 113,18—19.

19—20 El. καὶ καθόλου δὲ λέγονται ὅσα περὶ πάντων τῶν μονοειδῶν διαλαμβάνει 113,26—27.

113,26—27. A. *ընդթանուրք*.
τῶν ἐν τῷ μεταρσίῳ τόπων ἱσταμένων 113,28—29.

113,28—29. A. *մասնականացն*
եւ *հանրականաց* El. 28բ.

4—5 El. ταῦτα καὶ περὶ τῆς αἰτίας

6—7 A. *ընդ այսոքիկ—արաւիք դ* El. 28բ.

10 El. ὡς Ἀνδρόνικος παρὰδίδωσιν ὃ τ ποίτου ἐνδέκατος

13 El. οὐχ ἀπλῶς τὰ πρὸς ἕνα γεγραμμένα 113,21.

23—24 El. καὶ τὰ Μετέωρα πάντων

24—25 A. *մասնականացն*

24—25 A. *մասնականացն*

24—25 A. *մասնականացն*

թիւն, որ Երկակի է՝ ոմն քաղաքական՝ որպէս Քաղաքականութիւնըն, զորս պատմագրեաց վասն ընդ քաղում երկրաշարժելոյ հանդերձ Աղեքսանդրի թագաւորաւ, զորս աւանդեաց ըստ տառիցդ երկերիւր եւ յիսուն գրով թուով, իսկ ոմն բնական՝ որպէս Յաղագս տընկոց եւ կենդանեաց պատմագրութիւնք:

Իսկ ընթանալականացն՝ ոմանք են ստորայիշատականք եւ ոմանք շարադասականք: Եւ ստորայիշատականք են, յորս գլուխս միայն գրէր առանց նախերգութեան եւ մակարանութեան եւ վայելչական աւանդութեան: ** Իսկ ստորայիշատականք, վասն որոյ ոչ է պարտ ի ստորայիշատականացն՝ նաանիւ արիստոտէլական կարծեաց, որպէս ողղեցելոց ի վերջոյ: Ըրդ այսոցիկ ստորայիշատականացն՝ ոմանք միայնատեսակք եւ ոմանք պէսպէսք: Եւ միայնատեսակք են, որպէս կարծեցան, 15 Եւ Յաղագս մեկնութեան՝ եւ ստորայիշատականք վասն անճաւատութեան, յասաջ քան զգրեալն ի նա ստորայիշատակութեան Ամոննի իմաստասիրի իրաւացուցանել, եթէ եւ նախերգութիւն ունի, եւ մակաբանութիւն, եւ զվայելուչ աւանդութեան խոստումն: Իսկ ի պէտս կարծեաց են՝ գրեալն սո եկէրոս 20 ոմն եւ թանասուն գիրս Եւրագս պէսպէս եւ շիտթեալ խնդրոց առանց նախերգութեանց եւ մակարանութեանց:

Իսկ շարադասականացն՝ ոմանք ինքնադէմք, որք եւ լատականք կոչին, եւ ոմանք տրամաբանականք, որք եւ արտաքինք կոչեցան: Եւ որպէս ինքնադէմք՝ ընդդիմակայք զոն 25 տրամաբանականաց, իսկ որպէս լատականք՝ արտաքինականաց: Բանգի զամենայն մարդ աւտեցուցանել կամելով Ըրի-

2 El. ἄς ἱστορήσεν ἐκ τοῦ πολλῆν γῆν περιελθεῖν 118,31-32.

9 A. գրելով

El. ἀπεγράφσαν 114,2.

10 El. καὶ τῆς προεποῦσης ἐκδόσειν ἀπαγγελλίξαι 114,3.

10 El. τὸ δὲ τοῦ ὑπομνήματος ὄνομα παρὰ Πλάτωνι κεῖται ἐν τῇ 'Ἐπινομίδι συνόψει οὕσῃ τῶν νόμων' φησὶ γὰρ ἐκεῖ περὶ τῶν νόμων ἀνεκδότων μεινάντων' ὡς ἀπὸ φθ' 2. νουσί τινες ὑπομνήματα αὐτῶν εἰληφότες' 114,3-6] A. չէր.

10 A. իսկ ստորայիշատականք

El. չէր.

14-16 El. μονοειδὴ μὲν ὡς ἐνομήσθη τὸ Περὶ ἐρηγε-
νείας ὑπομνηματικὸν διὰ τὴν ἀσάφειαν 114,8-9.

17 El. Ἀμμῶνιον 114,10.

18-21 El. καὶ τὴν πρόπουσαν τῇ ἐκδόσει ἀπαγγελλίξαι, τὰ δὲ ποικίλα ὡς τὰ πρὸς Ἰουκτί-
ριον αὐτῷ γεγραμμένα ἐβδωμήχοντα βιβλία Περὶ συμμίκτων ζητημάτων χωρὶς προ-
οιμίων καὶ ἐπιλόγου καὶ τῆς διαιρέσεως 114,11-14.

23 A. տարաբանականք.

կանսն գիր զգարծիս ասէ եւ զճշմարիտն, իսկ ի տրամաբանականսն զայլու եւ զսուտն: Այլ, ո՞վ Աղէքսանդրէ, ասեմք առ նա, եթէ ոչ այդ է իմաստասիրի. քանզի զսուտն ընդունել եւ եղծանել զճշմարիտն ոչ իրաւացի. քանզի ըստ Հոմերոսի.

- 6 «Թշնամի ինձ այնպիսի այր սակայն եւ ի դրունս դժոխոց, Որ այլ ինչ թագուցանէ ի սրտին եւ այլ ինչ ասէ»:

Արդ այսպիսի զանազանութիւն ասէ: Աղէքսանդրոս ունկնդրականացն եւ տրամաբանականացն, վասն զի ոչ կամի զբանական հոգի անմահ: Իսկ Արիստոտել ի տրամաբանականսն եւս առաւել քարոզէ զանմահութիւն հոգոյ: Արդ զի մի՞ յանդիմանեսցի ի տրամաբանականացն Արիստոտելի, վասն այսորիկ ասաց զայսպիսի զանազանութիւն ունկնդրականացն եւ տրամաբանականացն:

15 ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ՆՆ ԱՌԱՋԻԿԱՅ ԳՈՐԾԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՊՐԱԿ.Ը Ե

Բաժանումն ինքնադիմացն ըստ բաժանման իմաստասիրութեան լինի: Քանզի որպէս իմաստասիրութիւն յերիս բաժանի ի տեսականն, ի գործականն, ի բանականն՝ նոյնպէս եւ ինքնադէմքն. քանզի ինքնադիմացն ոմանք տեսականք, ոմանք գործականք, ոմանք բանականք: Եւ իւրաքանչիւր ոք ի սոցանէ՝ յերիս բաժանի. քանզի տեսականն յերիս բաժանի՝ ի քնաքանականն, յուսումնականն, յաստուածաբանականն. իսկ գործականն՝ ի քարոյականն, ի տնտեսականն, ի քաղաքականն. իսկ բանականն՝ յառաջ քան զճնարս, ի նոյն ինքն ի ճնարս եւ յայնս՝ որք

2—3 El. ἔστιν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν 115,6. 4 A. քանզի ըստ Հոմերոսի El. չէք. 5—6 Hom. I 312. 7—9 A. Արդ — անմահ El. τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ 'Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ τὴν λογικὴν ψυχὴν βούλεται φθαρτὴν εἶναι 115,10—11. 10 A. քարոզի El. δοκεῖ χρηστὲιν 115,11. 10—11 Արդ — Արիստոտելի El. ἔνα δὲν μὴ σχῆ ἑλέγχοντα τὸν Ἀριστοτέλην 115,12. 12—13 A. ունկնդրականացն եւ տրամաբանականացն El. չէք. 14—15 El. ἐν οἷς ἡ πρόξις 115,13. 16—20 A. Բաժանումն — բանականք El. 'Η διαίρεσις τῶν αὐτοπροσώπων κατὰ τὴν διαίρεσιν γίνεται τῆς φιλοσοφίας προστιθεμένου τοῦ λογικοῦ ἢ τοῦ ὀργανικοῦ. τῆς γὰρ φιλοσοφίας εἷς δὺο διαιρουμένης τὰ αὐτοπροσώπα εἰς τρία διαιρεῖται. τούτων γὰρ τὰ μὲν εἰσι θεωρητικά τὰ δὲ πρακτικά τὰ δὲ λογικά ἢ τοῦ ὀργανικά 115,14—17. 18 A. քնաքանականք.

ընդ հնարիքն մտանեն: Արդ քնականքն Արիստոտելի կամ
 յաղագս մարմնոց են կամ՝ յաղագս անմարմնոց: Եւ եթէ յաղագս
 անմարմնոց են, կամ յաղագս այնոցիկ՝ որ յոռեզոյնք են քան
 զմարմին, կամ յաղագս լատագունիցն քան զմարմին: Եւ եթէ յա-
 ղագս լատագունիցն քան զմարմին, որպէս Յաղագս հոգւոյ իրո- 5
 ղութիւն (քանզի հոգի լատագոյն քան զմարմինն քնաւորեցաւ զոլ),
 իսկ եթէ յաղագս յոռեզոյնից քան զմարմին, որպէս Յաղագս
 զունից նորա խնդիրք. քանզի զոյնք յոռեզոյնք են քան զմար-
 մինս, վասն զի ի նոսա ունին զգոլն: Իսկ եթէ յաղագս մարմ-
 նոց է քնաբանութիւն նորա՝ կամ յաղագս վերնազունիցն քան 10
 զլուսին, որպէս Երկնայինք մարմինք եւ յաղագս նոցա խնդիրք,
 որպէս սակս յարդագողիդ եւ աւտնոյց, եւ արեգական, եւ լուսնի,
 եւ կամ յաղագս ներքնազունից քան զլուսին, եւ այսոցիկ կամ
 յաղագս ընդհանուր մարմնոց բնութեան, որպէս Յաղագս լի-
 նելութեան եւ ապականութեան խնդիրք, եւ կամ յաղագս մաս- 15
 նականաց: Եւ եթէ յաղագս մասնականաց՝ կամ անշնչից կամ
 ներշնչից: Եւ եթէ ներշնչից՝ կամ սգայնոց կամ անսգայնոց:
 Եւ եթէ յաղագս անզգայնոց ներշնչիցն, որպէս Յաղագս բուսոց
 եւ տնկոց նորա խնդիրք. իսկ եթէ յաղագս զգայնոցն՝ եւ այս
 դարձեալ կամ սակս ընդհանուրց, որպէս Յաղագս կենդանեաց 20
 նորա պատմութիւն, յորում ասէ զկիրս կենդանեաց, եւ յաղագս
 ծնութեան եւ յաղագս մանկութեան, եւ յաղագս աճման եւ
 նուազութեան (քանզի այսոքիկ հանուրք են եւ ամենայն կեն-
 դանեաց զոն), եւ կամ սակս առանձնականացն, որպէս Յաղագս
 նախագիտութեան որ յերազոյց. քանզի այս առանձինն մարդում 25
 միայն գոյանայ: Իսկ դարձեալ եթէ յաղագս ներքնազունիցն
 քան զլուսին են խնդիրք քնաբանութեան՝ կամ յաղագս վերնա-
 զունիցն քան զերկիր եւ կամ որք յերկրումս, կամ սակս այնց
 որ ի ներքոյ Երկրի: Եւ եթէ յաղագս վերնազունիցն քան զերկիր,

2—3 Ա. յաղագս մարմնոց] El. περί ὁσώματων 115,22. 4 Ա. քան զմար-
 մն] El. 2Էբ. 8 Ա. յոռեզոյք. 9—10 El. ἡ δὲ περὶ τὰ σώματα αὐτοῦ φυ-
 σιολογία 115,27—28. 9 Ա. մարմնոց, լուսանց. անմարմնոց. 12 Ա. որ-
 պէս] El. 2Էբ. 18—19 El. ὡς τὰ περὶ φυτῶν αὐτοῦ ζητήματα 115,31.
 20 Ա. դարձեալ, լուսանց. կրկին] El. πάλιν 115,35. 24—25 El. ἡ αὖ κατ
 ἰδίαν, ὡς περὶ τῆς καὶ ὕπνον μαντικῆς 116,2.

որպէս Ամբարձականք նորա, յորում՝ սակ սակս ծխաւ յին եւ
 գրեղայնոյ շոգոխաց, սակս որոտմանց եւ փայլակմանց, ամպոց
 եւ սակս ցոլակաց եւ վարսատրաց, եւ խանձողացն եւ այծոցն
 եւ այլ տեսակացն: Իսկ եթէ սակս այնոց որ յերկրում, որպէս
 5 Եւրոպա ծովոց, որպէս սակս գետոց եւ աղբերց իրողութիւնք:
 Իսկ եթէ սակս որ ի ներքի երկրի, որպէս Յաղագս շարժմանց եւ
 պատումանց խնդիրք: Եւ պարբիկ յաղագս բնականացն Արիս-
 տոտելի: Իսկ ուսումնականք նորա՝ որպէս Եւրոպա Երեսակա-
 նացն նորա եւ Հնարականաց գրեւալ գիրք: Իսկ աստուածա-
 10 քանականք նորա՝ որպէս որք Եւսո բնականացն յաղագս
 սկզբանց ինն գիրք: Արդ այս բաժանումն տեսականացն:

Իսկ գործականացն ոմանք են բարոյականք, յորում՝ գրա-
 րեւարդոյութիւն ուսուցանէ՝ որպէս Նշիհմայինք եւ Նիկոմա-
 քայինք Մեծք եւ փոքունք. քանզի է ինչ որ առ հայրն գրեաց,
 15 որ կոչի մեծ Նիկոմաքայինք, եւ է ինչ որ առ որդին, որ կոչեն
 փոքր Նիկոմաքայինք: Իսկ տնտարինականքն՝ որպէս Տնտարի-
 նականք նորա գրեւալ գիրք յետ տնտարինական շարակարգու-
 թեան, յորում՝ Վասն կենակցութեան սոն եւ կնոջ, յորում՝ սակ ի
 չորից ոնականութեանց գրարեւարդոյութիւն տաւ: Իսկ Բաղա-

1—4 Ել. Էնժα διαλέγεται περί τῆς κακνῶδους ἀτμίδος καὶ αὐχμηρῶδους, περί
 βροντῆς τε καὶ ἀστραπῆς καὶ νεφῶν καὶ περί τῶν διχτυόντων κομητῶν, θαλῶν τε καὶ
 αἰγῶν καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν 116,6—8. 4—5 Ել. ὥς ἡ Περί θαλασσῶν καὶ

ποταμῶν καὶ πηγῶν πραγματεία 116,8—9. 7 Ա. յաղագս բնականացն/

Ել. περί τῆς φυσιολογικῆς 116,11. 8—9 Ել. ὥς τὰ Ὀπτικά καὶ Μηχανικὰ
 αὐτῷ βιβλίῳ γεγραμμένα 116,11—12. 11 Ա. յաղագս սկզբանց ինն գիրք/ Ել. περί

ἀρχῆς ζητήματα 116,13. 11 Ա. այս, այս է. 12—5 Ել. τῶν δὲ

πρακτικῶν τὰ μὲν εἰσὶν ἡθικά τὰ δὲ οἰκονομικά τὰ δὲ πολιτικά. ἡθικά μὲν ὥς τὰ
 Εὐδῆμεια καὶ Νικομάχεια τὰ τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλ᾽· τὰ μὲν γὰρ τῷ πατρὶ
 προσφωνεῖ Νικομάχῳ καὶ λέγονται Νικομάχεια μεγάλ᾽, τὰ δὲ τῷ υἱῷ ὁμωνύμῳ
 τῷ πατρὶ καὶ λέγονται Νικομάχεια μικρά. πολιτικά δὲ ὥς τὸ Πολιτικὸν σύνταγμα,
 ἐν ᾧ διδάσκει πῶς δεῖ πολιτευσθαι. καὶ τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ Πολιτικοῦ ἀντιλέγει
 τῇ Πολιτείᾳ Πλάτωνος ἅτε ὁμοστοίχῳ εὐση τῇ πολιτείᾳ· ἐν γὰρ ταῖς Πολιτείαις οὐ
 διδάσκει πῶς δεῖ πολιτευσθαι, ἀλλὰ πῶς οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπολιτεύσαντο ἄνθρωποι.
 ἀλλὰ μὲν καὶ οἰκονομικά εἰσιν αὐτῷ γεγραμμένα βιβλία, ὥς τὸ Οἰκονομικὸν σύνταγμα
 καὶ Περί συμβίωσης ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἐν ᾧ λέγει ἐκ τεσσάρων σχέσεων συγκε-
 κροτῆσθαι τὸν εὖ ἔχοντα οἶκον, πατρός πρὸς τέκνα, ἀνδρός πρὸς γυναῖκα, δεσπότου
 πρὸς δοῦλους, εἰσιόντων πρὸς ἐξίοντα καὶ ὡς εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς τῆς Πορφύρου Εἰς-
 ταγωγῆς προλεγμένοις. αὕτη καὶ ἡ τοῦ πρακτικοῦ διαίρεσις 116,15—28.

13 Ա. Նշիհմայինք եւ Նիկոմաքայինք.

քաղանք շարակարգութիւնք, յորում ուսուցանէ եթէ զինորդ պարտ է քաղաքապարիւ: Եւ յերկրորդ բանում Բաղարաւանին ընդդէմ առէ Բաղարաւարութեանն Պղատունի: Իսկ ի Բաղարաւարութիւնսն ոչ առէ, եթէ զինորդ պարտ է քաղաքապարիւ, այլ եթէ զինորդ ստաջինքն քաղաքապարեցան:

5

Իսկ բանականն նորա բաժանի յերիւ ի յստաջ քան զպացոյց՝ այսինքն զնորա, ի նոյն ինքն յապացոյցն եւ ի ներքս մտեալսն յապացոյցն: Եւ են յստաջ քան զնորա՝ այսինքն զապացոյցն Ստորագութիւնքն եւ Յաղագս մեկնութեան եւ Առաջինք վերլուծութեանցն: Իսկ ոմանք զնոյն ինքն զապացոյցն ուսուցանեն, որպէս այլ երկու եւս վերլուծութիւնք: Իսկ մտեալք ի նոյն ինքն յապացոյցն, որպէս Տեղականքն եւ Եարաստանական արհեստքն, եւ Իմաստականք յանդիմանութիւնք, եւ Յաղագս քերթողականին. քանզի հինգ են տեսակք շարաքանութեան՝ այսինքն ապացոյցի՝ ապացոյցականն, տրամաբանականն, Եարաստանականն, Իմաստականն, քեր- 10
ղողականն: Եւ յերաւի հինգ են, վասն զի նախադասութիւնքն ուստի լինին հինգ են, քանզի կամ՝ ամենեւեմք ճշմարիտ են առաջարկութիւնքն եւ առնեն զապացոյցականն, եւ կամ՝ ամենեւեմք սուտ են եւ առնեն զքերղողական զառասպելսոն, կամ՝ 20
է ինչ որ ճշմարիտ եւ է որ սուտ. եւ այս եռակի՝ կամ՝ առաւել ունի զճշմարիտն եւ առնէ զառաջնոցն տրամաբանականն, եւ կամ՝ առաւել ունի զսուտն քան զճշմարիտն եւ առնէ զիմաստա-
կան ապացոյցն, եւ կամ՝ նանգէսս միմեանց զսուտն եւ զճշմարիտն եւ առնէ զԵարաստանականն: Ուստի կացմունք Եարաս- 25
տանին միայն տեսանին վասն հանգիստանալ միմեանց ճշմար-

6 El. 1° δὲ λογικὸν καὶ αὐτὸ εἰς τρία διαίρεται 116.29. 8 El. καὶ τὰ μὲν
πρὸ τῆς μεθόδου καὶ τῆς ἀποδείξεως εἰσιν κ.β. 116.31. 10 El. καὶ τὰ Πρώτην
ἀναλυτικά 116.32. 10—11 El. τὰ δὲ αὐτὴν τὴν μέθοδον τῆς ἀποδείξεως διδασ-
κοντά εἰσι τὰ Δεύτερα ἀναλυτικά 116.32—33. 12 A. *որպէս* El. εἰσι 116.34.
16 A. *այսինքն ապացոյցի* El. 16. 17 A. *հինգ են* El. 16. 21—22 El. ἡ
γὰρ πᾶλλον ἀληθεύει ἥ τὸν δὲ ψεύδεται καὶ ποιεῖ τὸν διαλεκτικὸν συλλογισ-
μὸν 117.6—8. 23—24 A. *գրեթէ ամեն* *ապացոյցի* El. τὸν σφιστικὸν 117.7.
24 A. *եւ կամ* *հանգիստ* El. ἡ ἐπίσης ἔχει 117.7. 25—1 El. ὅθεν καὶ στήσις
παρὰ μόνον τοῖς ῥήτοσι διὰ τὸ ἐπιστρέφειν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος 117.9—8.

տին եւ ստին: Եւ պարտ է գիտել, եթէ բանականն գործի է
 իմաստասիրութեան. քանզի զոր ինչ պէտս կատարէ: Նիսան
 լարն հիսան՝ որոշելով գորդին եւ գգելն, եւ շինողին բատակն՝
 որոշելով զթերն եւ զողորդն՝ այսպէս եւ բանականն՝ գործի
 6 գորով իմաստասիրութեան՝ որոշէ ի միմեանց գտանն եւ
 զճշմարիտն, զչարն եւ զբարին, զի մի՛ սուտ ինչ կարծեսցուր
 եւ մի՛ չար ինչ գործեսցուր:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ, ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
 ՊՐԱԿ. 2

- 10 Եւ արդ վասն զի բազում՝ զու զԱրիստոտելական շարա-
 գրածութիւնս իմացար ի ձեռն բաժանման եւ ոչ գիտեմք՝ եթէ
 մը առաջին եւ մը վերջին եւ մը միջին առ ի սկիզբն առնել՝
 քեր գերիսս գայտսիկ ի կիր առցուք, զինչ սկիզբն Արիստո-
 տելի շարագրութեանց եւ զինչ կատարումն եւ զինչ որ ընդ
 15 մէջ ճանապարհն: Բայց գայտսիկ խնդրեմք ոչ միայն վասն
 բազմութեան նոցա, այլ եւ վասն տարածայնութեան առաջ-
 նոցն. վասն զի ոմանք ասէին՝ եթէ պարտ է ի քնարանակա-
 նէն սկիզբն առնել, եւ ոմանք՝ ի քանականէն, եւ այլք՝ ի քա-
 րոյականէն, եւ ոմանք՝ յուսմականէն: Բանզի Բոյիթոս Սիրո-
 20 նացի ասէր, եթէ ի քնարանականէն պարտ է սկիզբն առնել.
 իսկ Անդրոնիկոս Ռոդացի՝ մետասաներորդ յաջորդն Արիստո-
 տէլի՝ ասէր ի քանականէն սկիզբն առնել, իսկ ի Պղատնա-
 կանացն՝ ոմանք ի քարոյականէն եւ ոմանք յուսմականէն:
 Եւ իւրաքանչիւր ոք զիւր կարծիս ստեղծանէր: Բանզի որք
 25 ասէին ի քարոյականէն սկիզբն առնել՝ ասէին եթէ արժան է

1—2 Δ. եւ պարտ է — իմաստասիրութեան] E1. 18p. 2—4 E1. ἢν γὰρ ἐκ-
 τελεῖ χρεῖαν ἢ στάθμη τῷ τέκτονι διακρίνουσα τὰ εὐθέα ἀπὸ τῶν καμπύλων καὶ
 παρὰ τοῖς οἰκοδόμοις τὸ βαρύνειον διακρίνον τὰ ὀρθὰ ἀπὸ τῶν κακλινένων 117,9—11.
 8—9 E1. ταῦτα ἔχει καὶ ἡ παροῦσα πρῶτως 117,13—14. 11 A. եւ ոչ գիտեմք]
 E1. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἴσμεν 117,16. 13 E1. πῶς τρία τινὰ ζητήσωμεν 117,17.
 17 E1. ἀπὸ τῆς φυσικῆς 117,30. 19 A. Բոյիթոս. 19—22 E1. Βοηθός ὁ
 Σιδωνίος ἀπὸ τῆς φυσικῆς λέγει, Ἀνδρόνικος δὲ ὁ Ῥόδιος ὁ Περιπατητικὸς ὁ ἐνδέκα-
 τος διάδοχος τῆς Ἀριστοτέλους σχολῆς ἀπὸ τῆς λογικῆς ἔλεγε 117,31—34.

նախ եւ առաջին զարդարել զքարս եւ մարբել զհողի յամենայն
 շարարարդականացն քարոց, վասն զի մարտի գոլով՝ մարբա-
 գունապէս մերծնցի յիմաստասիրութիւնն. քանզի «անմարտ
 ի մարտն նպել ոչ իրաւ» ըստ Պղատոնի, որպէս եւ ի բժշկա-
 կանութեան ասեն, եթէ «զանմարտս ի մարմնոցն որչափ 5
 դարմանեցես՝ առանել վնասեցես՝ նիւթ տալով շարամաղծու-
 թեան», եւ որպէս ոչ կարողութիւն է բշականաւն աշտը եւ
 այտուցելաւ ստուգաբանել յաղագս տեսնելեացն, նոյպէս եւ
 որ շարարարդականաւ կարծեաւ ճասնաւ ունի զհողին եւ
 ծնունդէ ուսուցանել մեծ սկզբմունս՝ սուտ կարծելութեան 10
 շնորհէ, եւ անվարժ ոչ այն որ ոչինչ գիտէ, այլ որ զմանկայինն
 յինքեան ոչ ունի ամփոփեալ ի չարէ. քանզի է մանկային ինչ
 ի մեզ եւ ծերոցելոց՝ անբան հողի, զոր պարտ է վարժել.*⁴ եւ
 վարժեալ առ ի Պղատոնէ ոչ այն որ քաղում ինչ գիտէ եւ հոսէ
 յինքնէ վկայաբանութիւնս, այլ որ զմանկականն յինքեան 15
 ամփոփեալ ունի, որպէս ասացաք, ի չարէ: Վասն որոյ ասէ
 Պղատոն. «Իմաստասէր կոչեմ՝ եւ որ զբարիոր վարս ստա-
 ցեալ է, թէպէտ եւ ոչ գիր ուղղեալ (°) գիտէ», զիովժաղոյնան
 առ ի յԱթենացոց. քանզի զգիրս վասն իմաստասիրութեան
 ուսանէին, իսկ ուղղել (°) վասն նաւամարտութեան: Արդ այ- 20
 սորիկ այսպէս:

Իսկ որք ասէին, եթէ ի քնաբանութենէն արժան է առնել
 սկիզբն՝ ասէին եթէ քնականքն կակղաղոյնը են, որպէս աննդա-
 կիցս մեր եւ ի մանկութենէ շաւշափեալք առ ի մէնջ՝ մարմին եւ
 ջիւք եւ նրակք, եւ վասն զի բժիշկը սկիզբն առնելով բժշկու- 25

4—5 E1. κατὰ τὴν Πλάτωνος φωνήν, ὡς καὶ οἱ ἱατρικοὶ φασὶ 117,29.

10—11 E1. ἐπιχειρῶν διδάσκειν μείζονας ἀρχὰς αὐτῇ ψευδοδοξίᾳ παρέχει 117,31.

10 A. սկզբմունս.

12 A. ի չարէ | E1. չէր.

13—15 E1. τοῦτ' ἔστιν ἡ

ἄλογος ψυχὴ, ἣν δεῖ παιδεύειν· ὅθεν καὶ παιδεία εἴρηται ἡ ἀναγωγὴ εἰς τοῦ ἐν ἡμῖν
 παιδὸς οὕσα κατὰ τοῦ. καὶ πεπαιδευμένος παρὰ Πλάτωνι οὐχ ὁ πολλὰ εἰδὼς
 καὶ ῥέων χρήσεις 118,3—5.

16 A. որպէս ասացաք, ի չարէ | E1. չէր.

16—17 E1. δις φησιν αὐτὸς ὅτι 118,6.

18 E1. καὶ μὴτε γράμματα μὴτε νεῖν

ἐπίσταται 118,7.

20 A. ուսանէին | E1. չէր.

20 A. ուղղել | E1. չէին 118,8.

22 E1. ἀπὲ τῆς φυσικῆς 118,9.

23 A. արծնաղկիցս.

24—25 A. մարմնս —

նրակք | E1. ὅσων σάρκες φλέβες νεῦρα 118,11.

25 A. բժշկութեան.

Թեան՝ ի կազդագունելից դեղորցն սկիզբն առնեն, և վասն զի առաւել թուի Արիստոտէլ բարեփորձ լինիլ ի բնականս իրողութիւնս: Արդ այսպէս և սորա: Իսկ որք ասեն, եթէ պարտ է յամենականէն սկիզբն առնել՝ ասեն եթէ արժան է նախ գումամականն 5 ընթեռնուլ վասն հաստատութեան սպացուցին (բանզի զայսոսիկ ստուգապէս ուսանիմք, իսկ զայլն ամենայն կարծեաք հասանեմք և բնութիւնմք քան թէ ուսանելով), և վասն զի յայսոսիկ ուսանիմք. եթէ զիմորդ ուսանել պարտ է, և եթէ գործականաք հաստատարմութեամբ և ոչ յարժանանաւատարմութիւնս երեսաց յեցեալք, և վասն Պլատոնի մակազրեցելոյ ի համայսարանէն՝ «Աներկրաշափն մի՛ ներամտեսցէ»:

Իսկ որք ասենն, եթէ արժան է ի քանականէն սկիզբն առնել՝ ասեն եթէ զործի է քանականն իմաստասիրութեան, եւ արժան է նախ զիտել զգործին եւ այնպէս պիտանանայ
15 նմա: Բանգի այսպէս առնեն եւ ի ձեռնարհնատականն, վասն զի երթեալն ի հիսնականն նախ եւ առաջին ուսանի զգործին՝ զդուրն, զշաղափն, եթէ յիկն պէտս են, եւ ապա պիտանանայ նոցա ըստ իւրաքանչիւր գործոյ: Արդ այսպէս եւ այսոքիկ: Բայց ընք մեր ստացուք, ուստի՝ պարտ է սկիզբն առնել: Արդ
20 պարտ է մեզ սկիզբն առնել ի քարոյականէն, վասն զի ոչ այլ կարծրագոյն քան զսոսա ունիմք, որք ասեն եթէ պարտ է ի քարոյականէն սկիզբն առնել, քանզի ուսանիմք զքարս ոչ ի տփորութենէ՝ հարուածով որպէս ճարակայինք ի կենդանեաց. այլ պարտ է ի քանականէն սկիզբն առնել: Մականն եւ ոչ
25 այնպէս պարտ է անփոյթ առնել զքարոյականէն, այլ եւ զնոսա զարդարել ի ձեռն զգանութեանց ներազրեցնելոցն եւ անգրիցն, որպիսիք են Իսկրատայն, որպէս զի պատրաստ գտեալ քա-

3 Α. *ωμεν, μετ, ημε.*
 ζομεν ἥπερ μανθάνομεν 118,16.

γραμμικαῖς ἀνάγκαις 118,17.
μέτρητος μηδεὶς εἰσίστω' 118,18—19.
γικῆς 118,20. 13 Δ. *quorū*

γικῆς 118,20. 13 Α. *quid*
γανον ἢ λογικῇ 118,20-21.

19 ΕΙ. εἴπωμεν τὰ ληθές 118,25.

27—1 ΕΙ. ἔν' ἔτοιμον εὖροι ὁ λό

6—7 Δ. *hoh qamjlu — mawwubluq* / El. τὰ δὲ εἰς ἁ-

8-9 Α. *he h[et] — ἡμεῖς ἀποφασίζομεν* [et hanc] Ελ. ὅτι
11 Ελ. πρὸ τοῦ μυσταίου 118,18. 11 Ελ. ἄγω-

12 Ա. *ի քնարանախոսն* [Բ]. ἀπὸ τῆς λο-
 ւ *քնարանախոսն* *խնամատար* [Թեան] ԼԵ. ὁρ-

16—18 ΕΙ. πρῶτον μὲν θύει τὰ ὄργανα, οἷον τρυ-
χεται αὐτῆς τῆς τεκτονικῆς 118,23—24.

23 ΕΙ. καὶ ἀπερ τὰ πληγῇ νεμόμενζ ζῶα 118,28.

καὶ τὸ ὅτι ἀκριβῶς ἐπαγνώθη ἐν αὐτῷ 118.30.

կրն՝ գմարբարագոյնս վարուցն կատուացի ի նոսա: Եւ գիտելի է՝ եթէ իմաստասիրութեան ի տեսականն եւ ի գործականն բաժանեցելոյ, եւ տեսականին յաղագս ճշմարտին ուր ի քանս է լինելոյ եւ գտանն որոշելոյ, իսկ գործականին յաղագս բարոյն ուր ի գործան է եւ գշարն որոշելոյ. եւ ի ներքսեանց շարարանութիւնն՝ այսինքն ապացոյցն՝ գործի գոլով իմաստասիրութեան ընտրութիւն եւ քացընտրութիւն, որպէս զի ի տեսականին ընտրեսցէ՝ գճշմարիտն եւ քացընտրեսցէ՝ զստան. նոյնպէս եւ ի գործականին ընտրեսցէ՝ զբարին եւ քացընտրեսցէ՝ զչարն. որպէս զի մի՛ ստտ ինչ կարծեսցուք եւ ստոյն 10 նաւաստացուք եւ մի՛ չար ինչ գործեսցուք: Եւ եթէ՝ էր լինալ յատուրս Պղատոնի քանականս՝ ո՛չ արդեւք մականգրէր ի դրամնս իմամալսարանին՝ «աներկըրաշափն ոք մի՛ ներամանսցէ», զորոյ գտրութիւն եւ ինքն եցոյց երբեմն ասելով ի Սոփիստէս տրամարանութեանն այսպէս. «Կրթիսմ գրեզ ինքն կոչեցելովքն սո 15 ի յորունց թախանծութեամբ, տակաւին եստոր գոլով նամբակ, ապա եթէ ո՛չ՝ փախիցէ ի բէն ճշմարիտն», թախանծութիւն կոչեսց գնոականութիւն իրացն՝ այսինքն զքանականն: Բանգի Արիստոտէլ ի քանականումն փոխանակ իրաց ոկէ՝ գտաւ զ՝ զայրն, զբնն, զգիմ, ասելով եթէ՝ այրն բնինն զոյանույ եւ բննն 20 զիմին՝ ապա ուրեմն եւ զիմին զոյանույ այրն. եւ ի ձոնն սոցա ուսուցանէ՝ զշարմիրամոնս շարաքանութեանցն, յարաժամ՝ զոցա պիտանանաւով թախանծէ՝ զընթերցաւն. զայսուիկ եւ մեր ասացաք՝ ուստի՛ պարտ է սկիզբն ասնել:

3—7 A. *ἡμῶν* — *ἡμῶν* ὁμοειδὲς / El. περί τὸ ἐν λόγοις ἀληθὺς καὶ ψευδὺς καταγινομένου τοῦ δὲ πρακτικοῦ περί τὸ ἐν πράξει ἀγαθόν καὶ κακόν. παρήλθεν ὁ συλλογισμός ὅργανον κοσμίον οἷον ἐκλογῆς καὶ ἀπεκκοχῆς 118,33—85. 7 A. *ἡμῶν* ὁμοειδὲς. S—9 A. *ἡμῶν* ὁμοειδὲς. 10—11 A. *ἡμῶν* ὁμοειδὲς.

[illegible]

πρὸ τοῦ οὐραίου μουσειου 119,4. 14-15 A. *ισχυρολογησαν* [βλ. *ισχυρ*] El. *χρ.*
18 A. *αὐτοματην* [βλ. *αὐτ*] El. τὴν ἀποστασίαν 119,7. 19 A. *ἡὺς* *αὐτοματ* *q* [El.

εἰσφέρει ταῦτα τὰ στοιχεῖα 119,ν 20—21 *A. ιουδαϊσμοῦ — φησὶν αὐτῶν ἰσχυρῶς* *El. 2.τρ.*

22 Α. — 27. συμπαρομοιῶνται τοῖς ἰσχυροῦς. 22—24 B¹. οὐ συνεχῶς αὐτοῖς χρό-
νου ἐν τῇ λογικῇ ὅσον ἀδολεσχάν τινα ποιεῖ ἑκάστοτε τὰ αὐτὰ λέγων 119,10—11.

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԺՈՎ ՆԻ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՊՐԱԿՔԱՍ. ՊՐԱԿՔ Է

Նւ վասն զի եցոյց միւզ քանս, եթէ պարտ է ի քանականէն սկիզբն առնել՝ նախագարդարել զբարս, որպէս զի մարտորք 6 գլոյմ մաքրապէս մերծնացուք յիմաստասիրութիւն. եւ եւս իմաստասիրութեան քաժանեցելոյ ի տեսականն եւ ի գործականն՝ քանականն զարեւն մաշի գլոյմ, որպէս յառաջագոյն ասացաք, ընտրէ ի տեսականէն գճշմարիտն եւ ի գործականէն զքարիւն, եւ բացորոշէ ի տեսականէն զստուն եւ ի գործականէն զչարն, զի մի՛ սոտ կարծիս ընկալցուք վասն զոյիցն եւ մի՛ շար ինչ գործնացուք, ունելով զքանականն որոշիչ՝ այսինքն գապացոյցն, որ է արդարեւ Հերմէական մուլութիւն, որով զինեալքն ոչ մեղկին եւ պարտին ի յուշկապարկաց՝ այսինքն յայլակարծնաց հերժուածոցն իմաստասիրութեան, որ- 15 պէս Ողիսեսն՝ ընկերաց նորա խոզացելոց ի դեղոցն Կիւլկեսայ, իսկ որ սպացուցիւ ոչ է զինեալ՝ լինի խոզ Բիւտտացի: Արդ հաւաքեաց քանս՝ եթէ պարտ է ի քանականէն սկիզբն առնել եւ յառաջագոյն զարդարել զբարս:

Նւ վասն զի սակաւիկ ինչ յառաջագոյն վասն սկզբանց 20 ճառեցաք, իսկ ուր սկիզբն է՝ անդ եւ կատարումն, բն՝ յաղաքս կատարման՝ եթէ զինչ կատարումն է Արիստոտելի իմաստասիրութեան՝ խնդրեցուք. վասն զի զտանելով զկատարումն՝ յաժարագոյն լինիմք յլինթոնուլն, զի որք մէջ զիտնն զկատարումն կուրաց զոն քատակեալք՝ գնացելոց եւ ի նոյն 25 բերիլոց: Արդ է կատարումն Արիստոտելի իմաստասիրու-

1—2 Եւ. ἐν οἷς ἡ προῖς 119,19.

7 Ա. ոչդ. եւ ի քանականն.

10 Ա. զի մի — գոյիցն / Եւ. ἵνα μήτε ψευδῇ δοξάζωμεν 119,19.

11—13 Ա. այսինքն — ի յուշկապարկաց / Լատ. «շէր զրոյս».

12 Եւ. τὸ Ἑρμαῖχόν μῶλον 119,20.

13 Ա. եւ պարտին / Եւ. չէք. 13 Ա. ի յուշկապարկաց / Եւ. ὑπὸ τῶν Σειρήνων 119,21.

19 Ա. սակաւիկ ինչ յառաջագոյն / Եւ. συνεχῶς 119,25.

20—22 Ա. բն — խնդրեցուք / Եւ. φέρε περὶ τοῦ τέλους ζητήσωμεν, ἐπειδὴ καὶ τέταρτον κεφάλαιον ἦν τῶν προτεθέντων ζητῆσαι τί τὸ τέλος 119,27—28.

22 Ա. զտանելով / Եւ. γινώσκοντες 119,28.

23 Ա. յիշխանուլն / Եւ. չէք.

24 Ա. զգլատարումն.

24—25 Ա. եւ ի նոյն բերիլոց / Եւ. καὶ φερομένοις οἱ μὴ

δεῖ 119,30.

25—1 Ա. իմաստասիրութիւն.

թեանն զհատելն՝ եթէ մի է սկիզբն ամենայն զոյից: Բանգի
 ընդունել՝ զասացեալսն ի քերթողէն ի վերայ Աստուծոյ, քան
 թէ ի վերայ թագաւորի՝ եթէ ոչ ըսարիոր է յոքնատէրութիւն՝
 մի է տէր եւ թագաւոր: Եւ զի մի սկիզբն է բոլորից զոյից՝ ցու-
 ցանէ Արիստոտէլ, Յետ քնարանութեան աստուածաբանելով 5
 այսպէս՝ եթէ սկիզբն կամ մի է կամ յոքունք, եւ եթէ մի է՝
 ամս ունիմք զոր ինչ խնդրեմքն, իսկ եթէ ըագումք են՝ կամ
 կարգաւորեալք են կամ անկարգք: Եւ եթէ անկարգք են՝ ան-
 կարգագոյնք եւ այնք որք ի նոցանէն, եւ ոչ եւս եղիցի այս
 աշխարհ՝ զարդարեալ կարգաւորութեամբ, եւ նոյն ժամայն 10
 քակտելի եղիցի առանց ընութեան եւ ըստ ընութեան ոչ ելոյ:
 Իսկ եթէ կարգաւորեալք զոն՝ կամ յընքեանց զոն կարգաւ-
 րեալք կամ արտաքուստ յայլմէ՝ ումքէ պատճառէ: Եւ եթէ
 յընքեանց զոն կարգաւորեալք՝ ունին հասարակ ինչ մի, որ
 կարգաւորեաց զնոսա, եւ այն է սկիզբն: Իսկ եթէ յարուս- 16
 քուստ յայլմէ՝ ումքէ պատճառէ՝ կամ ի միոջէ եւ կամ ի բազ-
 մաց: Եւ եթէ ի միոջէ՝ աստուատ մի է եւ սկիզբն: Իսկ եթէ ի
 բազմաց՝ կամ ի կարգաւորելոց կամ յանկարգից: Եւ ոչ դա-
 դարեցից զնոյնս շրջապատել մինչեւ ցանքան: Իսկ անբաւին
 ոչ ելոյ՝ ահա մի է բոլորեցուն սկիզբն: Եւ այսպէս՝ սկիզբն կամ՝ 20
 մի է կամ յոքունք: Եւ եթէ յոքունք՝ կամ զնոյնս յարածեն
 ի զոյս եւ կամ այլք զայլս: Եւ եթէ զնոյնս յարածեն՝ աւելորդ
 է միսն, իսկ ոչինչ ի սկզբման եւ կամ յաստուածութեան աւելորդ:
 Իսկ եթէ այլ եւ այլք յարածեն ի զոյս՝ պակաս եղանի իւրա-
 կանչիւր որ. քանզի պակաս է յարածեալն ի միոյն ի միսմէն: 25
 Այլ ոչինչ սկիզբն եւ աստուածութիւն անկատար եւ թերի եւ

1 Ա. ամենայն զոյից] Էլ. πάντων 119,31.

թέον 119,31. 4 Ա. մի է տէր եւ թագաւոր] Էլ. ἑῷ. 5 Էլ. ἐν τῇ Μετὰ τὰ φυσικά 120,1.

9—11 Ա. եւ ոչ—եւոյ] Էլ. καὶ οὐκέτι κόσμος ἢ κόσμος ἀλλ' ἄκο-
 մία, καὶ ἔσται τὸ παρὰ φύσιν τοῦ κατὰ φύσιν μὴ ὄντος 120,4—5. 20 Ա. որ
 ք. մի. մի. 20 Էլ. μία ἄρα τοῦ παντός ἢ ἀρχή 120,11.

20 Ա. սկիզբն. 20 Ա. Եւ այսպէս] Էլ. ἢ καὶ ἄλλως 120,11. 21—22 Ա. կամ—զայլս] Էլ. ἢ τὰ
 αὐτὰ παρὰ φύσιν ἢ ἔτερα 120,12.

22—23 Ա. աւելորդ է—աւելորդ] Էլ. περίεργος
 ἢ μία τῆς ἄλλης πάντα παραφύσεως καὶ περιττὴ ἢ μία 120,13. 24 Ա. յարածեն
 ի զոյս] Էլ. ἑτέρ.

25 Էլ. λείπει γὰρ τῆδε τὰ παραφύεμενα ὅπο τῆσδε 120,14.

26 Ա. սկիզբն եւ] Էլ. ἑτέρ. 26 Ա. եւ թերի եւ] Էլ. ἑτέρ.

ոչ երբեք, ապա ուրեմն՝ մի է քուրընցուն սկիզբն: Եւ նա է ար-
 արիչ երկնայինց եւ այնոցիկ, որք ընդ լուսնով են ենթակ-
 ցեալք: Բանգի եթէ համայն աստուած եւ համայն աշխարհ
 ըստ Արիստոտելի, այլ պատճառաւ յառաջ է աստուած քան
 5 գաշխարհ: Եւ ոչ եթէ ինքնեղ է աշխարհ՝ զաստուած պատճառ
 ունեւոյ, որպէս եւ արեգակն յառաջագոյն գոյ իւր լուսոյն ըստ
 պատճառի միայն: Ապա եթէ որ ասէ, եթէ բազում սկզբմունք
 են ըստ Արիստոտելի (քանզի որչափ ինչ են, որ շուրջն շար-
 Ժին՝ այնչափ են եւ շարժաղբ նոցա, քանզի ասէ եւթն շրջա-
 10 նակացն եւթն միտս վերակացեալս շարժաղբ, իսկ գնտաւ գոլ
 անշարժ), այլ եւ այսպէս մի է սկիզբն, ընդ որով յարմարեալք
 զոն ամենայն ստորադասեալք միտք՝ նաեւ մի միտք զոլով ան-
 շարժ եւ անպատճառ՝ որ շարժէ: զանմոլարն: Ապա եթէ ասես,
 «վասն էր գմիտսն ասէ նախկին եւ նախագոյն զսկիզբն եւ ոչ
 15 զբարին՝ որպէս Պղատոն», զիտասցես զի յետ բնաբանակա-
 նացն աստուածաբանելով՝ իսկոյն Յետ բնականաց իրողու-
 թեանց յիրաւի զանպատճառ միտսն ասէ սկիզբն՝ որպէս բնա-
 տրականագոյն, այլ զիտէ եւ ինքն զբարին զմին զքուրից
 սկիզբն, որպէս յայտ արար ի նախերգանումս Բարդսականին՝
 20 այսպէս ասելով, եթէ «ամենայն արհեստ եւ ամենայն յնար
 եւս եւ գործք եւ յաւարութիւն բարոյ ումք թուի տնեւսլ»:
 Եւ բարիորք երեւցոյց զբարին, քանզի ամենայն որ նմա տնե-
 շայ: Եւ զիտելի է, եթէ միշտ աստուածաբանելով բնաբանէ
 (քանզի թէպէտ յաղագս այնոցիկ՝ որք շարժին՝ բնաբանութիւն
 25 լինի, իսկ յաղագս անշարժիցն աստուածաբանութիւն, այլ սա-
 կայն անշարժքն՝ այսինքն աստուածայինքն՝ պատճառք լինին

2 A. նշմակցեալք] El. չէք.

3 A. «չդ, ոչ եթէ.

4 ըստ Արիստո-

տելի] El. չէք.

5-6 El. ἀλλὰ τὸν θεὸν ἔχει αἴτιον 120,18.

9 A. ար-

շափ — նոցա] El. τοσαῦτα καὶ ἀκίνητα 120,30-31.

11-13 A. ընդ որով —

զանմոլարն] El. ἐξηγημένοι γὰρ εἰσι πάντες οἱ ὑποβιβηχότες νέες τοῦ ἐνὸς τοῦ χί-

νοῦντος τὴν ἀπλανή 120,23.

15 A. յետ բնաբանակացն.

17 El. εὐλόγως

τὸν νοῦν φυσικωτέραν ἀρχὴν εἶπεν 120,26.

18 A. քուրեորք] El. τοῦ ὄντος 120,7.

19-20 El. ὡς δηλοῖ τὸ προσीμιον τῆς ἸΙΘ' αἰχῆς αὐτοῦ πραγατείας ἔχον οὕτως 120,38.

23 A. քաբանէ] El. ὁ Ἀριστοτέλης φυσιολογεῖ 120,31.

25-1 El. ἀλλ' οὖν τὲ

ἀκίνητα, φημί, τῶν διὰ κινήσεως εἰσιν αἴτια 121,1-2.

շարժելով(ծեան), որպէս դարձեալ Պիատուն միշտ բնաբանն-
լով աստուածարանէ, եւ ամենայն ուրեք շրջապատելով՝ զի-
մանաւելացն տեսանէ կարծիս: *

Հինգերորդ գլուխ էր, յորում՝ խնդրէաք՝ եթէ զինչ է ընդ
մեջ ճանապարհն: Եւ պարտ է զիտեւ, թէ եւ աշտիճանք են 5
ամենայն իմաստասիրութեան՝ քանականն, բարոյականն, բնա-
քանականն, ուսումնականն, աստուածաքանականն. յորոց ծայրը
են երկու՝ քանականն եւ աստուածաքանականն, իսկ մէջք՝
այլքն: Ի սոցանէ՝ ոմանք զսրկարանաց եւ մարբարանաց քա-
տակեցան, իսկ ոմանք հուպ ի կատարեալսն եւ ոմանք ի կա- 10
տարելոց եւ նոցին խորհրդածութեանց: Արդ սրկարանաց եւ
մարբարանաց քատակեցաւ բարոյականն՝ մարբելով զհոգին
ի չար բարոյականաց կարծեաց, որպէս զի մարբոր եւ կար-
գատոր եղեալ՝ մարբապէս մերձեցցի յիմաստասիրութիւն***, իսկ
հոպկատարելոցն քատակեցաւ բնաքանականն, քանզի թէպէտ 15
եւ անշարժ խնդրեմք ի բնաքանութեանն եւ շարժեցեալս յաս-
տուածարանութեան, այլ սակայն աստուածայինքն սկստճառք
զոն շարժելով(ծեան) քանականացն, եւ շարժելոցն ի հանգամայնս
զամք շարժողաց անշարժիցն. իսկ աներեւելին յերեւելոյն
փութագոյն ունի զճանաչելն: Իսկ նոցին կատարելոց քատա- 20
կեցաւ ուսումնականն՝ որպէս սանդուխք ինչ եւ կամ կամուրջ
յամենեւիմք նիւթականացն առ ամենեւիմք աննիւթականսն:
Այսոցիկ ամենեցուն քազին եւ տաճար եղեւ Արիստոտելի
իմաստասիրութիւնն: Իսկ քանականս գաւրէն ցանկոյ շարջ

2—3 A. եւ ամենայն — կարծիս] E1. πανταχού παρεγκυκλιών τὸ δόγμα τῶν
ἰδεῶν. ἐν οἷς καὶ τὸ τέταρτον κεφάλαιον 121,3—4. 4 A. հնչգործող.

4—5 E1. αἱ μεταξὺ ὁδοί 121,5. 6 A. ամենայն] E1. շէք. 6 A. քատա-
րական] E1. քապի 121,6. 10—11 A. իսկ ամեն — խորհրդածութեանց]

E1. τὰ δὲ προτελείοις καὶ αὐταῖς ταῖς μυσήσεσι 121,9. 14 E1. (ἢ γὰρ τάξις πρὸς
τῷ ἐνί, ἢ δὲ ἀταξία πρὸς τῷ πλήθει) 121,11—12] A. շէք. 15 A. քատա-
րական] E1. ἡ φυσική 121,18. 15—17 E1. εἰ γὰρ καὶ ἀκίνητα ζητούμεν ἐν τῇ θεωρίᾳ
κινούμενα δὲ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ 121,13—14. 18 A. քանական] E1. շէք.

18—19 E1. καὶ ἐκ τῶν κινουμένων εἰς ἔννοιαν ἐρχόμεθα τῶν νοητῶν 121,14—15.

21 A. կամուրջ] E1. γέφυρα διαβιβάζουσα ἡμᾶς 121,17. 23—2 A. Այսոցիկ —

ապացուցի] E1. τοῦτο δὲ πάντως ὅλον τέμενος ἢ Ἀριστοτέλους φιλοσοφία, ἢ δὲ λο-
γική τριγχοῦ δίκην φρουρεῖ τὰ ἐν αὐτῇ θεωρήματα 121,18—19.

եկեալ պահպանէ զամենայն տեսութիւնս որ յիմաստասիրութեան ի ծեռն ապացուցի:

ԸՆԴԻ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԻԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾԻՄԷ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅ ՊՐԱԿԷՍ. ՊՐԱԿԷՐ Ը

- 6 Եւ զստեղծութեամբ զործատրութեանս խնդրեմք զվեցերորդ եւ զեկեղծութեամբ զլուսնս. քանզի եկաք զմեզ եւ զծեզ բննեւ: Եւ խնդրեցի ի վեցերորդ զլուսնս, եթէ որպիսի պարտ է զու լսաողին ըստ վարուց եւ ըստ զիտութեան: Իսկ յեկեղծութեամբ եթէ որպիսի պարտ է լինել եւ մեկնաողին: Արդ եղիցի լսաողն
- 10 կարգատր ըստ վարուց եւ փոքր աշխարհ, որպէս զի ի ծեռն կարգատրութեանն, որ ի նմա, զմինն զբոլորեցունց զսկիզբն ծանիցէ (վասն զի կարգատրութիւն ի միոցէ, իսկ անկարգատրութիւն ի ճազմաց), զի ի ծեռն աշխարհին, որ յինքեան, զբոլոր աշխարհս ծանիցէ: Արդ եղիցի լսաողն փոքր աշ-
- 15 խարհ, արդ որպէս ի բոլորում աշխարհում լսաողինքն բնոյ ընքեամբ անկեալ ունին զյոռեզոյնսն այսպէս պարտ է քանի բնոյ իրեւ ունել զբարկութիւն, քարկութեան զցանկութիւն: Բանզի յոռի է, որպէս ասէ Պրատոն, եթէ այլ ոքմի ի մասին յոռեզունին անկանիցի, քանզի զարդարէ զքան խոհեմութիւն,
- 20 եւ զբարկութիւն արութիւն, եւ զցանկութիւն ողջախոհութիւն: Եւ այսոցիկ քարիոք յարդարելոց եւ ստանձնագործան եղելոց՝ երեւի արդարութիւն, ոչ յաւս միայն մասին անծին կամ յայն, այլ որպէս յարմարումն ինչ զուով՝ Նոցին յամենեւին տեսանի: Արդ այսպէս եղիցի ըստ վարուց լսաողն: Իսկ ըստ զիտութեան
- 25 եղիցի ստոյգ՝ ոչ յանգչելով յարժանահաստութիւնս երեսաց: Բանզի այս պրակիս ոչ հաւատալով, վայրսպար համարելով

3—4 A. Ընդ այստեղ - արաքք բլ Էլ 1ԷԲ.

5 A. զվեցերորդ.

8 A. յեկեղծութեամբ.

11 A. զսկիզբն.

12 A. ոչ Է, ի միոցէ Է.

13 A. զի—յինքեանս Էլ. 8:4 δὲ τοῦ ἐν χυτῷ μικροῦ κόσμου 121,20.

14. 24 A. լսաողն Էլ. 1ԷԲ.

21 A. ոչ Է. զայսոցիկ.

23 A. սոյլ — տեսաողն Էլ. 2ԷԷ՝

οἷον ἁρμονία τις οὖσα τούτων καὶ τὸ ἐπιγινόμενον εἶδος 121,83.

26—1 Էլ. 6 γὰρ τοιοῦτος μὴ πιστεύων ὡς ἔτυχε τοῖς παλαίοις ἀλλ' ὡς τῷ πνεύματι πιστεύει. πιστεύει γὰρ Σωκράτης λέγοντι 122,1—2.

այլ յեղանակաւ հաւատասցէ Սոկրատում որ ասէ՝ „Սոկրատում սակաւ ինչ հոգ տարցի, իսկ ճշմարտութեան յոյժ“, հաւատասցէ եւ Արիստոտէլում՝ որ ասէր ի Բարոյականումն՝ „եթէ սիրելի է այրն՝ սիրելի եւ ճշմարտութիւնն, եւ երկրորդն սիրելէաց ելոց՝ ընտրելի է եւ մանաւանդ ճշմարտութիւնն“։ Եւ վասն այլ իրաց պարտ է ստոյգ լինել լսաողին, վասն զի ի միոջէ իրէ, քնատրեցաւ լինել եւ ատելաբանութիւն եւ մարդատեղութիւն, որպէս ասէ Պլատոն ի Փեդոնում տրամաբանութեան՝ ի դիւրապէսն հաւատարկ բարուց կամ՝ բանից։ Բանզի ոմանք յառաջ քան զփորձ առնուլ ընտանեցուցեալ ընքեանց զոմանս, որպէս պիտանացու բարուց ստացաւս, իսկ ինքնագիտաողք եղեալք յետնագունից նոցա բարուց՝ յայնմ հետէ մարդատեցողք եղեն։ Եւ որք հաւատացին բանից ոմանց հաստատնոց եւ անխզից՝ եւ յետոյ տեսեալ զնոսա ացտեալ եւ եղծեալս ի տրամաբանականացն՝ յայնմ հետէ բանատեցողք եղեն։ Արդ զի մի եղիցորք մարդատեցողք եւ բանատեցողք՝ պարտ է մեզ լսաողացն ստոյգս լինել, պարտ է նմա ոչ ընդունել զերկարածգութիւնս բանից, այլ քալ զինքն ըստ հարցմանց եւ պատասխանեաց վասն Սոկրատայ որ ասէ „Թէ ոչ դու քեզ ինքեան լսես՝ այլում՝ ասելոյ մի՛ հաւատասցես“, աշխնքն՝ եթէ դու որ տաս զառաջարկութիւն, ի հարկէ եւ զեզրակացութիւնս տաս՝ ոչ հաւատաս. բանզի տխաղ սերմանցն է պատճառ շարաշար բուսոցն։ Բանզի պարտ է ասել առ այն՝ որ արտաբոստն ծնունարկէ ասել զեզրակացութիւն եւ ոչ հոտ զառաջարկութիւն՝ „Զիմորդ արդեւք դու ինձ ասացես՝ զոր ինձ պարտ է ասել“,

2 Ա. հաւատասցէ] Էլ. չէք.

3 Ա. է թէ փ. եթէ.
4 Ա. սիրելց.
5—6 Ա. եւ վասն — լսաողին] Էլ. καὶ δὲ ἄλλην δὲ αἰτίαν ἔστω ἀκριβὲς 122, 5—6.

7 Ա. տրամաբանութեան] Էլ. չէք.
8 Ա. ... քչ. ի Փեդոնում.

9 Ա. ստացաւս եւ եղծեալս] Էլ. παραττομένους 122, 11.

10 Ա. պարտ է նմա] Էլ. չէք.
11—12 Ա. զի մի սոս ասեցես, 19—20 Ա. 'εἰ μὴ σὺ σεαυτὸν λέγοντος ἀκούσης.

13 Ա. զայլ փ. դու.
14 Ա. զայլ փ. դու — ոչ հաւատաս] Էլ. εἰ μὴ σὺ ὁ δεδωκὼς τὰς προτάσεις καὶ εἰ ἀνάγκης τὸ συμπεράσµα δεδωκὼς, ἄλλω.

15 Ա. մի լսես այլում ասելոյ եւ մի հաւատասցես.
16 Ա. եթէ դու — ոչ հաւատաս] Էլ. εἰ μὴ σὺ ὁ δεδωκὼς τὰς προτάσεις καὶ εἰ ἀνάγκης τὸ συμπεράσµα δεδωκὼς, ἄλλω.

17 Ա. մի լսես այլում ասելոյ եւ մի հաւատասցես.
18 Ա. եթէ դու — ոչ հաւատաս] Էլ. εἰ μὴ σὺ ὁ δεδωκὼς τὰς προτάσεις καὶ εἰ ἀνάγκης τὸ συμπεράσµα δεδωκὼς, ἄλλω.

19 Ա. մի լսես այլում ասելոյ եւ մի հաւատասցես.
20 Ա. եթէ դու — ոչ հաւատաս] Էլ. εἰ μὴ σὺ ὁ δεδωκὼς τὰς προτάσεις καὶ εἰ ἀνάγκης τὸ συμπεράσµα δεδωκὼς, ἄλλω.

- և առ այն որ զստաշարկութիւնսն ետ եւ կազի վասն եզերա-
կացութեան՝ եթէ «ի քէն եւ ոչ յինէն զայդ լսես»: Պարտ է
նմա ոչ լինել հակառակող եւ վիճելու. «Զանգի որ յայտնագու-
նիցն ընդդէմ երթայ», որպէս ասէ Արիստոտէլ, «կամ սգայու-
5 թեանց պէտս ունի կամ տանջանաց. եթէ զիտելով ընդդէմ
ասէ ճշմարտութեանն՝ տանջանաց, իսկ եթէ անզիտանալով
սգայութեանց եւ ուսմանց»: Արդ այսպիսի եղիցի մեզ լսողն:
- Իսկ մեկնիչ եւ պատմադ եղիցի միանգամայն եւ պատ-
մադ եւ մակացադ: Եւ է պատմադին զործ մեկնութիւն ան-
10 հաստեանց բառից, իսկ մակացոյին՝ որոշմունք ճշմարտիցն
եւ ստից, այսինքն՝ ծնընդականացն ի հոլմայինս: Պարտ է
նմա ոչ փոփոխակից լինել՝ զորս պատմէն եւ մեկնէ՝ զարեւն
տաղատարականացն որ զանագան երեսս զգնուն վասն նմա-
նութիւն տաներյ զանագանից բարուց, եւ Արիստոտէլական
15 լինել՝ յորժամ զԱրիստոտէլին պատմէ, եւ ասել՝ եթէ ոչ եղև
այսպիսի իմաստասէր, եւ Պղատոնական լինել՝ յորժամ զՊղա-
տոն մեկնէ, եւ ասել՝ եթէ ոչ եղև որպէս Պղատոն իմաստա-
սէր: Պարտ է նմա ոչ ամենայն իրարք բռնադատել եւ ասել՝
եթէ ամենայն իրարք ճշմարիտ է՝ զոր մեկնէն. այլ ամենայն
20 ուրեք ասել՝ «սիրելի այր, սիրելի է եւ ճշմարտութիւն. եւ եր-
կոցուն սիրելեաց ելոց՝ ընտրելի է ճշմարտութիւնն»: Պարտ է
նմա ոչ կրակից լինել հերժուածոյ ումը, որպէս Յամպոլիբոսն
եղև. քանզի սա կրակից եղեալ Պղատոնի՝ շնորհէ Արիստո-
տելի ոչ ընդդէմ՝ ասել Պղատոնի վասն տեսակացն. այլ մա-
25 նաանդ ծայնակցել: Պարտ է նմա ոչ ընդդիմակիր լինել ի
կարծեաց ումը, որպէս Աղէքսանդրոս. քանզի Աղէքսանդրոս
ընդդիմակիր եղեալ անմահութեան քանականի անձին զաստ-

7 A. եւ տամանց] El. 2 էբ. 7 El. τοιςούτος μὲν ὁ ἀκριατής 122.84. 8 A. եւ
պատմադ] El. 2 էբ. 10 A. բառից] El. ἐν τῇ λέξει 122.86. 11 A. այսինքն --
ի հոլմայինս] El. ἥτοι ἀνεμίαν καὶ γονίμωαν 122.27. 12—13 A. գորս -- տաղա-
տարականացն] El. οἷς ἂν ἐξηγηταὶ δίκην τῶν ἐν σκηνῇ ὄντων 122.98. 13 A. երես.
-- շէ. երես. 19 A. բառ սի քերեւ. El. ὅτι πάντοις ἁληθεύει ὁ ἀρχαῖος ὃν ἔξηγει-
ται 122.33. 20 A. ճշմարտութիւն. 22 A. կրականից լինել] El. συμπε-
χεῖν 123.1. 22—23 El. ὁ πέπονθεν ἰμυβλιχος 123.2. 24—25 A. այլ մատնադ
ծայնակցել] El. 2 էբ. 25—26 A. ի կարծեաց ումը] El. αἰρέσει 123.4.
27—1 A. զասացես առ ի յԱրիստոտելի] El. El. τὰς εἰρημῆνας ῥήσεις 123.5.

ցեալն առ ի յԱրիստոտելէ յերրորդում՝ ճառին Վասն անմահութեան անձին, որք ցուցանեն. եթէ անմահ է քանական անձն՝ փորձի զամենայն շրջմունս շրջել առ ի մահկանացու ցուցանել զքանաւոր անձն: Պարտ է նմա զամենայն զԱրիստոտէլականն գիտել, որպէս զի ձայնակից իւր արարեալ՝ զԱրիստոտել ի ձեռն Արիստոտելի պատմասցէ: Պարտ է նմա եւ զամենայն զՊղատոնականն գիտել, որպէս զի զՊղատոն ձայնակից իւր արասցէ եւ զԱրիստոտէլականն Պղատոնականաց ներածութիւն արասցէ:

ԸՆԴ. ԱՅՅՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅ 10
ՊՐԱԿԱՐԱ. ՊՐԱԿԱՐ Թ՝

Ութերորդ զլուխ առաջադրելոցն խնդրել՝ եթէ զինչ տեսակ է՝ այսինքն յարմարաբանութիւն՝ Արիստոտելի շարագրածութեանց: Արդ է ոչ մի տեսակ, այլ զանազան. քայց եթէ ոք ասիցէ՝ այլ յեղանակաւ մի զոլ՝ յամենայն ուրեք նմանն գրով 15 եւ պատշաճագոյն ըստ ենթակայից իրողութեանց. քանզի որպէս նման են ենթակայից իրողութեանց՝ թուի մի զոլ. քանզի զանազան իրաց բուն հարեալք՝ ամենայարմար տեսակաւք քանից պատշաճեցոյց, կերպարանակցելով զյարմարաբանութիւնս ենթակայից իրողութեանց: Վասն որոյ ի մասնա- 20 կանսն, այսինքն՝ ի թողման, փոյթ եւ կարճատատ է. հասարակ միանգամայն եւ առանձինն. եւ հասարակ՝ վստն զի ոչինչ զանազանի թղթական յարմարաբանութիւն հասարակ խա-

2 A. որք ցուցանեն / El. καὶ ἀποδεικνύουσας 123,8. 2 A. քանական անձն / El. ἡ ψυχὴ 123,7.

3—4 A. առ ի մահկանացու ցուցանել զքանաւոր անձն / El. և ք. 5—6 El. ἵνα σύμφωνον δείξας τὸν Ἀριστοτέλην ἐκυστῇ τὰ Ἀριστοτέλους διὰ τῶν Ἀριστοτέλους ἐξηγήσῃται 123,8—9. 10—11 El. ἐν οἷς ἡ πρᾶξις 123,11.

12—14 A. եթէ — շարագրածութեանց / El. τί τὸ εἶδος τῆς Ἀριστοτέλους ἀπαγγελίας 123,12—13. 15 A. ... 2. զամենայն. 15—17 A. յամենայն — գրով / El. τῷ πανταχοῦ πρόσφορον εἶναι αὐτὸ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν· ὥς γὰρ πρόσφορον δοκεῖ εἶναι 123,14—15. 18 A. ... 4. զքանական. 18 A. քան չարեալք / El. ἀψάμενος ὁ Ἀριστοτέλης 123,16. 19—20 El. συμμεταμορφῶν ἀεὶ τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι 123,17. 21 A. փոյթ եւ կարճատատ / El. σύντομος 123,18.

ուամբը եւ շնորհաւք լի: Իսկ ի հանրականսն եւ յինքնադէմոն,
որ եւ յունկնդրականսն, ըստ բառից անհաւաստի, իսկ ըստ
անուանաբերութեան հաւաստի, որպէս յորժամ՝ ասէ ստորոգու-
թիւն եւ քեղաւոր եւ տեղի. ոչ զայն տեղի որոյ եզրն պարու-
նակաւ է այնմ՝ որ պարունակի ի նմանէ, որպէս սահմանեաց 6
ի հնաբանութեան, այլ տեղի պնտանէ զձեռնարկութիւնն՝ որ
բազում՝ ձեռնարկութիւնս պարունակեալ ունի յընքեան: Դար-
ձեալ՝ որպէս յորժամ մեկնութիւն ասէ զանպաճոյճ բառն*
մեկնութեանն: Եւ այլազգ դարձեալ անհաւաստի է Արիստո-
տէլ. քանզի տարակուսելով՝ ոչ իսկոյն ստընթեր դնէ զլու- 10
ծումս, այլ շարամանէ զերկրորդ եւ զերրորդ տարակուսու-
թիւնն, եւ այնպէս ապա ի ձեռն լուծման յերրորդ տարակու-
սութեանն լուծանէ գառաջին տարակուսութիւնն, զոր ոչ կարէ
ի միտ առնուլ ընթերցաւոն եւ ոչ ի վերայ կալ նրեւեւեացն.
Իսկ մտածութիւնն ոչ հեռի կայ յերեւեւեացս, վասն զի աղաչէ 15
զամենեւեան եւ հարկաւորէ ի ներգործութենէ երեւեւեացն
զցուցեալսն հաւատացուցանել: Եւ զցուցեալսն ի ձեռն քանից՝
վկայութեամբք հնոցն վերակնքէ, ասելով՝ այսպէս թուի Յուս-
կիտեայ եւ Լմպէդոկղեայ: Եւ զվերագոյնս քան զընութիւն
քննելով՝ հաւատարմանայ յայնցանեաց՝ որ ըստ ընութեանն 20
են. վասն որոյ միշտ աստուածաբանելով բնաբանէ, որպէս եւ

1—9 Α. *ῥηκ* — *Ἰδὲντιθῆκντι* | ΕΙ. ἐν δὲ τοῖς καθόλου τοῖς αὐτοπροσώ-
ποις, τοῖς καὶ ἀκροατικοῖς, κατὰ μὲν τὴν λέξιν ἀσαφὴς γίνεται διὲ ἡ ἀσάφεια
διὰ τοῦ ὀνοματοποιεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ κατηγορίας, οὐ τὰς ἐπὶ ἐγκλίμασι δίκας, ὡς
ἔθος, ἀλλὰ τὰ γενικώτατα, ὡς ἔθος ἔχει αἰετ κατηγορεῖσθαι καὶ μηδέποτε ὑποκεῖσθαι.
κα κεφαλῶν καὶ πηδαλιῶν καὶ πτερῶν, ὡς ἡνίκα λέγει **, ἡ πάλιν τόπον, ὡς
ἡνίκα λέγει οὐ τὸ πέρυς τοῦ περιέχοντος καὶ ὃ περιέχεται τὸ περιεχόμενον, ὡς
ῥῖσιστο ἐν τοῖς Φυσικοῖς, ἀλλὰ τὸ ἐπιχειρήμα τὸ πολλῶν ἐπιχειρημάτων περιεκτι-
νόν, καὶ ἐρμηνείαν, ὡς ἡνίκα λέγει τὴν ἀκαλῶπιστον λέξιν ἐν τῷ Περὶ ἐρμη-
νείας 124,6—14. 9 ΕΙ. ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀσαφὴς ἐστίν 124,14. 13—14 Α. *αἰμ*—

15 Fl. ἐν δὲ τῇ διανοίᾳ οὐκ ἐξίσταται· τοῦ φαινομέ-
νου 124,17. 15—16 A. *σημαίνει* *καταδύνησιν* Fl. δυσωπεῖ ἀεὶ 124,17.

16 A. *ὁ βασιλευμενος*] El. καὶ καταναγκάζει τοὺς ἄρχοντας El. 124, 18. 17 A. *ὑπο-
βωλῶν ζωωντοσχοπυγῶν*] El. 138. 17 A. *τὸ δὲ οὐκ ἐστὶν*] El. διὰ τοῦ λό-

του 124,19. 18 A. *μυησεν* El. ότι 124,80. 20 A. *σημασιων* α. 27. *σημασιων* α. 27. 21 El. *διό* α. 1. *ὁ Ἀριστοτέλης θεολογῶν φυσιολογεῖ* 124,31—32.

Պիատոնն բնաբանելով աստուածարանէ, ամենայն ուրնք յարաշրջեցուցանելով զկարծիս տեսականն: *

Ընեներորդ զլուխ է առաջադրեցերոցն խնդրել, թէ զի զանճառաստութիւն ախորժեաց Արիստոտէլ, վասն զի ոչ էր
 6 բնութեամբ անճառաստի՝ արդեաւ վասն պատմական տկարութեան զայս ախորժեաց (քանզի ի յորով իրս նաաստարար պատմէ, որքոքն ի մասնականսն յամենեսեան եւ յայնս՝ որք
 10 եւ ի Տեղիս եւ յիմաստականս յանդիմանութիւնս), եւ բնութեամբ զորով նաաստի՝ զանճառաստութիւն ախորժեաց: Բայց ախորժեաց զանճառաստութիւն վասն երկց պատճառաց՝ կամ՝
 թաղուցանելոյ սակս, կամ՝ փորձելոյ, կամ՝ կրթելութեան. քանզի որպէս առ ի քերթողացն առասպելքն եւ առ ի քա-
 16 նասայիցն վայրագոյրք՝ նոյնպէս առ ի յԱրիստոտէլեան նաաստութիւն, բայց զի գմբխականն միայն ոչ երգէ, զայն եթէ
 „Նրգեմ՝ նանճարողաց, եւ դրունս ի վերայ ունկան դիք պիղծք“.

Նմանն սորին՝

20 * Զարախոհիցն պղծաց
 զթասս աղանջացն պարաժածկեցենն սարդի ոտայնիք“.
 Եւ զկաղղիմաքայինն՝

„Յիջանել կողովին բնդ գետին հայեցարուք կանայք,
 եւ ոչ ի ձեղրանց եւ մի՛ ի քարձանց ճանճնէք“:

26 Եւ Արիստոտէլում՝ երբեմն մեղադրելով Աղէքսանդրոս վասն արտաստութեան իւրոց շարագրածացն՝ „եւ արտատրեալ է“ սուաց „եւ ոչ արտատրեալ“, առսկելով զանճառաստութիւն* իմն ի Պիլթագորականացն արտատրեալ գտնացեալ

1 A. ամենայն ուրիւր| E1. παντελώς 124.33 (πανταχού 121.3) 2 E1. εν οίς καί ή παρθενα θεωρία 124.33-21| A. 244. 3 A. միմեղորդ. 3 A. 4| E1. ήν 124.25. 15-18 A. նոյնպէս — պիղծք| E1. τοῦτο τῷ Ἀριστοτέλει ή ἀπάθεια μονονουγί ἐπέ-
 γοντι τὸ Ὀρεφικόν ἐκείνο ἄξιόν ἔσυνετοῦσι, θύρας δ' ἐπέθεθε βαρὴλοισι 125.1-3.

19 A. 27. գուման. 21 E1. οὐατα λυγνόμεναι περισκεπόμεναι ἀρξάναι 125.6. 28 A. իմն ի Պիլթագորականացն| E1. ὡς καί τις τῶν Πυθαγορείων 125.12.

միայնագիրսն որ Վասն բանից զծաց՝ ի նստարեկութեան
ըմբռնեցաւ որպէս զանճատսն արտակարաւեալ. եւ զոր ասէն
Պղատոն վասն անճաւաստութեան, «եթէ եւ տախտակագիրն
ուրեք կիրս կրեացէ յերկրում եւ կամ ի ծովում, որ ընթեռնուն
մի՝ գիտացէ». արդ՝ այսպէս թագուցանելոյ սակա: Եւ կամ՝ 5
սակա փորձելոյ զպատկանատրս եւ զանպատկանատրս իմաս-
տասիրութեան, որպէս զի անպատկանատրքն առ իմաստասի-
րութիւն թիկունս դարձուցեն (առ որս պարտ է ասել զչոմն-
րականն՝ եթէ:

»Որ փախչեսցին թիկունս դարձուցեալ, որպէս յոռի որ ի 10
պատեւրագմում»),

Իսկ պատկանատրք առ իմաստասիրութիւն յորդորագոյնք
եղիցին, ուսանելով՝ եթէ որչափ ինչ պէտս ճշնութեան ունին առ
ի յուղղիլ իմաստասիրութեամբ. առ որս է ասել զՊղատոնականն՝
զոր ի Մանկարէնումս ասէ. «Արդ՝ եթէ դժուարք եւ եթէ դուրք՝ 15
ընդ այս ուսմունս զնալի է՝ այս է՝ նանապարծ. անսիրթ առնել
ոչ է պարտ»: Արդ՝ այսպէս եւ արծուիք որոշեն զհարազատա-
գոյնսն եւ զխորդսն ի ծագոց՝ կացուցանելով զնոսա ընդդէմ՝
արեգականն. եւ որ միանգամ՝ անքթթակի կարող գոն հայել
ընդ ճառագայթմն արեգական, հանելով այնուհետեւ ի ըդնս՝ 20
որպէս հարազատս սնուցանեն: Իսկ որք ոչ կարեն հայել ընդ-
դէմ ճառագայթից արեգականն՝ որպէս խորթս՝ ի բաց ընկե-
նելով ի բունաց՝ անտի սատակեն: Բանգի որպէս արամագդա-
յին թագաւորական գոլով արծուի՝ եւ զթագաւորականն ի զգա-
յութեանց ստուգեալ ունի. այսինքն՝ զտեսարանն: Եւ զի թա- 25

1 El. Περὶ τῶν ἀλόγων γραμμάτων 125,12. 3—5 El. 'ἐν' εἰ ἡ δέλτος τι πᾶθῃ
ἢ ἐν γῇ ἢ ἐν θάλασσῃ, ὁ ἀναγνούς μὴ γινῷ 125,14—15. 4 A. գիրս գրեցէ ԲԻ.
կիրս կրեցէ. 8 A. գժոմնրականս El. չԲԲ. 10—11 Hom. Θ 94. 10 A. ուր
փախչեսցին El. πῇ φεύγει 125,18. 13—14 A. եթէ—իմաստասիրութեանս
El. ὡς πλείονος ἐπιμελείας δέονται τὰ μαθηματὰ 125,20. 16 A. ըսի—զնալի է
El. ταύτη ἰτέον, ταῦτα (τὰ) μαθηματὰ 125,21—22. 16—17 A. արդ, եւ այս է ծա-
տագարձ զոր անսիրթ առնել ոչ է պարտ. 17—18 A. որոշեն—զխորդսն El. κρι-
νουσι τὴν γνησιότητα καὶ τὴν νοθείαν 125,23. 19 A. միանգամ El. չԲԲ. 20 A.
այնուհետեւ El. չԲԲ. 22—23 A. ի բաց—սատակեն El. ἀποβᾶλλοντα 125,27.
23—24 A. արամագդային թագաւորական El. δῖος καὶ βασιλικός 125,27. 24 A.
զթագաւորականս El. τὴν βασιλικωτέραν 125,27. 25 A. այսինքն գտես-
րանս El. Գημὶ δὲ τὴν θῆιν 125,38.

գաւորական է արծուին՝ յայտ է, զի ոչ երբեք կերակրի մե-
ռեալոտեալք: Այսպէս եւ Կեղտացիք Ռիննուսի գետով որոշէին
զհարազատս յորդեացն եւ զշնաշինսն. բանզի դնելով գնոսս ի
վերայ վաճանաց՝ թողոյին ի նոսանս գետոյն այսր եւ անդր
5 բերիլ: Եւ որք միանգամ բնկողմէին ի նոսանացն որպէս որ-
դիս շնացելոց կարծելով՝ անվոյթ առնէին. իսկ որք ապրէինն՝
առ հարազատս ունելով՝ ինամով սնուցանէին: Իսկ Պիթագո-
րականք զպատկանատրս եւ զանպատկանատրս առ իմաստա-
սիրութիւն երազովք փորձեալք նախանանաշէին. բանզի
10 քննէին գնոսս յետ բազում՝ ասորց յաղաւթս կալ նրամայելոյ՝
եթէ որպիսիս երազս տեսին: Եւ զորս կարծէինն պատկանա-
տրս զոչ առ իմաստասիրութիւն բնդունէին ի պարսպարանն.
Իսկ զանպատկանատրսն հալածէին ամենայն զոյի: Եւ այնու-
հետեւ ունայնաշիրիմս շինելով նոցա՝ որպէս ընդ մեկելոց կա-
15 ճառէին: Վասն որոյ եւ Բիդովն Լակեղումոխացի զայս կիրս
կրեալ ի նոցանէ՝ նոր հարեալ զպարսպարանէն նոցա՝ զբա-
զումս ապականեաց: Իսկ Պղատոն ի ծնն գինոյ որոշէր զպատ-
կանատրս եւ զանպատկանատրսն, լաւագոյն եւ ճարտարու-
զոյն քան զՊիթագորաս առնելով. փասն զի յերազս մարթ
20 զոյ եւ յաւելու եւ պակասեցուցանել, ըսյց արեցեալք՝ գա-
մենայն ինչ անբաժ եռակի արտապատմեմք, զոր յառաջն բա-
զում՝ ծածկութիւնք (*) թագուցանեալք: Արդ՝ այսպէս եւ փորձելոյ
սակա: Իսկ կրթութեան՝ որպէս Պղատոն զդաժանութիւն
կարծմանցն ախորժեաց կրթութեան սակա: Այսպէս եւ Ապո-
25 ղոն զառշեփութիւն նախասացութեան՝ փորձելոյ սակա. փասն
որոյ եւ Կոհսոսի տուաւ անհաւատի պիտած.

“Կոհսոս ընդ Հաղէս անցեալ մեծ իշխանութիւն քաղտեացէ”.

2—6 A. որոշէին — փորձել El. κρίνουςι τὰ γνήσια τέχνα καὶ τὴν νοθεύειν τῶν
βρετῶν ἐμβαλλόντες γὰρ εἰς ἀσπίδα τὰ βρέφη ἀφίσσιν ἐν τοῖς ὅδοις 125,30—31.
12 A. բնդունէին ի պարսպարանս El. εἰσδεχόντο ἐν τῇ σχολῇ ἦγουν ἐν τῷ ἁμα-
κσίῳ 126,6. 14—15 A. որպէս — կաժանէին El. ὡς περὶ ἀποικομένων ἦγουν τῶν νεώ-
των διελέγοντο 126,8. 17—18 A. որոշէր — զանպատկանատրսն El. ἔκρινε τὴν γνή-
σιότητα τῶν ἐπιτηδείων καὶ μὴ 126,11. 18 A. լաւագոյն եւ ճարտարագոյն El. ἀμει-
νον 126,11. 21 A. անբաժ եռակի El. ἀτρεκῶς 126,13. 21—22 A. քոր — (սպորցանէալ)
El. ἃ πρῶν πολλοὶς ἐκρύπτομεν περιβολαῖς 126,13—14. 25 A. զառաւելութիւն նա-
խասացութեանս El. τὸ λεξὸν τῶν μαντευμάτων ἐπετήδευσεν 126,16. 26 A. աղիտոս.

քանզի անյայտ էր՝ եթէ զիւրն եթէ զկիւրսին. ուստի զաւ-
րածողով եղեալ՝ զյետնագոյսն վիճակեցաւ: Եւ Աթենացոյց
երբեմն պիտած տուաւ:

«Պարիսպ Տոհտածնի փայտեղէն ապցէ մեծագանձն Արա-
մազդ»:

5

քանզի յայտնէր՝ եթէ ի ծնուն հոտաբարիցն պարտ է նոցա
նաւամարտեւ. քանզի զայս նշանակէր փայտեղէն պարիսպն:
Յորոյ վերայ երես թեմիստուղիս դմեալ գոլով յիմանաւ: Եւ
Սաղամինացոյց տուաւ պիտած ուր ստէր:

«Ո՛վ աստուածային Սաղամիսս, յազես դու զորդիս կանանց»:¹⁰
անյայտ գոլով՝ եթէ զորոց արդեւք կանանց, զիւրեանցն եթէ
գնակառակամարտիցն: Արդ՝ միանգամայն տեսեւ, եթէ որպէս
քերթողացն առասպելք եւ քանանայից վայրագոյրք՝ այսպէս եւ
Արիստոտէլի ըստ բառիցն անհաստատութիւն, թագուցանելոյ
սակա: Դարձեալ՝ որպէս արծուեաց արեգակն եւ կեղտացոյց Տի-¹⁵
նոս գետ, Պիլիթաբարականաց երազք, Պղատոնի զինին՝ այսպէս
եւ Արիստոտէլի ըստ բառիցն անհաստատութիւն, փորձելոյ սակա:
Եւ որպէս դարձեալ Պղատոնի կարծմանն դաժանութիւն եւ
Ապողղոնի առքեղութիւն նախասացութեանցն՝ այսպէս եւ Արիս-
տոտէլի ըստ բառիցն անհաստատութիւն, կրթութեան սակա:²⁰

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍՄԻԿ ՀԱՆԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԺՈՒԼ ԵՒ ԱՌԷՋԻԿԷ՛
ՊՐԱՅԻՐԱ, ՊՐԱՅԻՐ Ժ

Տասներորդ եւ վերջին զլուիս առաջադրեցելոցն խնդրե-
լի է, քանի՞ն եւ որպիսի՞ն ոմանս զլուիս պարտ է յառաջագոյն
սունուլ ամենայն Արիստոտէլական շարագրութեան: Արդ՝ վեց²⁵
զլուիս պարտ է ամենայն Արիստոտէլականի յառաջագոյն

1 A. եթէ զկիւրսին] El. η τήν τῶν ὑπεραντίων 126,19. 1—2 El. διό ἀπα-
τηδεις ἐπεστράτευσαι καί κατόπιν ἐπραξε 126,19—20. 3 A. երբեմն] El. 188.
4 El. Τριτογενεῖ 126,21. 4 A. տանց եւ փւ. տայց] El. διδοῖ 126,21. 4 A. մեծա-
գանձս] El. εὐρύσπα 126,21. 10 A. յուզես] El. ἀπολείς 126,25. 12 A. Երբ—
ասել] El. καί συνελθόντι ὄναι 126,28. 15 A. կեղտացոյց. 16 A. աշշ, եւ սիւ-
թագորականաց. 16 A. Պղատոնի զինին] El. τῷ Πλάτωνα ἢ χαλεπότης τῶν δογ-
μάτων, ἢ μέθη 127,1. 18—20 A. Եւ որպէս—կրթութեան սակա] El. 188. 21—22 A.
ընդ այստիկ—պիսիկ Ժ] El. 188. 23—24 El. Δεκατον ἦν κεφάλαιον τῶν προτε-
θέντων τὸ ζήτῃσαι 127,3. 26 A. ամենայն Արիստոտէլականի] El. 188.

առնուլ՝ զդիտաւորութիւն** յորժամ՝ ի մակազրութենէ անտի
 քարոզի. վասն զի ամենայն ինչ առ ի դիտաւորութիւն հայի,
 որպէս եւ Պղատոն ասէ. «Ո՛վ մանուկ դու, մի է սկիզբն զեղեց-
 5 կաքարն խոհելոյ. զիտնէն յաղագս ո՛ր է մտածութիւնն. ապա
 եթէ ոչ՝ հարկ է յամենայնէն վրիպել»։ Բայց քարոզի դիտաւ-
 րութիւնն ի մակազրութենէ, որպէս Յաղագս անծին եւ Յաղագս
 երկնի եւ Յաղագս լինելութեան եւ սպականութեան։ Բայց
 մանաւանդ խնդրելի է դիտաւորութիւն, յորժամ ոչ ի մակա-
 10 զրութենէ քարոզի, յորժամ յոյժ անհաւաստի է մակազրութիւն
 եւ տարալսելի՝ որպէս Ստորոգութիւնք, որպէս Յաղագս մեկնու-
 թեան։ Իսկ պիտանացուն խնդրելի է վասն յաւժարագոյնս լի-
 նելոյ զընթերցադոսն՝ հայցեալս որպէս կեր ինչ կարկառեալ
 զառ ի նմանէ։ շահն առ տրփականս գուարդակցութիւն։
 Բայց մանաւանդ խնդրելի է զպիտանացուն առ թուեցեալն
 15 վարկաւարազի զրեալս զիրս, որպէս Տեղիք՝ զնոյն ստեղծա-
 նելով եւ եղծանելով, կամ առ չար ինչ զրեալս, որպէս Սոփես-
 տականք յանդիմանութիւնք՝ յեղանակս խարէութեան ուսուցա-
 նելով։ Յաղագս որոց է ասել, եթէ եւ Տեղիք առ քարիոք իրս
 զրեցան՝ սակս կըթութեան, որպէս զի նեղելով հոգի յիրա-
 20 քանչիւրն ծնունարկութեանց բացածնեացի զճշմարտութեանն
 լոյս, զարէն հրահանաց քարանցն յարշիւերոց ընդ միմեանս եւ
 հուր բացաթողոց ընդ միմեանս եւ լոյս։ Եւ ոչ Իմաստական
 յանդիմանութիւնքն առ չար ինչ զրեցան, թէպէտ եւ յեղանակս
 խաբէութեան ուսուցանեն. այլ ոչ որպէս զի խաբեսցուք, այլ
 25 զի մի՛ խաբեսցուք։ Բանգի այսպէս եւ ըմբռնք ուսուցանեն
 զմահացունն ոչ վասն պիտոյից, այլ որպէս զի փախիցեն ի
 նմանէ։ Իսկ զպատճառս մակազրութեանն խնդրելի է, եւ յոր-
 ժամ զդիտաւորութիւն քարոզէ, բայց մանաւանդ խնդրելի է
 զմակազրութիւն, յորժամ անհաւաստի զոյ, յորժամ՝ անուանա-

1—2 Ա. զդիտաւորութիւն — քարոզի] E1. τὸν σκοπὸν τὸ χρεῖσταιμον καὶ τὰ ἐξῆς.
 Հητητέον δὲ τὸν σκοπὸν καὶ ὅτε κηρύττεται ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς 127, 5-8. 12—13 Ա.
 հայցեալս — գուարդակցութիւն] E1. ὅσον δέλεαρ ὀρώντας προσγινόμενον τὸ ἐξ αὐτοῦ
 κέρδος πρὸς ἐρωτικῇν διάθεσιν 127, 14—15. 12 Ա. կեր, 1211. կերակուր. 13 Ա.
 ուղչ. առ տրփականս. 13 Ա. զիարդակցութիւն. 16 Ա. <կամ առ> չար]
 E1. ἢ ἐπὶ κακῷ 127, 17. 16—17 Ա. կոփեստականք.

ստեղծէ Արիստոտէլ՝ որպէս ի Ստորոգութիւնն, որպէս Յաղագս:
մեկնութեան: Բանգի յորժամ՝ ասէ: Ստորոգութիւն, ո՛չ գատենու-
կան դատասխազութիւն, որպէս սովորութիւնն է՝ նշանակէ, այլ
գտնականագոյնն, որք սովորութիւն ունին միշտ ստորոգիլ եւ
ոչ ստորակայիլ: Եւ դարձեալ յաղագս տեղեաց, ո՛չ գեղր պարու-
նակողին՝ ըստ որում պարունակող է պարունակիցեալն, որպէս
ասեմք պարունակիցեալ գգինին ի ներքուստ մակերեւութե-
նէն, այլ գորոշումս ի բազմաց որոշմանց պարունակական:
Եւ դարձեալ Յաղագս մեկնութեան ասելով, ո՛չ ըստ բառին
մեկնութիւն նշանակելով, այլ գմտածութիւնս հոգոյն:

10

Ընդ որս ինդրելի է եւ յաղագս եղելոց խորթութեանց:
Բանգի խորթանան գիրք ըստ հինգ յեղանակս. կամ յաղագս
բարեմտութեան աշակերտաց, որք գիրեանց շարագրածու-
թիւնս իրեանց վարդապետացն ծաննցին, որպէս պատճա-
ռաց բարեաց, որպէս Պիլմագորի եւ Սոկրատայ** Պիլմագո-
րականաց եւ Սոկրատականաց:

15

Եւ կամ վասն թագաւորականի պարգևի. քանզի Իովքատայ
Լիւբէացոց թագաւորի հաւաքեցելոյ գայնս, որք Պիլմագորին
գոյին, իսկ Պտղոմիոսի՝ գայնս, որք Արիստոտէլի՝ ոմանք վասն
շահի վայրապար շարագրածութիւնս առնելով՝ խայտաղա-
նէին եւ փտեցուցանէին, ղնելով ի նորս ցորեանս, որպէս զի
ընկալցին խոստովանաբար զառ ի ժամանակէն արժանաճա-
ւատութիւն:

20

Կամ վասն հոմանանութեան շարագրողաց եւ շարագրա-
ծութեանց եւ ստորայիշատակմանց. եւ շարագրաւուց՝ ո՛չ եթէ
միայն Արիստոտէլ Ստագիրացին այսպէս կոչէր, այլ եւ այլր
Արիստոտէլք եղեն առ Ստագիրացեան, որպէս մանկնամարզն
եւ մականուանեալն Առասպել, եւ յետ նորա՝ նոյն Ստագիրա-

25

5 A. որ քի, ոչ. 7 A. ի ներքուստ մակերեւութնէն] El. υπό τῆς τοῦ κε-
ραμίου ἐνδοθεν ἐπιφανείας 127,81. 11 A. ինդրելի է եւ] El. ζητητέον καὶ τὸ

γνήσιον 128,1. 14—15 A. որպէս պատճառաց քարեաց] El. 14p. 15—16 El.
ὡς τὰ Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους ἐπιγραφόμενα βιβλία μὴ ὄντα Σωκράτους ἢ Πυθαγό-
ρου ἀλλὰ Σωκρατικῶν καὶ Πυθαγορικῶν 127,3—5. 28—1 A. եւ յետ նորա—

աղքատւորի] El. καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ὁ διδάσκαλος Ἀλέξανδρος ἔδει γὰρ αὐτὸν
οἶον δεύτερον ὄντα Ἀριστοτέλην 128,12—18.

ցին՝ վարդապետն Աղէքսանդրի: Արդ՝ սոցա ամենեցուն շարագրութիւնս արարելոց՝ կարծին այնք շարագրութիւնք Ստագիրացոյն գոլ վասն անուանի երեսն ունելոյ:

Այլ եւ վասն հոմանունութեան շարագրածութեանց լինին պատրանք. քանզի եւ շարագրածութիւնս հոմանունս թողին հոմանունք Արիստոտէլը. եւ կարծի ամենայն Ստագիրացոյն գոլ վասն անուանին գոլոյ:

Այլ եւ վասն հոմանունութեան ստորայիշատակման լինին պատրանք. քանզի Աղէքսանդրի ոչ միայն Ստագիրացոյն Արիստոտէլի զգիրս ստորայիշատակեալ, այլ եւ զայլոց Արիստոտէլացն, եւ կարծին ամենայն ստորայիշատակմունք ի Ստագիրացոյն գիրս արարեալ վասն նշանատր գոլոյ առնն:

Եւ կամ վասն յրնտրութիւնս գոլ այլոց՝ կարծեցան նորին իսկ գոլ արարաւդին գրնտրութիւնս, եւ ոչ նախատպից շարագրադացն:

Եւ կամ վասն ամպարնաւածութեան ստացաւդին տարավայելուչ գիրս. քանզի ոմանք անանուանիր գոլով շարագրադը, զնշանատրաց շարագրադացն զգիրս առեալ, վասն կարծելոյ եւ տարավայելուչ՝ ունիլ գիրս՝ մակագրէին զանուն նշանատր շարագրաւդին: Ընդ այսոսիկ է նարագատն: Իսկ զկարգն խնդրելի է ոչ առ անհամատեւական միայն, որ ասացաւ մեզ, յորժամ ասէաք՝ եթէ պարտ է գրանականն նախադասել եւ յետ այսորիկ գրարոյականն եւ այնպէս մի բառ միոյէ, որպէս ասացաք, այլ առ համատեւական խնդրելի է զկարգ՝ քանական գրոցն՝ գորդ դաս ունի առ քանականն, եւ առ բարոյականն (՞) քննաքանականն: Իսկ զառ ի մասունս բաժանումն խնդրելի է, որպէս վերահատման դաս ունելով: Բանզի որպէս

2 A. այնք շարագրութիւնք] El. չէք.

3 A. վասն — ունելոյ] El. չէք.

4—7 A. Այլ եւ — գոլոյ] El. չէք.

11 A. ...դէ, կարծէին] El. νομίζοντα 128.13.

11—12 El. εἰς τὰ τοῦ Σταγειρίτου γερᾶφθαι 128.17—18. 18 A. զնշանատրաց — առեալ] El. չէք.

18—19 A. զասս կարծելոյ — գիրս] El. διὰ τὸ δόξαι ξενοπαρε-

πεῖς εἶναι καὶ τοιαῦτα ἔχειν βιβλία 128.31. 21 A. ոչ առ համատեւական] El. οὐ

πρὸς τὰ ἀνομοιοεῖδη 128.32. 24 El. ὥς εἰρήτα: 128.25. 25 A. քանական

գրոցն] El. λαγικοῦ ὄντος τοῦ βιβλίου 128.25—26. 25 A. ...դէ, եթէ գր դաս.

25—26 A. եւ առ բարոյականն քննաքանականն] El. ἡ πρὸς τὰ φυσικὰ τὸ φυσικόν

128.36. 27 A. ...դէ, ի վերահատման] El. ἀνατομῆς 128.37.

վերաճատումնն խորագոնից մասնեացն վերափեռեկութիւնս
 առնելով՝ իւրարանշիրոյ մասնեան զպէտան յարկացուցանէ.
 նոյնպէս եւ ի մասունս բաժանումս ուսուցանէ՝ զինչ կամի առա-
 ջին հատած գրոցն: Իսկ եթէ որպիսի մասն յոր մասնիկ վերա-
 բերի՝ ոչ խնդրեմք, որպէս վերագոյն ասացեալ է, յորժամ՝ 5
 ասէար, եթէ որպիսի ինչ բաժանումս Արիստոտէլականի***
 որ Ստորոգութիւնը ցուցանէ, եթէ բանք ինքեանք իւրեանց զաւ-
 րութեամբ կարացին զոլ այնպիսիք, որպիսիք եւ իրքն իսկ են:
 Բանգի նոյնպէս Առիստիդիս զաւրութիւն վկայելով՝ զՅաղագս
 քառիցն մակագրեաց ի վերայ բանիցն այսպէս՝ Կիմոն, Սիդ- 10
 տիադիւ, Պերիկղիս, Թէմիստոկղիս: Այլ եւ Պղատոն մակագրէ
 այսպէս՝ Գորգիաս, Փէդոն, Փեդրոս: Իսկ որք մակագրեն Յա-
 ղագս ստորոգութեան կամ՝ Սակս տասն սեռից էակին* ցու-
 ցաննն, եթէ բանք ինքեանք վասն իւրեանց տկարութեան ոչ
 կարացին զոլ այնպիսիք, որպիսիք իրքն գոն: Բայց յաղթէ եւ 15
 այնմ՝ մակագրութիւն՝ որ ասէ Յաղագս քան զտեղիսն: Բանգի
 թէպէտ եւ պարտ է զդասաւորութիւնն մակագրութիւն առնել,
 որպէս Յետ բնականացն, այլ անդ յիրաւի. բանգի եւ միայն հե-
 տելի Բնականացն եւ միայնոց: Իսկ առաջիկայ զիրքս ոչ միայն
 յառաջապետէ Տեղեաց, այլ եւ այլոց իրաց: Գիտէ զամենայն 20
 մակագրութիւնս Արիստոտէլ՝ մակագրելով Ստորոգութիւնս.
 Տեղիս եւ այն Յաղագս երկնի եւ Յաղագս աշխարհի: Արդ՝
 այսպէս եւ պատճառ մակագրութեանն:

Յորս ասասցուք եւ զհարազատն. եթէ հարազատ է նախ-
 նոյն առընթերակայ զիրքս մի ի շփոթակցութենէ յարմարա- 25

2 A. յարկացողէ] El. περὶ στήσεων 128,20. 2—6 A. նոյնպէս — Արիստոտէլ.
 իականի] El. οὗτω καὶ ἡ εἰς τὰ μόριζ διαίρεσις τῶν Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων
 ἀρίστη. τὸ δὲ τίς ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας οὗ ζητούμεν, ὡς καὶ αὐτοῦ ἀνωτέρω εἰρη-
 μένου, ὅτε ἐζητούμεν τί τὸ εἶδος τῆς φράσεως τοῦ Ἀριστοτέλους 128,29—129,3. 6 El.
 129,3—132,98] A. 14r. 9 A. Առիստիդիս] El. Ἀριστέιδης 132,30. 10 A. Սի-
 տիադիւ] El. Μιλτιάδης 132,31. 11 A. Պերիկղիս] El. Περικλῆς 132,31. 13—15 A.
 Սակս — իրքն գոն] El. Περὶ τῶν γενῶν τοῦ ὄντος ἢ Περὶ τῶν καθόλου λόγων ἐνδείκ-
 νονται ὅτι οἱ λόγοι δι' οἰκείαν ἀσθένειαν κατόπιν ἐγένοντο τῶν πραγμάτων καὶ οὐκ
 ἴσχυσαν γενέσθαι ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα 132,31—133,2. 19 A. բանականացն] El.
 ταῖς Φυσικαῖς 133,5. 20 A. աշխարհ, զայլոց. 24 A. է նախնոյն] El. ἐκ
 τοῦ παλαιού 133,9. 25 A. մի ի շփոթակցութենէ յարմարաւորութեանցն] El.
 ἀπὸ τῆς φράσεως 133,10.

- բանութեանցն, ի դաժանութենէ: մտածութեանցն եւ վասն յա-
նուանէ յիշելոյ գյառաջիկայ զիրսոյ յայլ յիւր յիրողութիւնս,
ասելով եթէ «որպէս ասացեալ է ի Ստորոգութիւնսն», եւ յայն-
մանէ որ ի հոմանուն զիրս գրեցին ընկերք նորա եւ ի մակա-
5 գրութեան գրեցին գ. «յաղագս» նախադրութիւն, եւ վասն զի
ընդ ըննութիւնս մտիցելոյ յԱտոկեցոց պատմողացն. քանզի
քառասուն զրոց գտելոց ի հետմ գրանցումս Վերլուծականացն
եւ երկուց Ստորոգութեանցն*: Եւ դարձեալ, եթէ ոչ էր հարա-
զատ յարակայ զիրս՝ անգլուիս լինիւր ամենայն բանական
10 իրողութիւն: Վասն որոյ Սիրիանոս փիլիսոփոս մակագրեաց
ի վերայ Փեղոնի զոր խորթացուցանէր ոմն ի Պանետիոս. «Եթէ
ոչ Պղատոն գրեաց զիս՝ ապա ուրեմն երկուք Պղատոնք եղեն.
Սոկրատականաց զբաւսանացն զամենայն ծաղիկս բերեմ:
Այլ զիս խորթ քացակատարեաց Պանետիոս, որ գոգի մահկա-
15 նացու ասաց, նաեւ զիս խորթ քացակատարեաց»: Իսկ ես ասեմ՝
ծեր վարդապետս, մակագրեմ Ստորոգութիւնս. «Եթէ ոչ Արի-
ստոտելի եղեալ է ի այսպիսի նաւարկութիւն՝ արուարեւ ան-
գլուիս իմաստասիրութիւն լինէր թանց իմ»: Արդ այսպէս եւ
հարազատն:
- 20 Յորոց վերայ ստացուք զառ ի մասունս բարձանումն:
Յերիս բարձանի առնթեբակայ զիրքս՝ ի ստորոգութիւնս, այ-
սինքն՝ ի նոյն իսկ ի հանդէսս, եւ առ ի պիտանացումս ստորո-
գութեանցն՝ զառաջինն եւ զվերջին զհաստատման. քանզի ուսու-
ցանէ զոր պիտանացու են ի ստորոգութիւնսն, սակայն ոչ
25 զնոյնս: Բանզի յառաջնումս հատածումս զայն պիտանացումս
ուսուցանէ, որոց եւ ոչ մի ինչ առ կոչմունս ունիմք ի սովորու-
թենէ՝ յաղագս հոմանունութեանց, յաղագս ենթակայի, յաղագս

3—5 Ա. եւ յայնմանէ — նախադրութիւն] El. καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Ζήλον αὐτοῦ
γράφαι τοὺς ἐταίρους αὐτοῦ ὁμῶνυμα βιβλία καὶ χρήσασθαι τῇ 'περί' προθέσει
133,12—14. 5 Ա. նախադրութիւնս. 8 El. τέσσαρα μόνα τῶν Ἀναλυτικῶν

ἐκκρίνουσι καὶ τῶν Κατηγοριῶν ἐν 133,16--17] Ա. 288. 11 Ա. Φηγομυθի] El. τῷ
Φαίδονι 133,19. 11 Ա. ոմն ի Պանետիոս] El. ὑπὸ τινος Παναιτίου 133,19.
12 Ա. որ քի. ոչ. 15—18 Ա. իսկ եւ — թանց իմ] El. ἐγὼ δὲ, φησὶν ὁ ἡμέτερος

διδάσκαλος, ἐπιγράφω ταῖς Κατηγορίας· εἰ μὴ Ἀριστοτέλους γενόμεν, ἡ δίπλωος οὗτος,
ἡ σοφίην ἀκάρηνον ἐδείματο νόσφιν ἡμεῖς 133,25—26. 16 Ա. ոչ. յերկուսովի
17 Ա. ոչ. յայսպիսի. 24 Ա. ոչ. զիրս.

ստորոգեցելոյ. իսկ ի վերջնումս զայնս ի պիտանեացն ուսու-
ցանէ, զորս եւ ի սովորութենէ՝ գիտեմք՝ յաղագս նախկնին,
յաղագս համայնգամայնց, սակա ունելոյ, սակա շարժութեան:
Բայց ոչ կամեցաւ զամենայն պիտանիսն ի միում՝ մասին ասել,
զի մի՝ մեծագոյնս քան զհանդէսն արասցէ՝ գնախերգանն: Արդ՝ 6
զի մի՝ եւ մեզ մեծագոյնս արասցուր զնախերգանացն՝ ի նոյն
ինքն ի հանդէսն երթիցուր:

ԸՆԴ. ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԻՆՐԶ ԱՍՏՈՒԹՐՈՂ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿԱՔԱՍ. ՊՐԱԿԱՔԱՍ ԺԳ.

Վասն զի դիտատրութիւն ստորոգութիւնք են, իսկ էակն 10
հոմանունաբար ստորոգի ստորոգութեանցն, բայց ամենայն
ստորոգութիւն զընդ ընթեամբ տեսակացն փաղանունաբար
ստորոգի, որպէս սեռ տեսակում, վասն պատրիկ Արիստոտէլ
նախադասէ զվարդապետութիւն հոմանունց եւ փաղանունց, եւ
յայտսիկ նախադասէ՝ զհոմանունսն յառաջագոյն քան զփաղա- 15
նունսն, վասն զի մին քան զերկուսն յառաջագոյն է: Բանզի ի
հոմանունսն միում պէտք են՝ անուան միայն հասարակութիւն
որ առնէ զհոմանունսն, իսկ զփաղանունսն եւ հասարակութիւն
անուան եւ հասարակութիւն իրի: Բայց վասն զի Արիստոտէլ
եթէ զի՛նչ է հոմանունն միայն եւ զի՛նչ փաղանունն ասէ, թո- 20
ղեալ զեթէ էն՝ մեք նախ քան զասելն զինչ է զեթէ էն ասացուր:
Եւ յիրաւի խնդրեմք զեթէ էն, վասն զի ոմանք ձեռնարկեն ի
բաց բառեալ զհոմանունսն, ցուցանելով թէ՛ ոչ են:

Բեր ցուցցուր՝ եթէ են հոմանունքն: Եւ ցուցցուր պայպէս,
խոստովանեալ առաջ յառաջագոյն առնելով զայս, եթէ եզերե- 25
ցելոցն եւ շարամանութիւնքն եզերեալք զոն: Արդ՝ եզերեալք

5—9 A. Արի — պրակք ժգ] El. καὶ ἡμεῖς οὖν ἵνα μὴ τὰ προσήμια μέζονα ποιή-
σωμεν, τῶν μὲν προσήμων ἄλλοις, ἐπὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀγῶνας λοιπὸν χωρήσωμεν καὶ
τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως. ἐν οἷς καὶ τὰ προλεγόμενα τῶν Κατηγοριῶν. ἀρχὴ σὺν θεῷ
τοῦ χειμένου. 134,9—12 10—11 A. իսկ — ստորոգութեանցն] El. τὸ δὲ ὁμώ-
νυμον κατηγορεῖται τῶν κατηγοριῶν 135.3. 25 A. խոստովանեալ — զայս] El.
λήμμα ὁμολογουμένον τοῦτο προλαμβάνοντες 136,18—14. 25 A. — 27. առաջագոյն,
25—26 A. նախերգանց] El. τῶν στοιχείων πεπερασμένων 136,14.

զոն տառքդ (քանզի քան և չորս ևն թուով). իսկ տառիցդ շարամանութիւնք են փաղատութիւնքն, ապա ուրեմն՝ փաղատութիւնք եզերեալք զոն: Իսկ փաղատութեանցն շարամանութիւնք են անուանք՝ յայտ է եթէ և անուանք եզերեալք զոն:

- 5 Իսկ անհատքն անեզերք և անբարձր ոչ միայն ըստ առաջիկային, այլ և ըստ միշտ լինելոյն: Վասն որոյ ոչ երբեք հանդուրժէ եզերեալն յարածզիլ ըստ անեզերին, եթէ ոչ բազում անգամ վերայշրջեացի. ապա ուրեմն ևն հոմանունքն. քանզի ոչինչ է հոմանունն եթէ ոչ վերայշրջութիւն նորին անուան:
- 10 Արդ՝ այսպէս ցուցեալ Արիստոտէլի, եթէ են հոմանունք յիմաստական յանդիմանութիւնս և եթէ ի հարկէ զոն՝ ոմանք փորձին ի ըաց քառնալ գոմանունան, այսպէս և ըստ այսմ արինակի ասելով, եթէ հոմանունն իր և զանուն հոմանունանն ընդունի և զսահմանն. իսկ որք գնոյն անուն և գնոյն սահման
- 15 ընդունին՝ այնպիսիքն փաղանունք զոն. ապա ուրեմն հոմանունքն փաղանունք զոն: Եւ զինչ յայլոցն եղիցին հոմանունք նոցին հոմանունցն փաղանունց եւոց: Առ որս ասեմք երկուս լուծմունս, զմին այսպէս՝ եթէ ոչինչ անպատեհ է գնոյն իր և հոմանունն զոյ և փաղանունն ըստ այլ և այլ անուան: Բանզի
- 20 ըստ որում էաս և էաս հոմանունք են. քանզի զանագանս ստորագրութիւնս ունի իւրարանչիւր որ ի դոցանէ. իսկ ըստ որում՝ էաս և էաս հոմանունք զոն՝ ըստ նորին հոմանունութեան իմացուածոյ և անուամբ փաղանունք զոն. արդ՝ ոչինչ անտեղի զոյ գնոյն և հոմանուն և փաղանուն զոյ ըստ այլում և այլում: Եւ
- 25 կամ այլազգաբար ասել, եթէ ըստ նորին անուան և հոմանուն և փաղանուն կարող զոյ լինել. քանզի ենթակայեցին երկուք ոմանք անուանեալք Բարեխոհանէսք. արդ՝ աստանաւոր որպէս Բարեխոհանէս և Բարեխոհանէս հոմանունք զոն, իսկ եթէ դէպ լինիցի և խոհեմք եւս զոյ՝ փաղանունք են: Բանզի գտանին և

5—8 A. *իսկ* — լինելոյն] E1. τὰ δὲ πράγματα ἀπειρά εἰσι τῷ πολλῷ καὶ ἀεὶ γίνεσθαι 135,18—19. 7—8 A. *եթէ ոչ* — վերայշրջելի] E1. εἰ μὴ ἀνακύκλησις τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος πολλάκις γινόμενή 135,21—22. 11 A. *արդ. զան քի. զոն*.

11—12 A. *ոմանք փորձին*] E1. *πειρῶνται* 135,23. 21—23 A. *իսկ* — զոն] E1. καὶ δὲ μέντοι τὸ Αἶας καὶ Ἀἶας ἀνδράποιοι, συνώνυμά εἰσιν 135,3.

Բարեխոհանէսք կոչեցեալք եւ բարեխորհուրդք՝ զսահմանն եւ
զանունն բարեխոհանութեան ընդունելով: Այս մի լուծումն կրկին:
Նրկըորդ լուծումն, եթէ զանցարանին այնորիկ՝ որ ասենն ցու-
ցանել զհոմանունսն փաղանունս: Վասն զի ոչ ցուցին զոր ինչ
խոստացանն, վասն զի փաղանունն ստորոգութիւն եւ հասարա- 5
կաբար ընդունականանայ, որոց ընդունականայ եւ առանձինն,
թէպէտ եւ ոչ զոյ մին. որգոն՝ մարդոյ ոչ ելոյ՝ կարող քոյ ծի
կենդանի եւ ասիլ եւ գոլ. եւ դարձեալ մարդ կենդանի ասի եւ
կենդանի է, թէպէտ եւ ոչ է ծի: Իսկ ի վերայ հոմանունցն ոչ
ողջ զոյ այսպիսի սահման. վասն զի եւ ոչ մի էաս յամենայն 10
աշխարհում եւ կարող զոյ հոմանունն լինիլ, այլ Էանտեայ ոչ
ելոյ: Եւ արդ՝ զի՛նչ ժողովեաց բանս: Եթէ կարող զոյ խոյն եւ
հոմանուն գոլ եւ փաղանուն ըստ այլ եւ այլ անուան, ըստ նո-
րին անուան, ըստ այլ եւ այլ նշանակութեան, որպէս Ներսիս
Ներսիս:

15

ԸՆԴՈՒՄ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԻԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՎ, ԵՒ ԱՌԱՋԻՎԱ
ՊՐԱԿՔԱՆ, ՊՐԱԿՔ ԺԴ

„Հումանուներ ապին որոց անուանքն միայն չաատրակ“.

Յետ եթէ էին հոմանունցն եկեացոր եւ ի զինչ էն, նոյն ինքն ասել յենթագրութիւնն: Արդ սահմանէ զհոմանունսն Արիս- 20 տոտէլ այսպէս. «Հոմանունը ասին որոց անուանին միայն հասարակ, իսկ ըստ անուանն բան գոյացութեանն այլ», որպէս էաս եւ Էաս. բանգի երկուք էանտեայքն անուն միայն ունին հասարակ, իսկ ենթագրութիւնս գանազանս: Արդ՝ հաստատեացուք զխրաքանչիւր որ ի ըստիցն, որք յենթագրութեանն զոն: 25

Հոմանունը».

Ահա վաղվադակի աստուած իսկ ի գրոցս Յամպղիքեանն
երևի դիտաւորութիւնն, որ ասէ, եթէ վասն ձայնից եւ մտա-

1—2 A. *γαυροῦν* — *ἐννοητέον*] El. ὡς καὶ τὸν ὀρισμὸν τοῦ εὐβούλου δεχόμε-
νοι 136e. 7 A. *ὁλωκεν* — *ἔσθω*] El. καὶ αὐτὴ τὸ λείπον 136.13. 13—15 A.

[illegible]

ծովեանց եւ յաղագս իրողութեանց է զիտատրութիւն Ստորագրութեանցս. քանզի յովանունն ոչ յիրողութիւնս միայնս եւ ոչ իրողութիւնք զոչ տեսանին. ապա եթէ ոչ եղիցի եւ յովանունութիւնն նոյնութիւն իրողութեան. որ է անտեղի: Եւ ի ծայնս միայն եւ ոչ ծայնք զոչ տեսանին. ապա թէ ոչ եղիցի անուն անուան՝ որ է անտեղի: Այլ յիրողութիւնս տեսանի յովանունութիւնն ի կրեալսն գովանունութիւնսն: Արդ՝ եթէ կարեւորապէս եւ յիրողութիւնս եւ ի ծայնս տեսանին հովանունը՝ կարեւորապէս եւ ի մտածութիւնս, զի ուր ծայնք՝ եւ իրողութիւնք անդ 5 ճարկաւորապէս, ի մէջ նոցա եւ մտածութիւնք:

„Ասին“.

Արդ՝ ոչ եթէ վասն զի առաջ „ասին“, ամենայն իրար յաղագս ծայնից պարտ է իմանալ զզիտատրութիւն. քանզի ասիդ եւ ի վերայ ծայնից եւ ի վերայ իրողութեանց եւ ի վերայ մտածութեանց տեսանի. վասն զի կարող զոչ ասիդ եւ գերեսեան 15 նշանակել. քանզի պղպէս եւ զխոսժաղոժսն, որ հայերէնն խաւսին՝ յետնաբար ասեմք ասել, վասն զի ի ծայնսն են սխալանքն. եւ գայն որ յիմարաբարն բարբառի՝ յետնաբար ասեմք ասել, վասն զի ի մտածութիւնսն են սխալանքն. այսպէս եւ որ սուտն 20 խաւսի՝ յոռաբար ասեմք ասել, վասն զի ի յիրողութիւնսն են սխալանքն: Իսկ յիմարաբարն խաւսել ըստ երկց լինի յեղանակաց, կամ՝ յոչինչ նշանակելոցն ասէ՝ ի բառիցն, որպէս եղջիւրուարաղն, եւ կամ՝ ի նշանակելոցն ասէ, բայց ոչ նշանողայն միմեանց, որպէս յորժամ ասէ որ „մարդ կենդանի է, այլ եւ բար

2—4 A. քանզի — որ է անտեղի] El. τὰ γὰρ ὁμώνυμα οὐδὲ ἐν πράγμασι μο-
νοὶς ἢ πράγματά εἰσι θεωροῦνται, ἐπεὶ ἔσται ἡ ὁμωνυμία ταυτοῦτης πραγμάτων, ὅπερ
ἀποπον 136,31—32. 4—6 A. եւ ի ծայնս — որ է անտեղի] El. 28բ. 6—7 A.

Այլ — գովանունութիւնս] El. ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ ὁμωνυμία πεπονθόσι τὴν ὁμωνυ-
μίαν 136,33. 16—17 A. քանզի — ասի] El. καὶ τὸν βραβραρίζοντα κακῶς λεί-
γειν φαμέν 137,6—7. 18 A. յետնաբար ասեմք ասել] El. 28բ. 20 A. յո-

ռաբար ասեմք ասել] El. 28բ. 21—2 A. իսկ յիմարաբարն — ի նշանակելոց] El.
ἀδιανόητοι λέγονται οἱ ταῖς ἀσήμεσι λέξεσι χρώμενοι, ὅσων τῷ βλίτυρι σκινδαψός·
οὐδὲν γὰρ τούτων σημαίνει τι· ἢ σημαίνουσι μὲν αἱ λέξεις καὶ ἐαυτάς, εἰς ἀλλήλας
δὲ εἰσιν ἀνακολούθου· λέγων γὰρ οὕτως ὁ ἄνθρωπος ζῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ λίθος πῶμα,
ἢ ψυχὴ ἄρα ἀθανάτος, ταῦτα ἀδιανόητα ὡς ἀνακόλουθα 137,9—13.

մնարմին է. ապա ուրեմն՝ հոգի անմահ է⁴. եւ կամ՝ ի նշանակե-
լոցն ասէ, բայց ի հոմանունց:

«Հոմանունք ասին»⁵.

Աստուած տարակուսն ոմանք ասելով, եթէ ընդէր եզական
յորնականում՝ քացատրեաց. քանզի պարտ էր ասել * ասաց: Առ 5
որս ասեմք, եթէ վասն այսորիկ այսպէս ասաց Արիստոտէլ, ոչ
եթէ: Ատաիկեցի ինչ քաղաքագութեանն հոգ տանելով եւ սո-
փորութեան (վասն զի ոչ այսպիսի ինչ իրաց հոգ տանի Արիս-
տոտէլ, որպէս եւ ոչ այլ իմաստասէրք, բայց միայն այնմ հոգ
տանին, զի մի գտցին ի վերջոյ ճշմարտութեանն): Այլ վասն այ- 10
սորիկ այսպէս ասաց Արիստոտէլ եւ եզական յորնականում՝
քաղաքագեաց, որպէս զի յայտ արասցէ, եթէ հոմանունքն բա-
զում իրք գրով՝ միով անուամբ անուանին:

«Որոց ասաց, այսինքն որոց իրաց եւ անունն»⁶ (Ը).

Աստուած տարակուսն ոմանք ասելով, եթէ եւ ի քայսն 15
գոն հոմանունք. որպէս կարեմ եւ կարեմ՝ վասն զի կարեմ նշա-
նակէ եւ զոյժ, նշանակէ եւ կարել զհանդերձ ինչ կամ առ: Արդ՝
զիւրդ ասաց՝ եթէ «որոց անունն միայն հասարակ», որովհետեւ
եւ ի քայսն ցուցաւ հոմանունութիւն: Առ որս ասեմք, եթէ վասն
զի անուն երկակի է, մի որ ըստ ամենայն մասանց քանի բերի, 20
ըստ որում՝ ասեմք զՊղատոն եթէ՝ զեղեցիկ անուանս էստ ի
կիր, որպէս ոչ եթէ քայս ոչ էստ ի կիր զեղեցիկս, այլ անուանս
ասեմք՝ նշանակելով եւ զանուանս եւ զքայս: Իսկ մին որ հա-

3 Եւ. 'Ομῶνυμα λέγεται 137,14] Ա. շեք.

4—5 Ա. Աստուած—ասաց] Եւ.

'Απερὸς οὖν ὅτι διὰ τὴν πληθυντικὸν ἐνικῶ ἀποδεδόκαεν ὀφείλων γὰρ εἶπεῖν 'λέγονται',
λέγεται εἶπε 137,15—16. 12 Ա. որպէս զի յայտ արասցէ եթէ] Եւ. ἐπειδὴ καὶ

137,20. 14 Ա. Որոց—անուն] Եւ. Ὡν ὄνομα 137,22. 15 Ա. ի քայսն]

Եւ. ἐν ῥήμασιν 137,23. 16—17 Ա. որպէս կարեմ—կամ առ] Եւ. τὸ γὰρ ἐρῶ
ῥήμα σημαίνει καὶ τὸ ἐπιθυμῶ καὶ τὸ λέξω 137,23—24. 19 Ա. Առ որս ասեմք

եթէ] Եւ. τί οὖν φαμεν; 137,25. 22—3 Ա. որպէս ոչ—բերի] Եւ. οὐχ ὅτι ῥήμασιν

οὐκ ἐχρήσατο, τὸ δὲ ἀντιδιαστελλόμενον τοῖς ἄλλαις μέρεσι τοῦ λόγου τὸ κυρίως ὄνομα
τὸ πωτικόν. ἐνταῦθα οὖν ὄνομα ἀκουστέον τὸ κατὰ ῥημάτων φερόμενον καὶ τῶν ἄλ-
λων μερῶν τοῦ λόγου 137,27—30.

կորոշի այլոց մասանցն բանի, որ եւ տիրական եւ հոլովական կռիւի, իսկ աստանաւր անունս լսելի է՝ զայն որ ըստ ամենայն մասանցն բանի բերի:

„Միայն“.

- 5 Միայնդ երկուս իրս նշանակէ. կամ՝ զմիակն՝ ըստ որում՝ ասեմք մի գոլ Աստուած, եւ կամ՝ այն՝ որ հակորոշաբար ասի առ այլ լծակիցսն, որպէս բազում անգամ՝ ասի, եթէ մնաց ի պատերազմին նիզակ միայն ունեւով. որպէս ոչ եթէ՝ ձեռս ոչ ունեւով եւ ոտս, այլ զլծակից զէնան ոչ ունեւով՝ սուսեր եւ վա-
- 10 հան:** Իսկ աստանաւր ասացաւ միայն այն, որ առ հակորոշումս լծակցի: Բանգի անուն լծակցէ սահմանին. քանզի անուն է սահման ամփոփեալ, իսկ սահման է անուն տարածեալ:

„Հասարակն“.

- Հասարակն քառակի ասի. կամ՝ անբաժանելի, որպէս չորի
- 15 փող հասարակ է երկուց փողաճարաց, եւ կամ՝ որպէս ծառայ երկուց եղբարց. եւ կամ՝ բարժանելի, որպէս անդաստան՝ որ հասարակ է, կամ տուն. եւ կամ՝ այն ասի հասարակ, որ յառաջեցեւումս առանձինն՝ որպէս թէատրոնին տեղիք. քանզի ի թէատրոնին տեղիք հասարակ զոլով՝ յառաջեցեւումս առանձինն
- 20 լինի. կամ՝ այն հասարակ, որ հանգիտաբարն լինի հաղորդութիւն ընդունաւացն՝ որպէս ծայն քարոզչի. քանզի ծայն քարոզչի համաբար ամենեցուն լինի հաղորդութիւն. կամ՝ որպէս նիւթ: Բայց աստանաւր հասարակ պարտ է անուղ զայն. որ հանգիտաբար բոլորեցուն լինի հաղորդութիւն. քանզի զէնս
- 25 զծայն հանգիտաբար ունին երկուք ի անտեալսն:

9—10 A. այլ — զայնս] El. ἀλλ' ὅτι τὰ ὁμοζύγα τούτου οὐκ εἶχεν οἶον ἀσπίδου καὶ κνημῖδας 138,5—6. 10 El. καὶ πάλιν ἀπελείφθη τις ἐν ἀρίστῳ ἄρτον : ἀδον ἐχων πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὁμοζύγων ἐδεσμάτων 138,5—7] A. է.բ. 11 A.

աշշ. լծակցեալ է փ. լծակցի. 11 A. աշշ. լծակցեալ է փ. լծակցի. 11 A. քանզի — սահմանին] El. τὸ γὰρ ὄνομα ὁμοζύγον τοῦ ὀρισμοῦ, διὸ καὶ ἀνθρο-

ζονται 138,8—9. 14—23 A. որպէս — նիւթ] El. ὡς ὁ αὐλὸς κοινὸς ἢ οἰκέτης, ἢ τὸ διαιρούμενον ὡς ἄγρὸς ἢ οἰκία, ἢ τὸ τοῦ προκαταλαμβάνοντος ἴδιον, ὡς ὁ τοῦ θεάτρον τόπος κοινὸς ὦν τοῦ προκαταλαμβάνοντος γίνεται ἴδιος, ἢ τὸ ἐπίσης μετεχόμενον ὡς ἢ τοῦ κήρυκος φωνή (αὕτη γὰρ ἐπίσης ὑπὸ πάντων μετέχεται) [καὶ ἢ ὕλη] 138,12—13. 16 A. անաստանս. 21 A. քարոզի.

«Իսկ ըստ անուանն».

«Ըստ անուանն» յաղիւղ ասելով՝ յայտ արար զյառաջագոյն ասացեալ իրս. քանզի կանխաւ ասացար մեր, եթէ ամենայն որ վերարերական է, այսինքն՝ յիշեցուցիչ յառաջագոյն ծանուցելոյ իրի:

5

Բայց տարակուսեն ոմանք ասելով, եթէ զհարկէ Արիստոտէլ կարծառաստ ասող գորով ստելորդս աստանաւր ասէ. քանզի ըստ էր աստանաւր ասել, եթէ հոմանունը են՝ որոց անուն միայն հասարակ: Բանզի այսորիկ տուիցելոյ՝ ի հարկէ հետեւիւր եւ այլն, այսինքն՝ զսահմանս նոցա զանազանս գոլ: Եւ 10 եթէ ասացեալ էր, եթէ հոմանունը են, որոց սահմանն միայն զանազան է՝ այլն ի հարկէ հետեւիւր, որ ասէ՝ եթէ անունն նոցա միայն հասարակ: Արդ՝ աւելորդ ասաց, եթէ «ըստ անուանն քան գոյացութեանն այլ»: Առ որս ասեմք, եթէ ոչ վարկապարագի ասաց զայս, այլ զի ցուցէ՝ որ սահման գոյ զանազան. ոչ եթէ 15 այն սահման՝ որ ըստ մարդկութեանն նոցա է զանազան, այլ այն՝ որ ըստ անուանն իսկ քացատրի. քանզի Լուս եւ Լաս ոչ ըստ մարդկութեանն զանազանին, վասն զի մի սահման է երկոցունց Լանտեայցն. եւ ոչ ըստ Լաս ծայնին զանազանին ի միմեանց, վասն զի երկորին երկփաղառականք են յարաշեշտ- 20 ոլորք մարուր զայքն ունելով. այլ զայն սահման ունին զանազան հոմանունքն, որ ի նորին իսկ ի ծայնէ նշանակի. քանզի Լաս ծայն նշանակէ՝ ի վերայ միոյն, եթէ որդի Տեղամոնի է՝ ի Սաղամինայ, իսկ ի վերայ միւսոյն նշանակէ, եթէ որդի Ողեայ եւ Ղոկրատացի. քանզի այսոցիկ առանձնականացս ի վերայ 25 երկարանչիրոցս տեսանելով՝ զանազան են թագրութիւնք նոցա եղանին:

2—5 Ա. Ըստ անուանն — ծանուցելոյ իրի] *El.* Κατὰ τοῦνομα τὸ εἰρημένον· τὰ γὰρ ἀρῆρα ἀναφορικὰ εἰσιν 138,20. 9 Ա. Քանզի — տուիցելոյ] *El.* εἰ γὰρ ἐν τι τούτων δοθῇ 138,22. 15—21 Ա. ոչ եթէ — ունելով] *El.* οὐδὲ γὰρ ὁ ὡς ἀνθρώπων ὀρισμὸς διάφορος (ὁ αὐτὸς γὰρ λόγος τῶν δύο Αἰώντων ὡς ἀνθρώπων), οὐδὲ κατὰ τὸ Αἴας καὶ Αἴας διαφέρουσιν (ὁ αὐτὸς γὰρ λόγος τῆς Αἴας φωνῆς, ὅτι δις ὁ Αἴας βάρυτονος καὶ ἀρην τὸ αἶ χουσα) 138,27—139,1.

„Դոյացութեանն“.

Դոյացութիւն աստանաւր զհասարակն պարտ է առնուլ. քանզի երկակի ասի զդոյացութիւն մի որ հակորոշի ինն ստորոգութեանցո, որ եւ տիրապէս զդոյացութիւն ասի, եւ միւսն՝ որ 5 եւ ըստ պատահմանցն բերի, զոր եւ աստանաւր պարտ է լսել:

„Այլ“.

Աստուստ ոմանք ասեն, եթէ վասն էր երկուց ելոց հակադրութեանց՝ հասարակի եւ յատկի, նոյնի եւ այլոյ՝ զի ոչ վաղ-վաղակի յիշելով զհասարակն յիշեաց եւ զհակակայն սորա, 10 այսինքն՝ գյատուկն. եւ յիշելով զայլն, զի ոչ յիշեաց եւ զնոյն: Եւ ասեմք, եթէ կամելով արուստաւորս զմեզ առնել եւ բազում հակադրութեանց գիտունս՝ մի ճիղ յիշելով յերկաքանչիւրոց հակադրութեանցն՝ հրամայէ իմանալ զնորին հակակայն. քանզի յիշեցեալ զհասարակն՝ հրամայէ բեզ իմանալ գյատուկն եւ յի- 15 շեալ զայլն՝ հրամայէ բեզ իմանալ զնոյնն:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿ.ՐԱ. ՊՐԱԿ.Ր ԺԵ

Սահմանեալ Արիստոտելի զհոմանունսն „որոց անունն միայն հասարակ, իսկ ըստ անուանն քան զդոյացութեանն այլ“, յարա- 20 ցուցի պիտանանայ առ ի յարակացութիւն հոմանունանցն ճշմարիտ մարդումս եւ գրիցելումս: Բանզի երկաքանչիւր որ ի նոցանէն կենդանի ասի (եւ զի գրիցեալն եւս կենդանի ասի, յայտ է աստուստ, քանզի ստեղծիչն նորա կենդանաբաւաղ ասի), իսկ սահման նոցա զանազան է. քանզի ճշմարիտ մարդն զդոյացու- 25 թիւն ներշնչաւոր զգայական է, իսկ գրիցեալն ոչ զդոյացութիւն, այլ պատահումս, ոչ շնչականն այլ անշունչ, ոչ զգայականն այլ անզգայ. կենդանի ասի՝ որպէս պատկեր ներշնչաւորի եւ զգայականի:

2 Ա. Դոյացութիւն — առնուլ] Էլ. Οὐσίαν ἐνταῦθα κοινότερον ἀκουστέον τὴν καὶ κατὰ τῆς ὑπάρξεως φερομένην 139,8—9. 11 Ա. կամելոյ] Էլ. βουλευόμενος 139,16. 13 Ա. հրամայէ — հակայ] Էլ. κελύων καὶ τοῦ ἄλλου ὁπακούειν 139,17. 16—17 Ա. քիւ — արաւոր թի] Էլ. ἐν οἷς καὶ ἡ παροῦσα πρᾶξις 139,19. 27—28 Ա. կենդանի — զգայականի] Էլ. ἀλλὰ ζῶον λέγεται ὡς εἶκὼν οὐσίας ἐμψύχου αἰσθητικῆς 139,27—28.

և զի ծանիցուք, եթէ յորպիսի՝ ինչ հոմանունցն վերաբերի
 յարացոյցդ՝ ընր ասացուք զբաժանումն հոմանունցդ: Հոմա-
 նունցն ոմանք ի բաստէ անուանեցան, որպէս յորժամ ոմանք
 յայլ եւ յայլ տեղիս գոլով՝ նոյն անուամբ անուանին, եւ ոչ մի
 ինչ մտածութիւն ունելով անուանադացն գնոսա՝ որպէս Աղէք-
 սանդրոս, որ եւ Պարիս, եւ Մակեդոնացին. իսկ ոմանք ի տրա-
 մախոնութենէ, որպէս յորժամ կամիցի որ անուն ինչ անուանել:
 Արդ՝ այնք որ ի բաստէն են՝ անբաժանելիք են. բանզի բաժան-
 մունք յարժնատից եւ ի մակացութեանց վերաբերին, որպէս
 ասէ Պղատոն, եթէ հմտութիւն ըստ արհեստում պատրաստէ 10
 գլենցաղս մեր գնալով, իսկ անհմտութիւն ըստ բախտում: Իսկ
 այնց հոմանունց որք ի տրամախոնութենէ՝ զոյանուանեցեալք՝
 ոմանք ըստ ժամանակականում մտածութեան զոն անուանե-
 ցեալք, իսկ ոմանք՝ ոչ ըստ ժամանակականում: Եւ այնց որք
 ըստ ժամանակականում մտածութեան զոյանուանեցեալք՝ 15
 ոմանք՝ ըստ յիշողութեան, որպէս յորժամ որ յիշելով գնայր իւր՝
 եւ զորդին նորին անուամբ անուանիցէ: Իսկ ոմանք՝ ըստ յու-
 սում, որպէս յորժամ որ անուանիցէ՝ զիւր որդի Պղատոն, յուսա-
 ւով լինել այնպիսի (բանզի գիտեն հաւատարիմ մարդկան ան-
 ուամբ զրգոնել զմեզ առ ի նմանութիւն նոցին՝ որոց անուանքն. 20
 զի մի լուիցուք զայն, եթէ ահա որ կոչեցաւ Պղատոն):

Իսկ ոմանք՝ ըստ երկաքանչիւրումն՝ եւ ըստ յիշողութեան
 եւ ըստ յուսումն: Արդ՝ այսպէս ըստ ժամանակականում մտա-
 ծութեանց:

Իսկ այնց հոմանունց՝ որք ոչ ըստ ժամանակականում՝ 25
 մտածութեանց զոն անուանեցեալք՝ ոմանք՝ ըստ հաղորդու-
 թեան, որպէս յերաժշտականութենէ՝ երաժշտական, իսկ
 ոմանք՝ ըստ փոխաբերութեան: Արդ՝ զանազանի փոխաբե-
 րութիւն վերաբառութեան. բանզի փոխաբերութիւն է կար-

4—5 A. եւ ոչ — գնոսա] El. μηδεμίαν ἔννοιαν ἐσχηκότες τοῦ ὀνομάσαντος τῶν
 ἐν ἑλλῶ τόπω οὕτως ὀνομαζομένων 139,32—38. 11—14 A. իսկ այնց — անուա-

նեցեալք] El. τὰ δὲ ἀπὸ διανοίας αὐτῶν κατὰ χρονικὴν ἔννοιαν 140,4—6. 21 A.

զի մի լուիցուք — Պղատոն] El. 24a. 27 A. որպէս — երաժշտական] El. ὥς ἀπὸ

τῆς μουσικῆς μουσικῆ γυνή 140,12. 28 A. վերաբերութեան] El. ἀναλογίας 140,13.

- հառաւոր վերաբանութիւն, իսկ վերաբանութիւն է, որպէս յոր-
ժամ՝ ասեմք, եթէ որպիսի ինչ բան ունի վեց առ չորս՝ զնոյն
բան ունի եւ ինն առ վեց: Իսկ փոխաբերութիւն է ոչ այն ու-
րաւումն պիտանանայ, այլ անտանում: Բանգի յորժամ՝ պարտ է
5 ասել՝ եթէ «գոր ինչ բան ունի նովիւ առ ոչխարս, զնոյն բան
ունի թագաւոր առ ժողովորդս»: Ոչ այդպէս ասէ եւ այդպէս
պիտանանայ վերաբանութեանն. այլ անորոտ իսկ, որպէս Հո-
մերոս, նովիւ ժողովորդոց կոչէ զթագաւոր փոխաբերաբար: Արդ՝
այսպէս եւ ըստ փոխաբերութեան:
- 10 Իսկ ոմաներ դարձեալ՝ որպէս ի միոջէ, եւ այլք դարձեալ, որ-
պէս առ մի: Իսկ այնք ոմանունք, որ որպէս ի միոջէն գոն ան-
ուանեցեալք՝ կամ՝ որպէս յարարչականէ կամ՝ որպէս ի բժշկա-
կանէ՝ բժշկական գիրք, բժշկական գործի, եւ կամ՝ որպէս ի
յարացոցականէ՝ որպէս ի ճշմարիտ մարդոյ գրիցեալն. բանգի
15 պատկեր է գրիցեալն ճշմարիտ մարդոյն: Իսկ ոմանք՝ որպէս
առ մին կատարումն նայիցեալք՝ ատողջականն մէզ, ատող-
ջական կերակուր, ատողջական ջուր: Արդ՝ յարացոցոյ տեսող
երեւի առ ի միոջէն եւ այն յարարչականէն: Եւ արդ՝ այսորիկ
յադազս այսոցիկ:
- 20 Բայց պարտ է ոմանունցն ոչ ըստ յատաճաբերութեանն
միայն նադորդիկ միմեանց, այլ եւ ըստ այլ պարականայական
իրաց.* եւ ըստ նշուականին, վասն զի առն եւ առն ոչ ապին
ոմանունք. զի մին ուղղական է եւ գշիկերէ նշանակէ, իսկ
միսն սեռական է եւ զայր նշանակէ՝ որպէս այր առն. եւ ըստ
25 միոմ՝ մասին բանի գորոյն, վասն զի կալ եւ կալ ոչ ապին ոմ-
անունք, վասն զի ոչ են միոյ մասին բանի. վասն զի մին
անուն է եւ նշանակէ, որ զարդիւնս կատուն, իսկ միսն քայ է
նրամայական:

1 A. վերաբերութիւն] El. ἀναλογίᾳ 140.14.

1—3 A. որպէս — առ վեր]

El. ὡς ὅταν εἶπω ὅτι οἷον λόγον ἔχει τοῦτο πρὸς τοῦτο, τοῦτον ἔχει τοῦτο πρὸς τοῦτο 140.14—15.

6—8 A. ոչ այդպէս — փոխաբերաբար] El. καὶ ἡρῆσασθαι οὕτω τῇ ἀναλογίᾳ, μὴ εἶποι οὕτως ἀλλὰ ποιμένα καλέσαι λαὸν τὸν βρασιῆν μεταφορικῶς 140.17—19.

16 A. աղղ. ի կատարումս.

16 A. աղղ. առ ատողջականն մէզ.

17 A. ատողջական ջուր] El. շխբ.

18 A. յարարչականն] El. ἀπὸ τοῦ παρα-

δειγματι: κοῦ 140.25.

22 El. 140.27 οἷον τόνον πτωσιν — միմեան 141.16] A. շխբ.

22—28 A. եւ ըստ նշուականին — քայ է նրամայական] El. շխբ.

ԸՆԴ ԼՅՍՈՍՏԻԿ ՀԱՆԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՎ, ՆԻ ԱՌԱՋԻՎՆ
ՊՐԱԿԱՐՍ, ՊՐԱԿԱՐ ԺԶ

„Փաղանունը ասին՝ որոց եւ անունն հասարակ եւ բան գոյացութեան նոյն“.

Յետ հոմանունացն զոյ Արիստոտէլ եւ ի փաղանունան, փասն 5
զի պէտս ունի եւ նոցա ի ստորոգութիւնն, եթէ արդարեւ ամե-
նայն ստորոգութիւն իւրոց տեսակացն փաղանունաբար ստո-
րոգի: Բայց փասն զի եւ աստանաւր զինչ են փաղանունն մի-
այն ասէ, իսկ եթէ էն յատաճագոյն բան զգինչ էն՝ ցուցցուր
եթէ են փաղանունը ըստ երկից պատճառաց. նախ եթէ նոյն 10
իսկ հոմանունն փաղանունը ցուցան. երկրորդ՝ եթէ չորից
ոմանց յարակացեցուց միմեանց՝ հոմանունց, փաղանունց, յորեւ-
նունց, այլանունց՝ զոյ միով բանիւ ցուցանեւ, եթէ են այսորիկ
եւ զինչ է իւրաքանչիւր որ ի դոցանէ: Զոր եւ ցուցանեմք ի
բաժանմանէ այսպէս. յամենայն ժամ երկուց իրաց առնիցեցուց. 15
ունաւոյց անուն եւ սահմանն՝ հանդիպի նոցին կամ՝ ըստ երկուց
իրաց հաղորդիլ եւ ըստ անուանում՝ եւ ըստ սահմանում՝ եւ ի-
նին փաղանունը, եւ կամ ոչ ըստ անուանում՝ եւ ոչ ըստ սահմա-
նում՝ հաղորդին՝ եւ գոյանան այլանունն, եւ կամ ըստ ուման
հաղորդին եւ ըստ ուման զանազանին, եւ այս դարձեալ՝ կամ 20
ըստ անուան հաղորդին եւ ըստ իրաց զանազանին՝ եւ զոյանան
հոմանունն, եւ կամ ըստ իրաց հաղորդին եւ ըստ անուան զա-
նազանին՝ եւ լինին բազմանունն՝ որպէս խառ. դաւապը. մար-
տացու, փաղակատը, սուսեր, նրան: Արդ՝ ցուցաւ եթէ են եւ
զինչ է իւրաքանչիւր որ ի սոցանէ: Այս երկրորդ: 25

Երրորդ այն՝ զի սուտ ցուցանի բանն, որ ի բաց բառնայ
զփաղանունան, ասելով, եթէ փաղանունն ի ստորոգութիւնն

1—2 A. ընդ այսորիկ — պրակը ժզ] El. ἐν οἷς καὶ ἡ παρῶσα πρᾶξις 141,15—16.
6 A. ի ստորոգութիւնն] El. εἰς τὰς δέκα κατηγορίας 141,20. 9 A. եթէ նո.

9 A. զգինչ նո. 10 A. ըստ երկից պատճառաց] El. εἰς τὸίνυν τὰ συνώνυμα
διὰ τριῶν αἰτιῶν 141,23. 13 A. եթէ նո այսորիկ] El. ὅτι εἰς τὰ τέσσαρα 141,26.

15 A. ասիցեցուց] El. λαβανόμενων 141,27. 23—24 A. որպէս — նրան] El. οἷον
ἕξος ἄορ μάχαιρα φάσγανον σπάθην 141,33—34. 27 A. ի ստորոգութիւնն] El. ἐν
ταῖς δέκα κατηγορίαις 142,1—2.

տեսանին, եթէ արդարեւ իւրաքանչիւր որ ի ստորոգութեանցն
 իւրոց տեսակացն փաղանունաքար ստորոգի: Իսկ այն որ ընդ
 երկու ստորոգութեամբք եղանի՝ ոչ միայն ասեմ ընդ տասամբ՝
 այսպիսին հոմանունն ասի. ապա ուրեմն փաղանունը ոչինչ են,
 5 որովհետեւ հոմանունը ցուցան: Զոր լուծանեմք այսպէս ասե-
 լով, եթէ ոչ քարիոր շարամանէր զյառաջարկութիւնսն. քանզի
 այն որ ի տասն ստորոգութիւնսն վերաբերի՝ երկակի վերա-
 քերիլ ասի. կամ որպէս տեսակ նոցին վերաբերի եւ կամ որ-
 պէս նիւթում պէտս ունելով տասն ստորոգութեանցն: Եւ որ-
 10 պէս տեսակ այսպէս. սպիտակ ի զանազան ստորոգութիւնսն
 որպէս տեսակ վերաբերի. քանզի եթէ զսպիտակացեալն առ-
 նու որ ի գոյացութիւն վերաբերի, իսկ եթէ զգոյնն՝ յորակու-
 թիւն վերաբերի: Արդ՝ այսպէս որպէս տեսակ: Իսկ եթէ որպէս
 նիւթում պիտանանայ տասն ստորոգութեանցն՝ այնպէս ասի
 15 զոչ որպէս առինչքն. քանզի առինչք իւրեանց բնատրական նիւթ
 ոչ ունելով՝ ի տասն ստորոգութիւնսն տեսանին: Արդ՝ այսպէս
 եւ փաղանունն ոչ եթէ որպէս տեսակ վերաբերին ի տասն
 ստորոգութիւնսն, այլ որպէս նիւթում՝ պէտս ունին ի տասն
 ստորոգութիւնսն՝ որպէս առինչքն: Քանզի եւ հոմանունն առ-
 20 ինչիցն ասի զու. քանզի եւ փաղանունն փաղանունակի ասին
 փաղանունը: Արդ՝ այսորիկ եւ յաղագս փաղանունացն:

Յետ որոյ բռնն հարկանէ եւ զյարանունցն. զորս եւ երրորդս
 դասեաց վասն երից պատճառաց. կամ վասն զի մին յառաջա-
 գոյն է քան զերկուսն եւ երկուքն քան զերիսն: Արդ՝ ի վերայ
 25 հոմանունցն միում պէտք են՝ անուան հասարակութեան, իսկ ի
 վերայ փաղանունցն երկուց՝ եւ անուան եւ սահմանում, իսկ ի
 վերայ յարանունցն չորից են պէտք՝ հաղորդութեան անուան եւ
 զանազանութեան անուան, հաղորդութեան իրի եւ զանազանու-
 թեան իրի: Այս առաջին պատճառ:

30 Երկրորդ պատճառ, եթէ հոմանունցն եւ փաղանունցն յա-
 մենայն ստորոգութիւնս ունին պէտս, իսկ յարանունցն յորակու-

5—6 Ա. Զոր— զյառաջարկութիւնսն] Էլ. λόμεν δὲ τοῦτο οὕτως· ὅτι παρὰ λ-
 γίζεσθαι 142,4—6. 19 Ա. Քանզի եւ հոմանունն] Էլ. καὶ τὰ συνόνομα 142,13.
 24 Էլ. καὶ τὰ δὺς τῶν τεσσάρων 142,17. 30 Ա. ոչ պէ, հոմանունքն եւ փաղանունքն.

թիւն միայն: Այս երրորդ պատճառ. եթէ յառաջագոյն բնա-
տրեցան զոչ հանապազ հարազատագոյնքն ըսն զխորթսն: Արդ՝
ի վերայ հոմանունցն եւ փաղանունցն հարազատագոյն եւ հա-
ղորդութիւնք եւ զանազանութիւնքն, իսկ ի վերայ յարանունցն՝
խորթաբար: Արդ՝ այսորիկ յաղագս կարգաորութեան նոցին: 5
Այլ վասն զի եւ սոցին այսոցիկ զգինչ էն միայն ասէ, ոչ եթէ
եւ զեթէ էն՝ ցուցցուր եթէ են յարանունքն ի ծնուն երկուց պատ-
ճառաց. նախ եւ առաջին՝ եթէ այնոցիկ որոց ընդ մէջ են յարա-
նունք՝ նորա ցուցան զոչ, այսինքն՝ փաղանունքն եւ այլանունքն:
Երկրորդ՝ եթէ սուտ է ըսնն որ ասէ զնոցանէ ոչ զոչ, այսպէս 10
ասելով՝ եթէ ոչ են յարանունքն. զի եթէ էին յարանունքն պարտ
էր նոցա ընդ բաժանմամբքն, զոր արարար յառաջագոյն, ան-
կանիւ (ըսնզի ըստ բաժանական հնարն ոչինչ պանծասցի փախ-
չել): Իսկ արդ՝ որովհետեւ ոչ անկան ընդ այն բաժանմամբքն՝
յայտ է եթէ ոչ զոն: Զոր լուծանեմք այսպէս. եթէ ոչ կարէին 15
յարանունքի անկանել ընդ այսպիսի բաժանմամբք, վասն զի
բաժանումն ըստ հարազատ հաղորդութեան եւ զանազանութեան
եղել, իսկ յարանունք խորթաբար ունին եւ հաղորդութիւնս
եւ զզանազանութիւնս: Արդ՝ այսորիկ եւ յաղագս այսոցիկ:

Աստուտ պարտ է գիտել, եթէ շորից պէտք են լինելութեան 20
յարանունցն՝ հաղորդութեան անուան եւ զանազանութեան, հա-
ղորդութեան իրի եւ զանազանութեան իրի. ուստի Տիգրան եւ
Տիգրանուծի ոչ են յարանունք. ըսնզի թէպէտ եւ ունին հա-
ղորդութիւն իմն անուան, վասն զի առաջին փաղառութիւնք
անուանցն նոյնք են. այլ եւ զանազանութիւն անուան ունին 25
ըստ վերջնում՝ փաղառութեանն: Այլ վասն զի Տիգրան եւ Տիգրա-

1 A. Այս երրորդ պատճառ] Eł. αὕτη καὶ δευτέρα αἰτία. τρίτη δὲ αἰτία 142,23.
3 A. ուղղ. հարազատագոյն են. 6—9 A. ոչ եթէ — եւ այլանունք] Eł. οὐ μὴν
καὶ τὸ εἰ ἔστι, δεῖξωμεν ὅτι εἰσὶ τὰ παρῶνυμα. ἔστι τοῖνον τὰ παρῶνυμα, πρῶτον

μὲν ὅτι τὰ ὦν εἰσὶ μέσχα ἰδεῖχθῃ ὅτι εἰσὶ, τὰ συνῶνυμα καὶ ἑτερώνυμα 142,26—29.
11 A. եթէ ոչ են յարանունքն] Eł. և և. 11—13 A. պարտ էր — անհասի] Eł. ἔδει αὐτὰ ἐντὸς πεσεῖν τῆς ἀνωτέρω λεχθείσης διαιρέσεως 142,30—31. 15 A.

զոր լուծանեմք այսպէս] Eł. λέγομεν πρὸς ταῦτα οὕτως 142,33. 18—19 A. իսկ
յարանունք — զզանազանութիւնս] Eł. և և. 22—23 A. ուստի — յարանունք] Eł. ὅθεν τὸ "Ἐλενος καὶ 'Ἐλένη οὐκ ἔστι παρῶνυμον 143,1. 25 A. զանազանու-

թիւք. 26 A. Տիգրան եւ Տիգրանուծի] Eł. "Ἐλενος καὶ 'Ἐλένη 143,4.

Նուհի եւ ոչ մի ինչ հաղորդութիւն ունին (վասն զի իւրաքանչիւր
 որ ի Նոցանէ այլ եւ այլ առանձինն ունի ննթազրութիւն),
 վասն այնորիկ ոչ են յարանունք: Եւ ոչ կոյս եւ կուսիկ յարա-
 նունք ասին, վասն զի ոչ ունին զանազանութիւն իրաց. քանզի
 5 զնոյն նշանակեն երկորեան բառքն: Եւ ոչ հարստութիւն եւ
 փարթամս ասին յարանունք, վասն զի ոչինչ ունին հաղորդու-
 թիւն անուան. թէպէտ եւ իրաց ունին հաղորդութիւն եւ զանա-
 զանութիւն՝ որպէս հաղորդութիւն եւ հաղորդեալ: Եւ ոչ դար-
 ծեալ երաժշտական կին եւ երաժշտական մակացութիւն ասին
 10 յարանունք՝ վասն ոչ ունելոյ զանազանութիւն անուան:

Արդ՝ այսոցիկ այսպէս յառաջագոյն ասացելոց տեսցուք,
 եթէ զիսորդ սահմանէ Արիստոտէլ զյարանունան: Արդ՝ սահ-
 մանէ այսպէս ասելով. «Յարանունք են, որք յումնքէ տար-
 քերեալք հոլովիւ ըստ անուանն եւ զառասութիւնն ունին». յո-
 15 րոց ձեռն զէրոսս զայսոսիկ յայտ արար. քանզի ասելովն՝ «որք
 յումնքէ»՝ զհաղորդութիւն իրին եւ զզանազանութիւն յայտ արար
 (քանզի յումնքէն հաղորդի ամենայն իւրաք այնմ՝ յորմ, էն. իսկ
 զանազանի, վասն զի ոչ ամենայն իրաք նոյն է հաղորդ եւ
 հաղորդիցեալն): Իսկ ասելովն՝ «տարքերեալք հոլովիւ», զզանա-
 20 զանութիւն անուան յայտ արար (քանզի «հոլովումս» առ ի յԱրի-
 ստոտելէ յանգումս բառին լսի): Իսկ ասելով «ըստ անուանն
 զառասութիւնն ունին»՝ զհաղորդութիւն անուանն յայտ արար:

Այսոցիկ յառաջագոյն ասացելոց պարտ է զիտել, եթէ ոչ
 է ընդունելի բերդողն, որ զհումանունան փաղանունս ասաց. որ-
 25 պէս յորժամ ասէ.

«Հանգէտ անձինս ունէին երկորին Լանտեայրն».

հումանունք գոլով՝ փաղանունս կոչեաց ի ձեռն հանգէտ
 անձանձն: Եւ ոչ զայնոցիկ, որք զբազմանունան փաղանունս

4—5 Ա. քանզի—բառքն] Ել. τὸ αὐτὸ γὰρ αἱ δύο λέξεις δηλοῦσι, καὶ ἔστι πο-
 λύνυμον 143,7. 5—6 Ա. Եւ ոչ—յարանունք] Ել. οὐδὲ τὸ ἀρετὴ καὶ σπου-
 δαῖος 143,7—8. 8 Ա. որպէս հաղորդութիւն եւ հաղորդեալ] Ել. ὡς μετέχοντας καὶ
 μετέχομένους 143,9. 11 Ա. ոչէ. ասացելոց փիւ. կոյս. 22 Ա. զհաղորդու-
 թիւն փիւ. զառասութիւնն. 26 Ա. Հանգէտ—Լանտեայրն] Ել. ἴσον θυμὸν ἔχον-
 τες 143,24. Հ.ս. Hom. P. 720. 28—2 Ա. Եւ ոչ—յորմ] Ել. οὐδὲ τοὺς λέγοντας
 τὰ πολύνυμα συνώνυμα ἀποδεκτόν, ὥς τὸ ζῆφος μάχαιρα σπάθη ἄορ 143,25—27.

կոչեն. որպէս խաղ, դադապը, մարտացու, վաղակաւոր, սուսեր, նրան: Եւ ոչ զընդհոռու պարտ է ընդունել, որը հակորոշեն զյարանունսն անուանականաց եւ քայականաց: Բանգի է Փափկանէս ի փափկութենէ եւ Աստուածանէս յաստուծու. իսկ քայականը՝ ի սիրելոյ սիրեմ եւ յիմանալոյ իմաստուն. զոր 5 պարտ է զամենայնս յարանունս կոչել. իսկ նորա զոմանս անուանականս կոչեն եւ զոմանս՝ քայականս:

Արդ յետ խնդրելոյ զգանազանութիւնս յարանունցն՝ խնդրեսցուր եւ զգանազանութիւնս զառ ի միոջէն եւ առ մին: Արդ՝ զանազանին այսորիկ միմեանց, վասն զի ի վերայ յարանունցն 10 չորից պէտք, որպէս ասացար, իսկ ի միոջէն եւ առ մին երկուց պէտք են՝ հաղորդութեան իրի եւ զգանազանութեան. որպէս պատկերին եւ յարացուցի (քանզի ոչ ունին անուն հասարակ), եւ դարձեալ՝ առողջային առ եւ առողջային կերակուր ոչ ունին անուն հասարակ, այլ իր: Արդ՝ այսորիկ այսպէս: Բայց արդ 15 եկեսցուր ի նոյն ինքն ըստիցն հաւաստութեանն մեկնութիւն:

„Փաղանունք ասին՝ որոց եւ անուն հասարակ եւ քան զոյացութեանն նոյն. որպէս՝ կենդանի՝ մարդ եւ արջառ“.

Զնոյն յարացոյց առնու ի պէտս՝ զոր եւ հոմանունցն. քանզի անտ ասէր՝ „կենդանի մարդի եւ զրիցեալն“, իսկ աստ՝ „որզոն՝ 20 կենդանի՝ մարդն եւ արջառն“: Զոր վասն այսորիկ ստի առնել, զի ցուցցէ՝ եթէ մարթ զոյ զնոյն եւ հոմանուն զոյ եւ փաղանուն. քանզի նոյն ինքն նոյնում ըստ նոյնում եւ հոմանուն եւ փաղանուն՝ որպէս երկու Բարեխոյսանէսը. քանզի եթէ որպէս տիրա-

2 Ա. զընդհոռու] Էլ. γρηματικὸς 143,27. 3—5 Ա. Բանգի — [խնայուն] Էլ. εἶσι δὲ ὀνοματικά τὸ Ἰρῶσαν ἀπὸ τοῦ ἱρῶς καὶ τὸ Θέων ἀπὸ τοῦ Θεός, ῥηματικά δὲ τὸ Φιλῆμων νοήμων ἀπὸ τοῦ φίλῳ καὶ νοῶ 143,28—30. 11 Ա. „... պէտք 21] Էլ. χρεία 143,34. 12 Ա. զգանազանութեան] Էլ. διαφορᾶς ὀνόματος 143,35. 12—13 Ա. որպէս պատկերին եւ յարացուցի] Էլ. ὡς ἐπὶ τοῦ ἱατρικόν βιβλίον, ἱατρικὸν βιβλίον 143,35—36. 13—15 Ա. եւ դարձեալ — այլ իւր] Էլ. καὶ ὕγεινόν οὖρον καὶ ὕγεινόν σιτίον. ταῦτα γὰρ ὄνομα οὐκ ἔχει κοινόν ἀλλὰ πρᾶγμα 143,38—1. 15—16 Ա. քայց — մեկնութիւն] Էլ. χωρήσωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τῇ κατὰ λέξιν ἐξηγήσειν 144,2. 21 Ա. կենդանի] Էլ. ζῷα. 24 Ա. որպէս երկու Բարեխոյսանէսը] Էլ. ὡς οἱ δύο Εὐβουλοὶ 144,9. 24—4 Ա. քանզի եթէ — փաղանունսր նշանին] Էլ. ζῷα.

կանս անուն առցէ զդոսա զԲարեխորհրդանէսսդ՝ հոմանունը
 գոն. իսկ եթէ ի վերայ շարագրեցելոց առցի, որպէս առասա-
 կանք բարեխորհուրդ եւ բարեխորհուրդ՝ յայնժամ փաղանունը
 եղանին. եւ կամ նոյն ինքն այլում եւ այլում ըստ այլում եւ
 5 ըստ այլում եւ հոմանուն եւ փաղանուն, որպէս Սոկրատէս իւր
 պատկերումս հոմանուն, իսկ Պլատոնում՝ փաղանուն, որպէս
 մարդում. եւ կամ նոյն ինքն նոյնում ըստ այլում եւ այլում հո-
 մանուն կամ փաղանուն, որպէս երկու Էանտեայքն (բանգի
 երկու Էանտեայքն ըստ Էաս եւ Էաս Յայնի հոմանունը, իսկ
 10 ըստ մարդ գոլումս փաղանունը). կամ նոյն ինքն այլում եւ
 այլում ըստ նոյնում հոմանուն եւ փաղանուն, որպէս յարա-
 ցոյցն Արիստոտելի. քանզի կենդանին նոյն ինքն գոլով՝ այլում
 եւ այլում հոմանուն եւ փաղանուն. քանզի զրիցելում՝ կենդա-
 նումս հոմանուն, իսկ ծիում եւ արքաոում փաղանուն՝ որպէս
 15 կենդանեաց:

»Ձի եթէ քացատրեացէ՝ որ, զինչ է նոցա երկարանչիւր ումեր
 կենդանին գոլ՝ յատուկ իւրարանչիւր ումեր քան քացայտրեացէ՝:

Այլ է ասել կենդանումս գոլ եւ այլ է ասել կենդանի գոլ: Այլ
 է ասել մարդում՝ գոլ եւ այլ է ասել մարդ գոլ. քանզի ի վերայ
 20 պարզիցն նոյն է՝ աստուծոյ գոլ եւ աստուած գոլ. իսկ ի վե-
 րայ շարադրիցելոցն ոչ նոյն. քանզի եթէ ասեմ «զմարդ»,
 գերկոսին նշանակեմ՝ զհոգի եւ զմարմին. իսկ եթէ ասեմ
 «մարդում», զպարզն նշանակեմ՝ զհոգի միայն. քանզի քանա-
 կան հոգի է, որ տեսակարարէ՝ զմարդն. քանզի ամենայն իրո-
 25 ղութիւնք տեսակաւ որոշին եւ ոչ նիւթով: Եւ արդ՝ վասն զի
 կենդանին պարզ է, որպէս տեսակ՝ մարմն զոյ զանազանաբար
 (°) անուանել. վասն որոյ եւ Արիստոտել՝ ընդարձակութիւն
 ունելով՝ «կենդանումս գոլ» ասաց:

10—12 Ա. կամ—Արիստոտելի] El. η το αυτό ἄλλω καὶ ἄλλω κατὰ τὸ αὐτό,
 ὡς τὸ παρδείγμα Ἀριστοτέλους 144,14—15. 18—20 Ա. Այլ է—աստուած գոլ]

Ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν ζῶν εἶναι καὶ ζῶν εἶναι καὶ ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀνθρώπων εἶναι·
 ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀπλῶν ταῦτόν ἐστιν, οἷον θεῶν εἶναι καὶ θεῶν εἶναι 144,20—22.
 20 Ա. աստուած փի.—աստուծոյ. 23 Ա. մարդում] El. ἀνθρώπων εἶναι՝ 144,23—24.

26 Ա. քանազանաբար] El. ἀδιαφόρως. 27—28 Ա. վասն որոյ—ասաց] El. αὐ-
 τὸς δὲ ὡς ἀδειαν ἔχων τὸ ζῶν εἶναι ἔθηκεν 144,26—27.

ԸՆԴԻ ԱՅՍՈՍԽԻ ԷՍԵՆՏԻԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԾՈՎ, ԵՆԻ ԱՌԱՋԻԿԸ
ՊՐԱԿՔՍ. ԺԷ

„Յասիցելոցն՝ է ինչ որ ըստ շարամանութեան ասի“.

Եւտ հոմանունց եւ փաղանունցն եւ յարանունցն, որոց իւրա-
բանչիւր որ յայտ առնէր զՅամպղիբեան դիտաւորութիւնն յու- 5
ղագս ծայնից զու պարզից՝ նշանակաւորաց զպարզ իրողու-
թիւնսն ընդ մէջ պարզից մտածութեանց՝ զայ Արիստոտէլ եւ ի
նոյն ինքն ի ստորոգութիւնսն:

Այլ յատաջ քան զսոցայցն փարդապետութիւն բաժանէ: զս-
սացեալսն ըստ շարամանութեան եւ առանց շարամանութեան. 10
իսկ զգոյսն՝ յընդանուր գոյացութիւն եւ յընդանուր պատա-
հումս, ի մասնական գոյացութիւն, ի մասնական պատահումս:
Սէ զայս առնէ, որպէս զիցուցցէ՝ եթէ որպիսիք ասիցեալք զոն
ստորոգութիւնքն առանց շարամանութեան եւ որպիսիք որ են
ընդանուր գոյացութիւն եւ ընդանուր պատահումս*, մասնա- 15
կան գոյացութիւն եւ մասնական պատահում:

Արդ՝ զերկոսին բարժանէ Արիստոտէլ՝ եւ զասիցեալսն եւ
զգոյսն: Բայց յայտոսիկ նախադասէ՝ զբաժանումս ասիցելոցն՝
որպէս կարծառաստ. զի մի՛ նախ եւ առաջին յաղագս այլ բա-
ժանման առելով, ի բազում ժամանակս զնովա փարելով եւ 20
ոչ յիշելով զմիսն եւս՝ կարծիս տացէ զնմանէ միայնոյ բուռն
հարեալ. որ երբեմն եւ այսպէս յառնել նորա՝ կարծեցին ոմանք
զմիոյ միայնոյ բուռն հարեալ: Բանզի ոմանք յաղագս ծայնից
միայն եւ ոմանք յաղագս իրողութեանց միայն, որպէս վերա-
գոյն ստացար: Սէ զմի միայն բաժանումս եթէ առեալ էր ի կիր՝ 25
կամ զասիցելոցն միայն եւ կամ զգոյիցն միայն, գտեալ լինէր
եւ այնպէս զխնդրելին, ի ծեռն ասիցելոցն զիրողութիւնսն՝ եթէ
արդարեւ ասին ծայնք եւ ասին իրողութիւնք. եւ զգոյս միայն,
եթէ բաժանեալ էր յընդանուր գոյացութիւն եւ յընդանուր

3 Ա. ասի եւ է արակր ժէ. 9—10 Ա. բաժանէ — շարամանութեան] Ել. δια-
ρεῖ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ ὄντα, τὰ μὲν λεγόμενα εἰς τὰ μετὰ συμπλοκῆς καὶ ἀνευ συμ-
πλοκῆς 145,9—4. 14—16 Ա. եւ որպիսիք — պատահումս] Ել. ποῖα δὲ ὄντα, ἔτι
καθόλου οὐσία <καὶ> καθόλου συμπερηκός, ἀλλ' οὐ μερικὴ οὐσία οὐδὲ μερικὸν συμ-
περηκός 145,7—8. 22 Ա. նորայ.

պատահումն, եւ ի մասնական զոյացութիւն եւ ի մասնական պատահումն՝ եւ այնպէս գտնաւ լինելի զխնդրելին. քանզի հանութիւն եւ մասնականն ծայնից են, իսկ զոյացութիւն եւ պատահումն՝ իրողութեանց:

- 6 Արդ՝ երկից բաժանմանց ի կիր արկեցելոց առ ի յԱրիստոտէլէ եւ որոշեցելոց ի միմեանց՝ միոյն որ ասէ, եթէ յասիցելոցն ոմանք ըստ շարամանութեան եւ ոմանք առանց շարամանութեան. իսկ միւսոյն, որ ասէ, զոյիցն ոմանք ընդհանուր զոյացութիւն եւ ընդհանուր պատահումնք եւ մասնական զոյացութիւն եւ մասնական պատահումն. եւ միւսոյն եւս բաժանման, որ բարժանէ զառանց շարամանութեանն ի տասն ստորոգութիւնն:

- Արդ՝ ոմանք զբաժանումն զայս զերիս մի իմացան շարունակ, ասելով այսպէս՝ եթէ ասիցելոցն ոմանք ըստ շարամանութեան ասին եւ ոմանք առանց շարամանութեանն. եւ առանց 15 շարամանութեան ի տասն ստորոգութիւնս, իսկ ըստ շարամանութեանն յընդհանուր զոյացութիւն, յընդհանուր պատահումն, ի մասնական զոյացութիւն, ի մասնական պատահումն: Առ որ ասեմք, եթէ խաբիմք յառաջարկութենէ բանիցդ՝ ընդհանուր զոյացութիւն իմանալով ընդհանուր պատահումն, մասնական 20 զոյացութիւն մասնական պատահումն եւ շարամանեալ զնոսա կարծէք: Բանզի շարամանեալն եւ պարզն առ ի յԱրիստոտէլէ ոչ յառաջարկութեամբ որոշի, այլ նշանակեցելով. եւ պարզ առ ի նմանէ վարկանի շարաբերեալ անուանցն՝ Ազոաւ վէմ, Արեոպագոս, Սոր քաղաք. եւ նոյն ինքն սահմանդ պարզ է առ 25 ի յԱրիստոտէլէ, որ ասէ՝ մարդ կենդանի բանաւոր մահկանացու մտաց եւ հանճարոյ ընդունակ, վասն զի մի իրս նշանակեն:

6—8 A. եթէ յասիցելոցն—որ ասէ զոյիցն] El. չէր. զոյիցն.

8—9 A. «17. ընդհանուր զոյացութիւն են եւ ոմանք ընդհանուր պատահումնք.

11 A. զառանց շարամանութեանն] El. καὶ τὰ μετὰ συμπλοκῆς καὶ

τὰ ἀνευ συμπλοκῆς 145,33—34. 17—20 A. Առ որ ասեմք—մասնական պատահումն] El. πρὸς οὓς λεκτέον ὅτι κακῶς ἀπατάσθαι ἐκ τῆς προφορᾶς τῆς καθόλου οὐσίας

καὶ μερικῆς οὐσίας, καθόλου συμβεβηκότος καὶ μερικῶν συμβεβηκότος 145,33—34.

28 A. քաղաքեալ անուանցն] El. τὰ σύνθετα τῶν ὀνομάτων 145,33. 23—26 A.

Ազոաւ վէմ—ընդունակ] El. Κόρακος πέτρῃ, Ἄρειος πάγος, Νεάπολις καὶ αὐτὸ τὸ

ζῷον λογικόν θνητόν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ὁ ὁρισμός, ἀπλᾶ πάντα ταῦτα πᾶρὰ

τῷ Ἀριστοτέλει 145,33—35. 24 A. Արիստագոս.

Իսկ շարադրեալք առ ի նմանէ այն են, որ քազում իրս նշանակեն, որպէս հոմանունք ամենայն՝ որպէս շուն ծայն. քանզի շուն ծայն քազում իրս նշանակէ:

Դարծեալ տարակուսեն ոմանք ասելով, եթէ զհարդ զայնոսիկ, որք ըստ շարամանութեանն են՝ դասեաց այնց, որք ոչ 6 ըստ շարամանութեանն են: Եւ ասեմք՝ եթէ որպէս հաւաստագոյն եւ ծանալթագոյնս (քանզի հաւաստագոյնք են շարադրեալքն քան զպարզսն), եւ վասն զի շարամանեալքն դրութիւն իմս յայտնեն (իսկ դրութիւնն յառաջագոյն է քան ի քաց բարձումս), եւ զի յանգումս կանխեցելոցն սկիզբն հանդերձեցելոցն 10 նղիցի, եւ զի յանգեցցի առաջին հատածն ի սուղ թիւս ստորոգութեանցն, եւ սկիզբն արասցէ նրկորդի նոյն ինքն ի վարդապետութենէ ստորոգութեանցն:

«Որդոն՝ մարդ, արջառ, ընթանայ, յաղթէ».

Բարիորք յարացոյցս արկ ի կիր ի մէջ անուան եւ բային 15 այլ եղեալ անուն, որպէս զի մի՞ եւ կամաւք յընթեռնուլն սխալեցուք եւ ըստ շարամանութեան ընթերցուք: Բանզի ըստ շարամանութեան է՝ ասելն «մարդ ընթանայ». գոր մարթ է ընթեռնուլ եւ առանձին «մարդ», առանձինն եւ «ընթանայ»: Այլ եթէ այդպէս դրեալ էր, եթէ «մարդ, ընթանայ»՝ քազում ան- 20 քամ սխալէր ընթերցաւն եւ ըստ շարամանութեան կարծէր գոլ: Վասն որոյ ի միջի եղելոյ այն անուն «մարդ, արջառ, ընթանայ, յաղթէ» եւ ոչ կամաւք սխալել կարէ յընթեռնուլն: Իսկ քայս ի կիր էառ գերորդ դիմին եւ ոչ զառաջնոյն եւ ոչ գերկորդին, վասն զի յայտրիկ սահմանեալ դիմին են. քանզի 25 յորմէ քանն եւ առ ոյ քանն: Իսկ ներորդ դիմին քայք, թէպէտ

2—3 A. որպէս շուն—նշանակէ] El. ὡς τὸ κύων (τοῦτο γὰρ πολλὰ σημαίνει) 146,1.
 3 El. 146,1 καὶ αὐτό—146,9 ἀπαμειβόμενος] A. չէք. 16 A. զի մի եւ կամաւք] El. ἵνα μὴδὲ ἀκοντες 146,19.
 17—18 A. Զանգի—ընթանայ] El. μετὰ συμπλοκῆς γὰρ ἦν τὸ ἀνδρῶπος τρέχει ὅλον τοῦτο 146,20—21. 19 A. «չէ. եւ զընթանալն առանձին քի. ընթանայ. 20—22 A. քազում—գոլ] El. ἵσως ἐσφαλ-
 λετό τις περὶ τὴν ἀνάγνωσιν κατὰ συμπλοκὴν αὐτὰ νομίζων εἶναι 146,23—24.
 28 A. եւ ոչ—յընթեռնուլ] El. οὐδὲ ἀκοντες ἀπαρτάνομεν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν 146,25.
 28 A. վասն զի—դիմին են] El. ἐπειδὴ ταῦτα ὠρισμένα εἰσὶ τὰ πρόσωπα 146,26—27.

ևւ ածենն ի ներքս դէմս, սակայն սնորիշ դէմս ածենն. բանդի
ամենայն սամմանական բայ դէմս ածէ ի ներքս, վասն այտ
րիկ շարամանել կարծի: Իսկ երրորդ դիմին բայք, թէպէտ եւ
ի ներքս ածենն ի հարկէ դէմս, սակայն սնորիշ ածենն եւ վասն
այտրիկ ոչ թուին զու շարամանեալք: Եւ եթէ ի կիր առեալ
էր զանորիշ բայսն, որք ամենեւին ոչ գոն շարամանեալք վասն
ոչ դէմս ի ներքս ածելոյ, բայց զի զառաջին յորացոյցն լուծա-
նել կամեցաւ եւ ըստ շարամանութեան եւ ստանց շարամա-
նութեան գնա առնել:

10 *ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻՎԱ
ՊՐԱԿԱՆ ՊՐԱԿԱՆ ԺԸ*

«Իսկապես է ինչ որ գննված»...

Յետ քաժանման ասիցելոցն գալ եւ ի քաժանումն գոյիցն։
 Եւ երկուս առնու հակադրութիւնս, զմին՝ յասիցելոցն եւ զմին՝ ի
 15 գոյիցն. յասացելոցն՝ զընդհանուրն եւ զմասնականն, իսկ ի գո-
 յիցն՝ զգոյացութիւն եւ զպատարումն։ Եւ շորս առնել շարամա-
 նութիւնս՝ զընդհանուր գոյացութիւն եւ զընդհանուր պատա-
 հումն, զմասնական գոյացութիւն եւ զմասնական պատահումն։
 Եւ յայտոսիկ նախադասէ զընդհանուր գոյացութիւն՝ որպէս գո-
 20 յացութիւն եւ որպէս սամման։ Իսկ երկրորդ դասէ՝ զմասնա-
 կան պատահումն, որպէս ամեննեւիմը հակակալ յանուր գոյացու-
 թեանն. գոր պարտ էր ի վերջոյ դասել՝ որպէս զստրուկս յուս-
 գունիցն եւ քարշել յընդհանուր գոյացութենէ. քանզի նակակա-
 յիցն մի է գիտութիւն։ Իսկ այլ երկուս եւս հակակացելոց եւ
 25 սուսացելոց ումնմն գոյացութիւն գոլ եւ ումնմն յանուր գոլ՝ զտի-
 րական վարկն տալ ընդհանուր պատահման վասն չորից

10—11 Λ. ἔσθι—αἰρωμένη σφ] El. εἴρη.
 πριεξυ υαυρμινυ] El. καὶ ὡς καθόλου καὶ ὡς

19—20 Ա. որպէս զոյացութիւն եւ
147,12. 22—23 Ա. որպէս

24—26 Α. *ἡσυχία — φασίχην ἡσυχίαν* | Εἰ. τῶν δὲ
 λοιπῶν δύο δικαιολογουμένων καὶ τοῦ μὲν λέγοντος οὐσίας εἶναι τοῦ δὲ καθόλου εἶ-
 ναι, τὸ πῦρος δίδωσι καὶ τὴν ψῆφον 147,16—17.

պատճառաց. նախ և առաջին՝ զի ընդհանուրքն կերպարանին ստորոգութիւնը և ոչ գոյացութիւնք գրլով. և զի ընդհանուրն մակացոյս զմեզ առնէ՝ և ոչ մասնականն, և այսու նախապատուազոյնը եմք քան զանբանսն՝ ճանաչելով գիտնութիւնն. ապա թէ՛ ոչ ի մասնական գիտութիւնսն պատուականագոյնը են քան 5 զմեզ անասունն, ունելով սգայութիւնս ոմանս ստուգազոյնս քան զմերս. և զի ի գոյացութենէ՝ սկիզբն արացէ և ի գոյացութիւն յանգեցէ և ի միջի պահեցէ զպատահմունս՝ որպէս գտկարս. քանզի ամենայն ուրեք ըստ բերդողականին «գլոխն ի մէջ վարեաց»։ Քանզի այսպէս և ի վերայ երկնայինցն և 10 ենթալուսնեայցն տեսանեմք. վասն զի երկնայինքն պարունակեն, և ենթալուսնեայքն պարունակին. և դարձեալ՝ յենթալուսնեայսն գիտնասն և զծորագոյնսն, այսինքն՝ զջուր և զաղ. քանզի աղ և ջուր պնդին ի ցամաքիցն՝ ի հոյ և յերկրէ։ Եւ արդ՝ այսորիկ յաղագս այսոցիկ։

15 *

Այլ եթէ այսպէս էր անուանեալ Արիստոտէլի, որպէս մեր՝ ընդհանուր գոյացութիւն, ընդհանուր պատահմունս, մասնական գոյացութիւն, մասնական պատահմունսն՝ թերեւս արդեւ զերծեալ էար յաշխատութենէ։ Այլ վասն զի ոչ այսպէս անուանէ զնոսա, այլ փոփոխէ զանուանս նոցա՝ պարտ է խնդրել, եթէ 20 վասն էր փոփոխեաց զանուանս նոցա։ Եւ ասեմք՝ եթէ վասն երկուց պատճառաց. կամ վասն ենթագրեւոյ միանգամայն և գոյացեւոյ զիրողութիւնսն. քանզի ասել «ըստ ենթակայում» և ենթագրեաց և գոյացոյց. քանզի ըստ ենթակայումս զըստ ոման ստորագիշ յայտ առնէ։ Եւ զնոյն և ի վերայ այլոցն աս- 25 աացես։ Եւ կամ զի ցուցցէ, եթէ ոչինչ կայ ասելի քան զըրրոս զայստիկ. վասն այսորիկ հակասաբար ասաց, որպէս զի կամելով մի՛ վրիպեցուր և կարծեցուր ընդ մէջ ինչ գրել այլս

2 A. գոյացութիւնս] El. οὐσίαι 147,19.

9—10 A. քանզի — վարկաց] El.

πανταχού γὰρ τὸ 'κακούς ὄ'ς μέσσον ἔλασσε' 147,84—85. 25. Hom. Δ 299. 27 A. կամելով] El. ἀκοντες 148,5.

28—2 A. և կարծեցուր — կոծատին] El.

καὶ νομίσωμέν τι μέσον εἶναι τούτων· πίντως γὰρ δύο πραγμάτων καταφατικῶς προφορομένων καὶ ἀντικειμένων ἀλλήλοις νομίζεται τι μέσον εἶναι· διὰ τὸ ἄλλων ὁμοίως καταφατικῶς προπρορομένων εὐρῆσθαι τι μέσον, ὅσον ἀρτίου καὶ περισσοῦ 148,5—8.

այսոցիկ. վասն զի է այլոց նմանաբար ստորասարար յառաջ-
բերեցելոց գտանել ինչ միջակ. որզոն՝ դարին եւ կոծատին,
հիւանդութեան եւ ողջութեան կարծի ինչ ընդ մէջ գոլ վասն
գտանելոյ եւ ի վերայ այլոց հակակայիցն միջակ. որզոն՝ սպի-
5 տակին եւ սեւոյն՝ գորշն, եւ ջերմոյն եւ ցրտոյ՝ գաղջն: Սոյնպէս
եւ ի վերայ այսոցիկ տեսանիւր, եթէ ասացեալ էր ստորասար-
ար. զի թէ ասացեալ էր ընդհանուր եւ մասնական գոյացու-
թիւն եւ պատահումն՝ կարծիւր լինել միջակ ինչ նոցա: Արդ՝
վասն զի ոչինչ է միջակ նոցա, վասն այսորիկ հակասարար՝
10 զընդհանուրն կոչելով. « ըստ ենթակայում », իսկ զմասնականն՝
« ոչ ըստ ենթակայում », իսկ զպատահումն՝ « նենթակայում »,
իսկ զգոյացութիւն՝ « ոչ նենթակայում ». Բանգի հակասարար
ասիցեցն ոչինչ գտանի միջակ: Իսկ հակասութիւն է կոխ
ստորասութեան եւ բացասութեան. որզոն՝ որպէս յորժամ՝
15 ասեմ « սպիտակ է — ոչ է սպիտակ ». որոց ոչինչ միջակ գոյ:
Եւ այսորիկ այսպէս:

Բայց խնդրեսցի, եթէ վասն էր չորից եւոց գերկումն մի-
այն ենթագրէ՝ զպատահումն եւ զմասնական: Եւ ասեմք, եթէ
որպէս կարճառատասէր գերկումն միայն ենթագրէ. իսկ որ-
20 պէս արուեստաւոր՝ գերկումն ոչ վայրասաւարս, այլ զմինն յեր-
կաքանչիւրոցն առնելով հակադրութեանց՝ հրամայէ մեզ յա-
ղազս այլոցն մտածութիւն ունել. Բանգի ի ձեռն « նենթակա-
յումն » գամք ի մտածութիւն « ոչ նենթակայում », եւ ի ձեռն « ոչ
ըստ ենթակայում » գամք ի մտածութիւն « ըստ ենթակայում »
25 եւ ոչ նենթակայում: Բայց զի խնամաւ յոռագունիցն զայտ-
սիկ ենթագրէ, զի մի՛ վասն նուազութեան գորոյն սողոսկեսցի
որպէս եթէ եւ կարծեսցի ամենեւին ոչ գոլ:

9—10 A. վասն այսորիկ հակասարար՝ զընդհանուրն կոչելով] El. ἀντιφατικῶς
αὐτὰ προήγαγε, τὸ μὲν καθόλου καλῶν 148,13—14. 14 A. որզոն՝ որպէս յոր-
ժամ ասեմք] El. οἷον ὡς εἶπεν εἴπης 148,17. 23—24 A. եւ ի ձեռն ոչ ըստ ենթա-
կայումն] El. διὰ δὲ τοῦ «οὐ καὶ» ὑποκειμένου 148,23—24. 26—27 A. զի մի՛—
ոչ գոլ] El. ἵνα μὴ δι' ἀμυδρότητα τοῦ εἶναι ἐλίσθησθαι πῶς καὶ ἐσθῆ μὴ δ' ὅλως εἶ-
ναι 148,26.

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԺՈՂ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿՆ
ՊՐԱԿԷՍ. ՊՐԱԿԷ ԺԹ

„Նենթակայում ասեմք որ յումեր ոչ իբր մասն գոլ“...

Զորից բարբառոց անծանաթից մեզ ելոց՝ նենթակայում,
ոչ նենթակայում, ըստ նենթակայում, Հոչ ըստ նենթակայում՝ 5
երկուս միայն յայսցանէ նենթագրէ իմաստասէրս. զայնս՝ որը
յոռիքն են զնենթակայում, որ է պատահումս եւ մասնականն:
Եւ նախադասէ զնենթակայումս կարող գոլ եւ ընդհանուր. այլ նա
զի եւ ստորոգութիւնքն ընդհանուրքն որոշին, այլ ոչ եթէ՝ մաս-
նականաւ. իսկ մասնականն ընդհանուր գոլ եւ ոչ նրբեր կա- 10
րող զոյ: Եւ պարտ է գիտել, թէ նենթակայում ոչ է սահմանս որ-
պէս հոմանուն. վասն զի յինն ստորոգութիւնսն տեսանի:
Բայց ընդհանրապէս իսկ ասելն, եթէ եւ ոչ միում ընդհանուր
բարբառոյ մարթ զոյ սահման տալ. որովհետեւ սահմանը զա-
ղորդութիւն իրաց խնդրել, իսկ հոմանունը անուն միայն: 15
Բայց սակայն նենթագրութիւնն նենթակայումս ունի զամե-
մատն սահմանի. քանզի նոյն ինքն „յումերն“ սեռում համե-
մատի, իսկ բաղկացուցչաց զանազանութեանց „ոչ իբր մասն
ելով, անկար զատ գոլ յայնմանէ՝ յորում էն“: Զորից պէտք
են, որպէս զի եղիցի նենթակայում. քանզի պարտ է յումերն 20
գոլ ամենայն իրար (քանզի ահա միտք աստուածայինը,
բանական հոգի, ոչ է պատահումս, վասն զի եւ ոչ յումերն է).
եւ դարձեալ՝ պարտ է ոչ որպէս մասն գոլ յումերն

1—2 A. ընդ այսոսիկ—պրակք ժԹ] El. 148. 4 A. Զորից—կուց] El. 148. 5 A. նենթակայում. 5 A. Ըստ, ոչ ըստ
նենթակայում. 7 A. Զոր, զնենթակայում] El. 148. 6 A. Ըստ, ոչ ըստ
նենթակայում] El. 148. 7 A. Զոր, զնենթակայում] El. 148. 8 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 9 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 10 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 11 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 12 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 13—14 A. Բայց—սահման տալ] El. 148. 15 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 16 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 17 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 18 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 19 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 20 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 21—22 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148. 23 A. Եւ նախադասէ—ընդհա-
նուր] El. 148.

(քանզի անա ծեռն յումերն գոլով, ի մարմնում, ոչ է պատաս-
 հումս, վասն զի մասն է մարմնոյն). պարտ է եւ անկար-
 գատ գոլ յայնմանէ՝ յորում էն (քանզի անա Սոկրատէս յումեր
 տեղում գոլով, ի Լիւկիում, եւ ոչ գոլով մասն տեղոյն՝ ոչ է պա-
 5 տահումս, վասն զի կարող զոյ գատ գոլ յայնմ տեղոջ՝ յորում
 էն). պարտ է եւ ի նմա զգոյութիւն ունել. քանզի անա Սոկրատէս
 յումերն գոլով ի Պեղղոպոնէսիական ժամանակս եւ ոչ գոլով
 մասն ժամանակացն եւ ոչ կարելով գատ գոլ ի Նոցանէ, սա-
 կայն ոչ է պատահումս, վասն զի ոչ ունիւր զգոլն ի Նոսա. քանզի
 10 եւ ոչ գոյացութիւն ի ժամանակում զգոլն ունի պատահման
 ելում. այլ ժամանակն ի գոյացութեան ունի զգոլն՝ որպէս պա-
 տահումս: Բայց են մետասան նշանակութիւնք յումերն. կամ ի
 ժամանակում՝ որպէս Սոկրատէս ի Պեղղոպոնէսիականս, կամ
 ի տեղոջ՝ որպէս ի Լիւկիում Սոկրատէս, եւ կամ յամանում՝ որ-
 15 պէս զինի սափորում եւ ցորնն ի կեղծում (եւ է թերեւս ուրեր
 տեղի ամանն անշարժ, իսկ սամմանն տեղի շարժուն), եւ կամ
 որպէս ըզլոր ի մասունս՝ որպէս տասն ի յութման եւ յերիս.
 կամ որպէս մասունք ի ըզլորում՝ որպէս եւթն եւ երեք ի տա-
 սին (եւ քարիոր սասացար զըզլորն եզաքար, իսկ զմասունսն
 20 յոքնաքար. քանզի ամենայն ըզլոր մի է, իսկ մասունքն յորունք).
 եւ կամ որպէս սեռ ի տեսակում՝ որպէս կենդանին ի մարդում.
 եւ կամ որպէս տեսակ ի սեռում՝ որպէս մարդ ի կենդանումս
 (եւ աստանաւոր յիրաւի եզականաքար արտածայնին երկորին՝
 սեռ ի տեսակում եւ տեսակ ի սեռում, իսկ ի վերայ ըզլորին
 25 եւ մասանցն՝ ըզլորն եզաքար եւ մասունքն յորնաքար, վասն
 զի ըզլորն յիրում միում մասին ըզլորաքար ոչ կարող զոյ տե-
 սանիլ, իսկ սեռն ըզլորի ի նքեամք ի միում տեսակում՝ կարող
 զոյ տեսանիլ. քանզի անա հանգիստաւոր ունիմք ամենեւեբան

2—3 A. պարտ է—յորում [ւ] El. 3είλει τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς ὑποστῆναι 149,8—9.
 5 A. յորում էւ El. 26. 9 A. ի Նոսա El. ἐν τῷ χρόνῳ 149,14. 15—16 A.
 եւ է թերեւս—շարժուն El. καὶ εἴη ἂν ὁ μὲν τόπος ἀγγεῖον ἀκίνητος τὸ δὲ ἀγγεῖον
 τόπος κινούμενος 149,18—19. 19 A. եւ քարիոր—եզաքար El. καὶ ὅλως τὸ μὲν
 ὅλον ἐνικῶς λέγεται 149,21. 28—1 A. քանզի—զամանս El. ἰδοὺ γὰρ τοῦ ὁρί-
 μοῦ ἐπίσης ἅπαντα μετέχει 149,28.

զսահման), եւ կամ որպէս տեսակ ի նիւթում՝ որպէս տեսակ անդրոց ի պղնծում, եւ կամ որպէս յարարչականում, ըստ որում ասեմք, եթէ ոչ են ի սա դիրք, այլ ի քնութեան, որ ստեղծանէ զսաղմն՝ կամ յիշխանականումս. կամ որպէս յաւարտականում, ըստ որում ասեմք՝ յիմաստասիրութեան ունի գոյսս. եւ կամ 6 որպէս նենթականում՝ որպէս զպատահումս ի գոյացութեան: Զայսոսիկ զմտասան նշանակութիւնս յումքն յոր ստորոգութիւնս վերարեւել: Դանգի իւրարանչիւր որ ի սոցանէ յայտ առնէ զայս ինչն յայտում կալ. իսկ կալն ուր ստորոգութեանն է: Բայց այսորիկ մտասան նշանակութիւնք ըստ 10 քնութեան են յումքն. իսկ այլքն անքնականք են, որպէս ապականութիւն յապականելումս անքնաւորապէս է:

Աստուստ տարակուսեն ոմանք երիս տարակուսանս. մի զայս՝ եթէ ըստ որում նշանակութեան մտասանիցդ նշան ի գծում է: Նւ ասեմք, եթէ որպէս տեսակ ի նիւթում. քանզի սե- 15 տակարարէ՝ զեզերեալ զիծն նշանն: Երկրորդ տարակուսութիւն է որ ասէ, եթէ բոլորն ի մասունս է՝ եւ ոչինչ է՝ բոլորն ըսյց մասունք՝ զիւրդ ոչ ինքն յինքեան զտանի զոլ սասցեալ: Առ որ ասեմք, եթէ ոչ բովընդակ ընթացակցութիւն ամենայն մասանց առ ի լինիլ բոլոր ինչ, այլ պէտք են եւ զրութեան եւ 20 ծելոյ եւ տեսակի՝ որ ի վերայ եղանին.

Երրորդ տարակուսութիւն է որ ասէ, եթէ զիւրդ նենթականայումս, պատահումս զոլով հակորոշեց տեղում եւ ժամանակում, պատահմանց ելոց եւ նոցին: Նւ ասեմք, եթէ ոչ եթէ տեղում եւ ժամանակում հակորոշեաց, պատահմանց ելոց, այլ այնոցիկ, 25 որք ի տեղում եւ ի ժամանակում են՝ գոյացութեանց ելոց:

2 A. անդրոց] El. τὸ ἀνδρῆντος 149,39

ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ τὸ πρᾶγμα 149,30.

El. ἢ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ ὁ φάμεν τὸ συμβεβηκός ἐν τῇ οὐσίᾳ 149,32-33.

7 A. 11-12 A. իսկ այլքն — անքնաւորապէս է] El. εἰς: γὰρ καὶ παρὰ φύσιν, ὡς ἡ φθορὰ ἐν τῷ φθιρομένῳ καὶ τὸ πῦρ ἐν τῷ ξύλῳ· καὶ ὁ δὲ φθὸς ἐν τῷ φθιρομένῳ παρὰ φύσιν 149,36-38.

18 A. զոլ ասարեալ] El. և Բ.

19-20 A. Առ որ — բոլոր ինչ] El. πρὸς ὃ φα- 17 A. — և և այլ ոչինչ.

28 A. — և և հակորոշեցու.

„Նենթակայում ասեմ“.

- Բարոք ասաց „ասեմ“, քանզի իներն այսպէս անուանեաց. քանզի որ այլոց են դրուծիւնք՝ անդ „ասին“ դնէ, որպէս „հոմանունք ասին, փաղանունք ասին“: Բայց մեր ցուցար զընթերաս 3 կան ենթագրուծիւնս, եթէ զիւրդ ունի գնամեմատն սեռում եւ բաղկացուցչաց զանազանութեանց. զի այսպիսի ենթագրուծիւնս որոշէ զնա ի տասն նշանակիցելոյն. քանզի յումերն որոշեաց զնա յորպէս բոլոր ի մասունսն. քանզի բոլորն ոչ որպէս այլ յայլում, այլ որպէս իներն յինքեան կարծի գոլ: Իսկ 10 ասելովն „ոչ որպէս մասն“ որոշեաց զնա ի յորպէս մասն ի բոլորում եւ յորպէս սեռ ի տեսակում եւ տեսակ ի սեռում. քանզի կարծի իմս, թէպէտ եւ ոչ տիրապէս, մասն գոլ տեսակ սեռի. քանզի զանազանութիւնս առեալ՝ կատարէ գտեսակ, եւ տեսակ մասն գոլ կարծի սեռի՝ որպէս մասնականագոյն քան 15 զնա. քանզի ոչ ասաց՝ „յումերն մի մասն գոլ“, այլ „մի որպէս մասն գոլ“. քանզի այսորիկ ոչ են տիրապէս մասունք: Իսկ ասելովն „յորում էն“, այսինքն յորում զգոլն ունի՝ որոշեաց զնա ի ժամանակէ եւ յարարչականէն եւ յաւարտականէն. քանզի ոչ եթէ յայտոսիկ ունի զգոլն, որպէս ցուցար: Իսկ յորպէս տեսակ 20 ի սեռում որոշէ զնա՝ յայն որոշէ որպէս տեսակ ի սեռում:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՏԵՍՈՒԹԻՈՒՆՍՍ. ՊՐԱԿՐՍ Ի

„Նենթակայումն ասեմ“.

- Նւ վասն զի ուսար զենթագրուծիւն նենթակայում եւ ցու- 25 ցար, եթէ ունի համեմատեալ սեռում եւ բաղկացուցիչ զանազանութեանց, սեռում՝՝ զումերն, իսկ բաղկացուցիչ զանազանու-

7 Ա. ի տասն նշանակիցելոյն] El. από τῶν δεκα σημειωμένων τοῦ ἐν τινε 150,17. 8 Ա. զնայ. 12—13 Ա. մասն — սեռի] El. μέρος εἶναι τοῦ εἶδους τὸ γένος 150,21—22. 17 Ա. այսինքն — ունի] El. καὶ ὁ λέγομεν ἐν αὐτῷ τῇν ὕπαρξιν ἔχειν 150,20. 18 Ա. ի ժամանակէ — յաւարտականէն] El. από τοῦ χρόνου, από τοῦ τόπου, από τοῦ ποιητικοῦ, από τοῦ τελικοῦ 150,27. 19—20 Ա. իսկ յորպէս — ի սեռում] El. τοῦ γὰρ ὡς εἶδος ἐν ὅλῃ χωρίζει αὐτὸ τὰ χωρίζοντα από τοῦ ὡς γένος ἐν εἶδει 150,28—29. 23 Ա. ասեմ գրաւիս Ի.

թեանց՝ զայլս ի բառիցն՝ բեր այսուհետև և առ քաղկացեալ
 ենթագրութիւնս զվայելուշ տարակուսանսն տարակուսեցուք:
 Նւ այսոքիկ են, որք ըստ առաւել ունականութեան և ըստ նո-
 ւազութեան դատախազեն: Նւ այնոքիկ, որ դատախազենն զա-
 ռաւել ունակութիւն՝ այսպէս ձեռնարկեն, եթէ և զոյացութեան 5
 պատկանի այսպիսի ենթագրութիւն. քանզի ահա Սոկրատէս
 յումք ի տեղոյ է և ոչ է մասն տեղոյ եւ ոչ կարէ զատ գոլ
 ի տեղոյէն յորում էն (քանզի ամենայն ուրեք ի տեղոյ է), սա-
 կայն ոչ է պատահումս: Առ որ ասեմք, եթէ զոր տեղի առնուք.
 զիրաքանչիւրն յորմէ որոշի թէ զհանուրն. իսկ եթէ զընդհա- 10
 նուրն՝ ամենեւեմ ոչ է ի նմա: Իսկ եթէ նեղեալք ասիցեն, եթէ
 ոչ ըստ իրաքանչիւրն ասեմք զսահմանեալն եւ ոչ զհանուրն,
 այլ զմասնականն՝ որ անորիշն է, թէպէտ եւ ամենայն իրար
 յումքն տեղոյ է Սոկրատէս. դարձեալ ասեմք, եթէ վերջին
 զանազանութիւնք ենթագրութեանդ ոչ պատկանի զոյացու- 15
 թեան, որ ասեն անկար զատ գոլ յայնմանէ յորում էն. քանզի
 ոչ եթէ Սոկրատէս զոյացութիւն գոլով՝ ի տեղում ունի զգոլ
 որպէս պատահումս, այլ տեղի ունի ի զոյացութեան զգոլն: Այս
 առաջին տարակուսութիւն:

Իսկ երկրորդ տարակուսութիւն է, եթէ ահա բոլորն ի մա- 20
 սունս գոլով՝ ոչ է բոլորն մասն մասանցն և ոչ կարող զոյ բո-
 լորն զատ գոլ ի մասանցն, սակայն ոչ է պատահումս: Առ որ
 ասեմք, եթէ ենթագրութիւն զումքն ունի և ոչ զումքսն. իսկ
 բոլորն յումքսն ասի գոլ եւ ոչ յումք. քանզի մինչ կարի նո-
 ւազ երկուս ունի մասունս ամենայն իրար բոլորն. վասն որոյ 25
 եւ վերստին տարակուսեն, եթէ եւ բոլորն յումք ասի. քանզի
 մի ոմն ի միտասան նշանակութեանցն ասիւր գոլ յումքն,

1 A. զայլս ի բառիցն / El. τὰ λοιπὰ 151,1.

ի նմա / El. εἰ μὲν τὸν καὶ ἔκαστα, τοῦτο χωρίζεται, εἰ δὲ τὸν καὶ ὅλου, οὐδ' ὅλων
 ἔστιν ἐν αὐτῷ 151,7-8.

12 A. զսահմանեալն. 14-16 A. դարձեալ —
 յորում էս / El. ἡμεῖς φάμεν ὅτι ἡ τελευταία διχορὰ τῆς ὑπογραφῆς οὐχ ἀρμόζει
 αὐτῷ, τὸ μὴ εὐνοῦσθαι χωρὶς ὑποστῆναι 151,11-12.

18 A. այլ — զգոլն / El. ἀλλ'
 εἰ ἀρα ὁ τόπος ἐν τῇ οὐσίᾳ ἔχει τὸ εἶναι 151,13.

23 A. զումքն, «շէ. յումքն. 24-25 A. քանզի — բոլորն / El. τοῦλάχιστον γὰρ ἐν οὗο μέρεσι τὸ ὅλον θεωρεῖται
 151,15.

27 A. մի ոմն «շէ. ի մի ոմն.

որպէս բոլոր ի մասունս: Եւ ասեմք, եթէ այս ասացաւ առ ի ցուցումն ոչ կարենլն պատահման ըստ ընքեան գոլ, եւ զի թէ-պէտ եւ եզական է արտածայնութիւնն, սակայն բազմութիւն նշանակէ. քանզի յումնք բազմութեան մասանց զոյ բոլորն եւ
 8 կամ յումնք քանակութեան մասանց տեսանի: Եւ այլազգ այսոքիկ տրամորոշին, զի բոլոր թիւ յիւր մասունս՝ որպէս ինքն յինքեան գոլ, իսկ պատահումն՝ որպէս այլ յայլում է: Այլ տարակուսութիւն է որ ասէ, եթէ եւ տեսակ ի նիւթում գոյով՝ ոչ մասն է նիւթոյ եւ ոչ անջատի (քանզի յանջատելն ապականի),
 10 սակայն ոչ է պատահումն՝ որպէս տեսակարարու նոյն ինքն եւ տեսակ, այլ զոյացութիւն. քանզի տեսակարարիցելոյ զոյացութիւն է: Առ որ ասեմք, եթէ պատահումն է տեսակ՝ վասն զի նիւթում որպէս եթէ պատահեաց, սակս եւ անջատի ի նմանէ: Իսկ շարադրիցելոյ զոյացութիւն է տեսակ եւ նիւթ, որպէս ամբողջ նորին:
 15 Վասն որոյ եւ նորա մասունք ասին եւ ոչ միմեանց. քանզի ոչինչ պակասին. քանզի ինքն մասն կարող զոյ լինիլ. վասն զի եւ ոչ եւթն երից մասն կարող զոյ լինիլ պակասելոյ քան եւթն: Այսորիկ են տարակուսանք այնոցիկ, որք զառանելութիւն դատախազն զենթագրութեանն: Իսկ որք զպակասութեան
 20 թիւն դատախազն՝ այսպէս ձեռնարկեն ասելով, եթէ ոչ ամենայն պատահման պատկանի բացատրեալ ենթագրութիւնդ, բայց միայն անանջատականումն: Առ որ ասեմք, եթէ որչափ ինչ յանջատիլ եւ ոչ յանջատիլ պատահման՝ ոմն անջատական եւ ոմն անանջատական է. իսկ որչափ ինչ կարողն զոլ զատ
 25 զոլ յայնմանէ յորում է՝ն՝ ամենայն պատահումն անանջատելի է.

2—3 A. եւ զի — արտածայնութիւնն] El. καὶ ὅτι ἐνικῇ μὲν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ἐν τινι 151,32. 6 A. բոլոր թիւ] El. τὸ μὲν ὅλον 151,34. 7 A. յայլմէ, ոչչ. յայլում է.

9 A. եւ ոչ անջատի] El. καὶ οὐ χωρίζεται τῆς ὀλῆς 151,37. 10 A. ոչչ. այլ է որպէս փ. որպէս. 10—11 A. սակայն — զոյացութիւն է] El. καὶ ὅμως οὐκ ἔστι συμβεβηκὸς ὥς εἶδος καὶ ὥς εἰδωποῖον τὸ εἶδος αὐτό, ἀλλ' οὐσία τοῦ γὰρ εἰδωποποιημένου οὐσία ἔστί 151,37—39.

12—15 A. վասն զի — պատահաց] El. τῇ γὰρ ὀλῇ συμβέβηκεν 151,30. A. վասն զի ջշւած է. 12 A. նիւթում: 14 A. զոյացութեան եւ.

15—18 A. եւ ոչ — քան եւթն] El. οὐκ ἀλλήλων μέρος] οὐδὲν γὰρ τοῦ λοιποῦ δύναται παρ' ἑαυτοῦ μέρος εἶναι· οὐδ' ἂν γὰρ ὁ ἐπτα τοῦ τρία λοιποῦ ὄντος παρ' ἑαυτὸν δύναται μέρος τοῦ δέκα εἶναι 151,38—34. 19 A. զենթագրութեանն] El. 288. 21 A. քանզի բազմութիւնն] El. αὐτῇ ἡ ὑπογραφή 151,36.

23 A. ոչչ. եւ ոչ յանանջատիլ. 24—25 A. իսկ — անանջ-

քանզի ոչ ասաց, եթէ «որ ոչն կարէ անչնսոիլ», այլ «որ ան-
կարն զոլ զատ զոլ»: Եւ ապա ասեն եթէ այո՝ կարող զոլ զատ
զոլ պատահումս. քանզի ահաանիկ անուշութիւն խընծորոյն
պատահումս զոլ՝ թողեալ զխնծորն՝ մնայ ի զգայարանում կամ
ի զոյացումս: Զայս տարակուսանս լուծանեն զանազանապէս. 6
Պղատուլն այսպէս՝ եթէ ոչ որոշեցաւ յենթակայէն, քայց ի
ծնոն անասնր բացազեղմանց զայ առ մեզ, որպէս յայտ առնեն
ըստ մասին նորա թառամութիւնր. քանզի ի ծառն ոչ թառամի՝
վասն առաւել զորոյ ներզեղման քան զարտազեղումս: Իսկ
Արիստոտէլ զարբանեկութիւն աւոյն պատճառս ունի. քանզի 10
որով քանիւ թափանցատեսական է եւ թափանցամշակաւն է՝
նովին քանիւ եւ թափանցահոտական: Իսկ Պղոտինոս, որ եւ
զՊղատոնին եւ զԱրիստոտելին հաւաքեաց, ասէ՝ եթէ փոփոխի
մասն ինչ աւոյս. քանզի անուշութիւն խնծորոյն, մնալով ի
նմա՝ ծնանի փոփոխէ մասն ինչ աւոյս, որում զգամք եւ հոտ 15
առնումք: Երրոց կարծեաց ոչ մի ինչ ըստ ինքեան ճշմարիտ
զոյ՝ ոչ զՊղատոնին որ ասէ բացազեղմունս ոմանս. քանզի
բացազեղումս մարմին է, իսկ ամենայն մարմնոյ մի է ըստ
ընթեանն շարժումս (քանզի կամ թեթեւ եւ ի վեր միտէ կամ
ծանր եւ ի վայր): Իսկ անուշութիւն խնծորոյն ամենեքեան հա- 20
մապատուաբար զգամք շուրջ կալով. ապա ուրեմն՝ ոչ է ըսվան-
դակ բացազեղմունս միայն ասել: Նա եւ ոչ Արիստոտելին
միայն ըստ ինքեան ճշմարիտ. քանզի ահաասիկ խոզք առաւել
վերաբերելով գաղթս, վասն առաւել զգալոյ բացազեղմանց
կտոցն, այլ եւ ըստ ժամահոտ տեղիս անցանելով՝ ըագում՝ անգամ 25
կափուցանեմք զունչս կարկատանաւք ոմամբք, եւ այն ինչ շնչե-

շատելի է] El. ὅσον δὲ ἐπὶ τὸ μὴ δύνανται χωρὶς ὑποστῆναι πᾶν συμβεβηκὸς χωρισ-
τέον ἀχώριστον 152,2-3. 1-2 A. այլ — զատ զոլ] El. ἀλλ' ὃ ἀδύνατον χωρὶς ὑποστ-
ῆναι 152,4. 4-5 A. ի զգայարանում կամ ի զոյացումս] El. ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ
ἢ τῷ κίβωτι 152,6-7. 6 A. եւ փի. եթէ. 6 A. Պղատուլն — յենթակայէն]
El. ὁ μὲν Πλάτων οἷτι οὐκ ἐχωρίσθη τοῦ ὑποκειμένου 152,7-8. 7-8 A. որպէս —
թառամութիւնր] El. ὡς δηλοῖ ἡ κατὰ μέσον αὐτοῦ ἴσχυσις 152,9. 13-16 A.
եթէ — առնումք] El. ὅτι μεταβάλλεται μέρος τοῦ ἄερος τῇ εὐωδίᾳ ἢ γὰρ εὐωδία μεί-
νασα ἐν τῷ μῆλι γέννη ὁμοίαν ἐαυτῇ ἑτέραν ποιοῦντα μεταβάλλουσαν μέρος τοῦ
ἄερος, ἥς αἰσθανόμεθα 152,18-15. 23 A. ըստ ինքեան] El. 24F. 25 A. կտոցս
այլ] El. 24F. 25 A. ըագում անգամ] El. 24F.

լով՝ ոչ զգամք ժամահոտութեան. որպէս պարգեցելոց քացա-
 զեղմանցն կարկատանաւրն եւ մարութ աւղոյն եկելոյ առ մեզ:
 Նւ ոչ Պողոսինոսին միայն նշմարիտ, որ ասէ՝ որակեւ զբոլոր
 աւղ. քանզի առասպելական է՝ սսեւնն որակիւ զբոլոր աւղ՝ որ-
 5 պէս անգեղց, որը զգան անթաղ մարմնոցն որը յայլ քաղաքս են:
 Իսկ երեքեան միանգամայն նշմարիտք են. այլ ի վերայ վատ
 հոտոտելոցն պէտք են քացազեղմանց, իսկ ի վերայ ստուգարար
 հոտոտիցելոցն՝ քաւական է՝ թափանցահոտականն աւղոյ, իսկ
 ի վերայ չափաւորապէս հոտոտելոցն՝ քաւական է եւ փոփո-
 10 խումն աւղոյ: Այսորիկ այսպէս: Պարտ է գիտել, թէ՛ ոչ ըստ
 միում ումք ի կարծեաց որակութիւնք ի յենթակայէ յենթա-
 կայ փոփոխին, քանզի ի նմին են՝ յորում ենն, յայնմ յորում
 լինին. աւցտեսցի ինքն յինքնն: որակութիւնն եւ կամ յայլում
 եւ յայլում այժմէն: Նւ քանզի ամենայն երկուց այժմ է՝ ինչ ընդ
 15 մէջ ժամանակ՝ յայնմ ժամանակում՝ առանց ընթակայում՝ եղի-
 ցին: Բայց զոյր եւ պարզարար լուծանել զայսոսիկ, եթէ զայս
 ոչ ասաց Արիստոտէլ՝ «անկար զատ զոյ յորում էր», այլ եթէ
 «յորում է», վասն զի յորում է՝ ամենայն իրաւք յենթակայում է:

ԸՆԴ՝ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ

20

ՊՐԱԿԱՐԱՍ. ՊՐԱԿԱՐԱՍ ԻԱ

«Թորժամ այլ զայլ ստորոգիցի իբր գենթակայէ»...

Նւ վասն զի ստորոգութիւնքս եւ լայնութիւն ունին եւ խորու-
 թիւն (խորութիւն ի մասնականմնն կոյս է նոցա եւք, իսկ լայնու-
 թիւն զգառ ի կողմն փոխանակութիւն, որպէս զի խորութիւնն
 25 առցես այսպէս՝ զոչացութիւն եւ զմարմին, զնչստոր մարմին եւ

4—5 Ա. քանզի — աւղիղք] Fl. πλασματωδεις γάρ το λεγειν θλον τον εν μεσφ
 αερα ποιοσθαι επι των γυπων 152.35—26. 10 Ա. Այսորիկ — գիտել թէ] Fl. չէք.
 12—13 Ա. քանզի — լինին] Fl. η γάρ εν τω αυτω νυν εισι, κεν τω εν ω εισι κεν
 τω εξ ου 152.81—82. 14—15 Ա. Նւ քանզի — ժամանակ] Fl. ηπει δι παντως

μεταξυ των ευν νυν εστι χρονος μεσος 152.33—34. 15 Ա. ոչչ. ժամանակս
 քի. ժամանակ. 17—18 Ա. այլ եթէ — յենթակայում է] Fl. αλλα τοσ εν ω εσ-

τιν, οπου δ'εν η η ποιστης, εν υποκειμενω εστιν 153.1—2. 23—24 Ա. խորութիւն
 ի մասնականս — որ ի կարգին է] Fl. βθος μεν την εις τα μερικωτερα αυτων προο-

δον, πλατος δι την εις τα πλαγια μετασ-τασιν, οσον ενα βθος μεν λαβης ουτως, την
 ουσίαν και το σωμα και το εμψυχον και το ζων, και ουτως ερετζει, 153.6—9.

զկենդանին եւ որ ի կարգին է, իսկ լայնութիւն՝ զշնչաւորն եւ
 զանշունչն եւ այնպէս՝ որ ի կարգին է), վասն այսորիկ Արիս-
 տոտէլ պայմանս մեզ եւ լայնութեան եւ խորութեան յարատրէ,
 եւ այժմ խորութեան, իսկ ապա զլայնութեանն: Եւ է պայմանն
 եւ կանոն այսպիսի. յորժամ առաջինն երկրորդումս ստորոգի՝ 6
 իբր ենթակայում՝ եւ երկրորդն երրորդումս՝ ապա եւ առաջինն
 երրորդումս ստորոգեսցի՝ որպէս ըստ ենթակայում. որզոն՝ եթէ
 շնչաւորն կենդանումս ստորոգի եւ կենդանին մարդումս՝ ապա
 եւ շնչաւորն մարդումս ստորոգեսցի: Եւ քարոք առկայացաւ
 ի կանոնումն «ըստ ենթակայումս». քանզի եթէ հանդերձեալ է 10
 բնաւ ճշմարիտ զոլ պայմանդ եւ կանոնդ՝ պարտ է երկարան-
 չիւրոց նախադասութեանցն ըստ ենթակայում զոլ. քանզի եթէ
 երկորին ի նենթակայում՝ զոյսացին՝ ոչինչ ճշմարիտ ժողովի.
 այլ եւ եթէ մինն ըստ ենթակայում՝ ասի եւ մին ի նենթակա-
 յում՝ առաջինն կամ երկրորդն, եւ ոչ այնպէս ճշմարիտ ինչ ժո- 15
 դովի: Եւ արդ՝ առջին երկորին նենթակայում, որզոն՝ «մարդ
 սպիտակ, սպիտակն երկփաղառական՝ ապա ուրեմն եւ մարդն
 երկփաղառական է»: Արդ՝ եթէ այդպէս եզերացի՝ սուտ ժո-
 դովի: Դարձեալ առջի մին նենթակայում, իսկ երկրորդն ըստ
 ենթակայում. որզոն՝ «մարդ սպիտակ, սպիտակ զոյն՝ ապա 20
 ուրեմն եւ մարդն զոյն է». որ է սուտ: Դարձեալ առջի առաջինն
 ըստ ենթակայում՝ որզոն «մարդ կենդանի է», իսկ երկրորդն
 նենթակայում՝ որզոն «կենդանին երեքփաղառական». եւ ոչ
 այսպէս ճշմարիտ ինչ ժողովի. քանզի ժողովի՝ ապա ուրեմն
 եւ մարդ երեքփաղառական: Եւ... դարձեալ ի ծեռն այսր պայ- 25
 մանի..... զամենայն զգոյսդ ի տասն ստորոգութիւնս վերա-
 բերէ. քանզի որպէս պայմանն ցուցանէր զառաջինն երկրոր-
 դին զոլ եւ զերկրորդն երրորդումն նոյնպէս եւ ի վերադարձ-
 մանէն է ցուցանել զվերջագոյնսն եւ զերկրորդն յառաջինսն վե-

4—5 A. Եւ է — այսպիսի] El. εστι δ' ο κανών ούτως 153,11. 11 A. պայմանդ եւ
 կանոնդ] El. ο κανών 153,16. 15 A. առաջինն կամ երկրորդն] El. καὶ ἢ ἡ μία ἢ ἡ δευ-
 τέρη 153,19. 23 A. կենդանին երեքփաղառական] El. τὸ ζῶον δις ὁλλὰ τριών 153,26.
 24—25 A. քանզի ժողովի — սիւլէւ երեքփաղառական] El. εἴτε. 25. 26 A. կենդանի
 — կենդանի. 25—27 A. Եւ — վերաբերէ] El. καὶ ἐχόμεν ἐκ τούτου τὸ ἀνάπαλιν
 τοῦ κανόνος· οὗτος γὰρ πάντα τὰ ὄντα ὑπὸ τὰς δέκα κατηγορίας ἀνέχει 153,28—28.

ըաքերը, որզոն՝ մարդ կենդանի է, և կենդանին՝ շնչաւոր, և շնչաւորն՝ մարմին, և մարմինն՝ գոյացութիւն, ապա ուրեմն՝ և մարդ ի գոյացութիւն վերաբերեացի: Եւ ի վերայ այլոց ստորոգութեանցն նոյնպէս:

- 6 Աստուստ տարակուսնն ումանք ասելով, եթէ սահմանէ Արիստոտէլ և գրստ ենթակայումս, յորժամ ասէ, եթէ առաջինն երկրորդումս գոյանայ և երկրորդն երրորդին՝ ապա և առաջինն երրորդին գոյացի. այլ և ոչ նենթակայումս սահմանեաց, այսինքն գոյացութիւն, յորժամ ասէ գյատուկս գոյացութեան. քանզի ենթագրութիւնք ի յատկացն առնուն: Այս է տարակուսութիւն: Զոր պարտ է այսպէս լուծանել. եթէ պայման և կանոն է ճառիցեալը և ոչ սահման կամ ենթագրութիւն. քանզի և ոչ ի միում ենթագրութեան կամ սահմանում՝ զսահմանելին և կամ զանուն սահմանելոյն ի յենթագրութեանն առնու. քանզի ոչոր ասէ, եթէ մարդ է կենդանի մարդ. իսկ այժմ ի կանոնումս ըագում անգամ՝ սահմանելին յարա-
15 ոտցաւ, այսինքն՝ ըստ ենթակայումս: Իսկ առ միս ևս տարակուսութիւնն ասեմք, եթէ ոչինչ ի յատկացն գոյացութեան յորս ասէ՝ գենթագրութիւն գոյացութեան. քանզի զամենայն, զոր
20 միանգամ գյատուկսն ասէ՝ կամ գոյացութեան միայն զոյ կամ ամենայնի և կամ՝ ամենայնում և ոչ՝ միայնում իսկ ենթագրութեան: Եւ տիրաբար յատուկքն միայնում՝ և ամենայնում՝ և միշտ կամին զոչ՝ որպէս ուսաք:

- Արդ՝ երկակի ելոյ ստորոգութեան՝ միոյն ըստ ենթակայում,
25 իսկ միւսոյն նենթակայում՝ ի նենթակայում՝ ստորոգութեանն այլ այլում ասելով զոչ՝ և ոչ մի ինչ ինդիրս զարթուցանէ: Իսկ գրստ ենթակայում՝ ստորոգութիւնն կամելով ցուցանել՝

1—3 Ա. որզոն — վերաբերեացի] El. οἷον ὁ ἀνθρωπος ὑπὸ τὸ ζῶον τὸ δὲ ζῶον ὑπὸ τὸ ἔμψυχον καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ ὁ ἀνθρωπος ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀναχ-
35 θήσεται 153,80—89. 8 Ա. գենթակայումս փի. ոչ նենթակայումս] El. τὸ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ 154,1.

11—12 Ա. պայման և կանոն] El. κανὼν 154,4. 18 Ա. ոչ ոչ. ոչինչ է. 19—22 Ա. քանզի — նենթակայումս] El. πάντα γὰρ ὅσα ἴδια αὐτῆς καταλέγει ἡ μόνη μὲν οὐσία ὑπάρχει οὐ πάση δὲ, ἡ πάση μὲν οὐ, μόνη δὲ τῇ ὑπο-
40 γραφῇ 154,10—11. 21 Ա. ենթագրութիւն. 27—4 Ա. իսկ զրստ — ընդհան-
րակաշաղկոյ] El. ἡ δὲ καὶ ὑποκειμένου κατηγορία θείσασα δείξει τὸ ἕτερον <ὅπερ
45 τὸ ἕτερον>, τοῦτ' ἔστι τὸ κατηγορούμενον ὅπερ τὸ υποκείμενον, ζήτησιν παρέχει ἔρετ

գմին յայն ինչ որ ի միան է, այսինքն՝ ստորոգեալն եւ որ ինչ նենթակայն էր՝ խնդիրս զարթուցանէ. քանզի եւ ասէ իսկ ոք, եթէ «որ կենդանի է մարդում ստորոգի՝ նոյն ինքն ներդասիցեալն ի նմա՝ եթէ այլ ինչ ընդհանրականագոյն: Եւ եթէ ներդասիցեալն ի նմա՝ թախանծումս ունի ստորոգութիւն ինքն ինքեան ստորոգելով. իսկ եթէ ընդհանուր է՝ բաղաձգեացի մասնականն ընդհանրականին եւ եղիցի մասնականն՝ որ ինչ ընդհանուրն է:» Առ այսոսիկ ասեմք, եթէ ամենայն իրաւք որ ստորոգիւոցն է՝ սլարտ է նմա եւ հասարակագոյն գոլ ենթակային եւ յատկագոյն. քանզի եթէ ընդհանրականագոյն է՝ ոչ 10 երբեք թախանծումս ունի ստորոգութիւնն. իսկ եթէ յատուկ է իւրաքանչիւրոյ ուրուք՝ ոչ բաղաձգեացի մասնական ենթակայն ընդհանրականին, որպէս եւ է ի վերայ միջակիտի բոլորակին. քանզի նշանն այն որ միջակէտն է եւ բոլորակին ամենայնի ուղղական, որ ի նմանէ արտահանի՝ եւ հասարակ է ամենեւցուն 15 եւ յատուկ իւրաքանչիւրոյ ուրուք: Եւ ծայն քարոզի՝ եւ հասարակ է ամենեւցուն եւ յատուկ իւրաքանչիւրոյ ուրուք. քանզի եւ յամենեւեան է եւ յաւորում է՝ մի գոլով: Այլ եւ նոյն իսկ ինքն յատուկն, որ կարծի հաւատարն եւ հանգէտն գոլ՝ ընդհանրականագոյն ասի գոլ, վասն զի ամենայն յատուկ ընդհանուր տար- 20 որոշմանց համազար գոյ. քանզի ասելն «մարդն ծիծաղական է», ոչ այլ ինչ ասեմք, բայց զայն՝ եթէ ամենայն մարդ ծիծաղական է. իսկ ամենայնն փոխանակ իւրաքանչիւրոյ իմանի. քանզի իւրաքանչիւր ուրուք ծիծաղական գոլն ընդհանրականագոյն է: Բայց է եւ այլազգ ասել, եթէ կարող գոյ նոյն ինքն 25 ընդհանրականագոյն եւ յատկագոյն ենթակային գոլ. քանզի ահա տեսանեմք, զանտեսակ նիւթ յառաջ գալով ի գոյացու-

γάρ τις ἄποδόν ἔσται τὸ κατηγόρουμένον ζῶον τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ τὸ ἐγκατασταγμένον ἢ ἄλλο καὶ ὀλιγώτερον; 154,15—18. 10 Α. *ընդհանրականագոյն* El. κοινότερον 154,29.

12—16 Α. *ոչ բաղաձգեացի—իւրաքանչիւրոյ* El. οὐ συνεπεκταθήσεται τὸ μερικὸν τῷ καθόλου, ὡς ἐπὶ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ σημείου τοῦ κύκλου τὸ γὰρ σημεῖον ἐκεῖνο ἀσθὼν τῶν ἐξ αὐτοῦ εὐθειῶν ἐκλαβόμενον καὶ κοινὸν ἔστιν ἀπασθῶν καὶ ἴδιον ἐκάστης 154,24—28. 16 Α. *ուղղ. եւ որպէս ծայն*. 16 Α. *ուղղ. որ հասարակ է ամենեւցուն* El. καὶ κοινῇ ἔστιν ἅπασιν ἀκουστή 154,27. 18—21 Α. *Այլ եւ—համազար գոյ* El. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ δοκοῦν ἐξισάζειν ἴδιον καὶ ὀλιγώτερον δοκεῖ εἶναι, ἐπειδὴ τὰ ἄρδια τοῖς καθόλου προσδιορισμοῖς ἰσχυνομένοις 154,28—30.

թենէ՝ նախ որպէս տեսակարարի իմն զտարակացութիւնսն առնելով եւ քանակելով, եւ սպա որակի, եւ սպա առնէ զներշնչաւոր մարմինն, յետ այսորիկ գլենդանին, ի վերայ այսոցիկ եւ զմարդն, ապա զՍոկրատէս, եւ անդ վախճանէ: Արդ՝ ամենայն, որ յառաջ քան զՍոկրատէսն են՝ տեսակարարաւք զանազանութեամբք զանազանին ի միմեանց. իսկ Սոկրատէս առանձնական ինչ յեղանակաւք զանազանի յայլոց մարդկանց, որոյ ի վերայ զայ մասնական տեսակն մարդու ումբ ոչ երբեք այլ ըստ բնութեանն զանազանութիւն ընդունելով. վասն որոյ եւ մնայ անբաժանելի: Եւ արդ՝ տես եթէ որպէս ինքն նիւթ, որ ամենեցուն զոյ ննթակայ հաստարապէս՝ եւ առանձինն իւրաքանչիւրոյ ումբ ենթակացեալ զոյ ամենեցուն: Նոյնպէս եւ ի վերայ կենդանոյն է տեսանել եւ ի վերայ ներշնչաւորին. քանզի նոյն ինքն եւ յատուկ եւ հաստար իւրաքանչիւրոյ եղանի. հաստար՝ որպէս բազմաց զոլով, իսկ յատուկ՝ որպէս առեալ զտեսակարարոս զանազանութիւնս եւ եղեալ տեսակ այլ ինչ այլ, ըստ համեմատութեան նիւթոյն, որ ամենեցուն ննթակայ է հաստարապէս եւ առանձինն իւրաքանչիւր ումբ:

20 ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՒՆ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿ.ՐԱ. ՊՐԱԿ.ՐԱ ԻԲ

„Յայլայսեոից եւ ոչ ընդ միմեամբք“...

Յետ խորութեանն կանոնի զայ եւ ի կանոն լայնութեան:

Եւ վասն զի զլայնութիւն զանազանութիւնք առնեն, երկակի
25 զոն զանազանութիւնք (քանզի կամ՝ բաղկացուցիչք զոն կամ բաժանականք), այլ եւ սեռքն երկակի զոն՝ ոմանք ընդ միմեամբք եւ ոմանք ոչ ընդ միմեամբք: Արդ՝ ի ննդիր է ի ձեռն այսոցիկ Արիստոտէլ, եթէ զիմարդ ունին բաղկացուցիչք զանազանութիւնքն եւ բաժանականքն առ սեռսն, որք ընդ միմեամբքն են

12 Ա. ամենեցուն] El. չէ.

14—15 Ա. քանզի — եղանի] El. το αὐτὸ καὶ
χοινὸν καὶ ἴδιον ἐκείνου γίνεται 155,5—6.

17 Ա. ~ 22. եւ ոչ այլ [իւշ այլ] El.

22 Ա. անդ փո. ընդ.

27 Ա. եւ ոմանք փո. եւ ոմանք.

եւ որք ոչ են ընդմիմևամբք, եւ քացերեւեցուցանէ ասելով, եթէ
 «այլասեոիցն եւ ոչ ընդ միմևամբք դասիցելոցն այլ են տեսա-
 կաւ զանազանութիւնքն»։ Իսկ ընդ միմևամբք դասիցելոցն քաղ-
 կացուցիչքն ամենայն իրաւք նոյնք, իսկ քաժանականքն եր-
 քեմն նոյնք, երբեմն այլ։ «Բայց այլ սեռս» լսելի է զայնս, որք ի 6
 զանազան ստորոգութիւնս վերաբերին՝ որպէս կենդանին եւ
 մակացութիւն, եւ կամ այնք, որ թէպէտ ի մի ստորոգութիւն
 վերաբերին, սակայն քաժանաքար՝ որպէս քանականն եւ ան-
 քանն։ Արդ՝ ի զանազան ստորոգութիւնս վերաբերելոցն՝ եւ
 քաղկացուցիչքն եւ քաժանականքն ամենայն իրաւք այլք են, 10
 որպէս կենդանոյն եւ մակացութեան, որոց ստորոգութիւնքն զա-
 նազանք են։ Արդ՝ քաղկացուցիչքն կենդանոյն՝ ներշնչատորն եւ
 զգայականն, իսկ քաժանականք՝ քանականն եւ անքանն, մահ-
 կանացուն եւ անմահն. իսկ քաղկացուցիչք մակացութեանն՝
 անսխալն եւ անշարժն եւ յաղազս այնոցիկ լինիլն, որք միշտ 15
 այնպէս քնատրեցան զու. իսկ քաժանականք են, որպէս քա-
 ժանեաց Պղատուն ի Գորգիում, ասելով, եթէ արհեստիցն
 ոմանք քանականք միայն, որպէս տրամաքանականն, եւ ոմանք՝
 գործականք միայն, որպէս կենդանազրոդականն, իսկ ոմանք
 քանականք միանգամայնք եւ գործականք։ Եւ այս երկակի. կամ՝ 20
 հանգիտաքար ոմնի քանումս զգործս, որպէս փանդեոնեքզու-
 թիւն (քանզի այն ինչ ... երգէ եւ հարկանէ) եւ կամ որպէս
 տասաղախաղացութիւն յառաջադոյն ասելով.

«Նկ վեց եւ վեց քաջի Կանանիայի»

եւ կամ ստասել ոմնի զքանն քան զգործս՝ որպէս որ ասեն. 25

«Ի քաց տուր զառ ի յիմէն առեալ ի հարկ»,

եւ նորա ըստ լուծեան ի վեր միայն ակնարկեալ ի վե-
 րայ ածէ դարձեալ Ռոստոտո.

8 A. վերաբերին. 8 A. որպէս քանականն եւ անքանն] Eł. 6ς τ6 σ6μα
 καὶ 6σωματων 155,21. 14—15 A. իսկ—անշարժս] Eł. τῆς δὲ ἐπιστήμης συστα-
 τικαὶ μὴν τ6 ἀπαιστον καὶ βέβαιον 155,20. 20 A. երկակի] Eł. τριῶς 155,30.
 21—1 A. որպէս փանդեոնեքզութիւն—ապրեցուցես] Eł. 6ς ἡ κῆθαρωδία καὶ ἡ πετ-
 τευτικὴ προλέγουσα τὰς βολὰς ὧν χρεῖαν ἔχει, ἡ πλείονα ἔχει τὸν λόγον τῆς πράξεως,
 6ς ἡ ὑποκριτικὴ, 6ς ἐπὶ τοῦ. '6 δ' ἔλαβε, ἀπὸ 6ς, πατὴρ 6μοῦ λαβὼν πάρα', εἰ-
 πόντος τοῦ δὲ κατὰ τ6 σιωπῶμενον ἀνενεῦσαντος μόνον 'ἀπαγε' πάλιν [Ὁρέστης].
 'οὐ χρήματ εἶπον', 155,31—156,4.

«Եթէ ոչ ասացի զինչս, այլ զայն ասեմ՝ ինչս զի զիս ասարեցուցես»:

Եւ կամ վերադարձալէս՝ յորժամ առաւել ունի զգործն քան զբանն, որպէս բժշկականն՝ որ գործական առաւել է քան բանական. վասն զի եւ բանում պիտանանայ վասն տրամագիտութեան վասն բժշկելոյն. զի որ քաջ եւ լուսազոյն ծանեաւ զցաւս՝ լուսազոյն եւ բժշկէ: Բայց ոչ միայն ի վերայ զանազան ստորոգութիւնս վերաբերիցելոցն կանոնս ճշմարիտ է, այլ եւ ի վերայ այնոցիկ՝ որք ոչ ընդ միմեամբքն են: Եւ ոչ ընդ միմեամբքն ասին այնք, որք հակաբաժանին միմեանց, որպէս անմարմին մարմնում եւ ներշնչաւորն անշնչումն եւ որք միանգամ այսպիսիք են. քանզի եւ ոչ մի որ ի սոցանէ ընդ միով ընկերովն է. քանզի մարմնոյ բաղկացականք զանազանութիւնք են նոակի տրամակայիլն դրութիւնս, այսինքն՝ դրութիւն ունիլն. իսկ բաժանականք են ներշնչաւորն եւ անշունչն: Իսկ անմարմնոյն բաժանականք են աստուածայինն եւ հրեշտակականն. իսկ բաղկացուցիչք են որ յառաջ քան զբաժանականսն անտարակացելին, անդրելին:

Վասն որոյ եւ տարակուսն ասելով, եթէ եւ այնոցիկ, որք ի մի ստորոգութիւն վերաբերին եւ հակաբաժանին եւ ոչ են ընդ միմեամբք՝ կարողութիւն է գնոյնս զոլ բաժանականս. քանզի եթէ բաժանեմ զկենդանին ի ցամաքային եւ ի ջրայինն, եւ դարձեալ բաժանեմ զցամաքայինն՝ յարիւնաւոր, որպէս ի մարդ եւ ի ծի, եւ յանարիւն, որպէս ի մեղու եւ ի մարախ եւ ի մրջին. դարձեալ բաժանեմ զջրայինսն՝ յարիւնաւոր՝ ի դաբրաքս եւ ի թիւնոս եւ յորփոս եւ յայսպիսիս, իսկ յանարիւն՝ որպէս ի միպրիկ եւ թիսիւր, կարապոս. արդ՝ ահա այլոց սեռիցն հակաբաժանիցելոց եւ ոչ ընդ միմեամբք ելոց՝ նոյնք են

Ե—Ե Ա. վասն զի—վասն բժշկելոյն] El. ἡ λῳγφ μὲν διὰ τῆν διὰ γνῶσιν χρῆται καὶ θεωρεῖαν 156,6—7. Ե Ա. վասն զի, «չէ. թլպէտ. 8 Ա. վերաբերիցելոցն] El. ἀναγομένων ἑτέρων γενῶν 156,8. 12—13 Ա. քանզի—ընկերովն է] El. οὐδὲ γάρ τελεῖ τὸ ἕτερον ὑπὸ τὸ ἕτερον ἐπὶ τούτων 156,11—12. 14 Ա. «չէ. ի զրութիւնս. 18 Ա. «չէ. անտարակայնալ են. 21 Ա. կարողութիւն է—բաժանականս] El. δυνάμειν τὰς αὐτὰς εἶναι διαφοράς 156,17—18. 25 Ա. եւ ի մրջին] El. 26. 26—27 Ա. իսկ յանարիւս—կարապոս] El. ἡ εἰς ἀναίμων, ὅσον σπηῖαν τευθίδα κάραβον 156,21. 27 Ա. «չէ. ի կարապոս.

զանազանութիւնք: Թէպէտ եւ բաժանէ որ զկենդանին յարի-
նաւոր եւ յանարին, եւ զարինաւորն՝ ի ցամաքային եւ ի ջրա-
յին, եւ նմանապէս զանարինն բաժանէ ի ցամաքայինն եւ
ջրայինն, եւ այսպէս դարձեալ նոյնք զտանին բաժանականք
զանազանութիւնք, եւ յարացոյցք յայտնի են: * Եթէ այլս տե- 5
սակաւ զանազանութիւնս ասէ Արիստոտէլ, որք այլ տեսակս
առնեն՝ միշտ զանազանեալս միմեանց եւ ոչ երբեք նոյնն մնալ.
քանզի արինաւորն ցամաքային * ջրայնոյն ոչ երբեք է
նոյն տեսակաւ, եւ ոչ վերադարձապէս անարին ջրային ան-
արեան ցամաքայնոյն ոչ երբեք է նոյն տեսակաւ: Արդ՝ զա- 10
նազանութիւնք ոչ եթէ ինքեանք զանազանին միմեանց. քանզի
զիւրդ արինաւորն զանազանի արինաւորում՝ որպէս արի-
նաւոր, եթէ ոչ աոցէ այլ յատկութիւնս ոմանս եւ նդիցի ուրեք
ուրեք մարդ եւ ուրեք ուրեք ծուկն, թէ պատահիցէ: Բայց պարտ
է եւ զայս զիտել, որպէս ասէ Նատաթիոս փիլիսոփոս՝ ստորա- 15
յիշատակեալ Ստորոգութիւնսդ, եթէ յորժամ ասէ Արիստոտէլ
»ոչ ընդ միմեամբք սեռիցն դասիցելոց ոչինչ արգելու գնոյնս
զուլ«, եթէ վասն բաժանականացն ասէ եւ ոչ բաղկացուցչացն.
քանզի բաղկացուցիչն մասունք թերեւս յիրաւի ասասցին՝
որոց ենն բաղկացուցիչք, որպէս ներշնչաւորն եւ զգայականն 20
կենդանոյն. քանզի մասունք այսոքիկ թուին զուլ կենդանոյն,
որպէս լցուցիչք նորին, եւ ոչ երբեք զանազանութիւնք նորա,
թէ որ ստուգաբար տեսանիցէ: Իսկ բաժանականքն տիրաբար
զանազանութիւնք են, որպէս զանազանից տեսակաց արար-
չականք: Արդ՝ ի վերայ այսոցիկ բաժանականաց յայնոսիկ, 25
որք ընդ միմեամբք են՝ կարողութիւն է երբեմն գնոյնս զուլ բա-
ժանականս զվերագոյնն ներբազունումս. քանզի եթէ բաժա-

4—5 Ա. եւ այսպէս—յայտնի են] El. καὶ οὕτως πάλιν εὐρίσκονται αἱ αὐταὶ τῶν
αὐτῶν ἀντιδιαφρουμένων αἱ διαφοραὶ, καὶ τὰ παραδείγματα δὴλα 156,25—26. 5 Ա.
յարացոյցքս. 6 El. τί οὖν φαμεν πρὸς ταῦτα; 156,26] Ա. 24բ. 8—9 Ա.
քանզի—տեսակաւ] El. τὸ γὰρ ἔναιμον τὸ χερσαῖον τῷ ἐναίμῳ τῷ ἐνὺδρῳ οὐδέ-
ποτε ἔστι ταῦτόν τῷ εἶδει 156,28—29. 15—16 El. ὑπομνηματίσας τὰς Κατηγο-
ρίας 156,34] Ա. «22. ի ստորայիշատակեալ Ստորոգութիւնսդ. 17—18 Ա. ոչ
ընդ—գնոյնս զուլ] El. τῶν δὲ γὰρ ἄλλα οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς εἶναι 156,35—
157,1. 19—20 Ա. քանզի—բաղկացուցիչք] El. αἱ γὰρ συστατικαὶ μέρη εἰσὶν
157,2. 27 Ա. զվերագոյնն ներբազունումս] El. τοῦ ὑπεράνω καὶ τοῦ ὑποκάτω 157,7.

նեմ գլենդանին ի թեւաոր եւ ի ջրային՝ ոչ կարեմ գնոյն առ-
 նել բաժանականս կենդանոյ պարզաբար թեւաորի եւ ջրայ-
 նոյ. քանզի ոչ եթէ զթեւաորն կարող ի բանական եւ յանբան
 բաժանել եւ ոչ զջրային կենդանին, եթէ որ գայտոսիկ բաժա-
 5 նեալն կամիցի բաժանել ի բանական եւ յանբան՝ ոչ կարող
 գոյ. քանզի ոչ է հնար: Իսկ եթէ բաժանեմ՝ գլենդանին ի ցա-
 մաբային եւ ի ջրային, զցամաքայինն կարող գոմ՝ բաժանել ի
 բանական եւ յանբան ի մարդ եւ ի ծի: *³ Եւ գլենդանին ի բա-
 նական եւ յանբան ի մարդ եւ ի ծի: Եւ ա՛յա նոյնքն գտանին
 10 վերակացելոյ կենդանոյն զանազանութիւնք՝ բանականն եւ
 անբանն, եւ ցամաքայնոյն որ ի բաժանմանէ կենդանոյն եղև.
 քանզի եւ ցամաքայինն բաժանի ի բանական եւ յանբանն:

Բայց աշլ են այսոցիկ բաղկացուցիչք եւ բաժանականք
 զանազանութիւնք. քանզի անմարմնոյն զանազանութիւնքն թէ-
 15 պէտ բաղկացուցիչք զոն թէպէտ բաժանականք՝ ոչ են նոյնք
 բաժանականացն եւ բաղկացուցչացն որք մարմնոյն են: Իսկ
 ընդ միմեամբք են այնոքիկ, որք ըստ խորութեան առաջաբե-
 րին, որպէս մարմին եւ շնչաւորն եւ կենդանին եւ մարդն: Իսկ
 ի վերայ այնոցիկ, որք ընդ միմեամբքն են բաղկացուցիչքն՝
 20 ամենայն իրաւք նոյնք են (քանզի այնոքիկ, որք ընդ միմեամբքն
 են՝ ամենայն իրաւք վերազոյնքն գլենդանագունիցն ստորոգին),
 իսկ բաժանականքն երբեմն նոյնք երբեմն այլք. զի եթէ բա-
 ժանես գլենդանին ի բանական եւ յանբան՝ ոչ կարես դար-
 ձեալ բաժանել զբանականն ի բանական եւ յանբան: Իսկ եթէ
 25 բաժանես գլենդանին ի մահկանացու եւ յանմահ, եւ դարձեալ
 զբանականն՝ ի մահկանացու եւ յանմահ՝ նոյնք են ստոյգ: Յոր-
 ժամ ասես, ո՞վ Արիստոտէլ, եթէ «այնց, ուր ոչ են ընդ մի-
 մեամբք դասիցեալք՝ ոչինչ արգելու նոյնս զո՛ր» յաղագս բաղկա-
 ցուցչացն ասես եթէ յաղագս բաժանականացն. եթէ յաղագս

3 Ա. «աշլ. կարող եմ.

4—6 Ա. եթէ որ — ոչ է հնար] El. εἰς τις τὸ ζῶον
 τὸ εἰς αὐτὰ διαίρεθῆν ἐπιτρεῖται διελθῆν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον· ἀδυνατον γὰρ 157,10—11.

5 Ա. «աշլ. ի բաժանելս քի. բաժանեալս. 8—10 Ա. եւ գլենդանին — գտնազա-
 նութիւնք] διαίρεθ δὲ καὶ τὸ ζῶον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον (εἰδὼν γὰρ)· καὶ ἰδοὺ αἱ αὐταὶ
 εὐρίσκονται τοῦ ζῶου καὶ τοῦ ὑποκείμενου διαφορά 157,13—15.

15 Ա. «աշլ. եւ թե-
 պէտ եւ բաժանականք լինին. 24 Ա. եւ յանբան] El. καὶ ἄλογον· διὸ ἕτεροι
 157,25.

26 Ա. ստոյգ] El. չէք.

բաղկացուցչացն ասես, վասն զի ամենայն իրաւք նոյնք են, զհինչ կամի ասելն եթէ «ոչինչ արգելու», որպէս միշտ ի վերայ միջակի ուրուք ասացեալ: Իսկ եթէ յաղազս բաժանականացն ասեն՝ զհինչ ասեմք առ կանոն խորութեան՝ որ յաղազս բաղկացուցչացն ասացեալ է: Եւ ասեմք, մի զուցէ եթէ վասն երկու- 5 ցունցն ասէ՝ եւ վասն բաժանականացն եթէ «ոչինչ արգելու» եւ վասն բաղկացուցչացն, եթէ ամենայն իրաւք նոյնք են, որպէս եւ ունի կանոնն խորութեան: Աստ տարակուսեն ոմանք ասելով, եթէ վասն էր նախադասեաց զստորասականն բացասականին: Եւ ասեմք, եթէ որպէս կարեւոր մարմականում. քանզի 10 ամենայն իրաւք ի վերայ բացասականին, այսինքն այնոցիկ՝ որ ոչ ընդ միմեամբքն են՝ այլ եւ այլ են, իսկ ի վերայ ստորասականին, այսինքն՝ որ ընդ միմեամբքն են՝ մարթ զոյ զբաժանականսն եւ նոյնս զոյ եւ այլս: Եւ վասն էր ոմն կարեւոր եւ ոմն մարթ զոյ: Եւ ասեմք, եթէ վասն զի հակադադրական 15 զուգադարձութիւն միշտ ի հետեւողէն եղանի. իսկ Արիստոտէլ յառաջնորդականէն արար. քանզի ասելով, եթէ այլոց սեռիցն եւ ոչ ընդ միմեամբք դասիցելոցն այլք են ամենայն իրաւք տարբերութիւնքն երկոքեան. եւ պարտ էր ասել, եթէ «որոց նոյնքն են զանազանութիւնքն՝ այնորիկ ընդ միմեամբք են»: 20 Բայց բարիոք սովայացաւ ասելն «այլք տեսակաւ», որպէս զի զգոյեղութսն սոցուք զանազանութիւնս. զի եթէ ոչ զայսոսիկ, այլ զպատահականսն սոնումք՝ կարողութիւն է այնոցիկ, որք ի զանազան ստորոգութիւնս վերաբերին՝ զնոյնս զոյ. քանզի, բաժանեմ՝ զկենդանին յոտնաւոր եւ յանոտն, եւ զանսով՝ ի յոտ- 25 նաւոր եւ յանոտն, յորոց կենդանին ի զոյացութիւն վերաբերի, իսկ անսովն՝ որպէս զործի՝ յառ ինչն: Բայց պարտ է եւ զայս զիտել, եթէ մանաւանդ ընդ միմեամբք պարտ է ասել եզակաւնաբար՝ քան եթէ ընդ միմեամբք յոքնաբար. քանզի եթէ

9 A. եթէ — բացասականին] E1. ὅτι διὰ τὴν προέταξιν τὸ ἀποφατικὸν τοῦ κατηφα-
τακοῦ 157,31--35. 15—17 A. եւ ասեմք — արար] E1. ἐπειδὴ τὸ τῇ συναντιθέτει

ἀντίστορον αἰεὶ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου γινώμενον αὐτὸς ἐκ τοῦ ἡγούμενου ἐποίησεν 158,2—3.

22 A. «զէ» զզանազանութիւնս. 24 A. զնոյնս զոյ] E1. τὰς αὐτὰς εἶναι δια-
φοράς 158,8—9.

29—2 A. քանզի — որ է անկասկի] E1. τὰ γὰρ ὑπάλλγηλα δοκοῦ-
σιν ὅτι ἐκ τῆς ἀνίχεσθαι, ὅπερ ἀδύνατον. 158,12—13.

ասեմք ընդ միմեամքք՝ կարծիս տալ յինքնանս վերաբերիլ,
այսինքն՝ զվերնագոյնսն ընդ ներքնագունիքն գոլ, որ է անկար.
քանզի ոչ երբեք կենդանին ընդ քանականսն է՝ որպէս քանա-
կանն ընդ կենդանեան:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԺՐԸ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿՐՍ. ՊՐԱԿՐՍ ԻԳ.

«Յայնցանէ՛ որք եւ ոչ ըստ միում շարամանութեան ասացեալ».

Բաժանեալ Արիստոտէլի գաւացեալսն յայնս, որք ըստ
շարամանութեան են, եւ զգոյսն յայնս, որք ոչ ըստ շարամանու-
թեան են, եւ զգոյսն՝ որ յընդհանուր զոյացութիւն եւ ի մասնա-
կան զոյացութիւն ** աստանաւր բաժանէ՛ զայնս, որք ոչ ըստ
շարամանութեան են՝ ի տասն ստորոգութիւնս:

Եւ տարակուսեն ոմանք ասելով, եթէ՛ ընդէ՛ր անդուստ իսկ
ի վերուստ ոչ եւ ընդ ամենայն բաժանմունսն, յորժամ՝ բաժա-
նէր՝ զասիցեալսն: Եւ ասեմք, եթէ՛ կարեւորապէս արար՝ որ ի
վերոյ պահեաց զայս բաժանումս, որպէս զի յանգեցի առա-
ջին հասածն ի սոսկ թիւ ստորոգութեանցն եւ սկիզբն արասցէ
երկրորդին նոյն ինքն ստոյգ վարդապետութեան. քանզի որպէս
ծարտարք ի կենդանագրաւուցն՝ յառաջ քան զկատարեալ կնր-
պարանն՝ որ ի ձեռն գունոցն եղանի՝ նուաղ ինչ մտածութիւնս
տան ի ձեռն զծագրութեանն, այսինքն՝ սպիտակագրութեանն՝
այսպէս եւ Արիստոտէլ, քանիւն կենդանագրելով՝ զիրողութիւնս՝
նուաղ երևումս մեզ տալ ստորոգութեանցի. քանզի թանձրա-
մասն վարդապետութիւն նոցա սոսկ յարացուցիւք միայն յա-
ռաջաբերի, իսկ մանրապատումս եւ զյատուկն իւրաքանչիւրոյ
ստորոգութեան ասէ՛ եւ զբաժանումս, զի եւ զայնսն իմացուք,
որ ի ձեռն յատկացն զոյանան ստորոգութեանց, եւ զայնսն՝ յորոց

1 Ա. վերայբերի. 7 Ա. չարցանի փ. յայնցանէ. 10—11 Ա. եւ զգոյսն — զոյա-
ցութիւն] E1. καὶ τὰ ὄντα εἰς κτθδ' οὐσίων καὶ μερικῶν οὐσίων, κτθδ' οὐσίων συμβεβη-
κός καὶ μερικὸν συμβεβηκός 158,18—19. 14—16 Ա. յորժամ — բաժանումս] E1. ὅτε
διήρει τὰ λεγόμενα καὶ τὰ ὄντα. καὶ λέγομεν ὅτι ἀνυχκαίως τελευταίαν ἐφύλαξε τὴν
διαίρεσιν ταύτην 158,21—22. 20—21 Ա. նուաղ — սպիտակագրութեան] E1. ἀμυδρὰν
ἔννοιαν παρέχοντες τοῦ γραφισμένου διὰ τῆς σκιεγραφίας ἢ λευκογραφίας 158,25—26.

նորա դարձեալ գոյանան ի ծնոն բաժանման: Ելլ Արիստոտէլ ի ծնոն տասն յարացուցից առնէ զթիւ տասն ստորագրութեանցս. իսկ քեր մեր ի վերայ միոյ եւ նոյն յարացուցի արացուր զվարդապետութիւն՝ ի վերայ Սոկրատայ. քանզի Սոկրատէս եւ քայացութիւն է. որպէս մարդ եւ քանակ՝ որպէս երկուական- 6 գնեան կամ երեքականեան, եւ որակ՝ որպէս սպիտակ եւ երան- ժըշտական, եւ սա ինչ՝ որպէս նայր կամ՝ որդի, եւ առնէ՝ որպէս կտրելով, եւ կրէ՝ որպէս կտրիլ, եւ կայ՝ որպէս նստեալ կամ՝ յոտն կացեալ, եւ ունի՝ որպէս զգեցեալ եւ զինեալ, եւ ուր՝ որպէս ի Լիկիայ, եւ երթ՝ որպէս ի Պիտղէպոնիսական ժամանակին. 10 իսկ Արիստոտէլ ստակ արարեալ ստորագրութեանցս. եթէ տասն են, եւ ոչ սասցեալ զպատճառն, եթէ վասն էր տասն են՝ քեր այսոճեստեւ եւ զպատճառն եւս առաջիկացուր, եթէ վասն էր տասն են: Զոր եւ ցուցանեմք այսպէս ի բաժանմանէ. Էակն կամ՝ նենթակայում՝ է՝ կամ՝ ոչ նենթակայում: Եւ եթէ՝ ոչ նեն- 15 թակայում՝ առնէ՝ զքայացութիւն, իսկ եթէ՝ նենթակայում՝՝ կամ՝ ըստ ինքեան է կամ՝ ոչ ըստ ինքեան: Եւ եթէ՝ ըստ ինքեան է՝ կամ՝ քաժանելի է կամ՝ անքաժանելի: Եւ եթէ՝ քաժանելի է՝ առնէ՝ զքա- նակն, իսկ եթէ՝ անքաժանելի է՝ առնէ՝ զորակն. քանզի թէպէտ եւ կարծի քաժանելի գոլ որակն, այլ սակայն վասն նիւթոյն է քա- 20 ժանելի: Իսկ եթէ՝ ոչ ըստ ինքեան՝ կամ՝ կարումս միայն է եւ առնէ՝ զառնչան, եւ կամ՝ ըստ կարման այլոց իմանի՝ եւ լինին վեց ստորագրութիւնքն. քանզի չորից ելոց պարզ ստորագրութեանց՝ զքայացութեան, քանակի, որակի, սորինչի՝ ի շարամանութենէ՝ սոցա այլ ստորագրութիւնքն ծնանին. յետեմենէ՝ եւ ի քանակէ՝ ուրն 25 եւ երթն, յետեմենէ՝ եւ յորակութենէ՝ առնելն եւ կրելն, յետեմենէ՝ եւ յառնելէ՝ ունելն եւ կալն: Վասն որոյ եւ տարակուսեն, եթէ:

2 Α. ի ծնոն տասն յարացուցից/ Էլ. ἐπὶ παραδείγματων 158,39. 2 Α. *առնէ* *առնէ*. 8—9 Α. *եւ կայ* — *եւ զհնուայ* / Էլ. καὶ κεῖται ὡς καθήμενος ἢ ἐστὼς ἢ ἀνακεκλιμένος (ἢ γὰρ πάντα ὁρθὰ ἐστί τὰ μέλη καὶ λέγεται ἐστάναι ἢ πάντα ὕπτια καὶ λέγεται ἀνακεκλισθαι ἢ τὰ μὲν ὁρθὰ τὰ δὲ ὕπτια καὶ λέγεται καθῆσθαι), καὶ ἔχει ὡς ὑποδεδεμένος ἢ ἡμρισεμένος ἢ ἔχων δακτύλιον 159,3—5. 10 Α *ի Լիկիայ* / Էլ. ἐν Λυκίῳ διδάσκων 159,5. 11 Α. *իսկ* — *ստորագրութեանցս* / Էլ. τοῦ δὲ Ἀριστοτέλους ψυχὴν ἀπαρίθμησιν ποιησαμένου τῶν κατηγοριῶν 159,7. 22—23 Α. *եւ Լիւսին վեց ստորագրութիւնքն* / Էլ. καὶ ποιεῖ τὰς λοιπὰς ἕξ κατηγορίας 159,15—18. 24 Α. *պարամանութենէ* — *ի քանակէ* — *ի շարամանութենէ*.

գիւրդ աւելը՝ եթէ պարզք են տասն ստորոգութիւնդ, որովհետեւ
 չորք միայն են պարզքն, իսկ վեցն շարադրեալք: Եւ ասեմք,
 եթէ շարադրեալս զնոսա կոչեմք, քանզի երեւմունս ոմանս
 շարադրութեան ներածեն մեզ, այլ ինքեանք պարզ են. քանզի
 5 ոչ եթէ ստորոգութիւն է, որ ի տեղուցն է, եւ ոչ ստորոգութիւն է
 այն, որ ի ժամանակումն՝ այլ զոլն ի տեղուց ստորոգութիւն է
 եւ զոլն ի ժամանակում. վասն այսորիկ եւ անորիշ անուամբք
 անուանեաց զոմանս ի նոցանէ, որպէս զի մի ի բարշեյն յին-
 քեանս դէմս ինչ շարադրութիւնն ի ներքս ածիցէ, որպէս առնելն
 10 եւ կրելն եւ կալն եւ ունելն* անորիշք են*. ժ ստորոգութիւնն
 կարող քոն եւ դասումս ինչ ընդունել. քանզի նախագոյն է գոյ-
 ացութիւն ամենեցուն, որպէս ենթակացեալ ամենեցուն. եր-
 կրորդ՝ քանակն, վասն զի անտեսակ նիւթն նախ քանականայ
 եւ ապա որականայ. երրորդ՝ որակն եւ յառաջագոյն քան գու-
 15 ռինչն, վասն զի ըստ ընթեանն յառաջագոյն է այնմ՝ որ ըստ
 կալման է: Արդ՝ այսոցիկ այսպէս ելոց՝ ապա եւ այնք յառաջա-
 գոյնք են, որք ի գոյացութենէ եւ ի քանակէ բաղկացեալք են
 ստորոգութիւնք, քան գայնս՝ որք ի գոյացութենէ եւ յորակու-
 թենէ. եւ դարձեալ՝ որք ի գոյացութենէ եւ յորակէ՝ յառաջա-
 20 գոյնք են քան գայնս, որ ի գոյացութենէ եւ յառընչէ: Արդ՝ այ-
 սորիկ յաղագս այսոցիկ:

Բեր այսոցնեան յետ բաժանման ստորոգութեանցն բազ-
 մութեան եւ եթէ տասն են՝ ոչ աւելի եւ ոչ նուազ՝ տարա-
 կուսութիւնս ոմանս ընդդէմ ստորոգութեանցս տարակուս-
 25 լով՝ լուծցուք: Արդ՝ տարակուսեն ոմանք նուագութիւն ***
 ասի ճայնիցն՝ վասն ասելոյն իսկագոյն, եւ իմացուածոցն՝ վասն

8 A. անուանեաց զոմանս ի նոցանէ] El. ὡνόμασεν αὐτὰ ὁ Ἀριστοτέλης 159,25.
 9 A. աւել. շարադրութն. 10 A. անորիշք ինչ] El. ἄπερ ἀπαρέμφατά εἰσιν 159,27.
 10—12 A. ժ ստորոգութիւնքն—ենթակացեալ ամենեցուն] El. ἐπειδὴ δὲ μὴ γένος τὸ
 ὄν τῶν δέκα κατηγοριῶν, δύνανται καὶ τάξιν ὑποδέχεσθαι· προτέρα ἢ οὐσία ὥς ὑπο-
 κείμενον πᾶσι 159,27—29. 17—18 A. քանակացեալք նս ստորոգութիւնք] El. 26բ.
 22—25 A. Բեր—նուագութիւն] El. 'Εφ' οἷς μετὰ τὴν διαίρεσιν τῶν κατηγοριῶν καὶ
 τὸ πλῆθος ὅτι δέκα καὶ οὐτε πλείους οὐτε ἐλάττους, ὥς ἐδείχμεν, φέρε τὰς εἰσθίας
 ἀπορίας φέρεσθαι· κατὰ τῶν κατηγοριῶν ἀπορήσαντες εἴπωμεν τὰς λύσεις αὐτῶν. ἀπο-
 ροῦσι τοίνυν οἱ μειονεξίαν 159,34—160,2. 25 El. 160,2 αὐτῶν—166,8 οὐσίαν] A. 26բ.
 26—4 A. ասի ճայնիցն—որ ոչն է] El. Ἐπαινέσας ὁ Ἀριστοτέλης πανταχόθεν τὴν ὀτο-

ասելոյն նախկին, իսկ իրողութեանցն՝ վասն ասելոյն մանա-
ւանդ եւ վասն զի սգացաւ վասն իւր ոչ արժանի գովութեանն
ենթագրեալ (բանգի ըստ ճշմարտութեանն ոչ որ ինչ էն ասէ.
այլ որ ոչն է), եւ եթէ պատկանի այնպիսի ենթագրութիւն ոչ
ուրեք եւ ոչ երբեքումն՝ վերացուցանէ զնա ի ձեռն ենթագրու- 5
թեան, որ լոտ կալով՝ այսպէս ասէ՝ եթէ ոչ է պարտ կալ մնալ
անդէն ի քացասութեանն, այլ պարտ է կալ եւ ի հակակայսմ
վասն զի ըստ ճշմարտութեանն քացասութիւնք ոչ եթէ զոր
ինչ էն ասեն, այլ որ ինչ ոչն է. եւ վասն այսորիկ ոչ ասեմ՝ զնա
գենթակայէ ումեքէ, վասն զի ենթակայանալ այնոցիկ, որք 10
գենթակայէն ասին. եւ վասն այսորիկ ոչ ասեմ՝ զնա նենթա-
կայում, վասն զի ենթակայանալ այնոցիկ, որք նենթակայորքն
են, որպէս զի ի ձեռն այնոցիկ պարգեւէ ամենեցուն զպէտան
անհատ զոյացութիւնն. բանգի եռակի ելոյ ամենայնին՝ կամ՝
առաջին զոյացութեանցն կամ երկրորդին կամ պատահմանցն 16
առ անհատ զոյացութեամբքն զոն պատահմանք եւ երկրորդ
զոյացութիւնք, այլ պատահմանցն պէտս տալ առ ի զու, եւ եր-
կրորդ զոյացութեանցն՝ առ ի ստորագիլ: Արդ՝ եթէ ամենեցուն
պէտս տալ, որք առ նովան են՝ զիսմրդ ոչ է առաջին եւ իսկ-
ագոյն եւ մանաւանդ զոյացութիւն: Եւ զի ամենեցուն պէտս 20
տալ, որք առ նովան են՝ արճեստաքար նիւթէ ինքն եւ ցու-
ցանէ, եթէ տեսակական զոյացութիւնն պէտս ունի անհատ զո-
յացութեանն առ ի ստորագութիւն, որզոն՝ մարդ (բանգի այս
երեւելի է ամենեցուն, եթէ քազում՝ անգամ՝ զտիրական անունն
յառասական փոխարկեմք եւ փոխանակ ասելոյ. եթէ՝ «կոչեա՝ 25
զՍոկրատէս» ասեմք, եթէ՝ «կոչեա՝ առ իս զայրն զայն», եւ ցու-
ցանեմք զնա. եւ զի կենդանին պէտս ունի անհատ զոյացու-
թեանցն այսպէս յարդարէ՝ ոչ է կենդանի, որ ոչ է մարդ կամ՝

μον οὐσίαν, ἀπὸ τῶν φωνῶν διὰ τοῦ κυριώτατα. ἀπὸ τῶν νοημάτων διὰ τοῦ πρώτως,
ἀπὸ τῶν προχημάτων διὰ τοῦ μέλιστα, ἐπειδὴ ἤσθετο ἑαυτοῦ μὴ ἀξίως τῆς εὐφη-
μίας ὑπογράφαντος (τῷ γὰρ ὄντι οὐ τί ἔστιν εἶπεν, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι) 166.6—9.
5—6 A. ի ձեռն—ասէ] E]. διὰ τῆς ὑπογραφῆς δυνάμει ταῦτα λέγων 166,10—11.
8 A. ըստ ճշմարտութեանն] E]. 11—13 A. եւ վասն այսորիկ—ԴԵՆԷ.
նենթակայորքն են] E]. 13 A. ամենեցուն] E]. πᾶσι τοῖς παρ' ἑαυτὴν 166,15.
19—20 A. զհարդ—զոյացութիւն] E]. πῶς οὐ δικαίως κυριώτατα καὶ πρώτως καὶ
μέλιστα ἔστιν οὐσία; 166,19—20. 25. 26 A. կոչեալ.

ծի կամ՝ եզն, եւ ոչ է մարդ, որ ոչ է Սոկրատէս կամ՝ Պղատոն կամ
 ով որ եւ իցէ՝ ապա ուրեմն՝ ոչ է կենդանի, որ ոչ է Սոկրատէս
 կամ Պղատոն: Սմանապէս եւ ի վերայ պատահմանցն ոչ ցու-
 ցանէ, եթէ այս ինչ սպիտակ պէտս ունի անհատ զոյացութեան,
 6 այլ եթէ զոյն, այսպէս ասելով. ոչ է զոյն, որ ոչ է ի մարմնի,
 եւ ոչ է մարմին, որ ոչ է մարդ կամ՝ ծի կամ՝ այլ ինչ՝ ապա
 ուրեմն՝ ոչ է զոյն, որ ոչ է յայս կամ՝ յայնմ՝ մարմնում: Արդ՝
 այսպէս Արիստոտելի ցուցեալ, եթէ ամենեցուն առ նուազն
 տալ պէտսն անհատ զոյացութիւնն եւ թէ ոչ ելոյ սորա ոչինչ
 10 յայլոցն ստորակայանայ. իսկ Աղէկականդրոս Ափրոդիսեցի եւս
 առաւել յարածգելով նորածնութեան յիմաստասիրութիւն փորձի
 նիւթեւ, եթէ եւ ընտելեամբ առաջին է անհատ զոյացութիւնն
 ամենեցուն. եւ զի շարաբառնայ՝ նոյց ինքն իսկ Արիստոտէլ,
 եւ զի ոչ շարաբառնի՝ ինքն իսկ փորձի ցուցանել. քանզի ահա,
 15 ասէ, ընդհանուր արեգակն ի ըաց բարձեալ՝ զոմն արեգակն ոչ
 եբարձ: Առ որ ասեմք, եթէ հանուրն երկակի ասի՝ մինն ըստ
 կալման, որպէս՝ ամենայն մարդ (քանզի ամենայնն միշտ ըստ
 կալման), իսկ միւսն՝ միայնին ըստ ընքեան ընտելեան ասացեալ,
 որպէս՝ մարդ այսպէս սոսկ ասացեալ: Արդ՝ բոլորն այն ընդ-
 20 հանուր՝ ոչ որ ընդ կալմանն է, այլ միւսն եւս՝ տարեալ եղև ի
 մի արեգակնում. քանզի կարող եղև արեգակն զամենայն յատ-
 կութիւնս հանուր արեգակաւն ընդունել, որ է ի վերայ միոյ մար-
 դոյ անհետարին. քանզի ոչ որ ի մարդկանէ կարող զոյ զամենայն
 յատկութիւնս հանուր մարդոյ ընդունել՝ վասն լինելոյ զոմն
 26 քերդող եւ զոմն բրուտ, վասն զի եւ կտրածն մարդոյ զըստ մա-
 սին մարդիկ ասաց Պղատոն: Եւ այսորիկ այսպէս:

Բայց տարակուսէ Սերիանոս այսպէս. եթէ ասեմ զհանուր
 պատահումս յանհատ զոյացութեանն ըստորակացեալ՝ եղիցի

1—3 A. եւ ոչ է — Պղատոն] El. οὐκ ἔστιν ἀνθρῶπος ὅς οὐκ ἔστι Σωκράτης ἢ Πλάτων ἢ Ἀλκιβιάδης, οὐκ ἔστιν ἄρα ζῶον ὃ οὐκ ἔστιν ἐν Σωκράτει ἢ Πλάτῳ ἢ Ἀλκιβιάδῃ 166,21—20. 6—7 A. եւ ոչ է մարմնն — մարմնում] El. οὐκ ἔστι δὲ σῶμα ὃ μὴ ἔστι λευκόν ἢ μέλαν ἢ πυρρόν, οὐκ ἔστιν ἄρα χρώμα ὃ μὴ ἔστιν ἐν τῷδε τῷ σώματι ἢ ἐν τῷδε 166,31—33. 9 A. տալ փի, տալ. 14 A. ինքն — ցուցանել] El. παραδεικνύει αὐτός οὕτως 167,1. 21 A. «պէս ի արեգակն զամենայն». 24—25 A. վասն լինելոյ — բրուտ] El. διὰ τὸ ἄλλον μὲν εἶναι γραμματικόν ἄλλον δὲ ἱατρὸν 167,9.

և մասնական պատահումն յընդհանուր զոյացութիւն: Առ որ
ասեմք, եթէ զընդհանուր պատահումն ասեմք յանհատ զոյա-
ցութեանն զոչ, ոչ եթէ ըստ ճշմարտութեան ի նոյն իսկ յան-
հատ զոյացութեան ունի զզոյն, այլ զի նախարար ամենայն
պատահումն յանհատ զոյացութիւնս ունի զզոյն. թէպէտ և 6
անմարմին և ուրեք զոյ անհատ զոյացութիւնն՝ նախարար ի
նմա զոյանան պատահմունքն, որպէս եւ յանձնում է տեսանել
(քանզի յանձնում ումք է տեսանել առաքինութիւն կամ չարու-
թիւն՝ քանզի փոփոխի ըստ այսոցիկ), իսկ ըստ երկրորդ քանի
և յընդհանուր զոյացութիւնսն ասին զոչ, թէպէտ և մտածու- 10
թեամբ միայն: Իսկ առ երկրորդն ասեմք՝ զի թէպէտ եւ է մաս-
նական պատահումն յընդհանուր զոյացութեանն՝ ոչ եթէ ըստ
ճշմարտութեան ինչ է (թէպէտ և մարմին ասացես զընթիա-
նուն, սակայն և այնպէս անմարմին է), այլ եթէ քանս ունի
ընդհանուր զոյացութիւնն, այսինքն՝ հանուր մարմինն՝ նախան- 15
ձականս պատահմանց:

„Իսկ նենթ թակայումն էակացն մակաւելեացն և ոչ անունն եւ ոչ
քանն ստորոգի գննթակայէն“.

Ստորոգիցելոցն՝ է ինչ որ ըստ բնութեան է և է որ
ստանց բնութեան. եւ ստանց բնութեան ասեմք զոչ, յորժամ՝ 20
զոյացութիւն պատահման ստորոգի՝ յորժամ՝ ասեմք, եթէ սպի-
տակն որ զոյն մարդ է և կամ դարձեալ՝ յորժամ անհատ զոյա-
ցութիւն հանուր զոյացութեան ստորոգի, որզոն՝ որ զայ մարդդ
Սոկրատէս է, և կամ յորժամ՝ տեսակք սեռից ստորոգին՝ որ- 25
պէս յորժամ ասեմք, եթէ որ զայ կենդանիդ մարդ է. իսկ ըստ
բնութեան են այսոքիկ, յորժամ հանուր զոյացութիւն անհատ
զոյացութեան ստորոգի՝ որպէս մարդ Սոկրատում, կամ պա-

3—4 A. ի նոյն իսկ—զգուի] Ել. ἐν αὐτῇ [τῇ καὶ δόλου οὐσίᾳ] τὴν ὑπαρξιν ἔχει
167,15—16. 4 A. ընթանուր պատահումն. 5—6 A. թէպէտ—զոյ] Ել. καὶ
εἰ ἀσώματος τύχῃ οὐσῶ 167,17. 6 A. ոչ զչ. անորեք. 7 A. որպէս. 7 A. է
տեսանել] Ել. էէք. 10 A. զոյացութիւնսն] Ել. էէք. 15—16 A. նախանձա-
կանս պատահմանց] Ել. προεγώγου τῶν συμβεβηκότων 167,24—25. 19—5 A.
Ստորոգիցելոցն—տեսակում] Ել. էէք.

տահումն գոյացուծեան՝ որպէս սպիտակ մարդում: Իսկ եթէ որ
ասիցէ, եթէ եւ ստորոգիլն պատահմանց պատահումն ըստ
քնութեան է, որպէս զոյն սպիտակում՝ ասեմք եթէ այսորիկ ոչ
որպէս պատահմունք պատահմանց ստորոգիւն, այլ որպէս սեռ
6 տեսակում:

Սեւ պարտ է զիտեւ, եթէ ի վերայ ումանց պատահմանց
ոմանք հոմանունաբար ստորոգիւն գոյացուծեան, փաղանունա-
բար եւ ոչ երբեք, որզոն՝ սպիտակն ստորոգի մարմնում (քանզի
սպիտակ մարմինն ասեմք, իսկ քան սպիտակին ոչ ստորոգի
10 մարմնում), քանզի ոչ կարէ զսահման սպիտակին ընդունել
մարմին. քանզի ոչոր ասէ՝ մարմինն է սպիտակզոյն արտադու-
տող աչաց. իսկ մարդ ոչ հոմանունաբար եւ ոչ փաղանունաբար
ստորոգի, որպէս զոյն. քանզի ոչոր ասէ, եթէ մարդ զոյն, այլ եւ
ոչ զսահման գունոյ ընդունի. քանզի ոչոր՝ կարափ զոյն եւ կամ
15 եթէ կարափ զոյն է յատուկ զգալի աչաց:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ԷՄՊԻՐԻԿ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՊՐԱԿՔՍ ԻԴ

„Իսկ երկրորդ գոյացուծեանցն յաւէտ գոյացուծիւն“...

Սեւ եւս վասն այսոցիկ նախապէ՛ք զանհատ գոյացուծիւն
20 Արիստոտէլ՝ քանզի յերկրորդ գոյացուծիւնս յաւէտ գոյացու-
ծիւն տեսակականն քան զսնոականն, որպէս յաւէտ հուպ գոլով
յանհատ գոյացուծիւնն, որ մանաւանդ գոյացուծիւն ցուցաւ.
քանզի որպէս հպագոյնքն ի հուր առաւել ջեռնուն եւ հպագոյնքն
ի միական առաւել միականք են՝ նոյնպէս եւ տեսակական գոյա-
25 ցուծիւնն հպագոյն գոլով յանհատն՝ մանաւանդ է. քանզի ամե-
նայն որ ունի յայնմանէ հպագունիցն մանաւանդ բաշխէ: Սեւ զի

8 Ա. որզոն — մարմնում] El. οὖν τό λευχόν κατηγορεῖται τοῦ σώματος ὁμωνύ-
μως, οὐ συνωνύμως 167,29—30. 8—10 Ա. քանզի սպիտակ — մարմնում] El. 288.
12 Ա. իսկ մարդ] El. τινὰ δὲ 167,32. 13 Ա. որպէս զոյն] El. ὥς ἐπὶ τοῦ χρώμα-
τος 167,32. 14 Ա. քանզի ոչոր կարափ զոյն] El. οὐδὲ γὰρ λέγει τὸν κύκλον χρώμα
168,1. 15 Ա. նախազր. 21 Ա. — 22. զսնականն է. 25 Ա. յանհատն մանա-
ւանդ է] El. τῇ ἀτομῇ οὐσίᾳ μᾶλλον οὐσία ἐστὶ 168,10.

յաւէտ զդպացութիւն տեսակականն քան զսեռականն է՝ երկակի
 նիւթէ՝ ի հաւաւորութենէ: եւ ի վերաքանութենէ (այսինքն՝ ի
 համեմատութենէ): * այսպէս՝ եթէ ընտանեզոյն է եւ մատա-
 տորազոյն զՍոկրատէս մարդ ասել, քան եթէ կենդանի: Իսկ
 ի վերաքանութենէ, այսպէս՝ զի եթէ զանճատ զդպացութիւնն ոչ 6
 այլ ինչ կերպարանէր եւ առնէր յաւտ զդպացութիւն, եթէ ոչ
 ենթակայանալն ամենեցուն՝ որ շուրջ զնովացն. արդ՝ այս են-
 թակայանալս տեսակացն առ սեռսն զոյ, իսկ սեռիցն առ տե-
 սակս ոչ երբեք (քանզի ոչ երբեք ենթակայանան սեռք տեսա-
 կաց). վասն զի առաւել զդպացութիւն տեսակականն քան զսե- 10
 ռականն՝ որպէս ենթակայացեալ նմա: Բայց ասի ի վերաքա-
 նութենէ, զի կարող զոյ վերաքանութեամբ հիւսիլ այսպէս. եթէ
 զոր քան ունի անճատ զդպացութիւն առ ամենայնս. որք առ նո-
 վան են ենթակացեալ նոցա, վասն զի առաւել զդպացութիւն
 ստիցեալ՝ զնոյն քան ունի տեսակականն առ սեռականն. քանզի 16
 ենթակացեալ է նմա, վասն զի առաւել զդպացութիւն է: Նւ
 սորիկ այսպէս:

Աստուտ տարակուսեն ոմանք՝ ասելով, եթէ զհարկ ասես
 դու յաւէտ զդպացութիւն եւ նուազ զդպացութիւն, տակաւին
 ոչ եւս ասացեալ զյատկութիւնս զդպացութեան: Այլ հանդեր- 20
 ծեալ ասել զոչ ընդունիլն զյաւէտն եւ զնուազն, եւ չընդունի.
 քանզի զդպացութիւն զդպացութեան քաղցատեալ, որզոն՝ սեռա-
 կանն առ տեսականն՝ ընդունիլ զյաւէտն եւ զնուազն. իսկ ինքն
 առ ինքեան յարարկեալ, ոչ ձգտի եւ ոչ ամբիոփի. քանզի ոչ որ
 ասէ յաւէտ մարդ եւ յաւէտ Սոկրատէս: 25

Դարձեալ այլ տարակուսութիւն, զի, ասել, որպէս զանճատ

2 A. ի վերաքանութեն է. 2—3 A. այսինքն ի համեմատութենէ] El. 28. 3 A. այսպէս] El. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἐγγύτητος οὕτως 168,19—18. 6 A. ի վերաքանութե-
 թենէ. 16 A. վասն զի] El. καὶ διὰ τοῦτο 168,22. 18—22 A. եթէ զհարկ-
 քաղցատեալ] El. ὅτι πῶς λέγει μάλλον οὐσίαν καὶ ἥττον οὐσίαν αὐτός, ὥς ὅν οὕτω

ἐν ἴδιον καὶ τοῦτο, μέλλον καταλέγειν τὰ ἴδια τῆς οὐσίας καὶ ἐν ἴδιον καὶ τοῦτο λέ-
 γειν τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μάλλον καὶ ἥττον. καὶ λέγομεν ὅτι καὶ ἐπιδέχεται τὸ μάλ-
 λον καὶ ἥττον καὶ οὐκ ἐπιδέχεται οὐσία μὲν γὰρ οὐσία παραβαλλομένη 168,24—28.
 25 A. յաւէտ մարդ եւ յաւէտ Սոկրատէս] El. μάλλον ἀνθρώπον Πλάτωνα καὶ ἥττον
 ἀνθρώπον Σωκράτην 168,30—31. 28—2 Դարձեալ — ծրկորոյ] El. Διὰ τί, φασίν, ὡς-
 περ τὴν ἀτομον οὐσίαν πρώτην ἐκάλει οὐσίαν δι' ἧς εἴπομεν αἰτίας, μὴ καὶ τὴν

գոյացութիւնն առաջին գոյացութիւն կոչեաց, վասն երկուց
 ասացար պատճառաց. զի ոչ զտեսակականն երկրորդ եւ ոչ
 զսեռականն երրորդ կոչեաց. այլ միով անուամբ զերկուսին
 անուանեաց՝ զտեսակականն եւ զսեռականն: Եւ ասեմք, եթէ
 5 վասն այսորիկ միում՝ ճանդիպան անուան. վասն զի զմի եւ
 զնոյն պէտս տայ նոցա աննատ գոյացութիւն առ ստորոգու-
 թիւն:

«Ծանալթագոյն եւ բնտանեգոյն բացատրեսցէ՝ զտեսակն քան
 զսեռն բացատրելով».

10 Զի ասացեալ «ծանալթագոյն» առադրեաց եւ «գրնտանե-
 գոյնն»: Եւ ասեմք, եթէ ծանալթագոյնն միայն ոչ կարէ յաւելո
 գոյացութիւն տունել զանհատն, վասն զի եւ պատահմունք բազում
 առգամ՝ ծանալթագոյնք են. քան զանհատ գոյացութիւն. որոնն՝
 փոխանակ ասելոյն «կոչեմ գ'ի-առիթ» ասեմք «կոչեմ զփիլիսո-
 15 փոսն»: Վասն այսորիկ առադրեաց գրնտանեգոյնն. քանզի ծա-
 նալթագոյնն ոչ ամենայն իրարք յայտնէ զբնութիւն իրին, որ-
 պէս բազումք ի պատահմանցն, իսկ բնտանեգոյնք առաւել
 յայտնեն:

«Քանզի սա ուրոյն առաւել ուրումն մարդոյ».

20 Զիւրդ առաւել է ուրոյն ոչ ամենեւին ուրոյն: Եւ ասեմք,
 որպէս զնուագ ծանրն առաւել թեթեւ ասեմք՝ նոյնպէս եւ զնու-
 ագ հասարակն առաւել ուրոյն ասեմք. քանզի մարդ նուագ հա-
 սարակ է առ կենդանեան. քանզի սեռք տեսակացն ստորոգին,
 իսկ տեսակք զսեռիցն ոչ հակադարձին. պարտ է առադրել՝ ըստ
 26 բնութեան եւոյ ստորոգութեանն. քանզի ստորոգութիւն նռակի
 է՝ կամ ըստ բնութեան կամ ոչ ըստ բնութեան կամ ըստ պա-
 տահման: Ըստ բնութեան՝ յորժամ սեռք տեսակաց ստորոգին,
 իսկ ոչ ըստ բնութեան՝ յորժամ տեսակք սեռից. որպէս յորժամ

είδικήν δευτέραν 168,32-33. 1 A. «+ 22. գտնադրն. 9 A. բացատրելով պրակք.
 19-15 A. որոնն — գիծիստփոսն] El. οἷον ἀντί τοῦ εἰπεῖν 'χάλεσον τὸν Σωκράτην'
 λέγω 'χάλεσον τὸν φιλόσοφον' 169,7-8. 23 A. է առ կենդանեան] El. ὡς πρὸς τὸ
 ζῶον 169,16. 24 A. պարտ է առադրել] El. 24r. 28-1 A. որպէս յորժամ
 ասեմք] El. ὡς ἵνα εἴπῃ τις 169,19.

ասեմք, թէ որ զայ կենդանիս մարդ է (բանգի այսպէս ասելով կենդանութիւն ստորագրի մարդ), իսկ ըստ պատահման ստորագրութիւն է, որպէս յորժամ զնոյնս, որք ի նորին ենթակայում են պատահմունք՝ միմեանց ստորագես. որզոն՝ Սկըրատայ ելոյ կընտի եւ իմաստասիրի՝ ասեմք. եթէ կունտս այս իմաստասէր է: 6
 Ի դարձեալ ըստ պատահման ստորագրութիւն է, յորժամ քոյացութիւն պատահման ստորագրի. որզոն՝ յորժամ ասեմք. եթէ սպիտակս որ զայ՝ կենդանի է. բանգի այսպէս ասելով՝ զկենդանին զտանեմք ստորագեալ սպիտակում, որ է պատահման:

ԸՆԴ. ԱՅՍՈՒՄԻ ՀԱՆԳԵՐՁ ԱՍՏՈՒԺՈՎ, ՆԻ ՆՈՅԱ 10
 ՏԵՍԱԿԱԾՍ ՈՐ ՄԴԱՆ... ՊՐԱԿԻ ԻԵ

Բարդատեալ Արիստոտելի զգոյացութիւնս ըստ խորութեան, յորժամ զանհատն առ իանուրն բաղդատէր, ցուցեալ **
 եթէ առաւել զոյացութիւն է տեսակականն քան զսեռականն՝ այժմ ըստ լայնութեան բաղդատէ զանհատն եւ զհանուրն, եւ 16
 ասէ, եթէ անհատ զոյացութիւնն նմանաբար են զոյացութիւն, որպէս ամենեցուն զնուալցն զմի եւ զնոյն պէտս վճարելով՝ որպէս է Դաւիթ եւ Արգոս շուն եւ Նղիսարն պիսակ ծի: Իսկ եթէ անհատ զոյացութիւնն նմանաբար զոյացութիւնն են՝ 20
 ասալ եւ տեսակական զոյացութիւնն նմանաբար զոյացութիւնն են, որպէս զհանգէտն բացակացեալք յանհանգիտից զոյացութեանցն: Արդ՝ այսպէս մեր: Իսկ Արիստոտէլ այլ կարգաւորութեան պիտանացեալ. քանզի նա նախ զտեսակականն բաղդատէ եւ ասալ զանհատն: Իւ արժան է տարակուսել, եթէ 25
 ընդէր ոչ նախ զանհատ զոյացութիւն բաղդատեաց, զի որպէս

1—2 A. քանզի—մարի] El. εὐρίσκεται γὰρ κατηγορῶν τὸν ἀνθρώπου τοῦ ζώου 169,20—21. 7—9 A. որզոն—պատահման] El. οἷον ἵνα εἶπω ὅτι τὸ λευκὸν τὸ προσερχόμενον ζῷον ἐστίν· εὐρίσκομαι γὰρ κατηγορῶν τοῦ συμβεβηκότος τὸ ζῷον 169,24—26.

13—15 A. ցուցեալ—զհանուրն] El. δεικνύς ὅτι μᾶλλον οὐσία, καὶ ὅτε τὴν καθόλου (πρὸς τὴν καθόλου) συνέκρινε, δεικνύων ὅτι μᾶλλον οὐσία ἢ εἰδική τῆς γενεῆς, νῦν κατὰ πλάτος συγκρίνει αὐτάς, τὰς τε ἀτόμους καὶ τὰς καθόλου 169,30—170,8. 18 A. որպէս է—պիսակ ծի] El. ὥσπερ Σωκράτης καὶ Ἄργος ὁ κύων καὶ Ξάνθος ὁ ἵππος 170,4—6. 18—22 A. իսկ—զոյացութեանցն] El. εἰ δὲ αἱ ἀτομοὶ οὐσίαι, καὶ αἱ εἰδικαὶ οὐσίαι ὁμοίως οὐσίαι ὥς ἴσον ἀφαστηχῶται τῶν ἀτόμων οὐσιῶν 170,5—6.

- ստուերացուցումն յայսոցիկ պէտտ առեալ՝ այնպէս ապա բաղ-
 դատէր գտնուակական զոյացութիւնս: Եւ է լուծումն սորին, եթէ
 զայս որպէս զխոստովանեալ եւ զյայտնի ինչ եթող. քանզի
 յայտնի է եւ սովորաբար, եթէ նմանաբար զոյացութիւնք են
 5 անհատքն յենթագրութենէն, վասն զի գերադրականիւր ծայ-
 նիւք արտաբերեաց, ասելով՝ իսկապոյն եւ նախկին եւ մանա-
 ւանդ. քանզի ոչ է գերադրականին գերադրական: Իսկ եթէ այս
 այսպէս է՝ ապա ուրեմն՝ ոչ է յաւէտ անհատ զոյացութիւն քան
 զայլ անհատ զոյացութիւն, թէպէտ եւ աննմանատեսակք են:
 10 Դարձեալ տարակուսնն ասելով. եթէ մինչ նմանաբար զոյա-
 ցութիւնք են անհատքն, եղիցի այս միջին եւ արեգակն նմա-
 նաբար զոյացութիւնք: Առ որս ասեմք, եթէ ըստ դիտաւորու-
 թեան Ստորոգութեանցս նմանաբար զոյացութիւնք են. քանզի
 դիտաւորութիւն Ստորոգութեանցս է յաղագս իրողութեանց ոչ
 15 եթէ գիրողութեանց ըստն հարկանել եւ զընութիւն նոցա բննել,
 այլ ըստ որում՝ նշանակեն յայսպիսեաց եւ յայնպիսեաց ծայ-
 նից. քանզի յաղագս ծայնից միայն բննել քերդողաց է, իսկ
 յաղագս ընութեան զոյիցն՝ աստուածաբանութեան կամ ընա-
 քանութեան: Եւ այսոցիկ այսպէս:
- 20 Իսկ Արիստոտէլ տարակուսէ յինքնան, եթէ «զիւրդ ի վե-
 րագոյնսն երկրորդ զոյացութիւնս ասաց զսեռս եւ զտեսակս
 անհատ զոյացութեան եւ ոչ պարզաբար՝ եթէ սեռն եւ տե-
 սակքն»: Եւ լուծանէ ասելով, եթէ զի մի պարաոից զպատահ-
 մունն. քանզի են եւ նոցա սեռք եւ տեսակք՝ որպէս զոյն եւ
 25 սպիտակ: Արդ՝ ցուցանէ աստանաւր, եթէ սեռք եւ տեսակք
 ստաշնոց զոյացութեանցն զոյացութիւնք են, իսկ սեռք եւ տե-
 սակք անհատից պատահմանցն ոչ են զոյացութիւնք: Եւ ցու-

2—7 Ա. եւ է — զերաւրական] El. καὶ λέγομεν ὅτι ὡς ὁμολογοῦμενον τοῦτο πα-
 ρήκεν· ἔγινωσται γὰρ τοῦτο συνήθως ὅτι ὁμοίως οὐσίαι <αἱ> ἕτοιμοι· ἐκ τῆς ὑπογραφῆς,
 ὅτι ὑπερθετικάς φωναίς ἐχρήσται, τῷ κυριώτατi καὶ μάλιστα, τῷ δὲ ὑπερθετικῷ
 οὐκ ἔστιν ὑπερθετικώτερον. 170,10—13. 13—15 Α. քանզի — հարկանել] El.

σκοπὸς γὰρ ταῖς Κατηγορίαις οὗ περὶ πραγμάτων ἢ πράγματα διαλβεῖν 170,16—17.
 18 Α. աստուածաբանութեան կամ] El. և ք.

21 Α. ասաց] El. εἶπον 170,22.
 23—25 Α. եւ լուծանէ — սպիտակ] El. καὶ φησιν, ἵνα μὴ τὰ συμβεβηκότα περιλά-
 βωμεν· ἔστι γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς γέννη, ὡς τὸ χρώμα καὶ τὸ λευκόν 170,23—24.

ցանկէ այսպէս ասելով՝ սեռք եւ տեսակը անհատից գոյացութեանց գոյացութիւն քաղաքացիութիւն, եւ որք գոյացութիւն քաղաքացիութիւն գոյացութիւնք են. իսկ սեռք եւ տեսակը անհատից պատահմանցն ոչ քաղաքացիութիւն, իսկ որ գոյացութիւն ոչ քաղաքացիութիւն ոչ են գոյացութիւնք. ապա ուրեմն՝ սեռք եւ տեսակը անհատից պատահմանցն ոչ են գոյացութիւնք: Եւ այլապէս՝ սեռք եւ տեսակը առաջնոց գոյացութեանցն ենթակայանան հանուր պատահմանց, իսկ որ ընդհանուր պատահմանքք ստորակայանան՝ գոյացութիւնք են. ապա ուրեմն՝ սեռք եւ տեսակը առաջնոց գոյացութեանցն գոյացութիւնք են: Եւ վասն անդրադարձութեան կանտոնիս՝ վասն զի սեռք եւ տեսակը անհատից պատահմանցն ոչ ենթակայանան հանուր պատահմանցն՝ ոչ են գոյացութիւնք. ապա ուրեմն՝ սեռք եւ տեսակը անհատից պատահմանցն ոչ են գոյացութիւնք:

„Եւ նոցա տեսակացն որք միանգամ՝ ոչ են սեռք“.

15

Բարիորդ ասաց „որք միանգամ՝ ոչ են սեռք“, զի մի զընդմիմեանքն որ առցէ. քանզի եթէ զընդմիմեանքն որ առնու, ոչ երբեք տեսակ տեսակում՝ բաղդատի, այլ տեսակ սեռում, որ ոչ է մեր այժմ առ ի խնդրել:

ԸՆԴԻ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԻԵՐՁ ԱՍՏՈՒԺՈՒԷ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ 20

ՊՐԱԿԸՍ ԻՉ

„Եւ հասարակ զամենայն“...

Յուցեալ Արիստոտելի գայնս՝ որոց գոյացութիւն զհետ երթալ ի ծնուն բաժանման, յորժամ՝ զառաջինն առ հանուրն քաղաքատէր, ասելով զնա յաւէտ գոյացութիւն, եւ յորժամ՝ զհանուրն առ հանուրն քաղաքատէր, ասելով զտեսակակալանն քան զսեռականն յաւէտ գոյացութիւն. եւ դարձեալ ըստ լայնութեան քաղ-

1—4 A. սեռք — պատահմանք] El. τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη τῶν ἀτόμων οὐσιῶν οὐσίαν συμπληροῦσι, τὰ δὲ οὐσίαν συμπληροῦντα οὐσίαι εἰσὶ, τὰ γένη ἅρα καὶ τὰ εἶδη τῶν πρώτων οὐσίαν οὐσίαι εἰσὶ. διὰ δὲ τὸ ἀναπαλιν τοῦ κανόνος ἐπειδὴ τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη τῶν ἀτόμων συμβεβηκότων 170,21—30. 13 A. ոչ են գոյացութիւնք] El. τὰ τοῖς καθόλου συμβεβηκόσι μὴ ὑποκείμενα οὐσίαι εἰσὶ 171,1

15. 16 A. որք — սեռք] El. ὅσα μὴ ἔστι γένη 171,4.

16 A. որքան քի. որք.

- դատեալ՝ զամհատուն ասէր, եթէ նմանաբար գոյացութիւնը են՝
այժմ ցուցանէ եւ զայնս, որը գոյացութեան հետեւին, եւ ասէ
գորոյնսն գոյացութեան: Եւ որում պարտ էր սահման ասել ի
վերայ գոյացութեանն՝ ոչ առնէ զայն, վասն զի սեռ սեռականա-
6 գոյն է գոյացութիւն, իսկ սեռականագունումն ոչ է սեռ եւ ոչ
ըաղկացուցիչ տարրերութիւնը. յորոց ամենայն սահման առնու:
Իսկ յորոց վերայ ոչ կարեմք սահման բացատրել՝ սիրեմք գոյ
նա ի ծեռն յատկացն բացատրել գնոսին: Արդ՝ վասն այսորիկ
եւ Արիստոտէլ ոչ կարացեալ ասել զսահման գոյացութեան՝
10 զյատուկան ասէ գոյացութեան. քանզի ունին ինչ նմանութիւն
սահման եւ յատուկն առ միմեանս զհակադարձիչն երկարանչի-
րումն եւ զմիայնում եւ զամենայնում եւ զմիշտն զոլ: Արդ՝ թուէ
գորոյնս գոյացութեան եւ ասէ, եթէ, «հասարակ զամենայն գոյ-
ացութեան ոչ զոլ նենթակայում»: Վասն որոյ եւ տարակուսեն
15 ոմանք ասելով, եթէ վասն էր զյատուկան առաջադրելով առ
ի յասել՝ զհասարակ յիշեաց: Եւ ասեն ոմանք առ այս, եթէ
ոչինչ անտեղի է գնոյն եւ հասարակ զոլ եւ յատուկ՝ որպէս ծի-
ծաղականն. քանզի առ համատեսակն հասարակ է, իսկ առ
աննմանատեսակն յատուկ: Այլ եթէ նոյն եւ հասարակ եւ յա-
20 տուկ կարող գոյ լինիլ՝ ընդէր ոչ ասէ յատուկ զորս անուանեաց
ընտանեգոյն անուամբ: Զորոյ զպատճառսն ասեմք՝ ըստ իւրա-
քանչիւր յատկի յիւրաքանչիւր ստորոգութեան երկուս ինչս
որոնէ իմաստասէրս, եթէ ամենայն գոյացութեան գոյ եւ եթէ
ոչ ամենայնում եւ եթէ միայնում կամ ոչ միայնում: Եւ եթէ
25 զտանէ ամենայնում՝ գոյացութեան քայց ոչ միայնում, հասա-
րակ զնա կոչէ, եւ եթէ միայնում գոյացութեան եւ ոչ ամենայ-
նում՝ ապա յատուկ զնա կոչէ. քանզի յատուկքն նեղիլ կամիլով
միայնում զոլով կերպարանին եւ ոչ ամենեցուն, որպէս հասա-
րակն ամենեցուն զոլով եւ ոչ միայնում: Բայց ըստ իւրաքան-
30 չիւր ստորոգութեան նախադասէ՝ զսոստ ուրոյնսն քան զճշմա-
րիտսն, որպէս զի մարքիցելոց մեզ մարբուս մատուցէ:

7—8 Ա. սիրեմք — գնոսին] Բ1. ἀγαπῶμεν καὶ διὰ τῶν ὁρίων αὐτῶν ἀποδιδοῦναι
171,16—17. 10 Ա. ... 22. այլ զյատուկան. 20—21 Ա. ընդէր — անուամբ] Բ1. διὰ
τῆ μὲν φύσει ὁρίων αὐτῶ ἀνάλεσε τῷ οἴκῳ ὀνόματι; 171,25—26.

գոչմարտութիւնն, որպէս ասէ Պղատոն*** վասն զոյացութեան, եթէ զոյացութիւն կամ՝ առաջին է կամ՝ երկրորդ, եւ զենթագրութիւնս նոցին, եթէ՝ առաջին զոյացութիւնն ոչ զենթակայէ ասի եւ ոչ նենթակայում է, իսկ երկրորդքն զենթակայէ ումնմն, ասին, բայց նենթակայում ոչ են: Արդ՝ եթէ այսպէս է՝ ապա եւ ոչ մի զոյացութիւն նենթակայում: ոչ մի վասն առաջին առա- 5 ծին. քանզի կամ՝ առաջին է կամ՝ երկրորդ. իսկ ոչ է նենթակայում՝ վասն նենթագրութեանց. եւ արդ այսպէս՝ եթէ եւ ոչ մի զոյացութիւն նենթակայում: Բայց ցուցանէ եւ առանձինն, եթէ եւ ոչ երկրորդ զոյացութիւնքն են նենթակայում, ասելով այս- 10 պէս՝ երկրորդ զոյացութիւնքն փառանունաբար ստորոգին առաջնոց զոյացութեանցն, իսկ նենթակայոջքն ոչ երբեք փառանունաբար ստորոգին առաջնոց զոյացութեանցն, այլ կամ՝ իմանումանաբար, որպէս սպիտակն Սովկրատում, կամ՝ յարանու- 15 նաբար՝ որպէս ի քերականութենէ քերականն, եւ կամ՝ այլա- նունաբար. ապա ուրեմն՝ երկրորդ զոյացութիւնքն ոչ են նենթակայում: Այլ վասն զի երկրորդ զոյացութիւնքն զենթակայէ ումնքէ՝ ասելով՝ զբաղումս իմն եւ կարծիս տան նենթակայում՝ գոլ՝ ցուցանէ եթէ ոչ են նենթակայում, ասելով այսպէս. եւ եթէ էին, ասէ, նենթակայում՝ ոչ ահա այն ինչ նենթակայում՝ պիտա- 20 նանային իւրեանց անհատիցն առ ի զոյացութիւն, ուր եւ նոքին իսկ խոստովանաբար նենթակայում՝ զոն ոչ պիտանանան ենթակայից իւրեանց անհատիցն առ ի զոյացութիւն, այլ առաջնոց զոյացութեանցն: Զի եթէ նենթակայում՝ եղիցին երկրորդ զոյացութիւնքն՝ բազում անպատեհութիւն ունի քանս. քանզի 25 զտցին առ նենթակայումն գոլով նենթակայումն գոլով անհատիցն պատահանց, եթէ՝ արդարեւ ցուցաւ ոչինչ նենթակայոջացն իւրոց անհատիցն պիտանացեալ որպէս նենթակայում՝ առ ի զոյացութիւն:

1 El. 172,1 μὴ καὶ ἀποῖς — Ἰβη. 172,0 τὴν διείρεσιν] A. 24p. 6—9 A. ոչ մի վասն առաջին առածին—եւ ոչ մի զոյացութիւն նենթակայում] El. 24p. 15—16 A. եւ կամ՝ այլանունաբար] El. ἢ ἑτερονύμως, ὡς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ὁ σπουδαῖος 172,18. 18 A. զբաղումս իմն եւ կարծիս] El. φαντασίαν 172,20. 26—27 A. առ նենթակայումս—պատահանց] El. πρὸς τῷ ἐν ὑποκειμένῳ, οὗτος εἶναι καὶ ἐν ὑποκειμένῳ οὖσα τοῖς οἰκείοις ἀτόμοις 172,30—37.

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԺՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿԱՐՍ ԻՒ:

«Բայց ոչ ուրոյն է այս գոյացութեան»...

Յուցեալ Արիստոտելի, եթէ ամենայնում գոյացութեան գոյ
 5 ոչ նենթակայորջացն զոլ՝ այժմ՝ ցուցանէ, թէ ոչ միայնում գոյա-
 ցութեան գոյ, այլ եւ տարբերութեան: Եւ ձեռնարկել պարտ է
 յԱստուծոյ եւ ի նիւթոյ (քանզի կարծին այսոքիկ ոչ զոլ գոյա-
 ցութիւն, Աստուած՝ որպէս վերագոյակ եւ առանձնաբնոյթ. իսկ
 նիւթ՝ որպէս ոչինչ յեակացն զոլով, այլ յոռագոյն քան զամե-
 10 նեսեան. քանզի ծայրք էակացն ի բացասութենէ սահմանին,
 որպէս ուսար վերագոյն. քանզի եւ ոչ նիւթ նենթակայում է, զի
 մի տացուր նիւթ նիւթոյ, եւ ոչ աստուածայինն նենթակայում
 է), եւ քանզի այսոքիկ աստուածաբանութեան կամ բնաբանու-
 թեան են՝ ձեռնարկէ ի տարբերութեանց՝ տրամաբանականի
 ելոյ անուան եւ իրի. քանզի ասէ. եթէ տարբերութիւնք ոչ են
 15 նենթակայում: Զի՞նչ ասես, ով Արիստոտել. հակորոշեցեր
 զգոյացութիւնս ընդդէմ տարբերու: Կանց՝ որպէս տարբերու-
 թեանց ոչ ելոց գոյացութեանց: Եւ զի՞նչ արդիւք իցեն տարբե-
 րութիւնք, հարցցուր զքեզ, գոյացութիւնք եթէ պատահմունք:
 Եթէ գոյացութիւնք՝ վասն էր հակորոշեցեր: Իսկ եթէ պատահ-
 20 մունք են, վասն զի ի տարբերութեանց են (") սահմանք զացին,
 գոյացութիւնք ի պատահմանց եղեալք եւ մասնունք գոյացու-
 թեանց պատահմունք՝ եւ զիսորդ դու ինքն ասես, եթէ «մասն-
 կունք գոյացութեանց գոյացութիւնք են»: Այսոքիւք տարակու-
 սանաւք վարակացեալ Արիստոտել՝ ոչ ընդարմացու մէջ ինչ
 25 ընութիւն ասել գոյացութեան եւ պատահման եւ ի նմա դնել
 զտարբերութիւնս՝ որպէս եւ այլոքիկ, որք յաղագս լուսոյ տա-
 րակուսանաւք վարակիցեալ՝ ոմանք մարմին զոյս ասիլով եւ

5—6 A. [Թէ ոչ — գոյ] El. Ծε οὐ τῇ οὐσίᾳ μόνον ὑπάρχει 172,33. 7 A. յա-
 ստուծոյ եւ ի նիւթոյ] El. ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τοῦ θείου 172,33. 8 A. «չչ. զԱստու-
 ւած] El. τὸ μὲν θεῖον 173,1. 24 El. ὁ [ἱερόφις 173,18] A. Արիստոտել.

ոմանք՝ անմարմին՝ մէջ իմն ապա բնութիւն ստորագրեցին
 մարմնոյ, եւ անմարմնոյ եւ անմարմին մարմին ասացին զլոյս:
 եւ վասն այնորիկ երկուց ծայրից հաղորդութիւն ունի՝ կամ՝
 հանգիտաբար նոցին ունի եւ կամ՝ առաւելաբար: Առաւելա-
 բարն երկակի՝ կամ ի միոջէն առաւել ի միոջէն նուազ, կամ ի 5
 միոջէն նուազ եւ միամէն առաւել. վասն այսորիկ եռակի
 ասէին զոյ զգանազանութիւնս՝ կամ՝ առաւել զոյացութիւն եւ
 նուազ պատահումն, որպէս քանակսն եւ անքանն. քանզի առա-
 լել զոյացութիւնք են այսոքիկ, որպէս լցուցանելով զզոյա-
 ցութիւն եւ ի սահմանս ներմտանելով, բայց սակայն պատահ- 10
 մունք՝ որպէս ի ներում՝ որպիսի ինչ էին ստորոգիցեալք. քանզի
 մի է պատահմանցն ստորոգութիւն՝ որակութիւն: Իսկ հանգէտ
 զոյացութեան եւ պատահման՝ որպէս ի հրում՝ ջերմութիւն եւ ի
 ձեան սպիտակութիւն. քանզի որպէս յորակիցելում՝ մարմնում՝
 զոյացութիւնք են, որպէս լցուցանողք զոյացութեանց նոցին. 15
 իսկ որպէս յանորակում՝ մարմնում՝ պատահմունք. քանզի յայն-
 ժամ լինին եւ բացալինին թանց ենթակային ապականութեան
 ** Եւ առաւել պատահմունք քան եթէ, զոյացութիւն, այն որ ի
 կարափումս սպիտակութիւն եւ յէթիոպացիումս սևութիւն՝ լի-
 նին եւ բացալինին առանց ենթակային ապականութեան, որ- 20
 պէս ասէ Պորփիրիոս՝ «բայց կարէ ընդ միտ սծել եւ իմանալ
 * ազոաւ սպիտակ եւ եթիոպացի ի բաց ընկեցեալ զզոյն առ-
 անց ենթակային ապականութեան»: Բայց սակայն կարծին
 զոյացութիւնք զոյ վասն զոլոյ ամենայն տեսակի կարապին
 սպիտակութիւն եւ ազոաւուն սևութիւն: Արդ՝ եռակի ըստ նմա 25

1—7 Ա. մէջ իմն — զդանազանութիւնս] Էլ. μέσην τινὰ φύσιν ἐπέδαντο εἰπεῖν
 τὸ φῶς ἁσώματος καὶ σώματος. ἐπεὶ δὲ τὸ ἑμφοτέρων τῶν ἄκρων μετέχον ἢ ἐξ ἰσοῦ
 αὐτῶν μετέχει ἢ μᾶλλον τοῦδε ἤττον δι' τοῦδε, καὶ τοῦτο διχῶς, τριττὰς ἔλεγεν εἶναι
 τὰς διαφορὰς 173,18—19. 2 Ա. ստիջին. ** 22. սասցին. 7 Ա. զգանազանու-
 թիւնս. 10—11 Ա. բայց սակայն — ստորոգիցեալք] Էլ. ὁλίγως δὲ συμβεβηκότα
 ὧς ἐν τῷ ὁποῖον τι κατηγορούμενα 173,21—22. 12—13 Ա. իսկ — պատահմունք]
 Էլ. ἐξ ἰσοῦ δι' οὐσίας καὶ συμβεβηκότα 173,23. 18 Էլ. ὅτε γὰρ ἐν τῷ πυρὶ ἢ θερ-
 μότης ἐστίν, οὐσίη ἐστίν, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἐπιννοῖσθαι πῦρ δίχα θερμότητος ὅταν
 δι' ἐν σιδήρῳ γένηται, συμβεβηκός ἐστὶ 173,26—28] Ա. 1. Բ. 19 Ա. ** 22. կարա-
 պումս. 19 Ա. Եթիոպիոսում, ** 22. Եթիոպացիումս. 20—22 Ա. որպէս ասէ —
 սպիտակ] Էլ. καὶ θά φησιν ὁ Περπύριος, ὅτι 'δύναται', φησίν, 'ἐπιννοῖσθαι καὶ κύκλος
 μέλας καὶ κόραξ λευκός 173,30—32 24 Ա. ** 22. կարափին.

հաւաքին զանազանութիւնք: Այլ. Պորփիրիէ, իսկասութիւն առնեն զոյացութիւն եւ պատահումս, որ նենթակայում է եւ որ ոչ նենթակայում: Իսկ իսկասութեան ոչինչ է մէջ, քանզի իսկասութիւն հակադրութիւն է, որոյ ընդ մէջ ոչինչ է ըստ ինքեան:

5 Եւ քարիոր առադրեցաք ըստ ընքեան. քանզի ըստ պատահման մարմնի գոլ մէջ ինչ. քանզի սպիտակի եւ ոչ սպիտակի ոչինչ է մէջ, քայց եթէ իանդիպի եւ ոչ սպիտակն թուի իմանայցի. քանզի յայնժամ՝ գտանիցի մէջ ինչ հակասութեան, թէպէտ եւ ըստ պատահմանէ: Եւ արդ զինչ պարտ է ասել: Եթէ զոյացու-

10 թիւնք են տարբերութիւնքն, քայց զոյացութիւնք ոչ որպիսիք այժմն մեզ առաջի կան յայցելել ծանուցեալք ի յոլովիցն մարդս. քանզի յոլովն մարդ եւ կենդանի ստ. եւ մարդ եւ Սոկրատէս: Ապա եթէ ասես, եթէ «եւ արդ զինչ մի է թէ շասն քանական եւ անքան, որք են տարբերութիւնք». ասեմք՝ եթէ

15 քանականն եւ անքանն շարադրիցելոց իրաց անուանք են, իսկ զքանականութիւն եւ զանքանութիւն յոլովն մարդ ոչ գիտէ, որք են տարբերութիւնք: Արդ՝ վասն այսորիկ հակորոշեաց զքանականութիւնս ընդդէմ՝ զոյացութեան: Եւ այսորիկ այսպէս: Բայց զի իրազգաց եղև վասն իւր Արիստոտէլ գտարբերս պատա-

20 հումս առնելոյ վասն հակորոշելոյ ընդդէմ՝ զոյացութեան՝ ի վերայ ածէ, եթէ մասունք զոյացութեանցն զոյացութիւնք են, իսկ տարբերութիւնք մասունք են սահմանաց եւ զոյացութեանց լցուցիչք. ապա ուրեմն՝ զոյացութիւնք են տարբերութիւնք՝ որպէս մասունք զոյացութեան: Բայց վրդովեցուցանէ զմեզ քանն,

25 որ ասէ, եթէ մասունք զոյացութեան պատահմունք են. քանզի այսպէս ասէին ոմանք, եթէ մասունք զոյացութեան յոմնք են, որք յոմնքն են՝ պատահմունք են. ապա ուրեմն՝ եւ մասունք զոյացութեան պատահմունք են. քանզի ոչ եթէ այսպէս պարզաբար ասէաք զոմնքն նենթակայում, այլ զոմնքն մի որպէս մասն գոյ:

1 El. αλλ', ὁ Πορφύριε 173,35] A. «չչ. ստ. Պորփիրիէ. 7 A. քայց — իմանայցի] El. εἰ μὴ τι δὲν συμβῇ τὸ οὐ λευκὸν ἐπὶ τοῦ μέλανος νοηθῆναι 174,5—6.
10—12 A. քայց — մարդս] El. οὐδαί δὲ οὐχ αἱ νῦν προκείμεναι ἡμῖν εἰς ἐπίσχεψιν αἱ συνεγνασμέναι τῷ πολλῷ ἀνθρώπῳ 174,7—9. 12 A. ստ. «չչ. ստ.
13—14. A. եւ արդ — եւ անքան] El. «τί οὖν οὐ λέγουσι λογικὸν καὶ ἄλογον 174,10.
19 A. զտարբերս] El. τὰς διαφοράς 174,15. 27 A. «չչ. եւ որք.

իսկ այժմ՝ յումներն, որպէս մասն ի բոլորումս ասէ են տարբերութիւնք:

„Բայց ոչ ուրոյն զոյացութեան է այս“.

Պարտ էր ասել, եթէ ոչ միայնում գոյացութեան զոյ՝ ասաց՝ ոչ եթէ ուրոյն. քանզի ուրոյնն միայնովն կերպարանի եւ ոչ 5 ամենայնիւն:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՒՄ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՊՐԱԿՔՍ ԻՐ

„Եւ է զոյացութեանցն եւ տարբերոյ“...

Երկրորդ յատուկ զոյացութեան փաղանունաբար ստորո- 10
գիլն: Այլ այս եւ պատահմանցն է. քանզի զոյն սպիտակում փա-
ղանունաբար ստորոգի: Այլ այսպէս ասէ, եթէ երկրորդ յա-
տուկ զոյացութեան փաղանունաբարն միայն ստորոգիլ. քանզի
պատահմունքն եւ փաղանունաբար ստորոգիլն եւ հոմանունա-
բար եւ յարանունաբար եւ այլանունաբար, որպէս ապացոյցք 15
ասացան վերագոյն: Եւ կամ այլազգաբար ասել, եթէ երկրորդ
յատուկ զոյացութեան փաղանունաբարն ստորոգիլ առաջնոց
զոյացութեանցն. քանզի պատահմունքն թէպէտ եւ փաղանունա-
բար ստորոգիլն՝ ոչ եթէ առաջնոց զոյացութեանցն, այլ իւ-
րեանց անհատիցն: Բայց այս յատուկ ոչ ամենայնում՝ զոյացու- 20
թեան է եւ ոչ միայնում. ամենայն զոյացութեան ոչ է վասն
անհատ զոյացութեան, վասն զի անհատ զոյացութիւն անստոր-
ոգելի է: Այլ եւ ոչ միայնում զոյացութեան է. քանզի եւ տար-
բերութիւնք փաղանունաբար ստորոգիլն: Արդ՝ զիմքո յատուկ
ամենեւին ոչ յատուկն. քանզի եթէ ոչ ամենայնում եւ ոչ միայ- 25
նում զոյ ամենեւիմք՝ ոչ կարէ յատուկ զոլ, վասն զի յատուկն
ամենայնում եւ միայնում եւ միշտ զոյ, որոյ էն յատուկ: Արդ՝

1—2 Ա. որպէս — տարբերութիւնք] El. ὡς μέρος ἐν ὧν ὑπόκειται, ὅσον ἡ δι-
φορὰ 174,33—23. 12 Ա. Այլ այսպէս ասէ] El. ἀλλ' εἶπεν οὕτως 174,31. 14 Ա.
համանունաբար. 20—21 Ա. Բայց — միայնում] El. τοῦτο δὲ οὐδὲ πᾶσιν ὑπάρχει τῇ
οὐσίᾳ οὐδὲ μόνῃ 175,4. 27 Ա. որոյ են յատուկ] El. ἡ ἐκ.

5 գտանին գոյացութեան, իսկ պատմիչը Արիստոտելական իմաս-
տասիրութեան վեց սովորեալ են ասել՝ ասան եթէ արհամար-
հեաց այժմ գհակորոշութիւնն գոյացութեան առ տարբերութիւն
եւ զերկոսեան որպէս գոյացութիւն էառ: Յայնժամ յատուկ
գտանի գոյացութեան եւ առաւել յատուկ. քանզի առաջին յատ-
10 կին ամենայնում գոլոյ եւ ոչ միայնում՝ սա միայնում՝ զոյ եւ ոչ
ամենայնում. քանզի յատուկքն նեղիլ կամնլով՝ միայնուին կեր-
պարանին եւ ոչ ամենայնին:

15 տան հաղորդութիւն. քանզի ոչ որ ասէ՝ եթէ մարդ քանականու-
թիւն է: Առ որս ասեմք, եթէ փառանունն երկակի ասի առ ի
յԱրիստոտելէ. կամ այն՝ որ հաղորդատրեն անուան եւ իրի, կամ
այն՝ որ աւարտակիցն լինի առ գոյացութիւն. քանզի այսպէս եւ
ինքն ներում Յաղագս անծինն քանում՝ զանձն փառանունաբար
20 ասէ՝ կենդանոյն ստորոզիւ, վասն զի աւարտակից լինի առ ի
գոյացութիւն սորին, թէպէտ եւ ոչ անուան եւ ոչ իրի հաղոր-
դատրէ. քանզի ոչ որ ասէ՝ զկենդանին հոգի, այլ եւ ոչ զսահման
հոգոյն ընդունի կենդանին: Այլ վասն զի Արիստոտել կամի
վասն տարեցերութեան, զի եւ անուան եւ իրի հաղորդատրեսցէ՝
25 մի գուցէ հաղորդատրէ, թէպէտ եւ յարանունաբար. քանզի ասի
ի քանականութենէ՝ քանական: Եւ կամ այլազգաբար, եթէ զոր
աւրինակ սպիտակն երկակի է՝ որպէս եւ սպիտակացեալ
փայտն եւ ինքն սպիտակութիւնն՝ մի գուցէ նրբն կարեմք

2-3 Α. *βθξ* — *ωη ημωτωήνδω*] *Ελ.* ὅτι κοινωνεῖ ἡ οὐσία τῇ διαφορᾷ 175,9-10.
5-6 Α. *ρὺλ* — *ωαὺβ*] *Ελ.* τῶν ἐξηγητῶν ἔξ εἰωθότων λέγειν 175,12. 8-9 Α. *βαμν-
δωμ* *γωωωηλὲ κοιυλὺρ*] *Ελ.* καὶ μῆποτε ἴδιον εὐρίσκειται: 175,13-14. 14-15 Α. *θλξ* —
ζωηρηρηθρὺλ] *Ελ.* εἰ γε αἱ διαφοραὶ τοῦ οἰκίου ὀνόματος οὐ μεταδίδασιν 175,18.
24 Α. *μωὺ* — *ζωηρηρητωβγξ*] *Ελ.* τὴν διαφορὰν οὐ μόνον πράγματος ἀλλὰ καὶ ὀνό-
ματος μεταδίδοναί 175,25-26. 25-26 Α. *ρλζλζω* — *μωυλωλωυ*] *Ελ.* εἰ καὶ πρ-
ρωνύμω λέγεται ἀπὸ τῆς λογικότητος 175,28-29.

ասել, եթէ եւ քանականն երկակի է՝ ինքն իսկ քանականութիւն եւ քանական կենդանին: Եւ կամ այլազգաբար. թէպէտ եւ ոչ կարեմք ասել զմարդն քանականութիւն, բայց քանականութիւն ունել կարող եմք ասել: Արդ եցոյց բանս, եթէ տարբերութիւնք տիրապէս փաղանունաբար ստորոգին:

5

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՒԷՆ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿՐՍ ԻԹ

«Բայց ամենայն»...

Ի վերայ առաջնոց գոյացութեանցն ըստգրտեալ Արիստոտելի զառաջին եւ զերկրորդ յատուկան փյացութեան, զմին՝ 10 որպէս ամենեցուն եւ ոչ միայնում, իսկ զերկրորդն՝ որպէս ոչ ամենեցուն եւ ոչ միայնում, յայլ յատուկ շրջէ գրանն եւ ասէ՝ եթէ յատուկ է գոյացութեան «զայս ինչ զենթակայ նշանակել»։ քանզի եւ այսպէս ինքն ի Բնականսն զնիւթ ենթակայ կոչէ. քանզի երկրորեան սահմանեալք են, եւ այս ինչն՝ որպէս ընդ ցուց- 15 մամբ անգանելով, եւ նիւթն՝ որպէս յինքն կալով մնալով եւ ամենեցուն, որք ի նմայն են՝ փոփոխելով, որպէս զկաթսայն կարողութիւն է այլածել եւ առնել անդրի, եւ դարձեալ յայլ ինչ փոխածել եւ առնել այլ ինչ՝ ոչ ինչ նուազ կալով մնալով պղինձն, որ ինչ էրն՝ յստաջ քան զլինելն կաթսայ կամ անդրի 20 կամ այլ ինչ յայսպիսեաց: Արդ՝ այսպէս Արիստոտէլ զայս ինչն եւ զնիւթն ենթակայս կոչէ: Իսկ ինչն զմասնականսն նշանակէ: Իսկ երկրորեան՝ այս ինչ եւ ինչն՝ զմասնականսն ենթակայն նշանակէ, այսինքն՝ զանհատ գոյացութիւնն: Արդ՝ այս յատուկ ոչ պատկանի նիւթում, վասն զի ընդհանուր ենթակայ է նիւթ եւ 25 ոչ ունի պատահմունս ըստանուրն (°) քանի, որք առնեն զմասնա-

3—4 A. բայց — ասել] El. λέγομεν αὐτὸν λεγισσόμενα ἔχειν 175,31. 10 A. զառաջին — գոյացութեան] El. τῶν πρώτων δύο ἰδίων τῆς οὐσίας 175,34—35. 12—13 A. եւ ասէ — նշանակել] El. καὶ φησι τρίτον ἴδιον τῆς οὐσίας <τῷ> τῷδε τι σημαίνειν. δηλοῦν τὸ μὲν τῷδε τὸ ὑποκείμενον 176,2—3. 14 El. ἐν ταῖς Φυσικαῖς 176,3] A. ἡ πραγματικὴ. 16—17 A. եւ նիւթ — փոփոխելով] El. καὶ ἡ ὄλη <ὡς> ὡσαύτως μένουσα πάντων ἐν αὐτῇ τρεπομένῳ 176,5. 18—19 եւ առնել — փոխածել եւ] El. καὶ γενεσθαι ἀνδρίας καὶ ὁ ἀνδρίας πάλιν μετασχηματιζόμενος 176,6—7. 26 A. ոչ ունի — քանի] El. ὅτι οὐκ ἔχει συμβεβηκότα τῷ ἐαυτῆς λόγῳ 176,12—13.

- կանն (բայց եւ պարզաբար է ասել, եթէ եւ ոչ հանուրն պատ-
կանի նիւթում եւ ոչ մասնականն. քանզի այսորիկ տեսակարա-
րիցեալք անուանք են. քանզի նիւթ ոչ ունի ըստ ունակութեան
զտեսակա, այլ ըստ պատկանութեան), այլ եւ ոչ աստուածային
6 զոյացութեանն պատկանի, վասն զի ոչ ումիք ենթակայանայ,
եւ ոչ դարձեալ երկրորդ զոյացութեանցն. քանզի այսորիկ թէ-
պէտ եւ միայնին առաջաբերութեամբ թուին զայս ինչ նշանա-
կել, յորժամ ասէ որ՝ «մարդ» կամ «կենդանի», այլ սակայն ոչ
զայս ինչ նշանակեն, այլ այսպիսի ինչ, այսինքն՝ նմանութիւն՝
10 ըստ որում միմանց նմանեալ են մարդիկ, ըստ որում մարդիկ
են, եւ կենդանին՝ ըստ որում կենդանի: Եւ մի կարծիք, եթէ յոր-
ժամ ասացի այսպիսի ինչ նշանակել զերկրորդ զոյացութիւնն,
այսպիսի ինչն որակութիւն է, իսկ որակութիւն՝ պատահումն, եթէ
եւ երկրորդ զոյացութիւնքն պատահմունք են. քանզի թէպէտ
15 եւ որակութիւն նշանակեն, այլ սակայն զոյեղուտ որակութիւն
նշանակեն: Այլ վասն զի եւ հանուր պատահմունք նմանութիւն
նշանակեն ըստ մասին պատահմանցն, որով զանազանին յեր-
կրորդ զոյացութեանցն: Եւ ասեմք, եթէ երկրորդ զոյացութիւնքն
զոյեղուտ նմանութիւնս նշանակեն, իսկ պատահմունքն՝ մակա-
20 զոյեղուտ. քանզի երկակի է որակութիւն՝ զոյեղուտ եւ մակա-
զոյեղուտ: Արդ՝ մի գուցէ առ մերձակայ յատուկս այլ գովեստ է
անհատ զոյացութեան. քանզի անհատ զոյացութիւն՝ վասն ամե-
նեցուն զնովանն ենթակայիլ՝ ինքն միայն յինքեան է, իսկ
այլքն ամենայն յանհատ զոյացութեան ասին գոյ:
- 25 Զայստիկ Արիստոտէլ եւ այլ ինչ ոչ: Իսկ մեր հինգ իրաւք
ունիմք մակացուցանել. նախ՝ եթէ զիմարդ ասեմք զզոյացու-
թենէ իրս նշանակել, վասն զի եւ զոյացութիւն է, իսկ իրք
նշանակին եւ ոչ նշանակեն: Եւ ասեմք, եթէ դիտաւորութիւն

8 A. յորժամ ասէ որ] E1. όταν είπω 176,17.

Յիւքեան է] E1. επειδή εἶπον τοῖόνδε αὐτὰ σημαίνειν 176,20.

21—23 A. Արդ —
յիւքեան է] E1. μήποτε οὖν τὸ παρὸν ἴδιον ἄλλο ἐστὶν ἐγκώμιον τῆς οὐσίας τῆς αὐ-
του· μόνη γὰρ ἡ αὐτομοῦς οὐσία πρὸς τῷ πᾶσι ὑποκείμεθαί τοῖς παρ' ἐαυτὴν ἐαυτῆς
ἐστὶ μόνη 176,28—28.

26—28 զզոյացութենէ — ոչ նշանակին] E1. τὴν οὐσίαν
σημαίνειν, εἰ· πρᾶγμα ἢ οὐσία, τὰ δὲ πρᾶγματα σημαίνονται καὶ οὐ σημαίνουσι
176,31—32.

Ստորոգութեանցս է ոչ յաղագս իրաց եւ կամ՝ զիրաց բունն
 յարկանել, այլ ըստ որում՝ նշանակին յայսպիսեաց ծայնից.
 քանզի երբեմն եւ իրք զտեղի առնեն ծայնից, ոչ որպէս իրք
 նշանակիլով, այլ որպէս այսպէսաբար անուանիցեալք. որզոն՝
 Սոկրատէս ի բազմութեան տեսանելով՝ որք քննենն զնա (բայց 5
 նշանակեն երբեմն եւ իրք զծայն՝ որպէս ձգելով առ ինքեանս
 զիրեանց զառասութիւնն. բայց նշանակին եւ իրք յիրաց, որ-
 զովն, կաթն՝ զի ծնաւ, ծուխ՝ վասն զի հուր, գլխացաւութիւն՝ վասն
 զի արեգակնակիզութիւն), իսկ երբեմն եւ ծայնք առնեն զտեղի
 իրաց, որզոն՝ Սոկրատէս զնայ, ոչ որպէս Սոկրատէս անունն 10
 զնայ, այլ իրն՝ որ ունի զայսպիսի անուն: Երկրորդ՝ զի եթէ եւ
 յայսմ յատկէ երեւի, որ ըստ նմանութեանն յատկին՝ ոչ եթէ
 ըստ այն որ այս ինչ են, այլ որ ըստ նմանութեան յատուկն է՝
 ըստ այնմ՝ երեւի, եթէ գոյացութիւնք են զանազանութիւնք, ոչ
 միայն զի ոչ են նենթակայում եւ կամ եթէ փաղանունաբար 15
 ստորոգին եւ կամ եթէ մասունք գոյացութեան են, այլ զի եւ
 նմանութիւնս գոյացութեան նշանակեն. քանզի երկրորդ գո-
 յացութիւնքն նմանութիւնս նշանակելով ըստ մասին գոյա-
 ցութեանցն գոյացութիւնք, նոյնպէս եւ տարբերութիւնք, նմա-
 նութիւնս գոյացութեանց նշանակելով՝ գոյացութիւնք ասին**:
 20
 Իսկ երրորդ իմացուցցուք, եթէ զիւրդ վերագոյն ասէաք
 զսեռ եւ զտեսակ ի ներում զինչ էին ստորոգեալ, իսկ այժմ՝
 ի ներում որպիսի ինչ էին: Եւ ասեմք, եթէ երկրորեան ճշմա-
 րիտ են. քանզի եթէ սոցես զներադասեալն զնոյն ինքն զիրն
 եւ ոչ որ ըստ կալմանն է յայնոսիկ՝ որ ըստ մասինն են, որ- 25
 զոն՝ զկենդանին կամ զմարդն, յայնժամ՝ ի ներում զինչ էին
 ստորոգին. իսկ եթէ զբացարձակն, այսինքն՝ զյառաջ քան
 զփոքունսն եւ որ ըստ կալմանն է, յայնժամ ի ներում որ-

1—2 A. ոչ յաղագս — յարկանել] El. οὐ περὶ πραγμάτων ἢ πράγματι διαλαβῆν
 176,88. 7—9 A. որզոն — արեգակնակիզութիւն] El. ὅταν τὸ γάλα ᾖ τι τέτοκιν, ὁ
 καπνὸς ᾖ τι πῦρ 177,2—3. 12—13 A. ոչ եթէ — են] El. οὐκ ἐκ τοῦ κατὰ τὸδε τι
 177,6—7. 13—14 A. այլ որ — յինչ եւ ըստ աշխի՛րեւի] El. և և. 20 El. τῶν γὰρ
 ἀντιδιαίρουμένων μία ἡ πίστη, τοῦτ' ἔστιν ὁμοιοτήτος καὶ ἀνομοιοτήτος 177,11—12]
 A. և և. 25—28 A. եւ ոչ — զմարդն յայնժամ] El. καὶ οὐ τὸ σχετικὸν ἐν τοῖς
 κατὰ μέρος ζῳον ἢ τὸν ἀνθρώπου 177,13—16.

- պիսի ինչ էին ստորոգին. քանզի նմանութիւնս գոյացութեանց նշանակեն. քանզի հակաքաժանիցեւոցն դիմակացութիւն նմանութեան եւ աննմանութեան***: Իսկ շորլորդ՝ պարտ է մակացոցանել, եթէ Արիստոտէլ զայս ինչ կոչէ զանհատ գոյացութիւնսն, եւ այսպիսի ինչ զերկրորդն, իսկ Պլուտոն՝ ստորընդդիմաբար նմա: Եւ ասեմք, եթէ երկրորեան ճշմարիտ են. քանզի իւրաքանչիւր որ զսահմանեալն զայս ինչ կոչէ, իսկ զանորիշն՝ այսպիսի ինչ: Բայց է եւ յերկարանչիւրսն եւ սահմանեալ եւ անորիշ՝ սահմանեալ մի թոռով, իսկ անորիշ այն՝ որ
- 10 եւ ոչ յիւրում առաստութեանն կայ մեաւ, որզոն՝ Սոկրատէս ի ներհոսման եւ ի քացահոսման զոլ ունի, որպէս եւ այլ բնականքն, որք յամենայն ժամ փոփոխին. քանզի ասելն «կոչեմ զնստեալն զայն» յսոնէ եւ ոչ անսաց իւրում առաստութեանն. իսկ յերկրորդ գոյացութիւնսն սահմանեալն անփոփոխելին
- 15 զոլ, որզոն՝ քնդհանուր մարդ եւ կենդանի, իսկ անորիշ է մոլորիլն զքնդհանուրն, յորժամ՝ քազմաց ունիմք մտածութիւն. քանզի եթէ ասէ «մարդ», ներպատեալ ունի զՍոկրատէս եւ այլս քազումս: Իսկ հինգերորդիս եւ վերջնով պարտ է մակացոցանել, եթէ առ ի յանգիտանալոյ զայս նշանակութիւն՝
- 20 լինի ոչնչային անուանեալք զանցաքանութիւնք ըստ հոմերոսի Ողիսեայն, որ ի դէս ժամանակի Ոչնչային անուանեաց զինքն: Եւ ունի զանցաքանութիւնն այսպէս՝ որ որ ի յԱթենս՝ նա ոչ ի Մեգարս, մարդ որ ի յԱթենս՝ մարդ ոչ ի Մեգարս. ապա ուրեմն՝ ոչ է ի Մեգարս մարդ: Եւ ասեմք, եթէ զանցա-
- 25 քանութիւն է յոր որն. քանզի որ որն քնդհանուր ջանայ լիւնիլ, որ է սուտ. քանզի զոր որն եթէ որ քնդհանրում՝ առնու՝

2—3 Ա. քանզի — ԺԽԷԿ. աննմանութեան] Էլ. չէք. 3 Էլ. 177,19 εἰ μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα — ԺԽԷԿ. οὐσιώδη δηλοῦσι 177,21] Ա. չէք. 9 Ա. սահմանեալ մի թոռով] Էլ. ἐν μὲν τῇ ἀτόμῳ οὐσίᾳ ὀρισμένον μὲν τὸ ἐν τῷ ὀρισμῷ 177,23 ք. 12 Ա. որք — փոփոխիլ] Էլ. ἐν παντί· νῦν μεταβάλλει 177,31. 13 Ա. եւ ոչ — առաստութեանն] Էլ. καὶ οὐκ ἀνέμεινε τὴν οἰκείαν προσήγοράν 177,32 -33. 17 Ա. քանզի եթէ ասէ] Էլ. εἰ γὰρ εἴπω 177,35. 18 Ա. եւ այլս քազումս] Էլ. չէք. 21 Ա. Ոչնչային] Էլ. Οὐδὲν 178,3. 23 Ա. ոչ ի յԱթենս. 23 Ա. մարդ ոչ ի Մեգարս] Էլ. չէք. 25 Ա. քանզի — լինիլ] Էլ. τὸ γὰρ ὅστις ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ καθόλου βιάζεται αὐτῷ εἶναι 178,6-7. 26—1 Ա. քանզի զոր որք — առնու] Էլ. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ μερικοῦ αὐτὸ λαμβάνει 178,7.

ստու է. իսկ եթէ որ ի վերայ մասնականին առնու, նշմարիտ է քանն յայնժամ՝ եթէ զմասնականն առնումք. քանզի իր մարդ՝ որպէս Սոկրատէս կամ այլ որ որ քստ մասին, որ յԱթենս է՝ ի Սեգարս ոչ, զի մի ացտեսցի ինքն ինքեամբ: Արդ այսպէս է ասել, եթէ որ յԱթենս՝ նա ոչ ի Սեգարս. Սոկրատէս յԱթենս՝ Սոկրատէս ասլա ոչ ի Սեգարս: 5

ԸՆԴ ԼԱՅՍՈՍԻԿ ԶԱՄԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿՐՍ 1.

«Բայց է զոյացութեանց եւ ոչ ինչ»...

Վնասն զի երբորդ յատուկն՝ զայս ինչ նշանակէ, եւ մի- 10
այնում՝ զոյացութեան զոյ՝ եւ վասն այնորիկ առաւել յատուկ կարծիւր զու. եւ թուի ոչ որպէս իրում նմա զու, այլ որպէս ծայնում՝ նշանակում (քանզի նշանակելն ծայնի է), ոչ յառաջագոյն դադարեցուցանէ: Արիստոտէլ զյաղագս յատկութեանցն քան՝ նախ քան զգտանել յատուկ ինչ զոյա- 15
ցութեան, որ որպէս իրում նմա զոյ: Եւ վասն զի որպէս իրում է զոյացութեան ներհակացն զնա զու ընդունակ, իսկ ներհակացն զուրմն զնա ընդունակ հետեւի ոչ ինչ ընդունիլ ներհակ, եւ դարձեալ այսմ հետեւի ոչ ընդունիլ զյատեան եւ զնուազն, զայսոսիկ զերիս զյատկութիւնս 20
զոյացութեան աւանդեալ՝ դադարեցուցանէ զյաղագս զոյացութեանն քան եւ զյատկութեանցն նորին: Եւ վեցերորդ եւ տիրապէս աւանդէ եւ վերջին յատուկ ներհակացն զնա ընդունական զու. բայց չորրորդ յատուկ զոյացութեան է ոչ ինչ ունիլն ներհակ. զոր հաւատարմացուցանէ ի մակածականէն. 25
քանզի եւ ոչ առաջնումս, ասէ, է ներհակ եւ ոչ երկրորդումս: Եւ զայս դարձեալ հաւատարմացուցանէ յայլ մակածութեանէ. եւ առաջնումս, ասէ, ոչինչ է ներհակ, վասն զի Սոկրատում՝ ոչինչ է ներհակ, եւ ոչ երկրորդումս դարձեալ է ինչ ներհակ,

3 Ա. կամ—քստ մասին] El. ἡ ἄλλος τις τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων 178,9.
10—12 Ա. վասն զի—կարծիւր զու] El. Ἐπειδὴ τὸ τρίτον ἴδιον τῆς οὐσίας, τὸ τοδε τι σημαίνει, καὶ μόνη τῇ οὐσίᾳ ὑπάρχειν καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἴδιον αὐτῆς δοκοῦν εἶναι 178,15—16.

վասն զի կենդանում ներմարդում ոչինչ է ներհական. քանզի
յուրով մակաճականս յառաջիկայում իրողութեանս յաղագս
սեռականագունիցն ելոյ, որք ոչինչ յառաջ քան զինքեանս ունին,
այլ զամենայն յետոյ ինքեանց: Իսկ մակաճութիւն յերկրորդացն
5 եւ ի մասնականացն զընդհանուրսն հաւատարմացուցանէ, իսկ
ապացոյց ոչ այսպէս, այլ ի վերնագունիցն զներքոյսն: Եւ վասն
զի թանձրամասնական է մակաճութիւն՝ որպէս ոչ յամենայն
իրում ճշմարտելով՝ քնրմք ի ձեռն այլ հարկաւորագունից եղա-
նակի գնոյն ցուցցուք: Պարտ է գիտել, թէ ընտարական եւ ան-
10 քարոզ եւ անդաշնելի պատերազմ յարուցեալ է ի զգալի իրո-
ղութիւնսն, յորժամ երկուց իրաց պատերազմելոց ընդ միմեանս՝
երկաքանչիւր որ ունաղ կամի լինել ենթակայում, իսկ ենթա-
կայն ոչ կարէ ի նոյն եւ ի նմին այժմ ընդունել զներհական վասն
ըստ մասին ընդունակ գոլոյ ներհակացն: Արդ՝ որք պատերազ-
15 մինն ընդդէմ միմեանց՝ վասն միոյ ենթակայի պատերազմին,
որպէս ասէ Պղոտինոս (քանզի յաղագս տեղոյն պատերազմին):
Եւ պարտ է գիտել, եթէ ենթակայ այժմ ասի տեղի. քանզի իւ-
րաքանչիւր որ ի ներհակացն ունի յատուկ տեղի, եւ ոչ երբեք
պատերազմին ներհակքն հետի ըսցակացեալք, այլ մերժենալով
20 ի միմեանս եւ քաղահոսեալք, եւ ի միում զուով տեղում՝ պատե-
րազմին՝ եթէ ո՞րք ի նոցանէ կալցի գտեղին՝ քանզի անհնարին
է թարց հակառակութեան կալ մասլ զներհական ի միում եղեալ
տեղում. արդ՝ ենթակայ գտեղին պարտ է լսել, յորում պատե-
րազմին ներհակքն, եւ ոչ եթէ անորակ մարմինն. սպաւ ուրեմն՝
25 որք պատերազմինն՝ նենթակայում են, յայնմ՝ որ տակաւին ոչ
եւս աւար եղեալ զոյ յաղթումս. արդ՝ եթէ որք պատերազմինն

1 Ա. վասն զի—ներհական] *El.* էπειδὴ οὕτε ζῶν οὕτε ἀνθρώπων 178,20—30.
3—4 Ա. որք—հսքանց] *El.* τὰ γὰρ γενεώτατα πρὸ αὐτῶν οὐδὲν ἔχει, πάντα δὲ
μετὰ ταῦτα 178,31—32. 4 *El.* ἐκ τῶν δευτέρων 178,32] Ա. *ἰερρορηγορ.* 9—11 Ա.
Պարտ է—իրողութիւնս] *El.* δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἐγγήρται τοῖς πρίγμzαι φυσικῶς καὶ
ἀκήρυκτος καὶ ἀσπονδος πόλεμος 179,1—3. 12 Ա. —չչ, եւ երկաքանչիւր. 13 Ա.
ի տոյս—ընդունել] *El.* ἀμφοτέρα ἐν τῷ αὐτῷ νῦν δεῖσθαι 179,4—5. 24—4 Ա.
սպաւ ուրեմն—ոչ նենթակայում է] *El.* τὰ ἄρα μαχόμενα ἐν ὑποκειμένῳ· διὰ τὴν σὺν
ἀντιθέσει <ἄρα> ἀντιστροφῇ ἐκ τοῦ ἐπομένου γενομένην τῷ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ <ἄρα
μη> ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, οὐκ ἔχει ἐναντίον ὡς τῆς ἀφορμῆς τοῦ μᾶχασθαι ἀπη>-
λαγμένα· ἡ δὲ οὐσία οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ. 179,13—16.

նենթակայում են վասն քաղցականաց Կալադարձութեանն, որ
 ի հետեւիւրոյն լինի, այսպէս պարտ է ասել. իսկ որք ոչ նենթա-
 կայում զոն՝ ոչ պատերազմին միմեանց. իսկ զոյացութիւն ոչ
 նենթակայում է. սակաւութեամբ զոյացութեան ոչինչ է ներհական՝
 որ պատերազմին: Այլ այս չորրորդ ասիցեալ յատուկ ամե- 5
 նայնում ասացեալ զոյացութեան է եւ ոչ միայնում. քանզի ոչ
 Կալադարձի քանս. զի եւ ոչ ամենայն, որ պատերազմի՝ նենթա-
 կայում է, եւ ոչ ամենայն, որ նենթակայում են՝ պատերազմին
 միմեանց. վասն զի ծնում ոչինչ է ներհակ. քանզի ոչինչ է եռան-
 կիւնի եռանկիւնիոյ ներհական եւ ոչ զքառանկիւնի քառանկիւ- 10
 նում, վասն զի եւ ոչ զյաւէտն եւ զնուազն ընդունին, թէ արդար
 եւ եռանկիւնին ոչ լինի ինքեան յաւէտ եռանկիւնի եւ նուազ.
 քանզի մեծագոյն ասի եռանկիւնի եռանկիւնիոյ, այլ յաւէտ եռան-
 կիւնի ոչ է, վասն զի ամենայն եռանկիւնի զմի եւ զնոյն սահման
 ընդունի. այլ եւ ոչ միջակաց զունոցն է ինչ ներհակ՝ զորչումս եւ 15
 խարտեշումս. քանզի ներհակք յորովիք տարակացութեամբք
 դատին. իսկ յորով տարակացեալ է ոչ մէջն ի ծայրէն, այլ ծայրն
 ի ծայրէն: Եւ բացորոշիցելոյ քանակի ոչինչ է ներհական, որ-
 զոն՝ երկականգնումս կամ եռականգնումս: Իսկ եթէ թոյլ տամք
 անորիշ քանակումս զոչ ներհական՝ զփորքն մեծումս, զշատն սա- 20
 կաւումս՝ ցուցցի եթէ եւ ոչ այսոցիկ է ինչ ներհակ, վասն զի
 մեծն ի փոքում փոքուց բաղկացաւ եւ շատն ի փոքր սակա-
 ւուց. արդ՝ եթէ պարունակեալ ունին զինքեանս, այլ ** բաղ-
 կացուցիչքն ինքեանց, իսկ ներհակք սակականիչք միմեանց են
 եւ ոչ բաղկացուցիչք: Զայսոսիկ Արիստոտէլ եւ այլ ինչ ոչ: 25

Եւստ որոց տարակուսեն ոմանք չերիս տարակուսանս:
 Նախ եթէ զհարդ ասի զոյացութիւն ոչ ունիլ ներհակ. քան-

5—6 A. ամենայնում—զոյացութեան լ) El. πάση μὲν ὑπάρχει τῇ οὐσίᾳ 179,17—18.
 7—8 A. զի եւ—նենթակայում է) El. εἰ γὰρ καὶ πάντα τὰ μαχόμενα ἐν ὑποκειμένῳ
 179,18—19. 9—10 A. վասն զի—ներհակի) El. τῷ γὰρ σχήματι οὐδὲν ἐστὶν ἐναν-
 τίον· οὐ γὰρ ἐστὶ τρίγωνον τρίγωνῳ ἐναντίον 179,20—21. 12—14 A. քանզի—ըն-
 դունի) El. ἀλλὰ μείζον μὲν λέγεται τρίγωνον τρίγωνου, μέλλον δὲ τρίγωνον τρι-
 γώνου οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, εἰ γε πᾶν τρίγωνον τὸν ὅρισμὸν τοῦ τριγώνου ἐπιδέχεται
 179,22—24. 13 A. եռանկիւ. 21—23 A. վասն զի—խրքանց) El. δῆτι τὸ μέγα ἐκ
 μικρῶν πολλῶν συνέστηκε καὶ τὸ πολὺ ἐξ ὀλίγων πολλῶν· εἰ οὖν περιέχουσιν ἑαυτά,
 οὐκ εἰσὶν ἐναντία συστατικὰ ὄντα ἐκ τουτων 179,20—22.

զի ներ Եաղազս լինելութեան եւ ապականութեան ասէ:
 գտարեցդ պատերազմիլ միմեանց՝ զհուր ջրում եւ զառ
 երկրում: Եւ լուծանէ Աղեկասեղրոս ասելով, եթէ «ոչ ամենն-
 ւիմը ընդ ընթեանս պատերազմին տարեբոյ. քանզի ոչ եթէ ըստ
 5 մարմնոյ պատերազմին, այլ որակութիւն որակութեան, այսինքն՝
 ցրտութիւն ջերմութեան եւ ցամաքութիւն խոնաւութեան»: Իսկ
 Սիրիանոս եւ առաւել մակդատելով ասէ, եթէ «եւ ոչ ըստ
 որակութեանն պատերազմին, եթէ զոյեղուտք առցին ուրեք.
 քանզի ոչ հակառակի ցրտութիւն ջերմութեան, եթէ ի հրում»
 10 եղիցի կամ ի ջրում, ապա եթէ ոչ էր երբեք եւ հուր ցուրտ
 գտանի: Այլ թէպէտ եւ ապականէ որակութիւն զորակութիւն,
 որպէս յանորակ մարմնում պարտ է առնուլ յայնժամ գնոսա.
 քանզի յայնժամ պատահմունք են եւ լինին եւ քացալիսին
 թանց ենթակային ապականութեան: Երկրորդ տարակուսու-
 15 թիւն է, զի եթէ զոյացութեան ոչինչ է ներհակ՝ զիմքը քան, այ-
 սինքն միտք, եւ քարկութիւն պատերազմին միմեանց. քանզի
 զոյացութիւնք են այսորիկ. վասն զի այսորիկ մասունք են ան-
 ծին՝ քան, քարկութիւն, ցանկութիւն, եւ պատերազմի քարկու-
 թիւն քանում, որպէս ասէ Սիլիայ.

20 «Բայց քարկութիւն վեհազոյն է քան զխորհուրդ»:

Առ որ ասեմք, եթէ ոչ ըստ զոյացութեան պատերազմին, այլ
 ըստ ազդմանցն. քանզի քարկութիւն եւ քան զոյացութիւնք են,
 իսկ քարկանալն եւ քանստորիլն ներգործութիւնք (իսկ եթէ որ
 մակատարակուսէ ասելով, եթէ ներհակ ներգործութիւնք ի ներ-
 25 հակաց զաւրութեանց առաջարկին, իսկ ներհակ զաւրութիւնք
 ի ներհակաց զոյացութեանց՝ ոչ քարիոր ասէ. քանզի միե-
 նոյն զոյացութիւն ի ներհակէ յառաջաբերէ ազդմունս, որպէս
 կարծիք. քանզի կարծիք զմինն միայն գիտելով՝ երբեմն կար-

5—6 A. այլ — խոնաւութեան] El. ἀλλὰ ποιότης ποιότητι, θερμοῦτος ψυχρότητι
 καὶ ὑγρότης ξηρότητι 180,2—3. 9—11 A. քանզի — գտանիլ] El. οὐ γὰρ ἀμιλλᾶται
 ἢ θερμοῦτος ψυχρότητι τινι, εἰς ἐν πυρὶ γέννηται, ἢ ἐν ὕδατι ψυχρότης θερμοῦτος,
 ἐπεὶ ἦν ποτε εὐρεῖν καὶ πῦρ ψυχρόν 180,4—6. 15—16 A. այսինքն միտք] El. 1. 1. 16.
 17—18 A. վասն զի — անծին] El. τρίς γὰρ μέρη τῆς ψυχῆς 180,10. 19 A. միզի-
 ւայ] El. Μίξει 180,11. 20 A. Բայց — զխորհուրդ] El. ὅμως δὲ χρειῶσαν τῶν
 ἐμῶν βουλευμάτων 180,12. 2. 1067.

ծէ, եթէ հոգի անմահ է. իսկ հաստատացեալ ի մակացուցադէ-
կարծէ դարձեալ, եթէ անմահ է հոգի). եւ եթէ ոչ երբէք դաշն-
ակիցք լինին ներհակք. իսկ բարեկութիւն է ուրեք՝ ուր նուաճի
բանում, որպէս ասէ Ողիւսես.

„Համբեր, ո՛վ սիրտ, քանզի եւ այլ դաժանագունից համբե- 5
րեցեր“:

Երրորդ տարակուսութիւն է, եթէ որովհետեւ ոչ է ներհակ
ինչ զոյացութեան, զիհարդ ասեմք թշնամիս զմարդիկ, քանզի
այն ինչ մարդիկ զոյացութիւնք են: Եւ ասեմք, եթէ ոչ ըստ
որում զոյացութիւնք են՝ պատեբազմին, այլ պատահումս ինչ 10
սրար գնտաս թշնամիս, այսինքն՝ անստութիւնն՝ որ պատահէ,
վասն զի եւ զիտութիւն պատահէ. եւ եթէ ոչ դաշնակիցք
լինին ներհակք, իսկ զմեծ թշնամութիւն յուր մեծ սիրելու-
թիւն ընդունի, եւ եթէ զինքեանս արարին պատահս իրեանց
ինչից. քանզի ասեն իսկ ցմիմասնս, եթէ „զգոյութիւնն զիմ 15
սահշտակիցեր“. գոյութիւն կոչելով զինչսն եւ զինքեանս արա-
րին պատահմունս, եւ ոչ ի դէպ պատահմունս, այլ պատահ-
մանց պատահմունս, այսինքն՝ իրեանց ինչից:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ

ՊՐԱՆԲԱՆ ԼԱ

20

„Բայց թուի զոյացութիւն“...

Չորրորդ յատուկ զոյացութեանն՝ ոչն ունել ներհակս՝ յդա-
ցաւ այլ յատուկս՝ զոչն ընդունել զյաւան եւ զնուազն. քանզի
ներհակք կատարումս են, իսկ յատուն եւ նուազն ճանսպարհ
ի ներհակսն: Եւ կոչէ ներհակ, որպէս բերի յասելն՝ զսպիտակն 26

1 Ա. եթէ — անմահ է] El. Ծի η ψυχή θνήσκει ἔστι 180,18. 2 Ա. կարծէ — հոգի] El. δοξάζει πάλιν τὸ ἄληθές ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή 180,19. 3 Ա. լուս. նուազք զին-
ութիւնքն ("). 3—4 Ա. իսկ — բանում] El. ὁ δὲ θυμὸς εἶκει ποτὶ τῷ λόγῳ 180,20.
3 Ա. „չչ. նուազի փ. նուաճի. 5—6 Ա. համբեր — համբերեցիք] El. 'τέτλαθι δὴ,
κράδιν' καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης' 180,22. Հ. Ե. Hom. v 18. 11 Ա. այսինքն] El. չիք. 12 Ա. զիտութիւն] El. η γνῶσις αὐτῇ 180,26. 12—16 Ա. եւ եթէ —
սահշտակիցիք] El. καὶ ὅτι οὐ συσπένδονταί ποτε τὰ ἐναντία, ὥς ἐπὶ πᾶν δὲ τὰς με-
γίστας ἔχθρας μέγιστα φιλαί διαδέχονται, καὶ ὅτι ἑαυτοὺς ἐποίησαν συµβεβηκότα
τῶν ἑαυτοῖς ὑπαρχόντων (ἔστι γὰρ αὐτῶν ἀκοῦσαι λεγόντων ὅτι 'τὴν οὐσίαν μου
ἤρασας') 180,28—29. 18 Ա. իրեանց — ինչից] El. τῶν ἰδίων πραγμάτων 180,31.

եւ գտեալն, որք եւ կատարումն ստին գոչ, իսկ յաւետն եւ նո-
 ւազն զսոս ի սպիտակէն ի թուխն փոխարկութիւն կամ՝ ի
 թխոյն ի սպիտակէն՝ ոչ միահամոռն եղելոյ, այլ ճանապարհ-
 օում՝ ումեմն պիտանացեալ, ըստ յառաջման ի սպիտակէն ի
 5 թուխն փոփոխման: Արդ՝ ուր ներնակը՝ անդ յաւետ եւ նուազ,
 եւ ուր յաւետ եւ նուազ՝ անդ ներնակը: Եւ ուր ոչ են յաւետն եւ
 նուազն՝ եւ ոչ ներնակը, եւ ուր ոչ ներնակը՝ եւ ոչ յաւետ եւ նո-
 ւազ. քանզի միշտ շորք պայտքիկ սպիցեալք նանդիպին մի-
 մեանց: Այլ պայտքիկ ճշմարիտ են ըստ Պղատոնի, որ ամենայն
 10 իրի ներմիջակս ասէ. քանզի ոչ միահամոռն ընտրին վազ
 յամենեւիմք ներնակէ ի ներնակ. որզոն՝ սպիտակն ի թուխն
 ոչ միահամոռն փոխարկի, այլ ճանապարհաւ՝ նախ նուազ ինչ
 սպիտակ, ապա եւս նուազ եւ ապա թուխ: Իսկ ըստ Արիստո-
 տելի ոչ ամենայն ներնակաց միջակ, այլ գիտէ եւ տասնց մի-
 15 ջակաց ներնակ, թէպէտ եւ երկուս միայն՝ զարք եւ զհոնատ,
 զցաւ եւ զստողջութիւն: Եւ ումանք ասեն, եթէ եւ պայտքիկ մի-
 ջակը են. քանզի դարին յերկուս բաժանիցեւոյ, յերկուս եւ կո-
 ճատին բաժանիցեւոյ՝ երեք անմիջակքն դարբոյս դարն, որ
 մինչեւ ցմիակն յերկուս բաժանի, որպէս լք ի ժգ լք ի դ լք ի ւ,
 20 եւ կոճատաւարն, որ բազում նստմունս դարինս քնկալեալ ի
 կոճատ թիւ յանգի, որպէս խք ի իդ ի ժք ի գ լք, եւ դարկոճատն՝
 որ յերկուս բաժանեալ նոյնժամայն ի կոճատ թիւ յանգի, որ-
 պէս ժք ի թ թ, որք են կոճատք: Այլ պայտքիկ թուոց դարին
 եւ կոճատի միջակը են ասացեալք, իսկ նիւանդութեան եւ

25—1 A. Եւ կոչէ — զստաւս] El. καὶ καλεῖ μὲν ἐναντία, φέρε εἰπεῖν, τὸ λευκὸν
 καὶ τὸ μέλαν 181,1—2. 4—5 A. աս — փոփոխման] El. τῇ κατὰ πρόσβασιν ἐκ τοῦ
 λευκοῦ ἢ τοῦ μέλανος εἰς τὸ ἕτερον μεταποιήσῃ 181,5. 9—11 A. Այլ — նիւանդ
 El. ἄλλα ταῦτα ἀληθῆ καὶ κατὰ Πλάτωνα: <κατὰ γὰρ Πλάτωνα> πάντα ἔμμεσα λε-
 γεται: οὐδὲν γὰρ ἀθρόως, φησί, μεταπηδᾷ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ πάντως ἐναντίον
 181,9—12. 12—13 A. այլ — թուխ] El. ἀλλ' ὅθῃ τινι κέχρηται καὶ γίνεται ἡττον
 λευκὸν καὶ ἔτι ἡττον καὶ ἡττον καὶ οὕτω μέλαν 181,12—13. 17—19 A. քանզի —
 ի ւ] El. τοῦ γὰρ ἀρτίου τοῦ δίχα διαιρουμένου μέσα τρία, ὁ ἀρτιάκις ἄρτιος, ὅστις
 ἕως μονάδος δίχα διαιρεῖται, ὥς ὁ τριάκοντα δύο εἰς δεκάξ καὶ ὅκτώ καὶ τέσσαρα
 καὶ δύο καὶ μίαν 181,16—18. 21—23 A. եւ դարկոճատ — կոճատ] El. καὶ εἰς
 περιττὸν λήγει τὸν τρία, καὶ ὁ ἀρτιοπερίττος, ὅς δίχα μὲν διαιρεῖται, εὐθέως δὲ τὰ
 τμήματα αὐτοῦ περιττὰ εἰσιν, ὥς ὁ ὅκτώ καὶ ὅκτα εἰς ἐννέα καὶ ἐννέα διαιρούμενος
 181,20—23. 24 A. միջակը Եւ ասացեալք] El. μέσοι, ὥς φασιν, οἱ εἰρημένοι 181,24.

ողջութեան վերադարձութիւնն: Այլ թերեւս ուրեք ասիցէ Արիստոտէլ, եթէ պարզ դարին, այսինքն հանուրցն, եւ պարզ կոնասին ոչինչ է ընդ մէջ, իսկ դուք զոմս դար ասէք եւ զոմս՝ կոնաստ. քանզի դարիցս դարն ոմս դար է եւ ոչ հանուր: Եւ հի- 5
ւանդութեան եւ ողջութեան ոչինչ է ընդ մէջ. քանզի թէպէտ եւ կարծի գոլ մէջ վերադարձութիւնն, զոր ասեն բժիշկը՝ որ-
պէս առ ի զգայութիւն զլսաւ ընտելանն եւ զբէ ըստ բնու-
թեանն քննելով զողջութիւնն եւ զհիւանդութիւնն՝ ասեն մէջ զոլ
զվերադարձութիւնն. իսկ Արիստոտէլ զստոյգ ըստ ընտելանն
եւ զստոյգ զոչ ըստ ընտելանն դատելով զողջութիւն եւ զհի- 10
ւանդութիւն՝ ոչինչ ասէ յոցս մէջ զոլ: Զայսոսիկ Արիստոտէլ:

Իսկ արտաբուստ տարակուսեն ասելով, եթէ զհարդ
վերապոյնն ասէր՝ եթէ գոյացութիւն ընդունի զյաւէտն եւ
զնուագն, իսկ այժմ՝ ասէ՝ եթէ ոչ ընդունի: Լուծանեմք զտարա-
կուսութիւնս զայս. եւ ընդունի եւ ոչ ընդունի. քանզի ինքն ին- 15
քեան քաղապտիւնով ոչ ասի յաւէտ եւ նուազ (որզոն՝ մարդ
քան զմարդ ոչ ասի յաւէտ մարդ եւ նուազ, ոչ մարդ ինքն
ինքեան), իսկ աննատ գոյացութիւն առ սեռականան եւ առ տե-
սականան գոյացութիւնն քաղապտելով՝ ասասել գոյացութիւն
է: Երկրորդ տարակուսութիւն է, եթէ զհարդ Արիստոտէլ միշտ 20
տովորութիւն ունի ասել ի բացատրութեան գոյացութեան
յատկութիւն է (*), թէ միայնում գոյ եւ ոչ միայնում եւ եթէ ամի-
նայնում գոյ եւ ոչ ամինայնում՝ այժմ ոչինչ ի յայտպիսեաց յի-
շեաց: Եւ ասեմք լուծումս այսպիսի, եթէ որպէս այն ինչ գտեալ
ունելով զնա ընդ առաջին յատկին՝ այժմ եթող. քանզի եթէ ոչ 25
ունէր ներհակ, որ յառաջ քան զսա էր յատուկ՝ հետեւի ոչ

1—2 Ա. Ալլ.—Արիստոտէլ] El. 6 61 Ἀριστοτέλης εἰσάγωγος φησὶ ἂν πρὸς τοῦτους 181,24—25. 2 Ա. այսինքն հանուրցն] El. 2 4բ. 3—4 Ա. եւ զոմս կոմսա] El. 2 4բ. 5 Ա. եւ ոչ հանուր] El. οὐχ ἀπλῶς ἄριστος 181,27. 6 Ա. զոր ասեն բժիշկը] El. κατὰ τὸς ἰατρούς 181,29. 7—8 Ա. եւ որ չէ զանցարմանութեան փ. զոչ ըստ ընտելանն] El. καὶ παρὰ φύσιν 181,29. 10 Ա. զստոյգ] El. 2 4բ. 14—15 Ա. լուծանեմք—զայս] El. καὶ λύομεν τὴν ἀπορίαν οὕτως 181,34—182,1. 16—20 Ա. որզոն—գոյացութիւն է] El. (ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπος οὐ λέγεται μᾶλλον ἄνθρωπος, οὐδὲ αὐτός ἐστω), ἢ μέντοι ἄτομος οὐσία πρὸς τὰς γενικὰς καὶ εἰδικὰς παρὰ βλαλλομένην μᾶλλον οὐσία ἐστὶ 182,3—4. 21—22 Ա. անդրութիւն—յատկութիւն է] El. ἔθας ἔχων ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν ἰδίων τῶν οὐσίαις λέγειν 182,5—6. 24—25 Ա. եթէ—եթող] El. ὅτι ὡς συνεπιχρίθιν αὐτὸ ἔχομεν τῷ πρὸ τούτου ἰδίῳ, νῦν παρῆχεν αὐτὸ 182,7—8.

- ընդունել գյաւէտն և զնուագն. իսկ նա ոչ միայնում գոյացութեան գոյ, և ոչ սա միայն գոյացութեան գոյ, այլ և քանակում. քանզի նուականգունն և քառականգունն ոչ ընդունին գյաւէտն և զնուագն, և ոչ հինգն կամ տասն: Իսկ երրորդ տարակուսութիւն է, զի եթէ գյաւէտն և զնուագն, ասէ, ոչ ընդունի գոյացութիւն՝ զհարդ Արիստոտէլ ներում Եղիշտ լինելութեան և ապականութեան ասէ նուագ ջերմ գոլ զադ քան զհուր, որք են գոյացութիւնք: Լուծումս սորին յԱղեքսանդրոսէ, եթէ ոչ ըստ Բրու գոյացութիւնք են՝ ընդունին գյաւէտն և զնուագն, այլ ըստ 10 որակութեանց: Իսկ Սիրիանոս ասէ, եթէ և ոչ ըստ որակութեանց ընդունին գյաւէտն և զնուագն, յորժամ գոյնդուտ առցին որակութիւնքն. քանզի իւրաքանչիւր որ յուլկն յիւրում յենթակայումս, և ոչ եթէ յաւէտիւն և նուագիւն զանազանին. քանզի տեսակարարիցեալք են այսոքիկ և զիջմունք 15 տեսակաց են: Եւ այլազգաբար. եթէ նուագն, որ ինչ յաւէտն է եղեալ՝ ոչ արտակայացաւ. յիւրմէ տեսակէն, իսկ չափաւոր ինչ ջերմութիւն հրոյ ընկալեալ՝ կորոյս գգուն:

ԸՆԴ ԵՍՍՈՍԻԿ ԶԵՄԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿՐՍ ԼՔ

- 20 «Եւ մանաւանդ զի ուրոյն գոյացութեան որ միենոյն».

Վեցերորդ յատուկ գոյացութեան զմի և զնոյնն թուով ներհակացն գոլ ընդունակ ըստ մասին: Եւ քարոք առկայացաւ ըստ մասին, վասն զի ոչ համայն և սպիտականայ և թխանայ Սոկրատէս, և ոչ համայն հիւանդանայ և ողջանայ: Մի և նոյն 25 թուով քարհոր առկայացաւ, վասն զի և թիւ ընդունի զներհական, այլ ոչ միով թուով տեսակաւ, ուր և ոչ միով թուով

5 Ա. ասէ] Էլ. չէք. 8 Ա. Լուծումս — յԱղեքսանդրոսէ] Էլ. καὶ λυεῖ ὁ Ἀλεξανδρος λέγων 182,18. 9 Ա. որոսւ չէք. 10 Ա. ասէ] Էլ. չէք. 12—13 Ա. քանզի — յնթակայումս] Էլ. ἐκείστη γὰρ πλείστη ἐστὶν ἐν τῷ οἰκείῳ ὑποκειμένῳ 182,18—19. 16—17 Ա. իսկ չափաւոր — գգուն] Էլ. ὁ δὲ ἀπὸ ἀμετρίαν πυρίας δευρομότος ἐπιδεξάμενος ἀπώλεσε τὸ ἀπὸ εἶναι 182,21—22. 25 Ա. «չէ» և քարհոր. 25—1 Ա. վասն զի — կոծաւն] Էլ. ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀριθμὸς δέχεται τάναντία, ἄρτιον καὶ περιττόν, ἀλλ' οὐχ εἰς τῷ ἀριθμῷ, ἀλλ' εἰς τῷ εἶδει. ἄλλως τε δὲ οὐδὲ ὡς ἐν ἀριθμῷ συνίσταται τὸ ἄρτιον καὶ περιττόν 182,30—32.

բաղկանաւն դարն եւ կոծատն, այլ որպէս ի նիւթում, որ կարող է ի դար եւ ի կոծատ բաժանիլ ***. քանզի կանգնեալն փայտն եւ ի դար բաժանի եւ ի կոծատ: Եւ դարք ծիք կարող գոն կոծատ լինիլ միոյ ստաղորիցելոյ կամ ի բաց բարձելոյ: Այլ եւ գոյն թէպէտ եւ ընդունի զներհական, որգոն զսեւան կամ զսպի- 5 տակն, այլ ոչ որպէս մի թուով, այլ որպէս մի տեսակաւ: Բայց յատուկս այս միայն գոյացութեան է վասն այսպիսոյ քանի. որ ներհակաց է ընդունական՝ պատահմանց է ընդունակ (քանզի ամենայն ներհակք պատահք են), իսկ որ ստատահմանց ընդունակ է՝ ենթակայէ պատահմանց, իսկ պատահմանց ենթա- 10 կայն՝ գոյացութիւն է. ապա ուրեմն՝ միայնում գոյացութեան է յատուկս այս: Բայց ոչ ամենեցուն է. քանզի երկրորդք գոյացութիւնքն անյեղիք գոլով՝ ոչ ընդունին զներհական, այլ եւ ոչ ամենայն անհատիցն է. քանզի եւ երկնայինքն անյեղիք գոլով՝ ոչ ընդունին զներհական: Այլ եւ ամենայն անհատք զգալեացս 15 ոչ ընդունին զներհական, որպէս ոմանք կարծեցին վասն կարապին, թերեւս ուրեք, որ ըստ սպիտակութեանն ոչ փոփոխի: Առ որս ասելի է, թէպէտ եւ զհակադրութիւնս զայս ոչ ընդունի, այլ սակայն զայլ հակադարձութիւնսն ընդունի՝ զգերմոյն եւ զցրտոյն, զցամաքոյն եւ զխոնասոյն: Եւ այսոքիկ այսպէս: 20

Բայց տարակուսէ յընթեան Արիստոտէլ, եթէ ոչ միայնում գոյացութեան գոյ այս. քանզի թուի եւ քան եւ կարծիք ընդունել զներհական, յորոց ոմն քանակ է, այսինքն քանն, եւ ոմն որակ կարծիքն. բայց երկոքին քանք, այլ ոմն՝ առաջաբերական եւ ոմն՝ ներտրամադրական. քանզի քան, որ ասէ՝ եթէ „Սոկրատէս նըստի“՝ 25 ճշմարտէ տակաւին ի նստելն Սոկրատայ, իսկ ստէ յարուցելոյ նորա: Մմանաբար եւ զկարծիսն իմասցիս: Բայց լուծանէ զտարակուսութիւնս զայս Արիստոտէլ ըստ ներկացութեան եւ ըստ հակայարակացութեան: Եւ սկիզբն առնէ

2 El. 182,33 ὅλης γὰρ ἴδιον — ԺԽԷԷ. 183,4 τὸ εἰρημένον] A. չէք. 3—4 A. կոծատ — ստաղորիցելոյ] El. περιτοὶ γενέσθαι ἑτέρου προσήκη 183,6. 4 A. կամ ի բաց բարձելոյ] El. չէք. 15—16 A. Այլ — զներհական] El. ἀλλ' οὐδὲ πᾶσαι αἱ ἐν ταύτῃ αἰτιαὶ οὐαίαι ἐπιδέχονται τάναντία 183,14—15. 16—17 A. 27. կարապին] 23—24 A. յորոց — կարծիքն] El. ὧν ὁ μὲν λόγος ποσὸν ἢ δὲ δόξα ποιοῦν 183,30—31. 24 A. 27. երկոքն են. 28—29 A. Բայց — ըստ հակայարակացութեան] El. καὶ λυεῖ αὐτὸς καὶ κατὰ ξναττασιν καὶ κατὰ ἀντιπαρτασασιν 183,34.

և հակայարակացութենէ, որպէս զործակից լինիլով նմա ի
 ներկացութեան: Նւ ունի այսպէս. զի եթէ տամք՝ եթէ բան եւ
 կարծիք ընդունին զներհակսն, այլ յեղանակ ընդունելութեանն
 զանազան է. քանզի զոյացութիւն ըստ ընքեան փոփոխմանն
 5 ընդունի զներհակսն, իսկ բան եւ կարծիք ինքեանք անշարժ
 ամենեւին զոլով, իսկ իրին փոփոխեցելոյ՝ ասին եւ նոքա փո-
 փոխել զաւրէն այնորիկ՝ որ յաջմէ է եւ ապա ի ծախմէ լինի՝
 ընգերին փոխակացելոյ: Արդ՝ պէտք են տրամորոշման բանիս.
 քանզի պէտս ունի առադրութեան ըստ իւր ինքեանն փոփոխ-
 10 ման, որպէս զի զոլ բանին այսպէս. եթէ միեւնոյն զոլով թոռով՝
 զոյացութիւն ընդունական է ներհակացն մասնաբար ըստ իւր
 ինքեան փոփոխմանն: Բայց է եւ այլազգ լուծանել զտարակու-
 սութիւնս զայս, եթէ ոչ մնաց իսկ նոյն բան. քանզի այլ է որ
 ասացն «Սոկրատէս նըստի», եւ այլ է, որ ասացն՝ «ոչ նըստի»
 15 այն ինչ յարուցելոյ նորա՝ քայ ինչ ասացեալն ոչ է. քանզի ոչ
 մնայ յիրին փոփոխման, որպէս զի ճշմարտեացէ կամ ստեացէ:
 Նմանապէս եւ կարծիք այլ է՝ որ առ ըստճեոնութեանն է՝ որ
 ասէ «Սոկրատէս նստի», եւ այլ է, որ նախածեոնի որ ասէ,
 եթէ «Սոկրատէս ոչ նստի» յարուցելոյ նորա: Արդ թէպէտ եւ
 20 տամք, եթէ նոյն ինքն կարծիքն ընդունին զճշմարիտն եւ
 զսուտն, այլ ոչ եթէ կարծիք ըստ ինքեան ճշմարտէ եւ ստէ,
 այլ անճն՝ ըստ կարծեաց. քանզի ոչ եթէ կարծիք ըստ ընք-
 եան կարծէ, այլ անճն ըստ կարծեացն կարծէ. քանզի որպէս
 ոչ ասեմք զճեոն նիւթել, այլ զմարդն ճեոմք՝ նոյնպէս եւ ոչ
 25 կարծիք կարծեն, այլ անճն ըստ կարծեաց կարծէ: Նւ զայսո-
 սիկ հակայարակացութիւնն: Իսկ ներկացութիւն խոսեցով զայն

1—2 A. որպէս — ի ներկացութեան] El. ὡς συµβαλλομένης πρὸς τὴν ἔνστασιν 183,23.

5—6 A. անշարժ — զոլով] El. ἀκίνητα πάντα τε καὶ πάντως διαμένει 183,28—29.

8 A. ընդունի փոխակացելոյ] El. τῇ τοῦ ἐτέρου μεταστᾶσει 183,30.

8 A. Արդ — քանզի] El. δεῖται οὖν προεξιςμοῦ ὁ λόγος 183,31.

14 A. «ոչ նըստի»] El. Ὅτι ὡς ἀπὸ τοῦ οὐ καὶ οὐκ ἔστιν· οὐδὲ γὰρ ἀναμένει τὴν τοῦ πράγματος μεταβολὴν 183,36—37.

17 A. որ — է] El. ἢ κατὰ προχείρισιν 184,2.

20 A. եթէ — ընդունի] El. ὅτι ἢ δόξα ἐπιδέχεται 184,4.

25 A. — աչ. եւ զայսոսիկ է. 26—1 A. իսկ — ասաց] El. ἢ δὲ ἔνστασις τῆς ἀντιπαρεστᾶτως λαβομένης τῆς λεγούσης 184,9.

զոր հակյարկացութիւնն ասաց, եթէ քան եւ կարծիք ինքեանք անշարժ մնալով եւ իրին փոփոխեցելոյ՝ ընդունակք լինին ներհակացն, արդ ասէ՝ եթէ ոչ ընդունին զներհակսն. քանզի ոչինչն՝ որ ինքն ոչ փոփոխի՝ կարող զոյ զներհակսն ընդունել. ապա եթէ ոչ՝ զինչ իցէ որ արգելու զներհակսն ի միասին քու, որ- 6 գոն՝ զսպիտակութիւն եւ զթխութիւն ի միում՝ ենթակայում։ Եւ է կատարելագոյն ներկացութիւնն քան զհակյարկացութիւն, վասն զի տրամորոշման ոչ ունի պէտս։ Եւ այսոքիկ այսպէս։ Այլ թերեւս ասիցէ որ ցԱրիստոտէլ, եթէ «զինչ ասես, ո՞վ Արիստոտելէս, քան ո՞չ ընդունի զճշմարիտն եւ զսուտն»։ Եւ 10 թէ ասիցէ ուրեք Արիստոտէլ, եթէ ոչ քանն միայն էակ ճշմարտէ եւ ստէ, եւ ոչ իրն միայն, այլ ընդ միմեանս հիստումս քանին եւ իրին. քանզի ծայնակցութիւն երկուցունցն առնէ զճմարիտն, իսկ անծայնակցութիւն՝ զսուտն. քանզի որպէս ագանիլն զկաւշիլն ոչ ոտինն միայն, այլ ի պատկանութիւն 15 ոտինն առ կաւշիլն՝ նոյնպէս է ի վերայ քանի եւ իրի։

Բայց տարակուսին չորս տարակուսանս. նախ՝ եթէ «զիսորդ ասես, ո՞վ Արիստոտելէս, եթէ զոյացութիւն միայն ընդունի զներհակսն. քանզի անա եւ զիծ ունի ուղղութիւն եւ զելութիւն»։ Առ որս ասեմք, եթէ որ զիծ՝ ուսմանակամն, այսինքն՝ որ մտածու- 20 թեամբն առեալ լինի։ Եւ եթէ զայն ասիցեն՝ այնպիսիսն յայլ եւ յայլժամ այլաքան իմանի։ Իսկ եթէ զընաւորական զիծն ասիցեն՝ նիւթն ըստ զժին ընդունի զներհակսն։ Երկրորդ տարակուսութիւն, եթէ «անա եւ նոյն ինքն զործ չար աննահանջ գոլով եւ գովելի է եւ պարսաւելի. պարսաւելի առ առաքինին, 25 իսկ գովելի առ անառակն։ Լուծումս տորին, եթէ նա որպէս ի

2 A. եւ իրին փոփոխեցելոյ] El. ἀλλὰ τῇ τοῦ πράγματος περὶ οὐσίαν μεταβολῇ 184,10. 4—5 A. ապա — գու] El. ἐπεὶ τί πάλυι τάναντία συνυπάρχειν ἀλλήλοις 184,12—13. 9 A. Այլ թերեւս ասիցէ որ] El. Εἰκότως δὲ ἀπορήσει τις 184,16. 11—12 A. եթէ — ստէ] El. ὅτι οὐδὲ ὁ λόγος ἀληθεύει καὶ ψεύδεται ἅμα 184,18. 15 A. ոչ ոտինն միայն] El. οὐκ ἐν τῷ ποδὶ μόνον οὐδὲ ἐν τῷ ὑποδήματι μόνον 184,21. 20—22 A. ուսմանակամն — իմանի] El. εἰ μὲν ἡ μαθηματικὴ, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἐπισοία λαμβανομένη, αὕτη ἀλλαστε ἀλλῇ ἐπισοίται 184,28—27. 25 A. զսորակսն] El. εἰς. 28—26 A. Երկրորդ — առ անառակն] El. ἔτι ἡ δευτέρα ἀπορία· ὅτι ἰδοὺ ἡ αὕτη πρᾶξις, οἷον ἡ ἀκρατής, καὶ φαύλη ὥς πρὸς τὸν σπουδαῖον καὶ ἐπαινετὴ ὥς πρὸς τὸν ἀκόλαστον. 184,28—30. 26 A. Լուծումս տորին] El. καὶ ἔστιν ἡ λύσις 184,30.

նոյնում ալժմ՝ զերկրոսեան ունեւոյ՝ ընգալեալ երեսի զներ-
 հակսն, իսկ անընդունական կայ. եւ եթէ առ այլ եւ առ այլ յա-
 րարկանիւ գրեւով թուի ընդունել զներմական, վասն զի զա-
 րութեամբ եւ ոչ ներգործութեամբ: Երբորդ տարակուսութիւն
 5 է, թէ «նոյն շարժումն ընդունի զարագութիւն եւ գլամբութիւն»:
 Եւ ասեմք, եթէ ոչ է մի թուով. քանզի այլ է արագն եւ այլ է
 յամբն: Զորորդ տարակուսութիւն՝ «զիսորդ, ասէ, ժամանակ
 ընդունի զըյս եւ զխաւար, զտիւ եւ զգիշեր»: Եւ ասեմք, եթէ
 ոչ ժամանակ, այլ առ է՝ որ զայստիկ ընդունի: Իսկ ապ զոյա-
 10 ցութիւն է: Այսոքիկ եւ յաղագս զոյացութեան: *

ՅԱՆԱԿԱՅ ԲԱՆԱԿԻ

«Եւ քանակին է՝ ինչ որ տարորոշ եւ է ինչ որ շարունակ».

Յետ զոյացութեան զքանակէ բռնն հարկանէ Արիստոտէլ:
 Եւ պարտ է վեց զլուխ ոմանս խնդրել ի վերայ մերձակայ
 15 ստորագութեանս. նախ՝ զկարգաւորութիւն նորին առ զոյացու-
 թիւն, երկրորդ՝ եթէ սեռ քանակն շարունակին եւ տարորոշի-
 ցելոյն, երրորդ՝ եթէ այսոցիկ միայն է սեռ, թէ եւ միտի, որպէս
 ասէ Պլատոն եւ Արքիտաս եւ Պտղոմէոս աստղաբաշխ.
 չորրորդ՝ եթէ զինչ է շարունակն եւ զինչ տարորոշեալն. հին-
 20 զերորդ՝ եթէ ողջաբար ունի զքաժանումն տարորոշիցելոյն.
 վեցերորդ՝ եթէ ողջաբար ունի զքաժանումն շարունակին:
 Արդ՝ վեց ելոց ստաջիկայ տեսութեան՝ զերկուսս զայստիկ
 միայն խնդրելի է, զինչ է կարգաւորութիւն, այսինքն՝ ընդէր
 յետ զոյացութեան զքանակէ բռնն եւար: Եւ ասեմք, եթէ ըստ
 25 վեց պատճառաց. նախ՝ եթէ երկրորմբ իւր յատկաւ զոյա-

1 A. «չչ. իրեւի ունել. 1—5 A. ընգալեալ — գլամբութիւն] E. δεδεγμένη
 ἐστὶ τάναντία, ἐκεῖ δὲ πρόσκειται τὸ δεξιότη, καὶ ὅτι πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο παραβαλ-
 λομένη τάναντία δοκεῖ ἔχειν, οὐ καὶ αὐτήν, διὸ καὶ δυνάμει, οὐκ ἐνεργεία. τρίτη
 ἀπορία. ὅτι «πῶς ἡ αὐτὴ κίνησις ἐπιδέχεται καὶ ταχυτέτα καὶ βραδυτέτα;» 184,31—32.
 10 E. ἐν οἷς σὺν θεῷ καὶ ἡ παρῴσα πρᾶξις 185,2—3] A. չհբ. 16 A. «չչ. սեռ է.
 18 A. արքիստ] E. Ἀρχύτας 185,10. 22—23 A. Երդ — ինդրելի է] E. ὦν ἐξ ἑ
 παρῴσα θεωρία τὰ (πρῶτα) δύο ζητήσαι 185,12—13.

ցութիւն հաղորդի քանակումն ոչինչ անեւումն ներմակս եւ ոչ ընդունելումն գլաւտն եւ զնուազն, որով յորակէն զանազանի. քանզի որակումն ոչինչ յայցսանէ զոյ: Արդ՝ եթէ հաղորդի քանակն զոյացութեանն, իսկ որք հաղորդինն միմեանց՝ հոսպ գոն ի միմեանս՝ յիրար յետ զոյացութեան զքանակէ բռնն հարկանէ: Երկրորդ պատճառ՝ եթէ նիւթ ամտեսակ զոյով եւ անորակ՝ նախ քանականայ եւ ապա որականայ: Երրորդ՝ եթէ նիւթ յորակէն հանդուրժեաց փախչիլ, իսկ ի քանակէն ոչ. քանզի մի է թուով, իսկ մին եւ եզն քանակին է ըստ Արիստոտէլի: Զորրորդ՝ զոր պարտ էր երկրորդ ասել ի պատճառսն, եթէ պարտ էր յետ լինելոյ զքանն՝ որ յաղագս շատին եւ սովասուն էր, եւ յաղագս փոքու եւ մեծի, որք յարաքարշին ի քանէն՝ որ յաղագս զոյացութեան (քանզի յիշեաց անդ զշատն եւ զսակուն, զմեծն եւ զփոքրն), իսկ այժմ՝ փութալի է՝ որ յաղագս նոցա քանն է: Իսկ եթէ տարակուսիցեն ասելով, եթէ «եւ զորակութիւն յիշեաց ի զոյացութեան յառաջ քան զքանակն, յորժամ՝ ասէրն՝ եթէ երկրորդ զոյացութիւնքն այսպիսի ինչ եւ որակութիւն նշանակեն, եւ վասն էր ոչ զորակն նախադասեաց քանակին»: Ասեմ՝ քեզ եւ ես, եթէ զորակութիւն յիշեաց՝ ոչ զայժմու առաջիկացեալս՝ որ ասնէ զմի ստորոգութիւն պատասման, այլ զգոյեղուտ որակութիւն յիշեաց. քանզի որ աս զոյացութեամբ որակութիւն է՝ զայն բացորոշեն երկրորդ զոյացութիւնք: Հինգերորդ պատճառ է, թէեւ պարտ էր զքանակէ բռնն հարկանել յետ զոյացութեան, վասն զի եւ զոյացութիւն զառաջին եւ զերկրորդն ընդունի, իսկ առաջինն եւ երկրորդն քանակի են: Վեցերորդ պատճառ է, թէեւ նոյն ինքն կարգաւորութիւն քանակի է, վասն զի եւ թիւ՝ որ ասնէ զկարգաւորութիւն՝ քանակի է: Ընդ այսոսիկ եւ առաջին զլուխն:

2 A. որով յորակէն զանազանի] El. κατ' ἄµφω ταῦτα τοῦ ποιοῦ διαφέρει 185,16
 8 A. յորակէն — փախչիլ] El. τὸ μὲν πλεόν ἴσχυος διαφυγεῖν (ἄποιος γάρ) 185,20—21.
 10—14 A. եթէ — քանն է] El. ὅτι ἔδει πληρωθῆναι τὸν περὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου λόγον καὶ μικροῦ καὶ μεγάλου, πρὲλκοντα μὲν ἐν τῷ περὶ τῆς οὐσίας λόγῳ (ἐκεῖ γάρ μέμνηται αὐτῶν), νῦν δὲ κατεπείγοντα 185,23—25. 19 A. ասեմք փութ. ասեմք] El. ἐρῶ 185,28.
 22 El. ասեմք փութ. ասեմք] El. ասեմք փութ. ասեմք 185,31] A. երկրորդ զոյացութիւն. 22 A. հոսպերորդ.
 27 A. քանակի է] El. և է.

Շրկորորդ գլուխ՝ եթէ սեռ է քանակն շարունակին եւ տար-
 որոշելոյն. քանզի կարծեսցի ոչ զոչ սեռ, վասն զի յայնտսիկ՝
 որք որպէս զսեռ ի տեսակս քաժանին՝ տեսակքն ոչ ունին
 պէտս միմանց. որզոն՝ քանականն ոչ ունի պէտս անքանա-
 5 կանում եւ անքանն ոչ ունի պէտս քանականումն: Եւ դարձեալ
 սոցա ի քաց ըարծեցելոյ մասն. քանզի մարդոյ ի քաց ըար-
 ճեցելոյ՝ մասն ծի եւ եզն եւ այլ տեսակք: Իսկ շարունակ քա-
 նակն պէտս ունի տարորոշիցելոյն, վասն զի ամենայն մար-
 մնոյ երեք են տարակացութիւնք: Արդ՝ մարմին շարունակ քա-
 10 նակին է, իսկ երեքն տարորոշիցելոյ քանակին: Եւ ասեմք՝ եթէ
 մարմին երկս պէտս կալաւ տարակացութեան, եւ ոչ եթէ՝ երից
 թուոց. քանզի սլատանեաց նոցա վայրապար երից զոչ. ապա
 եթէ՝ երեք՝ որպէս երեք ըաղկացուցանեն զմարմին՝ պարտ էր
 զորեւէ՝ երկս առնուլ եւ ըաղկացուցանել զմարմին. որզոն՝
 15 զսպիտակն եւ զթուին եւ զխարտեաշն: Նրկորորդն էր ընդդի-
 մակացութիւն, եթէ՝ ոչ է սեռ քանակն շարունակին եւ տար-
 որոշիցելոյն. քանզի յայնտսիկ՝ որք որպէս զսեռ ի տեսակս
 քաժանին՝ տեսակքն ոչ ունին կարգաւորութիւն. իսկ Արիստո-
 տէլ միշտ զտարորոշիցեալն նախադասէ՝ շարունակումն: Ան ոչ
 20 ասեմք, եթէ ոչ ըստ նասարակ ընութեանն ընկալան զկարգա-
 տրութիւն. քանզի նմանապէս քանակ է երկաքանչիւր որ ի
 նոցանէ՝ որպէս քանականն եւ անքանն նմանապէս կենդանիք.
 քայց նախադասեալ է քանականն վասն սլատուականութեան,
 այսպէս եւ տարորոշիցեալն նախադասեալ է քան զշարու-
 25 նակն, զի նախադասիցեալ է սլատուականութեամբ տարորո-
 շեալն քան զշարունակն. քանզի տարորոշիցեալ քանակն միով
 տեսակաւ իւրով, թուով, ընդ ամենայն էակսն զոյանցեալ.
 քանզի իւրաքանչիւր որ յէակացն կամ՝ եզ է եւ կամ՝ ըագում:

5—7 Ա. եւ սնրանն—տեսակք] El. οὐδὲ τὸ ἀλογον τοῦ λογικοῦ πρὸς ὑπερῆν·
 ἀνδρώπου γὰρ ἀναρεθέντος μένει ἵππος καὶ βούς καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ πάλιν τοῦτων
 ἀναρεθέντων μένει ἀνδρώπου 186,3—5. 13—14 Ա. պարտ էր—զմարմին] El. ἔδει
 τὰ τυχόντα τρία συνιστᾶν τὸ σῶμα 186,10. 19 Ա. միշտ] El. չէք. 20 Ա. ոչ
 ըստ նասարակ ընութեանն] El. οὐ κατὰ τὴν τοῦ χανοῦ φύσιν 186,14. 25—26 Ա.
 զի նախադասիցեալ է—յիւնեւ. քան զշարունակն] El. չէք. 26 Ա. տարորոշիցեալ
 քանակն] El. τὸ διαρισμένον 186,17.

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐԶ ԱՍՏՈՒԺՈՎ ՆՈ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՏՅԱՌԻԹԻԽՆՍ ԼԳ.

„Եւ քանակին՝ է ինչ որ տարորոշ է եւ է ինչ որ շարունակ“.

Երրորդ գլուխ էր առաջադրեցելոցն ի խնդրել, եթէ այսո-
ցիկ միայն է սեռ՝ թէ եւ միտի՝ որպէս ասէ Պղատոն: Եւ ասեմք, 5
եթէ ոչ կարէ մէտ երրորդ տեսակ զոչ քանակի, վասն զի մէտ
կիր է շարունակ քանակի. քանզի ամենայն մարմին կամ թե-
թեւ է կամ ծանր. քանզի որպէս ջերմութիւն գոյեղոտ որա-
կութիւն է ի հրում, եւ դարութիւն եւ կոճատութիւն որակու-
թիւնք են քանակոտք ի թուում՝ նոյնպէս եւ թեթեւութիւն եւ 10
ծանրութիւն որակութիւնք են քանակոտք ի մարմնում. քանզի
ամենայն, որպէս ասացաք, կամ թեթեւ է կամ ծանր է: Եւ այ-
լազգ զայս ցուցանել, եթէ ոչ են տեսակք քանակի թեթեւու-
թիւն եւ ծանրութիւն, այլ կիրք, վասն զի տարորոշիցեալն այն
ինչ յաստուածայինսն եւ յաննիւթսն եւ յիմանալիսն տեսանի, 15
յորս ոչ է մէտ: Արդ՝ առաջին տեսակ քանակի տարորոշի-
ցեալն, իսկ երկրորդն սորին հակակայն ոչ տարորոշիցեալն,
որ է շարունակ, այսինքն՝ զիծ, մակերեւութիւն, մարմին: Եւ ոչ որ
ի սոցանէ: Է թեթեւ կամ ծանր՝ ոչ զիծ, ոչ մակերեւութիւն եւ
ոչ ուսմնական մարմին եւ ոչ անորակ մարմին, այլ որակի- 20
ցեալն միայն: Եւ սլարգաբար ասել՝ եթէ կիրք եւ ոչ քանակք
մէտք:

Չորրորդ գլուխ էր, յորում խնդրէաք՝ եթէ զինչ է շարու-
նակն եւ զինչ տարորոշիցեալն, եւ եթէ ողջաբար ունին ենթա-
գրութիւնք սոցին՝ ըստ կարգին ասել արժան է: Արդ՝ շարու- 25

9—11 A. որակութիւնք են — հեւեւ եւ ծանրութիւն] El. 28բ. 11 A. քանա-
կութիւն] El. οὐσιώδεις 186,24. 11—12 A. քանզի — ծանր է] El. διὰ τὸ πᾶν σῶμα ἢ
κοῦρον εἶναι ἢ βαρὺ 186,25. 13 A. աչգ. ցուցանել է. 17 A. իսկ — տարորոշի-
ցեալն] El. δεύτερον δὲ τὸ ἀντικείμενον τῷ διορισμένῳ 186,29. 18—19 A. եւ ոչ
որ — ծանր] El. οὐδὲν δὲ τοιοῦτον κοῦρον ἐστὶν ἢ βαρὺ 186,30. 21—22 A. եւ —
մէտք] El. πᾶσιν οὖν καὶ οὐ ποσὰ ἀπλῶς αἱ ῥοπαὶ 186,32. 22 A. Չորրորդ — խնդրե-
աք] El. Τέταρτον ἦν τὸ ζητῆσαι 186,33. 25—3 A. Արդ — նշան] El. συνεχὲς τοί-
νυν ἔστιν εἶπεῖν οὐ τὰ μόρια πρὸς ἓνα κοινὸν ὅρον συνάπτει, τοῦτ' ἐστὶ τὸ σημεῖον
187,1—3.

նակ է, որոյ մասնկումը առ միմեանց սահման շարամերձին.
որգոն՝ գծին մասնկումը առ մի ոմն հասարակ սահման շարա-
մերձին, այսինքն՝ նշան. քանզի եթէ զաժանես զգիծն ի քանիս
և կամիցիս հատածս՝ մասնկումը նորին ըստ նշանին շարա-
մերձին ի միմեանս: Բայց պարտ է զմասնկումս շարունակին
զաւրութեամբ առնուլ եւ ոչ ներգործութեամբ. ապա եթէ ներ-
գործութեամբ առնումը զնոսս՝ առնեմք զշարունակն տար-
որոշիցեալ, եւ ապականացու եղիցի սահման սահմանելոյն,
որով եւ զերկնայինսն՝ շարունակ եղեալս եւ անկիրս՝ առնեմք
10 ապականացուս եւ ըսժանելիս: Եւ ոչ միայն զմասնկումս շա-
րունակին զաւրութեամբ առնլի է, այլ եւ զըստիքսն, այսինքն՝
զնշանսն, զաւրութեամբ արժան է առնուլ եւ ոչ ներգործու-
թեամբ. զի եթէ ներգործութեաք առնումը, որպէս յառաջագոյն
ասացաք, տարորոշիցեալ առնեմք զշարունակն. քանզի եզերք
15 գծիցն նշանը, ապա եւ մասանցն գծիցն զիծը. քանզի եւ սոքա
զիծը: Արդ՝ այսպէս ասացի յաղագս շարունակի: Իսկ տար-
որոշիցեալ, որոյ մասնկումը ոչ շարամերձին առ մի ոմն հասա-
րակ սահման. քանզի մասնկումը հրնգի կամ երից ոչ շարա-
մերձին առ մի հասարակ սահման: Բայց արժան է եւ ասուա-
20 նաւր զմասնկումսն ներգործութեամբ առնուլ եւ ոչ զաւրու-
թեաք, զի եթէ զաւրութեամբ առնումը զմասնկումսն՝ շարու-
նակ առնեմք զտարորոշիցեալն, եւ եղիցի սահման սահմանե-
լոյն ապականացուն:

Հինգերորդ արժան՝ է խնդրել, եթէ ողջաբար ունի բա-
25 ժանումս տարորոշիցեալոյն. քանզի ըսժանի տարորոշիցեալն
ի թիւ եւ ի քան. երկարանչիւր որ ի սոցանէ տարորոշիցեալ
է. թիւ՝ ի հարկէ. քանզի թէ էր շարունակ՝ արժան էր գոլ հասա-
րակ ինչ միակ, որ երբեմն ընդ միումս առեալ լինիւր եւ եր-

8 A. եւ ապականացու — սահմանելոյն] E1. καὶ ὁμαρτικὸς ἔσται ὁ ὅρισμός τοῦ
μεριστοῦ 187,6. 13 A. որպէս յառաջագոյն ասացաք] E1. և և և. 15 A. զիծը]

E1. և և և. 16 A. Եւրդ — յաղագս շարունակի] E1. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ συνεχοῦς
187,12. 21—23 A. զի եթէ — ապականացուն] E1. ἐὰν γὰρ λάβῃ τις μόρια δύνα-

μει, ποιήσει τὸ διαρισμένον συνεχές, καὶ ἔσται ὁ ὅρισμός αὐτοῦ ὁμαρτικὸς 187,15—17.

բնմս ընդ միատմն. որզոն՝ որպէս ի վերայ մասանց ինանն *
 արժան էր գոլ միակ, որպէս միջակ ինչ՝ որ ընդ վեցին առնլով՝
 եւթն առնէր զնա, եւ ընդ երիցն առնլով՝ չորս առնէր զնա, եւ
 զտանիր ինն տասն եւ տասն մետասան, որ է անտեղի. քանզի
 ոչ եթէ որպէս ի վերայ նշանի եւ աստ նոյն յամնմատութիւն 6
 պահի. քանզի նշանն առադրեալ ոչ ամնցուցանէ եւ ոչ ի րաց
 բարձեալ պակասեցուցանէ, իսկ միական առադրեալ ամնցու-
 ցանէ եւ ի բաց բարձեալ պակասեցուցանէ զքանակն, այ-
 սինքն՝ զթիւն: Բայց եւ բան տարորոշիցեալ է, վասն զի ընդ
 մէջ ամենայն երկուց փաղառութեանց լոութիւն է, որպէս ի 10
 'Դաւիթ անունն. քանզի ի «դա» փաղառութեանն այլ արտածայ-
 նութիւն է եւ ի «յիթ» փաղառութեանն այլ արտածայնութիւն:
 Արդ՝ դադարումն արտածայնութեան առաջին փաղառութեանն
 լոութիւն նորին է, եւ յայնժամ սկիզբն առնէ արտածայնիւ
 երկրորդ փաղառութիւն: Եւ զայն պարտ է իմանալ լոութիւն 15
 ընդ մէջ փաղառութեանցն զանմանաբար արտածայնութիւնս՝
 որ ի ձեռն բաղաձայնիցն աննմանութեան. քանզի եւ ընդ մէջ
 երկուց ներճակաց շարժմանց է դադարումն, որպէս եւ յւ-
 րական ցուցանի: Իսկ եթէ ոչ է բաղաձայն ընդ մէջ, որպէս
 «աւանդ», այլ սակայն եթէ որ կամիցի առնել երկուս փաղա- 20
 ոութիւնս եւ երկուս արտածայնութիւնս՝ հարկ է լոութիւն առ-
 նել ի միջումն, որ բաժանէ զնոսս ընդ մէջ նոցին. քանզի ոչ
 երբեք խնդրէին բերդողը ի վերայ բաղաձայնիցն՝ որ ի մի-
 ջում բանին, եթէ ոչ ի նոցանէ սկզբնականը եւ եւ ոչ յան-
 զականը, այլ նմանաբար ամենայնն սկզբնականը եւ յանգա- 25
 կանք էին:

1 El. τοῦ τρίτῃ καὶ τοῦ ἑξῆς 187,32] A. 187. 2 A. արժան էր—միջակ ինչ] El. ἔδει εἶναι μονάδα μέσῃν τὴν συνείπουσαν 187,32—23. 7—8 A. իսկ միակն—մի-
 չեւ պակասեցուցանէ] El. 187.

10—12 A. որպէս—արտածայնութիւն] El. ἐν γὰρ τῷ φῶλος τῆς φη συλλαβῆς ἡ ἐκφώνησις ἄλλη ἐστὶ παρὰ τὴν λος ἐκφώνησιν τῆς συλλαβῆς 187,32—30. 16—17 A. ընդ մէջ—աննմանութեան] El. μέσῃν δύο συλ-
 λαβῶν ἀνομοίως ἐκφερομένων διὰ τὴν τῶν συμφωνῶν ἀνομοιοτήτα 187,32—38. 19—

26 A. իսկ եթէ—ոչ բաղաձայնը] El. εἰ δὲ καὶ μὴ ἔστι μέσον σύμφωνον μεταξὺ, ὥς ἐν τῷ 'ἀπὸ δρόυ', ἀλλ' ἵνα γένωνται δύο συλλαβαὶ καὶ δύο ἐκφωνήσεις, σιωπὴν ἀνέλεγκη γένεσθαι μέσον αὐτῶν τὴν διαίρεσθαι αὐτάς· οὐκ ἂν γὰρ ἐξήρουν οἱ γράμμα-
 τισὶ ἐπὶ τῶν μέσων φωνῶν, ποτὶ εἰς ἀρκτικά καὶ ποτὶ ληκτικά 187,34—188,3.

25—26 A. այլ նմանաբար—միւլեւ. յանգականք էին] El. 187.

Վեցերորդ զլուխ էր, եթէ ողջարւար ունի բաժանումն շարունակին. քանզի բաժանի ի հինգ՝ ի զիծ, ի մակերեւութին, ի մարմին, ի տեղի, ի ժամանակ. քանզի ասնն ոմանք, եթէ անկատար է բաժանումնդ եւ անլորդ ըստ այլ եւ այլ իրաց. քանզի զշարժումն ոչ յիշեաց՝ որ է քանակ, իսկ զմակերեւութին սրկիցս յիշեաց՝ յանուանէ եւ ի ձեռն տեղոյ: Առ որս ասեմք, եթէ վասն այսորիկ եթող զշարժումն որպէս անկատար (քանզի միշտ յինչ հայի շարժումս, իսկ ստորոգութինք ի լինիլն ունին զգոլն եւ կատարեալք են ստորոգութինք), եւ ի հոմանունցն է շարժումս. քանզի ի գոյացութեան է շարժումս եւ ի քանակումս եւ յորակումս (եւ ի գոյացութեան՝ որպէս լինելութիւն եւ ապականութիւն, իսկ ի քանակումս՝ որպէս աճելութիւն եւ թառամութիւն, իսկ յորակումս՝ որպէս այլայլութիւն ըստ ջերմութեան եւ ըստ ցրտութեան եւ ըստ այլ լոց որակութեանց), է եւ ըստ տեղոյ շարժումս: Վասն զի ի հոմանունցն է շարժումս եւ ի զանազանս վերաբերի ստորոգութիւնս՝ եւ յիրաւի ոչ յիշեաց այժմ եւ ոչ ասաց զնմանէ, եթէ քանակի է: Բայց յետ ասանդութեան ստորոգութեանց բուռն հարկանէ զնմանէ: Բայց որոշեաց զտեղի ի մակերեւութնէ, վասն զի տակաւին եւ ոչ է ցուցեալ, եթէ մակերեւութին տեղի է, զոր ցուցանէ ի Բնականումս. քանզի Պղատոն եւ որք ի նմանէն՝ մարմին ասէին զոլ զտեղի՝ նուակի տարակացեալ:

ԸՆԴ. ԱՅՍՈՍԽԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ ԵՆ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿԸՍ. ՊՐԱԿԸ ԼԴ

25 Եւ քանակին է ինչ որ տարորոշ է՝.

Բաժանեալ Արիստոտէլի զքանակն ի տարորոշեալն եւ ի շարունակն, եւ զտարորոշեալն ի թիւ եւ ի քան, եւ զշարունակն՝ ի հինգ՝ ի զիծ, ի մակերեւութին, ի մարմին, ի տեղի,

1 Ա. Վեցերորդ.

4 Ա. բաժանումնդ] Էլ. ἡ διαίρεσις αὐτοῦ 188,5.

4 Ա.

հոաց] Էլ. չիք.

9 Ա. ստորոգութիւնք] Էլ. չիք.

11 Ա. շարժումն] Էլ. չիք.

21 Ա. ի քանականումս փ. ի Բնականումս] Էլ. ἐν τῇ Φυσικῇ 188,17.

23—24 Ա.

ընդ—արակը լո] Էլ. չիք.

ի ժամանակ, որպէս զի լինել զամենայն տեսակս քանակի
 եւթն, երկու տարրորոշիցելոյն եւ հինգ շարունակին. եւ զի
 երկու տարրորոշիցելոյն են եւ հինգ շարունակին՝ հաստար-
 մանայ ի սահմանէ երկաքանչիւրոցն: Եւ պարտ է ի վե-
 րայ թուոյ եւ քանի ցուցանել, եթէ քանակ են եւ տարրոր- 5
 շիցեալ: Արդ՝ ի վերայ թուոյ խոստովանաբար առեալ՝ եթէ
 քանակ է, վասն զի ամենայն ոք սովորաբար՝ որք միանգամ
 կամին գիտել զթիւ մարդկան եւ ծիոց՝ հարցանէ, եթէ քանի
 են. որպէս զի թուոյ ոչ այլ ինչ ելոյ այլ քանակ: Իսկ զմիսն
 եւս նիւթէ՝ եթէ տարրորոշիցեալ. քանզի եթէ էր, ասէ, թիւ 10
 շարունակ՝ արժան էր հասարակ ինչ միակ գու. որզոն՝ որ-
 պէս ի վերայ մասանց ինանն՝ վեցին եւ երիցն, որ ընդ վեցին
 առնլով՝ եւթն առնէր զնա, եւ ընդ երիցն՝ չորս, եւ լինէր ինն
 տասն եւ տասն մետասան, եւ այս յանբաւս. քանզի ոչ եթէ, որ-
 պէս ի վերայ նշանի՝ զնոյն եւ աստ ոք ունի ասել. քանզի 15
 նշանն անմասն գոլով, մասնաւորում առադրելով, այսինքն՝
 գրծի՝ ոչ ածեցուցանէ զնա եւ ոչ ի բաց բառնալով՝ նուագեցու-
 ցանէ. եւ զի՞ անլայն գոլով, լայնութեան առադրելով, լայնու-
 թիւն ոչ առնէ. եւ մակերեւութիւն խորութիւն ոչ ունելով, առա-
 դրելով խորութեան՝ խորութիւն ոչ առնէ: Եւ այսորիկ այսպէս: 20
 Դարձեալ վասն քանի պարտ է ցուցանել, եթէ քանակ է եւ
 տարրորոշիցեալ, որպէս խոստովանաբար առնու, եթէ տարրոր-
 շիցեալ է քան՝ վասն զի ամենայն երկուց փաղառութեանց ընդ
 մէջ է լոութիւն, որպէս յառաջագոյն ասացաւ. եւ զի քանակ է՝
 քան ցուցանէ ասելով, եթէ քանակ է քան, վասն զի շափի եր- 25
 կայնի եւ սղի փաղառութեամբ. իսկ շափիլն քանակի է, ասա
 ուրեմն՝ քանն քանակ է: Վասն որոյ տարակուսեն, եթէ շատ էր

6—10 A. *եթէ քանակ*—տարրորոշիցեալ] El. *ὅτι ποσὸν ἐκ τοῦ πάντας ἐν τῇ συ-
 νηθείᾳ θέλοντας γινῶναι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνθρώπων ἢ ἵππων ἐρωτᾶν πόσοι εἰσὶν ὡς
 τοῦ ἀρίθμου ποσοῦ ὄντος, τὸ ἕτερον κατασκευάζει ὅτι διωρισμένον* 188,36—39. 10 A.
«...», տարրորոշիցեալ է. 12 A. *վեցին եւ երիցն*] El. *λέγω δὲ τοῦ ξξ καὶ τοῦ τρία*
188,30. 13—14 A. *եւ լինէր—մետասան*] El. *καὶ εὐρίσκεται ὁ ἐννέα δέκα καὶ οὐ-*
τως ἐνδεκα 188,39. 19—20 A. *եւ մակերեւութիւն—ոչ առնէ*] El. *καὶ ἡ ἐπιφάνεια*
τῷ βᾶθος ἔχοντι προστιθεμένη ἀβαθὴς οὕσα βᾶθος οὐ ποιεῖ 188,36—189,1. 27—2 A.
եթէ—գործելով] El. *ὅτι ἤρκει εἰπεῖν βραχεῖα συλλαβῇ λόγος ὁ καταμετρούμενος «κα-*
ταμετρεῖται»· ἡ γὰρ βραχεῖα καὶ αὐτὴν καταμετρεῖ τὴν μακράν 189,6—8.

20 տարորոշիցնւոյն:

25 մակերեսութիւն շարունակ է, գի մասնիկունք նորա առ մի հա-
տարակ սահման շարամբծի՛ն՝ առ գիծն. մարմին շարունակ է:

El. ἦν καὶ δίστημον καλοῦσιν 189,9. 10—13 A. *uawaw uθt; — uθawu n uθghu* | E.L.

οὐ τὸ τυχὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἡμῖν τρίτου, καὶ τὰ ὅμοια 189,14—16. 14 Λ.

φιλιωμιωσις] El. οἶον τρίς μια τρία, τρίς δυο εἴ: ἀπαρτίζειν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀναπηρῶν καὶ τελειοῦν, ὥς μὴ λείπειν ἢ πλεονάζειν ἄριστον γὰρ τὸ τελειόν καὶ ἀνελλιπές. ἀπλοῦναστον παρὰ τοῖς παλαιστοῖς. οὕτε δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς μετριοῖς 189,18-21.
19 El. 189,31 αἰὶ ἡ μακροῦ — *σφίβει* 190,3 πλεονάζει] A. *εἰς*. 21-22 A. *σφίβει*

ἕκαστον 190,5. 24—26 A. *ωη υγυῖνς — σῆς, βε. σωρημῆν ὁρῶν ωη* El. *ε.β.*

զի մասնկունք նորա առ մի հասարակ սանման շարամբծին՝
 առ մակերևութին. ժամանակ շարունակ է, զի մասնկունք
 նորա առ մի հասարակ սանման շարամբծին՝ առ այժմ. քան-
 զի այժմն անմասն զոլով՝ շարամբծէ՝ զանցնալն եւ զապստնին.
 քանզի որպէս նշանն ի գծում՝ նոյն արիւնակի թիւս միակն եւ 5
 ի ժամանակում՝ այժմ. քանզի անմասունք են երեքդ թիւ, նշան,
 այժմ: Բայց զանագանին նշան եւ այժմն ի միակէն, վասն զի
 միակն ստաղրեալ թուում՝ աճեցուցանէ, եւ ի բաց բառնալով
 պակասեցուցանէ, իսկ նշանն ստաղրիլով՝ ոչ միծացուցանէ, եւ ի
 բաց բառնալովն՝ ոչ փոքր կացուցանէ: Նոյնպէս եւ այժմն ան- 10
 մասն զոլով առաղրելով ժամանակում՝ ոչ աճեցուցանէ զնա, եւ
 ոչ բառնալով՝ պակասեցուցանէ: Նմանապէս եւ տեղի շարու-
 նակ է. քանզի եթէ մարմին որ ի տեղուք է՝ շարունակ է. ապա
 եւ տեղի շարունակ է. քանզի եթէ ոչ է շարունակ տեղի, իսկ
 այն որ ի տեղուք է՝ շարունակ է՝ մասն ինչ նորա ոչ ի տեղուք: 15
 Եւ եթէ տեղին շարունակ է եւ այն որ ի տեղուք է՝ ոչ է շարու-
 նակ՝ զոցի մասն ինչ տեղուք ոչ տեղի. որզուն՝ որպէս զի տեղի
 իմացուք զստփորն, իսկ ի տեղուք զգինին՝ որ ի նմա: Արդ եթէ
 տեղին, այսինքն ստփորն, ոչ է շարունակ, այլ որպէս մաղատե-
 սակ ինչ՝ եղիցի մասն ինչ զինոյն, որ ի նմա է՝ ոչ ի տեղուք. 20
 ապա ուրեմն պարտ է եւ զտեղին շարունակ զոլ: *

„Եւ քանակին՝ է ինչ որ տարորոշ է եւ է ինչ որ շարունակ“.

Նախադասէ գտարորոշն շարունակին. որզուն՝ զթիւ եւ զքան *.
 քանզի աննիւթագոյն է թիւ քան զմիակ, որպէս կարող զոլով
 անշփոթաբար զանագան ծեւս ընդունել, որ է յատուկ աննիւ- 25

5—6 A. նոյն — այժմս] El. τοῦτο μόνος ἐν τῷ ἀριθμῷ καὶ ἐπὶ χρόνου τὸ νῦν
 190,11. 6—7 A. [Թիւ, նշան, այժմ] El. չէք. 9—10 A. իսկ նշան — կացուցանէ]
 El. τὸ δὲ σημεῖον τοῖς μεγέθεσι προστιθέμενον οὐ ποιεῖ αὐτὰ μείζονα οὐτε ἀπειρο-
 μενον ἐλάττωνα 190,14—15. 11 A. անմասն զոլով] El. չէք. 13 A. քանզի — շա-
 րունակ է] El. εἰ γὰρ τὸ ἐν τόπῳ συνεχές, ἤγουν τὸ σῶμα 190,17. 14—15 A. քան-
 զի — ի տեղուք] El. εἰ γὰρ μὴ ὁ τόπος συνεχῆς τοῦ ἐν τόπῳ συνεχοῦς ὄντος, ἔσται:
 μέρος τοῦ ἐν τόπῳ μὴ ὄν ἐν τόπῳ 190,17—18. 18 A. իսկ — ի նմա] El. ἐν τόπῳ δὲ
 τὸν ἐν αὐτῷ οἶνον ἢ ὕδωρ ἢ τοιοῦτόν τι 190,21. 21 A. ապա ուրեմն — զոլ] El. չէք.
 21 El. ταῦτα ἔχει ἡ θεωρία 190,23] A. չէք. 23 El. τοῦ συνεχοῦς ποσοῦ 190,25—26]
 A. չէք. 24 A. քան զմիակ] El. τοῦ μεγέθους 190,21.

թականի. քանզի նոյն իսկ թիւ կարող զոյ բոլորակ միանգա-
մայն եւ քառանկիւնի զոլ: Նւ բոլորակ է, որ ի նոյնէն սկիզբն
առնէ եւ ի նոյնն յանգի զաւրէն բոլորակի՝ որպէս երեսուն եւ
վեցն (քանզի վեցիցս վեց երեսուն եւ վեց՝ ի վեցէն սկիզբն
6 արար եւ ի վեցն յանգեալ), որպէս եւ քսան եւ հինգն. քանզի
Դագիցս հինգ՝ քսան եւ հինգ: Իսկ քառանկիւնի է, որ ի թուոյ
զինքն ըագմապատկեցուցեալ եղեւ՝ որպէս ինն՝ երկիցս երեք՝
ինն: Յառաջեալ ի միակէն իսկ միակն բոլորակաբար՝ այն ինչ
բոլորակաբար փոխածեացեալ այլ տեսակ ոչ ընդունի, եթէ ոչ
10 նախ առաջին տեսակն ապականի:

„Նւ առ այսորիւք եւս ամանակ եւ տեղի“.

Վասն էր՝ որպէս զգիծն եւ զմակերեսութիւն եւ զմարմին՝
ըստ շարունակութեան թուեաց՝ ոչ նոյնպէս զտեղի եւ զժամա-
նակ ըստ կարգի նոցա, այլ հակորոշեաց: Նւ ասեմք երկուս
15 պատճառս. մի զայս՝ եթէ զիծ եւ մակերեսութիւն եւ մարմին
ի միում տեսանին. քանզի զիծ եւ մակերեսութիւն ի միւր մար-
մնում, իսկ տեղի եւ ժամանակ ոչ ի մեզ, այլ արտաքոյ եւ շուրջ
զմութ: Նւ կամ այլազգ ասեմք, եթէ զներին զայն երկրաչափու-
թեան է զիտեւ, իսկ զտեղի եւ զժամանակ՝ ընտրանութեան.
20 քանզի ընտրանութիւն յաղագս շարժման յարդարի (զի ընտ-
րիւն սկիզբն է շարժման եւ դադարման), իսկ երկրաչափու-
թիւն յաղագս անշարժ եւ շարունակ քանակի յարդարի: Նւս եւ
աստեղաբաշխութիւն. քանզի աստեղաբաշխութիւն զտեղի
զտեալ՝ զժամանակ խնդրէ. որզոն՝ յառիժոնն երբ եղիցի արե-
25 զակն: Իսկ երբն ժամանակ զտեալ ընտրան՝ տեղի խնդրէ.
որզոն՝ յետ տասն աւուր եղիցի արեգակն:

4—5 A. *ի վեցէն—յանգեալ* El. ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡρξάτο καὶ εἰς τὸ αὐτὸ
λῆγει 190,30—31. 8—10 A. *Ծառաշիւղ—ապականի* El. τὸ δὲ φθᾶσαν μέγεθος
κυκλικῶς μετασχηματισθῆναι ἄλλο εἶδος οὐ δέχεται, εἰ μὴ πρότερον ἀφανισθῇ τὸ
ἄλλο σχῆμα πρὸ αὐτοῦ 190,33—84. 13—14 A. *ոչ—հակորոշեաց* El. μὴ καὶ τὸν
τόπον καὶ τὸν χρόνον ἐφεξῆς αὐτοῖς κατὰ συνέχειαν ἡρῶμεν 191,3—4. 15 A. *զիծ*
եւ մակերեսութիւն եւ մարմին El. τὰ τρία 191,5. 17—18 A. *ոչ ի մեզ—զմութ*

1. *երբ հմէք քա: էջածն* 191,8. 21 A. *շարժման եւ դադարման* El. *κινήσεως, καὶ*
μεταβολῆς ἢ ἡρεμίας 191,8—9. 25 A. *արդ, ժամանակ է.* 25 A. *ընտրան* El.
ὁ φυσικός 191,11. 26 A. *որզոն—արեգակն* El. οἷον μετὰ δέκα ἡμέρας ποῦ ἔσται
ἡ σεληνὴ 191,12.

անուանց եւ քայից: Եւ ասեմք, եթէ աստ յիշեաց զքան՝ ոչ որ-
պէս շարադրիցեալ, այլ որպէս տարրորոշ եւ որպէս քաղկա-
ցեալ ի փառառութեանց, որպէս եւ ինք իսկ յայտ արար Արիս-
տոտէլ ասելով, եթէ շափի ըստ երկար եւ սուղ փառառու-
5 թեանց՝ որ ծայնիւ քանն է՝ ցուցանէ զնա տարրորոշ քանակին:
Եւ յայտ է՝ եթէ քան աստանաւր զմի անունն ասէ եւ զմի քայ,
եւ պարզաբար զմի քառն, եւ զանշարադրական ծայնն. քանզի
եւ սյտքիկ շափին երկար եւ սուղ փառառութեամբ: Իսկ նե-
րում՝ Յաղագս մեկնութեան քան առնու զշարադրիցեալն եւ
10 զնշանականն. քանզի սահմանելով ասէ, եթէ քան է ծայն նշա-
նական, որոյ մասանցն իմն նշանակ է զաւտ...

„Որզոն՝ հինգն եթէ կն տասանցն մասունք՝ առ ոչ մի հասա-
րակ սահման շարամերձին“.

Եւ յիրաւի ստորադրաբար զքանս յառաջ էած հինգ, եթէ
15 ասելով տասնին մասն, վասն զի հինգ ոչ միայն տասանց է
մասն, այլ եւ տասին եւ քսանի եւ այլոց բազմաց, եւ զի ոչ է
սահմանեալ տասին հինգն. քանզի կարողութիւն է տասին մասն
զոլ՝ միոյ եւ ինան, երկուց եւ ութի, երից եւ եւթան, վեցի եւ
չորից, հնգի եւ հնգի:

20 „Քանզի մակարդակին մասնկունք առ ոմն հասարակ սահ-
ման շարամերձին“.

Առ ի հնոցն նոյն կարծիր զոլ մակարդակ եւ մակերեսու-
թիւն. քանզի ի միոյ իրի վերայ առնուին՝ զմակարեսութեանն

2—3 A. ալ — ի փառառութեանց | El. ἀλλ' ὥς διωρισμένου ἀπλῶς καὶ συγκε-
μένου ἐκ συλλαβῶν 191,32—33. 4 A. շափի | El. τὸ καταμετρεῖσθαι 191,34. 9 A.
քան ասելով | El. διπλασιάζει: 194,4. 14—19 A. հնգ — եւ հնգի | El. ὁ πέντε εἰ ἔστι
τῶν δέκα μόριον, διότι ὁ πέντε οὐ μόνον τοῦ δέκα δύναται μέρος εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ
δεκαπέντε καὶ τοῦ εἴκοσι καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὠρισμένον μέρος ὁ
πέντε: δυνατόν γάρ τοῦ δέκα μέρος λαβεῖν τὸν ἑπτὰ καὶ τρία καὶ τὸν ἕξ καὶ τέσσαρα
192,9—18. 23—5 A. քսան — կարդիւց | El. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γάρ καὶ τὸ τῆς ἐπι-
φανείας καὶ τὸ τοῦ ἐπιπέδου λαμβάνουσιν ὄνομα. παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις διακρίεται
ἐπιφάνεια ἐπιπέδου· τὸ μὲν γὰρ ἐπίπεδον ἐπὶ μόνῃς τῆς ὁμαλῆς ἐπιφανείας λαμβά-
νεται τῆς ἕξ ἴσου ταῖς ἑαυτῆς εὐθείαις χεϊμένης, τὴν δὲ ἐπιφάνειαν καὶ ἥς τὰ μέσα
τοῖς ἄκροις ἐπιπροσθεῖ καὶ † τῆς ἐλαχίστης τῶν παῖδων τὰ αὐτὰ πέρατα ἔχουσιν,
κοίλων τυχόν ἢ κυρτῶν 192,17—28.

անունն եւ զմակարդակին: Իսկ առ ի նորագունիցս որոշեալ է մակերեւութիւն եւ մակարդակն. քանզի մակարդակ գհարթ մակերեւութիւնն կոչէ, որ հանգէտ իւրովք ուղղականաւքն զատ եղեալ եւ որոյ մէջն ծայրիցն առաջակայանայ ամենեցուն՝ որք զնոյն զերսունսն () կորընթեաց եւ կամ՝ խորութեաց: Արդ ի նորագունիցս հասարակ ինչ է մակերեւութիւն, որ բերի եւ ըստ հարթ մակերեւութեան, որ է մակարդակ, եւ ըստ խորութիոյն եւ ըստ կորընթոյն:

Նմանապէս եւ ի վերայ մարմնոյ մարթի առնուլ հասարակ սահման զմակերեւութիւն, առ որ մարմնոյն մասնկունք շար- 10
մերձին՝.

Քանզի մարմնոյ մասունք շարամերձին առ հասարակ սահման՝ մակերեւութիւն, եւ ի ծեռն նորա առ գիծ. քանզի մակերեւութիւն ըստ խորութեան բաժանելով զմարմին, իսկ գիծ ամենեւին անտարակազ զորով ըստ խորութեան մասանց մարմնոյն 15
անտարակաջաբար ըստ խորութեան շարամերձիւ առ միմեանս, եւ սատանաւր դարձեալ զաւրութեամբ պարտ է առնուլ զբաժանումն՝ որ ըստ մակերեւութեանն լսի, որպէս զի պահնցի մարմինն շարունակ: Եւ ի ծեռն մակերեւութեան առ գիծն շարամերձին մասնկունք մարմնոյն. քանզի ըստ երկրաչափաց 20
ծայր մակերեւութեան, եւ պարտ է նմա՝ որ բաժանէն զմարմին՝ ըստ մակերեւութեան սկիզբն առնել ի գծէն եւ զնա որպէս ծայր ցուցանել եւ մակերեւութիւն առնել եւ նովաւ բարձանել զմարմինն: Արդ՝ վասն զի ըստ բոլորին ինքեան մակերեւութիւն հասանէ զմարմին՝ նարկ է եւ ըստ եզերն իւրում, 25
այսինքն՝ ըստ գծին, շարամերձեալ զծայրս մարմնոյն:

4 A. միծն փլ. մէջն. 10 A. զմակերեւութիւն] Յլ. γραμμὴν <η> ἐπιφανείαν 192,36. 13 A. — — — — — առ գիծն] El. πρὸς γραμμὴν 193,1. 15—18 A. մասանց — լսի] El. ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ μέρη τοῦ σώματος ἀδιαστάτως καὶ κατὰ βᾶθος συνάπτουσι πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὴν ἐπιφανείαν, κἀνταῦθα πάλιν θυνάμει τῆς διαρίσεως ἥτοι: τῆς ἐπιφανείας λαμβανομένης 193,2—5. 20—21 A. քանզի — մակերեւութեան] El. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τοὺς γεωμέτρους ὅστις α <η> γραμμὴ ποιεῖ τὴν ἐπιφανείαν 193,6—7. 21 A. — — — — — գիծ է — ծայր գիծ է մակերեւութեան (). 22—23 A. եւ զնա — առնել] El. καὶ ταύτην οἰσὶν ἐπισύροντα ποιεῖν ἐπιφανείαν 193,8—9. 26 A. շարամերձեալ] El. συνάπτειν 193,11.

„Բայց է եւ ամանակ եւ տեղի յայսպիսեացս“.

Եւ զի շարունակ քանակ է եւ տեղի եւ ժամանակ՝ այժմ՝
ցուցանէ. քանզի եւ սոցա մասնկումըն առ ոմն հասարակ սահ-
ման շարամերծին. քանզի զժամանակին մասնկումս ար-
5 դեանն անտարակաց գլուխ՝ ամենեւին շարամերծէ ինքեամբ՝
զանցեալն եւ զապառնին, իսկ զտեղոյ մասնկումս շարամերծէ
գիծն, վասն զի մակերևութիւն կարծի գլ. տեղի, իսկ մակերե-
ւութեան մասնկումը ըստ գծին շարամերծին:

„Քանզի յեղանակաւ իմն զմարմոյն մասնկումս ունի տեղի,
10 որք առ ոմն հասարակ սահման շարամերծին. ապա եւ տեղոյ
մասնկումը, որք ունին գիւրաքանչիւր որ ի մասանց մարմոյն
առ նոյն սահման շարամերծին, առ որ մարմոյն մասնկումը“.

Եւ զի տեղոյն մասնկումը՝ որպէս շարունակի՝ առ ոմն հա-
սարակ սահման շարամերծի՝ նիւթէ յայնմանէ որ ի տեղուջ.
15 քանզի՝ եթէ տեղի եզերէ աշմ որ ի տեղուջ է, իսկ նորա
մասնկումը որ ի տեղուջ է՝ առ ոմն հասարակ սահման շարա-
մերծին՝ հարկ է եւ ի տեղոյն մասնկաց ունել հասարակ ինչ
սահման՝ առ որ շարամերծին. քանզի եթէ այս որ ի տեղուջ
է՝ շարունակ է, իսկ տեղի ոչ*, այլ տրամաւոցտեալ, հանդիպեցի
20 մասն ինչ այնորիկ՝ որ ի տեղուջն ոչ գլ. ի տեղուջ: Արդ՝ եթէ
իւրաքանչիւր որ, ասէ, ի մարմոյն մասնկաց զոմն տեղի ունի,
եւ այս մասնկումը առ ոմն հասարակ սահման շարամերծին՝
հարկ է եւ մասնկաց տեղոյն, որք ունին զայն որ ի տեղուջն է,
առ ոմն սահման շարամերծի. ապա ուրեմն՝ շարունակ եղիցի

7 A. վասն զի—տեղի] El. διότι επιφανεία τις είναι δοκιμὸ τόπος 193,17—18.
13 A. որպէս շարունակի] El. ὡς συνεχοῦς ὄντος 193,21. 14 A. ուշշ. ի տեղուջն.
15 A. քանզի եթէ—սինչեւ ի տեղուջ է] El. չիք. 17—18 A. հարկ է—շարամեր-
ծին] El. ἀνάγκη καὶ τὸν τόπον ἔχειν τὰ μόρια πρὸς τινὰ κοινὸν ὅρον συνάπτοντα
193,26—27. 19 A. իսկ տեղի ոչ] El. ὁ δὲ τόπος μὴ εἶη συνεχῆς 193,27—28. 19 A.
ուշշ. զի հանդիպեցի. 19—20 A. հանդիպեցի—ի տեղուջ] El. συμπήσεται μέ-
ρος τοῦ ἐν τόπῳ, ὁ οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ 193,28—29. 23 A. որք ունին զայն որ ի տե-
ղուջն է] El. չիք. 24 A. առ ոմն սահման] El. πρὸς τινὰ κοινὸν ὅρον 193,31.

և տեղի, վասն զի առ մի ոմն հասարակ սահման մասնակունք նորա շարամերծին. քանզի շարունակացն հասարակ սահման է՝ մասնկաց նոցա առ ոմն հասարակ սահման շարամերծիչ, և պատկանեցաւ այս սահման տեղում: ասլա ուրեմն՝ և տեղի շարունակ է:

5

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՍՏՈՒԾՈՎ, ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱ
ՊՐԱԿՐՍ. ՊՐԱԿՐ ԼԵ

„Նւ եւս դարձեալ արտադիր ունակս լայն“.

Վաղ ուրեմն բաժանեալ Արիստոտելի զքանակն ի տար-
որոշն եւ ի շարունակն, եւ զշարունակն ի հինգ՝ ի զիծ, ի մակե- 10
րելութիւն, ի մարմին, ի տեղի, ի յամանակ, իսկ զտարրորոշն
յերկում ի թիւ, ի քան՝ այժմ՝ վերստին բաժանէ զքանակն ի
դրելին եւ յանդրելին, եւ զդրելին՝ ի զիծ, ի մակերելութիւն, ի
մարմին, ի տեղի, եւ ոչ երբեք ուրեք ի քաց եբարծ ի շարունա-
կացն զժամանակ, իսկ զանդրելին յերկում ի թիւ, ի քան եւ ի 15
ժամանակ. քանզի առձանէ տարրորոշումս զժամանակ: Բայց
արժան է խնդրել զանդրաբարձութիւն ժամանակի պատճառ
վերստին բաժանման քանակի: Նւ ասելի է, եթէ երկուց եւոց
ծայրից ներհակաց միմեանց, այսինքն՝ տարրորոշին եւ շարու-
նակին, որպէս եւ առասպելարկուքն ասնն ընդրորովիմք եւ ամե- 20
նելիմք զանազանիլ զյոյժ տարակացեալսն, այսինքն՝ ներհա-
կան տեսակաւք քանակին զընդրորովինն ի վերայ շարունակին
դասելով, իսկ զամենայնն ի վերայ տարրորոշին, եւ Պղատունի
զամենայն ներհակն միջատորս ասելով զու, որպէս զի զյաւէտն
եւ զնուազն ընկալցին՝ պարտ է եւ տարրորոշին եւ շարունակին 25
միջակ ինչ գու, եւ միջակ տարրորոշին եւ շարունակին զժամա-

14—15 A. եւ ոչ երբեք — զժամանակ] El. οὐκ εἶς εἰς πάντες (ἀφ' ἑνὸς γὰρ τὸν χρό-
νον) 194,9. 16 A. քանզի առձանէ տարրորոշումս զժամանակ] El. ; և. 16—18 A.
Բայց — քանակի] El. ἄξιον δὲ ἐπιζητῆσαι διὰ τὸ ἡ ἀφ' ἑνὸς τοῦ χρόνου αἰτία γί-
γναι τῆς τοῦ ποσού ἐπιδιαιρέσεως 194,10—11. 20 A. առասպելարկուքն.

ցուցանի: Այլ եւ ոչ զվեց դրական մակբայսն ընդունի որ յերիցն. քանզի զհարդ՝ որ ամենեւիմբ ոչն է՝ կամ ի վեր է կամ ի վայր: Բայց կարգաւորութիւն իմն ընդունին տեսակք տարրորդին. քանզի բանին նախագոյն է նախերգանն քան զպատմութիւնն, նոյնպէս եւ ի վերայ թուոյ՝ մինն քան զերկուսն յառաջագոյն է: ** Վասն որոյ տարակուսեն, եթէ ընդէր ոչ բաժանեաց զքանակն ի կարգաւորեալն եւ յանկարգն: Եւ ասեմք՝ եթէ կարգաւորութիւն ընդ բոլոր տեսակս քանակին էանց՝ շարունակին եւ տարրորդիցեւոյն. քանզի ի վերայ ամենեցուն պատկանի ասել առաջին: Արդ՝ եթէ կարգաւորութիւն է յամենեւսին, զհարդ որ զկարգաւորութիւնն ունէր՝ ի կարգաւորեալ եւ յանկարգ բաժանիւր: Եւ այսորիկ այսպէս:

Բայց մակարաժանէ զքանակն եւ այլազգ ասելով, եթէ քանակին ում տիրաբար քանակ է եւ ում երեւաբար. եւ տիրաբար քանակ է ոչ մեծն եւ փոքրն եւ կամ շատն եւ սակաւն՝ 15 որ անմիջաբար ստորոգին. քանզի մեծն եւ փոքրն ի վերայ ամենայն շարունակացն ասի. քանզի մեծ գիծ ասեմք եւ փոքր մակերեւութիւն եւ տեղի եւ մարմին ասելով տիրապէս. իսկ շատն եւ սակաւն ի վերայ քանին եւ թուոյ եւ ժամանակի տիրապէս ասի: Արդ՝ այսորիկ տիրապէս քանակը: Իսկ ոչ տիրապէս այնորիկ, որոյ մեծն եւ փոքրն եւ շատն եւ սակաւն ոչ անմիջաբար, այլ ընդ մէջ միոյ ուրուք տեսակացն քանակի ստորոգի. որզոն՝ շատ ասեմք սպիտակութիւն ընդ մէջ մակերեւութեան. քանզի շատ սպիտակն է ոչ վասն ինքեան, այլ վասն մակերեւութեան. քանզի զմակերեւութիւն սպիտակին եթէ որ- 25 պէս սպիտակի կամնացուք նշանակել՝ ոչ ասեմք շատ սպիտակ

6 El. καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου τὸ σημεῖον τοῦ αὐρίου πρότερον 195,4—5] A. 2. 1. 10 A. *առաջին*] El. τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον 195,8. 12 A. *բաժանիւր*] El. εἶχε διαίρεσθαι 195,9—10. 13 A. *մակարաժ*] El. ἐπιδιαιρεῖ 195,11. 14—16 A. *եւ տիրաբար—ստորոգին*] El. καὶ κυρίως μὲν ποσὴν οὐ τὸ μέγα καὶ μικρόν καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον ἀμέσως κατηγορεῖται 195,12—13. 17 El. λέγομεν 195,14] A. *ասի*. 17 A. *քանզի*] El. 2. 1. 17 A. *ասեմք*] El. 2. 1. 20—21 A. *իսկ ոչ տիրապէս այնորիկ*] El. *«φαινόμενα δὲ ποσὰ»* 195,16—17. 22 A. *ընդ—տեսակացն*] El. διὰ μέσου ἐνός τῶν ἐπτά ἐῖδῶν 195,18. 25 A. *զմակերեւութիւն*] El. τὴν ἐπίτασιν 195,20. 26—1 A. *ոչ—սպիտակ սպիտակ*] El. οὐ λέγομεν πολὺ λευκόν ἀλλὰ λευκῶν λευκόν 195,21.

էր, այլ սպիտակ սպիտակ եւ կամ սպիտակագոյն: Եւ զՏրովա-
կան պատերազմն մեծ ասեմք ոչ վասն ընքեան, այլ վասն ժա-
մանակի պատերազմին. եւ զգործսն երկար ասեմք վասն ժա-
մանակին եւ ոչ վասն ընքեան՝ կամ առաւրէ: կամ ամաւրեայ
5 կամ տարեւորական: **

„Եւ այսպէս դաս ինչ կալցցի, այլ զի ոչ կարի բաշ գտցես
ստնու“.

Եւ վասն զի իմացաւ Արիստոտէլ, եթէ ի վերայ բնատրու-
կան թուոյ որք թուինն, այսինքն՝ զիք տասն, կամնար տասն.
10 յորոց վերայ կարողութիւն է զրութիւն ստնու եւ ցուցանել՝
եթէ ուր կան՝ վասն այսորիկ նստանջեաց գառաջին ասա-
ցեալն, եթէ ոչ զի ոչ բաշ գտցես ստնու:

ՅՈՐՄ ՆԱՄԻՆՐԶ ԱՍՏՈՒԾՈՒ ԱՌԱՋԻԿԱ ՊՐԱԿԻՍ.

ԼԶ ՊՐԱԿԻՍ

15 „Եւ այլ եւս քանակին ոչինչ է ներհական“.

Յետ երից քաժանմանց քանակին՝ ի տարրորոշն եւ ի շարու-
նակն, ի դրելին եւ յանդրելին, ի տիրաբար քանակն եւ յերեսա-
բար՝ փոխարկէ զքանն ի յատուկս քանակին: Եւ անս այն ինչ վե-
րագոյն մի յատուկ քանակի աւանդեաց մեզ ի չափելն, յորժամ
20 ասէր եթէ քան չափի երկար եւ սուղ փառատութեամբ եւ վասն
այնորիկ քանակ ցուցանիւր քան ուրպէս զի ամենայն քանակի
չափիցելոյ: Եւ զի զայս զմի յատուկս բացատրեաց մեզ՝ յայտ
արար եւ վասն ասելոյն „եւ այլ եւս քանակին ոչինչ է՝ ներհական“.
որպէս զի ըստ լոկեցելոյ միոյ մեզ յատկին աւանդիցելոյ: Այլ ու-
25 նիմբ, ասեն ոմանք, եւ զերկրորդ յատուկն աւանդեալ վերագոյն ի

3 Ա. առտերազմն] Բլ. չիք. 3 Ա. եւ զգործսն — ժամանակին] Բլ. καὶ τῶν
πραξῶν μικρὰν λέγομεν διὰ τὸν χρόνον 195,23. 5 Բլ. ταῦτα ἔχει ἡ παρῶσα θεω-
ρίαι] Ա. չիք. 9—12 Ա. այսինքն — գտցես ստնու] Բլ. εἶον ἰππων θέα καὶ ἀνδρῶ-
πων καὶ ξύλων ἢ λίθων, ὅτι ἔστι θέσιν λαβεῖν καὶ δεῖξαι πού κεῖται, διὰ τοῦτο ἐκδύ-
σεν τοὺς εἰπὼν ὅτι θέσιν ἐπὶ τοῦτο οὐ πᾶν λαβοῖς ἀν 195,28—30. 18—19 Ա. Եւ—
մեզ] Բլ. καὶ ἥδη μὲν ἀνωτέρω ἐν ἰδίῳ ἡμῶν παρθεῖδου τοῦ ποταμοῦ] 196,1. 19 Ա. ի
չափելոյ] Բլ. τὸ μετρεῖσθαι 196,2. 22—23 Ա. յայտ — ասելոյն] Բլ. δηλοῖ δὲ καὶ τοῦ
ἔτι, λέγων 196,4—5.

ներում՝ յաղագս գոյացութեան քանումս, յորժամ ասէր թէ յատուկ գոյացութեանն ոչ ունիլն ներհական. քայց այս ամենայնում գոյացութեան է, ոչ միայնում. քանզի եւ քանակի է: Սւ ասեմք՝ եթէ եւ յերկրայս էր անդ՝ եթէ ոչինչ է քանակումս ներհական, ասելով «քայց եթէ որ զմեծն փոքումս եւ զշատն սակաւուն ասասցեն ներհական». այլ զայս յարաբարչէր ի ներում՝ յաղագս գոյացութեան քանումս առ ի խնդրել, իսկ այժմ՝ առաջի իսկ կայ. քանզի յաղագս քանակի է քանս: Արդ՝ երկրորդ յատուկ քանակի ոչինչ ունիլն ներհական, եւ մի որ ասասցէ զմեծն փոքուն եւ զշատն սակաւուն. քանզի այսոքիկ ոչ 10 ներհականք: Սւ զի ոչ են ներհականք եւ ոչ քանակք, այլ առնչին՝ ցուցանէ ըստ ներկացութեան եւ ըստ հակադարկացութեան: Սւ ըստ ներակացութեան այսպէս՝ եթէ ոչ են քանակք, այլ առնչիցն են. իսկ ըստ յարկացութեան այսպէս՝ եթէ ոչ են ներհականք, այլ առնչիցն՝ որպէս գոլ յասարակ իջաւան 15 ներկացութեան եւ հակադարկացութեան զառիւնչսն. քանզի եթէ ցուցանեմք՝ եթէ առինչք են՝ ապա ոչ են քանակք (քանզի քաժանի քանակն յառնչիցն), եւ եթէ ցուցանեմք դարձեալ՝ եթէ առնչիցն են՝ ապա ոչ են ներհականք. քանզի քառակի հակադարկիցն սուիցեւոց՝ որով հակաքաժանին ներհակքն յառնչիցն: 20 Սւ պարտ է գիտել եթէ երկուց ձեռնարկութեանց պիտանանայ ներկացութիւն, առաջնոյ՝ որ ասէ եթէ մեծն եւ փոքրն, շատն եւ սակաւն առ այլ ասին, իսկ քանակ ըստ ընքեան է. ապա ուրեմն՝ մեծն եւ փոքրն ոչ են քանակիս: Երկրորդում՝ ձեռնարկութեան՝ եթէ մեծն եւ փոքրն, շատն եւ սակաւն ան- 25 որոշք են. քանզի մինչեւ ցքանակին է մեծ, եւս քանակին է փոքր՝ անյայտ է. իսկ քանակն սահմանեալ է, քանզի քանիսսնութիւն յայտ առնէ, վասն զի յորժամ՝ կամիմք զթիւ իրիւր գի-

5—6 Ա. քայց — ներհական] *El.* 'εἰ μὴ τις φαίη τὸ μέγα τῷ μικρῷ καὶ τὸ πῶ-
 λὺ τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον' 196,11—12. 6—10 Ա. այլ զայս — սակաւուն] *El.* ἡ δὲ. 12 Ա.
 ըստ ներկայութեան. 14 Ա. իսկ ըստ յարկացութեան] *El.* κατὰ δὲ ἀντιπαρῆστατον
 196,14. 15 Ա. ուրեւ, որպէս զի. 20 Ա. ստիցեւոց] *El.* λαμβανόμενων 196,18.
 22 Ա. ներկացութեան] *El.* ἡ ἐνστασις 196,20. 26—28 Ա. եւս — յայտ առնէ] *El.*
 καὶ μέχρι πῶσου μικρόν, ἄσπερον εἶπεῖν. τὸ δὲ πῶσον ὀρισμένον πῶσον δεῖλε 196,21—23.
 28 Ա. վասն զի — գիտել] *El.* τὸν ἀριθμὸν μαθεῖν τῶν ζήτουμένων 196,25—26.

տել, հարցանեմք՝ եթէ քանի են. ապա ուրեմն՝ մեծն եւ փոքրն, շատն եւ սակաւն ոչ են քանակը: Արդ՝ զայսոսիկ ներսաստու-
թիւնն: Իսկ հակայարակացութիւն չորից պիտանանայ ձեռ-
նարկութեանց, առաջնումն՝ եթէ մեծն եւ փոքրն, շատն եւ սա-
կաւն ինքեանք, որ ինչ ենն՝ այլոց ասին գոյ, իսկ ներհականքն
ոչ ասին առ այլ. որպէն՝ թուին ոչ ասի սպիտակ ի թուի, այլ
ներհական. ապա ուրեմն՝ մեծն եւ փոքրն ոչ են ներհականք: Իսկ
երկրորդում պիտանանայ ձեռնարկութեան, որ ասէ՝ զի եթէ
մեծն եւ փոքրն ներհականք են՝ ի միասին եղեցին ներհականքն
10 նոյնումն կարող եղելում եւ մեծ գոյ եւ փոքր առ այլ եւ առ
այլ: Իսկ երրորդում պիտանանայ ձեռնարկութեան, որ ասէ՝ եթէ
մեծն եւ փոքրն, շատն եւ սակաւն ներհականք են՝ եղիցի ինքն
որ ինքեան ներհական. քանզի կարող գոյ նոյն ինքն եւ մեծ
գոյ եւ փոքր ըստ նոյն ժամանակում առ այլ եւ առ այլ, որ է
15 անտնդի: Իսկ չորրորդում պիտանանայ գոր ոչ ասէ՝ Արիստո-
տէլ, այլ եթէ մեծն եւ փոքրն, սակաւն եւ շատն ներհականք՝ ոչ
երբեք ներհականքն ապականողը եղիցին միմեանց, այլ ապրե-
ցուցանողը. շատ փոքունը մի մեծ առնեն եւ շատ սակաւը
մի մեծ առնեն. իսկ ներհականքն միշտ ապականողը մի-
20 մեանց գոն:

ԸՆԴ ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՆԻԵՐՁ ԱՍՏՈՒԺՈՎ ԵՒ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՊՐԱԿՐՍ. ՊՐԱԿՐ ԼԷ:

„Մանաւանդ զի ներհակութիւն քանակին է“...

Ազատեալ Արիստոտէլի գրանակն ի ներհակութենէ՝ մեծի եւ
25 փոքու, շատի եւ սակաւու, որք քանակ թուին գոյ եւ ներհականի՝

1 Ա. *հարցանեմք*] *El.* λέγομεν 196,28. 2 Ա. *ներսաստութիւնն*] *El.* ἡ ἐνστροφὴ 196,27. 4 Ա. *առաջնումն եթէ*] *El.* πρῶτον λέγουσα 196,28. 6—7 Ա. *որ ասի — ներհական*] *El.* οὐ λέγεται πρὸς λευχὸν μέλαν, ἀλλὰ λευκῷ ἐναντίον καὶ ἐπὶ τοῦ λευ-
κοῦ ὁμοίως 196,30—31. 7—8 Ա. *իսկ — ասէ*] *El.* δεῦτερον ἐπιχείρημα 196,32. 11 Ա. *իսկ — ասէ*] *El.* τρίτον ἐπιχείρημα 196,34. 14—15 Ա. *որ է անտնդի*] *El.* εἴθε-
16—16 Ա. *իսկ — մեծն*] *El.* τέταρτον ἐπιχείρημα, ὃ οὐ λέγει ἡ λέξις ἀλλ' ἡμεῖς· εἰ τὸ
μέγα 197,1—2. 18—20 Ա. *շատ փոքունը — գոյ*] *El.* πολλὰ γὰρ μικρὰ ἐν μέγα
ποιοῦσι, καὶ πολλὰ ὀλίγα πολὺ· τὰ δὲ ἐναντία αἰεὶ φθαρτικά· εἰσι 197,3—5.

ըստ ճշմարտութեան ցուցեալ ոչ քանակ գոլ եւ ոչ ներհական
 ի ծեռն սաստութեան եւ հակայարսաստութեան՝ խրատ տայ
 ի ծեռն այսոցիկ այնմ, որ կամիցի ներհակութիւն ի քանակումս
 ղենել՝ ոչ ծեռնարկել ի մեծէն եւ փոքուէ, ի շատէն եւ ի սակաւէ,
 այլ ի տեղոյ ծեռնարկել. քանզի տեղի խոստովանաբար քա- 6
 նակ է, եւ ներհական վերին տեղի ներքին տեղոյ: Առ որ
 ասեմք՝ եթէ ոչ է վերին տեղի ներքին տեղոյ ներհական. քան-
 զի վերին եւ ներքին երկակի ասի, ոմն առ բնութիւն, եւ ոմն առ
 մեզ. առ մեզ, յորժամ գվերին եւ զներքինն ոտիւք սահմանեմք եւ
 զլիւով, ի վեր ասելով՝ զի վեր քան զգլուխն կիսագունդ, իսկ 10
 ներքին զայն՝ որ ընդ ոտիւքն է: Իսկ առ բնութիւն վերին ասի
 եւ ներքին. վերին՝ բոլոր երկին, առ որ միտէ թեթեւն, իսկ ներ-
 քին՝ գերկիր, յոր միտեն ծանունք: Բայց եւ ոչ որ առ մեզ է վե-
 րին եւ ներքին ներհական է վասն երից ծեռնարկութեանց.
 նախ այն՝ զոր եւ ի հակարսաստութեան ասացաք: Որոց առա- 15
 ջին էր այս՝ եթէ վերինն եւ ներքինն ինքեանք, որ ինչ ենն՝ այլ
 այլոց ասին գոլ, իսկ ներհականք ինքեանք, որ ինչ ենն՝ այլց
 ոչ ասին գոլ, որպէս ասացաւ. ապա ուրեմն վերինն եւ ներքինն
 ոչ են ներհական: Երկրորդ ծեռնարկութիւն եթէ վերին եւ ներ-
 քին ներհականք են՝ ի միասին գոյացին ներհականքն նմին 20
 իրի կարող գոյոյ լինիլ եւ վերին եւ ներքին: Երրորդ՝ եթէ վե-
 րինն եւ ներքինն ներհականք են՝ եղիցի ոք ինքն ինքեան ներ-
 հական. քանզի կարող է վերին լինիլ եւ ներքին ի նմին ժա-
 մանակումս առ այլ եւ առ այլ: Արդ՝ այսպէս ցուցանեմք եթէ որ
 առ մեզ վերինն եւ ներքինն ոչ են ներհականք: Այլ եւ ոչ՝ 25
 առ վերինն եւ ներքինն է բնութիւն՝ ներհականք են. եւ մի որ
 ասացէ զայն՝ եթէ եզերք ներհականց շարժմանցն ներհականք
 են եւ եզր ի վերն շարժման վերին տեղոյն, իսկ ի վայրն շար-

2 A. ի ծեռն — հակայարսաստութեան / E1. οὐκ ἔστι ἐνστασις καὶ ἀντιπαραστᾶ-
 σεως 197,10—11. 5 A. ծեռնարկել / E1. ἔλκε. 8. 11 A. ասի / E1. ἔλκε. 9 A. կի-
 տիւք սահմանեմք / E1. τοῦ ποσὶν ὀρίζομεν 197,16—17. 10 A. ուղ. եւ զի վեր.
 15 A. նախ այն — ասացաք / E1. ἃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιπαραστᾶσεως ἐλέγχομεν 197,21.
 19 A. է թէ փ. եթէ. 20 A. ուղ. եւ ի միասին. 20 A. նմին իրի / E1. τοῦ αὐ-
 τοῦ 197,23. 28—1 A. եւ եզր — տեղոյ / E1. καὶ πέρας μὲν τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω κινή-
 σεως ὁ ἄνω τόπος τῆς δὲ ἐπὶ τὰ κάτω ἢ κάτω τόπος 197,30—31.

Ժման ներքին տեղոյ: Մի՞ որ ասուսցէ զայս. քանզի եզերք ներ-
 5 ֆականացն շարժմանց ոչ եթէ տեղիք են, այլ դադարանք: Բայց
 եթէ եւ տամք իսկ, եթէ եզերք ներհականացն շարժմանց տե-
 ղիք են վերին եւ ներքին՝ ոչ եթէ այն ինչ տեղիք են ներս-
 6 կանք, այլ վերին եւ ներքին. եւ պարզաբար ասել եթէ եռական
 մակըայքն ամենայն ոչ եթէ տեղի առնեն, այլ կալումն առեւոցն.
 այսպիսի ինչ առեւոցն. քանզի նոյն ինքն վերինն եւ ներքինն
 առընչին է եւ այլ իմն ունիլ ասի, իսկ տեղի ոչ է առընչիցն, այլ
 Ըստ պատահման ի վերն լինելոյ: Արդ՝ այլ է վերին եւ այլ է
 10 վեր լինիլ. քանզի վերինն տեղի է եւ ի քանակն վերաբերի,
 իսկ ի վերն լինիլ ի տեղոյ է լինիլ եւ յոր ստորագութիւնն
 վերաբերի: Զնոյնս եւ վասն ներքին տեղոյ ասասցուք, եթէ այլ
 է ներքին տեղի եւ այլ է ի ներքնումն լինիլ: Բայց ցուցցուք,
 եթէ եւ ոչ տեղի՝ որպէս տեղի տեղում՝ ներհական, վասն զի եւ
 15 ոչ վերին տեղի՝ որպէս տեղի ներքին տեղոյ ներհական քան՝*:

ԸՆԴ. ԱՅՍՈՍԻԿ ՀԱՄԴԵՐՁ ԱՍՏՈՌԺՈՒԼ ՆԻ ԱՌԱՋԻԿԱ
 ՊՐԱԿ. ՊՐԱԿ. ԼԸ

„Եւ մանաւանդ զի ներհակութիւն քանակ“.

Եանդիմանեալ Արիստոտելի գայնութիլ, որք ասէին՝ եթէ
 20 ներհակ է վերին տեղին ներքնում, եւ ըստ ներսաստութեան եւ
 ըստ հակադասաստութեան ի քանակ զօնոնարկութիւնն որ
 ասէր՝ եթէ „եզերք ներհականացն շարժմանց ներհակք են“

2 A. այլ դադարանք] El. ἀλλ' αἱ ἡρεμίαι 197, 89. 4—15 A. ոչ եթէ — ներս-
 ական քան] El. οὐκ ἀντικρὺς αὐτοῖς οἱ τόποι, ἀλλὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω γενέσθαι. ἄλλο δὲ
 τὸ ἄνω παρὰ τὸ ἄνω γενέσθαι· τὸ γὰρ ἄνω τόπος καὶ ὑπὸ τὸ ποσὸν ἀνάγεται, τὸ δὲ
 ἄνω γενέσθαι ἐν τόπῳ ἐστὶ· γενέσθαι καὶ ὑπὸ τὴν ποῦ κατηγορίαν ἀνάγεται. τὰ αὐτὰ
 καὶ ἐπὶ τοῦ κάτω λεχτέον, ἄλλο τὸ κάτω γενέσθαι καὶ ἄλλο τὸ κάτω· τὸ μὲν γὰρ ἐν
 τόπῳ τοπικόν, τὸ ἐν τόπῳ γενέσθαι τῷ κάτω, καὶ ὑπὸ τὴν ποῦ κατηγορίαν τελεῖ, τὸ
 δὲ κάτω τόπος καὶ ὑπὸ τὸ ποσὸν ἀνάγεται. δεῖξομεν δὲ ὅτι οὐδὲ τῷ τόπῳ ὡς τόπῳ
 ἐστὶ τι ἐναντίον, διὸ οὐδὲ ὁ ἄνω τόπος τῷ κάτω ὡς τόπῳ ἐναντίον ὥσπερ γὰρ
 197, 33—198, 6. 13 El. 198, 6 ὥσπερ γὰρ — ὥστε 198, 27 μαχόμενοι] A. 288. 21—
 22 A. ի քանակ — ասէր] El. ἀνελών τὸ ἐπιχείρημα τὸ λέγον 198, 31—32.

այժմ դարձնաւ զնոյն ինքն զայս ի ծնոն այլ ծնունարկութեան
 նիւթելով յանդիմանէ: Իսկ ծնունարկութիւնն է այսպիսի. երկին
 ի յերկրէ յուրիւ տարակացեալ. քանզի թէպէտ եւ մեծագոյն
 տարակացութիւն ի բնեռէն է առնուլ՝ զտրամաշափն, այլ որ-
 պէս բոլորակ ի բնեռէ եւ ծիր ի միջոցէ՝ կարի շատ քոյ տու- 5
 րակացեալ. իսկ որ կարի շատն գոն տարակացեալ՝ ներա-
 կանք են միմասնց. ապա ուրեմն՝ երկին ներհական է երկրի: Եւ
 զի ներհական է՝ յայտ է, որ հանդիպաւն նոցա, այսինքն՝ կարի
 յոյժ տարակացութիւն, որ եւ սահման եղեւ ներհականացն: Առ
 որ սսեմք, եթէ ոչ է բովանդակ կարի յոյժ տարակացութիւն 10
 առ ի յառնելը զներհականս. քանզի եթէ որ կարի յոյժ տարա-
 կացութեամբ ներհականքն որոշին եւ յայսմանէ ցուցանի եր-
 կին ներհական երկրում, վասն զի մեծագոյն է տարակացու-
 թիւնն՝ մարթի առնուլ զբոլոր տրամաշափն երկինի կէս տրա-
 մաշափի որ ի բնեռէն է՝ եղիցի ըստ մեզ վերինն եւ ներքինն 15
 մանաւանդ ներհական՝ այսինքն՝ որ ի վերայ երկրի կիսագունդն
 եւ որ ի ներքոյ երկրի, որպէս բոլորին տրամաշափաւն տա-
 րակացեալք, քան զայն որ ըստ բնութեան, այսինքն՝ բոլոր եր-
 կին, առ որ միտեն թնթեքն, եւ երկիր, առ որ միտեն ծանունքն,
 որք ի բնեռէն միայն են տարակացեալք. քանզի կրկնակ է 20
 ամենայն տրամաշափ բոլորակին քան զայն՝ որ ի բնեռէն է
 տարակացեալ: Այլ եւ ոչ հուր ջրում եղիցի ներհական, այլ մա-
 նաւանդ երկրում եղիցի ներհական՝ որպէս կարի յոյժ տարա-
 կացեալ. քանզի նախ հուր է ի վեր եւ ապա առ եւ ապա ջուր
 եւ ապա երկիր: Արդ ոչ երբէք ըստ որակութեանց ներհականք 25
 են միմեանց՝ հուր եւ ջուր, վասն զի հուր է տաք եւ ջուր, իսկ ջուր՝
 հով եւ գէջ, այլ հուր եւ հող մանաւանդ ներհականք են միմեանց՝

4 A. զտրամաշափն] E]. τὴν ὅλην διαμέτρον 199,1. 7 A. միմասնց] E]. 288.
 8—9 A. որ—ներհականացն] E]. τὸ γὰρ συμβᾶν τοῖς, λέγω δὲ ἡ πλείστη διαστα-
 σις, ὁρισμὸς γέγονε τῶν ἐναντίων 199,3—4. 15—16 A. վասն զի—ներհական] E].
 ἐπειδὴ μετὰ τῆς ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὸν κύκλον διαστάσεως ἔστι λαβεῖν, τὴν ὅλην
 τοῦ κυκλοῦ διάμετρον, ἔσται τὰ πρὸς ἡμᾶς ἄνω καὶ κάτω μέλλον ἐναντία 199,7—8.
 20—23 A. քանզի—տարակացեալ] E]. διπλασία γὰρ ἡ πᾶσι τοῦ κυκλοῦ διάμετρος
 τῆς ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὸν κύκλον διαστάσεως. ἀλλὰ καὶ τὸ πῦρ οὐκέτι τῷ ὕδατι
 ἐναντίον ἔσται, ἀλλὰ μέλλον τῇ γῇ πλείστον διαστάσει 199,12—15. 24 A. ի վեր]
 E]. 288. 27—3 այլ հուր—տարակացեալ] E]. ἀλλὰ πῦρ καὶ γῆ μέλλον ἐναντίαι

որպէս կարի յոյժ տարակացեալք միմեանց** ապա ուրեմն՝ քա-
ւանդակ տեղեանն միայն կարի յոյժ տարակացան, այլ եւ քնու-
թեամբ արժան է կարի յոյժ տարակայանալ: Այլ եւ ոչ այս
միայն է քաւանդակ. քանզի ահա զոյացութիւն եւ պատահումն,
5 զոն եւ ոչ զոն եւ կարի յոյժ են տարակայացեալ եւ ոչ են ներ-
հականք. քանզի եւ ապրեցուցիչք եւս է զոյացութիւնն պատահ-
մանն. քանզի ի նմա ունի զգոյն: Այլ պարտ է եւ ի մի մի սեռ
վերաբերիլ. այս միայն քաւանդակ է. քանզի ահա սպիտակու-
թիւն եւ ջերմութիւն ի մի սեռ վերաբերին յորակութիւն եւ ոչ
10 են ներհականք: Այլ արժան է եւ ի միում՝ զոյ յննթակայում
զնոսա. քանզի ջերմութիւն եւ սպիտակութիւն ոչ ի միում են-
թակայում են. քանզի ջերմութիւն յանորակ մարմին է, իսկ
սպիտակութիւն յորակիցելում՝ որպէս երկրորդ որակութիւն. զի
նախ յանորակ մարմնում լինի ցրտութիւն, ջերմութիւն, խոնա-
15 ւութիւն, ցամաքութիւն, եւ ապոյն սպիտակութիւն կամ՝ թխու-
թիւն: Այլ եւ ոչ այս միայն քաւանդակ. քանզի ահա սպիտակու-
թիւն ի կարաւում եւ թխութիւն յագռաւում ի միում ենթակա-
յում են (քանզի որակացեալ ի մարմնում են), եւ ոչ են ներհա-
կանք միմեանց. քանզի ոչ փոփոխին ի միմեանս. քայց արժան
20 է ի միմեանս փոփոխել: Արդ՝ ոչ է քաւանդակ ի վերայ ներհա-
կացն տեղական կարի յոյժ տարակացութիւն. այլ արժան է եւ
քնութեամբ կարի յոյժ տարակայանալ, այլ եւ զայլ ասացեալն
ունեւ, որպէս զի եղիցին ներհականքն. քանզի եթէ ոչ լինին

διὰ τὸ πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι, εἴπερ ποιήσομεν τὰ πρὸς ἡμᾶς ἄνω καὶ κάτω
μᾶλλον ἐναντία ὡς διπλασίονα διάστασιν ἀριστηκότα τοῦ φύσει ἄνω καὶ κάτω,
τὴν ὄλυν διάμετρον. οὐκ ἀρκεῖ οὖν τὸ τοπικῶς διεστάναι πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει
δεῖ πλεῖστον διεστάναι 199,19—22. 3 *ρυσίων* է *φίλ.* *արծաւ* է. 5—8 *A.* *զոն* *եւ*
ոչ—*քաւանդակ է*] *El.* καὶ ὅν καὶ μὴ ὅν τῇ φύσει πλεῖστον διεστηκαὶ καὶ οὐκ εἰσιν
ἐναντία, τούναντίον δὲ καὶ σωστικὴ ἡ οὐσία τοῦ συμβεβηκότος ἐν αὐτῇ τὸ εἶναι ἔχον-
τος. ἀλλὰ χρὴ καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος ἀνάγεσθαι. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀρκεῖ μόνον 199,28—28.
8 *A.* *π. 22.* *սպիտակութիւն*] *El.* *լ. 48.* 13 *A.* *յորակիցելում*] *El.* ἐν πεποιμένῳ σώματι 199,29. 15 *A.* *եւ ապոյն*] *El.* καὶ τότε 199,31. 17 *El.*
ἐν ἐνὶ ὑποκειμένῳ εἰσὶν 199,33] *A.* *ի միում* *ենթակայում* *յննթակայում* *են.* 21 *A.*
տարակայութիւն *φίλ.* *տարակացութիւն*] *El.* διάστασις 199,35. 23—10 *A.* *քանզի*
եթէ—*ստորագին*] *El.* εἰ μὴ γὰρ ταῦτα πάντα συνδράμη, οὐκ εἰσιν ἐναντία. ἀλλὰ
ταῦτα τείνει ἥτοι ἀρμύζει πρὸς Πλάτωνα τὰ λεγόμενα ἐπιχειρήματα ὑπὸ τῶν κατω-

ընթացակիցք այս ամ^մ նա ոչ են ներհականք: Այլ այսուքիկ
 պատկանին Պղատոնում ձեռնարկութեանցն, որք ցուցանեն^ն
 եթէ երկին երկրում ներհական^ն որպէս կարի յոյժ տարակա-
 ցեալ. քանզի հետեւի Պղատոնում^մ որ տեղական կարի յոյժ տա-
 րակացութեամբք սամմանէ զներհականսն^ն ոչ է ասել զշուր 6
 հրում ներհական ըստ տիրաբար ներհականսն, այլ զերկիր
 հրում ասէ ներհական^ն որպէս կարի յոյժ տարակացեալ. քան-
 զի յոյժ տարակացեալքն միմեանց ներհակութեամբ մէջս ասէ
 գրլ: Եւ այսքան յաղագս երկրորդ յատկի քանակիս: Իսկ այլ
 երկու յատուկքն քանակիս՝ զչափիւն ստորագին: ***

10

σκευαζόντων ὅτι ἐναντίος ὁ οὐρανός τῃ γῇ ὥς πλεῖστον διεστῶς τῷ τόπῳ ἔπεται γὰρ
 τῷ Πλάτωνι τὰ ἐναντία ὀρίζονται τῇ πλείστη τοῦ τόπου διαστάσει μὴ λέγειν τὸ ὕδωρ
 τῷ πυρὶ ἐναντίον κυρίως ἐναντίον ἀλλὰ τὴν γῆν τῷ πυρὶ ἐναντίαν ὥς πλεῖστον δι-
 εστῶσαν· τὰ γὰρ πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶτα κατ' αὐτὸν ἐναντία, τὰ δὲ τῇ θέσει μέσα
 καὶ τῇ φύσει μέσα λέγονται. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ δευτέρου ἴδιου τοῦ ποσοῦ. Τὰ
 δὲ δύο ἴδια τοῦ ποσοῦ, τὸ μετρεῖσθαι φημι 199,37—200,8. 10 El. 200,8 *ἡ γῆ*
 265,38] A. 2A.

ՀՀԱՏՈՒԱԾԻ ԻՄԸ ՄԵՎՍՈՒԹԵԱՆ ՍՏՈՐՈԴՈՒԹԵԱՆՑԻ
ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻՅ.

-
- անուումթենէն եւ ապա եկեսցուք յիրն: Եւ պարտ է զիտել, զի
5 հերծուածն միջակ զոյ դրութեան եւ հասարակ մտածութեան:
Եւ դրութիւնն ամենեւին ոչ ծայնակցի, իսկ հասարակ մտածու-
թիւնն յամենայնի ծայնակցի: Եւ զոր ասեմն այս է՝ Երակդի-
տոս արտադրեաց զամենայն ինչ անշարժ զոլ: Եւ Եփեկտե-
անք հասարակապէս մտածեցին՝ ոչինչ զոլ անշարժ, որ եւ
10 եռոտնեայք անուանին. քանզի եռակի տային զպատասխա-
նիսն: Քանզի հարցեալք՝ թէ է տիւլ, ասէին՝ կամ է, կամ չէ,
կամ է եւ չէ. եւ զի է . . . հասարակ մտածութիւնն յամենայնի
ծայնակից յասելն, թէ հուր քեռուցանէ եւ ջուր ցրտացուցանէ:
Արդ այսպիսիքս ամենեւին ծայնակցին:
- 15 Արդ ասացուք՝ զինչ է հերծուած: Հերծուած է ժողով քա-
ղաւ արանց առ միմեանս ծայնակցեալք: Եւ վասն ասելոյն
„քաղաւ արանց“ տրոհեաց զնայ ի դրութենէն. քանզի նա միոյ
առն կարծիք զոյ: Եւ վասն ասելոյն՝ „առ միմեանս ծայնակ-
ցեալ առ այլս ոչ ծայնակցեալք“ տրոհեաց զնա ի հասարակ
20 մտածութենէն. քանզի նա ամենեւին ծայնակցի: Այլ թէպէտ
եւ ասաց՝ „քաղաւ արանց“ ոչ աննշանից, այլ արհեստակա-
նաց եւ մակացականաց:

Ա. չիք վերնադիր եւ սկիզբն թերի.
22 Հմմտ. Էջիաս 2,13—3,8.

12 Ա. Խի քանի բառ փերուած.

15 —

Արդ՝ վասն զի այս ասացաւ ասացուք ըստ քանի եղա-
 նակս անուանին իմաստասիրութեանն հերժուածք: Բանզի
 անուանին հերժուածքն՝ կամ ի սկզբնատրէ հերժուածին, որ-
 պէս ի Պղատովնէ Պղատոնականքն եւ յԱրիստոտելէ Արիս-
 տոտելականք, կամ ի զաւատէն՝ որպէս Տիւրենացոցն կամ 5
 Գնէտացոց եւ Եղէդացոց իմաստասիրութիւնն, որպէս զի
 սոյն Էղէդացոյ՝ ոչ Կիտրացոյն, որ ի ծնոն եւ ծնունարկութեան
 ի քաց քառայ զշարժութիւն, կամ ի յեղանակէ կենացն որ-
 պէս Կիւնիկեցոց իմաստասիրութիւնն: Կիւնիկեցիք կոչեցան,
 զի որպէս շունք անամաւթարար կեան: Եւ պարտ է զիտել, թէ 10
 անամաւթութիւնն կրկին է՝ կամ ի վեհագոյնն կամ ի վատթա-
 րագոյնն: Նմանապէս եւ ամաչելն կրկին է՝ կամ ի բարի կամ
 ի չար: Արդ՝ այժմ՝ զանամաւթութիւնն, որ ի վեհագոյնն է՝ ասէ
 կէին (°). քանզի ասէին, թէ համագոյանալն բարի է թէ չար:
 Արդ՝ եթէ չար է՝ ոչ ի կիր առցուք զնա, որպէս թէ բարի 15
 պարտ է յորում ժամանակի եւ յոր տեղոջ եւ իցէ կրել: Զի
 որպէս ասացեալ է՝ համագոյանալն վասն ծննդեանն գտաւ,
 եւ վասն ուտելոյն զնոյն ասէին: Եւ դարձեալ՝ ըստ այլ յեղա-
 նակի կոչեցան Կիւնեկեցիք, զի որպէս շունք ունին ինչ իմաս-
 տութիւն, զի զբնդանիսն՝ եւ յորժամ հարկանին եւ խաբին՝ սի- 20
 բնն, իսկ զաւտարսն, թէ եւ կերակրիցեն՝ ասնն, այսպէս եւ
 նորա՝ զտոսիողս իմաստասիրութեանն խընդութեամբ ընդու-
 նին, իսկ զյխմարսն ի քաց մերժեն: Դարձեալ՝ Կիւնիկեցիք
 ասացան, զի պաշտէին զշունս՝ որպէս ի Հելլենացոց անշունչ
 դրաւշեալքն պաշտէին: Վասն որոյ եւ Պղատովն ասաց՝ զՍէ- 25
 եմա շուն Եգիպտացի:

Եւ կամ ի կատարմանէն՝ որպէս Իդոնիկեանքն, զի տրա-
 ամնեւին զցանկութիւն պատուէին՝ ոչ զաղտեղին, այլ զվեհա-
 գոյնն՝ որ առ ի յԱստուծոյ է:

Եւ կամ ի տեղոջէն, յորում վարժէինն. քանզի յԱթենայ 30
 զանազան սրահք զոյին էր որ գեղեցիկ կոչէին վասն գեղեց-

1—9 Հմմտ. Եւէթաս, 3,9 եւն. 9—26 Հմմտ. Եւէթաս 6,17—8,6. 30—3 Հմմտ.
 Եւէթաս 3,10—21.

կութեանն, եւ էր որ կոչէր Ակադամիկեան: Եւ որ ի գեղեցիկ սրահմն ուսուցանէին՝ Ստոյիկեանը անուանէին: Իսկ որ յԱկա-
միկեան սրահին վարժէին՝ կոչեցան Ակադոմիկեանը:

Կամ ի յնդանակէ հասնմատութեանցն՝ որպէս Եփեսկտի-
5 կեանը իմաստասիրութիւնը: Եւ Եփեսկտիկեանը կոչեցան, վասն
զի յինքեանս ունէին զպատասխանիսն. վասն զի հարցեալ, թէ
է՞ Աստուած՝ պատասխանէին՝ կամ է, կամ չէ, կամ է եւ չէ:

Կամ ի ըսխտէ եւ յիմերէ պատահմանէ, որպէս կոչեցան
Արիստոտելաիկանը, այսինքն՝ Ճեմականը. քանզի ի գնացս
10 ուսուցանէին ըստ նմանութեան Պըդատոնի: Վասն զի նա
ասէր, եթէ չէ պարտ միայն գնդին կրթել, այլ եւ զմարմինն.
զի առողջ ունիցին գներգործութիւնսն: Վասն որոյ հրաման
տայր բժշկապետն գլխին կրթել, զի ի ժամանակի արծակ-
մանն ըսրեկիրթ լինիցի մանուկն:

15 Արդ՝ ըստ եւթն յնդանակի են եւ ասին իմաստասիրական
հերժուածքն: Յորս ներկայ պրակս:

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐՐՈՐԴ

«Հոմանունը ասին».

Հինգերորդ յեղանակ իմաստասիրական հերժուածոյն որ
20 Իդոնիկեանցն է:

Արդ՝ ցանկութիւն ասեմ՝ ոչ գաղտնդին՝ որ զոչոտ շարժու-
թեանն է, այլ զհամաստականն: Արդ՝ է նրբեք եւ աղտնդին
ընդունելի ի դէպ ժամանակի. քանզի այս որ աղտնդիս թուի՝
է մեր ընութիւնս, վասն զի առանց սորա՝ կամ միայն մնալ եւ
25 կամ ըստնալ ազգի մարդկան: Այլ սովաւ հարկաւորաբար ի
խաղանցականն յառաջածէ ընութիւնս:

Արդ՝ են Իդոնիկեցիք՝ Արիստիպպոս եւ Կղէոմէդիտոս, որոյ
ընթերցեալ գիղատոնական գիրսն, որ վասն խոլովան մահուն,
եւ ոչ իմացեալ զասացեալսն՝ ընկեց զինքն ի պարըսպէն:

4—8 Հմմտ. Իշխաս 4,19—25.
ըշկապետն.

16 Ա. էր կա փ. ներկայ.

8—14 Հմմտ. Իշխաս 9,14—18.

27—4 Հմմտ. Գաւ. Սահ. 164,5—12.

13 Ա. ըզմ-

Վասն որոյ ասացեալն է ի Պատիւէ. «Բերկրեսցի՛ր, Կղէոմ-
պոռոտս Ամբոիկացի վազեալ ի քարծր պարքսպէն ի գետին,
սորժանի ոչինչ գործեաց մահու, այլ զՊղատովնի, որ վասն
հոգոյ գրէր՝ ընտրեալ»:

Արդ՝ վասն զի սորա Իդոնիկեանք էին, եւ ընդ սորսւք եւ 5
Փիւղուս եւ Եպիկորոս՝ յայտնի է աստի. զի գոյր Սոկրատ ի
քանդի՝ ոչ երթեալ առ նա, ուստի հարցեալ Բսննոկրատայ
ցՍոկրատ, թէ «ընդէր Արիստիպպոս եւ Կղէոմքոռոտս ոչ
եկին»՝ ասաց՝ «քանզի են Իդոնիկացիք՝ ոչ կամին հոպ առ
տրտմաւս լինել»։ Եւ վասն զի Փղոս Իդոնիկեան էր՝ յայտնէ 10
անունն, զի ցանկութիւն ասի. ուստի եւ փղոս անուանեմք զտար-
փաղսն:

Դարծեալ զի եւ Եպիկորոս Իդոնիկեան էր՝ յայտ է յասե-
լոյ նորա՝ մինչեւ ի լուսնական զունդն եւ եթ զոլ գնախանխա-
մութիւնն: Քանզի ասէր, թէ վերնոցն առնէ աստուածայինն 15
նախախնամութիւն, զի կատարուն ունին զցանկութիւնն: Իսկ
որ ընդ լուսնովս են՝ այդպէս տղացեալք են, վասն որոյ ոչ
առնէ գնախախնամութիւնն:

Արդ՝ վասն զի Իդոնիկեանք էին՝ պատրաստէին զայդ ի չո-
րից ձեռնարկութեանց. քանզի ասէին, թէ ամենայն ի հեշտու- 20
թիւնն մերծենայ: Արդ՝ որ ի հեշտութիւնն մերծենայ՝ կատա-
րեալ ունի զքարին՝ զցանկութիւն կատարեալ արդեամբք.
ցանկութիւնն այսպէս է առ նոսին, զի թէպէտ եւ ամենայն ի
հեշտութիւնն մերծենայ, այլ ոչ որ առ ի մէկջն է, այլ որ առ
աստուածայինն. քանզի ամենայն յաստուածայինն մերծենայ, 25
եւ այդպէս դարձուցանեմք ձեռնարկութիւնս զայս:

Երկրորդ ձեռնարկութիւն ասէին՝ թէ զօրոմականսն հեշտ
գոլով ախորժեմք. իսկ քարիքն տրտմականք են՝ ի ըաց մեր-
ժեմք. վասն զի աղքատութիւնն մարմնոյն, այլ ոչ եթէ հոգոյն
է շափ. զոր եւ Պղոտինոս հրամայէ՝ մարմնով աղքատանալ, 30
իսկ հոգով նոխանալ:

Երրորդ ձեռնարկութիւնն՝ զոր Ազոնտէսն ասէ, թէ մինչ

աստուածա, յինն ունի զանհոգ կեալն՝ առաւել մեզ պարտ է
անհոգարար կեալ: Այլ ոչ զայդ ասէ Ազոնտէս, այլ եթէ աստու-
ածա, յինն՝ զոր ինչ եւ կամի՝ անխափանարար եւ կատարէ,
իսկ մարդիկ ոչ զամենայն՝ զոր ինչ եւ կամին՝ կատարեն
5 կարեն:

Զորբորդ ճեռնարկութիւն, իբրտ թէ յարարչէն իսկ ասա-
ցեալ՝ միշտ յարախրախամեալ յողագոս հիւրուց եւ բարեկամաց
եւամտից: Այլ եւ ոչ զայս բնորոնիմբ, զի մարմնականքն առ
հոգեկանսն փոփոխեալ եղեն ուրախութեանն մեզ կիրք. եւ
10 վասն Խոնիկեանցն:

Վեցերորդ յեղանակ իմաստասիրութեանն է Նփիկաի-
կեանցն: Նփիկաիկեանք կոչեցան առ պատասխանեալն Նոցա
ստորաստութեամբ եւ բացաստութեամբ: Բանգի նարցեալք թէ
է՞ տի՞ ասէին՝ կամ է, կամ չէ, կամ է եւ չէ: Եւ ասաջնորդ
15 էր Նոցա Լուսկատոս եւ Պիւտոն եւ Պոտոպորաս՝ ուստի
եւ Պրոտապորացիք կոչեցան: Արդ են Նոցա Նոր Ակադի-
մեանք, ոչ եթէ հինքն ուստի զայրն Պղատոն. վասն որոյ
ոմանք կարծեցին զՊղատովն՝ վասն ասելոյն Նորա թէ
ոչինչ գիտեմ, եւ որ ասաց ի բանս իւր՝ զարդարն մակա-
20 ցութիւն զոլ եւ ոչ մակացութիւն: Այլ որ ասացն, թէ
„կարծեմ“՝ վասն իմաստասիրական բարացն ամենէր, այլ
ոչ եթէ Նփիկաիկեան էր: Եւ որ ասացն, թէ „ոչինչ գի-
տեմ“՝ վասն իմանալեացն ասաց. բանգի իմանալիքն ան-
հատանելիք են: Եւ որ զարդարն կոչէր մակացութիւն եւ ոչ
25 մակացութիւն՝ զայեկաբար ամենէր, կամելով զմեզ պատրել եւ
տալ մեզ զվճիռն, որպէս զայեակը՝ յորժամ՝ զմանուկս կամի-
ցին պատրել՝ տալ Նոցա խաղալիկս: Այսպէս եւ Պղատոն, որ-
պէս իմաստասէր այր՝ եթող մեզ զվճիռն: Եւ զի ոչ էր Բփիկ-
տիկեան՝ յայտ էր յասելոյ Նորա առ Պոտոպորաս, որ ոչ զոլ
30 ասէր գնաստան. „Հարցանեմ՝ ցրեզ, զիւրդ ասես ոչ զոլ հաստ-
ութիւն, որպէս հասեալ: Յայտ է՝ եթէ զոյ հաստութիւն: Ապա եթէ

11 Ա. վեցերորդ.

144,11—145,10 Հմմտ. Էջ Խառ 4,25—5,18.

15 Ա. Պոտ-

տոպորաս. 26 Ա. քզվածիւն.

որպէս ոչ հասեալ՝ ո՞վ հաւատասցէ քեզ՝ զոր ասեսո՞ղ ոչ ոմնք
ստեւ, այլ զամենայն ստեւ, ո՞վ Պոտազորաս. թէ ասեմք չար
զքեզ գո՞ւ՝ ստեմք արդեաւ, թէ՛ ճշմարտեմք: Զի եթէ՛ ճշմար-
տես դու՝ ստեմք մեք, եւ եթէ՛ ճշմարտեմք՝ դու ստես, եւ ահա
լինի սուտն յասելն քում: Եւ ասէր՝ թէ՛ Պոտազորաս աւաղիկ 5
թէպէտ եւ ճշմարտե՞լ ստէ: Արդ՝ ցուցար, եթէ՛ ոչ է՝ Պղատոն
Եփեկտիկեան. զի եւ յայլում տեղւոջ ասաց ի բանս իւր՝ «ար-
դեաւք» եւ «այս ի նարկէ իցէ», եւ այս ոչ է՝ աոն Եփեկտիկենի,
այլ աոն հասանողի: Զայս Պոտազորացիս այլանէ եւ Արիս-
տոտէ ի չորրորդ բանի Բնական խողովինն:

Իսկ Պիտոն այդպէս ասէր, թէ՛ որպէս ոչ մարդ ի գետ
կրկին անգամ նոյն ջրոյ պատահել կարէ՛, այսպէս ոչ վասն հո-
սանուտ կենցաղոյս այսոցիկ երկիցս նոյն իրի պատահել: Եւ
վասն այդորիկ ոչ զոյ հատուցութիւն, ուստի յայտ է, թէ՛ եւ սս
Եփիկտիկեան էր:

Արդ՝ զի յայտնեցար զվեցերորդ յեղանակ իմաստասիրա-
կան ներծուածոյն՝ ասացուք եւ զեւթներորդ յեղանակն:

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Դ. «Հումանունք»...

Եւթներորդ եւ վերջին յեղանակ ներծուածոցն, որ ի 20
բախտէ եւ յիմերէ պատահմանէ առեալ, որպէս կոչին Արիս-
տոտեւեանք Պետիպատկեանք. վասն զի ճեմելով առնէր զգրու-
ցատրութիւնսն ըստ նմանութեան Պղատոնի, զի նա ճեմե-
լով, զըրցատրութիւնսն առնէր, խորհելով մի՛ միայն զհո-
գին վարժել, այլ եւ զմարմինն: Զի որպէս յստողջ զործարա- 25
նի՝ լաւագոյն զիւր ներգործութիւնսն կատարէ՝ շոգին. վասն
որոյ եւ ինքն ի քաղաքսն հրամայէր զյդի կանայսն կրթել, զի

9 Ա. Պատազորացիս. 11—15 ՀՄԽ. Սահմանք 125,30—126,10.
կեկին և 77. կրկին. 16 Ա. Ե-զվեցերորդ. 17 Ա. զեւթներորդ.
և 87 ներորդ. 145,20—147,1 ՀՄԽ. Էւթիս 9,11—10,15.

12 Ա.
20 Ա.

դիւրարժակ լինցի արծակումն արգանդին. կամ՝ վասն այդր եւ կամ վասն իմողոյ Պղատովնի:

- Եւ մի՞ ոք կարծիցէ, որպէս իւր եղևոյ վարդապետի՝ Նահանձէր ընդ նորա եղանակացն: Եւ մի՞ ոք կարծիցէ, թէ նոյն 5 ժամայն մինչ մեռաւ Պղատովն՝ յաջորդեաց զապարանս նորա Արիստոտէլէս. վասն զի ոչ էր յԱթէնս, այլ ընդ Փիլիպպոսի էր՝ խրատել յիմաստասիրական քանս: Զոր այնպէս խնամով վարժէր զԹագաւորական ծնունդն ի Թագաւորամանդէս մակացութիւնսն, մինչ զի թէ դէպ լինէր ոչ զոր ազտեցուցանել 10 Աղեքսանդրի՝ ասէր, թէ: «Այսար ոչ Թագաւորեցի, զի ոչ ոմեք եղև ըստ ինձն առնել»: Եւ լսելով ի նոյն ինքն յԱրիստոտէլէ, թէ քաղում աշխարհք են ըստ Դիմոկրիտոսի՝ յարտասուս հարեալ ասէր. «Ուրեմն ոչ միում ըտլորում աշխարհի եղէ ընրնակալ»: Եւ էր ընդ նմա՝ մինչեւ եղև իջանել ի Հինդիկս եւ ի Վոէտանս: 15 Եւ գոլով ընդ Փիլիպպոսի՝ ոչ դադարեաց յիմաստասիրելոյ, այլ զրեաց նմա վասն քաղաքավարութեանն, որովք ուսուցէ՝ եթէ չէ՝ պարտ աղտեղի գոլ հոգով գիտել զիմաստասիրական տեսութիւնս: Այլ որպէս ի պղտոր ջուրս անկար է հայելանալ՝ այսպէս եւ ոչ հոգոյն ախտացելոյ՝ գիտել զիմաստասիրական տեսութիւնս: 20 Զայս ասացեալ Արիստոտէլի, եւ մինչ էր նա յայտոսիլ՝ դէպ եղև վախճանել Պղատովնի: Եւ յաջորդէր զպարապարանս նորա Սպեսիպոս, որդի Պոտոմենայ՝ քեռ Պղատովնի: Ապա յետ մահուանն Սպեսիպոսի ընկալաւ զաթոռն Պղատովնի Արիստոտէլ հանդերձ Բսենոկրատաւ, վասն զի կոչեցին զնա Աթենացիք: Ապա յետ ժամանակի ինչ մարտ եղև ի միջի նոցա, եւ Արիստոտէլ շինեաց զԼիկիոնն եւ կոչեաց Արիստոտէլականք Լիկիացիք Պեոխպատիկեանք: Եւ Բսենոկրատէս շինեաց յԱկադէմիս եւ կոչեցան Բսենոկրատիկոնք Ակադէմացիք Պեոպատիկեանք: Ապա ժամանակին յասաջացելոյ՝ էր որ տեղին պակասեաց եւ էր որ ներգործութիւնն: Եւ տեղին պակասեալ Արէստոտէլականացն՝ կոչեցան Պեոխպատիկեանք միայն. եւ ներգործութիւն պակասեալ Բսենոկրատ-

տեանցն՝ կոչեցան Ակադիմեանք միայն: Արդ՝ մի՞ ասացես, ո՞վ Արիստիպպէ, թէ վասն թշնամութեան Պղատոնի Արիստոտէլ շինեաց զԼիկիոնն, քանզի փութայր զազգաւանս Նորա ազտեցուցանել իմաստասիրական քանիք. որ եւ ինքն Պղատոն ծայնակցի ի քառս ինչ Արիստոտէլի, քանզի ասէ, եթէ պարտ է 5 զճշմարտութիւնն զարացուցանել եւ զստութիւն խանգարել: Ասէ եւ Արիստոտէլ, եթէ երկուց առաջիկայից, ո՞վ սիրելիք, ճշմարտութեան եւ ստութեան՝ պարտ է զճշմարտութիւն սիրել: Այլ յայտ է, թէ այսչափ պարտ է Արիստիպպէի ասել՝ եթէ ոչ վասն թշնամութեան Պղատոնի շինեաց Արիստոտէլէս զԼի- 10 կիոնն. քանզի Աթենացիք դարձեալ կոչէին զնա՝ ասաց, եթէ »Քաւ լիցի ինձ զալ յայն քաղաք, որ

Նախանձ ի Նախանձու վերայ ծերանայ եւ զրպարտութիւնն ի զրպարտութեան վերայ»:

Այսուիկ յայտնեաց զբազմութիւն զրպարտողացն. զրպար- 15 տողս զնոսա կոչեաց վասն Սոկրատայ, զի ետուն նմա ի քանդին զկոնիոնն:

Արդ՝ եւթն յեղանակք են գիտից իմաստասիրական հերժուածոյն. առաջինն՝ ի հերժուածապեան, որպէս ի Պիութագորէ Պիութագորականք, ի Պղատոնէ Պղատողականք, յԱրիստոտէլէ 20 Արիստոտէլականք: Երկրորդ՝ ի զաւատէն, որպէս Կիւրենացոց իմաստասիրութիւն յԱրիստիպպէ Կիւրենացոյ. եւ Ելեդացոյն, ոչ Կիտիացոյն: Երրորդ յեղանակ՝ ի տեղեացն, որպէս կոչեցան Ակադիմացիք եւ Սոոյիկեանք, եւ գեղեցիկ է այս տեղի Աթենացեացն: Զորրորդ յեղանակ, որ ի կատարմանէ՝ որպէս 25 Իդոնիկեանք: Հինգերորդ՝ որ ի յեղանակէ կենացն, որպէս Կիւնիկեցիք, այսինքն՝ Շնականք: Վեցերորդ յեղանակ, որ է իմաստասիրութեանն վճիռ, որպէս Էփէկտիկեանք: Նւթնրորդ՝ որ ի քախտէ եւ յախիքէ պատահմանէ, որպէս Պետէպատիկեանք. եւ այս մինչեւ ցայս վայր:

30

„Հոմանունը ստին“...

Արդ քանզի ի բաժանմանէ վերաբերաք զքանակ գլխոցն Արիստոտելի իմաստասիրութեանն, որպէս ասացաք զյե-
 5 ղանակս իմաստասիրութեանն հերձուածոցն՝ ասացուք եւ զբաժանումն ինոցին Արիստոտելական շարագրութեանցն: Բան-
 զի նա ինքն ասէ, եթէ ըստ բաժանողական հնարս ոչ որ
 պանծացի փախչել: Այլ յառաջ քան զասելն մեզ զբա-
 ժանումն տրոհեցուք զճշմարիտ գրեանն Արիստոտելի յան-
 10 ճշմարտիցն:

Եւ լինի փոխարկութիւն գրոցս ըստ չորից յեղանակաց.
 կամ վասն պատուասիրութեան թագաւորաց, որպէս նոյն առ
 թագաւորն Հիքիացոց: Բանզի ցանկացեալ նորա Արիստոտե-
 լական շարագրութեանցն՝ ետ յուր վաճառ: Վասն որոյ ոմանք՝
 15 կամ վասն երկեղի կամ վասն առնելոյ ոսկի՝ նստան եւ գրեցին
 գրեան սուտ եւ թաղեցին գնտա ի շեղջի ցորենայ, զի հինք
 երեսեցին, եւ այսպէս նմա ընծայ րերին: Եղեւ դարձեալ այլ
 թագաւորի Փիլիսոփիիս, որ եւ նա փափագէր Պտղոմէի շա-
 րագրածացն եւ տայր բազում զանծս, որ բերէին նմա այս-
 20 պիսի գիրս: Եւ այսպէս ըստ միոյ յեղանակի լինի փոփոխումն
 գրոց:

Երկրորդ յեղանակաւ լինի վասն բարեբարութեան աշակեր-
 տացն առ վարդապետս, որպէս Պիլթագորականքն զիւրեանց
 շարագրութիւնսն վերաբերէին առ իւրեանց վարդապետն Պիլ-
 25 թագորաս՝ գրէին զանուն Պիլթագորի:

Իսկ երրորդ յեղանակաւ լինի փոխարկութիւն գրոց, որպէս
 ոմանք առնէին. գրէին իւրեանց վարդապետութիւնս, եւ զի
 կարդացեն զգրեանն՝ գրէին գնտա անուամբ լինել Արիստո-
 տելի կամ Պղատոմի, այսինքն՝ նշանատր արանց:

1 Ա. հինգերորդ.
 Պարթ. 252,14—253,23.

149,8—150,5 Հմմտ. Էջիաս 37,11—38,20. Դաւ. Ա. ԿրԸ

Ըստ չորից յեղանակի լինի փոխարկութիւն զրոց. վասն հոմանունութեան. քանզի ոչ միայն Արիստոտէլ զրեաց Ստորոգութիւնս, այլ եւ Թէոփրաստոս եւ Աղեքսանդրոս, եւ մոլորութիւն հոմանունութիւնն առնէր: Այդպէս ըստ չորից յեղանակաց փոփոխին շարագրածք:

5

Արդ՝ վասն զի այս ասացաւ՝ գիտելի է, եթէ ըստ երից յեղանակաց սլարտ է տրոհել զսուտ զրեանն ի նշմարտիցն. կամ վասն մտացն եւ քառիցն, կամ վասն դիմացն, կամ վասն ուսմանսկանաց: Եւ վասն քառից եւ մտացն, թէ զիսորդ համեմատին՝ ասեմք՝ զի Արիստոտէլի շարագրութիւնն մտաւք ճո- 10
խանայ, իսկ քառիւքն աղքատանայ ***.

ԹԷՈՎՆԵԱՅ

**ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ**

THEORY

The theory of the present experiment is based on the fact that the rate of change of the concentration of a substance in a closed system is proportional to the concentration of the substance.

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

1. Թեոնի այս գրվածքի հայերեն հին թարգմանությունն միակ ձևադիրք գտնվում է Հայկ. ԽՍՀ պետական կենտրոնական թանգարանում: Այդ թարգմանության վրա առաջին անգամ ուղղորդություն է դարձրել Ն. Ակինյանը:

1934 թվին «Հանդէս Ամսօրեայ»-ի մայիս-հուլիս (դ 5-7) համարում Ն. Ակինյանը հրատարակել էր բնդարձակ մի հոդված՝ «Թեոնեայ, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», որի մեջ նա համեմատել էր Թեոնի հունարեն բնագրի վերնագրերն իր գտած հայերեն թարգմանության վերնագրերի հետ և ցույց էր տվել, որ Պետական թանգարանի վերոհիշյալ դ 870 (883) ձեռագրի մեջ պաշտոնապես «Տոնականի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքը համապատասխանում է Թեոնի ճարտասանական հայտնի աշխատության, տե՛ս *Theonis Progymnasmata - Rhetores graeci*, Bibl. Teubn., ed. L. Spengel, vol. II, Lipsiae, 1854, էջ 59-130, կամ նաև այլ հրատարակություններ՝ Ch. Walz, *Rhetores graeci*, vol. I., Stuttgart, 1832, էջ 145-256, և առանձին հրատարակությամբ՝ E. Finckh, Stuttgart, 1834:

2. Թեոնի հունարեն այս աշխատությունը եղել է ճարտասանական վարժությունների պորձնական մի ձեռնարկ, որը՝ ինչպես հնագույն դարերի հոնտորական նման երկերը՝ ճարտասանական արվեստի ուսման հետ միասին պարունակել է իր մեջ մասամբ նաև քերականություն և ոճարանություն: Գիտական նորագույն ուսումնասիրությունների համաձայն՝ Թեոնի այս գիրքը, որը հունարեն բնագրում կոչվում է «Նախակրթութիւնք» (*Προγυμνάσματα*), իսկ հայերեն թարգմանության մեջ՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց», ամենահինն է մեր ձեռքը հասած «Նախակրթություններ»-ից և անհամեմատ ավելի լրջմիտ ու արժեքավոր աշխատություն է, քան հետադայում կաղմված ձևամոդական ու սրբաաստիճական նման երկերը: Ուշագրավ է սակայն, որ Հայաստանում ավելի հայտնի ու ավելի տարածված է եղել ո՛չ այնքան Թեոնի «Նախակրթութեանց» հին թարգմանությունը, որքան Ափթոնիոսի

«Նախակրթություններ»-ից քաղված ու թարգմանված ճարտասանական տեսությունները և վարժությունները, որոնք Հիմնական մասն են կազմում Մովսես Քերթովյն վերազրված «Յազազս պիտոյից» գրքի (տե՛ս «Մովսեսի Խորենացույ մատենադրութիւնք», Վենետիկ, 1843, էջ 341-581): Այս վերջին «Նախակրթությունները», որ հորինել էր Ափթոնիոսը IV զարում իրեն ճարտասանության տարրական դասազիրը, շնորհիվ իրենց պարզության ու մատչելիության՝ անսահման գերակշռություն էին ձեռք բերել նաև բյուզանդական գրականության մեջ միջին դարերում:

3. «Յազազս ճարտասանական կրթութեանց» գրվածքի Հեղինակի մասին մեր ունեցած տեղեկությունները խիստ անբավարար են ու կցկատուր: Միայն բյուզանդական չրջանում, տասններորդ զարում, երկու Աղեքսանդրացի Թեոնների մասին մի քանի վկայություններ են մեջ բերված Սուլդասի բառարանի Հետեյալ Հատվածներում (Թեոն անվան տակ).

ա) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ ստոյիկյան փիլիսոփա, ապրել է Օգոստոս (կայսեր) ժամանակ Առիոնից Հետո, գրել է մեկնություն ընախոսական ներածությանն Ապոլլոդորի և ճարտասանական արվեստների մասին Վ. գիրք»,

բ) «Թեոն Աղեքսանդրացի՝ սովեստես, որի անունն էր Ելիոս, գրել է արվեստ նախակրթությանց, մեկնություն Քսենոփոնի, Իսոկրատի, Դեմոսթենեսի, ճարտասանական տարերք, Հետախուզումներ խոսքի կազմության մասին և ուրիշ շատ աշխատություններ»:

Սուիզասը, ինչպես պարզ երևում է նրա այս վկայություններից, գիտե երկու Աղեքսանդրացի Թեոն. մեկը՝ ստոյիկյան փիլիսոփան, իսկ մյուսը՝ սովեստես, որի անունն էր Ելիոս Թեոն: Սրանցից առաջինը ժամանակակից է եղել ըստ Սուիզասի Օգոստոս կայսեր (31 Ք. թ. առաջ - 14 Ք. թ. Հ.) և, ինչպես ենթադրում են, եղել է վարիչ Աղեքսանդրյան դպրոցի Արիոս Դիդիմոսից Հետո և Ապիոնից առաջ¹: Իսկ երկրորդի ժամանակը, որը ճարտասանական «Նախակրթութեանց» Հեղինակն է, մնում է, անորոշ և զեռես չէ լուսաբանված Հաստատուն ու վերջնական կերպով:

¹ Ապոնի անվան տակ Սուիզասը վկայում է, որ սա «եղել է Թեոն գրամատիկոսի Հաջորդը»: Այս վկայությունից հետևեցնում են, որ Թեոն գրամատիկոսը և Թեոն ստոյիկյան փիլիսոփան միևնույն անձն են:

4. Բանասերներից ոմանք կարծում են, որ Սուիդասի վերոհիշյալ վկայություններում հիշված Թեոնները միևնույն անձն են:

Թեոն սուփեստեսի նույնությունը Համանուն ստոյիկյան փիլիսոփայի Հետ նրանք Հավանական են Համարում, որովհետև Հռոմեական Հռչակավոր մանկավարժ Կվինտիլիանոսը, օգտվելով իր «*Institutiones oratoriae*» գրվածքի մեջ Թեոնի նախակրթություններից՝ անվանում է նրան Թեոն (III, 6, 48) կամ նաև Թեոն Ստոյիկյան (IX, 3, 76)¹: Բացի այդ՝ զերմնացի բանասեր Գ. Ռեյսկը, հիմնվելով նախակրթությունների առանձին դատողությունների և արտահայտությունների վրա՝ փորձել է ապացույցել, որ Ելիոս Թեոնը եղել է, Հավանորեն, Հետևող ստոյիկյան իմաստասիրություն²:

Վերահիշյալ Թեոններին միևնույն անձն ընդունողները ենթադրում են, բնականաբար, որ Նախակրթութեանց Հեղինակ Ելիոս Թեոնն ապրել է, ինչպես վկայում է Սուիդասը, Օգոստոս կայսեր ժամանակաշրջանում և եղել է Աղեքսանդրյան դպրոցի վարիչ Արիոս Դիդիմոսից Հետո, որը, ինչպես Հայտնի է, Օգոստոսի ուսուցիչն էր և Մեկենասի բարեկամը:

5. Տարբեր կարծիքի են Ելիոս Թեոնի ժամանակի մասին Վիլամովիցը և Վ. Նրիտը:

Նախակրթությանց Հեղինակի ժամանակը Վիլամովիցը դնում է Կալիգուլիայի (37-41 Ք. թ. Հ.) ժամանակակից Ապիոն զրամատիկոսից Հետո, որի անունը, նրա ենթադրությամբ, հիշատակված է Ելիոս Թեոնի գրվածքում: Նախակրթությանց մեջ «*ἐκ τῶν Ἀρίωνος ἐλέγχων*» (Հայերենում՝ «Առիոնայ յանդիմանություն») նա առաջարկում է ուղղել և կարդալ փոխանակ *Ἀρίωνος Ἀπίωνος*, «Ապիոնայ»³: Այս ուղղումը դժվար է ստվայն ընդունել, որովհետև Հայերեն Հին Թարգ-

¹ Ն. Ակինյան, «Հանդ. ամս.», 1934, էջ 199, Հմմտ. G. Thiele, Hermagoras, Strassburg, 1893, էջ 5, ծ. 1: Կվինտիլիանոսի 1829 թվի հրատարակության մեջ մինք չգտանք Թեոն Ստոյիկյանի հիշատակությունը վերև մատնանշված երկրորդ Հատվածում. Հմմտ. M. Fabii Quintiliani, De institutione oratoria libri XII, T. II, Lipsiae, 1829, էջ 147-148:

² Տե՛ս G. Reichel, Quaestiones progymnasmaticae, Leipzig, 1909, էջ 24 և այլն:

³ Տե՛ս Wilamowitz-Möllendorff, Asianismus und Atticismus, «Hermes» 35, 1900, էջ 6-7:

մանության մեջ ևս ունենք «Առինտա» կամ «Առնիտնա»¹ ընթերցվածը, որը համապատասխանում է հունարեն բնագրի՝ Ἀρίωνος ընթերցվածի:

Անկախ վիլամովիցի ենթադրությունից, որը, ինչպես տեսնում ենք, չէ հաստատվում, Թևոնի ժամանակը որոշվում է հենց առաջին դարում (Ք. թվ. հ.)՝ Օգոստոսի և Տիբերիոսի ժամանակակից հեղինակներից՝ Անտիփիլոսից, Դիոնիսիոս Հադիկատնասցուց և Թևոդորոս Գադարացուց հետո, որոնց գրական երկերը Հիշատակված են Ելիոս Թևոնի գրվածքում: Նախակրթութիւնանց բովանդակությունը ևս՝ նրա արձարծված մտքերը և նրա ոճն ու արտաքին ձևավորումը՝ Հիմք են տալիս դարձյալ ենթադրելու, որ Ելիոս Թևոնն ապրած պիտի լինի, իրոք, դատական մատենագրություն վերջին այս շրջանում:

Վ. Խրիստի «Հունաց գրականության պատմության» մեջ Ելիոս Թևոնի ժամանակը ցույց է արված առաջին դարի վերջերում կամ երկրորդ դարի սկզբում². սակայն հազիվ թե կարելի լինի նրա ժամանակն այդքան առաջ տանել: Արդեն առաջին դարի վերջերում Նախակրթություններից հավանորեն օգտվել էր, ինչպես վերև տեսանք, Կվինտիլիանոսն իր «Institutiones oratoriae» գրվածքում:

6. Թևոնի Նախակրթությունների այժմյան հունարեն բնագիրը, ինչպես միանգամայն ճիշտ նկատել են գերմանական դիւնականները, մեզ չէ հասել իր սկզբնական ձևով: Բնագրի վերջում պակասում են չորս կամ հինգ գլուխ. բացի այդ՝ սահպանված գլուխները տեղափոխված ու հետ և առաջ են դասավորված, իսկ վերջին 13-րդ գլխում (περὶ νόμου) դուրս է ընկած կեսից ավելին: Գլուխների տեղափոխությունները կատարված են հունարենում հատուկ նպատակով, որպեսզի Թևոնի Նախակրթությունները համաձայնեն ըստ ձևի Հերմոկենեսի և Ափթնիոսի Նախակրթությունների գլխակար-

¹ Հայերեն թարգմանությունն ունի «առ ի նտա» ընթերցվածը, որը լուսանցքում ուղղված է «Առնիտնա»: Ավինյանը կարծում է, որ Հայերենում պակասում են թե՛ Ատինի մասին հատվածը և թե՛ Նախակրթութիւնանց ամբողջ 2 գլուխը (տե՛ս «Հանդ. տնն.», 1934, էջ 199, ծան. 2): Սակայն, իրավես, անհարազատ համարված ամբողջ այդ գլուխը գտնվում է «Յագագոս պատմութեան» գլխի վերջում:

² Wilhelm von Christ, Geschichte der griechischen Literatur, II, München, 1920, էջ 460:

գություններին և համապատասխանեն ճարտասանական վարժությունների այն նոր շարունային դասավորությանը, որը սովորական էր ու ընդունված հետնագույն դարերում:

Հունարեն սկզբնագրի նախկին գլխակարգությունները, որ ենթադրաբար փորձել էր որոշել ու ճշտել գերմանացի գիտնականներից, գլխավորապես, Գ. Ռեյխելը¹, հաստատուն կերպով և ըստ ամենայնի համաձայն Ռեյխելի կոահոմոնների տալիս է այժմ հայերեն թարգմանությունը, որը ներկայացնում է մեկ Թեոնի հունարեն բնագիրը համեմատաբար իր հին անաղարտ լիճակում:

Շատ պարզ է, ուրեմն, որ Նախակրթութեանց հունարեն բնագրի վերականգնման ու վերահրատարակության համար հայերենն ունենալու է բացառիկ մեծ կարևորություն:

7. Թեոնի հունարեն ձեռագիր օրինակներում, ինչպես և տպագիր հրատարակության մեջ (տե՛ս Spengel, Leipzig, 1854), զլուխները դասավորված են համաձայն Հերմոգենյան գլխակարգության հետևյալ հաջորդականությունը.

1. Առաջարան, προοίμιον .

2. Περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς (Յաղագս մանկանց վարժման),

3. Περὶ μύθου (Յաղագս առասպելի),

4. Περὶ διηγήματος (Յաղագս պատմութեան),

5. Περὶ χρεῖας (Յաղագս պիտոյից),

6. Περὶ τῶπου (Յաղագս տեղոյ),

7. Περὶ ἐγκωμίου καὶ ψόγου (Յաղագս ներբողենի և պարստանայն),

8. Περὶ συγχρίσεως (Յաղագս բաղդատութեան),

9. Περὶ προσωποποιῆας (Յաղագս դիմառնութեան),

10. Περὶ ἐκφράσεως (Յաղագս արտասանութեան),

11. Περὶ θέσεως (Յաղագս դրութեան),

12. Περὶ νόμου (Յաղագս օրինաց):

Իսկ հայերենը, որը համապատասխանում է Թեոնի հունարեն սկզբնագրին, ունի զլուխների հետևյալ դասավորությունը.

Ա Առաջարան (προοίμιον),

Բ. Յաղագս մանկանց վարժման (Περὶ τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς),

Գ. Յաղագս պիտոյից (Περὶ χρεῖας),

Դ. Յաղագս առասպելի (Περὶ μύθου).

¹ Տե՛ս G. Reichele, Quaestiones progymnasmaticae, Diss., Leipzig, 1909:

Ե. Յաղագրս պատումութեան (Περὶ διηγήματος).

2. *Σαφησάφου τοῦ τοῦ* (Περὶ τόπου),

Է. Յաղագս արտատունութեան (Περὶ ἐκφράσεως).

Ը. Յաղագրս դիմառնութեան (Περὶ προσωποποιίας),

Թ. Յաղագս ներբողենի և պարտաւանայն (Περὶ ἐγκωμίου καὶ ψόγου),

ժ. Յողադու բաղդատուիման (Περὶ συγκρίσεως),

ԺԱ. Յաղագս գրութեան (Περὶ θέσεως),

ԺԲ. Յադարգս օրինաց (Περὶ νόμου).

ԺԳ. Յադարս փերճանութեան եւ փերճանման (*Περὶ ἀνα-
γνώσεως καὶ ὠναγνώσματος*),

ԺԴ. Յաղագս լսելուիման (Περὶ ἀκροάσεως).

ԺԵ. Յաղագս տարասովթեան (*Περὶ παραφράσεως*).

ԺԶ. Յաղագս արտապործութեան (*Περὶ ἐξεργασίας*):

Հայերեն թարգմանությունն ու այժմյան հունարենը բաղդատելով իրար հետ՝ ստանում ենք, ուրեմն, զլուսների դասավորության համեմատական հետևյալ պատկերը.

Ա. Առաջարկան = 1, քրօօմիօն, Բ = 2, Գ = 5, Դ = 3, Ե = 4, Ջ = 6, Է = 10, Ը = 9, Թ = 7, ԺԱ = 11, ԺԲ = 12, ԺԳ, ԺԴ, ԺԵ, ԺՋ = Հունարենում չկը:

8. Հայերեն թարգմանություն մեջ պահպանված են, ինչպես տեղանում ենք՝ հունարեն սկզբնաղբի նաև վերջին գլուխները՝

Δ. 9. Σαλαῦρη φερδάντοφθλάν η φερδάντοάν Περὶ ἀναγνώσεως καὶ ἀναγνώσματος).

ԺԴ. Յաղագս լսելութեան (Περὶ ἀκροασεως).

ԺԵ. Յաղագս տարաառթեան (Περὶ παραφράσεως).

Ժ2. Յաղապս արտադրութեան (*Περὶ ἐξεργασίας*):

Վերահիշյալ իր ուսումնասիրությունն մեջ Ռեյսյեկը ծառանանի, է արել, որ այժմյան հունարևոտմ բացի այս չորս գլուխներից պակասում է մի գլուխ ևս՝ *Περὶ ἀντιρρόπσεως* (Յաղագս հակաճառությունն): Որովհետև այս գլուխը չկա նաև հայերեն թարգմանությունն մեջ՝ Ն. Ակինյանը Ռեյսյեկի ենթադրությունը համարում է անհավանական («Հանդ. ամս., 1934, էջ 201):

Ուշագրավ է սակայն, որ Էջմիածնի 1223 թվականի դ 2093 (= Մայր ցուցակ դ 2050) ձեռագրի վերջում (թ. 200-204) գտնվում է ճարտասանական վարժությունների մի համառոտագրություն («Գլուխ ճարտասանութեան ի Պղատունէ՝ Բանաստեղծութեամբ

զրամարտ շարագրած»), որի մեջ հիշատակված է *ἀντιῤῥῆσις* – հակաճառությունը հետևյալ հասկացում՝

«Գլուխ հակաճառութեան նախերգական:– Անհաւատաբազոյն, անկարողագոյն, անհաւանագոյն, անճշմարտագոյն, անծայրաժապատորագոյն (?), մեղկագոյն, անյայտագոյն, ինքնամարտագոյն, տարաւրինագոյն, անվայելչագոյն, անբարեձեւագոյն, անազտակարագոյն, հաւաշրջագոյն (?), անդատագոյն, անկերպագոյն, ի վերա բանին կազմութեան»:

Համատոտագրութեան հեղինակը, ինչպէս երևում է «պատմութեան», «աւրինաւորութեան», «վերծանութեան», «արտագործութեան» և «տարաստութեան» վերաբերյալ հատվածներից, օգտված պիտի լինէր բացի Պիտոյից գրքից նաև Թեոնի Հայերեն թարգմանությունից: Իմ կարծիքով, «Հակաճառութեան» վերաբերյալ վերև մեջ բերված հատվածը կարող է նույնպէս բնորոշվել իբրև ուշադրութեան արժանի մի վկայություն և սկնարկ, որ Թեոնի Հայերեն թարգմանութեան հին օրինակը, որից օգտվել էր ճարտասանական համատոտագրութեան հեղինակը, կարող էր ունեցած լինել «Յաղագս հակաճառութեան» (Περὶ ἀντιῤῥῆσεως) Ժ-է գլուխը, որը պակասում է Թեոնի թարգմանության Երևանի դ. 870 ձեռագրում:

Այս ենթագրությունն անհավանական չէ, որովհետև *ἀντιῤῥῆσις* – «հակաճառութիւն»-ը, ինչպէս և Թեոնի Հայերեն թարգմանության վերոհիշյալ ԺԳ – ԺԶ գլուխները, չկան Հերմոգենյան–Ափթոնյան Նախակրթություններում և կարող էին ծանոթ լինել հայ մատենագիրներին, հավանորեն, Թեոնի գրվածքից:

9. Թեոնի գիրքը հունարեն բնագրում կոչվում է, ինչպէս ասացինք, *Προγυμνάσματα* «Նախակրթութիւնք»: Սուիդասի մոտ նույն այս աշխատությունն անվանված է «Արուեստ յաղագս նախակրթութեանց» (*Τέχνη περὶ προγυμνασμάτων*): Իսկ Հայերեն թարգմանության մեջ նրա վերնագիրը, ինչպէս տեսանք, բոլորովին տարբեր է՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

Ո՞րն է այս վերնագրերից հինը:

Ն. Ակինյանը հին է համարում հունարենի *Προγυμνάσματα* «Նախակրթութիւնք» վերնագիրը: Նրա կարծիքով՝ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» թարգմանություն է հունարեն «*περὶ προγυμνασμάτων*» վերնագրի, իսկ «Նախակրթութիւնք»,

նրա ասելով, «Հիներուն անծանոթ է *προγυμνάσματα* իմաստով» (տե՛ս «Հանդ. ածս.», 1934, էջ 204):

Այս կարծիքը, ինձ թվում է, առարկելի է և վիճելի: *Προγυμνάσματα* բառը «նախակրթակ» է թարգմանել Հենց ինքը Թեոնի թարգմանիչը նախաբանի հետևյալ հատվածում՝

«Եւ դդասումն ըմին նախակրթակացն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուղ է և դիւրայուշ. և ապ՝ հետո՝ նառասպելէն և սլատմութենէն»:

Սխառագամայն Հափանական է, ուրեմն, որ թարգմանիչը հունարեն *Προγυμνάσματα* վերնագիրը կթարգմաներ «Նախակրթակը». իսկ *Περὶ προγυμνάσμάτων* «Յաղագս նախակրթակաց»:

Հայերեն թարգմանություն մեջ սրահպանված է բոտ իս Թեոնի գրվածքի Հին իսկական վերնագիրը: Ուրեմն՝ համաձայն Հայերեն թարգմանություն Թեոնի ճարտասանություն հունարեն Հին վերնագիրը կարող էր եղած լինել սկզբնագրում ո՛չ թե *Προγυμνάσματα* «Նախակրթութիւնը» կամ *Περὶ προγυμνάσμάτων* «Յաղագս նախակրթակաց», այլ *Περὶ ρητορικῶν γυμνάσμάτων* «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

10. Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» այս գրվածքը, ինչպես և Դիոնիսիոս Թրակացու քերականությունը, Փիլոնը, Պիտոյից գիրքը, Արիստոտելի իմաստասիրական երկերն ու նրանց մեկնությունները, այն Հին Հունարան դպրոցի արտագրություններիցն է, որի ծագումը, ժամանակը և դարգացման շրջանները մանրամասն ուսումնասիրված են իմ նախորդ աշխատություններից մեկում (տե՛ս «Հունարան դպրոցը և նրա դարգացման շրջանները», Ազգ. մատեն., ՃԺԹ, Վիեննա, 1928):

Թարգմանությունը կատարված է նյութական տառացի փոխադրություն եղանակով, բոլորովին հունարենի համեմատ՝ հունարան բառակազմությամբ և հույն լեզվի համաձայնությամբ:

Ինչպես և մյուս հունարան թարգմանությունները՝ այս գրվածքը ևս ունի լեզվական ու քերականական բնորոշ առանձնահատկություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս որոշելու նրա կապակցությունը հունարան թարգմանությունների այն խմբերից որեւէ մեկի հետ, որոնց ժամանակը լուսաբանված է վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրության մեջ:

Ըստ իր լեզվի Թեոնի Հայերեն թարգմանությունը խմբակից է. իմ կարծիքով, ո՛չ թե Դիոնիսիոս Թրակացու քերականություն թարգմանության հետ, ինչպես ենթադրում է Ալինյանը («Հանդ. ամս.», 1934, էջ 204), այլ Հունարան թարգմանությունների երկրորդ խմբի հետ, որին պատկանում են հետևյալ երկերը.

ա. «Հակաճառութիւն Տիմոթէոս էլուրոսի»,

բ. «Ներածութիւն Պորփիրի»,

գ. «Ստորոգութիւնք Արիստոտէլի»,

դ. «Պերիարմէնիաս կամ Յաղագս մեկնութեան Արիստոտէլի»,

ե. «Մեկնութիւն Ստորոգութեանցն Յամբլիքոսի»,

զ. «Մեկնութիւն Պերիարմէնիաս գրոցն Յամբլիքոսի»:

Այս երկերը, ինչպես մանրամասն ցույց է տրված վերոհիշյալ իմ ուսումնասիրության մեջ (տե՛ս «Հունարան դպրոցը և նրա զարգացման շրջանները», էջ 95-101 և 124-142), թարգմանված են վեցերորդ դարի երկրորդ կեսում Հակաքաղեկոնական միաբնակների միջավայրում: 552-564 թվականների ժամանակաշրջանում թարգմանված էր Տիմոթեոս Կուղի «Հակաճառութիւն»-ը, իսկ նույն դարի յոթմանասնական թվականներին Հովհաննես կաթողիկոս Գաբելյիացու հրամանով թարգմանվել էին «Արիստոտէլի Ստորոգութիւնք»-ը, «Պերիարմէնիաս»-ը և Յամբլիքոսի մեկնությունները¹, որոնք սխալմամբ վերագրվել են Դավիթ Անհաղթին: Հենց նույն այս ժամանակաշրջանում, այսինքն՝ վեցերորդ դարի երկրորդ կեսում՝ թարգմանված պիտի լինի նաև Թեոնի երկը:

Ժամանակի այս որոշմանը հիմք են ծառայում լեզվական ու քերականական ներքև մեջ բերված դիտողությունները, որ թվում են ինձ ուշագրավ ու կարևոր:

11. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ է եղել, ինչպես և երկրորդ

¹ Յամբլիկյան այս խմբի իմաստասիրական թարգմանություններին է վերաբերում «Էսակաց գրքի» Հայտնի հիշատակարանը (տե՛ս «Հունարան դպրոցը», էջ 136-142): Ալինյանը ենթադրում է (տե՛ս «Դասական Հայերեն և Վիկինական Միսիթարեան դպրոցը», Վիեննա, 1932, էջ 117), որ «Էսակաց գիրք» անվան տակ պետք է հասկանալ այն «իմաստասիրական մանր գրվածներու հավաքածույքը, որ պահպանված է էսկան մասով Էջմիածնի Ձեռագրատան Նոր Ժող., № 528 ձեռագրին մեջ, յսմէ 1280»: Սակայն նրա մատնացույց արած այս գրությունը Հունարան առանձին թարգմանություն չէ, այլ Հարց ու պատասխաններ են, քաղված և կազմված իմաստասիրական Հայ թարգմանություններից:

խմբի վերահիշյալ մշուս երկերի թարգմանիչները, Թրակացու քերականության և թերևս նաև Փիլոնի և Պրոպերցի գրքի թարգմանություններին, և ճարտասանական ու քերականական բնօրինակները և Փիլոնյան Հատուկ բառերը ծագում են այս թարգմանության մեջ եւ, Հալիստրեն, Հունարան ստաջին խմբի Հնագույն թարգմանություններից: Այսպիսի տերմիններ և բառեր են.

1. այլափոխություն, այլափոխված *μετάληψις, μεταλαμβάνω, μεταβάλλω, ἐναλλάττω*, 26. 40. 42. 44. 60. 84. 181. Փիլ. լին. 128. 163. 285. Փիլ. Սամիս. 560¹,
2. անցեալ ժամանակ) *παρεληλυθώς [χρόνος]* 68. Թրակ. քեր. 23. Պրո. 407. Արիստ. պերիարմ. 494. Յամբլ. պերիարմ. 538.
3. ապարանեմ, ապարանություն *ἀπολογοῦμαι, ἀπολογία* 26. 28. 136. Փիլ. նիս. բ. 74. Փիլ. լին. 47. 297. Փիլ. Լիս. 161. Փիլ. Սամիս. 564. Իրեն. Հերմ. 105. 106. Տիմ. Կուդ 16. 225,
4. ապասեմ 6. ապասոցել Արիստ. պերիարմ. 466. 511. ապասություն Թր. քեր. 33. Արիստ. ստորոգ. 397. 429,
5. ապացուցանեմ, ապացոյց, ապացուցորեն *ἀποδείκνυμι, ἀπόδειξις, ἀποδεικτικῶς* 14. 40. 108. ապացուցանեմ Իրեն. Հերմ. 46. 213. Տիմ. Կուդ 84. 139. Յամբլ. պերիարմ. 511. ապացոյց Փիլ. նիս. ա. 29. Իրեն. Հերմ. 23. 150. Իրեն. ցոյցք 1. Տիմ. Կուդ 168. ապացուցական Փիլ. Լիս. 147. Արիստ. ստոր. 446. Յամբլ. ստոր. 447. Յամբլ. պերիարմ. 487. ապացություն Տիմ. Կուդ 22. 294,
6. ապերեկցուցանեմ *ἀποφαίνω* 10. 112. 182. ապերեություն *ἀπόφασις* Թր. քեր. 33. տե՛ս նաև՝ «րացիերեկցուցանեմ»,
7. առանկանիւմ *προσπίπτω* 10. Փիլ. նիս. բ 92. Փիլ. լին.,
8. առաջարան *προοίμιον* 108. 110. առաջարանի Իրեն. Հերմ. 162. յառաջարան Պրո. 386. տե՛ս նաև «նախերդան»,
9. առաջադրեմ, առաջադրություն *προτίθημι, προθεσμία* 68. 158.

¹ Համեմատած բառերը տե՛ս Հետևյալ Հրատարակություններում.

ա. Ն. Աղոնց, Արտեստ Դիոնիսեայ քերականի, Պետրոգրադ, 1915, բ. Փիլոն Երբայցիլ՝ Հայր Մ. Ալիգերյանի 1822 և 1826 թթ. Հրատարակությունները, նաև Փիլոնի ճառերի 1892 թթի Հրատարակությունը, գ. «Աթուսեի Խորհմանքից մասն - նագրությունը», Վենետիկ, 1843 («Յագագոս պիտոյից», էջ 341-581), գ. «Իրենիստի. Ընդդէմ Հերմոսոց», Leipzig, 1910 և «Իրենիստի, Ցոյցք առաքելական քարտուղիական», Leipzig, 1907. և «Տիմոթէոսի Խորհմանքաւորական Աղեքսանդրեայ, Հովանաւորություն», Հրատ. Կարապետ Տ. վարդապետի և Երվանդ վարդապետի, Էջմիածին, 1908 և գ. «Կորին վարդապետի, Մամբրի, Վերծանողի և Դաւթի Անյաղթի մատենագրությունը», Վենետիկ, 1833:

- առաջադրութիւն Փիլ. լին. 134. 408. Փիլ. Ել. 446. Արխտ. ստոր. 393. առաջադրեմ Իրեն. Հերձ. 40. Յամբղ. ստոր. 417. Յամբղ. պերխարմ. 490. առաջադիր Թր. 5. Փիլ. Ել. 457.
10. առասեմ, առասական *προσαγορεύω, προσαγορευτικός* 88. 92. առասեմ Տիմ. Կուզ 54 և այլն. Արխտ. ստոր. 359. 386. առասական *προσηγορικόν* Թր. քեր. 17. 18. 19. առասութիւն *προσηγορίᾱ* Թր. քեր. 12. Տիմ. Կուզ 54. Արխտ. ստոր. 368. Յամբղ. ստոր. 411. Յամբղ. պերխարմ. 497.
11. առարկութիւն, առարկեմ *πρόβλημα, προτείνω, παραβάλλω* 28. 32. 62. 112. 148. 158. առարկութիւն Փիլ. Ստմփս. 566. Իրեն. Հերձ. 109. Տիմ. Կուզ 149. Յամբղ. պերխարմ. 487. առարկեմ Փիլ. լին. 391. Փիլ. նխ. ր. 81. Իրեն. Հերձ. 8. Արխտ. պեր. 476. 512.
12. առդնեմ, առդրութիւն *προστίθημι, προσθήκη, πρόσθημα* 36. 46. 181. 184. 185. առդնեմ Պիտ. 551. Տիմ. Կուզ 1 և այլն. Արխտ. պերխարմ. 474. 475. Յամբղ. պերխար. 493. Ներ. Պորփ. 238. առդրութիւն Յամբղ. պեր. 523.
13. առդգանութիւն *προσφθίᾱ* 166. 181. Թր. քեր. 1. 2. 38.
14. առտուածադանութիւն *θειος* 80. առտուական Պիտ. 414. Տիմ. Կուզ 135. 386. Փիլ. առտուածադանադոյն Փիլ. այլար..
15. արտադրեմ, արտադրութիւն *ἐκφέρω, ἐκφορά* 10. 22. 40. 88. 90. 92. 94. 166. 175. 176. 182. արտադրեմ Թր. քեր. 9. 24. 25. 35. Պիտ. 347. Տիմ. Կուզ 132. Յամբղ. պերխար. 491. 521. արտադրութիւն Յամբղ. պեր. 491. Յամբղ. ստոր..
16. արտադրեմ, արտադրութիւն, արտադրական *ἐκτίθημι, ἐκθεσις, [ὑπόδορις]*, *ἐκθετικός* 22. 32. 54. 60. 62. 68. 110. 156. 175. 181. Պիտ. 470. Տիմ. Կուզ 6. Յամբղ. ստոր. 451. արտադրութիւն Պիտ. 374. 386. Տիմ. 28. Յամբղ. ստոր. 448. արտադրական Պիտ. 413.
17. արտասանութիւն, արտասանեմ *ἐκφρασις, ἐκφράζω* 6. 16. 22. 32. 62. 116. 118. 120. 180. արտասանել Պիտ. 529. արտասանութիւն Պիտ. 529. 533. 537 և այլն.
18. արտատուեմ, արտատուր *ἐκδίδωμι, ἐκδοτος* 86. արտատուեալ Պիտ. 348. արտատուր Տիմ. Կուզ 333.
19. արտելութիւն, արտուղութիւն *ἐκβασις, παρέκβασις* 72. 112. 146. 164. 176. Պիտ. 386. Իրեն. Հերձ. 200.
20. արտօրէն *παράνομος* 106. Փիլ. ժ բան և իմաստ. արտօրինադոյն Փիլ. Լիւս. 157. տե՛ս նաև տարօրէն.

21. բաղդասնական սυλλογισμός 40. 42. բաղդասնականք սυλλογισ-
τικοί Թր. քեր. 35. 37.
22. բաղդատութիւն. բաղդատում սύγκρισις, συκρίνω 6. 16. 24.
112. 138. 140. 142. 144. բաղդատութիւն Թր. քեր. 15. Փիլ. լին.
68. 134. 215. Իրեն. Հերձ. 13. 102. 165. Իրեն. ցոյցք 60. Պիտ.
357. բաղդատում Փիլ. լին. 412. Իրեն. Հերձ. 116. Պիտ. 386.
23. բաղասիշատակ ἀπομνημόνευμα 34. Պիտ. 341. բաղասիշեալ
34. 46. Պիտ. 342.
24. բաղասում ἀπαγορεύω, ἀποφάσκω, 30. 94. բաղասում. բա-
ցասութիւն, բացասական Պիտ. 356. Տիմ. Կուդ. 311. Արիատ.
ստոր. 366. 399. և այլն. Յամբդ. ստոր. 430. Արիատ. պերիար.
461. Յամբդ. պերիար. 500. տե՛ս նաև ապասեմ.
25. բացերեւեցուցանեմ, բացերեւութիւն, բացերեւական ἀποφαινο-
μαι, ἀπόφασις, ἀποφαντικός 26. 34. 36. 38. 40. 42. 46. 48. 54.
88. 94. 96. 100. 142. Պիտ. 446. Տիմ. Կուդ. 4. 59 և այլն. Արիատ.
ստոր. 385 և այլն. Արիատ. պերիար. 461 և այլն. Յամբդ.
պերիար. 497 և այլն. տե՛ս նաև «ապերեւեցուցանեմ»,
26. գերադանցեմ, գերադանցութիւն, գերադանց ὑπερβάλλομαι,
ὑπέρβατος 78. 132. Փիլ. Լլ. 451. Պիտ. 345. 501. Տիմ. Կուդ. 55.
97. Յամբդ. ստոր. 417. 443.
27. գիմատնութիւն προσωποποιεῖα 6. 16. 24. 60. 122. 128. 146.
Պիտ. 510.
28. Ենթադատում, ենթադատութիւն ὑποκρίνω, ὑπόκρισις 52. 176.
Թր. քեր. 2.
29. Ենթամայն ὕφ* ἐν 76. Թր. քեր. 38.
30. Երկատորակ Δίδυμος 38. Փիլ. Լլ. 520.
31. դարձադանութիւն διαφορᾷ 4. Թր. քեր. 16. Փիլ. Սամփս. 557.
տե՛ս նաև «տարբերութիւն»,
32. Թերաբանութիւն ἀντιλογίᾳ, ἀντιῥῥήσις 16. Փիլ. Սամփս. 562.
Իրեն. Հերձ. 239. տե՛ս նաև «Հակաճառութիւն»,
33. լծորդութիւն συζυγία 42. Թր. քեր. 24. 25. 45. Իրեն. Հերձ. 109.
լծակցութիւն Յամբդ. պերիար. 550.
34. լսելութիւն ἀκρόασις 146. 179. 180. Պիտ. 379. բնական
լսատւութիւնք Φυσικῇ ἀκρόασις Արիատ. ստոր. 425.
ունկնդրութիւն ἀκρόασις Թլոն 8.
35. խառնական διαλογικός 6. Փիլ. Լիսս. խառնական Փիլ. լին.
351.
36. ծիծեռնուկ ἄηδων 58. Փիլ. ալլար. և Լիսս.

37. խոնարհեմ, խոնարհում, խոնարհութիւն *κλίνω, κλῖσις* 44. 58. 84. 92. խոնարհութիւն *Թր. քեր. 24. ներխոնարհութիւն Թր. քեր. 26. 27.*
38. կանանոց, առնանոց, շոնաւաւոյնէ, օծրաւոյնէ 52. Փիլ. լին. 256. Փիլ. տեւ. 14.
39. կապրդական *πανηγυρικὸς* 98. 122. կաշուրդ Պիտ. 346.
40. կենցաղօգոյտ *βιωφελής* 34. Փիլ. նիւ. ր. 107. Փիլ. ժ րան. Պիտ. 342. 344. 353. կենցաղօգոյտութիւն Պիտ. 396.
41. կողմանաւոր *πλάγιος* 60. Փիլ. լին. 235.
42. Հակաճառութիւն *ἀντίρρησης* 26. 28. Իրեն. Հերձ. 151. Տիմ. Կուղ 36. Հակաճառեմ Տիմ. Կուղ 18. Յամբղ. պերիար. 511. տեւս նաւ «Թերարանութիւն».
43. Հակառակամարտ *ἀντίπαλος* 12. 132. Փիլ. լին. 115. Փիլ. Ել. 448. Փիլ. Սամիս. 565. Պիտ. 351.
44. Հանդերձեալ *Ιθαμάνω* | *μέλλων Ιχρόνος* | 68. Փիլ. լին. 158. Պիտ. 407. Արիստ. ստոր. 373.
45. Հոլով *πτῶσις* 44. 60. 78. 92. Թր. քեր. 13. 17. 27. 28. Փիլ. նիւ. ր. 83. Արիստ. ստոր. 379.
46. կոշական *[Հոլով]* *κλητικῇ [πτῶσις]* 48. 92. Թր. քեր. 17. 19. Յամբղ. պերիար. 508.
47. մախիւ 177. Փիլ. լին. 308. Յամբղ. ստոր. .
48. մականունութիւն *ἐπωνυμία* 132. մականուն Թր. քեր. 17. 19. Փիլ. լին. 60. 207.
49. մակասեմ *ἐπιλέγω* 56. 62. Թր. քեր. 31. Արիստ. ստոր. 374.
50. մանկավարժ *παιδαγωγός* 38. Փիլ. Լիւս. 151. Պիտ. 343. մանկաժու Պիտ. 314.
51. մեծաւերջականն *τὸ ἰαμβικόν* 30. Պիտ. 369. *ἱαμβος* մեծաւերջ Թր. քեր. 43.
52. յարակայութիւն 160. Փիլ. լին. 361. յարակայ, յարակայական Թր. քեր. 23. 24. 46. 47. Իրեն. Հերձ. 178.
53. յարացոյց *παράδειγμα* 18. 24. 40. 42. 44. 82. 102. 150. 152. 179. Փիլ. Լիւս. 171. Պիտ. 341. տարացոյց *ῥῥόν* 156. 184. Փիլ. լին. 161. 304. Փիլ. Սամիս. 563. Պիտ. 383. Տիմ. Կուղ 322. Յամբղ. պերիար. 538 և այլն.
54. յորդորական *προτρεπτικὸς* 122. Պիտ. 356.
55. ներակրթիւն *ἐγγυμνάζομαι* 8. 179. 185. Պիտ. 347.
56. ներրողեմ, ներրողեան, ներրողական *ἐγκώμιον, ἐγκωμιάζω, ἐγκωμιαστικὸς* 16. 24. 32. 108. 130. 132. 136. 138. 146. 175. Փիլ. Սամիս. 554. Փիլ. Յովն. 607. Պիտ. 353. 363. 413 և այլն.

57. ներգործեմ, ներգործութիւն, ներգործական *ἐνεργέω, ἐνέργεια, ἐνεργητικός* 38. 46. 114. 118. 184. Թր. քեր. 22. 23. 45. Փիլ. լին. 177. 261. Փիլ. Սամվա. 551. Իրեն. Հերձ. 49. 69. 76. 99. 110. 113. Իրեն. ցոյցք 26. Տիմ. Կուղ 17. 22 և այլն. Յամբղ. ստոր. 448. Արիստ. ստոր. 471. Յամբղ. պերիար. 502 և այլն,
58. ներկայ ժամանակ] *ἐνεστώς [χρόνος]* 68. Թր. քեր. 23. 24. 45. Փիլ. լին. 158. Պիտ. 344,
59. ներշնչանակք *ἐγχυσλία* 4. Փիլ. լին. 190. Փիլ. Լի. 451. ներշնչանական, ներշնչանակութիւն Փիլ. ստեպ.,
60. չազկապ *σύνδεσμος* 94. Թր. քեր. 12. 35. Փիլ. նիս. ր. 83. Իրեն. Հերձ. 158. Արիստ. պերիար. 465. Յամբղ. պերիար. 489. անչազկապ *ἀσύνδετος* Թեոն 94. Արիստ. պերիար. 465,
61. չարագիր, չարագրող, չարագրած, չարագրածութիւն *συγγραφεύς, συγγραμμά* 6. 18. 30. 62. 100. 102. 175. 178. 179. 180. Թր. քեր. 1. 2. Փիլ. նիս. ր. 52. 64. Փիլ. Լիսս. 161. Պիտ. 377. 379. Իրեն. Հերձ. 21. Տիմ. Կուղ 19. 83. 256 և այլն,
62. չարագրանմ, չարագրանութիւն *συντάσσω, συντάξις* 76. 166. 168. 180. Փիլ. լին. 336. Փիլ. նիս. ր. 77. Իրեն. Հերձ. 236. Պիտ. 418. Յամբղ. ստոր. 457. Արիստ. պերիար. 465. 507 և այլն,
63. չարագրեմ, չարագրութիւն, չարագիր *συντίθημι, συνθεσις, συνθετος* 30. 168. 170. 177. 180. 182. Թր. քեր. 12. Փիլ. լին. 206. 210. 359. Փիլ. Լիսս. 142. Փիլ. Սամվա. 561. 573. Իրեն. ցոյցք 2. Տիմ. Կուղ 115. 178. Ներած. Պորփ. 246. Արիստ. պերիար. 465. Յամբղ. պերիար. 492,
64. չոպեմ *ἄφαιρέω* 112. Պիտ. 404. Փիլ. քՀ. Ժա.
65. ոլորակ *τόνος* 175. Թր. քեր. 3. 38. 39. Համոլորակ Փիլ. Լիսս. 171,
66. ողբերգութիւն *τραγῳδία* 176. Թր. քեր. 2. Պիտ. 369. 411. ողբերգակ, ողբերգական Թր. քեր. 7. Փիլ. լին. 413. Պիտ. 369. Իրեն. Հերձ. 182,
67. որակութիւն *ποιότης* 170. 172. որակ, որականամ, որակութիւն Փիլ. լին. 376. Փիլ. նիս. ա. Պիտ. 464. Իրեն. Հերձ. 171. Տիմ. Կուղ 324. Ներած. Պորփ. 235. 246. Արիստ. ստոր. 363. 386. Յամբղ. ստոր. 410. 430 և այլն,
68. ուղղական [չուլով] *ὁρθή [πῶσις]* 44. 78. Թր. քեր. 17. 28. Յամբղ. պեր. 500,
69. ունակութիւն *ἔξις* 16. 104. 183. 185. Փիլ. լին. 77. Փիլ. Լիսս. 166. Պիտ. 360. 506. Իրեն. Հերձ. 166. Իրեն. ցոյցք 6. Տիմ. Կուղ 31. 66 և այլ. Արիստ. ստոր. 378. Յամբղ. ստոր. 431,

70. *ζωοφωρεῖς* 134. *Φίλ. Ξίμ. ρ. և Լիւս. ζωοφωρεῖς* թիւն *Փիլ. լին. 125. 323,*
71. *αγαπῶς* *συμβᾶν* 46. *Թր. քեր. 19. Պիտ. 368. Ներած. Պորփ. 239 և այլն,*
72. *αγαπῶν* *περιτίζημι* 6. *Իրեն. ցոյցք 9. Տիմ. Կուդ 98. 163,*
73. *αγαπῶν* *π* 16. *Փիլ. այլար.,*
74. *αγαπῶν* *ակն, αγαπῶν* *ակու* թիւն, *αγαπῶν* *ակական* *περιεχω,* *περιοχή* և *այլն. 112. 116. 150. 156. 162. 177. Թր. քեր. 2. 18. Փիլ. լին. 1. 119. 223. Պիտ. 354. 415. Իրեն. Հերձ. 14. 41. 64. 144. 226. Իրեն. ցոյցք 8. Տիմ. Կուդ 83. 270. Ներած. Պորփ. 228. 242. Յամբղ. ստոր. 413. Յամբղ. պերիար. 495,*
75. *σολομωնισμός* *ὀλιγαρχία* 134. *σολομωνισμական* *ὀλιγαρχικός* *Փիլ. ժ. րան. սակառապետութիւն Փիլ. լին. 305. Փիլ. ժ. րան.,*
76. *սեղանակապետութիւն* *ἱεροσουλία* 112. *սեղանակապետ Պիտ. 386,*
77. *սեռական* *[Հոլով] γενική [πτῶσις]* 44. 78. *Թր. քեր. 17. 18. 21. 28. Յամբղ. պերիար. 500,*
78. *դալսար* 168. *Թր. քեր. 19,*
79. *վերաբերեմ, վերաբերեմ* *ἀναφέρω* 34. 48. 58. 60. 64. 78. 179. *Թր. քեր. 10. 11. 41. Փիլ. լին. 373. Պիտ. 341. 414. 422. 457. Տիմ. Կուդ 198. 238. Յամբղ. ստոր. 448. Յամբղ. պերիար. 489,*
80. *վերծանութիւն, վերծանումն* *ἀνάγνωσις, ἀνάγνωσμα* 16. 175. 177. 1789. *Թր. քեր. 1. 2. Տիմ. Կուդ 100. 241. Յամբղ. պերիար. 488. 508,*
81. *տած* 28. *Փիլ. լին. Պիտ., անտած Պիտ. 472. Փիլ. Նիս. ρ. 46,*
82. *տաղ* *ἔπος* 32. *Թր. քեր. 2. Փիլ. լին. 245,*
83. *տառ* *στοιχεῖον* 68. 102. 104. *Թր. քեր. 4. 9. Փիլ. լին. 163. 212. 335. Պիտ. 386. Արիատ. ստոր. 404. Յամբղ. պեր. 506,*
84. *տարօրէն* *παράνομος* 173. 185. *Փիլ. Յովն. Իրեն. Հերձ. 205. Պիտ. 354. տարօրէնութիւն Փիլ. Նիս. ρ. 97. Փիլ. Սամփս. 562. Պիտ. 380. տն'ս նաև. «արտօրէն»,*
85. *տիպ, տպաւորիմ* 178. 182. *Փիլ. Լիւս. 138. Փիլ. լին., Իրեն. Հերձ. 71. Յամբղ. պերիար., 490,*
86. *տրական* *[Հոլով] δοτική [πτῶσις]* 46. 78. *Թր. քեր. 17. 28,*
87. *տրամարանեմ, տրամարան, տրամարանական* *διαλέγομαι, διάλογος, διαλεκτικός.* 24. 52. 58. 76. 88. 94. *Փիլ. Նիս. ρ. 77. Փիլ. Լիւս. 147. Տիմ. Կուդ 18. 144. Յամբղ. ստոր. 417. 426. 443. Յամբղ. պերիար. 508. 511. 513,*

88. տրամադրեմ, տրամադրութիւն ծաւթիդիւ, ծաւթիս 26. 68. 122. 138. 179. Թր. քեր. 22. Փիլ. լին. 366. 381. 401. Յամբղ. ստոր. 153.
89. փաղանունութիւն, փաղանունարար սսնանսմէ, սսնանսմազ 80. 166. Թր. քեր. 17. 19. Ներած. Պորփ. 232. Արիստ. ստոր. 359. 367. Յամբղ. ստոր. 457. Յամբղ. պերիար. 519.
90. Հոմանունութիւն. Հոմանուն. Հոմանունարար ծմանսմէ, ծմանսմազ, ծմանսմազ 36. 64. 74. 132. 166. 168. Թր. քեր. 17. 19. Փիլ. Լիս. 139. Տիմ. Կուղ 78. 105. Յամբղ. ստոր. 415. Ներած. Պորփ. 232. Յամբղ. պերիար. 498. 504. 533.
91. փաստ, փաստաւոր աւտէ, աւտիծից 36. փաստական, փաստարանական Թր. քեր. 17. 35. 36. Փիլ. լին. 262. փաստարանեմ Փիլ. Նիս. ր. 96. փաստարանութիւն Պիտ. 407.
92. փիւծ մարծ 110. Փիլ. լին. և ժ. բան..
93. Փոխադրութիւն 182. փոխադրեմ մետաւթիդիւ Պիտ. 353. 420. Տիմ. Կուղ 41. Արիստ. պերիար. 476. Յամբղ. պերիար. 498.
94. քանակութիւն քոսծից 170. 172. Թր. քեր. 32. Փիլ. լին. 246. Փիլ. Նիս. ր. 78. քանակ Արիստ. ստոր. 372 և այլն. Յամբղ. ստոր. 410.
95. քաջադպարութիւն եւսսծից 130. Փիլ. լին. և իմաստ. Պիտ. 430.
96. քաջայայտ քոծից 30. Փիլ. ժ. բան. Պիտ. 399. 437.
97. քաջապայելադոյն 184. քաջապայելուց Պիտ. 347. 504.
98. քաջարութիւն անծրաքծից 108. Փիլ. լին. և ք. Պիտ. 350. 491.
99. քատակեմ. քատակութիւն միւծում, միւցից 14. 28. 177. 180. Փիլ. լին. Տիմ. Կուղ 11. 213. 277.
100. քերդոյ, քերդական քուդից, քուդից 6. 10. 18. 24. 28. 32. 34. 72. 74. 68 և այլն. Թր. քեր. 1. 2. 4. Փիլ. Նիս. ր. 53. 73. Փիլ. Լիս. 148. Փիլ. լին. 187. 384. Փիլ. Էլ. 472. Պիտ. 359. 361. 364. Արիստ. պերիար. 478. Յամբղ. պերիար. 488.

12. Պիտոյից-Փիլոնյան երկերի վերահիշյալ ճոխ ու Հարուստ քատապաշարը, որ գործ է ածված Թեոնի գրվածքում, թողնում է առաջին Հայագրից այն տպավորութիւնը, որ այս թարգմանութիւնը ևս խմբակից է Փիլոնյան շերտի Հունարան Հնագոյն թարգմանութիւններին:

Ոչազգրաւ է այդ տեսակետից, որ ինչպէս Թրակացու քերա - կանութիւն, նույնպէս և Թեոնի թարգմանութեան մեջ՝ Հունարան

բառակազմությունը ղեկեա բախականաչափ հաստատուն չէ և նախդիրներով բարդված հունարեն բառերը հայերենում թարգմանված են երբեմն տարբեր բառերով: Օրինակ՝

1. ἀποφαίνω, ἀπόφασις թարգմանված են «ապերեկեցուցանեմ», «ապերեկութիւն» 10, 112, 182 և «բացերեկեցուցանեմ», «բացերեկութիւն» 34, 36, 38, 40 և այլն,
2. προοίμιον «առաջարան» 108, 110, «նախերգան» 54, 62, 134 և այլն,
3. παρ᾽ανομος «արտօրէն» 106 և «տարտրէն» 173, 185,
4. διαφορᾶ «դարմապանութիւն» 4 և «տարբերութիւն» 56, 146 և այլն,
5. ἀντιλογία «Թերաբանութիւն» 16, և «Հակաբանութիւն» 28, 44,
6. διαλογικὸς «խօսական» 6, իսկ διαλογος «տրամարան» 24, 58 և այլն,
7. συντίθημι «չաղադրեմ» 6 և «չարադրեմ» 30, 168, 177 և այլն:

Թեոնի բառապաշարի ու բառակազմության հետաքրքիր այս ստանձնահատկությունները, որ հալմանական նշաններ են նրա հնություն (տե՛ս «Հունարան դպրոցը» իմ ուսումնասիրության մեջ, էջ 119-122), բնավ չեն ազդեցւած ըստ իս այս թարգմանության խմբակցությունը հունարան առաջին խմբի թարգմանությունների հետ, այլ ցույց են տալիս, որ սրա ժամանակը բախական մոտ եղած պիտի լինէր Թրակացութեան, Պիտոյից դրքի և Փիլոնի ու Իրեննոսի թարգմանությունների ժամանակաշրջանին:

13. Հաջորդելով հունարան թարգմանությունների հնագույն խմբին և գտնվելով նրանց բառապաշարի և նրանց ստեղծած քերականական ու ճարտասանական տերմինաբանության ազդեցության տակ՝ Թեոնի հայերեն թարգմանությունն ունի նաև կարևոր առանձնահատկությունները, որոնք բնորոշ են հունարան երկրորդ խմբի վերոհիշյալ թարգմանությունների համար («Հունարան դպրոցը», էջ 125-136):

Ուշադրության արժանի են այս տեսակետից Թեոնի թարգմանության այն հունարան կամ հաղվադեպ բառերը, որոնք անձանտթ լինելով ոսկեդարյան տնտեսված մատենագրության և, հավանորեն, նաև Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի թարգմանություններին՝ առաջին անգամ կազմված ու գործածված պիտի լինեն

Հենց այս երկրորդ խմբի թարգմանությունների ժամանակաշրջանում: Այդպիսի բառեր են, օրինակ՝

1. արտունություն *ἐξοχή* 34. Արիստ. ստոր., 373. ՄՀՄ. Դասթի. 154 և այլն.
2. բացորոշեալ *ἄφωρισμένος* 166. բացորոշեմ, բացորոշություն Տիմ. Կուղ 11. Ներած. Պորփ. 228. 239. Արիստ. ստոր. 368. 385. Յամբղ. ստոր. 440. Յամբղ. պերիար. 523,
3. նախերգան *προοίμιον* 54. 62. 134. 146. 179. 183. Տիմ. Կուղ 48. 283. Յամբղ. ստոր. 448. և այլն. *προοίμιον* բառը, որը կաղնված է *προ* = «նախ» և *οἶμος* = «չափ» բառերից, հունարան առաջին խմբին պատկանող Պիտոցից գրքում (ԼՋ 399, 413, 445, 551) թարգմանված է միանգամայն ճիշտ «նախաշափղ», իսկ երկրորդ խմբի թարգմանություններում *οἶμος* «չափղ» շփոթված է *οἶμη* «երկղ» բառի հետ և *προοίμιον* բառը թարգմանված է սխալ «նախերգան» (տե՛ս Ն. Աղոնց, Արտեստ Դիոնիսեայ քերականի, ԼՋ CLX-CXC, Հմմտ. «Հունարան զարդեր», ԼՋ 132-133),
4. ներածեմ *εἰσάγω* 6. ներածեմ, ներածություն Ներած. Պորփ. 227. Տիմ. Կուղ 94 և այլն,
5. ներընդունիմ *ἐνδεχομαι* 88. 92. 94. ներընդունիմ, ներընդունական Ներած. Պորփ. 239. Արիստ. պեր. 467. 478 և այլն. Յամբղ. պեր. 521 և այլն,
6. ներհակ, ներհական *ἐναντιος* 50. 62. 66. 78. 112. 114. 136. 140. 148. 150. 152. 154. 158. 162. 164. 166. 173. 174. Տիմ. Կուղ 160. Արիստ. ստոր. 368. Յամբղ. ստոր. 413. 416. 417. Արիստ. պերիար. 466. 475: Հունարան առաջին խմբի երկերը *ἐναντιος* բառը թարգմանել են «ընդդիմակ»,
7. պարարանում *περιαιρέω* 10. Արիստ. ստոր. 381,
8. ստորասեմ *καταφάσχω* 94. ստորասեմ, ստորաստիժիւն, ստորասական և այլն Արիստ. ստոր. 362. 399. Յամբղ. ստոր. 431 և այլն. Արիստ. պերիար. 461 և այլն. Յամբղ. պերիար. 500. 512 և այլն,
9. տարրերեմ, տարրերություն *διαφέρω*, *διαφορα* 34. 36. 56. 90. 108. 118. 146. 148. 170. Տիմ. Կուղ 262. Արիստ. ստոր. 359. 367. Յամբղ. ստոր. 413. Արիստ. պերիար. 471. Յամբղ. պեր. 496 և այլն: Առաջին խմբի երկերը նույն հունարան բառերը թարգմանում են «զարմաղանություն», «զանաղան» և այլն,
10. հակասեմ 185. հակասություն, հակասարար Արիստ. պերիար. 472. Յամբղ. պերիար. 511, 540:

14. Քերականական իր առանձնահատկություններով ևս Թեոնի թարգմանությունը հարում է հունարան թարգմանությունների երկրորդ խմբին, և ինչպես կոտեսենք, մոտ է առանձնապես Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության:

Հունարան դպրոցի մասին իմ վերոհիշյալ աշխատության մեջ ևս մատնացույց էի արել (տե՛ս «Հունարան դպրոցը», էջ 130), որ հունարան թարգմանությունների առաջին (Թրակացու քերականության մեջ)¹ և երկրորդ խմբերում հունարեն **ἐν** նախդիրը թարգմանված է ըն, ն, օրինակ՝

ըն բաղդատութեան Թր. քեր. 15. ներկինս Տիմ. Կուղ 48. նրմեղ Տիմ. Կուղ 54. 60. ննթակայում Ներ. Պորփ. 239. ըն մարմնի Արիստ. ստոր. 360. 363. ըն գոյացութեան, ըն քանակի Յամբղ. ստոր. 410. ըն ճարտասանութեան Արիստ. պերիար. 465. ըն շարաբանութիւնսն Յամբղ. պերիար. 487 և այլն:

Արդ՝ նույն այս նախդիրը գործածվել է նաև Թեոնի թարգմանության հետեյալ հատվածներում՝

1. էջ 4 – «և ևս յոյս յանձին եղևալ պիտառոցել նասելն յօժարեցելոց»,
2. էջ 14 – «առանց սոցա ըն եղծման ևս ստեղծման»,
3. էջ 78 – «ղեղրայր սպանեալ զԲրուտիտոս նընթրոջ»:

Ուշագրավ է դարձյալ, որ նույն այս ն կամ ըն նախդիրը, որ Թրակացու քերականության մեջ¹ գործածված է հաճախ հունարեն **ἐκ** և **ἀπὸ** նախդիրների նշանակությամբ՝ մի անգամ նաև Թեոնի թարգմանության մեջ համապատասխանում է հունարեն **ἀπὸ** նախդիրին, տե՛ս էջ 14 – «**ἐναρσασγελէն և պատմութենէն**» = **ἀπὸ τοῦ μῦθου καὶ τῆς διηγήσεως** (երկրորդ խմբի թարգմանություններից Պորփ. Ներած. ևս ունի մի անգամ «ներկոցունց» էջ 230 և Արիստ. ստոր. ունի նույնպես մի անգամ «նորոց», էջ 383):

15. Թեոնի թարգմանության ժամանակը որոշելու համար մեծ կարևորություն ունեն, մանավանդ, նրա այն քերականական առանձնահատկությունները, որոնք համաձայնաբեր են, որ այս թարգմանությունը սերտ առնչություն ունի, գլխա-

¹ Տե՛ս Ն. Աղոնց, Արտիստ Դյոնիսևայ քերականի, էջ 9, 16, 18, 19 և այլն. հմտ. «Յունարան դպրոցը», էջ 152:

վորապետ, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանութեան հետ:

ա. Այդ տեսակետից ուշադրութեան արժանի է, ամենից առաջ, սեռական հոյովի վերջավորութեան ը տառը, որը գործ է ածված ո՛չ միայն «Ներածութեան» ընագրում, ինչպես մատնանիչ էր արված իմ «Հունարան դպրոցը» ուսումնասիրութեան մեջ (էջ 187-188), այլ նաև այս թարգմանութեան հետևյալ հատվածներում.

1. Էջ 46 - «Խստկրատու ճարտասանի զքաջարոյսս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասացելոյր զոլ ճառեցեալն յիշատակի եհաս»,

2. Էջ 46 - «Երկաւորեկի վողաՀարի բմբունեցելոյ ի շնութեան և դանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի եհաս»,

3. Էջ 46 - «Լակոնացոյ Հարցելոյր ուրումն զնա, ո՞ւր դահման երկրին ունին Լակեզեմոնացիքն, և ցուցեալ զնիզակն, գործեցեալն յիշատակի եհաս»:

բ. Նույն է՛՛՛ նախդիրը, որ Թրակացու քերականութեան, Պորփյուրի «Ներածութեան» մեջ և Յամբոլիկյան խմբի երկերում թարգմանված է նաև ներ², ունի համապատասխան թարգմանությունը նաև Թեոնի ճարտասանական գրվածքը. օրինակ՝

ներ ամենեւին 54. ներ առասպելսն. ներ լյաղագս) առասպելացն 84. ներ լինելութեանցն 179. ներ յաղագս դասու 158. ներ յաղագս պատմութեան 64. ներ յաղագս պիտիցն 58. ի ներ պիտոջն 44:

Խիստ ուշագրավ է, բացի այդ, որ «ներում» նախդիրն ունի ո՛չ միայն Պորփյուրի «Ներածութեան»-ը, ինչպես մատնանշված էր «Հունարան դպրոցը» իմ աշխատութեան մեջ (էջ 188-189), այլ և Թեոնի թարգմանությունը, այսպես՝

ներում յաղագս գերծանութեան 179. ներում յաղագս պսակին 184. ներում որ բատ Բտեսսիփոնտայն 184 («ներում բարւոյն» ունի Արիստ. պերիար., էջ 486):

գ. Թեոնի թարգմանությունը հատուկ են նաև այն արվեստական հունարանությունները և քերականական ուրույն ձևերը, որոնք սովորական են Պիտոյից-Փիլոնյան և Յամբոլիկյան խմբերի թարգմանություններում. օրինակ՝

¹ Տես Թրակ. քեր., 2. 32; Ներած. Պորփ. 233; Արիստ. ստոր. 362; Արիստ. պերիար. 461, 462 և այլն:

1. ըստմասինքն τὰ κατὰ μέρος 62. ըստմասնեայքն Ներած. Պորփ. 233. ըստմասինցն Ներած. Պորփ. 234,

2. ի վախճանէցն 66. ի վախճանիցն 86. ի վախճանիսն 84. 86. Հմմտ. ի նոցանէց, զըստմասնէց Ներած. Պորփ. 240. ըստ բոլորէցն Արիստ. պերիար. 466. 469. դյաջմէցն Տիմ. Կուդ 230.

3. յառաջնմէն ἐκ τῆς πρώτης 20. Փիլ. լինել 120.

4. պիտառողկ սυλλήφθησεσθαι 4. Հմմտ. յարառողին Թր. քեր. 36. Ներած. Պորփ. 238. յարառողեայ Թր. քեր. 15. 37:

Լեզվական և քերականական վերոհիշյալ բոլոր դիտողութուններում իրենց ամբողջությամբ, թվում է ինձ, որ Թեոնի թարգմանության ժամանակը որոշվում են Հունարան Երկրորդ խմբի թարգմանությունների ժամանակաշրջանում՝ VI դարի Երկրորդ կեսում: Ինչպես տեսնում ենք, այս թարգմանությունը քերականական մի քանի բնորոշ իր առանձնահատկություններով հարում է, գլխավորապես, Պորփյուրի «Ներածութեան» թարգմանության: Ավելի քան հալանական է, բացի այդ, որ նրա ժամանակը բավական մոտ եղած պիտի լիներ Թրակացու քերականության և Պիտոյից-Փիլոնյան թարգմանությունների ժամանակաշրջանին, որը պետք է, հավանորեն, ընդունել VI դարի առաջին կեսի սահմաններում (Հմմտ. «Հունարան դպրոցը», էջ 235-236):

16. Թեոնի թարգմանիչը ծանոթ է եղել, ինչպես ասացինք, քերականական այն հատուկ հունարան բառապաշարին, որի մեծագույն մասը կազմված է եղել, ըստ երևույթին, Թրակացու քերականության թարգմանության ժամանակ:

Նիկ. Ադոնցն իր «Արուեստ Դիոնիսեայ քերականի» աշխատության մեջ (էջ CLXX) մատնացույց էր արել, որ փաղանուն կամ բաղմանուն գաղափարի բացատրության Թրակացու հատվածը՝ հունարեն ἀορ, ξίφος, μάχαιρα, σπάθη, φάσγανον բառերը՝ թե՛ Թրակացու քերականության (էջ 19) և թե՛ Էլիասին վերագրված Արիստոտելի Ստորոգութեանց մեկնության մեջ (էջ 51 և 55) թարգմանված են «խաղ, դալապը, մարտացու, սուսեր, նրան»: Միևնույն բացատրությունը, ինչպես մատնանշված էր «Հունարան դպրոցը» իմ ուսումնասիրության մեջ (էջ 179-180), հայտնի է եղել Թրակացու քերականության թարգմանությունից ո՛չ միայն Էլիասի մեկնության, այլ և Արիստոտելի «Յաղագս մեկնութեան» գրոց թարգմանիչների:

Հետաքրքրական է այժմ, որ ընդհանուր ընդունված նույն այդ բացատրությունը և Թրակացու քերականությունը թարգմանչի գործածած Հազվագյուտ ու օտարոտի «ղալալը» բառը մեջ է բերված նաև Թեոնի Հետեյալ Հատվածում՝

էջ 180 – «Առ բաղմանունություն՝ յորժամ ընդդէմ այնր նշանակեալ լինի մի իցէ (⁹) և անուանք բաղումք, որդան սուսեր, զալալը»:

Ինչպես այս, նույնպես և տերմինարանական վերոհիշյալ բաղմաթիվ նմանությունները՝ ուշագրավ ու հավանական նշաններ են ըստ իս, որ «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» թարգմանությունն վրա լեզվական մեծ ազդեցություն է ունեցել Հատկապես Թրակացու քերականության թարգմանությունը:

17. «Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» դրվածքը, որը թարգմանված է Պիտոյից գրքից Հստո՝ թիվ ունի սրա Հստ Հունարան բառապաշարի և, գլխավորապես, տերմինարանության որոշ նույնություն, սակայն՝ լինելով Հունարան երկրորդ շերտի թարգմանություն՝ ունի նաև լեզվական բնորոշ տարրերություններ, որոնք պարզ նկատելի են, մանավանդ, Հունարեն համանման հատվածների թարգմանություններում:

Նման ու համապատասխան այդպիսի հատվածներ են, օրինակ, Հետեյաները.

1. Թեոն, էջ 32՝

«Պէտք են համառօտ և արագ բացերևութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ դէմս կամ համեմատեալ դիմաց».

Χρεῖα ἐστὶ σύντομος ἀποφασίς ἢ πρᾶξις μετ' εὐστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὠρισμένον πρόσωπον ἢ ἀναλογοῦν προσώπῳ.

Հմմտ. Պիտոյից գիրք, էջ 341՝

«Պէտք են բացայիշատակք համառօտ քաջադիպութեամբ ի դէմս ինչ վերաբերեալ».

2. Թեոն, էջ 33-34՝

«Թէսանով Պիւթագորեան Հարցեալ յունեմէ՝ քանօրեակի՞ն յառնէ՝ մաքուր ի թեամոփորոնն իջանէ. ասաց՝ յիւրմէն և նոյնժամայն, յօտարէն և կրբէք ոչ».

Θεανῶ ἢ Πυθαγορικῇ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος

προσταία γυνή ἀπ' ἀνδρὸς καθαρὰ εἰς τὸ θεσμοφορεῖον
κᾶτεισιν. εἶπεν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου παραχρήμα, ἀπὸ δὲ τοῦ
ἀλλοτρίου οὐδέποτε.

Հմմտ. Պիտոյից գիրք, էջ 352՝

«զթէանով ոմն Պիթագորական եհարց, եթէ յետ քանի՞
աւուր կնոջ առ այր մերձաւորութեան արժան է մտանել ի
տէրունիսն: Եւ նա ասէ. յիւրմէն՝ նոյնօրին, յօտարէն՝ և ոչ
րնաւ երբէք»¹.

3. Թեոն, էջ 38՝

«Դիողենէս Ծնական տեսանելով մանուկ զի ուտէր թան՝
զմանկալարժն մական եհար».

Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν ὀψοφάγον παῖδα
τὸν παιδαγωγὸν τῇ βακτηρίᾳ ἐπαισε.

Հմմտ. Պիտոյից գիրք, էջ 322՝

«Դիողենէս տեսնալ զմանուկ ստամբակ. զմանկածուն
զաւագանաւ եհար».

4. Թեոն, էջ 116՝

«Արտասանութիւն է բան պարունական յայտնապէս ի
դուրս ածելով զաղղեցեալն».

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιγηματικὸς ἐναργῶς ὕπ'
ὄψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

Հմմտ. Պիտոյից գիրք, էջ 529՝

«Արտասանութիւն է բան պատմական ի դէմս ածելով
երևելապէս զայտնեալն».

5. Թեոն, էջ 116՝

«Եւ զիմաց, իբր թէ Հոմերական. -

«բողորականութիւն զթիկամբք և աջնայտ, զանգրահեր».

Προσώπων μὲν οὖν οἷον τὸ Ὀμηρικόν γυρὸς ἔην ὤμοις,
μελανόχροος, σὺλοκάρηνος.

Հմմտ. Պիտոյից գիրք, էջ 529՝

«Զդէմս, որպէս Հոմերոս՝ զՈղիւսևս,

Հըզնի էր թիկամբք՝ սևաւոյն, զանգրահեր»:

¹ Այս հատվածի լեզվական տարրերով յունները Թեոնի համապատասխան հատվածից նկատել է Ն. Ակինյանը վերոհիշյալ իր հոդվածում (տե՛ս «Հանդ. ամս.», 1934, էջ 207-208):

Համապատասխան այս հատվածներում միևնույն հունարեն բառերը թարգմանված են, ինչպես տեսնում ենք, տարբեր կերպով:

- ա. Հունարեն *εὐστοχία* բառը Թեոնի հատվածում թարգմանված է «Հանդիպողութիւն», իսկ Պիտոյից գրքի հատվածում՝ «քաջադիպութիւն» (տե՛ս վերև վկ. 1),
- բ. Հունարեն, *θεσμοφορεῖον* որ Դեմետրիյի տաճարի անունն էր, Թեոնի հատվածում թարգմանված է «Թեմամոփորոն», իսկ Պիտոյից գրքում՝ «տէրունիք» (տե՛ս վկ. 2),
- գ. Հուն. *παιδαγωγός* Թեոնի մեջ՝ «մանկավարժ», Պիտ. «մանկածու» (վկ. 3),
- դ. Հուն. *βακτηρία* - Թեոնի մեջ՝ «մակ» (= «մական»), Պիտ. «գառաղան» (վկ. 3),
- ե. Հուն. *ἐναργῶς* - Թեոնի մեջ՝ «յայտնապէս», Պիտ. «երևելապէս» (վկ. 4),
- զ. Հուն. *τὸ δηλοῦμενον* - Թեոնի մեջ՝ «գաղղեցեալն», Պիտ. «դայտնեալն» (վկ. 4),
- է. Հուն. *γυρδός* - Թեոնի մեջ՝ «բոլորակութիւն», Պիտ. «Հըդնի» (վկ. 5),
- ը. Հուն. *μελανόχροος* - Թեոնի մեջ՝ «աջմայտ», Պիտ. «սևագոյն» (վկ. 5):

Այս տարբերութիւնները, որ չեն կարող պատահական համարվել, ապացուցանում են ըստ իս, որ այդ թարգմանութիւններից ո՛չ միայն միևնույն թարգմանչի գործ չեն, այլ պատկանում են, ինչպես վերև տեսանք, թարգմանչական հունարան տարբեր խմբերի:

18. Թեոնի ճարտասանական երկը հայոց մատենագրութեան մեջ հիշատակված է, որքան ինձ հայտնի է, Համամ Արեւելցու (IX դար) քերականութեան մեկնութեան և Գրիգոր Մագիստրոսի (XI դար) թղթերից մեկի հետեյալ հատվածներում.

- ա. «Համամ Արեւելցոյ Մեկնութիւն քերականին», տե՛ս **Ն. Աղոնց**, Արուեստ Դիոնիսեայ, էջ 269՝
«Եւ թէ ընդէր յիսուն եղ զքանակութիւն սորին թուոց. զի իմաստասիրացն բանք և պրակք սահմանեալն ևւ չափեալն

գեղեցիկ թուին, որպէս քառեակն և ութնեակն Պիթա-
ղորականացն և Պղատոնականացն վեցեակն և զերկեակն ի
բազմաուորականսն առնելով և Թէոփնականացն երկից
Խոթնեակն գրուի ճարտասանութեան են»,

բ. Նոյնը, էջ 280՝

«Պարզն Հոմերոսեան է և ջողամանքն Արիստոտելեանց և
ամանականքն Թէոփնականաց և սահմանականքն Պիթագո-
րեանց և գեղեցկարանքն Պղատոնի են»,

գ. Գրիգոր Մազիստրոսի թղթերը, Հրտ. Կ. Կոստանյանցի, Աղէք-
սանդրապօլ 1910, էջ 97-98 («Առ Գաղիկ որդի Արտաշ
յաղագս գիտնական կրօնաւորին Գրիգորի Հնձացոյ»)՝

«Զի տեսանեմք զքեզ ի Հոմերական տաղսն վերտառեալ
չափարեւական և ոտանաւորս Հագներգական կարկա-
տեալ. զի և դա յայնոսիկ յարդարեալ, զի Թէոփնեայն¹ ար-
հեստն հռետորական յորդորեալ շարժել զքեզ մակտառեսցէ
զօրէն Արիստոտէլի, որ առ Աղէքսանդրոս կամ զՓերեքլէս
յԱրգացի ապարանսն և զՊղատոն ի Սիկվիա, թողում
զՀոմերոսին, որ առ Արիստոտէս աստուածաբանական հան-
դէս և առ Արամազդ, որ զՈլոմպիոս զրէ շարժիլ ի խիպսել
զիւցազանն և յակնարկել յօնիցն»:

Այս վկայութիւններէից երրորդում «արհեստն հռետորական»
երկը պարզապէս Թեոնի «Յաղագս ճարտասանական կրթու-
թեանց» զրկածքն է, որի հայերէն թարգմանութեանը ծանոթ է
եղել Գրիգոր Մազիստրոսը: Նրա թղթերում կան հատվածներ,
որոնց աղբյուրը պետք է եղած լինի Հենց Թեոնի հայերէն
թարգմանութիւնը: Այս վերջինից է առնված, օրինակ, իր նա-
մակներից մեկում հետեյալ հատվածը.

«Գրիգոր Մազիստրոսի թղթերը», էջ 5 («Առ տէր Պետրոս»)՝

«Սովրատէս մեռանի սակս համբակացն գիտողութեան և
ի կատական Հեգնարանութիւնսն՝ Անիրա², ասեն, մեռա-
նիս. պատասխանեալ՝ Կամիք, զի յիրաւի».

Հմմտ., Թեոն, էջ 40՝

«Սովրատէս իմաստասէր Ապոլլոդորայ յաշակերտաց
ուրումն նմա ասացեալ՝ Անիրա մահ հատին ի վերայ քո

¹ Տպագրված է «Թոփնեան», սակայն Կոստանյանցի օգտագործած ձեռա-
գիրները (տե՛ս էջ 265), ինչպէս մատնանշել է Ալիեյանը («Հանդ. ամս.», 1934, էջ
204), ունեցել են նաև «զԹիփոփնեան» բնթերցվածք:

Աթենացիքն, ընդդէմ ծիծաղեալ ասէ՝ Եւ դու կամելիր թէ յիրաւի»»:

Կարեւոր է առանձնապէս Համամ Արեւելցոց վերե մեջ բերված առաջին վկայութիւնը, որի մեջ մատնանշված է, որ «Թէոփնականացն երկից Եօթնեակն զյուս ճարտասանութեան»։ Եվ իրավի, Թեոնի ճարտասանական երկի Հայերեն թարգմանութիւնն ունի՝ եթէ չհաշվենք առաջարանը և «յաղագս մանկանց վարժման» ներածականը՝ բուն ճարտասանութեան վերաբերյալ ընդամենը տասն և չորս զլուխ, այսինքն՝ «Երկից Եօթնեակն»։ Համամ Արեւելցուն Հայտնի չէ Եղեկ, բայց Երեսոյթին, Թեոնի թարգմանութեան «յաղագս Հակաճառութեան» 15-րդ զլուխը, որը պակասում է Երեւանի N 870 ձեռագրում, սակայն ծանոթ է Եղեկ, ինչպէս վերե Ենթադրեցինք, էջմիածնի 1223 թվականի N 2093 ձեռագրում պահպանված ճարտասանական Համառոտագրութեան Հեղինակին:

19. Թեոնի Նախակրթութեանց նորագոյտ այս թարգմանութեան Հրատարակութեամբ պարզվում է այժմ, որ Մովսէս Խորենացին օգտված է Եղեկ իր Պատմութեան մեջ ո՛չ թէ Թեոնի Հունարեն բնագրից, ինչպէս այդ ենթադրել էր գերմանական գիտնական Ադոլֆ Բաումգարտները¹, այլ Հայերեն թարգմանութիւնից:

Բաումգարտների մատնանշած Համալատասխան Հատվածները մեջ ենք բերում, զնկով միմյանց Հետեից Խորենացու Պատմութեան և Թեոնի Հայերեն թարգմանութեան բնագիրները.

ա. «Մովսիսի Խորենացուց Պատմութիւն Հայոց», Տփղիս, 1913, II, Բ, էջ 104՝

«Եւ Արշակ տիրէ երրորդ մասին աշխարհիս, որպէս յիրականացն պատմութեանց Հերոդոտեայ է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ զբոլոր երկիրս յերկս մասունս, և կոչել զոմն Եւրոպէ, և զոմն Լիբիէ, և զոմն Ասիայ, որում և տիրեաց Արշակ».

Հմմտ., Թեոն, էջ 20՝

«Եւ յիրականացն պատմութեանց են ինչ, զորս և ի Հերոդոտայ առնուլ, որպէս զայն որ ի չորրորդէն յաղագս

¹ Sh'u Adolf Baumgartner, Ueber das Buch «die Chrie», Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. 40, Leipzig, 1886, էջ 513-514:

բաժանելոյն զըրոյր երկիր յերիա մասունս և կոչել զոմն
Եւրոպէ, և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա»¹.

բ. Խորենացի, III, ԺԹ, Էջ 278՝

«քաջ և արի երևեալ [Արշակ] քան զԱքիլլեւս, իսկ արդեամբք
Թերսիտեայ նմանեալ կաղի և սրազլխոյ».

Հմմտ., Թեոն, Էջ 116՝

Եւ պաղաղս Թերսիտեայն. -

«Լեպեչտի Էր և սրազլուխ և կաղ
ի միոջն ոտանէ»².

գ. Խորենացի, I, Ը, Էջ 28-29՝

«Եւ քաղաք Թագաւորութեան տայ նմա [Վաղարշակայ]
զՄծրին, և սահմանս հատանէ նմա զմասն ինչ յարեմտեայ
Ասորոց և զՊաղեստին և զԱսիա և զամենայն Միջերկ-
րեայս և զԹևտալլա, ի ծովէն Պոնտոսի մինչև ի տեղին՝ ուր
կաւկաս յարեմտեանն յանգի ի ծով, և զԱտրպատական. «և
այլ որչափ միտք քո և լաջութիւն հասանիցեն. զի սահմանք
քաջաց, ասէ, զէնն իւրեանց, որքան հատանէ՝ այնքան
ունի».

Հմմտ., Թեոն, Էջ 40՝

«Եւ ևս Լակոնացի այր հարցեալ զնա՝ ո՞ւր զսահմանս
երկրին ունին Լակեդեմոնացիքն՝ Եջոյց զնիդակն».

նույնն ունի նաև Պիտոյից զիրքը, Էջ 350՝

«ԶԼակոնացի ոմն հարցեալ, թէ ո՞ւր սահմանք Սպարտայ.
և նորա զնիդակն ցցեալ ասէ, Յայսմ վայրի».

Խորենացու աղբյուրը մեջ բերված երկրորդ և երրորդ
հատվածների նկատմամբ կարող է, ինչպես տեսնում ենք, վիճելի
լինել, որովհետև Խորենացին կարող էր օգտված լինել, իրապես,
ո՛չ թե Թեոնից, այլ Նոննոսից և Պիտոյից զրքից: Միանգամայն

¹ Տե՛ս նաև Պրոկոպիոս (De bello Goth., IV. 6)՝

«Արդ՝ Հերոդոտոս Հալիկարնացին իր պատմությանց չորրորդ գրքում ասում
է, որ ամբողջ երկիրը մեկ է և բաժանվում է երեք մասի, որոնք անվանվում են
Լիբիա, Ասիա և Եվրոպա»:

² Հակոբակ Ա. Բաղմզարտնների ննթաղրության Գր. Սալաթյանցը
(«Армянские Аршакиды в «Истории Армении» Моисея Хоренского», Москва, 1903,
էջ 238) Խորենացու Պատմության աղբյուր է համարում Թերսիտեսի վերաբերյալ
Նոննոսի հետևյալ հատվածը՝ «Հոմերոս ի ներքս մոծանէ պայր ոմն Թերսիտէս,
որ էր կաղ, և խեղ աչաք, կորովի և լեղեշտի, իբրև սրազլուխ, և յատաջախաս»
տե՛ս «Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz», Marburg, 1903, էջ 72):

անտարակուսելի է սակայն, որ վերահիշյալ առաջին հատվածը քաղված է Թևոնի հայերեն թարգմանությունից: Գր. Խալաթյանցի կարծիքը (տե՛ս «Армянские Аршакиды» էջ 16), որ այդ հատվածը Խորենացին վերցրել է Պրոկոպոսից (*De bello Goth.*, IV, 6), ավելի քան անհավանական է, որովհետև այս վերջինի վկայությունը ղգալի տարբերություններ ունի Խորենացու հատվածից, որը գրելի՞ն բառ առ բառ համապատասխանում է Թևոնի հայերեն թարգմանության վերևի մեջբերումին:

20. Խորենացին հետևող է, ինչպես հայտնի է, պատմագրության հոետորական ուղղության և նրա Պատմության որոշ մասերը, գլխավորապես, ներբողները, պարսավները և նամակները գրված են Պիտոյից գրքի կանոններով (Հմմտ. Մ. Աբեղյան, Հայ ժողովրդական առասպելները, Վաղարշապատ, 1901, էջ 429-433): Հոետորական արվեստի հիմնական ձևերից, որից նա մեծ չափով օգտված է եղել, Պիտոյից գիրքն է, անշուշտ, որն IX դարում վերստին խմբագրել ու վերամշակել էր Հենց ինքը Խորենացին (տե՛ս «Խորենացու առեղծուածի լուծումը» իմ ուսումնասիրության մեջ՝ էջ 158-172):

Բացի Պիտոյից գրքից Խորենացին, ինչպես պարզվում է այժմ, ունեցել է իր ձեռքի տակ նաև Թևոնի հայերեն թարգմանությունը, որի ճարտասանական ցուցումները ևս առաջնորդող ուղեցույցներ են եղել հոետորական ուղղությանը գրված նրա պատմության: Օրինակ՝ Խորենացին իր Պատմության մեջ հաճախ շեշտում է կամ ակնարկում, որ պատմագրության ու պատմական փաստերի ու նկարագրությունների գլխավոր արժանիքներն են նրանց «հաւաստիութիւն»-ը, «համառօտութիւն»-ը և «հաւանութիւն»-ը:

Ուշադրության արժանի են այդ տեսակետից «Հայոց պատմութեան» հետևյալ վկայությունները.

ա. Խորենացի, I, Ա, էջ 7 (Տիգլա, 1913):՝

«Իսկ զՀայաստաննայցս նախարարութիւնս, զամենեցուն զուստն և զգիարդն յայտնելով համառօտ և հաւաստի, որպէս ի յունականս ոմանս կայ ի պատմութիւնս»,

բ. Նույնը, I, Ե, էջ 17՝

«Զորոց մեք սկսեալ ճառեսցուք՝ որքան է կարողութիւն, որպէս գտաք զհաւաստին ի Հնոց պատմութեանց, մերով մասամբ ամենեկին անսուտ»,

գ. Նույնը, I, Զ, էջ 22՝

«Ձհառաստի՛ն որչափ կարացեալ ի բաղձաքն ընտրեալ բանից՝ կարգեցար զծնունդս երից որդւոցն Նոյի ցԱբրահամ և ցՆինոս և ցԱբրամ».

դ. Նույնը, I, ԼԲ, Էջ 87՝

«Երկուք այսորիկ են, որք աշխատութիւն տաղնապաւ մեզ ի վերայ ի քումմէդ հասուցանեն հարցասիրութենէ - համառօտասիրութիւն, արագարանութիւն. և այսորիկ՝ պերճք և պայծառք, պղատոնականք իբր եղանկ բանք. հեռի ի ստութենէ, և լի որ ինչ ընդդէմ ստութեան».

և. Նույնը, II, ԺԳ, Էջ 126՝

«Արդ՝ ես հաւատարմութեան արժանի համարիմ զայսոսիկ պատմութիւնս».

Հմմտ., նաև I, Ե, Էջ 20. Զ, Էջ 24. ԻԲ, Էջ 68. ԼԱ, Էջ 85. II, Է, Էջ 109. ԾԹ, Էջ 188. ԿԴ, Էջ 198. ԿԸ, Էջ 205. Հ, Էջ 207. ԶԲ, Էջ 224, և այլն և այլն:

Արդ՝ պատմութեան նույն «առաքինութիւնները» մատնանշված են նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութեան հետևյալ հատվածում.

Թեոն, Էջ 70՝

«Եւ առաքինութիւնք պատմութեան երեք՝ հաւաստութիւն, համառօտութիւն, հաւանութիւն»:

Մեր այս թոուցիկ և հարևանցի իսկ զխտոյութիւններից զժվար չէ իս հետեցնել, որ Խորենացին բացի Պիտոյից զբքից օգտվել է նաև Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնից:

21. Մի քանի խոսք հրատարակութեան արտաքին հանդամանքների մասին:

Թեոնի հայերեն թարգմանութիւնը՝ հասած լինելով մեզ միայն մի, նոր ժամանակի ձեռագրով՝ պարունակում է, բնականաբար, աղափաղութիւններ: Մեր հրատարակած բնագրում պարզ ու ակնբեր աղափաղութիւններն ուղղված են հունարեն բնագրի օգնութեամբ, որն ամբողջութեամբ տալիս է հայերեն բնագրի դեմ: Երկու բնագրի համեմատութիւնից պարզ երևում է, որ հայերենը՝ թարգմանված լինելով առ առափէյն VI դարի հունարեն ձեռագրից՝ առաջնակարգ նշանակութիւն է ունենալու Թեոնի նախնական հունարեն բնագրի վերականգնման համար: Հայերենը ըստական հաճախ ուղղապարհում և փոփոխում է այժմյան հունարեն հրատարակութիւնների սխալ ու աղճատված ընթերցվածները:

Թեոնի նորագյուտ թարգմանությունը պահպանված է, ինչպես ասացել ենք, Խորհրդային Հայաստանի Պետական կենտրոնական թանգարանի N 870 ձեռագրում, որի նկարագրությունն անհրաժեշտ է մեջ բերել մանրամասնորեն:

Ձեռ. N 870 Պետական թանգարանի

Թուղթք՝ 321. Մեծություն՝ 16 Ռ11: — Տողք՝ 25: — Գիր՝ նոտրգիր և բոլորգիր: — Նյութ՝ ողորկ Հաստ թուղթ: — Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ, կաղմի վրա կապիչների հետքեր: — Հանգամանք՝ միջակ: — Թվական՝ չունի, բայտ Ն. Ակլմյանի «գրված ժէ դարուն» («Հանդ. ամս.», 1934, էջ 197): — Գրիչ՝ Միքայել և Պողոս դպիր:

Բովանդակություն.

1. «Սահմանք իմաստասիրութեան» (էջ 1ա-94ա):

Սկիզբն է (էջ 1ա). «Որք միանգամ իմաստութեան տենչան բանից և առ ի նմանէն հեշտութեան ծայրիս միայն մատին Հանդիսին [ի] ճաշակեալք, ամենայն կենցաղական հոգոց բարեաւ մնալ ասացեալք, ողջախոհ իմն մոլութեամբ առ սյսոսիկ վարեալք բերին»:

Վերջ (94ա). «Արդ՝ զգիտնական դօրութիւնան զարդարէ ի ձեռն տեսականին, իսկ զկենդանականն ի ձեռն գործնականին, որպէս զի մի դսուտ զիտութիւն ի կարծեաց ընկալցուք և մի՛ չար ինչ գործեացուք»:

«Դաւթի մեծի և անյաղթ փլիխտօիայի ընդդէմ չորից առարկութեանցն Պրոհոնի իմաստակի և սահմանք և տրամաստութիւն իմաստութեան մինչև ցայս վայր»:

2. էջ 94ա-95ա. «Ամենայն չար տանջիլի, ոչ ոք տանջեալ անապական, ոչ ոք ապականացու անեղ. է չար ապականացու. չար ուրեմն ոչ է անեղ» են:

Վերջ (95ա). «Եւ ընդ բամբասանօք է սատանայ, ասլա ուրեմն՝ ոչ է անեղ»:

«[Այս գծուծք Հանդիսադիր խըմբից առաջնոյն տառից տրամախոհ իմաստասէր մակացու արանց ներբողեալ ի Դաւթի, Եռամեծէ կնիթաղրեցաւ»:

3. Էջ 99ր - 99ա. Տաղ նվիրված Դավիթ Անհաղթ փրկափայլին: Տաղի քառյակների կարմիր գրված սկզբնատառերը մատնացույց են անում Հեղինակի անունը՝ «Մովսեսի աշակերտի Գևորգայ վարդապետի տաղս կոչի»:

Սկիզբն է (էջ 96ր).

«Մեծ Հրուստորն Հայոց ազգի,
Որոյ Անյաղթ անուն կոչի,
Յարեկեանն գաւառի,
Պալհաւունեան ազգատոհմի»:

Վերջ (էջ 99ա).

«Ի յանգուածի մեր այս րանի
ԶԼեկելի անձն խճ դատեցի (°)»,
Պատճառ բարի բազմաց թողի,
Փառքըդ Փրկչին անլըռելի»:

4. Էջ 100ս-206ր. «Առաքելի Եռամեծի և քաջ Հոռտորի և յանյաղթ փրկափայլի, աշակերտի երեց Երանելոյն Գրիգորի տիեզերալոյս վարդապետի՝ արարեալ ըսն խրատականս, ոգեչափս և Հանճարս իմաստայեղս ի մեկնութիւն Սահմանաց գրոց ի յեղց մաղթանաց ոմանց բանասիրաց՝ Լորարց Հարազատաց նորին աշակերտացն»:

Սկիզբն է (էջ 100ա.) «քանի նշանակութիւն ցուցանէ. լծ. այսինքն՝ Ժ. յատկութեամբ զանազանի. նախ թէ՛ զինչ է սահման ըստ անուանն, Երկրորդ՝ զինչ է ըստ իրին» ևն:

Վերջ (էջ 206ր). «Իններորդ՝ զի ասէ աստուած՝ Հոգի յինչն ելցէ և զամենայն շունչ ևս»:

5. Էջ 207ա-280ա. «Տոնականի, Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց»:

6. Էջ 280բ-281 ա. «Յաղագս Պիտոյից»:

Պիտոյից գրքի տեսություններն առանց վարժությունների:

Սկիզբն է (էջ 280ր). «Պէտք են բացայիշատակք Համառատ քաջադիպութեամբ ի զէմս ինչ արարեալ»:

Վերջ (էջ 281ա). «Եւ աւարտեսցես զպէտսն դուզնաքեա ի վերա բանիւ»:

7. Էջ 281ա-281բ. «Յաղագս խրատառ»:

Սկիզբն (281ա). «Խրատ է բան բաղադրութեամբ գլխաւորեալ՝ յորդորելով ինչ և կամ հրաժարեցունելով»:

Վերջ (281բ). «Զանազանեցաւ խրատ ի պիտոյից, զի խրատն առանց զիմաց գոյ, իսկ զպէտան հանդերձ զիմօք զնեկ, զարձեալ զի խրատն միշտ բանական, բայց պէտքն երբեմն զործականք»:

8. Էջ 281բ-282ա. «Յաղագս եղծման»:

Սկիզբն (281բ). «Եղծումն է ի բաց բարձումն առաջիկա իրի»:

Վերջ (282ա). «Վասն զի ամենայն արուեստիւս զարուժիւն եղծմամբք և ստեղծմամբք զատեալ լինին»:

9. Էջ 282ա-282բ. «Սահման հասարակաց տեղո»:

Սկիզբն է (282ա). «Հասարակ է տեղի՝ բան անեցական էլից բարեաց կամ չարեաց»:

Վերջ (282բ). «Եւ փակեացես զբանն կատարելական գլխովք՝ իրաւացեաւն և ազտակարան և կարաւզաւն»:

10. Էջ 282բ-283բ. «Սահման ներբողենի»:

Սկիզբն է (282բ). «Ներբողեան է բան արտադրական եղելոց բարեաց»:

Վերջ (283բ). «Եւ ապա զի վերա բանին ի կատարման ըստ պատճառի»:

11. Էջ 283բ. «Յաղագս պարսաւի»:

Սկիզբ (283բ). «Պարսաւ է բան արտաբերական էլից չարեաց՝ հակառակ զովութեան լեալ»:

Վերջ (283բ). «Եւ զի վերայ բանին՝ պատճառին ձայնակցեալ»:

12. Էջ 284ա-284բ. «Սահման բաղդատութեան»:

Սկիզբն է (284ա). «Բաղդատութիւն է յարադրական բան ընդդէմ հարցաքննել առ մեծագոյնան»:

Վերջ (284բ). «Վասն զի արագագոյն ճարտասանի պէտս ունի այսպիսոյս ձեռնարկութեան արուեստ»:

13. Էջ 284բ-285բ. «Սահման բարաոնութեան»:

Սկիզբ (էջ 284բ). Բարաոնութիւն է նմանութիւն բարուց բնութեան ենթակա զիմաց:

Վ.Լ.ԲՋ (285ր). «Եւ գործնացես զնա փոխանակ զլիսոց Երեւիք ժամանակաւք՝ ներկայիւ և անցելովն և ապառնովն»:

14. Էջ 285ր-286ր. «Սահման արտասանութեան»:

ՍԼԻԿԵՐՆ Է (286ա). «Արտասանութիւն է բան պստոմական պարունական սրտուական ի ղէմս ամելով երեւելապէս դայտնեալն»:

ՎԵՐՋ (286բ). «Եւ սլարոտ է ասացածին դաշնակաւոր գոյ, և ծաղկեալ և շարամանեալ ամենայն ձևովք»:

15. Էջ 286ր-287ա. «Սահման դրութեան»:

ՍԼԻԿԵՐ (286բ). «Դրութիւն է այցելութիւն տեսութեան իրիք իրի»:

ՎԵՐՋ (287ա). «Առաջին ի կրթութեանց ընդդիմադրութիւն ընդունի և լուծումն ըստ կարողութեան»:

16. Էջ 289ա-321ա. ընդարձակ մի դրութիւն առանց վերնագրի կրօնական բովանդակութեամբ:

ՍԼԻԿԵՐՆ Է (289ա). «Մերոյ է ամենաւրհնեալ ծնունդն ի կուսէն, մանասանդ յդրութիւնն ի Հոգոյն սրբոյ» են:

ՎԵՐՋ (321ա). «Եւ աւարտէ ասելով՝ զիտէք զի յետ Բ աւուր զատիկ լինի և որդի մարդոյ մատնի ի խաչ ելանել»:

Հիշատակագրութիւնը.

Էջ 287ր. «Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն Հօր և որդո և Հոգոյն սրբոյ յառիտեանս ամէն: Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւոր Միքայիլին ի վայելումն վարդապետին: Արդ աղաչեմ զամենեւեանդ որք կարդայք՝ զմեղապարտ զրիչս յիշեցէք, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւս անգամ գալուստն. ամէն. Հայր մեր որ յերկին...»:

Էջ 321ա. «Այս գիրս մեղաւոր և անարժան ձեռամբ Պօղոս զպիրս. ու որ յիշէ... Հուպ կատարումն է որ ասէ իմաստասիրութիւն է խոկումն մահու: Հեռի կատարումն՝ որ ասէ իմաստասիրութիւն է նմանութիւն Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան. զի Եթէ ոչ նախ մեռելութիւն պործէ ախտից, ոչ կարէ նմանիլ Աստուծոյ»:

Ծանոթությունների մեջ գործածված կրճատումները

Λ = Զևո. դ. 870 Պետական թանգարանի:

Λ. լուս. = Α. ձևագրի լուսանցքի ուղղումները (գրիչը և թանաքը չեն տարբերվում բնագրի գրչից ու թանաքից):

Լուս. ուղղ. = լուսանցքում ուղղված է:

Ծանոթությունների մեջ չենք նշանակած Α ձևագրի այն ընթերցվածները, որոնք վերաբերվում են օ կամ ա, և կամ է, օ կամ ո, բառի միջումը ը՛ երի և յ՛ ով կամ առանց յ՛ ի (բառի վերջում) ուղղագրություններին: Օրինակ՝ գրել ենք «սակա» փխ. «սակօ», «կարօտեն» փխ. «կարաւտեն», «ասող» փխ. «ասաւղ», «գտաք» փխ. «գըտաք», «այլոյ» փխ. «այլո» և այլն:

**ԹԷՈՎՆԵԱՅ
ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ**

THEONIS PROGYMNASMATA

.....

ԹԷՈՎԷՆԱՅՄ, ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

Քանզի վաղք ճարտասանացն, եւ յաւէտ բարդաւա-
ճեալքն, ոչ արժան համարեցան փոյթ առնել ճարտասանու-
թեան, նախ քան որչափ կար ուրուք ընդ իմաստութիւն
հարկանել և անդուստ առնուլ մեծամտութեամբ. իսկ այժմ
բազումք այսչափ կարօտեն այսպիսեաց բանից ղլսելիս
մատուցանել, մինչ ղի և ոչ ի ներշնչանակացն անգամ կո-
չեցելոց ուսմանց ղինչ և իցէ ընկալիալդ ստեն յասել, և որ
քան զամենայն վայրագագոյն՝ ոչ որովք վայել էր հրա-
հանգեալք յատենականս և ի դաստգականս ենթագրութիւնս
ըստ ասացելում առաւին՝ ի կարաս զբրտութիւն ուսանել:
Արդ՝ յազագս այլոցն, զորս պարտն է ուսանել՝ այլք գրեա-
ցին. բայց զորս յառաջ քան ղենթագրութիւնսն հարկաւոր
է գիտել և մեծապէս կրթել՝ զայս և փորձեցայց ընձեռել,
ոչ իբրու թէ այլոյ ուրուք ոչ գրեցելոյ յազագս այսոցիկ,
այլ ոչ փոքր ինչ և ես յոյս յանձին եղեալ պիտառոցել ²
նասելն յօժարեցելոց: Քանզի և ոչ եթէ որ արդէն իսկ ըն-
ձէռեալ հրահանղք՝ այլ ինչ ի վերայ գտաք, այլ և իւրա-
քանչիւր ումք սահման փորձեցաք հասուցանել. ղի հար-
ցեալ վերաքանչիւր ոք ղլնչ իցէ ի նոցանէն՝ ունել ասել,
որդոն առասպել է բան սուտ՝ որ կերպարանէ ղճժարտու-
թիւն. նաեւ զսրմագանութիւնն ես նոցա գառ միմեանս յայտ-
նեցաք, և զբաղայն ³ ղիւրաքանչիւր ուրուք ⁴ բանից մատ-
նեցաք, և առցուցաք՝ որպէս ղի արդ նոքօք ներշնչանակա-
պէս վարեացի:

Եւ որպէս ամենեւին է օգտակար ոյց ղճարտասանական
ղօրութիւն ընկալիալ է՝ և ոչ այս անյայտ:

¹ Ա. Տոնականի:

² Ա. պիտառոցել, լուսանցում՝ պարտ աւզնե:

³ Ա. լուս.՝ զպատճառն:

⁴ Ա. լուս.՝ ումք:

ΘΕΩΝΟΣ ΠΡΟΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ.

[Rhetores graeci II, 57—130, Spengel].

Οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ῥητόρων, καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκό-
 τες, οὐκ ᾔφροντο δεῖν ἐφικέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς,
 πρὶν ἁμωσγέπως ἀψασθαι φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπλησ-
 θῆναι μεγαλονοίας· νῦν δὲ οἱ πλείους τοσοῦτον θέουσι τῶν
 τοιούτων λόγων ἐπαφειν, ὥστε οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων
 μαθημάτων ὁτιοῦν μεταλαμβάνοντες ἄττουσιν ἐπὶ τὸ λέγειν, καὶ
 τὸ πάντων ἀγροικότερον, ὅτι οὐδὲ οἷς προσηκόν ἐστιν ἐγγυμ-
 νασάμενοι, ἐπὶ τὰς δικανικὰς καὶ δημηγορικὰς ἔνται ὑποθέσεις,
 τὸ δὴ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐν πίσφῃ τὴν κεραμεῖαν
 μανθάνοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἃ χρὴ μανθάνειν τὸν
 μέλλοντα ῥητορεύειν, ἄλλοι γραφέτωσαν, ἃ δὲ πρὸ τῆς ὑποθέ-
 σεως ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰδέναι τε καὶ ἐπεικῶς ἐγγυμνάζεσθαι,
 ταῦτα νῦν πειράσομαι παραδοῦναι, οὐχ ὥς οὐχὶ καὶ ἄλλων τι-
 νῶν συγγεγραφότων περὶ τοῦτων, ἀλλ' οὐ μικρόν τι καὶ αὐτὸς
 ἐλπίζων συλλήψεσθαι τοῖς λέγειν προαιρουμένοις. οὐ γὰρ μόνον
 τοῖς ἤδη παραδεδομένοις γυμνάσμασιν ἕτερα ἅττα ἐπεξεύρομεν,
 ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ὅρον ἐπεράθημεν ἀποδοῦναι, ὥστε ἐρωτη-
 θέντα, τί ἐστιν ἕκαστον αὐτῶν, ἔχειν εἰπεῖν, οἷον ὅτι μῦθος ἐσ-
 τι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, ἔτι τε καὶ τὴν διαφορὰν
 αὐτῶν πρὸς ἄλληλα δεδηλώκαμεν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν εἰς
 ἕκαστον λόγων παραδεδώκαμεν, προσυπεδείξαμεν δὲ καὶ ὥς ἂν
 τις αὐτοῖς ἐπιμελέστατα χρῆσαιτο.

Ὡς δὲ καὶ παντελῶς εἰσιν ὠφέλιμα τοῖς τὴν ῥητορικὴν
 δύναμιν ἀναλαμβάνουσιν, οὐδὲ τοῦτο ἄδηλον. ὅ τε γὰρ καλῶς

Քանզի ուր բարիօք և բաղձայնղանակի պատմութիւն և առասպել զրուցէ, բարիօք և հնազօրութիւն շարադրեսցէ, եւ զի յատկի¹ ենթադրութեանցն ասի պատմած (քանզի ոչ այլ ինչ հնազօրութիւն, այլ շաղկահած պատմութեանց) և որ յեղծանելն և ստեղծանելն զայս կարէ. փոքր ի բացէ թողանի ի յենթադրութիւնն² ասողաց. քանզի ամենայն զոր ինչ առնեմք յատենական ենթադրութեանդ՝ աստ է. եւ է առաջին նախևրդան և պատմած, և ասպա հետոյ առ իւրաքանչիւր ասացելոցն ի պատմածին կամ յառասպելին փոքր ձիւք ասասել և յիւրաքանչիւրսն պաճարել յանդիմանութիւն, և հոգամք, եթէ որպէս բարիօք զասեսցուք զիւրաքանչիւր ի ձեռնարկելոցն, եւ աճեցուցանեմք և ի քարշարկանեմք և որ այլ ինչ՝ յաղագս յարելումս³ երկար է ասել: Եւ համայն պիտոյիւքն կրթութիւն ոչ միայն զօրութիւն բանից գործէ, այլ և ազիւս արարս կրթելով մեր յիմաստնոցն բարբառեալս:

Իսկ որ տեղին կոչի և արտասանութիւնն՝ նախևրեւ զօգտութիւնսն ունին՝ ամենայն ուրեք հնոցն հնազօրտակացն յաճախ արտասանութեամբն, իսկ ճարտասանականացն տեղեալն վարեցելոց:

Եւ զիմառնութիւն ուրեմն իչ միայն ճարտասանեան կրթութիւն էր, այլ և հնազօրտական և իօսական և քերդողական, և յօր ըստ օրէ կենցաղմն, և յառ միմեանս հոմնալ բաղումօգտակ, և առ հանդիպել շարագրածաց կարի պիտանացու:

Եւ վասն այսորիկ զշոմերոս գովեմք, զի ըստանի բանս պարադրեաց⁴ զիւրաքանչիւրս ներածելով զիմացն. եւ զԵւրիպիդէս պախարակեմք. այլ սակայն բաղդատութեան վարժ և յատենականն բանս է պիտանացու, բաղդատելով զի անժամ նմա Եկարեւ իմաստասիրակէ(°)....:

¹ Ա. լուս.՝ յատկակի:
ի=ի յարելումս

² Ա. լուս.՝ ի ստորադրութի:
³ Ա. պարագրեաց:

⁴ Ա. լուս.՝

καὶ πολυτρόπως διήγησιν καὶ μῦθον ἀπαγγείλας καλῶς καὶ ἱστορίαν συνθήσει, καὶ τὸ ἰδίως ἐν ταῖς ὑποθέσεσι καλούμενον [ἴδιον] διήγημα (οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστὶν ἱστορία ἢ σύστημα διηγήσεως) [ἔταν] ὁ ἀνασκευάσει ταῦτα ἢ κατασκευάσει δυνάμενος, μὴ μικρὸν ἀπολείπηται τῶν τὰς ὑποθέσεις λεγόντων· πάντα γὰρ ὅσα ποιοῦμεν ἐν ταῖς δίκανικαῖς ὑποθέσεσι, καὶ ἐν ταῦτά ἐστι· πρῶτον μὲν προσίμιον καὶ διήγημα, ἔπειτα δὲ πρὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἐν τῷ διηγήματι ἢ τῷ μύθῳ πειρώμεθα ἀπαντᾶν, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ πορίζεσθαι ἔλεγχον, ἔτι δὲ καὶ φροντίζομεν, ὅπως καλῶς τάξομεν ἕκαστον τῶν ἐπιχειρημάτων. καὶ αὐξάνομεν δὲ καὶ διασύρομεν καὶ ἄλλα, περὶ ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος μακρὸν ἂν εἴη λέγειν. καὶ μὴν ἢ διὰ τῆς χρείας γυμνασία οὐ μόνον τινὰ δύνανται λόγων ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ χρηστὸν τι ἡθὺς ἐγγυμναζομένων ἡμῶν τοῖς τῶν σοφῶν ἀποφθέγμασιν.

Ἦ δὲ καλούμενος κοινὸς τόπος καὶ ἡ ἔκφρασις προφανῆ τὴν ὠφέλειαν ἔχουσι, πανταχοῦ τῶν παλαιῶν τῶν μὲν ἱστορίων πάντων ἐπὶ πλείστον τῇ ἐκφράσει, τῶν δὲ ῥητορικῶν τῷ τόπῳ καχρημένων.

Καὶ ἡ προσωποποιεῖα δὲ οὐ μόνον ἱστορικὸν γύμνασμα ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ῥητορικὸν καὶ διαλογικὸν καὶ ποιητικόν, καὶ τῷ κατ' ἡμέραν βίῃ, καὶ ταῖς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίαις πολυωφελέστατον, καὶ πρὸς τὰς ἐντεῦξεις τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατον.

Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν Ὀμηρον ἐπαινοῦμεν, ὅτι οἰκείους λόγους περιτέθεικεν ἑκάστῳ τῶν εἰσαγομένων προσώπων. τὸν δὲ Εὐριπίδην καταμεμφόμεθα, ὅτι παρὰ καιρὸν αὐτῷ Ἐκκάβη φιλοσοφεῖ. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τῆς συγκρίσεως γύμνασμα καὶ ἐν τοῖς δίκανικοῖς λόγοις ἐστὶ χρήσιμον, συγκρινόντων ἡμῶν ἦτοι τὰ ἀδικήματα τοῖς ἀδικήμασιν, ἢ τὰ εὐεργετήματα τοῖς εὐεργετήμασιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ἀντιπαρᾶβαλλόντων ἡμῶν τὰς εὐπραγίας· ἐν δὲ ταῖς συμβουλαῖς καὶ πάνυ ἐκδηλὸς ἢ ὠφέλεια. περὶ γὰρ τὸ χείρωτερόν εἰσιν οἱ τῶν συμβουλευόντων λόγοι. περὶ δὲ τῆς θέσεως τί ἂν τις λέγοι; οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῆς ὑποθέσεως διαφέρει, πλὴν ὅτι προσώπων ὠρισμένων

Եւ զԱնտիփիլայ¹ զգործս, թէ ոչ եւ նոքա զրել ձեռնարկեսցեն, այսակիւ և ոյք ճարտասանելն կամիցին ոչ երիցունեացն բանքն² և ոչ տրամիմացութեանն հոյլք³, ոչ բառիկքն մաքուր և ոչ բաղադրութիւն յարմարեալ, և ոչ ունկնդրութիւն քաղաքացի, և ոչ բոլորովին ինչ ի ճարտասական բարութեանցն ոչինչ է պիտանացու, թէ ոչ ինքնին իսկ իւրաքանչիւր ոք ըստ իւրաքանչիւր գիրս ներակըրթիցի:

Եւ տարասանութիւն՝ ոչ որպէս թուեցաւ ոմանց՝ անպիտան է. քանզի բարիոքն ասել միանգամ միայն հերքէ լինել, այլ երկիցս ոչ ընդունի. արդ՝ սոքա կարի յոյժ

¹ Ա. Անտիփիլայ

² Ա. բարքն փխ. բանքն

³ Ա. հոյր:

καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ τρόπου καὶ αἰτίας ἐστὶν ἀπαρέμ-
 φρατον, οἷον θέσις μὲν εἰ προσήκει πολιορκουμένοις στρατεύμα
 πέμπειν εἰς τὴν ὑπερρίαν, ὑπόθεσις δὲ εἰ Ἀθηναίοις προσήκει
 πολιορκουμένοις ὑπὸ Πελοποννησίων εἰς Σικελίαν στρατεύμα
 πέμπειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τῶν νόμων κατηγορία καὶ ἡ ἀπο-
 λογία οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῆς ὑποθέσεως ἐστίν. οἱ γοῦν κάλ-
 λιστοι τῶν Δημοσθενικῶν λόγων εἰσὶν, ἐν οἷς περὶ νόμου [τί]
 ἢ ψήφισματος ἀμφισβητεῖται, λέγω δὲ τὸν τε περὶ στεφάνου
 καὶ τὸν κατὰ Ἀνδροτίωνος καὶ Τιμοκράτους καὶ πρὸς Λεπτί-
 νην καὶ κατὰ Ἀριστοκράτους· ὀλίγον γὰρ διήνεγκεν,, εἰ μὴ
 νόμον ἀλλὰ ψήφισμα ὁ Ἀριστοκράτης ἔγραψε. τὸ δὲ ἐγκώμιον
 οὐδὲ αὐτὸς μὲν ἀγνοῶ, ὅτι εἰδὸς ἐστὶν ὑποθέσεως· τῆς γὰρ
 ὑποθέσεως εἶδη τρία, ἐγκωμιαστικόν ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτι-
 κὸν οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, δικανικόν, συμβουλευτικόν· ἀλλ'
 εἰ καὶ τοῖς νεωτέροις προβάλλειν πολλάκις εἰώθαμεν ἐγκώ-
 μια γράφειν, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προγυμνάσμασιν αὐτὸ ἔταξα,
 καὶ ἅμα τὴν μὲν ἀκριβῆ τούτου τεχνολογίαν ὑπερεθέμην εἰς
 τὴν προσήκουσαν χώραν, νῦν δὲ ἀπλουστέραν πεποίημαι τὴν
 διδασκαλίαν. ἡ δὲ ἀνάγκη, ὡς τῶν πρεσβυτέρων τις ἔφη,
 Ἀπολλώνιος δοκεῖ μοι ὁ Ῥόδιος, τροφή λέξεως ἐστὶ τυπούμε-
 νοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιπτα καὶ
 μιμητόμεθα· τὴν δὲ ἀκρόασιν τίς οὐκ ἂν ἀσμενίσσει, τὰ μετὰ
 τῶν τοῖς ἄλλοις εἰργασμένα ἐτοίμως λαμβάνων; ἀλλ' ὥσπερ
 τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τὰ τε Ἀ-
 πελλοῦ καὶ Πρωτογένους καὶ Ἀντιφίλου ἔργα, ἂν μὴ καὶ αὐ-
 τοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν, οὕτω καὶ τοῖς ῥητορεύειν μέλλουσιν
 οὔτε τῶν πρεσβυτέρων οἱ λόγοι, οὔτε τῶν διανοημάτων τὸ
 πλῆθος, οὔτε τὸ περὶ τὴν λέξιν καθαρὸν, οὔτε σύνθεσις ἡρμοσ-
 μένων, οὔτε ἀκρόασις ἀστεία, οὔτε ὅλως τῶν ἐν τῇ ῥητορικῇ
 καλῶν οὐδὲν ἐστι χρήσιμον, ἂν μὴ καὶ αὐτὸς ἕκαστος ταῖς
 κατὰ ἑκάστην ἡμέραν γραφαῖς ἐγγυμνάσῃται.

Ἡ δὲ παράφρασις οὐχ ὡς τισιν εἴρηται ἡ ἐδοξεν, ἀχρησ-
 τὸς ἐστὶ τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασιν, ἀπαξ περιγίνεται, δις
 δὲ οὐκ ἐνδέχεται· οὗτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήκασι.

փրթեան: Քանզի տրամատութեանն ի միում իրս ոչ ըստ միում յեղանակի խաղացելոյ, իրրո թէ դառանկեալն նմա հրեռնս սոյնօրինակ առաջարեբել: այլ ըստ աւելիս, եւ է ուրեմն ապերեկեցութեանելով մեր, և երբեմն հարցանելով, և երբեմն ուսանելով, և երբեմն ըղձալով, և երբեմն ըստ այլում իմն յեղանակի զիմացեալն արտաբերելով¹ ոչինչ արգելու ըստ ամենայն յեղանակացն զերեկալն զոյգ բարուք արտաբերել:

Եւ վկայութիւն սորա առ քերդոդս է՝ զնոսին իսկ ըղբերդոդսն տարասանելով², և առ ճարտասանս և հնադիտակս: և մեկնակի ամենեկն հինքն երկին տարասանութեամբ կարի յոյժ վարեցեալք, ոչ միայն զիւրեանցն, այլ զմիմեանց փոխաստեղծանելով:

Զի և Հոմերոս իսկ առէ, թէ

«այսպէսնակ միտք են սանդարածեալեանաց մարդկան, իբր ի վերայ ածցէ մակացուցէ օր հայր մարդկան և աստուածոց»:

Իսկ Արքիլոքոս՝

«մարդկան այս խաժ³ այլիկալիրա(») որդի

մահկանացուացդ է, հիդան ի վերայ Որմիկդ ածցէ օր»:

Եւ զարձեալ Հոմերոս զառնմն քաղաքի զայս յեղանակ ասաց, թէ

«սպանանն զարս, և զքաղաքն մղեղակ հուր կիզու, զհամբալան տանին այլք և զխորագօտի՝ կանսյան»:

Իսկ Դիոմոթենէսն այսակի՝ «յորժամ այժմ երթայաք ի Դելփոսմ՝ հարկ էր տեսանել մեզ զայս ամենայն՝ տունս խաբխարեալս, զպարխապս պարարարձեալս, զկանանի և զմանկունս սղայս և դձերունի մարդիկ խանգաղատելիս»:

Եւ Իսքենէս այսպէս, թէ «աղէ՛ զմտաւ ածելով հայնյարուք յաղէտան և թուեցարուք տեսանել տունալ զքաղաքս պարսպաց կործանումն, կիզումն տանց, մահեանս կապտեալս, վարեալս զկանայս և զորդիս ի ծառայութիւն, երիցունս»:

¹ A. սորտայբերելով:
Նաժ = γλῶσσο, կապուտակ:

² A. լուս.՝ օտարասանելով:
³ A. զխորագօտիս:

τῆς γὰρ διανοίας ὕφ' ἐνὶ πράγματι μὴ καθ' ἓνα τρόπον κινουμένης, ὥστε τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῇ φαντασίαν ὁμοίως προε-
νέγκασθαι, ἀλλὰ κατὰ πλείους, καὶ ποτὲ μὲν ἀποφαινομένων
ἡμῶν ποτὲ δὲ ἐρωτιώντων, ποτὲ δὲ πυνθανομένων, ποτὲ δὲ εὐ-
χομένων, ποτὲ δὲ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τῷ νοηθῆν ἐκφερόν-
των, οὐθὲν κωλύει κατὰ πάντα τοὺς τρόπους τῷ φαντασθῆν
ἐπίσης καλῶς ἐξενεγκεῖν.

Μαρτύρια δὲ τούτου καὶ παρὰ ποιηταῖς
καὶ ἱστορικοῖς, καὶ ἀπλῶς πάντες οἱ παλαιοὶ φαίνονται
τῇ παραφράσει. ἄριστα κεχρημένοι, οὐ μόνον τὰ ἐαυτῶν ἀλλὰ
καὶ τὰ ἀλλήλων μεταπλάσσοντες.

Ὅμηρον μεταφράζων, ὅτε φησί,
τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
οἷον ἐπ' ἡμῃ ἀγγῆσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

ὁ Ἀρχίλοχος,
τοῖος ἀνθρώποισι θυμὸς Ἰλᾶυκε Λεπτίνεω πάϊ,
γίγνεται θνητοῖς, ὁκοῖον Ζεὺς ἐφ' ἡμέρην ἄγει.

Καὶ πάλιν Ὅμηρος ἄλλωσιν πόλεως τοῦτον τὸν τρόπον εἴρηκεν,
ἀνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δὲ τε πῦρ ἀμαθύνει,
τέκνα δὲ τ' ἄλλοι ἄγουσι, βαθυζώνους τε γυναῖκας.

Ὁ δὲ Δημοσθένης οὕτως, ὅτε γούν ἐπορευόμεθα εἰς
Δελφοὺς, εἰς ἀνάγκης ὄραν τὴν ταῦτα πάντα, οἰ-
κίας κατεσκευασμένας, τεύχεα περιηρημένα, χώρων
ἔρμον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια
ὀλίγα, καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς.

Ὁ δὲ Ἀισχίνης οὕτως, ἀλλὰ ταῖς γε διανοίαις
ἀποβλέψατε αὐτῶν εἰς τὰς συμφοράς, καὶ νομί-
σατε ὅραν ἀλίσκομένην τὴν πόλιν, τειχῶν κατε-
σκαφάς, ἐμπρησθεὶς οἴκων, ἱερὰ συλόμενα, ἀγομέ-

մարդիկ և ծերունի կանայս՝ յետոյ Երևուսն(°) փոխուսեալ
զազատութիւնս՝ 1 ք:

Եւ այլևս դարձեալ Թուղիղիղէսն ասէ, թէ ճշմարանձ
կենդանեաց առ հակառակամարտն, իսկ որ ոչ ընդ ոտս ան-
կեալ և անպարտ՝ բարեմտութիւնս և պատուեալք:

Իսկ Թէոպոմպոս՝ թէ ճկացեալ ևս ի վերայ, զի զկին-
դանիսս բազումք զժկամակութեամբ հարցանեն, իսկ զվաղ-
ճանեցելոցն վտան բազմութեան ամացն թողան ի նախան-
ձուէնքս:

Եւ Դիմոսթենէս այսպէս, թէ ճ՞ ոչ գիտէ յամենեցունց,
զի կենդանեացն ամենեցուն՝ 2 գոյ արեկ կամ սուղ նախանձ,
իսկ զմեռեալսն և ոչ ի թշնամեացն ոք անգամ ատեալք:

Եւ հստայն և Փիլիստոսն՝ զԱտտիկական պատերազմն ի
Սիկիլացոց յաշխարհին ի Թուղիղիղեալ անտի փոխեալ
ևհան, և Դիմոսթենէս զընդդէմ Մեդեայն և զԷլեսիայն ի
թշնամեացն բանից, և զԻսեայն ի Դիոյկլեսայն՝ 3 թշնամեաց:

Նա և դացիս ևս և առ Իսովրատայ ի Ժողովրդականին,
ի Էլեսիայ ի դամբանականէն և Ոլոմպիականէն:

Տինա և ինքն իսկ Դիմոսթենէս բազում անգամ զինքն
տարասէ, ոչ միայն զայլսն բանս զիւրս տաացիալսն այլուր
բռնատանելով՝ 4, այլ և ի միում բանի Երեւի զնոյնս բիւր
անգամ տաացիալ, և մեկնութեան զանազանութեամբ մո-
ռանի լսողացն:

Զի յորում Մեդեայն՝ 5 ասէ, թէ ճ՞ ոչ գիտէ ի ձէնջ զի
բազում ընդ այսպիսի ինչ լինելո՞ չաատակելո՞ զմեղուցեալս
պատճառք են, իսկ ոչդ ուրեք թշնամանս առնելոյն՝ 6 յար-
դարն ըմբռնեցելոյն, 7 զոր արժան է տալով միայն պատճառք
լինելոք:

1 Ա. փոխուսեալ ուր, լուս. ուղղված է՝ փոխուսեալ զազատութիւն

2 զգի կենդանեացն ամենեցունք նուցի Ա., ուղղված է լուսամբում:

3 Ա. Իսովրոյկլեսայն փիլ. ի Դիոյկլեսայն

4 Ա. լուս. ուղղված է՝ Միդեայն

5 Ա. լուս. ուղղ.՝ առնելով:

7 Ա. ըմբռնեցելոյն

νας γυναικας καὶ παῖδας εἰς δουλείαν, πρεσβυ-
τας ἀνθρώπους, πρεσβύτεδας γυναικας, ὅψε με-
ταμανθάνοντας τὴν ἐλευθερίαν.

Ἔτι δὲ ὁ μὲν Θουκυδίδης φησί· φθόνος γάρ τοις
ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ δὲ μὴ ἐμποδῶν ἀναν-
ταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται.

Ὁ δὲ Θεόπομπος· ἐπίσταμαι γάρ, ὅτι τοὺς μὲν
ζῶντας πολλοὶ μετὰ δυσμενείας ἐξετάζουσι,
τοῖς δὲ τετελευτηκόσι διὰ τὸ πληθὺς τῶν ἐτῶν
ἐπανιᾶσι τοὺς φθόνους.

Ὁ δὲ Δημοσθένης· οὕτω· τίς γάρ οὐκ οἶδε τῶν πάν-
των, ὅτι τοῖς μὲν ζῶσιν ἅπασιν ὕπεστί τις ἢ
πλείων ἢ ἐλάττων φθόνος, τοὺς τεθνεῶτας δὲ
οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν τις μισεῖ;

Καὶ μέντοι γε ὁ Φίλιππος τὸν Ἀττικὸν ὅλον πόλεμον ἐν
τοῖς Σικελικοῖς ἐκ τῶν Θουκυδίδου μετενήνοχε, καὶ Δημοσθέ-
νης εἰς τὸν κατὰ Μειδίου τὰ τε Λυσίου καὶ Λυκούργου ἐκ
τῶν τῆς ὕβρεως λόγων, καὶ τὰ Ἰσχίου ἐκ τῶν κατὰ Διοκλέους
ὕβρεως.

Εὐροῖς δ' ἂν καὶ παρὰ Ἰσοκράτει ἐν τῷ πανηγυρικῷ τὰ
ἐν τῷ Λυσίου ἐπιταφίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπικῷ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης πολλάκις ἑαυτὸν πα-
ραφράζει, οὐ μόνον τὰ ἐν ἄλλοις λόγοις αὐτῷ εἰρημένῃ ἀλλα-
χόσε μεταφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ πολλάκις φαίνεται ταῦ-
τὰ μυριάκις εἰρηκώς, τῇ δὲ τῆς ἐρμηνείας ποικιλίᾳ λανθάνει
τοὺς ἀκούοντας.

Ἐν μὲν γε τῷ κατὰ Μειδίου φησί· τίς γάρ ἡμῶν οὐκ
οἶδε τοῦ μὲν πολλὰ τοιαῦτα γενέσθαι· τὸ μὴ κο-
λάζεσθαι τοὺς ἐξαμαρτάνοντας αἵτιον ὄν, τοῦ
δὲ μηδεὶνα ὑβρίζειν τὸ λοιπὸν τὸ δίκην τὸν ἀεὶ
ληφθέντα, ἣν προσήκει, διδόναι, μόνον αἵτιον
γενόμενον:

Եւ զԴիմոկրատայն (և զի նոյն¹ և զԱնդրոյդիոնեայն)² քանզի ոչ եթէ որ երբէք ինչ ուրեք ըստ օրէնս զործեցաւ. և դու զայս քատակեցէր. վասն այսորիկ քեզ ապրել արժան է, այլ զընդգէման՝ ևս առաւել ըմբռնել վասն այսորիկ. քանզի զոր օրինակ եթէ ի նոցանէ ոք ըմբռնեալ էր՝ քո զայս ոչ էր կրեալ (*). նոյնպէս և դու այժմ եթէ զսաստայցես՝ այլ ոք ոչ կրեսցէ՝:

Եւ ի Փիլիպպականն գնոյն իրա ի վեր և ի վայր կատարեաց. եւ առ Ղևմոնենէսն՝ եթէ ոչ է արժան որք բարի ինչ առնեն՝ ի բաց հոնել զտուեալն, ոչ ստիաւ անդամ ասաց. իսկ ի Յաղագս պսակին՝ թէ ոչ ի վախճանի գործօցն իրաւ է; այլ ըստ իւրաքանչիւր քաղաքավարութեան յանդիմանել, առ ամենայն բանիւն սերմանեալ է. բայց յաղագս փրկութեանց զերելոցն, ³ ոչ զիտէ ի տարհրեշտակութեան հողեալ:

Եւ սակայն արտագործութեան տեսակ՝ բազում և այլ ուրեք է օգտակար, և մանաւանդ ի յերկրանութեան⁴ ի զեբաղիրսն:

Եւ զգաստում⁵ ըթին նախակրթեացն այսպէս արասցուք, նախ առաջին՝ ի պիտացն, զի սուղ է և զիւրալուչ⁶. և ապ հետո՝ նառասպելէն⁷ և պատմութիւնէն. առանց սոցա ըն եղծման և ստեղծման, զի սոքա հուսկ յետոյ իմն այլոցն երեքն լինել:

Քանզի խոստովանեալ է յամենեցունց, զի ճարտասանի գործն ապացուցելն⁸ զքողախնդրեալն և աճեցուցանել զապացուցեալն. նախակէ և բնութեամբ և վարարկութեամբ ապացուցականն. բանն և երկակէ աճեցականն. զի նախ սրբաւ է զոքն մատնիչ յանդիմանել և ապա իրբն ի վերայ մեծի անիրաւութեան մատն լինելով՝ զլսողսն զայրացուցանել:

Սակայն ոչ որպէս բնութեամբ նախակել զապացոյցն ասաց աճեցութեան, այսպէս և ըստ կրթութեան գէպ եղև, այլ ասեն ընդդէմ:

¹ Ա. զի նոյն, յուս. ուղղ.՝ Զինոնին. ² Ա. ի յերկրանութեան, յուս. ուղղված է՝ ի թերաբանութեան. ³ Ա. զգիտում, յուս. ⁴ Ա. առասպելին, յուս. ուղղված է՝ նառասպելէն. ⁵ Ա. ապացուցելն:

Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους (τὸ δὲ αὐτὸ καὶ κατὰ Ἀνδρῳτίωνος) οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω. διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ τοὺνναντίον, πολὺ μᾶλλον ἀλίσκεσθαι διὰ ταῦτα· ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἐάλω, σὺ τὰδ' οὐκ ἂν ἔγγραψας, οὕτως ἂν σὺ δικήν ὄφεις, ἄλλος οὐ γράψει.

Ἐν δὲ τοῖς Φιλιππικοῖς τὰ αὐτὰ πράγματα ἄνω καὶ κάτω λέγων διατετέλεκε, καὶ ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, ὅτι μὴ δεῖ τοὺς εὖ ποιήσαντας ἀφελεσθαι τὰ δοθέντα, οὐδ' ὀλιγάκις εἴρηκεν· ἐν δὲ τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πεπραγμένων κατηγορεῖν δίκαιον ἦν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτευμάτων ἐλέγχειν, παρ' ὅλον τὸν λόγον παρέσπαρται· τὰ δὲ περὶ τῆς λύσεως τῶν αἰχμαλώτων, τίς οὐκ οἶδεν ἐν τῷ περὶ τῆς παραπρεσβείας διατεθρυλημένα;

Καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς ἐξεργασίας εἶδος, παλλαχοῦ τε ἄλλοθεν ὠφέλιμον, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς δευτερολογίαις· ἡ δὲ ἀντίβρῃσις ἐν ταῖς ἀντιγραφαῖς.

Τὴν δὲ τάξιν τῶν γυμνασμάτων αὐτῶν οὕτω ποιησόμεθα. πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς χρείας· βραχὺ τε γὰρ τοῦτο καὶ εὐμνημόνευτον, ἔπειτα δὲ τοῦ μύθου καὶ τῆς διηγήσεως, πλὴν τῆς τούτων ἀνασκευῆς τε καὶ κατασκευῆς· ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ὕστερα ἔοικέ πως εἶναι·

Ὡμολόγηται γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὅτι τοῦ ῥήτορος ἔργον ἐστὶ τό τε ἀποδείξαι τὰ ἀμφισβητούμενα καὶ τὸ αὐξῆσαι τὰ ἀποδεδειγμένα· προτερεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἔπεται δὲ ὁ αὐξητικὸς· πρότερον γὰρ δεῖ τινα ὥς προδότην ἐλέγξει, εἴτα ὥς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξύναι.

Οὐ μὴν ὥσπερ τῇ φύσει προτερεῖν τὴν ἀπόδειξιν ἔφαμεν τῆς αὐξήσεως, οὕτω καὶ τὴν γυμνασίαν ἔχειν συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὺνναντίον.

Քանզի նախ է դիւրինն քան զգլխագոյնան¹, զի դիւրին է² աճեցուցանել զերեւելին քան զաներեւոյթն ապացուցել. վասն որոյ և ձեր սկիզբն արարեալ յանձին զօրութենէ ձեռնարկել և եղծանել՝ հաւաքեացուք ի տեղոյն, յետոյ յարտասանութենէն, զկնի ի դիմառնութենէն, ապա ի ներդնելն կրթեացուք, ապա ի բազմատութեան. զի այս է խոստովանեալ և ոչ մի ինչ թերութեանութիւն ոչ ունի. և և զկնի այսորիկ և ի քողայցմանն կրթակս զկազմութիւն արացուք:

Եւ է նախ առաջի նոցա պիտացն եղծումն, ապա Եսոպեան բանիցն և հնազիտակացն և առասպելականացն պատմութեանց, ապա զբոցն, և զայսր զհաւ օրինացն. բայց վերծանութեամբն վարեացուք ի սկզբանէ, իսկ արտագործութեամբն և ևս արեւ թերաբանութեամբն, յորժամ ունակութեան ինչ պարարացուք:

¹ Ա. զգլխագոյնն:
դիւրին է:

² Ա. դիւր է. յուսանցումն ուղղված է:

Πρότερα γὰρ τὰ ῥᾶστα τῶν δυσχερεστέρων· ῥᾶον δὲ αὐξή-
σαι τὸ φανερόν ἢ τὸ ἀφανὲς ἀποδειξαί, διόπερ αὐτοὶ ἀρχόμενοι
ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐγχειρεῖν καὶ ἀνασκευάζειν ἢ κατασκευά-
ζειν ἀρξόμεθα ἀπὸ τοῦ τόπου, εἴτα τῆς ἐκφράσεως, ἐξῆς δὲ
τῆς προσωποποιήσεως, εἴτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις γυμνασόμεθα, εἴτα
ἐν ταῖς συγκρίσεσι· ταῦτα γάρ ἐστι τὰ ὁμολογούμενα καὶ μη-
δεμίαν ἀντιλογίαν ἔχοντά· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τοῖς ἀμ-
φισβητούμενοις γυμνάσμεθα τὴν ἀσκησιν ποιησόμεθα.

Ἔστι δὲ πρῶτον αὐτῶν ἡ τῶν χρειῶν ἀνασκευή, εἴτα τῶν
Αἰσιωπέων λόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν διηγή-
σεων, εἴτα ἡ τῶν θέσεων, καὶ ἐξῆς ἡ τῶν νόμων τῇ δε ἀνα-
γνώσει καὶ τῇ ἀκροάσει καὶ τῇ παραφράσει χρησόμεθα ἀπ’
ἀρχῆς, τῇ δὲ ἐξεργασίᾳ καὶ πολλῷ μᾶλλον τῇ ἀντιβρίσει, ὅταν
ἕξιν τινὰ περὶ ποιησώμεθα.

ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՆԿԱՆՑ¹ ՎԱՐԺՄԱՆ.

յսբում յաղագս առ հինսն ի կիտ առնյոյ կրթութեամն

Առաջին քան զամենայն պարտ է վարդապետին՝ զիւրաքանչիւր կրթութենէ որ զեղեցիկ ունին յարաւոյցս ի հնոցն շարագրածաց ընտրելով՝ հրաման տալ մանկանց ուսանել. հիւրար ի պիտոյից՝ որպէս է առ Պղատոնին յառաջնում քաղաքավարութեանն՝ «Սովորելի երբեմն քերպողի մերձեցեալ ոմն՝ իճրդ, ասէ, թի՛ Սովորելիս ունիս առ Աստըղեկանան. այնպիսի՞ իբրու թէ ի կանայս գիտանալ. եւ սա՛ բարեհամբաւ լեր, ասէ, թի՛ մարդ², զի խնդութեամբ այնպէս ի բաց փախեալ իբրեւ ի կատաղի ոմն և ի վայրենի և ի դադան տեառնէ՝³ փոխուցեալ»:

Իսկ յառասպելէ՝ որպիսի է այն որ առ Հերոդոտի փոխահարն և առ Փիլիստոսի՝ ձիոյն և եղջերուին յերկաքանչիւրումն յառաջնումն և յերկրորդումն, և ի քսաներորդում⁵ Թէոպոմպոսի Փիլիստականացն պատերազմին և Թշնամեացն. զորս Փիլիստ(՝) ի յերկրորդում բացայնշատականացն շանն առ ոչխարն:

Եւ պատմութեան յարաւոյցք եղիցին գեղեցիկք առասպելականացն Պղատոնին յերկրորդում քաղաքավարութեան յաղագս մատանոյն Դիգեսոյ, և և զիններումն՝ յաղագս լինելութեան տարփին, և յաղագս ի դժոխսն ի Փիլոֆիլի և Դորպոջ, ի տասներորդումն քաղաքավարութեանն⁶, և ի Թէոպոմպոսի յութերորդում Փիլիստականացն Սիլենոսին. և իրականացն յաղագս Կիլոֆին⁷ առ Հերոդոտայ և Թուկի-

1. Ա. մանգանցի. 2. Ա. ասելով մարդ, լուս. ուղի. ե՛րբ ասէ ով մարդ,

3. Ա. տեռնէ:

4. Ա. Փիլոստոսի:

5. Ա. ի քսաներորդում:

6. Ա. քաղաքավարութենն:

7. Ա. Կիլոֆին:

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΓΩΓΗΣ.

ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς παρὰ τοῖς παλαιοῖς χρήσεως τῶν προγυμνασμάτων.

Πρῶτον μὲν ἀπάντων χρῆ τὸν διδάσκαλον ἐκάστου γυμνάσματος εὖ ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀναλεγόμενον προσάττειν τοῖς νέοις ἐκμανθάνειν, οἷον χρεῖας μὲν ὁποῖα ἐστὶν ἢ παρὰ Πλάτῳ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας, Σοφοκλεῖ ποτε τῷ ποιητῇ προσελθόν τις, πῶς ἔφη, Σοφοκλεῖς, ἔχεις πρὸς τὰ ἀφροδίσια; ἐτι οἷός τε εἰ γυναιξὶ συγγίνεσθαι; καὶ ὅς, εὖ φήμει, ἔφη, ᾧ ἀνθρώπῳ ἀσμενέστατα μέντοι αὐτὰ ἀπέφυγον, ὥσπερ λυττῶντά τινα καὶ ἄγριον δεσπότην ἀποδράς.

Μύθου δὲ ὁποῖός ἐστι παρὰ Ἡροδότῳ τοῦ αὐλητοῦ, καὶ παρὰ Φιλίστῳ τοῦ Ἰππου καὶ τῶν ἐν ἑκατέρῳ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ Θεοπόμπου τῶν Φιλιππικῶν ὁ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὕβρεως, ὅν ὁ Φίλιππος διεξέρχεται πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῶν Χαλκιδέων, καὶ Ξενοφώντος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων ὁ τοῦ κυνὸς καὶ τῶν προβάτων.

Διηγέσεως δὲ παραδείγματα ἂν εἴη κάλλιστα τῶν μὲν μυθικῶν ἢ Πλάτωνος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας περὶ τοῦ δακτυλίου τοῦ Γύγου, καὶ ἐν τῷ συμποσίῳ περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἔρωτος, περὶ δὲ τῶν ἐν Αἰδοῦ ἐν τῷ Φαίδῳ καὶ τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας, καὶ παρὰ Θεοπόμπῳ ἐν τῇ ὁγδόῃ τῶν Φιλιππικῶν ἢ τοῦ Σειληνοῦ τῶν δὲ πραγματικῶν ἢ περὶ Κύλωνος παρ' Ἡροδότῳ καὶ Θουκυδίδῃ, καὶ περὶ Ἀμφιλόχου τοῦ Ἀμ-

դիզեւայ, և յաղապս Ալկմիոնի Ամփիւրեայ յերրորդում Թու-
կիդիզեայ, և պաղապս Կլովրայն և Բիստիլեայ յառաջն-
մէն Հերոդոտայ, և ունի և յաղապս վարդապետի դաւստեան
առ Կովկալոն Սիւկացոց Թագաւոր Եփարոս յւէթներորդում¹
և Փիլիստոս զնոյն դայս յառաջնում լաւագոյն:

Բայց գտցիւ և ի սարսհրեշտակութեանումն նուրը և
պայծառ և շնոհաւոր պատմութիւն յաղապս առնութեանցն
Ոլիմպեայցն² ի Փիլիպպոսէ յետ Եղեթայ առմանն³:

Ունիմք և եղծս առ հինսն պիտոյից և խրատուց և բաց-
երևութեանց և այսպիսեացն և առ այլս բազումս:

Եւ յարմարիցի իսկ յայս տեսակ, որքան միանգամ ա-
սացեալ ինչ լինի յԵփորայ⁴ ի հինգերրորդում հնագիր պատ-
մութեանցն առ ի հնոցն յաղապս Նեղոսի կոչեցեալ զբացե-
րևութիւնսն. և պատմութեանց առասպելականացն յիրկրոր-
դում Հերոդոտայ սոցա յաղապս, որոց Ելլենացիքն առաս-
պելաբանեն, որպէս Եփրատացիքն զՀերակլէս եկեալ անգր
զոհ մատուցանել՝ ձեռնարկէին Արամազդայ, իսկ սա բազում
բիւրս ի նոցանէ կոտորեալ. եւ առ Եփարոսի⁵ յառաջ-
նումն զյաղապս յիսնիցն Թեսպեայ⁶ զստերացն, զորս յուրմ
կոյսս ելով, ասեն. համանգամայն փրտանալ զՀերակլէս. եւ
պաղապս Արիստոքիմոսի⁷ թէ վախճանեցաւ շանդահար եղ-
եալ. եւ յիրակահնացն պատմութեանց կն ինչ, զորս և ի Հե-
րոդոտայ առնուլ, որպէս գայն սր ի չորրորդէն յաղապս
բաժանելոյն զթլլար⁸ երկիր յերիս մաւռնոս⁹ և կոչել զոմն
Եւրոպէ և զոմն Ասիա և զոմն Լիբիա. եւ առ Թուկիդիդոսի
յառաջնմէն զյաղապս սատակմանն Հիպարքոսին յԱրմոզիո-
նեայցն և Արիստոքիտոնեանց. եւ շատ ունիմք և յայլոց
հնագէտ պատմագրացն առնուլ՝ յԵփարոսէ¹⁰ յառաջնմէն
զյաղապս բաժանմանն Պելոպոնէս(“) ըստ Հերակլեանցն իջի
եւ ի Թէոպոմպոսէ ի հինգերրորդէն¹¹ և ի քսաներորդէ Փի-

1. Ա. յւէթներրորդում 2. Ա. Ոլիմպեայցն, լուս. ուղղ. ե՛ Ուլ-
իմպեայցն 3. Ա. Եղեթա առմանն, լուս. ուղղ. ե՛ յետ Եղեթա
առմանն:

4. Ա. յԵփորայ, լուս. ուղղ.՝ յԵփորայ 5. Ա. Եփարոսի

6. Ա. Թեսպեայ 7. Ա. Արիստոքիմոսի. լուս. ուղղ.՝ Արիստրիդիմոսի

8. Ա. Թլլար լիւս. զբոլար 9. Ա. մաւռնոս լիւս. մասունս 10.

Ա. յԵփարոսէ 11. Ա. ի հինգերրորդէն

φιάρω εν τῇ τρίτῃ Θουκυδίδου, καὶ τὰ περὶ Κλέοβιν καὶ Βί-
 τωνα ἐκ τῆς πρώτης Ἡροδότου· ἔχουσι δὲ καὶ περὶ Δαιδάλου
 τῆς ἀφίξεως πρὸς Κώκαλον τὸν Σικανῶν βασιλέα· Ἐφορος μὲν
 ἐν τῇ ἐβδόμῃ, Φίλιστος δὲ ἐν τῇ πρώτῃ. [Ἐβροις] δ' ἂν καὶ ἐν
 τῷ περὶ τῆς παρὰπρεσβείας Δημοσθένους ἱσχνόν· καὶ γλαφυρὸν
 διήγημα περὶ τῶν ἀγομένων Ὀλυμπίων ὑπὸ Φιλίππου μετὰ τὴν
 Ὀλύμπου ἄλωσιν.

Ἔχομεν δὲ καὶ ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς παρὰ τοῖς πα-
 λαιοῖς χρεῖων καὶ γνομῶν καὶ ἀποφάσεων καὶ τοιούτων.

Καὶ δὴ ἀρμόττοι· ἂν εἰς τοῦτο τὸ εἶδος, ὅσα λέγεται ὑπὸ
 τοῦ Ἐφόρου ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν
 παλαιότερων περὶ τοῦ Νείλου καταβεβλημέναις ἀποφάσεσιν· διη-
 γημάτων μὲν μυθικῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἡροδότου τούτων πέρι,
 ὧν Ἕλληνας μυθεύουσιν, ὡς Αἰγύπτιοι μὲν Ἡρακλέα ἐπιδημή-
 σαντα θύειν ἐπεχείρουν τῷ Διὶ, ὃ δὲ πολλὰς μυριάδας αὐτῶν
 κατεφόνευσεν· καὶ παρὰ Ἐφόρῳ ἐν τῇ πρώτῃ τὸ περὶ τῶν πεν-
 τήκοντα Ἡεσπίου θυγατέρων, αἷς ἀπάσαις παρθένοις οὔσαις
 φασὶν ἅμα μιγῆναι τὸν Ἡρακλέα· καὶ περὶ τοῦ Ἀριστοδήμου,
 ὡς ἐτελεύτησε κεραυνόβλητος γενόμενος. τῶν δὲ πραγματικῶν
 διηγήσεων ἐστὶ μὲν τινα καὶ παρὰ Ἡροδότου λαβεῖν, ὡς τὰ
 ἐκ τῆς τετάρτης περὶ τοῦ διαιρεῖσθαι τὴν ὕλην γῆν εἰς τρία
 μέρη, καὶ καλεῖσθαι τὸ μὲν Εὐρώπην, τὸ δὲ Αἰβύην, τὸ δὲ
 Ἀσίαν· καὶ παρὰ Θουκυδίδου ἐκ τῆς πρώτης τὰ περὶ τῆς ἀν-
 αιρέσεως Ἰππάρχου ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτο-
 να· πλείω δὲ ἔχομεν καὶ παρ' ἄλλων ἱστορικῶν λαβεῖν, παρὰ
 μὲν Ἐφόρου ἐκ τῆς πρώτης τὰ περὶ τὴν διαίρεσιν τῆς Πελο-
 πονήσου κατὰ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν καθόδον, παρὰ δὲ Θεο-
 πόμπου ἐκ τῆς πέμπτης καὶ εἰκοστῆς τῶν Φιλίππεικῶν, ὅτι Ἑλ-
 ληνικὸς ὄρκος καταψεύδεται, ἐν Ἀθηναίοις φασιν ὁμόσαι τοὺς

լիպպականացն զՈլլիմպիականացն¹, զի հելլենական երգումն
սուտ եղև, զոր Աթինացիքն ասեն երգնուլ զԵլլենացիս²
յառաջ քան զԷփեսոսն՝ զայն որ ի Պղատէա³ առ խուժա-
դուծա, եւ որք առ Թագաւորն Դարեհ Աթինացիք⁴ յա-
ղապս Ելլենացոց զաշինք. և ես և զայն որ ի Մարաթոն ի
կուռին ոչ որպիսի ամենեքին զարմացեալ գովեանն եղեալ,
եւ որքան միանգամ այլ ինչ, ասէ, Աթինացոց քաղաքն
այլանդակէ և զրկէ զլանայ զԵլլենացիսնս:

Եւ նմանապէս և որ կոչի տեղի⁵ առ հինսն գտանել է,
որպէս Դիոմոթինականն յայնմ որ յաղապս պսակին՝ զքան-
չի առ Ելլենացիս ոչ առ ոմանս, այլ առ ամենեսին նմա-
նապէս բերք և արկածք մատնչաց և կաշառակրծաց և ա-
տուածոց թշնամեաց մարդկան այնքան պատահեաց լինել,
որքան ոչ ուրեք երբեք յառաջագոյն յիշեալք և զկնիքն:

Եւ է և Լիկուրդոսի զշանէն, յայնմ որ ընդդէմ Լիկուր-
ոնի, և Հիպերիդայ ընդդէմ բողաց՝ յայնմ որ ընդդէմ Արիս-
տաղորացն. և նմանապէս և որքան յայլս յաղապս տեղեացն
արտագրեսցուք:

Եւ բազումք և արտասանեալք առ հինսն, որպէս առ
Թուկիդիդոսի յերկրորդումն զժանդախտն, և յերրորդումն
պարտապարսպութիւն Պղատցոցն⁶, և այլուր նաւամար-
տութիւն և հետեակամարտութիւն և ձիամարտութիւն. և առ
Պլատոնի ի Տիմէոսի զյաղապս..., և առ Հերոդոտի յառաջ-
նումն եւթն պարիսպքն՝ այնք որ յԵկրատոնսն. և ունիմք
և յիննրորդումն⁷ Փիլիպպականացն թէոպոմպոսի զայն
որք ի Թեսալիա Տիմպէ, որք են ի մէջ երկուց լերանց
մեծամեծաց Հոսսայ և Ոլլիմպոսի, և հոսի ընդ նոցա մէջ
Պենիոս, յոր ամենայն որ ի Թեսալի գետք ի միասին հո-
սեալք խառնին. և Բիլլիստոսի յութերորդումն⁸ զայն որ
յաղապս պարտաւորութեան որ ի կարքեղորացիս Դիոնի-
սեայ դուռդի և զինուոցն և նաւաց և գործեացն զարաչու-
թիւն, իսկ ի մկտասաներորդում⁹ զյաղապս արտաբերու-
թեան նորա և խարուկին զբազմազանութիւն:

1. Ա. գոլիմպականցն, լուս. ուղղ.՝ զՈլլիմպիականացն

2. Ա. զԵլլենացիս

3. Ա. ի Պղատէա

4. Ա. տեղիէն վիս. տեղիս

5. Ա. Պղատցոցն

6. Ա. յիննրորդումն

7. Ա. յութերորդումն

8. Ա. ի մկտասաներորդումն

Ἑλληνας πρὸ τῆς μάχης τῆς ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ αἱ πρὸς βασιλέα [Δαρεῖον] Ἀθηναίων [πρὸς Ἑλληνας] συνθήκαι· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην οὐχ ἅμα πάντες ὑμνοῦσι γεγενημένην, καὶ ὅσα ἄλλα, φησὶν, ἢ Ἀθηναίων πόλις ἀλαζονεύετα· καὶ παρακρούεται τοῦς Ἑλληνας.

Ὀμοίως καὶ τὸν καλούμενον τόπον παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐστὶν εὑρεῖν, καθάπερ τὸ Δημοσθενικὸν ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ στεφάνου· παρὰ γὰρ τοῖς Ἑλλήσιν, οὐ τισὶν ἄλλὰ πᾶσιν ὁμοίως, φορὰν προδοτῶν καὶ δωροδοκῶν καὶ θεοῖς ἐχθρῶν ἀνθρώπων συνέβη γενέσθαι τοσαύτην, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἔτι δὲ καὶ Λυκούργου κατὰ μοιχοῦ ἐν τῷ κατὰ Λυκόφρονος, καὶ Ὑπερίδου κατὰ τῶν ἐταίρων ἐν τῷ κατὰ Ἀρισταγόρας· ὁμοίως καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τῷ περὶ τόπων ἐκθησόμεθα.

Πολλὰ δὲ καὶ ἐκπέφραστοι παρὰ τοῖς παλαιοῖς, ὥσπερ καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁ λοιμός, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιῶν, καὶ ἄλλοιτε ναυμαχία καὶ ἱππομαχία· καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῷ Τιμαίῳ [ὥς] τὰ περὶ τὴν Σάιν· καὶ παρὰ Ἡροδότῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ τὰ ἐπὶ τῇ τεύχεϊ τὰ ἐν Ἐκβατάνοισ· ἔχομεν δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν Φιλιππικῶν Θεοπόμπου τὰ ἐν Θετταλίᾳ Τέμπῃ, ἃ ἐστὶ μὲν μεταξὺ δύο ὁρῶν μεγάλων τῆς τε Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ρεῖ δὲ δι' αὐτῶν μέσος ὁ Πηνειός, εἰς ὃν ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν Θετταλίαν ποταμοὶ συρρέουσι· καὶ παρὰ Φιλίστῃ ἐν μὲν τῇ ὀγδόῃ τὰ περὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐπὶ Καρχηδονίους Διονυσίου τοῦ τυράννου καὶ τῶν ὀπλων καὶ τῶν νεῶν καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ποίησιν, ἐν δὲ τῇ α' τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ καὶ τῆς πυρᾶς τὴν ποικιλίαν.

Իսկ գիմառնութեան զինչ ինչ եղիցի յարացոյց գեղեցիկ քան զՀովհերոսի արարածոյն¹ և Պղատոնին, և այլոց Սոկրատայ մանկանց տրամարանից, և Մենանդրի քերգողական ճառիցն:

Եւ ունիմք և գիսոկրատայ ղներբողեայսն և զՊղատոնի և զԹուկիդիդեայ, և ղԵւրիպիդեայ, և ևս և ղԼիսեայ զառ ի Թաղումն գերեզմանացն, և Թէոպոմպոսի զՓիլիպպոսի ներբողեայսն² և ղԱղեքսանդրի, և Քսենոփոնտիայ ղԱգիսիլաոնն:

Եւ են և բազդատութիւնք առ հինան և առ Դիմոսթենի յառ Լիկոփրենէսն, յորժամ կամի յարգել ղԿոննփսա³ քան ղԹեմիսդոկլէս, և զտցես և առ Քսենոփոնտայ⁴ ի գիներբունն ղՍոկրատէս Կալլեայ վկայեալ, զի կարի յոյժ լաւագոյն է անձին քան մարմնոյ սարսփութիւնք: Եւ յարացոյցք զզրոց կրթութենէ առնուլ յԱրիստոտելեայ և ի Թէոփրաստոսէ. քանզի բազում գրեան գրութեանցն մալ կազրեալք:

Տի ահա իմն և առ ճարտասունս ասացեալ է գրականք գլուխք, և յայտք բանք Թուեսցին գրեալ զոլ զրութիւնքն, զորս յաղագս երեսրացէիցն մակապրեալ Լիսեայ և որ յաղագս վիժելոյն, որոց ի միւսումն⁵ ինդրի, և ապա(“) տուեալ երեսրացեայքն կնոջ հարան հաստատուն ունել զայս պարս է, և ի միւսումն⁶, թէ յղացեալ սաղմնն մարդ է, և եթէ անխոշտանգելիք և անպարսք վիժութեանցքն կանանց:

ՉԼիսեայ⁶ ոչ ասեն զոլ զայս բանս, ըայց սակայն և ոչ անպիտան է և մանկանցն յաղագս կրթութեան և ընդ սոսա ընդհարկանել:

Եւ է յիւրաքանչիւրում⁷ ի բանի գտանել ինչ գրական զլուի, իւրու թէ որպէս յայնմ որ Դիմոսթենին է ընդդէմ Ոնեստրայ եքսողէս՝ թէ ճշմարիտ են խոշտանգանք կոուոյն, և առ Եսքինեայ յայնմ որ ընդդէմ Տիմարքոսին⁸, թէ ճշմարիտ են համբաւքն, և այլուրք:

1. A. արարածուն, լուս. ուղղ.⁵ արարածոյն, 2. A. ներբողեայսն, լուս. ուղղ.⁵ ներբողեանն: 3. A. զԿոննփսա, 4. A. Քսենոփոնտայ, լուս. ուղղ.⁵ Քսենոփոնտի: 5. A. ի միւսումն: 6. A. զՈղիսեայ վիս. վիսեայ, 7. A. յիւրաքանչիւրում, լուս. ուղղ.⁵ է յիւրաքանչիւրում: 8. A. Տիմարքոսին, լուս. ուղղ.⁵ Դիմարքոսին:

Προσωποποιείας δὲ τί ἂν εἴη παράδειγμα κάλλιον τῆς Ὀμήρου ποιήσεως καὶ τῶν Πλάτωνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων καὶ τῶν Μενάνδρου δραμάτων;

Ἔχομεν δὲ καὶ Ἰσοκράτους μὲν τὰ ἐγκώμια, Πλάτωνος δὲ καὶ Θεουκυδίδου καὶ Ὑπερίδου καὶ Λυσίου τοὺς ἐπιταφίους, καὶ Θεοπόμπου τοῦ Φιλίππου ἐγκώμιον καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ Ξενοφῶντος τὸν Ἀγησίλαον.

Εἰσὶ δὲ καὶ συγκρίσεις παρὰ τοῖς παλαιοῖς παρὰ τε Δημοσθένει ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, ὁπότε βούλεται προκρίνειν Κόωννα Θεμιστοκλέους, εὖρος δ' ἂν καὶ παρὰ Ξενοφῶντι ἐν τῷ συμποσίῳ Σωκράτη. Καλλίᾳ μαρτυροῦντα, ὡς πολὺ κρείττων ἐστὶν ὁ τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος ἔρως.

Παραδείγματα δὲ τῆς τῶν θέσεων γυμνασίας λαβεῖν ἐστὶ παρὰ τε Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου· πολλὰ γάρ ἐστιν αὐτῶν βιβλία θέσεων ἐπιγραφόμενα.

Ἦδη δὲ τινὰ καὶ παρὰ ῥήτορσιν εἴρηται θητικά κεφάλαια, καὶ ὅτι καὶ ὅλοι λόγοι νομίζονται ἂν σχεδὸν εἶναι θέσεως, ὡς ὁ τε περὶ τῶν ἀνακαλυπτηρίων ἐπιγραφόμενος Λυσίου καὶ ὁ περὶ τῆς ἀμβλώσεως· ἐν μὲν γὰρ ἠαυτέρῳ ζητεῖται, εἰ τὰ δοθέντα ἀνακαλυπτήρια γυναικὶ γαμουμένη βεβαίως ἔχειν αὐτὴν δεῖ, ἐν ἠαυτέρῳ δὲ εἰ τὸ ἐτι ἐγκυούμενον ἀνθρωπῶς ἐστὶ, καὶ εἰ ἀνεύθυνα τὰ τῶν ἀμβλώσεων ταῖς γυναῖξιν.

Λυσίου μὲν οὗ φασιν εἶναι τούτους τοὺς λόγους, ὅμως δὲ οὐκ ἀχάριστον τοῖς νέοις γυμνασίας ἐνεκα καὶ τούτοις ἐντυγχάνειν.

Ἔστι δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ λόγῳ εὑρεῖν θητικὸν κεφάλαιον, οἷον ἐν τῷ Δημοσθένους κατὰ Ὀνήτορος ἐξούλης, εἰ ἀληθεὶς αἱ βάσανοι, καὶ ἐν τῷ παρὰ Αἰσχίνῃ κατὰ Τιμάρχου, εἰ ἀληθεὶς αἱ φῆμαι, καὶ ἄλλα ἄλλοθεν.

Եւ զիւրաւ հնարս գտցուք և օրինացն եղծման¹ բա-
զում իսկ առ յօլովս ճարտասանացն, բայց կատարելագոյն
առ Դիմութենի յայնմ որ ընդդէմ Տիմոկրատոսին² և առ Լիմ-
բիոնին³ և ստեղծմանց առ այլսն, և առ Լիւսեայ յայնմ
որ առ Դիոկլէան յաղագս ընդդէմ հռետորացն⁴ օրինաց:

Զի եթէ և ամենեքումք վարին հինքն ի մէնջիցս ըն-
ձեռեցելոց պատճառանացս վասն ոչն առ կրթութիւն, այլ
առ մարտս զբանսն առնել, այլ սակայն զըրոր զտրամա-
դրութիւն աներևոյթ ցուցանեն զայսպիսեաց⁵ բանիցս:

Եւ զի և ոչ յայլափոխութենէ⁶ մեկնութեան անփոյթ
առնեն հինքն, յայտ է յայնց որ սակաւ մի յառաջագոյն
ասացեալ եղեն:

Եւ բազումք են և արտադործեալք ևս և առ ընկերս
նոցա: Արդ՝ զԿիրոնեայն վերագարոնեայն⁷ պարտութիւն
առաւել քան զՀերոդոտայ և զՖիլոքոսի⁸ արտադործեալ է
Թուկիդիդեայ, և Դիմութենէս առաւել քան զՀիպերիդեայն
զեղիալ Աթենացոց խոզվութիւն, յորժամ եկն երեկուն
պատմելով առ պրիտանիսն, իբր թէ Պղատէա(⁹) առեալ
եղև:

Եւ է հնագէտ պատմութեանց և զըրոր զբանս ընդ
միմեանս հարկանել զիտելով և նկատելով զլաւագոյն ար-
տադործեալն, իբրու թէ որպէս Դիմութենի զայն որ ընդ-
դէմ Կոնովսայն¹⁰ բանս¹¹ առ Հիպերիդայն, եւ Թէոպոմպոսի
զԵլլենալսն պատմութիւնսն առ Քսենոփոնոսի:

Եւ զհակաճառութիւն գտանել է յաւէտ ի բանս յորս
միւրն զատախաղէ և միւսն ապաքանէ աղերսելով յաղագս
զատախաղանացն, որպէս յայնմ որ ընդդէմ Քտեսիփոնտայ¹²
Եսքրինոսին¹³ և Դիմութենի յաղագս սլասկին, ևս եւս յեր-
կաքանչիւրումս յաղագս տարահրեշտակութեան:

1. A. եղծման, լուս. ուղղ.՝ եղծումն: 2. A. Դիմոկրատոսին, լուս.
ուղղ.՝ Տիմոկրատոսին: 3. A. հռետորացն: 4. A. զայսպիսից,
լուս. ուղղ.՝ զայսպիսեաց: 5. A. յայլափոխութէ այլափոխութի է:
6. A. վերագարոնեայն, լուս. ուղղ.՝ վերագարունեայն: 7. A. զՖիլե-
քոսի: 8. A. Կոնովսայն: 9. A. բանս, լուս. ուղղ.՝ զգանս:
10. A. Քսենոփոնտայ լիս. Քտեսիփոնտայ: 11. A. Եսքրինոսին: լուս.
ուղղ.՝ Իսքրինոսին:

Εὐπορήσομεν δὲ καὶ νόμων ἀνασκευῆς πολλαχοῦ μὲν παρὰ πλείστοις τῶν ρητόρων, ἐντελέστατα δὲ παρὰ Δημοσθένει ἐν τε τῷ κατὰ Τιμοκράτους καὶ Ἀριστοκράτους καὶ πρὸς Λεπτίνην, κατασκευῶν δὲ παρὰ τε ἄλλοις καὶ παρὰ Λυσία ἐν τῷ πρὸς Διοκλέα ὑπὲρ τοῦ κατὰ τῶν ρητόρων νόμου.

Καὶ γὰρ εἰ μὴ πάσαις κέχρηται οἱ παλαιοὶ ταῖς ὑφ' ἡμῶν παρὰδεδομέναις ἀφορμαῖς τῷ μὴ πρὸς γυμνασίαν ἀλλὰ πρὸς ἀγῶνας τοὺς λόγους πεποιθῆσθαι, ἀλλ' ὅμως τὴν γε ὅλην διὰθεσιν ἐμφαίνουσι τῶν τοιούτων λόγων.

Ὅτι δὲ οὐδὲ τῆς παραφράσεως ἡμέλουν οἱ παλαιοί, δηλὸν ἐκ τῶν μικρὸν ἔμπροσθεν εἰρημένων.

Πολλὰ δὲ ἐστὶ καὶ ἐξεργασμένα μᾶλλον παρὰ ἑτέροις αὐτῶν τὸ γοῦν Κυλώνειον ἄγος μᾶλλον [δὲ] Ἡροδότου καὶ Εὐφρονος ἐξεργασταὶ Θουκυδίδῃ, καὶ Δημοσθένει δὲ μᾶλλον Ὑπερίδου τὴν γεγεννημένην Ἀθηναίοις ταραχήν, ὅτε ἤκεν ἐσπέρας ἀγγέλλων τις ὡς τοὺς πρυτάνεις, ὡς ἡ Ἑλλάς τε κατεΐληπται.

Ἔστι δὲ καὶ ἱστορίας καὶ ὅλους λόγους ἀλλήλοις ἀντιπαρβάλλειν σκοποῦντα τὸ ἄμεινον ἐξεργασμένον, οἷον Δημοσθένους μὲν πρὸς τοὺς Ὑπερίδου, Θεοπόμπου δὲ τὰς Ἑλληνικάς ἱστορίας πρὸς τὰς Ξενοφώντος.

Τὴν δὲ ἀντίρρησιν ἐστὶν εὖρεῖν μάλιστα ἐν τοῖς λόγοις, ἐν οἷς ὁ μὲν κατηγορεῖ, ὁ δὲ ἀπολογεῖται περὶ τῶν κατηγορουμένων, οἷον ἐν τῷ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος, καὶ Δημοσθένους ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, καὶ ἔτι ἐν τῷ ἐκατέρου περὶ τῆς παρὰπρεσβείας.

Եւ զտցես և ի հնազէտ պատմութեան և արդէն իսկ և առ Թուկիդիդեսայ՝ յառաջնում յորում Կորնթացոցն է հակառակութիւն¹ յառ Կերկիրացիս², յերրորդումն Դիոդորտայ՝ առ Կլիոնայ. և առ Պլատարխի և դարտագործութիւն և դհակաճառութիւն ի վերայ նոցունց իրաց է տեսանել. զի ի³ Փեդրոսին նոյն ենթագրութիւնս Լիւսեայ ասելով՝ յորմէ⁴ և երկոցունց բանիցն հակառակ տսէ՝ և խբումն և Լիւսեայն. իսկ ի քաղաքավարութեան սկզբունս ի ձեռն այնց որ զԳլաւաւն և Ադիմանտաւ⁵ ջատագով եղեալ Թոտսիմաքայ ամբաստան եղելում զարդարութենէն. եւ յիտ այսորիկ անդրէն վաղվաղակի ապարանեալ աղերսէ առ ամինայն ոսոխութիւնն:

Արդ՝ զայսոսիկ եղի աւընթեր, ոչ սաժով կարծելով ի բաց տանել և պատրաստեալ^(*), քան ելթէ ամենեցունց որ սկիզբն առնեն ի ճահ և ի դէպ, այլ զի և մեք տեսցուք, զի կարի հարկաւոր է կրթութեանս այսորիկ վարժութիւն՝ հչ միայն այնոցիկ որ հանդերձեալ են ճարտասանել, այլ և եթէ ոք կամ քերդոզ⁶ կամ բանարար, կամ թէ այլ ինչ զօրութիւն բանից կամիցի ի ձեռն առնուր:

Եւ սոքա իբրու թէ հիմունք ամենայն բանից տեղաւանին, իբրու թէ զսոսա ոք ի ներքոյ արկեալ հիմն զիցէ մանկանցն⁷ ոգոց. հարկաւոր է սոյն օրինակ և յիտ այսոցիկքն⁸ պատահել⁹. վասն որոյ պարտ և արժան է առ անացելովքս նմին ինքն վարդապետին եղծս ոմանս և ստեղծս և յաւէտ գեղեցիկս արարեալ՝ հրաման տալ մանկանցն պատմել, զի տպաւորեալք և զաղափարեալք ըստ նոցա վարժիցն քատակեալ և նմանութիւն բերել կարիցեն, յորժամ ինքեանք գրել բաւական լիցին. բայց հրաման տալի և իմացուցանելի է սոցա զկասս գլխոցն, եւ նշանակելի . . .

. . . զբարս զառարկութեան. և խնամ տանելի և այցելի է և ի

1. A. կահարանութիւ: 2. A. Կերկիրացիս: 3. A. զիւ փիւ.
զի ի: 4. A. յորմէ, լուս. ուղղ.՝ յորում: 5. A. Ադիմանտաւ:
6. A. քերթոզ, ուղղ. հ՝ քերդոզ: 7. A. մանգանցն: 8. A. տյ-
սոցինքն, լուս. ուղղ.՝ այսոցիկքն: 9. A. պատահեալ:

Εὐροις δ' ἂν καὶ ἐν ἱστορίαις παρὰ Θουκυδίδῃ, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ Κορινθίων ἐστὶν ἀντιλογία πρὸς Κερκυραίους, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ Διοδότου καὶ Κλέωνος· παρὰ δὲ Πλάτωνι καὶ τὴν ἐξεργασίαν καὶ τὴν ἀντίρρῃσιν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν μὲν γε τῷ Φαίδρῳ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῷ Λυσίᾳ εἰπὼν ἐξῆς ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις ἀντιλέγει, τῷ τε αὐτοῦ καὶ τῷ Λυσίου, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ καταρχὰς διὰ τῶν περὶ τὸν Ἰλαύκωνα καὶ Ἀδείμαντον συναγορεύσας τῷ Θρασυμάχῳ περὶ τῆς δικαιοσύνης, μετὰ ταῦτα εὐθύς ἀπολογεῖται πρὸς πᾶσαν τὴν κατηγορίαν.

Ἰαῦτα μὲν οὖν παρεθέμην, οὐ νομίζων μὲν ἅπαντα εἶναι πᾶσιν ἀρχομένοις ἐπιτήδεια, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς εἰδῶμεν, ὅτι πάνυ ἐστὶν ἀναγκαῖον ἢ τῶν γυμνασμάτων ἄσκησις οὐ μόνον τοῖς μέλλουσι· ῥητορεύειν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἢ ποιητῶν ἢ λογοποιῶν ἢ ἄλλων τινῶν λόγων δύνανται ἐθέλει μεταχειρίζεσθαι.

Ἔστι γὰρ ταῦτα οἶονεῖ θεμέλια πάσης τῆς τῶν λόγων ἰδέας, καὶ ὥς ἂν αὐτὰ τις ὑπάγῃται τῇ τῶν νέων ψυχῇ, ἀνάγκη τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνειν· διόπερ χρὴ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον ἀνασκευάζειν καὶ κατασκευάζειν [μάλιστα] κάλλιστα ποιησάμενον προστάξαι τοῖς νέοις ἀπαγγεῖλαι, ὅπως τυπωθέντες κατὰ τὴν ἐκείνων ἀγωγὴν μιμήσασθαι δυνήθωσιν· ἐπειδὴν δὲ γράφειν καὶ αὐτοὶ ἱκανοὶ γένοινται, ὑπαγορευτέον μὲν αὐτοῖς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, σημαντέον δὲ καὶ τὸν καιρὸν τῆς παρεκβάσεως καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὅλην δὲ ποιητέον καὶ τὸ ἥθος τοῦ προβλήματος· ἐπιμελητέον δὲ καὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, πάντα διδάσκοντα

շարագրութեան¹ անուանցն, դամենեասին յուսուցանելով՝ յորոց ճողոպրիցեն² և գերծցին չարաչարն շարադրել³։ և մանաւանդ՝ զչափաւորն և գյարգարականն և գյարմարաւոր բառն, իբրու բազում անգամ աշնց որ Հեղեոսի ճարտաւանի Ասիանայոցն կոչեցելոց ճարտասանաց, և է ինչ աշն որ Եպիկուրեանցն են, որպիսի ուրեմն և առ Լիդուսենայն գրէ, թորով դամենայն իմն զհումունս և զկայտամունս զուարճանալիս և հեշտալիս համարել ի մանկութենէն⁴։ և աշնոցիկ որ քնդ աշխարհ շրջին իբր նորա (և մեք չեւ ևս և ոչ աշխտմ դոյս գտանեմք ի շարագրածս նորա), թաղէ եկ բեր գու⁵ ինձ Բաղմագովդ, զի բերկրեցայց, զի զուարճացայց, զի զիս մեծ խնդութիւն փակեոյցէն⁶։

Արդ՝ աշտպիսիքս ևւ կատարելապէս են պախարակելիք և բստգտանելիք, և քաջայայտ ունին պոռութիւն շարագրութեանն⁷։ և թողութեան արժանի է՝ յորժամ յաշնս ոք անկցի ի չափս, որ ունի նմանութիւն առ հետեակն, որպիսի է մեծավերջականն։ վասն որոյ ամենայն շարագրողքն աւսումն անկանին յաղզս յայս։

Ձի և Եփորոս իսկ յաշն ուր յաղագս բառի, թէ ի ձեռն նորին հրաժարեցուցանողի և բացասողի բանիւն յարգարականաւ և յարմարականաւ վարել խօսիւք, անդէն ի սկզբբանն տոսնդ իմպինեացն⁸ (°) ասելով՝ ճեւ զարձեալ և յաւղագս յարմարականն⁹։

Եւ բուռն հարկանել ոչ վասն⁷ դոյզն ինչ և զգեցեցկավայելէն, զի մի անդրէն ի սկզբան անդ մերկանալ դամութալիս, այլ քօղալար պատրուակելով ի ծածուկ պատմել որպէս Իսքենէս յանճառողործութեանն բամբասելով զԴիմոսութենէս՝ տակ դնա ոչ մաքուր գոլ բերանով, և ոչ ուստի քլաշն արձակէ։

Եւ առ աշտքիւք ևս պարտ է և զմեկնութիւն հաւատտի և արդիւնաւոր գոլ։ զի ոչ պատմել միայն պիտի, այլ

1. Ա. ի շարագրութիւն 2. Ա. ճողոպրիցեն, լուս. ուղղ.՝ ճողոպրիցեն
3. Ա. շարագրել, ուղղ. և՝ շարագրել 4. Ա. թու փիս. գու.
5. Ա. շարագրութեն 6. Ա. առանդ խնդինեացն, լուս. ուղղ.՝ առման խնդինեացն (°)
7. Ա. վասն 8. Ա. շարագրել, ուղղ. և՝ շարագրել 9. Ա. թու փիս. գու.

ἐξ ὧν διαφεύζονται τὸ κακῶς συντιθέναι, καὶ μάλιστα δὲ τὴν ἐμμετρον καὶ ἐνρυθμον λέξιν, ὡς τὰ πολλὰ τῶν Ἑλληνιστοῦ τοῦ ῥήτορος, καὶ τῶν Ἀσιατικῶν καλουμένων ῥητόρων, καὶ τινὰ τῶν Ἑπικουροῦ, οἷα που καὶ πρὸς Ἰδομενέα γράφει· ὡς πάντα τὰ μακρινήματα τερπνὰ νομίσας ἐκ νέου· καὶ τῶν περιφερομένων δ' ὡς ἐκείνου (ἡμεῖς δ' οὐδέπω καὶ νῦν αὐτὰ εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ)· λέγει δὲ μοι Πολύβιος· συνεπείριμεν μεγέλη χαρὰ γένηται.

Τὰ οὖν τοιαῦτα καὶ τελέως ἐστὶν ἐπίμεμπτα καὶ πρόδηλον ἔχει τὴν κακίαν τῆς συνθέσεως, συγγνώμης δ' ἄξιον, ὅταν εἰς ἐκεῖνά τις ἐμπέσῃ ποτὲ τὰ μέτρα, ἅπερ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ πεζόν, οἷόν ἐστι τὸ λαμβικόν· διὸ καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς ἄκοντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ γένος τοῦτο.

Ὁ γοῦν Ἑφορος ἐν τῷ περὶ λέξεως βίῳ αὐτοῦ τοῦ ἀπαγορεύοντος λόγου, μὴ τῇ εὐρύθμῳ χρῆσθαι· διαλέκτῳ, εὐθύς ἔρχη· στίχον εἴρηκεν εἰπὼν· πάλιν δὲ περὶ τῆς ἐνρhythμου διέξειμι.

Περίεχασθαι δεῖ οὐδὲν ἥττον καὶ τῆς εὐπρεπείας, ὥστε ἢ ἐκ τοῦ εὐθέως γυμνώσαι τὰ αἰσχροτά, περιεσταλμένως δὲ ἀπαγγέλλειν, ὡς Αἰσχίνης εἰς ἀβήτοισιν τὴν Δημοσθένην διαβάλλων φησὶν αὐτὸν μὴ καθαρεῦειν τὸ σῶμα, μῆδ' ὅθεν τὴν φωνὴν προίεται·

Πρὸς δὲ τοῦτοις χρὴ τὴν ἐρμηνείαν καὶ σαφεῖ καὶ ἐναργεῖ εἶναι· οὐ γὰρ ἀπαγγεῖλαι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον

և գրանն քնծայեցուցանել¹ ի միտս և ի խորհուրդս լսողացն, մինչ զի լինել քերդողին Հոմեթունեայ տասցեալն²։

«Դիւբին տսեմ քեզ տաղ և ի միտ կարի քաջ տամ առնուլ»։

Եւ ուղղութիւն և կազմութիւն եղիցի ոչ ի սկզբանէ դամեանայն սխալանա³ և պանցանս ի բաց բառնալով, այլ դաւաւ և դաւէտ կարի քաջ յայտնիւմ, զի մի տրամութիւն կրել մանկանցն վատայոյս ի յետ աշտորիկան եղիցին⁴։ Բայց համանգամայն որ ուղղիցէն և կազմեցէ՝ ինչ ինչ⁵ (°) եղի յանցանքն և զիանդ զոյ հնար լաւագոյն առնելի։

Եւ կարի օգտակարագոյն զոյ Երեւ հրաման տալ մանկանցն գրել յոմանս առարկութիւնս տնոցիկ՝ որ առ հինան արտագործեալք են, որպան զտեղի կամ զպատմութիւն, կամ զարտասանութիւն, կամ գնեբրդեան, կամ զգիր, կամ զայլ ինչ յայսպիտեացն, և յետ յաշտորիկ առնել զսոցայցն սոցալն ներդիպել. զի եթէ նմանապէս եղիցին գրեցեալքն՝ խնդասցէ, ապա եթէ ոչ՝ ուղղիչս և կազմիչս ունիցին զհինան։

Վասն զի ոչ ամենեքին տո ամենայն ինչ քնաւորեալք եմք, այլ ոմանք յախտիցն պակասեալ լինին, իսկ տո բարոյականն¹ առաւել վճարութիւնս կազմութեան գործեն. և ոմանք ընդդէմ այսր և ոմանք զերկոցունց պատմեն, բայց զմտածութիւնն լաւագոյն արտագործեն. և փորձելի է ըզրնտկան աւելաստացութիւնսն աճեցուցանել և զնուազան և զսխալսս ի ձեռն վարժից կրթութեան ըսել, զի և կարասցուք միմիայն զմեծամեծ առարկութիւնսն զիւրաւ լսել՝ որպէս Իսքենէս, և մի զփոքունս, որպէս Լիւսիասն, այլ և առ երկոսին կազմութիւն պատրաստութեան ունիցիմք, որպէս Դիմոսթենէսն։

Եւ ի վերայ ամենեցուն զարժանաւորն արտագրութիւն յիւրաքանչիւրում բանիցն տեսելի փորձելի է արտուանել։

1. Ա. քնծայեցուցանել

2. Ա. սխալանա

3. Ա. ինչ ինչ

լուս. ուղղ.՝ ոչ ինչ։

4. Ա. քարտականն

ἐνοικειῶσθαι τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκουόντων, ὥστε γενέσθαι τὸ ὑπὸ
 Ὁμήρου λεγόμενον,
 ῥητῖδ' ὅν τι ἔπος ἐρέω καὶ ἐνὶ φρεσὶ θῆσω.

Ἡ δὲ διόρθωσις ἐστὶν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς πάντα τὰ ἁμαρτή-
 ματα περιαιρούσα, ἀλλ' ὀλίγα καὶ μάλιστα τὰ πρόδηλα, ὅπως
 μὴ ἀθύμως ὁ νέος διατεθεὶς δυσέλπιστος εἰς τὰ μετὰ ταῦτα
 γένηται. ἅμα δὲ ὁ διορθῶν υποδεικνύτω, παρὰ τί γέγονε τὸ
 ἁμαρτήμα, καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι.

Πολὺ δ' ὠφελιμώτερον καὶ τὸ προστάττειν τοῖς νέοις γρά-
 φειν εἰς τινὰ προβλήματα τῶν ἤδη τοῖς παλαιοῖς ἐξειργασμέ-
 νων, ὅσον τόπον ἢ διήγησιν ἢ ἔκφρασιν ἢ ἐγκώμιον ἢ θῆσιν ἢ
 τι ἄλλο τῶν τοιούτων, μετὰ δὲ ταῦτα ποιῆσαι τοῖς ἐκείνων
 αὐτοῦς ἐντυγχάνειν, ἵν' εἰ μὲν ὁμοίως εἴεν γεγραφότες, πεισ-
 θῶσιν· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ διορθωτὰς ἔχοιεν αὐτοῦς τοὺς παλαιούς.

Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες πρὸς πάντα περὺκαμεν, ἀλλ' οἱ μὲν
 τῶν παθῶν ἀπολείπονται, περὶ δὲ τὰ ἡθῆ μάλλον κατορθού-
 σιν, οἱ δ' ἀνάπαλιν, οἱ δ' ἀμφοῖν ὑστεροῦσι, τὰ δὲ ἐνθυμήματα
 ἄμεινον ἐργάζονται, πειρατέον τὰ μὲν φυσικὰ πλεονεκτήματα
 αὔξειν, τὰ δὲ ἐλλείποντα ταῖς αὐξήσεσιν ἀναπληροῦν, ἵνα θυνη-
 θῶμεν μὴ μόνον τὰ μεγάλα προβλήματα καλῶς λέγειν ὡς Αἰσ-
 χίνης, μηδὲ τὰ μικρὰ ὡς Λυσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀμφοτέρω
 περὶ σκευὴν ἔχωμεν, ὡς Δημοσθένης.

Ἐπὶ πασι δὲ καὶ τὴν προσήκουσαν ὑπόκρισιν ἐκάστη τῶν
 λόγων ἰδέειν πειρατέον ἐκμανθάνειν.

ՅԱՂԱԳՍ ՊԻՏՈՅԻՑՆ.

Պէտք են համառօտ և արագ բացերեւութիւն կամ գործ հանդիպողութեամբ վերբերեալ յորոշեալ ինչ գէմս կամ համեմատեալ ղիմաց, և կալ¹ առ գէմս և խրատ բացայիշատակ. քանզի ամենայն խրատ ի համառօտ գէմս վերբերեալ պէտս առնէ:

Եւ բացայիշատակն գործ է կամ բան կենցաղօգուտ. և ատարբերէ խրատն ի պիտոյից չորիւք. զի նմա ամենայն իրաւք վերբերիլ ի գէմս, իսկ խրատութուն ոչ ամենայն իրաւք. և երբէք զըստրորէ² և երբէք զմասնաւորէ բացերեւեցուցանել զպէտսն, իսկ խրատութուն պիտոյէն միայն. և ևս ծաղրածել և խրախ առնել զպէտսն է երբէք ոչինչ ունելով կենցաղօգուտ, իսկ խրատն միշտ ի կենցաղիս յաղագս պիտանացուաց գոլ. և չորրորդաւն՝ զի պէտքն գործ կամ բան է, իսկ խրատն բան միայն է:

Եւ բացայիշատակն երկուք տյսոքիւք զատուցեալ է ի պիտոյից. քանզի նա համառօտ, իսկ բացայիշատակն է երբէք զի ձկտի. և նա վերբերի ի գէմս ոմանս, բայց բացայիշատակն և ըստ ինքեան բացայիշեալ լինի:

Եւ ասացեալ է պէտք ըստ արտունութեան, զի առաւել քան զայլս պիտանացու է կենցաղումս. որպէս զՀովնսն բազմաց կողք քերգողաց ըստ արտունութեան միայն սովորեցայք քերգող կոչել:

Եւ պիտոյիցն վերագոյն սեռք են երեք. քանզի ոմանք են բանականք և ոմանք գործականք³ և ոմանք խառնք:

Եւ բանականք են՝ սյք առանց գործոյ ի ձեռն բանից

1. Ա. կամ փիլ. կայ
գործականք:

2. Ա. զստրորէ:

3. Ա. գործանք փիլ.

ΠΕΡΙ ΧΡΕΙΑΣ.

Χρεία ἐστὶ σύντομος ἀπόφασις ἢ πράξις μετ' εὐστοχίας ἀναφερομένη εἰς τι ὁρισμένον πρόσωπον ἢ ἀνυπολόγον προσώπων, παράκειται δὲ αὐτῇ γνώμη καὶ ἀπομνημόνευμα· πάντα γὰρ γνώμη σύντομος εἰς πρόσωπον ἀναφερομένη χρεῖαν ποιεῖ.

Καὶ τὸ ἀπομνημόνευμα δὲ πράξις ἐστὶν ἢ λόγος βιωφελῆς. διαφέρει δὲ ἡ μὲν γνώμη τῆς χρεῖας τέτρασι τοῖσδε, τῷ τὴν μὲν χρεῖαν πάντως ἀναφέρεισθαι εἰς πρόσωπον, τὴν δὲ γνώμην οὐ πάντως, καὶ τῷ ποτὲ μὲν τὸ καθόλου, ποτὲ δὲ τὸ ἐπὶ μέρους ἀποφαίνεσθαι τὴν χρεῖαν, τὴν δὲ γνώμην καθόλου μόνον· ἐτι δὲ τῷ χαριεντίζεσθαι τὴν χρεῖαν ἐνίοτε μηδὲν ἔχουσιν βιωφελές, τὴν δὲ γνώμην αἰεὶ περὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ χρησίμων εἶναι· τέταρτον δὲ ἡ μὲν χρεία πράξις ἢ λόγος ὑπάρχει, ἡ δὲ γνώμη λόγος ἐστὶ μόνον.

Τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα δυοὶ τοῖσδε καχώρισται τῆς χρεῖας· ἡ μὲν γὰρ σύντομος, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα ἔσθ' ὅτε ἐπεκτείνεται, καὶ ἡ μὲν ἀναφέρεται εἰς τινα πρόσωπα, τὸ δὲ ἀπομνημόνευμα καὶ καθ' ἑαυτὸ μνημονεύεται.

Εἴρηται δὲ χρεία κατ' ἐξοχὴν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς πολλὰ χρειώδης ἐστὶ τῷ βίῳ, καθάπερ καὶ Ὀμηρον πολλῶν ὄντων ποιητῶν κατ' ἐξοχὴν τοῦτον μόνον καλεῖν εἰώθαμεν ποιητήν.

Τῆς δὲ χρεῖας τὰ ἀνωτάτω γένη τρία· αἱ μὲν γὰρ εἰσι λογικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ μικταί.

Λογικαὶ μὲν εἰσιν αἱ χωρὶς πράξεως διὰ λόγων ἔχουσαι

ունին զիսկութիւն, հիւրսր Դիոգենէս հարցեալ յուսեքէ՝
զիւրդ արդեօք ոք փառաւոր եղիցի, պատասխանի ետ՝ ոչ
միտլ իւրք փառաց հոգ տանելով:

Եւ բանականացն տեսակք երկու՝ բացերևական և պա-
տասխանական. և բացերևականացն են՝ որք ըստ կամաւոր
բացերևութեան, հիշան Իսկրատէս ճարտասան զքաջարոյսս
աշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէր զու. և ոմանք
ըստ անցից, որդոն Դիոգենէս¹ Շնական տեսեալ զպատանի
մեծասուն զանխրատ. և ասաց՝ սա է ազոտ արծաթապատ.
զի Դիոգենէս¹ ոչ վայրապար բացերեկցոյց, այլ արտ յո-
րոց² հախն:

Եւ ես և պատասխանականին տեսակք են չորք. այն
որ ըստ հարցմանն և հարցուածանն, և ըստ հարցմանն
փաստաւոր, եւ հոմանուանարար ասացեալն սեռիւ պատաս-
խանական:

Եւ տարբերէ ի հարցուածանէ հարցումն, զի առ հար-
ցումն վայրագրել պարտ է միայն կամ յուրաստ կալ, իբր
թէ վերականել կամ վայրականել, կամ ի ձեռն այոյն կամ ոչին
տալ պատասխանի. իսկ հարցուածմնականն երկայնագոյն
պահանջէ զպատասխանին. և ըստ հարցման է, որկէն Պիտ-
տակոս Միաիլենացի³ հարցեալ, եթէ ծածկի՞ ոք յաստուա-
ծոցն վասթար ինչ գործելով՝ ասաց՝ ե ոչ ընդ միտ ածելով:

Բանզի յետ բացերևութեանցն առեղեախ աւելորդ է,
վասն զի յետ ի բացբարձելոյ նորա շատ էր բացերևու-
թիւնն:

Իսկ հարցուածմնականն այսպիսի է. Թէսնով Պլա-
դորեան հարցեալ յուսեմնէ՝ քանօրեակի՞ն կից յառնէ մա-
քուր ի Թեսմոփորոնն իջանէ, ասաց՝ յիւրմէն և նոյն ժա-
մայն, յօտարէն և կրէք ոչ:

Իսկ ըստ հարցմանն պատասխանիք և փաստ իմն ունին՝
կամ խրատ կամ այսպիսի ինչ, որդան Սովկրատէս հարցեալ,
եթէ քաջաբառովի է Պարսից թագաւորն, ասաց՝ ոչ ունիմ
սսել, քանզի ոչ գոյ գիտել՝ զիւրդ է անցեալ խրատու:

1. A. Դիոգենէս:

2. A. արտ հորոց, ըզղ. ե՛ արտ յորոց:

3. A. Միլետենացի վիլ. Միաիլենացի:

4. A. այսպիսի վիլ. այս-

պիսի:

τὸ κύρος, οἷον Διογένης ὁ φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, πῶς ἂν ἐνδοξος γένοιτο, ἀπεκρίνατο, ὅτι ἤκιστα θόξῃς φροντίζων

Τῶν δὲ λογικῶν εἶδη δύο, ἀποφαντικὸν καὶ ἀποκριτικόν· τοῦ δὲ ἀποφαντικοῦ αἱ μὲν εἰσι καθ' ἐκούσιον ἀπόφασιν, οἷον Ἰσοκράτης ὁ σοφιστὴς τοὺς εὐφυεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παιδας ἔλεγεν εἶναι· αἱ δὲ κατὰ περίστασιν, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον εἶπεν, οὗτός ἐστι ῥύπος περιηργυρωμένος· οὐ γὰρ ὁ Διογένης ἀπλῶς ἀπεφήνατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εἶδεν.

Ἔτι καὶ τοῦ ἀποκριτικοῦ εἰσιν εἶδη τέσσαρα, τὸ τε κατ' ἐρώτησιν, καὶ τὸ κατὰ πύσμα, καὶ τὸ κατ' ἐρώτησιν αἰτιῶδες, καὶ τὸ ὁμωνύμως τῇ γένει λεγόμενον ἀποκριτικόν.

Διαφέρει δὲ τοῦ πύσματος ἡ ἐρώτησις, ὅτι πρὸς μὲν τὴν ἐρώτησιν συγκαταθέσθαι δεῖ μόνον ἢ ἀρνήσασθαι, οἷον ἀνανεῦσαι ἢ κατανεῦσαι, ἢ διὰ γε τοῦ ναὶ ἢ οὐ ἀποκρίνασθαι, τὸ δὲ πύσμα μακροτέραν ἀπαιτεῖ τὴν ἀπόκρισιν· κατ' ἐρώτησιν μὲν οὖν ἐστίν, οἷον Πιττακὸς ὁ Μιτυληναῖος ἐρωτηθεὶς, εἰ λανθάνει τις τοὺς θεοὺς φαῦλόν τι ποιῶν, εἶπεν, οὐ οὐδὲ διανοούμενος.

Μετὰ γὰρ τὴν ἀπόφασιν τὸ προστιθέμενον περισσόν ἐστίν, ἐπεὶ καὶ ἀφαιρεθέντος αὐτοῦ ἀπέρκει ἡ ἀπόφασις.

Ἡ δὲ πυσματικὴ τοιαύτη ἐστίν, οἷον Θεανὼ ἡ Πυθαγορικὴ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος, ποστὰία γυνὴ ἀπ' ἀνδρὸς καθαρὰ εἰς τὸ θεσμοφορεῖον κάττειν, εἶπεν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰθίου παραχρήμα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε.

Αἱ δὲ κατ' ἐρώτησιν αἰτιῶδεις εἰσὶν, ὅσαι χωρὶς τῆς πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίσεως καὶ αἰτίας τινὰ ἔχουσιν ἢ συμβούλην ἢ τι τοιοῦτον, οἷον Σωκράτης ἐρωτηθεὶς, εἰ εὐδαίμων αὐτῷ δοκεῖ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, οὐκ ἔχω λέγειν, εἶπε, μὴδ γὰρ εἰδέναι πῶς ἔχει παιδείας.

Եւ պատասխանականք են որք ոչ ըստ հարցման, և ոչ ըստ հարցուման, բայց բան իմն ունելով, առ որ է պատասխանի, որկէն Պղատոնի երբեմն Դիոգենի ի վաճառի իճաշկոյնով և կոչեցեալ զնա առ ճաշն՝ Ժվ Դիոգենէս¹, ասաց, զի շնոհաւոր էր քո անպաճուճելիք, եթէ ոչ պաճուճելի էր. քանզի և ոչ Դիոգենէս² յաղազս իրիք հարցանէր և ոչ հարցանէր ուսանել ինչ ի նմանէ, այլ լոկ ի ճաշն կոչէր, որ է յայնցանէ այլ:

Եւ է քան զայսս արտաքով և այլ տեսակ, որ անկանի ի բանականս որ կոչի կրկին. և և կրկին է պէտք կամ երկուց զիմաց բացերեութիւնս ունելով, որոց և մին ընդ միւսում³ դէման պէտս առնէ, հիբար Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն ի վերայ անցեալ եկաց Դիոգենի՝ որ մինչդեռ ի քուն կայր, ասաց՝

«Ոչ է պարտ դամենայն գիշերն ի քուն կալ խորհրդակրի առն»:

Եւ Դիոգենէս⁴ պատասխանի ետ՝

«Որում ժողովուրդ յանձնեն և այսքան հոգք»:

Ձի էր և այսպէս պէտք՝ եթէ ոչ յաւելեալ էր պատասխանոյն:

Եւ գործականք են՝ որք առանց բանի երևեցուցանեն իմն միտս. և գործականացն ոմանք են ներգործականք և ոմանք կրականք. և ներգործականք՝ որքան միանգամ ազդեն իմն ներգործութիւն, որգոն Դիոգենէս Շնական տեսանելով մանուկ զի ուտէր թան՝ զմանկավարժն մականն եհար:

Եւ կրականք են՝ որք կիրս ինչ նշանակեն, հիբար երկուերեակ փողահար ըմբռնեալ ի շնութեան զանուանէն կախեցաւ:

Եւ խառնք են՝ որք միանգամ բանականին և գործականին հասարակութիւն կցորդութեան ունին, բայց ի գործականին զիսկութիւն ունին, որբար Պլաթարաս իմաստա-

1. A. Դիոգինէս:

2. Դիոգինէս:

3. A. միւսում:

4. A.

Դիոգինէս:

Ἀποκριτικά! δὲ εἰσιν αἱ μήτε κατ' ἐρώτησιν, μήτε κατὰ πῦσμα, λόγον δὲ τινα ἔχουσαι, πρὸς ὃν ἐστὶν ἡ ἀπόκρισις, ὡς Πλάτων ποτὲ Διογένους ἀριστῶντος ἐν ἀγορᾷ καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἀριστον, ὃ Διόγενης, εἶπεν, ὡς χάριεν ἂν ἦν σου τὸ ἀπλαστον, εἰ μὴ πλαστὸν ἦν· οὔτε γὰρ Διογένης περὶ τινος ἡρώτα τὸν Πλάτωνα, οὔτε ὁ Πλάτων πυνθάνεται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τὸ ἀριστον καλεῖ αὐτόν, ὅπερ ἐστὶ τῶν οὐδετέρων.

Ἔστι δὲ παρὰ ταῦτα καὶ ἄλλο εἶδος ἐμπίπτον εἰς τὰς λογικὰς καλούμενον διπλοῦν, διπλῆ δὲ ἐστὶ χρεῖα ἢ δύο προσώπων ἀποφάσεις ἔχουσα, ὧν καὶ ἡ ἑτέρα μεθ' ἑνὸς προσώπου χρεῖαν ποιεῖ, ὡς Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐπιστάς Διογένηι κοιμωμένῳ εἶπεν,

οὐ χρὴ παννύχιον εὐθεῖν βουληφόρον ἄνδρα.

Καὶ ὁ Διογένης ἀπεκρίνατο,

ὦ λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλεν.

Ἦν γὰρ καὶ οὕτω χρεῖα μὴ προστιθεμένης τῆς ἀποκρίσεως.

Πρακτικά! δὲ εἰσιν αἱ χωρὶς λόγου ἐμφαίνουσαι τινὰ νοῦν, τῶν δὲ πρακτικῶν αἱ μὲν εἰσιν ἐνεργητικάι, αἱ δὲ παθητικάι, ἐνεργητικάι μὲν ὅσαι δηλοῦσί τινα ἐνέργειαν, ὡς Διογένης ὁ Κυνικὸς φιλόσοφος ἰδὼν ὀψοφάγον παῖδα τὸν παιδαγωγὸν τῇ βακτηρίᾳ ἔπαισε.

Παθητικά! δὲ αἱ πάθος τι σημαίνουσαι, ὡς Δίδυμος ὁ αὐλητῆς ἀλοῦς ἐπὶ μοιχείᾳ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκρεμάσθη.

Μικτά! δὲ εἰσιν ὅσαι τ. 3 μὲν λογικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ κοινωνοῦσιν, ἐν δὲ τῷ πρακτικῷ τὸ κύριον ἔχουσιν, ὡς Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐκλιπόμενος πόσος ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων

սէր հարցեալ՝ քանի՞ման է մարդկան կենցաղս՝ ի վեր կլեալ ի տանիմն յառեցաւ սակաւ, ի ձեռն այսորիկ աղղելով ըզսղութիւնս:

Եւ ես Լակոնացի այր հարցեալ որումն զիս՝ Քէր ըզսահմանս երկրին ունին Լակեղեմովնացիքն՝ եցոյց զնիզակնս:

Արդ՝ տեսակք պիտոյիցն այսոքիկ են. բայց ի զուրս բերեալ լինին՝ ոմանք խրատարանակամարար, և ոմանք ապացուցօրէն, և ոմանք ըստ շնոհաւորին, ոմանք ըստ բաղրանականին, ոմանք ըստ մտածութեան, ոմանք ըստ յարացուցին, ոմանք ըստ ըղձի, ոմանք ըստ նշանակի, ոմանք յեղանակօրէն¹, ոմանք ըստ երկրայութեան, ոմանք ըստ այլափոխութեան, ոմանք լծորդակի, և յորոց իմիք և իցէ յառաջասացիլոցս յեղանակաց բաղկացեալք լինին:

Եւ խրատակամարար, որդոն Բիոն իմաստակ վարծաթսիրութիւն մայրաքաղաք² ասէր ամենայն չարութեան դու:

Եւ ապացուցօրէն, հիրար Իստկրատէս ճարտասան խրատ տայր աշակերտացն յարգել և մեծարոյ համարել քան զծնողսն զվարդապետսն, զի նոքա կելոյ, իսկ բարիօքն կելոյ վարդապետքն պատճառ կղեն. քանզի զբացերեութիւն սորա Իստկրատէս հանդերձ ապացուցիւ արտաբերեաց:

Եւ ըստ շնոհաւորին, որպակ Ուրմպիաս հարցեալ ուսանէր զորդին զԱղեքսանդրոս Արամազդայ զինքն երևեցուցանել. «Քչ դադարեսցէ սա, ասէ, քսելով զինէն առ Երուս և ի բերան հարկանելով»:

Եւ բաղրանարար, հիրար Դիոպենէս³ Շնուկան տեսեալ համրակ կարի առաւել վարդարեալ, ասէ՝ թէ առ արս թըռուռաւնաս, և եթէ առ կանայս՝ սնիրաւես:

Եւ ընդմտածարար, որպակ Սոկրատէս իմաստասէր Ապոլլոդորայ⁴ յաշակերտաց ուրումն նմա ասացեալ՝ անիրաւ մահ հատին ի վերայ քո Աթենացիքն, ընդդէմ ծիծաղեալ ասէ՝ և դու կամէիր թէ յիրաւի:

Քանզի տայ խորհել և ընդ միտ ածել մեղ, զի լաւ է յանիրաւի, քան թէ յիրաւի ըստդատնս կրել, զոր ի պէտսս տատ թուի բառեալ թողուլ և կարողութեամբ աղղեցեալ է:

1. Ա. յեղակօրէն, լուս. ուղղ.՝ յեղանակօրէնս
ղաբ:

8. Ա. Դիոգենէս:

2. Ա. մայրաքաղաք:
4. Ա. Ապոլլորդորա:

βλος, ἀναβάς ἐπὶ τὸ θωμάτιον παρέκυψεν ὀλίγον, δηλῶν διὰ τούτου τὴν βραχύτητα.

Καὶ ἐτι Λάκων ἐρομένου τινὸς αὐτὸν ποῦ τοὺς ὄρους τῆς γῆς ἔχουσι Λακεδαιμόνιοι, ἔδειξε τὸ δόρυ.

Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῶν χρειῶν ταῦτά ἐστι· προφέρονται δὲ αἱ μὲν γνωμολογικῶς, αἱ δὲ ἀποδεικτικῶς, αἱ δὲ κατὰ χαριεντισμόν, αἱ δὲ κατὰ συλλογισμόν, αἱ δὲ κατὰ ἐνθύμημα, αἱ δὲ κατὰ παράδειγμα, αἱ δὲ κατ' εὐχὴν, αἱ δὲ συμβολικῶς, αἱ δὲ τροπικῶς, αἱ δὲ κατὰ ἀμφιβολίαν, αἱ δὲ κατὰ μετάληψιν, αἱ δὲ συνεξευγμένως ἐξ ὧν δήποτε τῶν προειρημένων τρόπων συγχεῖνται.

Γνωμολογικῶς μὲν οἷον Βίων ὁ σοφιστὴς τὴν φιλαργυρίαν μητρόπολιν ἔλεγε πάσης κακίας εἶναι.

Ἀποδεικτικῶς δὲ οἷον Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ παρῆναι τοῖς γνωρίμοις προτιμᾶν τῶν γονέων τοὺς διδασκάλους, ὅτι οἱ μὲν τοῦ ζῆν μόνον, οἱ δὲ διδάσκαλοι καὶ τοῦ καλῶς ζῆν αἵτιοι γιγόνασιν· τὴν γὰρ ἀπόφασιν αὐτοῦ Ἰσοκράτης μετὰ ἀποδείξεως ἐξενήνοχε.

Κατὰ χαριεντισμόν δὲ οἷον Ὀλυμπίας πυθομένη τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον Διὸς αὐτὸν ἀποφαίνειν, οὐ πᾶν οὗτος, ἔφη διαβάλλων με πρὸς τὴν Ἥραν;

Συλλογιστικῶς δὲ οἷον Διογένης ὁ φιλόσοφος ἰδὼν μεῖράκιον περισσῶς καλλωπιζόμενον εἶπεν· εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας, ἀτυχεῖς, εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς.

Ἐνθυμηματικῶς δὲ οἷον Σωκράτης ὁ φιλόσοφος Ἀπολλοδώρου τινὸς γνωρίμου λέγοντος αὐτῷ ἀδίκως σου θάνατον κατέγνωσαν Ἀθηναῖοι, γελάσας ἔφη, σὺ δὲ ἐβούλου δικαίως;

Προσενθυμείσθαι γὰρ ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ἄρα βέλτιον ἀδίκως ἢ δικαίως κατεγνώσθαι, ὅπερ ἐν τῇ χρεῖᾳ δοκεῖ παραλελείφθαι θυνάμει δηλοῦμενον.

Եւ ըստ յարացուցի, որդան Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն յորդորեալ ի բարեկամացն ինչս ժողովել, ասաց՝ ճշխնչ օգուտ արար և ոչ կրիւսոսիմ:

Եւ ըղծականաբար, որպէս Դամնոն մանկամարդ ոտիւքն կաղ էր, դողացելոյ կօշկացն՝ ճիցիւ, ասաց, թէ յարմարիցի դողոյն:

Եւ նշանակաբար, որպէս Աղեքսանդրոս Մակեդոնացոց թագաւորն հարցեալ յումնմէ, թր ունիցի ղզանձս, ի սոսա, ասէ՝ ցուցեալ զբարեկամսն:

Եւ յեղանակաբար¹, հիդան Պղատոն իմաստասէր ասէր, զառաքինութեան զոստս ի քրտունս և յերկս բուսանիլ:

Եւ ըստ երկրաշութեան, որպէս Իսկիրատէս ճարտասան յանձնարարելոյ մանկան և հարցեալ ուսանել որ յանձնեացն⁽²⁾, իմ իմիք² սմա պէտք են, ասաց, պնակաւի նորոյ և գրչի. քանզի յերկրայս լինիմք, եթէ պնակաւի արդեօք նորոյ միայն ասէ և եթէ պնակաւի նորոյ և գրչի:

Եւ ըստ աշխփոխութեան է, յորժամ զասացեալն կամ զհարցեալն յայլ ինչ որ պատասխանին առնիցէ աշխփոխեալ գուցէ⁽³⁾, որկէն Պիրրոս³ Յամաքայնոց թագաւորն խնդիր ողև մինչդեռ գինի ըմպէին, ի՞նչ արդեօք լաւագոյն իցէ՝ Անտիգինիդոս եթէ Ստարաոտոս. ինձ, ասաց, Ստարատոս կարի առաւել լաւագոյն⁽⁴⁾:

Եւ լծորդ յեղանակն ոչ անհայտ է, զի բազմօրինակ լինի. քանզի եթէ յորժամ բազրանական⁵ ինչ ընդ շնոհաւորին շարամանիցի կամ յարացոյց ինչ ընդ նշանաւորին և կամ երկրաշութիւն ընդ աշխփոխութեան, կամ պարզաբար մեկնակ ըստ քանիս այլս յեղանակս կարէ լինել լրծորդութիւն, կամ երկուց կամ յաւովից յեղանակաց ի մի պէտս յարառելոց, որպէս Դիոգենէս⁶ Շնական իմաստասէր տեսեալ զհամբակ ի շան տանէ քարինս արտաքս ընկնելով, զաղարկո, ասէ, ի՞նչ պատահեալ, մի գուցէ չգիտելով հարցես զհայր: Զի ունի համոնդամայն և նշանակաբար և շնոհաւորէն բացերևութիւնս:

1 Ա. յեղակաբար, լուս. ուղղ.՝ յեղանակաբար
լուս. ուղղ.՝ ում ումբի
3 Ա. Պիրրոս
3 Ա. բազրանական, լուս. ուղղ.՝ զորովական:

2. Ա. իմ իմիք
4 Ա. լաւա լաւագոյն
5 Ա. Դիոգենէս:

Κατὰ παράδειγμα δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν φίλων συναγαγεῖν χρήματα, εἶπεν ἀλλὰ ταῦτα οὐκ ὤνησεν οὐδὲ Κροίσον.

Εὐκτικῶς δὲ οἷον Δάμων ὁ παιδοτρίβης χωλοὺς ἔχων τοὺς πόδας κλαπέντων αὐτοῦ τῶν ὑποδημάτων, ἔφη, εἶθε ἑναρμόσειε τῷ κλέπτῃ.

Συμβολικῶς δὲ οἷον Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, ποῦ ἔχει τοὺς θησαυροὺς, ἐν τούτοις, ἔφη, δείξας τοὺς φίλους.

Τροπικῶς δὲ οἷον Πλάτων ὁ φιλόσοφος τοὺς τῆς ἀρετῆς κλῶνας ἔφη ἰδρῶτι καὶ πόνοις φύεσθαι.

Κατὰ ἀμφιβολίαν δὲ, οἷον Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ συνισταμένου αὐτῷ παιδίου καὶ ἐρωτῶντος τοῦ συνιστάντος, τίνος αὐτῷ δεῖ, εἶπε, πινακίδιου καὶ κεινοῦ, καὶ γραφιδίου καὶ κεινοῦ. ἀμφιβαλλόμενον γάρ, πότερον νοῦ καὶ πινακίδιου λέγει ἢ πινακίδος καὶ κεινοῦ καὶ κεινοῦ γραφιδίου.

Κατὰ μετάληψιν δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ λεγόμενον καὶ τὸ ἐρωτώμενον ἐπ' ἄλλο τις ἀποκρινόμενος μεταλαμβάνῃ, οἷον Πύρρος ὁ τῶν Ἑπειρωτῶν βασιλεὺς ζητούντων τινῶν παρὰ πότον, πότερος κρείττων ἀθλητῆς Ἀντιγεννίδας ἢ Σάτυρος, ἐμοὶ μὲν, εἶπε, στρατηγὸς Πολυσπέρχων.

Ἡ δὲ συνεζευγμένος τρόπος οὐκ ἀθελός ἐστιν, ὅτι πολλὰ ὥς γίνεται ἢ γὰρ γνωμικῶς χαριεντισμῶς συμπλακῆσεται, ἢ παραδείγματι συμβολικῶς ἢ ἀμφιβολία καὶ μεταλήψει ἢ ἀπλῶς καθ' ὅσους καὶ ἄλλους τρόπους δύνανται συγγενέσθαι συζυγία, ἥτοι δυοῖν ἢ καὶ πλειόνων τρόπων εἰς μίαν χρεῖαν παραλαμβάνομένων, οἷον Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος ἰδὼν μεῖράκιον ἐκ μοιχοῦ λίθους βάλλον εἰς ἀγορὰν, παῦσαι, ἔφη, παιδίον, μὴ ἀγνοοῦν παισίης τὸν πατέρα. ἔχει γὰρ ἅμα καὶ συμβολικῶς καὶ χαριέντως ἢ ἀπόφασις.

Եւ կրթութիւն ըստ պիտոյիցս խոնարհմամբ և պատմութեամբ, մակաձայնութեամբ, հակաբանութեամբ, և ձրկտեմք ամփոփեմք զպէտման, և առ այսոքիւք եղծանեմք և ստեղծանեմք:

Եւ պատմութիւն երեւիլ է, քանզի ճառեցեալ պէտս փորձիմք և ըստ կարի նովիմք անուամբք և կամ այլովք հաւաստագոյն մեկնել:

Բայց խոնարհումն է դանադան, քանզի ի ներ պիտոջն դէմքն ամենեքին յերլս թիւս այլափոխին, և զայս ոչ վայրապար, այլ իւրու թէ միոյ առ մի և առ երկու և առ բազումս, և զարձեալ երկուց առ մի և առ երկուս և առ բազումս . . . :

Արդ՝ յառաջիկացելոյ պիտոյից, զի Իսկրատէս¹ ճարտասան զքաջարոյսս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէր զու, այսպիսի խոնարհեցուցուք զմիոյն առ մի, որդոն Իսկրատէս² ճարտասան զքաջարոյս աշակերտն աստուածոց մանուկ ասէր զու, և երկուց առ երկուս՝ Իսկրատիկոս³ ճարտասանիկոս զքաջարոյս աշակերտացն աստուածոց մանկունս⁴ ասէր զու, և յոքունց առ յոքունս՝ Իսկրատք ճարտասանք զքաջարոյսս⁵ աշակերտացն աստուածոց մանկունս ասէին դու:

Եւ երեւիլ է յայսցանէ, զիւնրդ և ըստ այլս յեղանակս խոնարհեցուցուք, շրջելով փոխելով և ի հինգսն հոլովս:

Այլ զի պիտոյիցն ոմանք են բանականք և ոմանք գործականք, և ոմանք յերկոցունց սոցա խառնք, և սոցա դարձեալ այլք են տեսակք, ըստ իւրաքանչիւրուն միշտ փորձեցուք ուսուցանել զխոնարհումն ընդ յարացուցիւ⁶:

Արդ՝ ուղղականն և մի ոչ ունի զժուարութիւն, քանզի ըստ սմա իւրաքանչիւր ոք ի պիտոյիցն սովորեաց յառաջարեիլ:

Բայց գտեալսն հոլովս այսպէս խոնարհեցուցուք. թէ

1. Ա. զի Իսկրատէս:	2. Ա. Իսկրատէս փիլ. Իսկրատէս:
3. Ա. Իսկրատիկոս փիլ. Իսկրատիկոս:	4. Ա. մանգունս:
5. Ա. ի զքաջարոյսս:	6. Ա. արացուցիւ:

ὑμνᾶζονται δὲ κατὰ τὰς χρείας τῇ ἀπαγγελίᾳ τῇ κλίσσει τῇ ἐπιφανήσῃ τῇ ἀντιλογίᾳ, ἐπεκτείνομέν τε καὶ συστέλλομεν τὴν χρείαν, πρὸς δὲ τούτοις ἀνασκευάζομεν καὶ κατασκευάζομεν.

Καὶ ἡ μὲν ἀπαγγελία φανερά ἐστι· ῥηθεῖσαν γὰρ χρείαν πειρώμεθα κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς ὀνόμασιν ἢ καὶ ἑτέροις σαφέστατα ἐρμηνεύσαι.

Ἡ δὲ κλίσις ἐστὶ ποικίλη· τὰ γὰρ ἐν τῇ χρείᾳ πρόσωπα εἰς τοὺς τρεῖς ἀριθμοὺς ἐναλλάττομεν, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅλον ἐνὸς πρὸς ἓνα καὶ [δύο] πρὸς δύο καὶ [πλείους] πρὸς πλείους, καὶ πάλιν δυοῖν πρὸς ἓνα καὶ πρὸς δύο, καὶ πρὸς πλείους, ἔτι δὲ πλειόνων πρὸς ἓνα καὶ πρὸς δύο καὶ πρὸς πλείους.

Προκειμένης γὰρ χρείας, ὅτι Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ τοὺς εὐφυέας τῶν θεῶν παῖδας ἔλεγεν εἶναι, οὕτω κλίνομεν ἐνὸς μὲν πρὸς ἓνα, ὅλον Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ τὸν εὐφυέα τῶν μαθητῶν θεῶν παῖδα ἔλεγεν εἶναι· δυοῖν δὲ πρὸς δύο, Ἰσοκράτῃ τῷ ῥήτορι τῷ εὐφυεῇ τῶν μαθητῶν θεῶν παῖδε ἐλεγέτην εἶναι· πλειόνων δὲ πρὸς πλείους, Ἰσοκράτεις οἱ ῥήτορες τοὺς εὐφυεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παῖδας ἔλεγον εἶναι.

Φανερόν δὲ ἐκ τούτων, πῶς καὶ τοὺς ἄλλους τρόπους κλινούμεν· μεταλαμβάνονται γὰρ καὶ εἰς τὰς πέντε πτώσεις.

Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν χρειῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαί, αἱ δὲ πρακτικαί, αἱ δὲ ἐξ ἀμφοῖν τούτοις μίχται, καὶ τούτων αὐτὴ ἑτέρα ἐστὶν εἶδος· καθ' ἕκαστον αὐτῶν πειρασόμεθα διδάσκειν τὴν κλίσιν ἐπὶ παραδείγματος.

Ἡ μὲν οὖν ὀρθὴ οὐδεμίαν ἔχει δυσκολίαν· κατὰ γὰρ αὐτὴν ἐκάστη τῶν χρειῶν εἰώθε προφέρεσθαι.

Τὴν δὲ γενικὴν πτῶσιν οὕτω κλινούμεν· ἐὰν μὲν λογικὴ ἢ

բանական են պէտքն՝ յաւելցուք սմա, զճառեալն յիշատակի հհաս կամ բան բացայիշեալ լինի ստողին։

Արդ՝ զատաջին յետ պատմութեան բոլոր պիտոյից վաշելուչ է ի վերայ բերել, որպէն Խոկրատու ճարտասանի զքաջարոյսս յաշակերտացն աստուածոց մանկունս ասացելոյր գոլ¹ ճառեցեալն յիշատակի հհաս, իսկ վերջինն միջեցելոյ սորա և բացերեութեան սկսեցելոյ, որպէն Պիտտակոս Միտիլինացոյ հարցելոյ, եթէ ծածկի ոք յաստուածոցն վատթար ինչ գործելոյ, բանն բացայիշյալ լինի ասողին, և ոչ ընդ միտ ածելով։

Եւ յարմարի առաւել, բանն յիշեցեալ լինի, ամենայն բանականաց պիտոյիցն, բայց յայնցանէ որ ըստ կամաւորին բացերեութիւնն է. իսկ նմա ճառեցեալն յիշատակի հհաս։

Եւ եթէ իրական իցէ պէտքն, զի եթէ կրակուն իցէ՝ առջնելի է, պատահն յիշատակի հհաս։

Եւ եթէ ներգործական՝ գործեցեալն յիշատակի հհաս, նմանապէս և ի վերայ խտունին։

Բայց սակայն ի վաղճանին պիտոյիցն և ի սոցանէ զիրաքանչիւր ոք առջնելի է, որբար Երկաւորեկի փողահարի ըմբռնեցելոյ ի շնութեան և զանուանէն կախեցելոյր՝ պատահն յիշատակի հհաս. և Դիոգենի Շնականի տեսելոյ զմանուկ որ թան ուտէր և զմանկավարժն² մական հարեալ, ներգործեալն յիշատակի հհաս. և Լակոնացոյ հարցելոյր ուրուքն զնա ուր գտահմանս երկրին ունին Լակեդեմոնացիքն և ցուցեալ զնիզակն՝ գործեցեալն յիշատակի հհաս։

Եւ տրականաւն յամենայնի պէտոն բայց ի կրականին առդիցուք հաճոյ եղեն, կամ երեցաւ, կամ հիկն ինչ, կամ յառաջի անկաւ, կամ ի միտ անկաւ, կամ այլ ինչ յայտոյսեացն, հիբար Դիոգենի Շնականի տեսելուժ համբակ անխրատ՝ հաճոյ թուեցաւ ասել կամ ի միտ անկաւ ասել՝ սա է աղտ յործաթապատ։

Բայց սակայն ի վերայ կրականացն առդիցուք զպտ-

1. Ա. գոլ, լուս. ուրվ.՝ լինել

2. Ա. զմանկավարժն

χρεία, προσθήσομεν αὐτῇ, τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχεν, ἡ λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος.

Τὸ μὲν οὖν πρότερον μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὅλης τῆς χρείας εὐπρεπὲς ἔστιν ἐπενεγκεῖν, ὡς Ἰσοκράτους τοῦ ῥήτορος τοὺς εὐφρεῖς τῶν μαθητῶν θεῶν παιδᾶς λέγοντος εἶναι τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχε, τὸ δὲ δεύτερον μεσοῦσης αὐτῆς καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀρχομένης, ὡς Πιττακοῦ τοῦ Μιτυληναίου ἐρωτηθέντος εἰ λανθάνει τις τοὺς θεοὺς ψαυλὸν τι ποιῶν, λόγος ἀπομνημονεύεται εἰπόντος, οὐδὲ διανοοῦμενος.

Ἀρμόττει δὲ μᾶλλον τὸ μὲν, λόγος ἀπομνημονεύεται, πάσαις ταῖς λογικαῖς χρεαῖς, πλὴν τῆς καθ' ἐκούσιον ἀπόφασιν· ταύτῃ γὰρ τὸ ῥηθὲν μνήμης ἔτυχεν.

Ἐάν δὲ πρακτικὴ ἡ χρεία, εἰ μὲν παθητικὴ εἴη, προσθετέον, τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχεν.

Ἐἰ δὲ ἐνεργητικὴ, τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχεν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μικτοῦ.

Ἐπὶ τέλει μέντοι τῶν χρεῶν καὶ τούτων ἕκαστον προσθετέον, ὡς Διδύμου τοῦ αὐλητοῦ ἄλόντος ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθέντος τὸ συμβάν μνήμης ἔτυχε, καὶ Διογένοους τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου ἰδόντος ὀψοφάγον παιδᾶ καὶ τὸν παιδαγωγὸν τῇ βακτηρίᾳ παίσαντος τὸ πραχθὲν μνήμης ἔτυχε.

Ἦν δὲ δοτικὴ ἐπὶ πάσης χρείας πλὴν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ ἔδοξεν ἢ τὸ ἐφάνη ἢ τὸ ἐπῆλθεν ἢ καὶ τὸ παρέστη ἢ τι τῶν τοιούτων, ὡς Διογένης τῷ Κυνικῷ φιλοσόφῳ ἰδόντι μαιράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον ἔδοξεν εἰπεῖν, οὐτὸς ἔστι ῥύπας περιηργυρωμένος.

Ἐπὶ μὲν τῆς παθητικῆς προσθήσομεν τὸ συνέβη, ὡς Δι-

տահեացն՝ որգոն Դիդիմոսի փողահարի ըմբռնեցելում ի շնութեան՝ պատահեաց զանուանէն կախիլ:

Իսկ ի հարցականին առդիցուք ընթանուր ի վերայ առնեալն պիտոյիցն զբանն կամ զասին, որգոն Դիդեկնէս Շնակսն տեսեալ զհամբալ մեծատուն՝ բան ասել կամ ասի՝ սա, ասէ, ազտ արծաթապատ:

Իսկ հոշականն հաւաստի է, զի արասցուք զբանն իւր յանդիմանակաց ոք(°) մեզ գէմս¹, յոր պէտքն վերաբերին², որպակ յէ՝ Դիդեկնէս³ Շնակսն տեսանելով համբալ սնխրատ՝ ասացեր, սա է ազտ արծաթապատ:

Եւ մակձայնելն է բացերեցուցանել ընտանեպէս և համառօտ դասացեալսն ի ձեռն պիտոյիցս, կամ իրրու զի ճշմարիտ է, կամ իրր գեղեցիկ, կամ իրր օգտակար, կամ իրր ալլոց սոյն սա հաճոյ թուեցաւ արանց փորձիցիլոց և մարտարաց, որգան պոէտն⁴ Իւրիպիդէս զմիտս մեր իւրաքանչիւրում ասաց գոլ աստուած:

Եւ մակձայնեցուք ի ճշմարտութենէն այսպէս, զի աստուած արդարեւ իւրաքանչիւրում միտք, յոր ինչ օգուտն է յորդորելով զմեզ և ի բաց արգելլով ի վնասակարացն:

Եւ ի գեղեցիկէն այսպէս, քանզի գեղեցիկ է իւրաքանչիւր ումեք ոչ յոսկոջ և յարծաթում գոլ զաստուածութիւնն, այլ յինքեան:

Եւ օգտակարէն այսպէս. մի՞ յերկար զընկենուլ զպատիժս պատուհասին, քանզի կարծիս բերելով բազումք դանիրաւութեան ունիցիմք զգիւրութիւն:

Եւ յիմաստնոցն վկայութենէ, յորժամ կամ իմաստուն, կամ օրինադիր, կամ քերթող, կամ զայլ ոք յանուանացելոցն⁵ ասիցեմք միաբանել և մի կամ լինել մեզ ի ճտեցելումս, որպէս ի վերայ յառաջիկայի պիտոյիցս ասասցուք:

Շէանզի այսպիսի միտք են սանդարամետայնոց⁶ մարդկան:

Եւ ըստ Հոմերոնի՝

1. Ա. գէմս փխ. գէմս. 2. Ա. վերայբերին. 3. Ա. Դիդեկնէս:
4. Ա. պէտք փխ. պոէտն. 5. Ա. յանուանեցելոցն փխ. յանուանացելոցն.
6. Ա. սանդարամետայնոց, լուս.՝ խորամիտ:

δύμῳ τῷ αὐλητῇ ἁλόντι ἐπὶ μοιχεῖ ἄ συνέβη ἐκ τοῦ ὀνόματος κρεμασθῆναι.

Ἐπὶ δὲ τῆς αἰτιατικῆς προσθήσομεν καθόλου ἐπὶ πάσης χρείας τὸ φασί, τὸ λέγεται, ὅλον Διογένην τὸν Κυνικὸν φιλόσοφον ἰδόντα μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτὸν φασιν εἰπεῖν, ἡ λέγεται, οὗτός ἐστι ῥύπος περιηργυρωμένος.

Ἡ δὲ κλητικὴ σαφὴς ἐστὶ ποιησόμεθα γὰρ τὸν λόγον πρὸς παρὸν ἡμῖν πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἡ χρεῖα ἀναφέρεται, ὅλον Διόγενες Κυνικὲ φιλόσοφε, ἰδὼν μειράκιον πλούσιον ἀπαίδευτον, εἶπας, οὗτός ἐστι ῥύπος περιηργυρώμενος.

Ἐπιφωνεῖν δὲ ἐστὶν ἀποδεχομένους οἰκείως καὶ συντόμως τὸ εἰρημένον διὰ τῆς χρείας, ἡ ὡς ἀληθές ἐστίν, ἡ ὡς καλόν, ἡ ὡς συμφέρον, ἡ ὡς καὶ ἄλλοις τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔδοξεν ἀνδράσι δεδοκιμασμένοις, ὅλον Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκάστου ἔφησεν εἶναι θεόν.

Ἐπιφωνήσομεν δὲ ἐκ μὲν τοῦ ἀληθοῦς οὕτως· θεὸς γὰρ ὄντως ἐκάστω ὁ νοῦς, ἐφ' ὃ μὲν συμφέρει προτρέπων ἡμᾶς, ἀπείργων δὲ τῶν ζημιούντων.

Ἐκ δὲ τοῦ καλοῦ οὕτω· καλὸν γὰρ ἕκαστον μὴ ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ νομίζειν εἶναι τὸν θεόν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ.

Ἐκ δὲ τοῦ συμφέροντος οὕτως· ἔνα μὴ διὰ μακροῦ κείσθαι τὸ τιμωροῦν οἰόμενοι πολλήν τοῦ ἁδικεῖν ἔχοιμεν εὐχέρειαν.

Ἐκ δὲ τῆς τῶν εὐδοκίμων μαρτυρίας, ἔταν ἡ σοφὸν ἡ νομοθέτην ἡ ποιητὴν ἡ ἄλλον τινὰ τῶν διανομασμένων λέγωμεν ὁμογνωμονεῖν τῷ ῥηθέντι, ὅλον ἐπὶ τῆς προκειμένης χρείας φήσομεν·

τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
ὅλον ἐπ' ἡμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

«հիբար օր ի վերայ ամօցէ հայր արանց և աստ-
ուածոց»:

Եւ հակաբանեալք պէտք ի ներհակացն սոցա, իբր թէ
առ Խոկրատեալ¹ ասացեալ, զի զվարդապետս յարգելի և
մեծարելի է քան զհայրս. զի սոքա զկեալն, իսկ վարդա-
պետքն զրարիոք կեալն մատուցին:

Զի² սոքա ընդդէմ ասելով, թէ ոչ քոյր բարիոք կեալն,
թէ ոչ զկեալն սոցա հարանցն մատուցեալ էր:

Եւ գիտել արժան է, զի ոչ կարէ հակառակ ասել
ընդդէմ տմենայն պիտոյից բաղմաց բարիոք գեղեցիկ և
անբծաբար ասացելոց, որպէս և ոչ զամենեալն գովել է
վասն ոմանց անդէն վաղվաղակի պատահել վատթարութեան:

Եւ ձգտեմք զպէտմն, յորժամ զ'ի նմայսն հարցմունս և
զպատասխանիս, և եթէ գործ ինչ կամ կիրք ի նմա գուցեն՝
երկայեմք:

Եւ ամփոփեմք զընդդէմն առնելով, որդոն
<վասն զի> Եպամինոֆիդաս³, անորդի մեռանելով՝ ասէ
ցրարեկաման⁴ երկուս դստերս թողուլ՝ զայն որ ի Լիւքտը-
րիայն յաղթութիւն և միւսն որ ի Մանտինա. և ձգտեա-
լոք այսպէս՝ <քանզի> Եպամինոֆիդաս⁵, Աթենացոց
զօրավարն⁶, ապաքէն⁷ ի ժամանակի խաղաղութեան այր
քաջ և բարի, իսկ իբրև պատերազմ հասա քաղաքին առ Լա-
կեդեմոնացիսն, բազումս և գեղեցիկս քաջասարտութեան
գործ եցոյց. քանզի իշխան լինելով Բիովտացոցն ի Լիւք-
տրիս՝ յաղթէր թշնամեացն, և ի զինուորութիւն տուեալ
զանձն վասն հայրենի գոււտոյն և մարտ տալով և նահա-
տակելով՝ մեռաւ ի Մանտինա:

Եւ իբրև փոխեալ վախճանէր ի կենացս՝ աւաղելով և
ողբալով բարեկամացն զնա զայլն ամենայն, և մանաւանդ
զի անորդի⁸ մեռանէր, ժպտելով՝ «զաղարեցէ՛ք, ասէ, ռ՛վ

1. A. առ Խոկրատես, լուս.՝ առ Խոկրատեսս 2. A. իսկ, լուս.
ուսկ.՝ զի 3. A. վասն զի միննոֆիդաս (ἐπεὶ μεινώνδας) փխ. Ծ-
պամինոֆիդաս 4. A. զբարեկաման փխ. ցրարեկաման 5. A.
քանզի միննոֆիդաս (= ἐπεὶ μεινώνδας) փխ. Եպամինոֆիդաս
6. A. զաւրայվարն 7. A. ապաքէն 8. A. անորդիքն փխ.
անորդի:

Ἀντιλέγομεν δὲ ταῖς χρεαίαις ἐκ τῶν ἐναντίων, ὡς πρὸς τὸν Ἴσοκράτην, εἰπόντα ὅτι τοὺς διδασκάλους προτιμητέον τῶν πατέρων· οἱ μὲν γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν, οἱ δὲ διδάσκαλοι τὸ καλῶς ζῆν παρέσχοντο.

Φαμὲν γάρ ἀντιλέγοντες, ὅτι οὐκ ἐνῆν καλῶς ζῆν, εἰ μὴ τὸ ζῆν οἱ πατέρες παρέσχοντο.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι οὐ δυνατόν ἀντιλέγειν πάσῃ χρεαίᾳ πολλῶν καλῶς καὶ ἀμέμπτως εἰρημένων, ὥσπερ οὐδὲ πάσας ἐστὶν ἐπαινεῖν διὰ τὸ τινων εὐθύς προσπίπτειν τὴν ἀτοπίαν.

Ἐπεκτείνουμεν δὲ τὴν χρεαίαν, ἐπειδὴν τὰς ἐν αὐτῇ ἐρωτήσεις τε καὶ ἀποκρίσεις, καὶ εἰ πράξις τις ἢ πάθος ἐνυπάρχη, μηκύνουμεν.

Συστέλλουμεν δὲ τὸ ἐναντίον ποιοῦντες, οἷον σύντομος μὲν χρεαίᾳ· Ἐπαμεινώνδας, ἄτεκνος ἀποθνήσκων, ἔλεγε τοῖς φίλοις, δύο θυγατέρας ἀπέλιπον, τὴν τε περὶ Λεῦκτρα νίκην, καὶ τὴν περὶ Μαντίνειαν· ἐκτείνουμεν δὲ οὕτως· Ἐπαμεινώνδας, ὁ τῶν Θηβαίων στρατηγός, ἦν μὲν ἄρα καὶ παρὰ τὴν εἰρήνην ἀνὴρ ἀγαθός, συστάντος δὲ τῇ πατρίδι πολέμου πρὸς Λακεδαιμονίους, πολλὰ καὶ λαμπρὰ ἔργα τῆς μεγαλοψυχίας ἐπεδείξατο· βοιωτάρχων μὲν περὶ Λεῦκτρα ἐνίκησεν τοὺς πολεμίους, στρατευόμενος δὲ καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀπέθανεν ἐν Μαντίνειᾳ.

Ἐπεὶ δὲ τρωθεὶς ἐτελεύτα τὸν βίον, ὀλοφυρομένων τῶν φίλων τὰ τε ἄλλα, καὶ διότι ἄτεκνος ἀποθνήσκει, μειδιάσας, παύσασθε, ἔφη, ὦ φίλοι, κλαίοντες, ἐγὼ γὰρ ὑμῖν ἀθανάτους

սիրելիք, ի լալոյ, քանզի իս ձեզ անմահս թողի երկուս ղատերս՝ երկուս յաղթութիւնս յաղթեալ վասն հայրենի գաւառիս Լալկեղեմոնացոց, զայն որ ի Լիւքարիա գերեցն, և զկրտսեր զարդի եղեալս ի Մանսիւնայ:

Եւ եղծանելի է պէտքս յանհաւաստոյն, յաւելոյն, ի պակասոյն¹, յանկարէն, յանհաւանէն, ի ստէն, յանօղտակարէն, յանպիտանացուէն, յամօթալոյն:

Եւ յանհաւաստոյն, որպէս ասեմք՝ զԻսոկրատէս², ոչ հաւաստի որոշել և ղատուցանել, որոց պէտք են առ ճարտասանութիւն յանձնելոյ նմա մանկանն. և նմանապէս ունի և Երկաւորեկին փողահարի, զի ոչ ամենեցուն հաւաստի է ղանուանէն կախիլ:

Եւ յաւելոյն՝ յորժամ ասասցի ինչ, որոյ ի բաց բարձեցելոյ ոչինչ նուազ ինքնուկատար տակաւին կալ ձեալ պէտքն՝ որգոն Սոկրատէս հարցեալ, եթէ բարերաստի՞կ թուի Պարսից թագաւորն, ոչ ունիմ ասիլ, ասաց, զի ոչ ոյլ գիտել զիարդ ունի առ ի խրատ. զի առաւելաւ ոչ միայն առ հարցումն արարեսլ պատասխանի, այլ և զսլատասխանոյն զարտճառս ասելով, ոչ անատցեալ, զի թէ է արդարև այլ պատասխանի, որ ոչ էր Սոկրատայ տուն³ արամարանականի եղելոյ:

Եւ ի պակասէն՝ յորժամ ձեռնարկեսցուք ցուցանիցեմք ոչ բարիոք ասացեալ Դիմոսթենի⁴, ենթադասութիւն գոլ ղճարտասանութիւն, զի բազմացն և այլոցն պէտք են մեզ:

Յանկարէն՝ որպէս թէ ասասցուք առ Սոկրատէս, ոչ է կարողութիւն յաստուածոց մարդիկ լինել, և ոչ եթէ քաջաբոյսք իցեն:

Եւ յանհաւանէն՝ զի ոչ վայել է Անտիսթենի, որ էր Ատտիկեցի՝ երթեալ յԱթէնս՝ ուստի ի Լալկեղեմոնս՝ ի կանանոցէն ասել⁵ յառնանոցն զար:

Եւ ի ստէն՝ զի ոչ ճշմարտապէս Բիոն ասէր զարծաթ-

1. A. ի պակասոյն, լուս. ուղղ.՝ ի պակասէն, տէս վիւ. զԻսոկրատէս:
3. A. տէն վիւ. տուն, լուս. ուղղ.՝ ասէր:

2. A. զՍոկրատէս:
4. A. ասել:

δύο καταλείλοιπα θυγατέρας, δύο νίκας τῆς πατρίδος κατὰ Λακεδαιμονίων, τὴν μὲν ἐν Δεύκτροις, τὴν πρεσβυτέραν, νεωτέραν δὲ τὴν ἄρτι μοι γενομένην ἐν Μαντινείᾳ.

Ἄνασκειυστόν δὲ ἔτι τὰς χρεῖας ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἐλλείποντος, ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ, ἐκ τοῦ ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ ἀχρήστου, ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

Ἐκ μὲν τοῦ ἀσαφοῦς, ὥς εἰ λέγομεν τὸν Ἰσοκράτην μὴ σαφῶς διωρικέναι, ὃ δεῖται πρὸς ῥητορείαν τὸ συνιστάμενον αὐτῷ παιδίον· ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἡ Διδύμου τοῦ αὐλητοῦ· οὐ γὰρ ἄπαισι σαφές ἐστι τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐκρεμάσθῃ.

Ἐκ δὲ τοῦ πλεονάζοντος, ἐπειδὴν λέγεται τι, οὐ ἀφαιρέντος οὐδὲν ἦττον διαμένει ἡ χρεῖα, ὅλον Σωκράτης· ὁ φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς, εἰ εὐδαίμων αὐτῷ δοκεῖ ὁ Περσῶν βασιλεὺς, οὐκ ἔχω λέγειν, ἔφη, μὴ γὰρ εἰδέναι πῶς ἔχει παιδείας· ἐπλεόνασε γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρινόμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποκρίσεως αἰτίαν εἰπών, οὐκ ἀναμείνας, εἴπερ ἄρα ἐπανερωτήσει, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ Σωκράτην ἄνδρα διαλεκτικὸν ὄντα.

Ἐκ δὲ τοῦ ἐλλείποντος, ὅταν δεικνύωμεν μὴ καλῶς φάμενον τὸν Δημοσθένην, ὑπόκρισιν εἶναι τὴν ῥητορικὴν· πολλῶν γὰρ καὶ ἄλλων εἰς αὐτὴν θεόμεθα.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀδυνατοῦ, ὥς ἂν φῶμεν πρὸς τὸν Ἰσοκράτην, μὴ δυνατὸν ἐκ θεῶν ἀνθρώπους γενέσθαι, μηδ' ἂν εὐφυεῖς ὦσιν.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀπιθάνου, ὅτι μὴ εἰκός ἐστιν, Ἀντισθένην Ἀττικόν γε ὄντα παραγενόμενον Ἀθήνηθεν εἰς Λακεδαιμόνα ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος λέγειν εἰς τὴν ἀνδρωνίτιν ἐπιέναι.

Ἐκ δὲ τοῦ ψευδοῦς, ὅτι μὴ ἀληθῶς ὁ Βίων ἔλεγε τὴν

սիրութիւնն մայրաքաղաք դու ամենայն չարութեանն զի առաւել վատախոհութեանն է:

Եւ յանօղտակարէն՝ զի վնասակար խրատ մատուցանէր Սիմոնիդէս¹ խաղալ ի կենցաղիս և յոչ մի ինչ ամենևին ոչ փոյթ առնել և հոգալ:

Եւ յանսլիտանացուէն՝ որդոն թէ երկեսցի ոչինչ օգտակար կենցաղիս ճառեցեալն:

Եւ յամօթալոյն՝ յորժամ ամօթալի և նախաստանաց արժանի երկեցուցանեմք զպէտան. այր Սիրարացի տեսեալ երբեմն զԼակեղեմոնացիսն զի տաժանաբար կէին, ոչ զարմանալի, ասաց, զի ի մէջ ատելիսցն և թշնամեացն ոչ զանդադին մեռանել. զի լաւագոյն դու զմահ քան զայսպիսի զկեանս. կարի խնեեշարար և ոչ յառն ի բարուց դրացերութիւնս արարեալ:

Արդ՝ յայսցանէ եղժանելի է, բայց առ իւրաքանչիւր մասն պիտոյիցն՝ սկսեալ յառաջնոցն ձեռնարկել, ի ձեռն որքանից ուղեաց և կար գուցէ. բայց մի անգիտասցի², զի ոչ է կար ներ ամենեւին յամենեցունց ձեռնարկել:

Բայց սակայն զգաստ ձեռնարկութեանցն արասցուք և ըստ որս և զսոցայն³ արտադրեսցուք, և նոյնք եղիցին և որ խրատուցն ևղծ և ստեղծ:

Բայց ահա կատարեցելոց վայել է զպատճառսն տոնուլ և ըստ գրութեան մեզ ընձեռեցելոյ:

Արժան է և գնախերգանն այսպիսի դու, զի մի յարմարեսցի և պատկանիցի ընդ այլ պէտան, այլ ուրոյն ենթակայիս:

Զի այլ բարիօք ևղիցի ի վերայ պիտոյից և առասպելի և այլոցն ամենեցունց, յորժամ ի միոջէ կամ յերկուց վերնադունից մասանցն զպատճառս նախերգացն առնուցումք: Եւ յետ նախերգանին զպէտան արտադրելի է, ապա զկնի զձեռնարկութիւնսն:

Եւ ի կիր առնելի է աստանօր և զճառեցմունս և զտարատողութիւնս և զբարս՝ զոր կար է:

1. A. Սիմոնիդէս:

2. A. միայն գիտասցի փխ. մի անգիտասցի:

3. A. զսոցայն, լուս. ուղղ.՝ զսոցալն:

φιλαργυρίαν μητρόπολιν εἶναι τῆς κακίας· μάλλον γὰρ ἀφροσύνη ἐστίν.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀσυμφόρου, ὅτι βλαβερῶς παραινεῖ Σιμωνίδης παίζειν ἐν τῷ βίῳ καὶ περὶ μηδὲν ἀπλῶς σπουδάζειν.

Ἐκ δὲ τοῦ ἀχρήστου, οἷον εἰ φαίνονται πρὸς οὐδὲν ὠφέλιμον τὸ ῥηθὲν τῷ βίῳ.

Ἐκ δὲ τοῦ αἰσχροῦ, ὁπόταν αἰσχρὰν καὶ ἐπονείδιστον ἀποφαίνωμεν τὴν χρεῖαν, οἷον ἀνὴρ Συβαρίτης ἰδὼν Λακεδαιμονίους ἐπιπόνως ζῶντας οὐ θαυμάζειν ἔφησεν, ὅτι ἐν τοῖς πολέμοις οὐκ ὀκνοῦσιν ἀποθνήσκειν, ἀμεινον γὰρ εἶναι τὸν θάνατον τοῦ τοιοῦτου βίου· πάνυ γὰρ μαλακῶς καὶ οὐκ ἀνδρείου τρόπου τὴν ἀπόφασιν ἐποιήσατο.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων ἀνασκευαστέον, πρὸς ἕκαστον δὲ μέρος τῆς χρείας ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπιχειρεῖν δεῖ, ἐξ ὧν τόπων ἂν δυνατόν ἢ μὴ λανθάνετω γὰρ ἡμᾶς ὅτι οὐχ οἷόν τε ἐστὶν ἐν πάσαις ἐκ πάντων ἐπιχειρεῖν.

Τὴν μὲντοι τάξιν τῶν ἐπιχειρημάτων ποιησόμεθα, κατὰ καὶ τῶν τόπων ἐκτιθέμεθα, οἱ αὐτοὶ δ' ἂν εἰεν καὶ πρὸς τὴν τῶν γνωμῶν ἀνασκευὴν τε καὶ κατασκευὴν.

Τοῖς δὲ ἡδὴ τελειότεροις προσήκει τὰς ἀφορμὰς λαμβάνειν καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὰς θέσεις ἡμῖν παραθησομένων.

Χρὴ δὲ τὸ προοίμιον μὴ τοιοῦτον εἶναι, ὥστε ἐφαρμόττει ἐτέραις χρεαίαις, ἀλλ' ἴδιον τῆς ὑποκειμένης.

Τοῦτο δ' ἂν καλῶς γένοιτο ἐπὶ τε χρείας καὶ μύθου καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὅταν ἐξ ἑνὸς ἢ δύο τῶν ἀνωτάτω μερῶν τὰς ἀφορμὰς τῶν προοιμίων λαμβάνωμεν.

Μετὰ δὲ τὸ προοίμιον αὐτὴν τε τὴν χρεῖαν ἐκθετέον, εἴτα ἐξῆς τὰς ἐπιχειρήσεις.

Χρηστέον δὲ ἐνταῦθα καὶ αὐξήσεσι καὶ παρεχβάσεσι καὶ ἡθεσιν, οἷς δυνατόν ἐστιν.

ՅԱՂԱԳՍ ԱՌԱՍՊԵԼԻ

Առասույել է բան սուտ որ կերպարան է զճշմարտութիւն, և գիտել արժան է, զի ոչ յաղագս ամենայն առասույկաց այժմ մեղ խնդիր է, այլ որոյ յետ արտադրութեանն մակասեմք¹ զբանն, որոյ կերպտւանն է. և է երբէք, զի զբանն ասելով զկնի բերեմք զառասույելսն:

Եւ կոչին Նստալացիք և Լիրիականք և Սիրարականք և Փռիգացիք և Լիկիացիք, Եգիպտացիք և Կիպրացիք. եւ սոցա ամենեցուն մի է եւ առ միմեանս տարբերութիւն՝ առաջիկայն սմա իւրաքանչիւրում ուրոյն՝ սեռն, որզան Եստովոս ասաց՝ կամ Լիրացի այր, կամ այրդ Արամազդուս⁽²⁾ Սիրարացի, կամ Կիպրացի կին. և զնոյն յեղանակ ի վերայ աշխոյն³. Ի եթէ և ոչ մի ինչ ոչ զուցէ յաւելուած որ նշանակիցէ զսեռ, նորազոյն⁴ զայսպիսին Նստվականս կոչիմք:

Իսկ որք ասեն զի ի վերայ անասուն կենդանեացն բազկացեալս այսպիսիս դու, իսկ զի վերայ մարդկան այսպիսիս, և զոմանս անկարս և զոմանս զկարէն բուռն հարեալս այսպիսիս⁵ դու՝ շամբշարար կարծել ինձ⁶ թուին. քանզի յամենեւին յառաջակոյս են ամենայն տեսակք:

Եւ Նստվականք գրեթէ ամենեքին կոչին, զի ոչ եթէ Նստվոս առաջին գտակ եղև առասույկաց, (քանզի Հոմերոս և Նսիոդոս և Արքիլոքոս և այլք ոմանք երիցագոյնք եղեալք զսոսա երեւին գիտացեալք, և Կոննէս Կիլիկեցի, և Թուրիոս Սիրարացի, և Կիբիւսոս որ ի Լիրիա՝ յիշեցեալք լինին յոմանց իբր առասույկարարք) այլ զի Նստվոս առաւել ցշադ⁷ և աջողակի վարեցաւն, որպէս Արիստոփանեան իմն

1. A. մակուսեմք: լուս. ուղղ.՝ մեկուսեմք:

ուղղ.՝ ուրոյն:

3. A. ի վերայ աշխոյն:

2. A. իւրոյն, լուս.

4. A. նորազոյն:

5. A. այսպիս փիւ. այսպիսիս:

6. A. ինձ, լուս. ուղղ.՝ ինչ:

7. A. ցազ փիւ. ցյազ:

ΠΕΡΙ ΜΥΘΟΥ.

Μυθός ἐστι λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι μὴ περὶ παντὸς μύθου τὰ νῦν ἡ σκέψις ἐστίν, ἀλλ' οἷς μετὰ τὴν ἐκθεσιν ἐπιλέγομεν τὸν λόγον, ὅτου εἰκὼν ἐστίν. ἔσθ' ὅτε μέντοι τὸν λόγον εἰπόντες ἐπεισφέρομεν τοὺς μύθους.

Καλοῦνται δὲ Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοί τε καὶ Φρύγιοι καὶ Κιλικιοὶ καὶ Καρικοὶ Αἰγύπτιοι καὶ Κύπριοι τούτων δὲ πάντων μία ἐστὶ πρὸς ἀλλήλους διαφορά, τὸ προσκείμενον αὐτῶν ἐκάστου ἴδιον γένος, ὅλον Αἰσωπος εἶπεν, ἡ Λίβυς ἀνὴρ, ἡ Συβαρίτης, ἡ Κυπρία γυνή, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐὰν δὲ μηδεμία ὑπάρχη προσθήκη σημαινούσα τὸ γένος, κοινοτέρως τὸν τοιοῦτον Αἰσώπειον καλοῦμεν.

Ὁ δὲ λέγοντες τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις συγκειμένους τοιούσδε εἶναι, τοὺς δὲ ἐπ' ἀνθρώποις τοιούσδε, τοὺς μὲν ἀδυνάτους τοιούσδε, τοὺς δὲ δυνατῶν ἐχομένους τοιούσδε, εὐήθως μοι ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν· ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι.

Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται ὡς ἐπίπαν, οὐχ ὅτι Αἰσωπος πρῶτος εὑρετὴς τῶν μύθων ἐγένετο, (Ὁμηρος γὰρ καὶ Ἡσίοδος καὶ Ἀρχίλοχος καὶ ἄλλοι τινὲς πρεσβύτεροι γεγονότες αὐτοῦ φαίνονται ἐπιστάμενοι, καὶ δὴ καὶ Κόννης ὁ Κίλιξ, καὶ Θούρος ὁ Συβαρίτης, καὶ Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης, μνημονεύονται ὑπὸ τινων ὡς μυθοποιοί) ἀλλ' ὅτι Αἰσωπος αὐτοῖς μᾶλλον κατακόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο· ὥσπερ Ἀριστοφάνειόν τι μέτρον

չափ և Սապփիական¹ այլ և Ալկմիոնեան² այլ և ի վերայ
այլոց ասի. այլ ոչ որպէս քերդոդացս այսոցիկ առաջնոց
կամ միայնից գտողաց զչափս, այլ զի ոռքօք յոլովք վա-
րեցան:

Եւ անուանեն զսոսս հինքն քերդոդք առաւել դովու-
թիւնս և անս^(*) առասպելս. և յոլովք են և մանաւանդ որք
գտորարանագիր նշանագրեն բանս, այլ ոչ առասպելս կո-
չել, ուստի ասեն և զՆսովպոս բանարար:

Իսկ Պղատոն ի տրամաբանոջ, յորժամ յաղագս անձինս՝
է ուրեք բան և է ուրեք առասպել զսա անուանէ. և ասա-
ցեալ է առասպել՝ իբրու թէ բան իմն ելով, վասն զի առաս-
պել գասելն կոչէին հինքն. և գովութիւն՝ վասն զի յարա-
գովութիւն իմն ունի և վերաբերի բոլոր իրս ի պիտանացու
ենթադրութիւնս. բայց այժմ ոմանք և զառակս գովս կոչեն
և բազմապիտակ է:

Եւ այս կրթութիւն՝ քանզի պատմենք զառասպելն և
խոնարհեցուցանեմք, և շարամանեմք զիս ըստ պատմութեան,
և ձգտեմք, և ամփոփեմք. բայց է և ի վերայ ասել սմա իմն
բան, և դարձեալ՝ բանի իրիք առաջի եղելոյ, յառասպել
նման ստեղծանել. և առ այսոքիւք ևս եղծանեմք և ստեղ-
ծանեմք:

Արդ՝ զպատմութիւն որ է՝ ներ յաղագս պիտիցն սղգե-
ցաք, իսկ ներ առասպելսն պարզագոյն զմեկնութիւնն դոլ
պիտի և բուն ի դէպ, և որպէս կար է՝ անստեղծանելի և
հաւասար. վասն որոյ առ այսուիկ և ուսանել ևս պիտի,
որքան միանգամ է ինչ առ հինսն գտանել այսպէս պատ-
մեալ³. զորս պիտանացու պիտի և ըովանդակ իրիք ասացե-
լոյ առասպելի սովորել այն՝ որ ուսանին շնորհօրէն ի միջո-
ցացն սկսանել, որպէս Եսիրոգոս՝

«այսպէս բազէ ասաց ծիծառնուկ խայտապարանոց».
քանզի ի վերայ բերեցելոց⁴

«յիմար է որ կամի ընդ վնհս քան զինքն հակառակել».
ընդ սմա յայտնեալ լինի, զի տալաքէն խեռայր ծիծառն ընդ

1. A. Ասպփիական վիս. Սապփիական

2. A. Ալկմիոնեան:

3. A. պատմեաց, լուս. ուղղ.՝ պատմել

4. A. բերեցելոց, լուս. ուղղ., բերեցելոյ

καὶ Σαπφικὸν καὶ Ἀλκαϊκὸν καὶ ἄλλο ἀπ' ἄλλου λέγεται, οὐχ ὥς τούτων τῶν ποιητῶν μόνων ἢ πρώτων ἐξευρηκόντων τὰ μέτρα, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐχρήσαντο.

Προσαγορεύουσι δὲ αὐτοὺς τῶν μὲν παλαιῶν οἱ ποιεῖται μᾶλλον αἶνους, οἱ δὲ μύθους· πλεονάζουσι δὲ μάλιστα οἱ καταλόγῳ συγγεγραφότες τὸ λόγους ἀλλὰ μὴ μύθους καλεῖν, ὅθεν λέγουσι καὶ τὸν Αἰσωπον λογοποιόν.

Πλάτων δὲ ἐν διαλόγῳ τῷ περὶ ψυχῆς πῇ μὲν μῦθον, πῇ δὲ λόγον ἐνομάζει· εἴρηται δὲ μῦθος οἷον λόγος τις ὢν, ἐπεὶ καὶ μυθεῖσθαι τὸ λέγειν ἐκάλουν οἱ παλαιοί· αἶνος δὲ ὅτι καὶ παραίνεσιν τινα περιέχει· ἀναφέρεται γὰρ ὅλον τὸ πρᾶγμα εἰς χρησίμην ὑποθήκην· νῦν μέντοι καὶ τὰ αἰνύματα αἶνους τινὲς καλοῦσι.

Καὶ τοῦτο τὸ γύμνασμα· καὶ γὰρ ἀπαγγέλλομεν τὸν μῦθον καὶ κλίνομεν καὶ συμπλέκομεν αὐτὸν διηγήματι, καὶ ἐπεκτείνομεν καὶ συστέλλομεν, ἔστι δὲ καὶ ἐπιλέγειν αὐτῷ τινα λόγον, καὶ αὐτὸν λόγου τινὸς προτεθέντος, μῦθον εἰκότα αὐτῷ συμπλάσασθαι· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἀνασκευάζομεν καὶ κατασκευάζομεν.

Τὴν μὲν ἀπαγγελίαν ἥτις ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς χρείας δεδηλώκαμεν, ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἀπλουστέραν τὴν ἐρμηνείαν εἶναι δεῖ καὶ προσφυῇ, καὶ ὥς δυνατόν, ἀκατάσκευόν τε καὶ σαφῇ· διὸ καὶ προεκμανθάνειν δεῖ, ὅσους καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐστὶν εὐρεῖν οὕτως ἀπηγγελμένους· χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ὁλοκλήρου τινὸς εἰρημένου μύθου ἐθισθῆναι τὸν μανθάνοντα· χαριέντως ἐκ τῶν μύθων ἀρξασθαι, ὥσπερ Ἡσίοδος·

ὧδ' ἱρηξ̄ προσέειπεν ἀηδὸνα ποικιλόδειρον·
ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἐπενεχθέντων,

ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλη πρὸς κρείσσονας ἀντιφερῖζειν,
δηλοῦται, ὅτι ἄρα ἤριζεν ἀηδῶν πρὸς ἱέρακα· κάπειτα ἀγανακ-

բազէի. և սպա բարկացեալ բաղէն և յափշտակեալ զնա առ ինք՝ աշապէս զայս ասաց:

Եւ խոնարհեցուցանելի է զառասպելն, որպէս և զպէտման ի Թիւան և ի Լոդմանաւորս հոլովսն, և մանաւանդ Կրթելի է հարցականօքն. զի և հինքն զյոլովս առասպելացն աշապէս պատմեցին, կարի քաջ ուղղապէս, որպէս ասէ Արիստոտելէս. քանզի ոչ եթէ յիւրեանց դիմաց ասացին, այլ ի հին իմն և ի նախնի վերաբերեն, զի մխիթարեցեն և սփռիեացեն թուել զանկատարան:

Բայց ոչ միշտ արժան է իբրու թէ հարկաւորեցելում իմիք հաւանել օրինաց առաջիկայի հոլովիւս կարգի, այլ ուրեք ուրեք հրաման սալի է և խառն յեղանակաւ վարիլ, իբրու թէ առաջի կալ այլ ինչ հոլովք, և այլափոխելս ըզկնիսն այլ հոլովք. քանզի պայծառագոյն քան զսո և զանազանեալ է. որպիսի է և առ ի՝ Սոկրատականի Փիդոնի առասպելն ի Զիւպրոսի. քանզի զսկիզբն ի հարցականէն ունի. «քանզի ասեն եթէ Սոկրատէս կրտսերագունի՝ թողաւորին որդոյ շնորհեալ իմն առիւծու կտրիւն», և սակաւ մի յառաջ մատուցեալ՝ փոխուաց յուղիղն աշապէս՝ «և ինձ թուի ստըամուխահ(°) ելով մանկանն, պատանի աշնուհետեւ եղելոյ, և զհետ շրջել նորա ուր և երթայրն. մինչ զի Պարսիկք տուփիլ և հարկանել ստէին ի պատանեկին զնա», և զկնի իրքն՝:

Եւ շարամանեմք աշապէս. արտադրելով զառասպելն՝ ի վերայ բերեմք զպատմութիւն, և կամ զընդգէմն զպատմութիւն յառաջագոյն, և յետոյ զառասպելն, որդան ստեղծեցելոյ(°), եթէ ուղտ ցանդացեալ եղև եղջիրաց՝ և յականջացն յապաւեցաւ. զայս յառաջագոյն ասելով՝ արարաք զպատմութիւն զայս յեղանակ. քանզի և այսմ նման իմն ինձ թուի և ուղտուս այսմիկ կրել և Կրիւսոս Լիւգացի, զբոլոր զկնին յաղագս սորա զպատմութիւն:

Եւ ձգտեցուցանեմք զյառասպելումն դիմառնութիւնս.

1. A. ասի փիւ. առ ի փիւ. զկնի իրքն:

2. A. կրթաներագուն:

3. A. զկնիւրքն

τήσας ὁ ἱέραξ καὶ συναρπάσας αὐτὴν οὕτω τὰδε εἶπε..

Κλιτέον δὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν χρεῖαν εἰς τε τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰς πλαγίας πτώσεις, μάλιστα δὲ ἐμμελετητέον ταῖς αἰτιατικαῖς, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ τοὺς πλείστους τῶν μύθων οὕτως ἀπήγγειλαν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ αὐτῶν προσώπου λέγουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον ἀναφέρουσιν, ἵνα παραμυθήσωνται τὸ δοκεῖν ἀδύνατα λέγειν.

Οὐκ αἰεὶ δὲ χρὴ καθάπερ ἡναγκασμένῃ τινὶ ἐπεσθαι νόμῳ τῇ τῆς προκειμένης πτώσεως ἀκολουθίᾳ, ἀλλ' ἕνια προσακτέον, καὶ μικτῷ τρόπῳ χρῆσθαι, ὥς προκεῖσθαι μὲν ἄλλην τινὰ πτῶσιν, μεταβεβληκέναι δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς εἰς ἑτέραν· ἐπιτερπέστερον γὰρ τούτου τὸ καὶ ποικίλον· ὁποῖός ἐστι καὶ παρὰ τῷ Σωκρατικῷ Φαίδωνι μῦθος ἐν τῷ Ζωπύρῳ· τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς ἔχει. φασὶ τοῖς Νυν, ὦ Σώκρατες, τὸν νεώτατον βασιλέως υἱὸν χάρισασθαι· τινὶ λέοντος σκύμνον· μικρὸν δὲ ὑποβάς μετέβαλεν εἰς τὴν εὐθείαν οὕτω· καὶ μοι δοκεῖ ὁ λέων σύντροφος ὦν τῷ παιδὶ νεανίσκῳ ἤδη ὄντι ἀκολουθεῖν δπου βαδίζοι, ὥστε οἱ γε Πέρσαι ἐρᾶν ἔφασαν τοῦ παιδὸς αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Συμπλέκομεν δὲ ὧδε· ἐκθέμενοι τὸν μῦθον ἐπιφέρομεν διήγημα, ὥς ἔοικεν, ἢ ἀνάπαλιν τὸ μὲν διήγημα πρότερον, ὕστερον δὲ τὸν μῦθον, οἷον πεπλασμένον, ὅτι κάμηλος ἐπιθυμήσασα κεράτων καὶ τῶν ὠτων ἐστερήθη· τοῦτο προειπόντες ἐποίσομεν τὸ διήγημα τοῦτον τὸν τρόπον· παραπλήσιόν μοι δοκεῖ τι παθεῖν τῇ καμήλῃ ταύτῃ καὶ Κροῖστος ὁ Λυδός, καὶ ὅλον ἐφεξῆς τὸ διήγημα τὸ περὶ αὐτόν.

Ἐπεκτείνομεν δὲ τὰς ἐν τῷ μύθῳ προσωποποιίας μικρό-

ձգտեմք և եթէ այլ ինչ յայսպիսեացն արտասանեմք և զընդդէմսն առնելով ամրութեմք¹։

Եւ մակասելի է այսպէս՝ յորժամ առասպելի ճառեցելոյ նման իմն խրատուան բանս սմա ի վերայ բերիցեմք, որդան շուն՝ ուրեմն առ գետեղերքն շրջելով՝ և միւս առնէր²։

.....
 զոր ունէրն ի բաց ընկից, և ըմբռնեալ ի գետն՝ իբրու յափշտակեալ հեղձամղձուկ բերեալ լինէր։

Եւ զբանսն այսպէս արասցուք՝ թէ ապաքէն բազում աւգամ որ մեծամեծացն բաղձացան և դանձինս սու աշուակ ևս, զորս ունէինն կորուսին։

Եւ եղիցի և միոյ առասպելի յուրովք մակբանք³, յիւրաքանչիւր ումեքէ յառասպելիս զպատճառս մեր առնողաց, և ընդդէմ միոյ մակբանի կարի յոյժ բազում առասպելք նմանեալք սմա։

Քանզի մակբանին⁴ զօրութիւն զպարզն առարկելով՝ հրաման տացուք մանկանց առասպել ինչ ստեղծանել յառաջադասեցելուս իրիս ընտանի. և առձեռնպատրաստ դաս առնել կարասցեն բաղձաց առլցեալք առասպելացն. և զոմանս և նովմբ իսկ անուամբք ի հնոցն շարադասածաց առնելով և զոմանս և լսկ լսելով՝ և գրեցին և ասացին՝ և զոմանս յանձանց ստեղծանելով։

Եւ եղծանեմք և ստեղծանեմք զայս օրինակ. վասն զի նոյն ինքն առասպելապործն խոստովանէ սուտս և անկարս շարադրել, բայց հաւանականս և օգտակարս, և եղծանելիս ցուցանելով, զի անհաւանս և անօգուտս ասէ. և ստեղծանելի է ի ներհակացն, զի այսուքիկ և վերագոյն գլուխքն՝ յորս և ըստմասինքն անկանին։

Արդ՝ զնախերդանն արտադրել պարտ և արժան է զառասպելին
 և է երբեք և հրաժարել, որպէս յենթադրութեան ոչ հարկաւոր միշտ պատմել. և ապա փոխել ի ձեռնարկութիւն և եղծանել զասացելոցն յիւրաքանչիւր ի մասին, յառաջնոցն

1. Ա. անփոփոխք, մակբայք փխ. մակբանք։

2. Ա. մի առնէր փխ. միս առնէր։
 4. Ա. մակբային փխ. մակբանին։

3. Ա.

νοντες, καὶ ποταμὸν ἦ τι τῶν τοιούτων ἐκφράζοντες· τὸ ἐναντίον δὲ ποιοῦντες συστέλλομεν.

Ἐπιλέγομεν δὲ ὧδε, ὅταν μύθου ῥηθέντος ἔοικότα τινα γνωμικὸν αὐτῷ λόγον ἐπιχειρῶμεν κομίζειν, οἷον κύων παρὰ ποταμὸν τινα φέρων κρέας, καὶ κατὰ τοῦ ὕδατος τὴν αὐτοῦ σκιὰν θεασάμενος, οἰηθεὶς ἕτερον εἶναι κύνα μείζον κρέας ἔχοντα, ὃ μὲν εἶχεν ἀπέβαλεν, ἄλλόμενος δὲ εἰς τὸν ποταμὸν ὡς ἄρπασων, ὑποβρύχιος ἐγένετο.

Τὸν λόγον δὲ οὕτως ἐπόλομεν· ὅτι ἄρα πολλάκις οἱ τῶν μειζόνων ὀρεγόμενοι καὶ ἑαυτοὺς πρὸς αὐτοῖς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀπολλύουσιν.

Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἐνδὸς μύθου πλείονες ἐπίλογοι, ἐξ ἑκάστου τῶν ἐν τῷ μύθῳ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἡμῶν λαμβανόντων, καὶ ἀνάπαλιν ἐνδὸς ἐπιλόγου πάμπολλοι μῦθοι ἀπεικασμένοι αὐτῷ.

Τὴν γὰρ τοῦ ἐπιλόγου δύναμιν ἀπλὴν προτείναντες προσηύξαμεν τοῖς νέοις μῦθόν τινα πλάσαι τῷ προτεθέντι πράγματι οἰκετον· προχέλωρ δὲ τοῦτο ποιεῖν δυνήσονται πολλῶν ἐμπλησθέντες μύθων, τοὺς μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀνειληφότες, τοὺς δὲ καὶ αὐτοὶ μόνον ἀκούσαντες, τοῖς δὲ καὶ παρ' ἑαυτῶν ἀναπλάσαντες.

Ἀνασκευάσομεν δὲ καὶ κατασκευάσομεν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μυθοποιὸς ὁμολογεῖ καὶ ψευδῆ καὶ ἀδύνατα συγγράφειν, πιθανὰ δὲ καὶ ὠφέλιμα, ἀνασκευαστέον μὲν δεικνύοντας, ὅτι ἀπίθανα καὶ ἀσύμφορα λέγει· κατασκευαστέον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια, εἰς ἃ τὰ κατὰ μέρος ἐμπήπτει.

Τὸ μὲν οὖν προσίμιον πρόσφορον εἶναι δεῖ τῷ μύθῳ· μετὰ δὲ τὸ προσίμιον ἐκθέσθαι δεῖ τὸν μῦθον, ἐνίοτε δὲ καὶ παρατίθεσθαι, ὅπερ ἐν ὑποθέσει οὐκ ἀναγκαῖον αἰεὶ διηγεῖσθαι· ἔπειτα δὲ μεταβαίνειν ἐπὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀνασκευάζειν τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐν μέρει, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξάμενους,

սկսեալ՝ և յիւրաքանչիւր մասն տոտասպելին ի վերայ իւրաքանչիւր տեղոյ բանի հնարս և պաճարսնս զտանել փորձեցեալս. և առնի է զձեռնարկածսն ի տեղեացս յայսցանէ՝ յանհաւատոյն, յանհաւանէն, յանվայելէն, ի պակասէն, յաւելոյն, յանսովորէն, ի վիճաւորէն, ի դասականէն, յանօգտէն, յաննմանէն, ի ստէն:

Արդ՝ անհաւատութիւնն լինի կամ վասն միոյ անուան, կամ վասն յոլովի. և վասն միոյ՝ յորժամ անուն ոք ի կիր առեալ կամ ըստ սովորականսն, կամ ըստ հոմանուան, և ի ձեռն յոլովից՝ յորժամ կար է ոչ յաւելեցելոյ և ոչ ի բաց բարձեցելոյ՝ բազում անգամ՝ ալն ունել զճառեցեալն, որդան «Ես զքեզ եղի ծառայ ելով ազատ»:

Քանզի ոչ հաւաստի և յայտնի է, թէ ազատ արդեօք եդ փոխանակ ծառայի և եթէ ծառայ փոխանակ ազատի:

Եւ ստուգագոյն յաղագս անհաւատութեան սակաւ մի յետոյ ներ յաղագս պատմութեան ասացի:

Բայց անհաւանն է այն՝ որ կարն է լինել կամ ճառիլ, բայց անհաւան է, թէ եղև և թէ ճառեցեալ է. կամ վասն դիմացն, յոյր վերայ գործն կամ բանն վերաբերի, կամ վասն տեղոյն՝ յորում ասի լինել, կամ վասն ժամանակին՝ ըստ որում ասի լինել կամ ճառիլ, կամ վասն յեղանակի գործոյն կամ բանին, կամ վասն պատճառին սոցունց այսոցիկ ասացեալն մեր. զի ոչ ի դէպ և վայելչական է զայսպիսիսն զայս ինչ գործել կամ զայս ինչ ասիլ, կամ յայսմ ի տեղոյ, կամ ըստ այսմ ժամանակի, կամ զայս օրինակ, կամ վասն այսր պատճառի:

Եւ նոյն բան է և յաղագս անվայելչականին:

Իսկ պոխտասիւն և աւելին է, յորժամ ինչ ճառիլ կարացելոց բարձցէ թողցէ, և կամ ասիցէ ինչ՝ որ ոչ է արժան, որդան կամ դէմս, կամ իրս, կամ տեղի, կամ ժամանակ, կամ յեղանակ, կամ պատճառ, կամ ինչ յայսպիսեացն:

Եւ սովորական է՝ որ ըստ հաւատացելում հնազէտ պատմութեան և կամ ըստ հասարակաց կարծեաց ասացեալս

1 A. անկամ վի. անգամ

καὶ πρὸς ἕκαστον μέρος τοῦ μύθου ἐφ' ἑκάστου τύπου λόγων εὐπορεῖν πειρωμένους· ληπτέον δὲ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ἐκ τοῦ ἐλλιποῦς, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκ τοῦ μαχομένου, ἐκ τῆς τάξεως, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ ἀνομοίου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς.

Ἀσάφεια μὲν οὖν γίνεται ἥτοι δι' ἐν ὄνομα ἢ καὶ πλείονα· δι' ἐν μὲν ὅταν τις ὀνόμασι χρήσεται ἢ παρὰ τὰ εἰωθότα ἢ ὁμωνύμως, διὰ πλείω δὲ ὅταν δυνατὸν ἢ μηδεὶς μήτε προστιθεμένου μήτε ἀφαιρουντος πολλαχῶς ἐκδέχεσθαι τὸ εἰρημένον, οἷον

ἐγω σ'ἔδηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον.

Οὗ γὰρ σαφές, πότερον ἐλεύθερον ἔδηκεν ἀντὶ δοῦλου, ἢ δοῦλον ἀνθ' ἐλευθέρου.

Ἀκριβέστερον δὲ μικρὸν ὕστερον περὶ τῆς σαφηνείας ἐν τῷ περὶ διηγήματος ῥηθήσεται.

Τὸ δὲ ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατόν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται ἥτοι διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἢ πράξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἴρησθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεται τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκὸς ἐστὶ τῷ τοιοῦτῳ τόδε τι πράξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν, ἐν τούτῳ τῷ τύπῳ, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν [τόπον ἢ] χρόνον, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν.

Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ ἀπρεποῦς.

Τὸ δ' ἐλλιπές τὸ πλεονάζον ἐστίν, ὅταν τι τῶν ῥηθήσεσθαι δυναμένων παραλίπη, ἢ εἴπη τι μηδὲν ὄν, οἷον ἢ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα ἢ χρόνον ἢ τρόπον ἢ τόπον ἢ αἰτίαν ἢ τι τῶν τοιούτων.

Τὸ δὲ ἀσυνήθης ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν πεπιστευμένην ἱστορίαν, ἢ τὸ παρὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις λεγόμενον, οἷον εἰ τις τοὺς

որգոն՝ եթէ ոք զմարդիկ ստեղծանել ոչ ի Պոմփիթիայ¹, այլ յայլմէ ումնքէ յաստուածոցն տսիցէ, կամ զէշ իմաստուն կամ անմիտ զաղուէս:

Իսկ ի վիճաւորէն տեղի աշալիսի է, յորժամ ցուցցուք զինքն ընդ ինքեան մարտուցեալ առասպելապիրն. և աշու վարելի է ոչ ի սկզբան, այլ յորժամ ինչ ի միջոցացն կամ ի վախճանէցն եղծանիցեմք, և յետ աշտորիկ և ընդդէմ զնա ցուցանեմք յառաջասացելոցն:

Եւ ի դասակոնէն ձեռնարկեացուք յանդիմանելով՝ դորս ոչ է արժան(°) նախ առաջին առասպելին ճառի, ոչ յառաջնութան պատմել. և է որք ի վախճանի՝ այլուր ուրեմն կամ (°). և բնաւ իսկ ամենեկն զիւրաքանչիւր ոք՝ զորոց եթէ կարացուք՝ ոչ ըստ արժանի դասին ասացեալք:

Եւ սակայն և յանօգտէն տեղին հաւաստի է, որով և մանաւանդ վարեացուք² յեղծումն մակըսնին³:

Ձի յանձմանէն և ի ստէն միայնոյ են մակըսնին⁴ եղծականք. արդ՝ յանձմանէն՝ յորժամ զառասպելութան ըստ ոչ միտմ իմիք և կամ ոչ ամենեկն նմանեալ իցէ այնմ. և ի ստէն՝ զի ոչ ըստ ամենայն պատահէ, որպէս ասէ առասպելապիրն⁵, որպէս՝ զի որք յօլովիցն բաղձան՝ և յէիցն զըլկին. քանզի ոչ այս միշտ ճշմարիտ է:

Եւ ի ներհական տեղեացն եղծցուք:

Բայց վերստին գլխաւորել պարտ և արժան է, յորժամ բազումք իցեն և հզօրք եղծմունք կամ ստեղծմունք, ապա՝ եթէ սակաւք և սկարք իցեն՝ բառնալի թողլի է զվերստին գլխաւորութիւն:

Եւ վարեացուք աստանօր և հեգնելով, և աճմամբ, և նուազութիամբ, և պարզաբար ամենայն բանիցն տեսակօք. զի ըստ որում ասացաքն՝ սակաւ մի զանազանէ կրթութիւնս այս յատենտկան ենթադրութենէն:

Եւ սոյն տեղիք պիտանացուք առ պատմութեանցն եղծումն և ստեղծումն:

1. A. Պոմփիթեա փլիս, Պոմփիթեայ:

ընացուք:

3. A. մակըսնին փլիս, մակըսնին:

2. A. զարեացուք փլիս, վա-

4. A. առասպելապիրն ձիրն փլիս, առասպելապիրն:

ἀνθρώπους μὴ πεπλάσθαι εἰποι ὑπὸ τοῦ Προμηθέως, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν θεῶν, ἢ τὸν ὄνον φρόνιμον εἰποι, ἢ ἀνόητον τὴν ἀλώπεκα.

Ὁ δὲ ἐκ τοῦ μαχομένου τόπος τοιοῦτός ἐστιν, ὅταν δείξωμεν αὐτὸν ἐαυτῷ μαχόμενον τὸν μυθόγραφον· τοῦτ' ὅμως χρῆστέον οὐκ ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ὅταν τι τῶν μέσων ἢ τελευταίων ἀνασκευάζωμεν, ἔπειτα καὶ ἐναντίον αὐτὸ δείκνύωμεν τοῖς προειρημένοις.

Ἀπὸ γε μὴν τῆς τάξεως ἐπιχειρήσομεν ἐλέγχοντες, ἃ μὲν ἔδει πρῶτον ἐν τῷ μύθῳ ῥηθῆναι, οὐκ ἐν πρῶτοις ἀπηγγελλόμενα· ἃ δὲ ἐπὶ τελευτῆς, ἀλλαχοῦ προκείμενα· καὶ ὅλως ἕκαστον ὡς ἂν δυνάμεθα, οὐ κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν εἰρημέον.

Καὶ μὴν καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου τόπος σαφής ἐστιν, ὃ καὶ μᾶλλον χρῆσόμεθα εἰς ἀνασκευὴν τοῦ ἐπιλόγου.

Οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῦ ψευδοῦς μόνον εἰσὶ τοῦ ἐπιλόγου ἀνασκευαστικοί· ἐκ μὲν οὖν τοῦ ἀνομοίου, ἐπειδὴν τὰ ἐν τῷ μύθῳ κατὰ μὴδὲν ἢ μὴ πάντῃ τῷ ἐπιλόγῳ προσεικνόμενα ὑπάρχῃ· ἐκ δὲ τοῦ ψευδοῦς, ὅταν μὴ κατὰ πᾶν συμβαίῃ, ὥς φησιν ὁ μυθογράφος, ὅτι οἱ τῶν πλειόνων ὀρεγόμενοι καὶ τῶν ὀντων στερίσκονται· οὐ γὰρ αἰεὶ τοῦτο ἀληθές ἐστιν.

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων τόπων κατασκευάσομεν.

Ἀνακεφαλαιοῦσθαι δὲ χρὴ, ὅταν πολλαὶ καὶ ἰσχυραὶ ᾖσιν ἀνασκευαὶ καὶ κατασκευαί, ἐπεὶ ὅταν ὀλίγαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐ παραληπτέον τὴν ἀνακεφαλαίωσιν.

Χρῆσόμεθα δὲ ἐνταῦθα καὶ τῷ διασύρειν, καὶ αὐξήσεσιν ἢ μειώσεσιν, καὶ παρεκβάσεσι, καὶ ἡθεσι καὶ ἀπλῶς πάσαις ταῖς τῶν λόγων ἰδέαις· καθάπερ γὰρ εἴπομεν, σμικρὸν διαλλάττει τὸ γύμνασμα τοῦτο δικανικῆς ὑποθέσεως.

Οἱ δ' αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι καὶ πρὸς τὴν τῶν διηγημάτων ἀνασκευὴν τε καὶ κατασκευὴν.

ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ.

Պատմութիւն է բան արտադրական իրաց եղելոց և կամ իբրև եղելոց:

Եւ տառք պատմութեան են վեց. դէմք՝ թէ մի իցէ թէ նրկու՝ և իրն գործեցեալ ի դիմացն, և տեղին յորում իրքն, և ժամանակ ըստ որում գործն, եւ յեղանակ գործոյն, և վեցերորդ¹ ի վերայ սոցա պատճառքն:

Սոցա եղելոց վերնագունից տառիցն, յորոց ընդ միանգամայն² պատմութիւն և կատարեալն, ի սոցանէ յամենեցունց բաշկացաւ և որ ընդ սոսա խառնի. իսկ պակասն է՝ յորմէ իմիքէ ի սոցանէ և իցէ կարօտեալ:

Եւ հետեի դիմացն սեռ. բնութիւն, վարժք, տրամագրութիւնք, հասակ, դէպք³, կամ, բան, մահ, և յետ մահում:

* Եւ իրին՝ մեծ կամ փոքր, վտանգաւոր կամ անվտանգ, կար կամ անկար, դիւրին կամ դժուարին, հարկաւոր կամ ոչ հարկաւոր, օգտակար կամ անօգուտ, արդար կամ անիրաւ, փառաւոր կամ անփառ:

Եւ ժամանակին հետեի անցեալն, ներկայն, հանդերձեալն, զինչ արաջին, զինչ ևրկրորդ և զկնի իրքն. զինչ ըստ յերում կենցաղիս վայել է և կամ զինչ ի հնուսն, ի վերայ ամենեցուն առաջադրութիւնք, զորս ըստ հասարակին կամ գյատկին մարդիկ շարադրեն. և ևս ձմերանի ելոյ կամ

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի թուղթ ետ և առաջ են եղել դատավորված, ուստի և աստղանիշների մեջ զրկած հատվածը զետեղված է նույն «Յաղագս ներբողների և պարսաւանաց» զլիսում՝ տե՛ս Ա. Թ. 254 բ. տող 3 մինչև Թ. 255 ա. տող 14:

1. Ա. վեցերորդ:
դէպք:

2. Ա. միայնգամայն:

3. Ա. տէ՛սք փխ.

ΠΕΡΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ.

Διήγημά ἐστι λόγος ἐκθετικὸς πραγμάτων γεγονότων ἢ ὡς γεγονότων.

Στοιχεῖα δὲ τῆς διηγήσεως εἰσιν ἕξ, τὸ τε πρόσωπον, εἴτε ἐν εἰῇ εἴτε πλείῳ, καὶ τὸ πρᾶγμα τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ προσώπου, καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἢ πρᾶξις, καὶ ὁ τρόπος τῆς πράξεως, καὶ ἕκτον ἢ τούτων αἰτία.

Τούτων δὲ ὄντων τῶν ἀνωτάτω στοιχείων, ἕξ ὧν συμπληροῦται ἡ τελεία διήγησις, ἕξ ἀπάντων αὐτῶν καὶ τῶν συνεδρευόντων αὐτοῖς συνέστηκεν, ἑλλιπὴς δὲ ἐστὶν ἢ τινος τούτων ἐπιδέουσα.

Παρακολουθεῖ δὲ τῷ μὲν προσώπῳ γένος, φύσις, ἀγωγή, διάθεσις, ηλικία, τύχη, προαίρεσις, πράξις, λόγος, θάνατος, τὰ μετὰ θάνατον.

Τῷ δὲ πράγματι μέγα ἢ σμικρόν, κινδυνῶδες ἢ ἀκίνδυνον, δυνατόν ἢ ἀδύνατον, ῥᾶδιον ἢ δυσχερές, ἀναγκαῖον ἢ οὐκ ἀναγκαῖον, συμφέρον ἢ ἀσύμφορον, δίκαιον ἢ ἀδίκον, ἐνδοξον ἢ ἄδοξον.

Τῷ δὲ χρόνῳ παρέπεται τὸ παρεληλυθός, τὸ ἐνεστός, τὸ μέλλον, τί πρῶτον ἢ δεύτερον καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ τί τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ πρέπει, τί τῷ παλαιῷ, ἐπὶ πάσιν αἱ προθεσμῖαι, ἃς κατὰ κοινὸν ἢ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι συντίθενται· ἔπειτα χειμῶνος ὄντος ἢ ἔαρος, θέρους ἢ μετοπώρου, νυκτὸς οὐσης ἢ μεθ' ἡμέ-

գարնանի, կամ ամարանի, կամ աշնայնոյ, գիշեր ելոյ թէ տունջեան, ի Ժողովի եղև իրքն թէ ի շահատականս տօնից. և հարսանեաց արդեօք ելոյ կամ բարեկամաց ընդունելութեան, թէ աշխարհի կամ իրիք այլ կենցաղական անցից:

Եւ տեղոջն հետեի մեծութիւն, անջատուացն, դրացիք քաղաք էր տեղին կամ վայր ձօնի էր տեղին, կամ խեղ, իւր կամ այլոյ, անասլատ կամ ասլատ, ամուր կամ զելիս, դաշտային կամ լեռնային, անջրդի կամ յուսթի, սոսկ կամ ծառուտ, և ամենայն նմանքն:

Եւ յեղանակութիւն՝ ակամալ կամ կամաւոր. և երկաքանչիւրն յերիս բաժանի, ակամայն՝ ի դէպ և ի յանգիստութիւն և ի հարկ, և կամաւորն՝ բռնութեամբ արդեօք եղև թէ դադտուկ, թէ պատրանօք:

Եւ պատճառի իրացն հետեի, յաղագս բարեաց արդեաւք եղև ստանալոյ կամ վասն ի չարէ թափելոյ, կամ վասն սիրոյ, կամ վասն կնոջ, կամ վասն որդոյ սակս, կամ վասն ախտի, վասն տրտմութեան, կամ վասն տոփսնաց, ատելութեան, չարակնութեան, ողորմութեան, արբեցութեան, սոցա նմանքն*:

Եւ առաքինութիւնք պատմութեան երեք՝ հաւաստութիւն, համառօտութիւն, հաւանութիւն:

Վասն որոյ պիտի յաւէտ՝ թէ կար է դամենայն վառաքինութիւնսն ունել պատմութեան. և եթէ սա անհնար իցէ՝ վասն ընդդէմ իմն զոյ համառօտութեան և հաւանութեան՝ զճեպելոյն առաւել հանդիպեցուցանելի է, որդան՝ եթէ է իրն ընտելութեամբ կրկիտ՝ ի հաւաստութիւն երթալի է և ի հաւանութիւն. թէ պտրղ և ոչ բազմամանի¹ ի համառօտութիւն և ի հաւանութիւն:

Զի միշտ բուռն հարկանել պիտի զհաւանականէն յաւէտ ի պատմութեան. քանզի սա սորա յատուկ է, և սորա² ոչ ելոյ սմա՝ որքան հաւաստի և համառօտ իցն, այնքան առաւել անհաւանագոյն³ լսողացն երևի:

1. A. բազմաման, լուս. ուղղ.՝ բազմամանի
սորա:

2. A. սորա փխ.
3. A. անհաւանագոյն, լուս. ուղղ.՝ անհաւատագոյն:

ραν, ἐκκλησίας οὔσης ἐγένετο τὸ πρᾶγμα ἢ πομπῆς ἢ ἐορτῆς· καὶ πότερον γάμων ὄντων, ἢ φίλων ὑποδοχῆς, ἢ πένθους, ἢ τοιαύτης βιωτικῆς περιστάσεως.

Τῷ δὲ τόπῳ παρακολουθεῖ μέγεθος, διάστημα, γειτνιώσα πόλις ἢ χώρα, ἱερὸς ἦν ὁ τόπος ἢ βέβηλος, ἴδιος ἢ ἀλλότριος, ἔρημος ἢ οἰκούμενος, ὀχυρὸς ἢ ἐπισφαλῆς, πεδινὸς ἢ ὄρεινός, ἀνυδρὸς ἢ κάθυγρος, φιλὸς ἢ δευδρώδης, καὶ πάντα τὰ παραπλήσια.

Τῷ δὲ τρόπῳ ἀκουσίως ἢ ἐκουσίως· ἐκάτερον δὲ εἰς τρία διαιρεῖται, τὸ μὲν ἀκούσιον εἰς ἄγνοιαν καὶ τύχην καὶ ἀνάγκην, τὸ δὲ ἐκούσιον, πότερον βλαβέρον ἢ λάθρα ἢ ἀπάτη.

Τῇ δὲ αἰτίᾳ τῶν πράξεων παρέπεται, πότερον ἐνεκεν ἀγαθῶν κτήσεως γέγονεν ἢ χάριν κακοῦ ἀπαλλαγῆς, ἢ διαφιλίαν, ἢ διὰ γυναῖκα, ἢ τέκνων χάριν, ἢ διὰ τὰ πάθη, θυμόν, ἔρωτα, μῖσος, φθόνον, ἔλεον, μέδην, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια.

Ἄρεται δὲ διηγήσεως τρεῖς, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης.

Διὸ μάλιστα μὲν, εἰ δυνατόν ἐστιν, ἀπάσας τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖ τὴν διήγησιν· ἐὰν δὲ τοῦτο ἀμήχανον εἴη, τὸ μὴ ἐναντίαν εἶναι πῶς τὴν συντομίαν τῇ τε σαφήνειᾳ καὶ τῇ πιθανότητι, τοῦ κατεπείγοντος μᾶλλον στοχαστέον, οἷον, εἰ μὲν εἴη τὸ πρᾶγμα φύσει περισκελές, ἐπὶ τὴν σαφήνειαν ἰτέον καὶ πιθανότητα· εἰ δὲ ἀπλοῦν καὶ μὴ πολὺπλοκον, ἐπὶ τὴν συντομίαν καὶ τὴν πιθανότητα.

Δεῖ γὰρ ἔχεσθαι αἰετὶ τοῦ πιθανοῦ ἐν τῇ διηγῇ· τοῦτο γὰρ αὐτῆς μάλιστα ἴδιον ὑπάρχει· καὶ τούτου μὴ προσόντος αὐτῇ, ὅσῳ ἂν σαφὴς καὶ σύντομος ᾖ, τοσοῦτον μᾶλλον ἀπιστοτέρῳ τοῖς ἀκούουσι καταφαίνεται.

Եւ թէ ընդութեամբ իրն հաւանական լիցէ՝ վարելի է ուրեք հաւանութեամբ և է ուրեք հաւաստութեամբ, բայց դոյզն ուրիք՝ այնոքիւք ուր կազմենն և ստեղծանեն, և ի հաւանութիւն սօժեն զառաջիկայն. և ես զայնս՝ ուրք տըրտմեցուցանեն զսողոսն՝ համառօտագոյնս՝ պատմելի է, որպէս Հոմերոս ի վերայ անկեալ դնի Պատրոկղոսի¹:

Իսկ յուրախարարսն դեգերելի է, որպէս նոյն ինքն քերդուս այս փէակացոցն առասպելատիրացն աւար զՈդիսեոս հանդերձ բազում ստուգութեամբ և պարագով գըտո իրան պատմելով:

Եւ հաւաստի լինի պատմութիւն² յերկուց իրաց՝ ի նոյն ինքն ի պատմեցելոց իրացն, ի բառնէն ուր պատմէ զիրան:

Եւ յիրացն յորժամ ոչ բազումս ի միասին պատմեսցէ ոք, այլ զմի մի իւրաքանչիւր ոք ի կատարած մատուցանիցէ, զոր տմբաստանն ոմանք զԹուկիդեդեայ. զի բաժանելով զհնազէտ պատմութիւն յամարունս եւ ի ձմեռունս՝ բազում անգամ հարկեցեալ³, յառաջ քան զկատարելն զըրոյրն՝ ժողխեալ յայլ ինչ եղեալ ի նմին ժամանակի. ապա զայլ եւ իրին յայլում ձմեռայնի կամ տմարանի գործեցեալ պատմէ. և է երբեք՝ զի երբորդի և չորբորդի պէտք եղեն, մինչև ի կատարած եկեսց էիրին, զոր ի սկզբանն պատմէր. միշտ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի եղեալսն միանգամայն ի ձեռն առնելոյն ընդ յառաջին պատմութեան, մինչ զի միանգամայն անհաւաստիս և համանգամայն⁴ դժոխայիշելիս լինել զիրն:

Եւ զգուշալի է և ոչ խառնակել զժամանակսն և զգասն զիրացն, և եւ երկիցս դնոյն ասել. քանզի ոչ նուազ ինչ քան զայլսն և սա խառնակէ զմիտմն:

Եւ հրաժարելի և խորշելի⁵ է և արտուղութիւնս⁶ արկանել ի միջոցս պատմութեանն երկարս:

Քանզի ոչ վայրապար արժան է խորշել և հրաժարել,

1. Ա. Պատրոկղոսի:

2. Ա. պատմութե փխ. պատմութիւն:

3. Ա. հարցեալ փխ. հարկեցեալ:

4. Ա. համայնդամայն:

5. Ա.

խորշելի:

6. Ա. արտուղութիւնս:

Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα φύσει πιθανὸν ᾖ, χρηστὸν πῃ μὲν τῇ συντομίᾳ, τὸ δὲ πλεῖστον τοῖς κατασκευάζουσι καὶ εἰς πιθανότητα ἄγουσι τὸ προκείμενον· ἔτι δὲ τὰ μὲν λυπήσοντα τοὺς ἀκουσομένους συντομώτατα διηγητέον, ὥς Ὅμηρος, κείται Πάτροκλος.

Τοῖς δὲ εὐφραλίνουσιν ἐνδιατριπτέον, ὥσπερ ὁ αὐτὸς ποιητῆς τοῖς Φαίαξιν οὖσιν φιλομύθοις πεποίηκε τὸν Ὀδυσσεά μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ σχολῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγούμενον.

Σαφῆς δὲ ἡ διήγησις γίνεται διχόθεν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἀπαγγελλομένων πραγμάτων, καὶ ἐκ τῆς λέξεως τῆς ἀπαγγελίας, ἥς τὰ πράγματα.

Ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν λεγόμενα τὰ πράγματα μὴ τὴν κοινὴν ἐκφεύγῃ διάνοιαν, οἷα τὰ ἐν τῇ διαλεκτικῇ καὶ τὰ ἐν γεωμετρίᾳ, ἢ ὅταν μὴ πολλὰ ὁμοῦ διηγῇται τις, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον εἰς τέλος προάγῃ, ὅπερ ἐγκαλοῦσιν τινες τῷ Θουκυδίδῃ· διελὼν γὰρ ἱστορίας κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῇ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἑτερόν τι γεγονός ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρόν· εἴτα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πράγματος ἐφ' ἑτέρου χειμῶνος ἢ θέρους προχθὲν διηγείται· ἐνίοτε δὲ καὶ τρίτου καὶ τετάρτου [καιροῦ] ἐδεήθη, μέχρις ἂν εἰς τέλος προέλθῃ τοῦ πράγματος, οὐπερ ἐξ ἀρχῆς διηγείτο, αἰεὶ τὰ καθ' ἕκαστον καιρὸν γινόμενα συναναλαμβάνων τῇ πρώτῃ διηγῇσει, ὥστε ἅμα μὲν ἀσαφῆ, ἅμα δὲ δυσμνημόνευτα γενέσθαι τὰ πράγματα.

Φυλακτέον δὲ καὶ τὸ μὴ συγχεῖν τοὺς χρόνους καὶ τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἔτι τε καὶ τὸ δις τὰ αὐτὰ λέγειν· οὐδὲν γὰρ ἦττον τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο συγχεῖ τὴν διάνοιαν.

Παραιτητέον δὲ καὶ τὸ παρεκβάσεις ἐπεμβάλλεσθαι μεταξὺ διηγῆσεως μακράς.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς χρή πᾶσαν παραιτεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φί-

որպէս Փիլիստոսն, զի հանգուցանէ զմիտս լսողացն. այլ զայնքան երկարութիւն, թէ ոք ի բաց օտարացուցանէ ըզմիտս լսողացն, մինչ պիտել դարձեալ վերստին յիշեցուցանելով առաջասացեալսն, որպէս թէոպոմպոս¹. քանզի ի Փիլիպպականսն երկուս իմն և երիս և յոլովս բոլորս պատմութիւնս ըստ արտելութեան է գտանել, ոչ իբր թէ Փիլիպպոսի², այլ և ոչ թէ Մակեդոնացոցն ուրուք անուն է:

Եւ անհաւաստի յինի պատմութիւն և առ պակասութեան, որոց պէտք էին հարկաւորապէս յիշատակ առնել, և անյայտից և ծածկելոց հնագէտ պատմութեանց այլաբանութիւնս:

Եւ ըստ բառի զգուշանալի է զհաւաստի արարս անուանս զքերդողականս ասելու զարարեալս, և զեղանակս, և զօտարս, և զհինս, և զհոմանունս:

Եւ քերդողական է, որք միանգամ մեկնութեան իմիք պէտք լինին, որչո՞ն՝ «կառաջնակապ համարեալ կոուես»^(*) և զայսպիսիսս:

Եւ արարեալք են, որգոն՝ վրդով, խնճոյ³, աղխատրոյժ⁴, դդչէր, և նմանքն:

Եւ յեղանակք են, որզան՝

«պարիսպ սարսափածին փայտեղէն տացէ մեծակն Արամագղս:

Քանզի ի ձեռն յեղանակիս այսորիկ նշանակեաց Զոհկադն^(*) Աթենացոցն՝ բառնալ թողուլ զքաղաքն ի նաւս ելանել, և սոքօք, իբր թէ վարի⁵ և զինքն:

Եւ այնք որք ի վաղնջուցն ընդելքն և սովորքն, բայց այժմ բարձեալ թողեալ եղեն, որպէս ասէ Դիմոսթենէս յայնմ որ զԱռիստոկրատայն⁶ ամբաստունէ յաղազս Վիշապին օրինաց՝ «բայց ոչ սխուրան և ոչ ինչ պատիժս հասուցանել, քանզի զինչսն սխուրանս անուանեն հինքն»:

Եւ օտարք այնք՝ որք այլոցն զաւառացիք իցեն, և

1. Ա. ոչ Փիլիպպոսի փխ. Փիլիպպոսի աղխատրոյժ, լուս. ուղղ.՝ աղխել տրոյժ:

2. Ա. խընճս:

3. Ա.

4. Ա. ւարի փխ. վարի:

5. Ա. զառ Բաւկրատացն փխ. զԱռիստոկրատայն:

λιστος· ἀναπαύει γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀχροατῶν, ἀλλὰ τὴν τηλικαύτην τὸ μῆκος, ἥτις ἀπαλλοτριοῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκρωμένων, ὥστε δεῖσθαι πάλιν· ὑπομνήσεως τῶν προειρημένων, ὡς Θεόπομπος ἐν ταῖς Φιλιππικαῖς. δύο γὰρ που καὶ τρεῖς καὶ πλείους ἱστορίας δλας κατὰ παρέκβασιν εὐρίσκομεν, ἐν αἷς οὐχ ὅπως Φιλίππου, ἀλλ' οὐδὲ Μακεδόνος τινὸς ὄνομα ἐστίν.

Ἄσαφής δὲ γίνεται διήγησις παρὰ τὴν ἑλλειψιν ὧν ἐχρῆν ἀναγκαίως μνήμην ποιήσασθαι, καὶ παρὰ τὴν τῶν ἀποκεκρυμμένων ἱστοριῶν ἀλληγορίαν.

Κατὰ δὲ τὴν λέξιν φυλακτέον τῷ σαφηνίζοντι τὸ ποιητικὰ ὀνόματα λέγειν καὶ πεποιημένα καὶ τροπικὰ καὶ ἀρχαῖα καὶ ξένα καὶ ὁμώνυμα.

Ποιητικὰ μὲν οὖν ἐστίν, ὅσα τινὸς ἐξηγήσεως δεῖται, ὡς κρήγυον, ἀντιφερίζειν, μάρνασθαι καὶ τὰ τοιαῦτα.

Πεποιημένα δὲ ὡς κέλαδος, κόναβος, κελαρύζειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τροπικὰ δὲ ὡς,

τείχος τριτογενεὶ ξύλινον διδοὶ εὐρύοπα Ζεὺς.

Διὰ γὰρ τῆς τροπῆς ταύτης ἐσήμανεν ὁ Πύθιος τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκλιπόντας τὴν πόλιν εἰς τὰς ναὺς ἐμβῆναι, καὶ ταύταις ὡς τείχει χρῆσασθαι.

Ἀρχαῖα δὲ τὰ πάλαι μὲν συνήθη, νῦν δὲ ἐκλελοιπότα, ὡς λέγει Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους περὶ τοῦ Δράκοντος νόμου τὸ δὲ μὴ δ' ἀποινᾶν μὴ χρήματα πράττεσθαι· τὰ γὰρ χρήματα ἀποινᾶν ὡνόμαζον οἱ παλαιοί.

Ξένα δὲ τὰ ἑτέροις· μὲν ἐπιχώρια, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ συ-

այլոց ոչ սովորեք և ընդելք, որպէս թէ ոք վաճառ անուանիցէ զնաւահանդիստ¹, որպէս Թեոտալացիք կամ փառաւոր փոխանակ այնր՝ յորում հարկանին ոք, որպէս կրեւտացիք:

Եւ հոմանուանք են՝ որոց ձայնն և անունն նոյն, և այլ նշանակեալ ի ձեռն ձայնին է, որպէս մանուկ. քանզի նշանակէ և զորդին և զլստ հասակին մանուկ և զծառայ:

Եւ անհաւաստի առնէ զմեկնութիւն և որ ասի երկրայութիւն ի տրամաբանականացն, ըստ հասարակին² այնր բաժանելոյն և որ բաժանեալն է, որպէս փողահարիկ մանուկ ելով արքունեան եղիցի. քանզի մի իմն է ենթամայն և բաժանելին՝ փողահարիկ եղիցի մանուկ ելով արքունեան, և միւսն որ բաժանեալն է՝ փողահար մանուկ ելով եղիցի արքունեան:

Եւ ևս յորժամ աննշան մասնիկ անյայտ է՝ թէ ընդ ում է շարադասեալ, որպէս՝ ոչ ընդ Պարսիկս Հերակլէս կռուի

Եւ նմանապէս անհաւաստի լինի մեկնութիւն և յորժամ նշանակիցէ ինչ մասնիկ և անյայտ է, թէ ընդ ում շարադասեալ է, որբար

«Իսկ նոքա տըլտմեալք ի վերայ քաջհեշտ ծիծաղեցան»:

Քանզի երկրայ է, թէ արդեօք ի վերայ Թերսիտեայ տրտմեալք, որ է սուս, և եթէ ի վերայ ի վայր քարշելոյ նաւայն. և դարձեալ՝

«զտոհմն զԵրիքթոնեայ զմիծանձին, զոր երբեմն Աթենա կերակրեալ սնոյց Արամազդայ դուստրն, և ծնաւ կենդնձայ Սանդարամետ»:

Ձի աստանօր անյայտ է՝ զոր արդեօք՝ թէ զտոհմն Երիքթոնեայ, ասէ, յԱթենայ կերակրիլ և սնանիլ և ծնանիլ զԵրկիր՝ եթէ զԱթենայ:

Եւ ըստ սմին այսմիկ երկրայութեան³ և Հերակլիտոսի

1. A. զնաւահանդիստ փխ. զնաւահանդիստ:

2. A. ըստ հասակին

փխ. ըստ հասարակին:

3. A. երկրայութի փխ. երկրայութեան:

νήθη, ὥς εἴ τις ἀγορὰν ὀνομάζει τὸν λιμένα, καθάπερ Θεττα-
λοι, ἡ κλεινὸν ἀντὶ τοῦ ἐρωμένου, ὥς Κρήτες.

Ὅμῳγμα δέ ἐστιν, ὧν φωνὴ μὲν καὶ ὄνομα τὸ αὐτό, ἕτε-
ρον δὲ τὸ σημαίνόμενον ὑπὸ τῆς φωνῆς, οἷον παῖς· σημαίνει
γὰρ καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸν καθ' ἡλικίαν παῖδα καὶ τὸν δοῦλον.

Ἀσαφὴ δὲ τὴν ἐρμηνείαν ποιεῖ καὶ ἡ λεγομένη ἀμφιβολία
πρὸς τῶν διαλεκτικῶν, παρὰ τὴν κοινὴν τοῦ ἀδιαίρετου τε καὶ
διηρημένου, ὥς ἐν τῷ αὐλητρὶς πεσοῦσα δημοσία ἔστω· ἐν
μὲν γὰρ τί ἐστι τὸ ὕφ' ἐν καὶ ἀδιαίρετον, αὐλητρὶς ἔστω πε-
σοῦσα δημοσία, ἕτερον δὲ τὸ διηρημένον, αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα
ἔστω δημοσία.

Ἔτι δὲ καὶ ὅταν τι μῦθον ἀδηλον ᾗ, μετὰ τίνος συντέ-
τακται, οἷον οὐ κενταῦροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται· σημαίνει
γὰρ δύο, οὐχὶ κενταῦροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται, καὶ οὐχὶ ἐν
ταῦροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται.

Ὅμοιως δὲ ἀσαφὴς γίνεται φράσις καὶ ὅταν τι σημαῖνον
μῦθον ἀδηλον ᾗ, μετὰ τίνος συντέτακται, οἷον

οἱ δὲ καὶ ἀχνυμενοὶ περ ἐπ' αὐτῷ ἡδὺ γέλασαν.

Ἀμφίβολον γὰρ πότερον ἐπὶ τῷ Θερσίτῃ ἀχνύμενοι, ὅπερ
ἐστὶ ψεῦδος, ἢ ἐπὶ τῇ καθολικῇ τῶν νεῶν· καὶ πάλιν,

δῆμον Ἐρεχθίδος μεγαλήτορος, ὃ ποτ' Ἀθῆνῃ
θρέψε Διδὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζεῖδωρος ἄρουρα.

Πότερον τὸν δῆμον ἢ τὸν Ἐρεχθεά φησὶν ὑπὸ τῆς Ἀθη-
νᾶς τραφῆναι καὶ τεκεῖν τὴν γῆν.

Παρὰ ταύτην δὲ τὴν ἀμφιβολίαν τὰ Ἡρακλείτου τοῦ φι-

խմաստասիրի գրեաւք խաւարայինք եղին սաստիկ և յաճախ սովաւ վարեցելոյ կամ նմին իրի կամ վառն անգիտութեան:

Եւ զգուշանալի է և խտրելի ոչ գերազանցութեամբք վարել: Որպէս է շատ ինչ ի Թուկիդիդեայ. քանզի ոչ ընդհանուր բնաւին զգերազանցիցն զազգ խոտեմք. քանզի դանազան է և վառն աշտորիկ ոչ շինական լինի մեկնութիւն. և ոչ ընդմիջաբանութեամբք և սոքօք ի ձեռնարկիլ^(*). քանզի որ մօտ ի մօտոյն առնու զբացատրութիւն ոչ տրտմեցուցանէ¹ զլսողսն:

Եւ սակայն և պակասն ինչ գոյ անուանք առ հաւաստութիւն ներհական է:

Եւ զգուշալի և խտրելի է և առ միմեանս դնել զհոլովսն ի վերայ դոնազան դիմաց. քանզի յերկբայս լինի՝ զինչ յինչ վերաբերեալ լինի, որգոն ի վերայ հարցականին, յորոյ վերայ միայն հոլովիցն բաղումք լինել զերկբայութիւն կարծեն, որպէս Դիմոսթենէսն յայնմ որ ընդդէմ Մեդեայն՝² «զԵԼԵԼՐՈՎԻԱՆ զԼԼՈՎԻԱՄԱՆՈՒՄՈՅ զԵՂԲԱՅՐ ՍԱՎԱՆԻՍԻ ԶԲԸՆՈՎՄՈՒՍ ՆԸՆԹՐՈՂ». քանզի անյայտ է, թէ արդեօք զԵԼԵԼՐՈՎԻԱՅ, որ է սուտ, այլ և զԼԼՈՎԻԱՄԱՆՈՒՄՈՅ՝³ հղբայրն երկբայ է, եթէ արդեօք ԵԼԵԼՐՈՎԻԱՆ է կամ ԲԸՆՈՎՄՈՒՍ:

Իսկ ի վերայ ուղղականին, որպէս առ Հերոդոտոսն յառաջնումն, թէ են Եգիպտացիք Կողքացիք. քանզի անյայտ է՝ թէ Կն արդեօք Կողքացիք Եգիպտացիք և եթէ հական^(°) Կողքացիք Եգիպտացիք:

Եւ զնոյն զայս ի վերայ սեռականին և տրակսնին, որգոն՝ Կողքացոց ելոց Եգիպտացոց. արդ՝ ի վերայ հարցականին յերկուանալի է, բայց ի վերայ այլո. հոլովիցն երեւելի է, զի և յաւելուածով յօդիցն ոչ ևս յերկուանալի լինի բառն, որդան թէ են Եգիպտացիք Կողքացիքն. քանզի յայտ եղև, զի իւրև Կողքացոց ասէ՝ թէ են Եգիպտացիք:

Եւ նմանապէս եղիցի համառօտ պատմութիւն և յիրացն և ի բառէն:

Քանզի է համառօտութիւն բան՝ որ զսկիզբն և զտիրա-

1. Ա. արամեցուցանեն փխ. արամեցուցանէ:
լուս. սղղղ.՝ Մեդեայն:

2. Ա. Մեդայն,

3. Ա. զԵԼԸՎԻԱՄԱՆՈՒՄՈՅ փխ. զԼԸՎԻԱՄԱՆՈՒՄՈՅ:

λοσόφου βιβλία σκοτεινὰ γέγονε κατακόρως αὐτῇ χρησαμένου ἥτοι ἐξεπίτηδες, ἢ καὶ δι' ἄγνοιαν.

Παρατηρητέον δὲ καὶ τὸ μὴ ὑπερβατοῖς χρῆσθαι, οἷά ἐστι τὰ πολλὰ τῶν Θουκυδίδου· οὐ γὰρ καθόλου τὸ τῶν ὑπερβατῶν γένος ἀποδοκιμάζομεν· ποικίλη γὰρ διὰ τούτου καὶ οὐκ ἰδιωτική γίνεται ἢ φράσις· μηδὲ μεταξυλογίαις, καὶ ταύταις διὰ μακροῦ· τὰ γὰρ ἐγγὺς λαμβάνοντα τὴν ἀπόδοσιν οὐ λυπεῖ τοὺς ἀκροατάς.

Καὶ μέντοι καὶ τὸ ἐλλείπειν τινὰ ὀνόματα πρὸς τὴν σαφήνειαν ἐναντίον ἐστί.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ τὸ παραλλήλους τιθέναι τὰς πτώσεις ἐπὶ διαφόρων προσώπων· ἀμφίβολον γὰρ γίνεται τὸ ἐπὶ τίνα φέρεσθαι, οἷον ἐπὶ μὲν τῆς αἰτιατικῆς, ἐφ' ἧσπερ καὶ μόνῃς τῶν πτώσεων πολλοὶ γίνεσθαι τὴν ἀμφιβολίαν νομίζουσιν, ὥς παρὰ Δημοσθένει κατὰ Μειδίου, Ἰσασιν Εὐαλίωνα πολλοὶ τὸν Λεωδάμαντος ἀδελφὸν ἀποκτείναντα Βοιωτὸν ἐν δελπνῷ· ἄδηλον γὰρ πότερον Εὐάλων ἀπέκτεινε Βοιωτὸν ἢ Βοιωτὸς Εὐάλωνα, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος· ἀλλὰ καὶ ὁ Λεωδάμαντος ἀδελφὸς πότερον Εὐάλων ἐστὶν ἢ Βοιωτός;

Ἐπὶ δὲ τῆς εὐθείας, ὥς παρ' Ἡροδότῃ ἐν τῇ πρώτῃ· εἰσὶ δὲ καὶ Αἰγύπτιοι Κολχοί· ἄδηλον γὰρ πότερον οἱ Αἰγύπτιοι Κολχοί εἰσιν ἢ τουναντίον οἱ Κολχοὶ Αἰγύπτιοι.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς καὶ δοτικῆς, Κολχῶν δὲ ὄντων Αἰγυπτίων· καί, Κολχοῖς δὲ οὖσιν Αἰγυπτίοις· ἐπὶ μὲν οὖν τῆς αἰτιατικῆς ἀναμφισβήτητόν ἐστιν, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων πτώσεων φανερόν, ὅτι προσθέσει ἄρθρων οὐκέτι ἀμφίβολος γίνεταί ἢ λέξις· εἰσὶ δὲ Αἰγύπτιοι οἱ Κολχοί· ὄηλον γὰρ γέγονεν, ὅτι περὶ Κολχῶν λέγει, ὥς εἰσιν Αἰγύπτιοι.

Ὅμοίως δὲ ἔσται καὶ σύντομος ἢ διήγησις ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς λέξεως.

Ἔστι γὰρ ἡ συντομία λόγος τὰ καιριώτατα τῶν πραγμάτων.

գոյնս իրացն նշանակէ, ոչ յաւելեալ որ ոչ հարկաւոր է ըստ իրան և ըստ բառին:

Արդ՝ յերաց անտի՝ յորժամ՝ ոչ միանգամայն¹ առցուք, այլ բարձեալ թողցուք, որքան միանգամ ընդ նմա լսիլ թուի, և ոչ ի հեռուստ սկսցուք և մի այն որ յողայն^(*)² գրանն ծախսեցուք, որպէս³ որք յետ իրացն սովորեցին պատմել:

Քանզի այսոքիկ թերևս հնագէտ պատմութեան վայել են՝ յերկարելն և ի հեռուստ սկսանելն ումեք գործ առ գործոցն⁴ գու թուեցելոց:

Բայց պատմութիւն ոք ասելով առ գլուխ բոլոր իրին, պոր յառաջին եդ, հայել պարտի զայն՝ որ յայս անկ է միայն ի պատմութիւնն ի ձեռն առնուել, որպէս ի վերայ Կիլոնին⁵. քանզի եթէ ոք հնագէտ պատմութիւն յաղագս նորա գրեացէ՝ վայել է և ից նախնեաց էր, և ից հօր և մօր, և այլ շատ ինչ ասել, և զնահասակութիւնս՝ զորս նահատակեցաւ յՈլոմպիոսն, և որչափ յաղթութիւնս երթեալ տարաւ, և զՈլոմպիոսն⁶ անուանել⁷ առ որովք յաղթեացն. իսկ պատմութիւն ոք յաղագս նորա ասելով՝ ոչինչ այսպիսեացս ստուգաբանութիւն գործել իրաւացի է, որպէս արարին Հերոդոտոս և Թուկիդիդէս, իւրաքանչիւր ոք զԿիլոնեայն զվիրազապղծութիւն տսել առաջի եդեալ:

Իսկ ըստ բառին զգուշանալի և խտրելի մի փաղաւնունբար վարիլ. քանզի որ գնոյն ունին զօրութիւն անուանք՝ երկայնագոյն առնեն զառնն ոչինչ արժանաւորապէս, որպէս Դիոմսթենէս յերկրորդում Ողինթականացն՝ «դիւցազնութեամբ իմն և աստուածազանութեամբ երևեալ ամենեկին նմանեալ բարեգործութեամբ», և մի բան⁸ պատճառ անուան առեալ, որպէս՝ փոխանակ մեռաւ ելիք ըզկեանմն, և որ սոցա ինչ նման իցէ:

Եւ ևս զայն՝ որ ընդ ումեքն լսեալ լինի՝ ամենայն

1. Ա. միայնգամայն. 2. Ա. յողայն, լուս.՝ Թաւալն. 3. Ա. որպէս փիլ. որպէս. 4. Ա. առ գործովն, լուս. ուղղ.՝ առ գործոցն. 5. Ա. Կիլոնին. 6. Ա. զՈլոմպիոսն. 7. Ա. անուանեալ փիլ. անուանել. 8. Ա. միաբան փիլ. մի բան:

των σημαίνων, μήτε προστιθείς τὸ μὴ ἀναγκαῖον μήτε ἀφαιρῶν τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν.

Ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν μήτε συλλαμβάνωμεν ἅμα [τὰ] πολλὰ πράγματα, μήθ' ἑτέροις ἐπεμβάλλωμεν, παραλείπωμέν τε ὅσα συνυπακούεσθαι δοκεῖ, μήτε πόρρωθεν ἀρχώμεθα, μήτε εἰς τὰ παρέλκοντα τὸν λόγον καταναλίσκωμεν, ὡς οἱ μετὰ τὰ πράγματα εἰωθότες διηγείσθαι.

Ταῦτα γὰρ ἂν ἴσως ἱστορίᾳ πρέποι, τὸ τε μηκύνειν καὶ τὸ πόρρωθεν ἄρχεσθαι καὶ ἐπεξεργάζεσθαι τίνα τῶν παρέργων εἶναι δοκούντων.

Διήγησιν δὲ λέγων τις πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ ὅλου πράγματος, ὃ προὔθετο, ἀποβλέπειν ὀφείλει τὰ εἰς τοῦτο συντελοῦντα μόνον ἐν τῇ διηγῇ παραλαμβάνων, ὅλον ἐπὶ τοῦ Κύλωνος; εἰ μὲν τις ἱστορίαν περὶ αὐτοῦ συγγράφει, προσήκει καὶ τίνων προγόνων ἦν καὶ τίνος πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ ἄλλα πάμπολλα λέγειν, τὸ τε ἀγώνισμα, ὃ ἡγωνίζετο ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ ὅσας νίκας ἀνέλετο, καὶ τὰς Ὀλυμπιάδας ὀνομάζειν ἕφ' ὧν ἐνίκᾳ διήγημα δέ τις περὶ αὐτοῦ λέγων οὐδὲν τῶν τοιούτων ἀκριβολογεῖσθαι δίκαιός ἐστι, καθάπερ ἐποίησεν Ἡρόδοτός τε καὶ Θουκυδίδης, ἑκάτερος τὸ Κυλώνειον ἄγος εἰπεῖν προθέμενος.

Ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν λέξιν παρατηρητέον καὶ τὸ μήτε συνωνύμοις χρῆσθαι τὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἔχοντα θύναμιν ὀνόματα μακρότερον ποιεῖ τὸν λόγον οὐδὲν δέον, ὡς παρὰ Δημοσθένει ἐν τῶν Ὀλυμπιακῶν δευτέρῳ· δαιμονίᾳ τινὶ καὶ θείᾳ πέντε πασιν ἔοικεν εὐεργεσίᾳ· μήτε λόγον ἀντὶ ὀνόματος ποιεῖν, ὅλον ἀντὶ τοῦ ἀπέθανεν ἐξέλιπε τὸν βίον καὶ ὅσα τοῦτοις ὅμοια.

Ἔτι δὲ καὶ τὰ συνυπακουόμενα πάντως συμπεριαιρετέον

իրօք ի բաց բառնալի է այնմ՝ որ համառօտաբարն պատմել կամի. և ի կիր առնլի է և դպարգս առնուանս առաւել քանս պերկարս, յորժամ զիտոյնս նշանակիցին. և երկնչելի է և զգոռշանալի, որովէս զի մի գուցէ ոչ պիտասցէ ցանկութեամբ համառօտութեան ի շինականաձեւութիւն և ի ազիտութիւն կամ յանհաւատութիւն անկցի:

Բայց ի հաւանելի սակս լինելոյ պատմութեանն՝ բառնալի թողլի է և բառս ի ճահս և ի դէպս, և բունս դիմացն և տեղեացն, և ժամանակացն. և իրք՝ որքան միտնդամ վայելական և ի ձեռն միմեանց կարգաւոր է:

Եւ պիտի և զպատճառսն սղարար յաւելուլ ի պատմութիւն և զանհաւատալին հուատօրէն ասել, և սղարարար հանդիպողութիւնս առնել վայել է վայելականին զիօք և ալովք տառիւք պատմութեան ըստ իրին և ըստ բառին:

Եւ յարացոյցս մեզ եղիցի այն՝ որ յիսկզբանս յերկրորդում Թուկիդիդեայ յողագոս Պլատէացոյցն և Թեբէացոյց՝ պատմութիւն. զի ի դէպ էր Թեբէացոյցն միշտ հակառակացն ընդ Պլատէացիսն ուսնալ, թէ եղիցի պատեւրագմ՝ կամել յառաջագոյն հասանել առնուլ զՊլատէա մինչդեռ ի խաղաղութեան էին. և զայս խորհեալ նոյր յայտայանդիման՝ ոչ ձեռնարկել, այլ զիշեր անլուսին սպասել դատունել. և առ այսօրէք ևս ունել զոմանս ի Պլատէացոյց անսի, որք բացցեն նոցա զգրուանս, և ոչ մի ինչ պահպանութիւն յառաջագոյն ոչ կայր վասն դաշնաւոր երգմանցն. և զայնս որք մատնէինն վասն իւրեանց լէշնամութեանցն առ ոմանս քողաքացոյցն... կարծեցին սպականել թէ այս եղիցի, այլ ոչ վասն Թեբէացոյցն մտանել:

Եւ հաւանելի է և զգալ Պլատէացոյցն յառաջագոյն հասկալ կալեալ զքաղաքն յանկարծօրէն թշնամեացն, և կարծեալ զցայգն կարի յոյժ բաղումս ի ներքս մտանել՝ ի հաշտութիւն գիմել և առաջի կալ, և յետոյ իւր տեսեալ իմացան՝ թէ ոչ բաղումք են՝ ի վերայ հարկանել նոցա:

Եւ խուճապն կարի յոյժ հաւանագոյն է. զի Պլատէա-

1. Ա. Թեբիացոյց:

2. Ա. յայս յանդիման վիս. յայտ յանդիման:

τῷ συντόμῳ ἀπαγγέλλειν βουλομένῳ, χρηστέον δὲ καὶ τοῖς ἀπλοῖς ὀνόμασι μᾶλλον ἢ τοῖς συνθέτοις, καὶ τοῖς βραχυτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς μακροτέροις, ὅταν τὸ αὐτὸ σημαίνωσιν· εὐλαβητέον δὲ ὅμως μὴ λάθῃ τις ἐπιθυμίᾳ συντομίας εἰς ἰδιωτισμὸν ἢ ἀσάφειαν ἐκπεσόν.

Ὑπὲρ γε μὴν τοῦ πιθανῆν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτόν λείξεις μὲν προσφυσῖς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀχόλουθα.

Δεῖ δὲ καὶ τὰς αἰτίας βραχέως προστιθέναι τῇ διηγῇ, καὶ τὸ ἀπιστούμενον πιστῶς λέγειν, καὶ ἀπλῶς στοχαῶσθαι προσήκει τοῦ πρόποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγῆσεως κατὰ τε τὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν λέξιν.

Παράδειγμα δὲ ἡμῖν ἔσται τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τοῦ Θουκυδίδου περὶ Πλαταιέων καὶ Θηβαίων διήγημα· εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς Θηβαίους αἰεὶ διαφόρους ὄντας τοῖς Πλαταιεῦσι μαθόντας, ὅτι ἔσοιτο πόλεμος, ἐθέλῃσαι προκαταλαβεῖν τὴν Πλάταιαν ἔτι ἐν εἰρήνῃ· ταῦτα δὲ βουλευσαμένους ἐκ μὲν τοῦ φανεροῦ μὴ ἐπιχειρεῖν, νυκτὶ δὲ ἀσελῆν ἐπιχειρῆσαι, καὶ πρὸς τοῦτοις ἔχειν τινὰς Πλαταιέων, οἳ καὶ ἀνολέξουσιν αὐτοῖς τὰς πύλας μηδεμίᾳ φυλακῆς προκαθεστηκυίας διὰ τὰς σπονδάς, τοὺς τε προδιδόντας Ἰδίου ἕνεκα ἐχθροῦ πρὸς τινὰς τῶν πολιτῶν, οὓς ῥοντο διαφθεῖραι τούτων γινομένων, ἀλλὰ μὴ [τὸ] τοὺς Θηβαίους προδεδωκέναι.

Πιθανὸν δὲ τὸ μὲν αἰσθανομένους τοὺς Πλαταιέας προκατειλημμένην τὴν πόλιν ἐξαπινάίως ὑπὸ τῶν πολεμίων, νομίσαι τε διὰ τὴν νύκτα πολλῷ πλείους ἐσεληλυθέναι, πρὸς ξύμβασιν τε χωρῆσαι, ὕστερον δὲ κατανοήσαντας οὐ πολλοὺς ὄντας ἐπιθέσθαι αὐτοῖς.

Καὶ θόρυβος δὲ πάνυ πιθανώτατος τῶν μὲν Πλαταιέων

ցոցն խառնեցելոց ընդ Թեքէացիան, և Կանանց և ծառայից համանգամայն ի տանցն սղաղակ և խնճոյ արարողաց, քարամբք և խեցեօք ձգողացն, և բազում անձրև ի գիշերին ի վերայ եղելոյ, և Թեքէացոցն ընդ կաւն և ընդ խաւարն հալածելոց, և անգիտութեամբ և անփորձութեամբ ճանապարհացն ոչ կարացելոց ճողոպրել:

Եւ հաւանելի է և փակել ումնն զդրունսն արդեամբ նիզակի ի փակաղակն, և կարի քաջ հաւանագոյն տալ կնոջ կացին. քանզի դէպ էր կնոջ առ այր ի դուրսն բնակել, տեսանել զթշամիսն և զպատերազմոյս արգելեալս, երկնչել թէ մի գուցէ յուսահատեալք ի փրկութենէ և յանձանց լլահատեալ կացեալ՝ շրջեսցին չար առնել, մանաւանդ որոց կարիցենն, և կարի յառաջսղոյն զմերձաւոր տանցն. բայց թողից՝ զի և կինն ողորմեցաւ թշնամեացն և պատերազմողացն պարտեցելոցն, և նմանապէս և զայլսն զամենայն, զի մի երկայնաբունեացուք:

Եւ ոչ միայնատեսակ է և պատմութեանն կրթութիւն, այլ որպէս տառապելն, և պատմի, և խոնարհի, և շարամանի, առաւայելաւ, և ամփոփի. և ձկտի, այլ և ըստ պատմութեան աշխարհականացուք՝ զգլխոյն զգաստ, և առ տյսոքիւք ևս զնոյն դաս պահեսցուք ըստ բազումս և ոչնապէս յեղանակ: առնել դասացումսն. և է մոկձայնիւ պատմելով և շարամանել ընդ միմեանս երկուս և յոլովս պատմութիւնս ըստ պատմութեան. բայց ի վերայ ամենեցուն զստեղծանելն:

Արդ՝ յողագոս պատմութեան և խոնարհման, և շարամանութեան, և ամփոփման² ևս, և ձկտելոյն և ներ տառապելոցն տառայեալ է, և յեղափոխումն դասուցն հինգ օրինակ տրուցուք. և քոնգի ի միջոցացն է գսկիզրն առնելով մեզ ի սկիզբն անդրէն ընթանալ, սալա ի վախճանիսն հատանել, զոր արար Հոմերոս յՈւլիսոջ. զի սկսաւ ի մամաճակայն ըստ որս Ուլիսես սո կալիփսէն շրջէր՝ սալա յանդրէն ընթացաւ ի սկիզբն³ հանդերձ է նոր ահաւոր (») իմն

1. Ա. աշխարհականացուք
զբնն:

2. Ա. անփոփման:

3. Ա. ի սկիզ-

προσβαλλόντων τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν οἰκε-
τῶν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κραυγῇ τε καὶ ὀλολυγῇ χρωμένων
λίθοις τε καὶ κεράμοις βαλλόντων τοὺς Θηβαίους, καὶ ὑετοῦ
πολλοῦ ἐπιγενομένου νυκτός, πολλοὺς τῶν Θηβαίων διὰ τε πη-
λοῦ καὶ σκότους διωκομένων, ἀπειρίᾳ δὲ τῶν ὁδῶν οὐ δύνα-
μένων ἐκφυγεῖν.

Πιθανὸν δὲ τὸ καὶ κλεῖσαι τινὰ τὰς πύλας στυρακίῳ
ἀκοντίου ἀντὶ βαλάνου χρησαμένον εἰς τὸν μοχλόν, πολὺ δὲ
πιθανώτερον τὸ τῆς δούσης γυναικὸς πέλεκυν. εἰκὸς γάρ ἦν
γυναῖκα πρὸς ἐρήμοις πύλαις οἰκοῦσαν, θεασαμένην τοὺς πο-
λεμίους ἀποκεκλεισμένους φοβηθῆναι, μὴ ἀπελπίσαντας τὴν
σωτηρίαν καὶ εἰς ἀπόνοιαν περιστάντας τραπέσθαι ἐπὶ τὸ κα-
κῶς ποιεῖν, μάλιστα μὲν οὖν οὓς ἂν δύνωνται, πολὺ δὲ πρότε-
ρον τὰς πλησίον οἰκίας· ἐὼ γὰρ ὅτι κατὰ γυναῖκα ἦν ἐλεῆσαι
καὶ πολεμίους νενικημένους· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα,
ἵνα μὴ μικρολογῶμεν.

Οὐ μονοειδὴς δὲ τοῦ διηγήματος ἡ γυμνασία, ἀλλὰ καθά-
περ ὁ μῦθος, καὶ ἀπαγγέλλεται καὶ κλίνεται καὶ συμπλέκεται
[μῦθῳ], συστέλλεται τε καὶ ἐπεκτείνεται, ἔτι δὲ κατὰ τὴν ἀ-
παγγελίαν ἐναλλάττομεν τῶν κεφαλῶν τὴν τάξιν, καὶ πρὸς
τούτοις ἐστὶ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν φυλάττουσι κατὰ πολλοὺς
καὶ ποικίλους τρόπους ποιεῖσθαι τὴν φράσιν· ἔτι δὲ καὶ ἐπι-
φωνεῖν διηγούμενον καὶ συμπλέκειν ἀλλήλαις δύο ἢ καὶ τρεῖς
διηγήσεις κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν· ἐφ' ἅπασι δὲ τό τε ἀνασκευά-
ζειν καὶ κατασκευάζειν.

Περὶ μὲν οὖν ἀπαγγελίας καὶ κλίσεως καὶ συμπλοκῆς, ἔτι
δὲ συστολῆς τε καὶ ἐπεκτάσεως ἐν τῷ περὶ μύθων εἴρηται,
τὴν δὲ ἀναστροφὴν τῆς τάξεως πολλαχῶς ποιησόμεθα· καὶ γὰρ
ἀπὸ τῶν μέσων ἐστὶν ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμεῖν,
εἴτα ἐπὶ τὰ τελευταῖα καταντῆσαι, ὅπερ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ Ὀμηρος
πεποίηκεν· ἤρξατο μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς Ὀδυσ-
σεὺς ἦν παρὰ Κάλυψοι, εἴτα ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν μετὰ
τινος οἰκονομίας γλαφυράς· ἐποίησε γὰρ τὸν Ὀδυσσεῆα τοῖς

և սլաշծառ տնօրէնութեամբ. զի արար զՈգիսեան ընդ փեկացիսն զըստ իրսն պատմելով, և ապա խառնեալ և ընդ այն հարեալ զայլ ևս պատմութիւն՝ յանգեաց ի վախճանիսն, մինչ ցայն ուր՝ որք զկիւնն առնել կամէին՝ ևսպան Ոգիսեա, և առ ազգն և առ ծանօթս նորա բարեկամութիւն և հաշտութիւն արար:

Եւ Թուկիդիդէս յայնցանէ որ զԵպիդամն¹ աւերէին սկսեալ՝ անդէն ընթացեալ ի յիմնամեակն, ապա էջ ի Պելլոպենէսսական պատերազն:

Եւ է և ի վերջոցն սկիզբն արարեալ պալ ի միջինն, և այսպէս ի սկիզբնն հասանել, որպէս [Հերոդոտոս] <սկսաւ>² ի ձեռն երրորդին զմեզ ուսուցանէ, ասելով այսպէս՝ Գառաքեալ Կամբիւսէս յեզրպտոս այր՝ խնդրէր յԱմասայ զդուստրն՝ և խնդրէր ըստ խրատու առն Եզրպտացոյ, որ ըստգտեալ զԱմասիս³ գործեաց զայս, զի զնա մեկնեալ ի կնոջէ և յորդոց՝ արտատուր արար ի Պարսս. ապա⁴ և զայլսն ևս յառաջագոյնսն պատմէ, զի Պարսից Թագաւորն խնդրեաց յԵզրպտացոյ Թագաւորէն բժիշկ աչաց, որ իցէ լաւ. զի ըստ բնութեան էր դաս պատմութեան նախ ստաջին զաւինացաւութիւն ասել զՊարսից Թագաւորին, և որպէս յառաքեալ Եզրպտոս՝ խնդրեաց անտի Թագաւորէն բժիշկ աչաց, իսկ սա զայն զընկենու, և ապա զժուարեալ բժիշկն զընդ ի կնոջէն և յորդոցն մեկնիլ՝ վրէժ խնդրեաց և վանեաց զարտատուդն, և խրատ տուեալ Պարսից Թագաւորին խնդրել զուստր յԵզրպտացոյ Թագաւորէն, զի կամ որքան թշնամունեցաւն՝ արտմեսցի և կամ ոչ տուեալ թշնամանեցի:

Եւ է ի միջոցացն սկսեալ ի վախճան գալ, ոտլոս յառաջան յանգել:

Եւ դարձեալ ի վախճանիցն սկսեալ՝ անդէն ի սկիզբն ընթանալ և յանգել ի միջինսն. և այլ ևս յառաջնոցն սկսեալ՝ փոխեալ ի վախճանսն և ի միջինսն զաղար առնուլ:

1. Ա. զԵպիդամն, լուս. ուղղ.՝ զի ցնդիդամն.
 Հերոդոտոս. 3. Ա. զամենեսին փիլ. զԱմասիս.
 Ե. Ա. Թշնամանեցաւ, լուս. ուղղ.՝ Թշնամանեցի:

2. Ա. սկսաւ փիլ.
 4. Է. աղայ:

Φαίαξι τὰ καθ' ἐαυτὸν διηγούμενον, εἶτα συνάψας τὴν λοιπὴν διήγησιν ἔλῃξεν εἰς τὰ τελευταῖα, μέχρι τοὺς μνηστῆρας ἀπέχτεινεν Ὀδυσσεύς, καὶ πρὸς τοὺς γονέας αὐτῶν φιλίαν ἐποιήσατο.

Καὶ Ἰουκυδίδης δὲ ἀπὸ τῶν περὶ Ἑπίδαμνον ἀρξάμενος ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν πεντηχονταετίαν, ἔπειτα κατήλθεν ἐπὶ τὸν Ἡελοποννησιακὸν πόλεμον.

Ἐξεστὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ μέσα, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καταντήσαι, ὅπερ Ἡρόδοτος διὰ τῆς τρίτης ἡμέρας διδάσκει λέγων οὕτω πέμψας Καμβύσης εἰς Αἴγυπτον κήρυκα αἵτεσε Ἀμασιν θυγατέρα, αἵτεσε δὲ ἐκ συμβουλῆς ἀνδρὸς Αἰγυπτίου, δς μεμφόμενος Ἀμασιν ἐπρηξε τὰυτα, ὅτι μιν ἀποσπάσας γυναικὸς τε καὶ τέκνων ἐκδοτὸν ἐποίησεν εἰς Πέρσας· εἶτα καὶ τὰ αἵτια διηγεῖται, ὅτι ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἡτῆται παρὰ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὃς εἶη ἄριστος· ἡ γὰρ κατὰ φύσιν ἦν τάξις τῆς διηγήσεως πρῶτον μὲν τὴν ὀφθαλμίαν εἰπεῖν τοῦ Περσῶν βασιλέως, καὶ ὡς πέμψας εἰς Αἴγυπτον ἡτήσε παρὰ τοῦ βασιλεύοντος ἐκεῖ ἱατρὸν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ τοῦτον ἀναπέμπει, ἔπειτα ὅτι χαλεπῶς φέρων ὁ ἱατρὸς γυναικὸς τε καὶ παῖδων ἀπολειφθεὶς ἡμύνατο τὸν ἐκδόντα, συμβουλευσας τῷ Περσῶν βασιλεῖ αἰτῆσαι θυγατέρα παρὰ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως, ἵνα ἡ δοῦς ἀνιῇτο, ἢ μὴ δοῦς ἀπέχθοιτο.

Ἰεῖται δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μέσων ἀρξάμενον ἐπὶ τὴν τελευτήν ἐλθεῖν, εἶτα ἐν τούτοις λήξαι.

Καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενον ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καὶ λῆξαι εἰς τὰ μέσα, καὶ εἶτα ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξάμενον μεταβαίνειν ἐπὶ τὰ τελευταῖα, καὶ ἐν τοῖς μέσοις παύσασθαι.

Արդ՝ ըստ յեղավութեան¹ զասին աշտպէս՝ վասն զի սովորեցաք արտաբերել զիրս և է զի իբր ըացերեցուցանելով, և է զի իբրու աւելի իմն քան զըացերեցուցանելն առնելով, և է զի իբր հարցանելով, և այլ ուրեք իբր հարցուցանելով, և է ուրեք ի բաց հրաժարեցուցանելով, և այլուր իբր հրաման տալով, և այլուր իբր ըղծանալով, և երբեմն երգնելով, և երբեմն իբր առասելով, և երբեմն իբր տրամաբանելով, և այլուր իբր հնթադրելով, ներընդունի ըստ ամենայն ըստ յեղանակս ըստ աշտոսիկ² արտաբերել՝ պաշտօնացուցանելով և պէսպէս առնելով զպատմութիւնսն, քանդի Թուղիդիդէս ի սկզբան երկրորդ հնագէս՝ պատմութեանցն ըստ ըացերեցուցականին յեղանակի արտաբերեաց պատմութիւնս պայս. «Թերէացոցն արք սակաւ մի յոլովք յերեք հարիւրոց մտին պառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պդատէա Բիովտացոյ, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական» և զկնիսն:

Բայց մեք՝ եթէ կամիմք յոլով ինչ քան զըացերեցուցանելն առնել, աշտպէս ասեմք՝ մեծամեծաց որպէս երեւցաւ իրաց պատճառք եղեն Աթենացոցն և Լակիդեմոնացոցն և երկաքանչիւրոցն ի մարտակցաց Թերէացոցն ի Պդատէա հառուսն. քանդի Թերասեցոցն արք սակաւ յոլով յերեք հարիւրոց մտին զպառաջին քնով զինուք հանդերձ ի Պդատէա Բիովտայ, և աշտպէս զայլսն ևս զպատմութեան յարեցուք:

Եւ եթէ հարցանել կամիցիմք, աշտպէս ասացուք զի արդարեւ ճշմարիտ է, զի Թերէացոցն արք սակաւ մի յոլով յերեք հարիւրոց մտին զինուք հանդերձ ի Պդատէայ Բիովտայ:

Եւ աշտպէս հարցականաբար զյետ աշտորիկսն՝ եւ եթէ հարցնալ ուսանիցիմք, ճշք են Թերէացոցն արք սակաւ յոլով յերեք հարիւրոց, որք մտին զպառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պդատէա Բիովտայ: Եւ զայլսն ևս հարցանելով և ասանելով ի վերաջ բերցուք:

Բայց տարակուսելն և հարցանել ըստ արտաբերութեան ոչինչ ի միմեանց զամազանեաց, վասն որոյ միովն ի նոցա-

1. Ա. յեղավութեան:

2. Ա. աշտոսիկ. յոլով, ուղղ.՝ աշտորիկ:

Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀναστροφὴν τῆς τάξεως οὕτως· ἐπεὶ δὲ εἰώθαμεν ἐκφέρειν τὰ πράγματα ἐνίοτε μὲν ὡς ἀποφαινόμενοι, ἐνίοτε δὲ ὡς πλέον τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιοῦντες, καὶ ἐνίοτε μὲν ὡς ἐρωτῶντες, ἄλλοτε δὲ ὡς πυγθανόμενοι, ἔσθ' ὅτε δὲ ὡς ἐπαποροῦντες, καὶ ἄλλοτε μὲν ὡς προστάττοντες, ἄλλοτε δὲ ὡς εὐχόμενοι, καὶ ποτε μὲν ὡς ὁμνύοντες, ποτὲ δὲ ὡς προσαγορεύοντες, ἄλλοτε δὲ ὑποτιθέμενοι, ποτὲ δὲ προσδιαλεγόμενοι· ἐνδέχεται γάρ κατὰ πάντας τούτους τοὺς τρόπους ἐκφέρειν ποικίλλοντας τὰς διηγήσεις· Θουκυδίδης μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τῶν ἱστοριῶν κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινομένου τρόπον ἐξήνεγκεν τὴν διήγησιν ταύτην· Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσηλθόν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὐσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα.

Ἡμεῖς δὲ εἰ βουλοίμεθα πλέον τι τοῦ ἀποφαίνεσθαι ποιεῖν, οὕτως ἐροῦμεν· μεγάλων ὡς ἔοικε πραγμάτων αἰτία γέγονεν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἐξ ἑκάστων συμμάχοις Θηβαίων εἰς Πλάταιαν ἀφίξις· Θηβαίων γὰρ ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσηλθόν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ τῆς διηγήσεως συνάψομεν.

Ἰδὲ δὲ ἐρωτᾶν βουλοίμεθα, οὕτως ἐροῦμεν· ἀρά γε ἀληθές ἐστιν, ὅτι Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσηλθόν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας;

Καὶ οὕτως ἐρωτηματικῶς τὰ μετὰ ταῦτα διελευσόμεθα. οὕτω δ' ἂν πυθοίμεθα, τίνες ἦσαν οἱ Θηβαίων ἄνδρες, οἱ ὀλίγῳ πλείους [ἦσαν] τριακοσίων εἰσηλθόν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας; καὶ τὰ λοιπὰ πυγθανόμενοι ἐποίσομεν.

Τὸ δὲ ἐπαπορεῖν καὶ τὸ ἐρωτᾶν κατὰ μὲν τὴν προφορὰν οὐδὲν ἀλλήλων διήνεγκε, διόπερ τῷ ἐτέρῳ αὐτῶν ἀρκεσθησώ-

նէ շատասցուք՝ քանզի եթէ հարցանիցեմք և եթէ ստորակուսիցիմք՝ այսպէս արտաբերեսցուք՝

«արդարեւ է՞ քան զամենայն արթնութիւն խօսողապոյն»:

Եւ տարրերէ, զի այն որ հարցանէն՝ պատասխանիս խնդրէ, ինկ որ տարակուսին՝ ոչ ամենայն իրօք՝ այլ միայն յանձնիւր տարակուսի:

Եւ եթէ հրաման տալ կամիցիմք, այսպէս արտասցուք՝ քանզի ենթադրեսցուք ի վախճանիս պատմութեան, յետ եկելոցն ի Պղատէա սասակման, զի մի ոք որ խրատ տայցէ՝ կամ Թերէացոցն՝ կամ Պղատէացոցն զայս օրինակ, Պղատէացոցն այսպէս՝ եկայք վաղվաղակի, թվ Պղատէացիք, որպէս զի արժանիս քաղաքիս Եղիշիք և Մարդոնիոն նահատակութեանցն Եղելոց, և այնոցիկ որ յաշխարհիս մերում անկալ դնին, և ցուցէք Թերէացոցն, թէ ոչ իրաւացի առնեն՝ արժանի համարելով զմեզ իւրեանց ընդ ձեռամբ լինել և նոցա լսել և ծառայել, ոչ կամեցեալս պատերազմօք ընդ նապատեալք արտաքոյ ևրդմանն և դաշանցն, զի սակաւ յուով յերեք հարիւրոց մտին զառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն մեր, որ էր Աթենացոց մարտակից օգնական. և սոյնպէս և զառ Թերէացիսն՝ պատմեսցուք:

Եւ եթէ ենթադրիցիմք զհրամանատրութիւն¹ լինել առ Թերէացիսն՝ այսպէս ասասցուք՝ «եկայք վաղվաղակի, թվ Թերէացիք, որպէս զի Երեւելիք անձանց և նախնեացն արժանիք, և իշխանութեանդ՝ որոյ ունիք, հանդերձ ամենայն Բիովտաւ, և ցուցէք Պղատէացոցն, զի ծառայք էին՝ ոչ միայն զերծեսոյ ի բաց Ելին և անկան առ Աթենացիսն, այլ և զորս մեր սակաւ յուով յերեք հարիւրոց՝ մտեալս զառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն իւրեանց՝ կոտորեցին»:

Եւ զայս օրինակ զայլսն ևս պատմեսցուք. եւ է՝ այսպէս զհրամանն սուսել, թէ ենթադրիցեմք զոմն Թերէացոցն,

1. A. խրատ տայցէ փխ. խրատ տայցէ:

2. A. Թերէացոցն փխ.

Թերէացոցն. 3. A. զառ Պղատէացիսն, լուս. ուղղ.՝ զառ Թերէացիսն:

4. A. զհրամատրութի:

μεθα· ἐάν τε γὰρ ἐρωτῶμεν, ἐάν τε ἐπαπορῶμεν, οὕτως ἐξοίσομεν·

ἀρ' ἔστι πάντων ἀγρυπνία λαλίστατον;

Διαφέρειν δὲ δοκεῖ, ὅτι ὁ μὲν ἐρωτῶν ἀπόκρισιν ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἐπαπορῶν οὐ πάντως, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἑαυτὸν ἀπορεῖ.

Εἰ δὲ προστάττειν βουλοίμεθα, οὕτω ποιήσομεν· ὑποθησόμεθα γὰρ ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς διηγήσεως, μετὰ τὴν τῶν εἰσελθόντων εἰς Πλαταιὰς ἀναίρεσιν, ἕνα τινὰ παραινοῦντα ἢ τοῖς Θηβαίοις ἢ τοῖς Πλαταιεῦσιν οὕτως· ἄγετε, ὦ Πλαταιεῖς, ὅπως ἀξιοὶ τῆς πόλεως ἔσεσθε, καὶ τῶν προγόνων πρὸς Πέρσας τε καὶ Μαρδόνιον ἡγωνισμένων, καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ ὑμετέρᾳ κειμένων, δείξατε τοῖς Θηβαίοις, ὅτι μὴ δίκαια ποιοῦσιν ἀξιοῦντες μὲν ὑμᾶς σφίσις ὑπακοῦειν καὶ δουλεύειν, οὐκ ἐθέλοντας δὲ πολέμῳ βιαζόμενοι παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, [εἶτα] εἰσηλθόν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὖσαν Ἀθηναίων συμμαχίδᾳ· καὶ ὡσαύτως τὰ ἐξῆς ὡς πρὸς Πλαταιεῖς διηγησόμεθα.

Εἰ δὲ ὑποθίμεθα τὴν παρὰκλήυσιν γίνεσθαι πρὸς τοὺς Θηβαίους, οὕτως ἐροῦμεν· ἄγετε, ὦ Θηβαῖοι, ὅπως φανήσεσθε αὐτῶν τε καὶ τῶν πατέρων ἀξιοί· καὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἔχετε, συμπάσης τῆς Βοιωτίας, καὶ δείξατε τοῖς Πλαταιεῦσιν, ὅτι δοῦλοι ὄντες ὑμέτεροι οὐ μόνον ἀποδεδράκασι πρὸς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας ὑμετέρους ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, ἐλθόντας περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν Πλάταιαν τὴν ἑαυτῶν, διέφθειραν.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ διηγησόμεθα. ἔστι δὲ καὶ οὕτω πρόσταξιν ποιήσασθαι, εἰ ὑποθίμεθα τινὰ τοῖς

յառաջ քան զլինելն ի Պղատէա գմուտն, հրաման տալով զոր ահա և

* **Գործեցին.** «Եկայք, ասէ, ի վ թերէացիք, որպէս զի արք ի ձէնջ սակաւ յուրմս յերեք հարիւրոց մտցեն զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէայ ի մեր, որ է այն՝ Աթինացոց մարտակից զօրավիգն, և զկնիսն, որպէս ներընդունի՝ ըստ այսմ յեղանակի տնցցուք բռնիւ. և եթէ ըղձանայցեմք՝ այսպէս ասասցուք. «Իցիւ թէ ոչ երբէք Թերէացոցն արք սակաւ յուրմ յերեք հարիւրոց մտեալք զառաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ յԱթինացոցն զօրավիգն մարտակիցք. և մինչ ի վախճանն ըստ այսմ որ յաղօթ» կայ հղանակի պատմասցուք:

Ոչ սնյոյս է և յեղանակն, զիմարդ և ըստ անուանուկանին տրտաբերութեան պատմութիւն ի դուրս բերցի. իսկ յառասականէն հրաժարեմք, զի յառաջագոյն յըստ հուրման իրոնսրհուրեանց սուսնդեցաք հոշականին:

Եւ ինթադրելով՝ այսպէս ասասցուք. քանզի¹ ինթադրեսցուք. զի Թերէացոյցն արք սակաւ յուրմ երեք հարիւրոց մտանել զառաջինն քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ՝ որ է Աթինացոց զօրավիգն մարտակից, և բռնալ սոցա զգլուսնս Նաւսիկլիդէս հանդերձ որք ընդ նմայն էին՝ ոչ միոյ պահպանութեան յառաջագոյն կացելոյ վասն սպոնդիցն², և այսպէս զյետ այտոցիկան:

Եւ եթէ տրտամարտականաբար պատմիլ կամիցիմք, ինթադրեսցուք զոմանս տրտամարտութեամբ և որ խօսեսցին ընդ միմեանս յաղաղս եղելոցն՝ և մին ուսուցանիցէ և միւսն ուստնիցի զեզեալն, որդոն բազում անգամ քեզ ինձ և յառաջագոյն եկն առել յաղաղս Պղատէայ պատահելոցն ի Թերէացոցն Պղատէացոց, բայց այժմ քաջ կամիմ տսել* թէ քիկ ի ժամու և ի դէպ է պատմել:

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի թուղթ ետ և առաջ են եղել զասավորված, ուստի և աստղանիշների մեջ զրված Հատվածը զետեղված է եղել «Յաղաղս զբովթեան» գլխում՝ տե՛ս Ա. թ. 264 ա. սուղ 21 մինչև թ. 265 ա. սուղ 9:

1. Ա. քան, փիւ. քանզի:

2. Ա. սպոնդիցն փիւ. սպոնդիցն:

Θηβαίοις, πρὶν γενέσθαι τὴν εἰς Πλάταιαν εἰσοδόν, προστάττοντα, ἃ δὴ καὶ ἔπραξαν· ἄγετε, ὦ Θηβαῖοι, ὅπως ἄνδρες ἐξ ὑμῶν ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσέλθωσι περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τὴν ὑμετέραν, νῦν δ' οὖσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα· καὶ τὰ ἐξῆς, ὥς ἂν ἐνδέχεται, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διεξελευσόμεθα. εἰ δὲ εὐχοίμεθα, οὕτως ἐροῦμεν· εἴθε μηδέποτε Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὖσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα· καὶ μέχρι τέλους κατὰ τὸν τοῦ εὐχομένου τρόπον διηγησόμεθα.

(Ὁὐκ ἄθῆλος δὲ ὁ τρόπος, πῶς κατὰ τὴν ὁμοτικὴν προφορὰν ἡ διήγησις ἐξενεχθήσεται· τὴν δὲ προσαγορευτικὴν παραιτούμεθα, ὅτι καὶ πρότερον ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς πτώσεις ἐγκλίσεων ἤδη παρὰδεδῶκαμεν ἐπὶ τῆς κλητικῆς.

Ἰποτιθέμενοι δὲ οὕτως ἐροῦμεν· ὑποθώμεθα γάρ, Θηβαίων ἄνδρας, ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων, εἰσελθεῖν περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὖσαν Ἀθηναίων συμμαχίδα· ἀνοιξαι δ' αὐτοῖς τὰς πύλας Νεσυκλείδην τε καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ μηδεμιάς φυλακῆς προκαθεσθηκυίας διὰ τὰς σπονδὰς, καὶ οὕτω τὰ μετὰ ταῦτα.

Κὶ δὲ διαλογικῶς ἀπαγγέλλειν βουλοίμεθα, ὑποθησόμεθα τε τινὰς ἀλλήλοις διαλεγόμενους περὶ τῶν πεπραγμένων, καὶ τὸν μὲν διδάσκοντα τὸν δὲ μαθητὴν τὰ γεγενημένα, ὅσον πολλάκις μὲν σε καὶ πρότερον ἐπηλθεν ἔρεσθαι μοι περὶ τῶν ἐν Πλαταιαῖς συμβεβηκότων Θηβαίοις τε καὶ Πλαταιεῦσιν, ἀτὰρ καὶ νῦν ἡδέως ἂν ἀκούσαιμι, εἰ σοι· ἐν καιρῷ ἐστὶ διηγέσασθαι.

Այլ կարի քաջ տու Արամազդույ ժամ է, և ահա քեզ և այժմ իսկ տեսնմ, զի եթէ տրդարեք, որպէս ասացելիք, ցունկուէթիւն ունիցիս յաղապս սոցա լսել, զի Թեբայեցիք միշտ թշնամիք և ընդդէմք ելով Պղատէացոցն՝ կամէին զՊղատիա ի խաղաղութիւնսն յառաջագոյն հասանել ի բռնուն առնուել:

Արդ՝ առք ի նոցանէ սակաւ յոլովք յերեք հարիւրոց մօին զատաջին քնով հանդերձ զինուք ի քաղաքն՝ որ էր Աթենացոյ զօրավիգն մարտակից:

Զիմրդ զիշերի ելոյ և զբացն վաղեցելոց, և տակուէին պահապանքն ի վերայ կային՝ դիւրաւ եկին մօին:

Փոքր մի քանզի և ևս հանդերձեալ եմ տակ, զի ըզդրունան բացին նոցա արք Նաւսիկլիդէս և ընդ նմայքն, և պահպանութիւն և ոչ մի ինչ յառաջագոյն ոչ գոյր վամն խաղաղութեան, և զհետքն:

Զնոյն օրինակ անցցուք բանիւ հարցանելով և պատասխանի առնելով ըստ արամաբանիցն օրինի. վասն զի բացելոցեցանելով զիրսն և ելբեմն ստորասիցեմք՝ Թէոփլ¹ տրամաբանէ. ներքնգունի ոչ միայն ստորասելով, այլ և բացասելով արտաբերիլ զպատմութիւնս. և ստորասելով, որպէս ասացաք՝ զԹուկիդիդէս զպատմութիւնս ի դուրս բերել². և բացասելով՝ և ոչ Թեբէացոցն արք սակաւ յոլով յերեք հարիւրոց մօին զատաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ, որ էր Աթենացոցն զօրավիգն մարտակից. և զդրունան բացին սոցա Նաւսիկլիտէս և ընդ նմայքն, և այսպէս մինչև ի վախճան:

Բայց է և այլ յեղանակ անշուղկաւ սասցիաւ, յորժամ զշարակապող միկնութիւն զմեկնութիւնս շաղկապս բորձեալ թողցուք, որզոն՝ Թեբէացոցն արք սակաւ յոլով յերեք հարիւրոց մօին զատաջին քնով հանդերձ զինուք ի Պղատէա Բիովտայ, որ էր Աթենացոցն զօրավիգն մարտակից. բացին սոցա զդրունան Նաւսիկլիդէս... ևդ ի հրապարակի զէսան. և նմանապէս և զկնիւն:

1. Ա. Թէ ով նմայ վիւ. Թէոփլ:

2. Ա. բերել լուս. ուլլ.՝ բերել:

Ἀλλὰ νῆ Δία καιρός ἐστι, καὶ δὴ καὶ ἤδη σοι λέγω, εἴ-
περ, ὥς φῃς, ἐπιθυμίαν ἔχεις ἀκοῦσαι περὶ τούτων· Ὡηβαῖοι·
γὰρ αἰεὶ διάφοροι ὄντες τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐβούλοντο τὴν Πλά-
ταιαν ἐν εἰρήνῃ προκαταλαβεῖν.

Ἄνδρες οὖν ἐξ αὐτῶν ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον
περὶ πρῶτον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς τὴν πόλιν, οὖσαν Ἀθηναίων
συμμαχίᾳ.

Πῶς οὖν νυκτὸς οὔσης καὶ τῶν πυλῶν κεκλεισμένων, ἔτι
δὲ καὶ φυλακῆς καθεστηκυίας ῥαδίως ἔλαθον εἰσελθόντες;

Μικρὸν μὲν ἔφθης, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἔμελλον εἰπεῖν, ὅτι τὰς
πύλας ἀνέφξαν αὐτοῖς ἄνδρες, Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ,
φυλακῆς οὐδεμιᾶς προκαθεστηκυίας διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ
ἑξῆς.

Τὸν αὐτὸν τρόπον διεξελευσόμεθα ἐρωτῶντές τε καὶ ἀπο-
κρινόμενοι κατὰ τὸν διαλεκτικὸν νόμον, ἔτι δὲ ἀποφαινόμενοι τὰ
πράγματα ποτὲ μὲν καταφάσκομεν, οἷον Ὡέων διαλέγεται· ἔστι
δὲ μὴ μόνον καταφάσκοντας ἀλλὰ καὶ ἀποφάσκοντας ἐκφέρειν
τὰς διηγήσεις, καταφάσκοντας μὲν, ὥς ἔφαμεν τὸν Θουκυδίδην
τὴν διήγησιν ἐξενηνοχέειν ἀποφάσκοντας δέ, οἷον οὗτε Θηβαίων
ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶτον ὕπνον
σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὖσαν Ἀθηναίων συμμα-
χίᾳ, οὔτε τὰς πύλας ἀνέφξαν Ναυκλείδης τε καὶ οἱ μετ' αὐ-
τοῦ, καὶ οὕτω μέχρι τέλους.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος τρόπος ἀσύνδετος καλούμενος, ὅταν
τοὺς συνδέοντας τὴν φράσιν συνδέσμους παραλείπωμεν, οἷον
Θηβαίων ἄνδρες ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων εἰσῆλθον περὶ πρῶ-
τον ὕπνον σὺν ὅπλοις εἰς Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας, οὖσαν Ἀ-
θηναίων συμμαχίᾳ· ἀνέφξαν αὐτοῖς τὰς πύλας Ναυκλείδης τε
καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἔθεντο εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ ὅπλα. ἑμοίως δὲ
καὶ τὰ ἑξῆς.

Առ Դիմութենի զԱմփիպօլիս ¹, զՊիօնան և զԱլոնէսոն ², ոչ զոք ի սոցանէ յիշիմ:

Եւ դարձեալ՝ այլ Ելլեսպոնտոս գնացեալ գալ, յառաջագոյն եկն յԱմբրակիա՝ զՀեղին ստեալ ունի՝ զնոյն քաղաք ի Պելոպոնէսոսի. և Մեգարացոց ³ դաւեաց եռանտէս:

Եւ զսոյն ընդ այլսն մանեալ զյեղանակս և խառն յերկուց կամ ի յոլովից առնել, մինչ զի պատմութեան է զոր պատմել ըստ բացերեականին յեղանակի, և է զորս ըստ ըղձականին, և է զորս տրամաբանաբար, և է զոր անշաղկապաձև, և է զորս զիարդ ումեք և կամիցէ պայծառացուցանելով և պէսպէս առնելով զմեկնութիւն:

Եւ մակձայնեալ պատմութիւն է ըստ իւրաքանչիւր մասին պատմութեան խրոստ ասել, բայց սա ոչ հնազէտ պատմութեան վայելուչ է և ոչ ճարտասանական բանին, այլ տեսողարանի և հրապարակի առաւել ի ճան և ի դէպ է:

Վասն որոյ որպէս առ Մենանդրոսի բազում ուրեք և այլ ուրեք, և ի սկզբան Դաւթանոսի ⁴ և օտարավարի ⁵.

«առն աղքատի, քաջարուծի

ոչ յընչից բուժանելով՝ ամաչէր

ի հօրէն, զի սակաւ ինչ ունէր. քանզի խրատեալ զքաջ

պառուղ հասուցյանէր անտէն բարի»:

Քանզի ի վախճանին ⁶ առանդն առ աւելորդ առկալ՝ որսալով միայն զլսողացն զգով:

Բայց յորժամ յաճախ խառնեսցէ ոք և մոռացօնք լինիցին այսոքիկ խրատակոնք՝ շնորհաւոր և պայծառ իմն պատմութիւն լինի, որպէս առ Հերոդոտոսի յառաջնումն. քանզի տեսելով յազադս մարդկային կենցաղոյս, զի ոչ մի ինչ, այլ ըզգուժա ունի յինքեան փոփոխութեանս. ապա ի թիւ արկեալ և դարեալ՝ քանից աւուր է մարդկային կեանք, իբր առ եւթանասուն ամս՝ ի վերայ ընդէ. «և սոցա ամե-

1. Ա. զԱմփիպօլիս:

2. Ա. զԱլոնէսոն:

3. Ա. Մեգարացոց

4. Ա. Դաւթանոսի. լուս. ուղղ.՝ Դանդանոսի:

5. Ա. աւտարավարի:

6. Ա. ի վաղխճանին:

Καὶ παρὰ Δημοσθένει Ἀμφίπολιν, Πύδναν, Πισιδαιαν, Ἀλόννησον, οὐδενὸς τούτων μέμνηται.

Ἔτι καὶ πάλιν ἄλλ' ἐφ' Ἑλλησποντον οἵχεται, πρότερον ἦκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν, Ἥλις ἔχει, τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελοποννήσῳ· Μεγάρους ἐπεβούλευσε πρῶτην.

Ἔστι δὲ καὶ τούτους ἀλλήλοις ἐπιπλέκειν τοὺς τρόπους καὶ μικτὸν ἐκ δυοῖν ἢ πλειόνων ποιεῖν, ὥς τοῦ διηγήματος τὰ μὲν ἀπαγγεῖλαι κατὰ τὸν τοῦ ἀποφαινομένου τρόπου, τὰ δὲ ἀσυνδέτως, τὰ δὲ ὅπως ἂν τις βούλοιο ποικίλλων τὴν φράσιν.

Ἐπιφωνεῖν δὲ διηγήσει ἐστὶ τὸ κατ' ἕκαστον μέρος τῆς διηγήσεως γνώμην ἐπιλέγειν, τὸ δὲ τοιοῦτον οὐθ' ἱστορίᾳ πρέπον ἐστὶν οὔτε πολιτικῷ λόγῳ, θεάτρῳ δὲ καὶ σκηνῇ μᾶλλον ἐπιτήδειον.

Διὸ καὶ παρὰ τοῖς τοιοῦτοις ποιηταῖς ἐπιπλεεστόν ἐστιν, ὥς παρὰ Μενάνδρῳ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχόθι, καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ Δαρδάνου καὶ τοῦ Ξενολόγου,

ἄνδρὸς πένητος υἱός, ἐκτεθραμμένος
οὐκ ἐξ ὑπαρχόντων, ὁρῶν ἡσχύνετο
τὸν πατέρα μικρ' ἔχοντα· παιδευθεὶς γὰρ εὖ
τὸν καρπὸν εὐθύς ἀπεδίδου καλόν.

Ὁ γὰρ τελευταῖος στίχος ἐκ περιττοῦ πρόσκειται ὑηρώμενος μόνον τὸν παρὰ τῶν θεατῶν ἔπαινον.

Ὅταν μέντοι συνεχῶς ἐγκαταμινύη τις, καὶ λανθάνη ταῦτα τὰ γνωμικά, ἐπιχαρίς πως ἢ διήγησις γίνεται, ὥς παρὰ Ἡροδότῳ ἐν τῇ πρώτῃ. λέγων γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρωπίου βίου, ὥς οὐκ ἔστι σταθερὸς ἀλλὰ πολλὰς ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὰς μεταβολάς, ἔπειτα ἐξαριθμησάμενος ὧσων ἡμερῶν ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, ὥς ἐβδομήκοντα ἔτη, ἐπιφέρει τούτων τῶν ἀπασιῶν ἡμερέων ἢ ἐτέρῃ αὐτέων τῇ ἐτέρῃ ἡμέρῃ τὸ πα-

նկցումն աւուրց մի ի սոցսանէ ի միւսում աւուրն ամեննին ոչ նմաննցուցանէ իրս»։ ապա մտկծայնէ նմանապէս. «յէ՞ր կրիսէ, ումինայն մարդոյ տղէաք աղունք»¹ և դարձեալ յորսպիսի⁽²⁾ Գրիգէսն³ առ Ստեփաննէսն ասէ՝ «տէր, պի՛ ազնիւ ասես ոչ ողջն, հրամայելով ինձ զտիկինն՝ զիմ տեսանել մերկ»։ Լու հոմանդամ մտկծայնէ, «զի մերկանալով մերկանալ և զպատկատնան կի՛նն»։

Եւ սակայն ուս ճարտաստնս գտցուք և մանաւանդ . . .

. առ քաղաքակա-
նադոյնսն սորա բանս՝ զի յերկրորդում Ողինթականացն⁴ և պատմելով յապագա Փիլիպպոսի, զի շուրջ զիւրեաւ ունէր կատակս ծաղուց և քերվողս ամօթալիս երգոց, և զոր քաղաքն Սթինացոց վարեաց եհան իրն զգէջս և զպակշտոս. և զի այսպիսի ելով Փիլիպպոս՝ յիրաւի սրժանապէս ոչ գտի ամենայն մարդկան վասն ուշողութեան ի պատերազմունս. յետ այսորիկ մտկծայնէ՝ «քանզի յաջողութիւնք դործոյ կարող են ծածկել և թագուցանել զայսպիսի նախատանս»։

Եւ է և այլապէ՛ տուաջի եղեալ խորտական բան պատմութիւն նման գտանել, որպէս յառասպելին նշանակեցաք, որպէս առ Մենամեդրոսի ի քրիստ եպիկլեր⁵։

«Դի՛ արդարեւ է քան զամենայն արթնութիւն խօսողապոյն»։

Ապա զինք զպատմութիւն.

«զիս յարուցեալ երկրորդ տնդամ ի գուրս տծէ խօսել զամենայն զիմոյ՝ զկենցաղոյս զվարս»։

Եւ պատմութիւն ի պատմութեան շարամանեալ է, յորժամ երկուս պատմութիւնս և կամ յորովս համոնգամայն պատմել ձեռնարկիցեմք. և այսմ յաւէս անցին Իսոկրատականքն⁶ և ինքն իսկ Իսոկրատէս⁷ ի կացըրդականին ուստպէս. «եկին⁸ Հերակլեոս և որդիքն, և սակաւ մի յառաջ

1. A. Գրիգէսն փիլ. Գրիգէսն. 2. A. մոլինթականացն լուս. ուղղ.՝ մոլինթականացն. 3. A. եպիկլեր, լուս. ուղղ.՝ եպիկլեր. 4. A. Սոկրատականքն փիլ. Իսոկրատականքն. 5. A. Սոկրատէս փիլ. Իսոկրատէս. 6. A. և կենն փիլ. եկին.

ράπαν οὐδὲν ὁμοιον εἰσάγει πρῆγμα, εἰτα ἐπιφωνεῖ τοῦτον τὸν τρόπον· οὕτως, ὦ Κροῖσε, πᾶς ἐστὶν ἄνθρωπος συμφορῇ. ὥς καὶ ὁ Γύγης πρὸς τὸν Κανδαύλην λέγει· δέσποτα, τίνα λόγον ἔχεις οὐχ ὀυγία, κελεύων δέσποιναν τὴν ἐμήν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένην συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδὼ γυνή.

Καὶ μὴν καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσιν εὐροῖμεν ἄν, οὐχ' ἦκιστα καὶ παρὰ τῇ πολιτικωτάτῃ Δημοσθένει καὶ ἐν τοῖς πολιτικωτάτοις αὐτοῦ λόγοις· ἐν γὰρ τῇ δευτέρῃ τῶν Ὀλυνθιακῶν διηγούμενος περὶ τοῦ Φιλίππου, ὅτι περὶ αὐτὸν ἔχει μίμους γελοίων καὶ ποιητὰς αἰσχυρῶν αἰσμάτων, καὶ οὐς γε ἡ πόλις Ἀθηναίων ἐξέβριχεν ὡς ἀσελγαστάτους ὄντας, καὶ ὅτι τοιοῦτος ὢν Φίλιππος εἰκότως λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τῇ κατορθοῦν ἐν τοῖς πολέμοις, μετὰ ταῦτα ἐπιφωνεῖ· αἱ γὰρ εὐπραξίαι δεινὰ συγχρύψαι καὶ συσκιᾶσαι τὰ τοιαῦτα ὀνειδίθη.

Ἔστι δὲ καὶ ἀνάπαλιν προθέντα γνωμικὸν λόγον διηγῆσασθαι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ μύθου παρεσημειωσάμεθα, οἷον καὶ παρὰ Μενάνδρῳ ἐν τῇ χρηστῇ ἐπικλήρῳ,
 ἄρ' ἐστὶ πάντων ἀγρυπνία λαλίστατον;

εἰτα ἐξῆς τὸ διήγημα.

ἐμὲ γοῦν ἀναστήσασα δευρὶ προάγεται

λαλεῖν ἀπ' ἀρχῆς πάντα τὸν ἑμαυτοῦ βίον.

Διήγησιν δὲ διηγῆσει συμπλέκειν ἐστίν, ὅταν δύο διηγῆσεις ἢ καὶ πλείους ἅμα διηγεῖσθαι ἐπιχειρῶμεν, τοῦτο δὲ μάλα ἐπετήδευσαν οἱ ἀπὸ Ἰσοκράτους καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῇ πανηγυρικῇ οὕτως· ἦλθον οἱ θ' Ἡρακλέους παῖδες, καὶ μικρὸν πρὸ τούτων Ἀδραστος ὁ Ταλαοῦ, βασι-

քան զսոսա՝ Աղբաստոս¹ Տալայոսի որդի, որ էր Թագաւոր Արգոսի. զսա ի վերայ Թեբայեցոցն զօրու երթեալ Թշուառացեալ», և զկնիսն. և դարձեալ՝ «քանզի տակաւին և նուաաստ և ի վերայ Ելլադայ եկին յաշխարհն մեր Թրակացիք հանդերձ եւմոդպաւ Պոսիդոնի և Սկիւթացիք հանդերձ Ամագաւնօքն Արեայ դստերօքն, ոչ ի նմին ժամանակի», և զկնիսն:

Յաղագս յեղանակաց կրթութեան այսքան, և զի ըստ սորա կար է կրթել յառասպելս:

Եւ յաղագս կոծման և ստեղծման՝ զի նոյն տեղիք պիտանացուք, որք և յառասպելսն. բայց որ ի պատմութեան և ի ստէն և յանկարէն տեղիք չյարմարին, զոր առնէ Թուկիդիդէս՝ եղծանելով զոչն զոռոզն զՀիպարքոսն ելով յԱրմոդինեայցն² սատակիլ, իսկ Հերոդոտոս ընդդիմանալով բացերևութեան՝ Եգիպտացի գոլ ի մօրէ դիւմբիւսէս:

Արդ՝ ոչ միշտ կարծեն(°) յամենայն տեղեացն ի պատմութիւն ձեռնարկել, բայց թէ եղիցի երէք, այս դասու ի կիր առցուք. նախ առաջին³ զ՝ի հաւաստոյն՝ ըստ քանիս յեղանակս հաւաստութեան ասեմք, և երկրորդ՝ յանկարէն ձեռնարկեսցուք, զուցանելով, զի անկար է այսպիսի լինել իրս, որպէս ասէ շարագիրն, կամ վասն ոչն ամենեկն բնաւորեալ, կամ վասն ոչ ըստ նմին ժամանակի գոլ պատմութեան, որդան առ որս տսեն՝ իէ Հերակլէս սպան զԲուրսիս. քանզի ըստ Եսիոպայ երիցագոյն է քան զՀերակլէս Բուրսիս մեռասան դարուք:

Եւ առ բնաւին բազում այսպիսիսց պատճառ ընկալցուք բանից Առիոնայ⁴ յանդիմանութեանցն:

Ասլ՝ եթէ անկարելի ենթադրիցեմք զիրն, ցուցանելի է թէ անհաւատն է. այցեսցուք՝ եթէ ճշմարիտ իցէ, եթէ սուտ երևեսցի... զկնի ինդրեսցուք՝ թէ պակաս է, թէ տելի. և

1. Ա. Արաստոս լիլս. Աղբաստոս
յԱրմոդինեայցն:

2. Ա. յԱրմոդինեայցն վիլս.

3. Ա. նախ առաջին, լուս. ուլլո.՝ նախ առաջինաւ:

4. Ա. առ ի նոսա, լուս. ուլլո.՝ Առիոնայ:

λεὺς ὦν Ἄργους, οὗτος μὲν ἐκ τῆς στρατείας τῆς ἐπὶ Θήβας δεδυστυχηκώς καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· ἔτι γὰρ ταπεινῆς οὔσης τῆς Ἑλλάδος ἤλθον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν Θρᾶκες μὲν μετὰ Εὐμόλπου τοῦ Ποσειδῶνος, Σκύθαι δὲ μετὰ Ἀμαζόνων, τῶν Ἀρεως θυγατέρων, οὗ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ ἐξῆς.

Περὶ δὲ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς εἶπομεν ὅτι οἱ αὐτοὶ τόποι χρήσιμοι, ὅπερ καὶ πρὸς τοὺς μύθους, ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς καὶ ἀδυνάτου τόποι ἀρμόττουσιν, ὅπερ ποιεῖ Θουκυδίδης μὲν ἀνασκευάζων τὸ μὴ τύραννον ὄντα Ἰππαρχον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα ἀναιρεθῆναι, Ἡρόδοτος δὲ ἐναντιούμενος τοῖς ἀποφαινόμενοις Αἰγύπτιον εἶναι μητρόθεν τὸν Καμβύσην.

Οὐκ αἰεὶ μὲν οὖν οἷόν τε ἐκ πάντων τῶν τόπων ἐν τοῖς διηγήμασιν ἐπιχειρεῖν, ἐὰν δὲ ποτε ἐγγένηται, ταύτῃ τῇ τάξει χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ἀσαφοῦς, καθ' ὅσους τρόπους περὶ σαφηνείας εἶπομεν, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου ἐπιχειρήσομεν, δεικνύντες ὅτι ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα οὕτω γενέσθαι, ὥς φησιν ὁ συγγραφεὺς ἤτοι διὰ τὸ μὴδ' ὅλως πεφυκέναι γίνεσθαι, ἢ διὰ τὸ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι τὰ ἱστορούμενα, οἷον πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι Ἡρακλῆς ἀπέκτεινε Βούσριν· κατὰ γὰρ Ἡσίοδον πρεσβύτερος Ἡρακλέους ἐστὶν ὁ Βούσιρις ἔνδεκα γενεαῖς.

Καὶ ὅλως πρὸς τὰ πολλὰ τῶν τοιούτων ἀφορμὰς ἔχομεν λόγων ἐκ τῶν Ἀρίωνος ἐλέγχων.

Ἰππεῖα δὲ καὶ εἰ δυνατόν ὑποθολίμεθα τὸ πρᾶγμα, λεκτέον ὅτι ἀπίθανόν ἐστιν· εἰ δὲ καὶ πιθανόν ἐστι, σκεψόμεθα εἰ ψευδές ἐστιν· εἰ δὲ ἀληθές φανείη, ἐξῆς ζητήσομεν, εἰ ἐλ-

ապա՝ թէ կռուի ըստ պատմութեան ինքն ընդ ինքեան՝ շարագիրն. և այսոքիւք պատարակեմք զդասս դիտոցն, թէ ոչ արժանապէս եղեալ:

Թէ ամենեքին այսոքիկ ըստ յեղանակի կարգեալ յօրինեալ իցեն, այլ իբրև անօգուտ և անվայելուչ՝ ցուցանելի է, և է և իրացն զոր գործել ոչ է արժան, և յառաջացեալս գործիլ լռել՝ օգուտ է, որպէս թէ ոք զՂուկրատացի՝ զէանտեայ աշապիսիս ասացեալս յԱթէնս ամբարշտեալ. ասի՝ ապա ենթադրեսցէ ոչ ի ծովու և ոչ ի տան չար չկրել ինչ, և ի ծերութեան բարեբաստութեամբ վախճանեալ:

Եւ դիւրից և կարի յոլովից պաճարանս գտցուք ձեռնարկութեանցն, թէ ըստ իւրաքանչիւր աւանդելոց տեղեացն ձեռնարկելով վարեսցուք և կոչեցելովք տառիւք, յորոց ամենայն Կործն բաղկանայ. և են սոքա վեց՝ դէմք, իրք, տեղի, ժամանակ, յեղացակ՝, պատճառ:

Եւ յարացուցի յիւրաքանչիւրում մեղ բանս ի միում տեղով յանհաւանականին:

Արդ՝ եթէ եղծանիցեմք զպատմութիւն յանհաւանականն, այսպէս անցցուք՝ բանիւ ցուցանելով: զի և դէմքն անհաւանելի է, և գործեցեալն, և տեղին՝ յորում գործ էն. և նմանապէս և ի ժամանակն և պատճառ գործոյն, որպան ի վերայ Մեղէայն զ'ի դիմացն, զի անկարելի է մօր չար առնել սրդոց. և ի գործոյն՝ զի ոչ վայելուչ է փողոտելով. և ի տեղոյն՝ թէ ոչ սպանանէր ի Կորնթոսի, որ շուրջէր Յասոն՝ պատանեկացն հայրն. և ի ժամանակէն՝ անհաւանելի է յայնմ ժամանակի, յորում ինքն Մեղէտ ի վայր երթեալ էր և ընդ գետին մտեալ յառնէ կին անկեալ տարւաշխարհիկ. իսկ Յասոն մեծագոյն ևս առնոյր զօրութիւն՝ կին տարեալ զԿալադկա՝ զԿերմոսի(°) զթագաւորի գտեղ-

1. A. ինքն ըստ ինքեան, լուս. ուղղ.՝ ինքն ընդ ինքեան: 2. A. անվայելուչ է: 3. A. լռելով, ուղղված է՝ լռել: 4. A. զՂուկրատացի, լուս. ուղղ.՝ զՂուկրատացի: 5. A. յեղակ վիս. յեղանակ: 6. A. ընդ ասուն, լուս. ուղղ.՝ Յասոն: 7. A. զԿալադկա, ուղղված է՝ զԿալադկա:

λείπει τι ἢ πλεονάζει· ἔπειτα δὲ ὅτι μάχεται κατὰ τὴν διήγησιν αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ συγγραφεὺς· πρὸς δὲ τοῦτοις μεμψόμεθα καὶ τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, εἰ μὴ προσηκόντως εἴη γεγενημένη.

Εἰ δὲ ταῦτα πάντα κατὰ τρόπον εἴη διατεθειμένα, ἀλλ' ὥς ἀπρεπές τε καὶ ἀσύμφορον δεικτέον· ἔστι γὰρ τῶν πραγμάτων ἃ πραχθῆναι μὲν οὐκ ἔχρην, φθάσαντα δὲ πραχθῆναι σιωπᾶσθαι συμφέρει, ὅλον εἰ τις τὸν Λοκρὸν Αἴαντα τοιαῦτα εἰπὼν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀσεβῆσαι οἷα λέγεται, ἔπειτα ὑπόθοιτο μήτε ἐν τῇ θαλάττῃ μήτε οἴκοι κακὸν τι αὐτὸν πεπονθότα, ἐν γῆρᾳ μετ' εὐδαιμονίας τετελευτηχέναι.

Ῥαδίως δὲ καὶ πλείονων εὐπορήσομεν ἐπιχειρημάτων, εἰάν καθ' ἕκαστον τῶν παραδεδομένων τόπων ἐπιχειροῦντες χρώμεθα καὶ τοῖς καλουμένοις στοιχείοις, ἐξ ὧν ἅπασα πράξις ὑφίσταται· ἔστι δὲ ταῦτα ἐξ ὧν προεῖπομεν, πρόσωπον, πρᾶγμα, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία.

Παραδείγματος δὲ ἕνεκα ὁ λόγος ἡμῖν ἔστω ἐφ' ἑνὸς τόπου τοῦ ἀπίθανου.

Ἐὰν τοίνυν ἀνασκευάζωμεν τὴν διήγησιν ἐκ τοῦ ἀπίθανου, οὕτως ἐπεξελευσόμεθα, δεικνύντες ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον ἀπίθανόν ἐστι καὶ τὸ πραχθὲν καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἡ πράξις, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος καὶ ἡ αἰτία τῆς πράξεως, ὅλον ἐπὶ τῆς Μηδείας ἐκ μὲν τοῦ προσώπου, ὅτι ἀπίθανόν ἐστι μητέρα κακῶς ποιῆσαι τέκνα, ἐκ δὲ τῆς πράξεως, ὅτι οὐκ εἰκὸς ἐστὶν ἀποσφάξαι· ἐκ δὲ τοῦ τόπου, ὅτι οὐκ ἂν ἀπέκτεινεν ἐν Κορίνθῳ, ὅπου διέτριβεν Ἰάσων ὁ τῶν παίδων πατήρ· ἐκ δὲ τοῦ χρόνου, ὅτι ἀπίθανόν ἐστὶν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ αὐτὴ μὲν ἐτεταπείνωτο τοῦ ἀνδρὸς ἐκπεσοῦσα ξένη γυνή, ὁ δὲ Ἰάσων μείζω δύναμιν προσειλήφει γήμας Ἰλαύκην τὴν Κρέοντος τοῦ βασιλέως τῶν τόπων θυγατέρα· ἐκ δὲ

եացն զդուստր. և ի յեղանակէն՝ զի ջանայր զի մի գիտամացէ և ոչ սպանեալ լինէր, այլ դեղով և մանաւանդ զի կախարդ էր. եւ ի պատճառէն՝ զի անհաւանելի է առ այրն բարկութեան սպանանել զորդիսն. զի ոչ առանձին Յասոնի, այլ և Միդէա հասարակ լինէր թշուառութիւն, և առաւել թերեւ, որ կակղագոյն և գորովագոյն իմն են կանայք առ անցս:

Եւ նմանապէս և ի վերայ այլոց տեղեացն պաճարեացուք ըստ զկնիս տառն ձեռնարկելով՝ յորոց և կար թցէ, և ի ներհակաց տեղեացն ստեղծցուք:

Եւ ի նոյն յարմարէն առասպելական պատմութիւնք և ի քերդողացն և ի հնագէտ պատմութիւնաց ասացեալ յաղագս կիսաստուածոց և աստուածոց, և ևս արտացելոցն ըստ բնութեան, որպէս ոմանք զհնոցն պատմեն յաղագս Պիպասոսի և Երիքթոնիայ, և Քրիմերեայ՝, և Պարըկացն, և նմանիցն:

Բայց ոչ ընդ(°) միայն ևղծանել զայսպիսիս զառասպելաբանութիւնս, և ուստի դիմեալ հոսեցաւ. այսպիսի բան բացերևեցուցանել կատարելագունի է ունակութեան, քան թէ ընդ բազումս՝ զոր արար Հերոդոտոս յերկրորդունէն յաղագս պելիդեայցն պատմելով՝ զկարդ ի բաց թռեան յնգիպտոսէ՝ և մին ի Դովդովմէ՝ և միւսն յԱմմոնոս չոգաւ. քան զի բացապատմելով զառասպելաբանութիւնս, թէ կոյսք ոմանք ի Թերէայ յնգիպտացոցն էին քրմից՝ մին ի Դովդունէ՝ վաճառեցաւ և միւսն՝ յԱմմոնոս, և վասն զի զժարէն բարբառէին և անգիտելի և ի միտ առնլի էր զսուռականացն վայրին, ըմբռնեցաւ բան՝ իբրու թէ հաւք էին:

Իսկ Պլատոն ի Փետրոսի յաղագս Որիթուիայ ի Հիւսսաոյ. ըստ մերձուոր վիմաց Որիթուիայ՝ խաղայր շլջէր եկեալ և հասեալ ուժգնագոյն, մինչ և այսպէս ասիլ՝ ահա ի սովերա(°) յափշտակեալ լինել:

1. A. Քիորեա փլս. Քիմերեայ. 2. A. մին ի Դովդովէ, լուս. ուղղ.՝ միւսն ի Դովդովէ. 3. A. ի Դովդունէ. 4. A. Որովթուիայ. 5. A. հաճ ի սովերա, լուս. ուղղ.՝ ահա ի սովերա:

τοῦ τρόπου, ὅτι ἐπειράθη ἂν λαθεῖν καὶ οὐκ ἂν ξίφει διε-
χρήσατο, ἀλλὰ φαρμάκῃ ἄλλως τε καὶ φαρμακίᾳ οὖσα· ἐκ δὲ
τῆς αἰτίας, ὅτι ἀπίθανόν ἐστι δι' ὁργὴν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα
ἀπεκτονέναι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ ἴδιον τοῦ Ἰάσονος, ἀλλὰ καὶ
αὐτῆς κοινὸν ἐγένετο τὸ ἀτύχημα, καὶ μάλλον αὐτῆς, ὅσῳ μα-
λακώτερά· πως αἱ γυναῖκες πρὸς τὰ πάθη.

Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τόπων ἐφοδεύσομεν κατὰ
τὰ ἐξῆς στοιχεῖα ἐπιχειροῦντες ἐξ ὧν ἂν δυνατὸν ἦ, ἐκ δὲ
τῶν ἐναντίων τόπων κατασκευάσομεν.

Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἄρμόττουσι καὶ πρὸς τὰς μυθικὰς διη-
γήσεις τὰς τε ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν
λεγομένας περὶ τε θεῶν καὶ ἡρώων, ἔτι τε καὶ τῶν ἐξηλλαγ-
μένων κατὰ φύσιν, οἷά τινες ἱστοροῦσι περὶ Πηγάσου καὶ
Ἐριχθονίου καὶ Χιμαίρας καὶ Ἴπποκενταύρων καὶ τῶν πα-
ραπλησίων.

Τὸ δὲ μὴ μόνον ἀνασκευάζειν τὰς τοιαύτας μυθολογίας,
ἀλλὰ καὶ ὄθεν παρερρύηκεν ὁ τοιοῦτος λόγος ἀποφαίνειν τε-
λεωτέρας ἐστὶν ἔξεως ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς, ὅπερ πεποίηκεν
Ἡρόδοτος μὲν ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ τῶν πελειάδων διηγούμενος,
ὥς ἐξέπτησαν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἡ μὲν εἰς Δωδώνην, ἡ δὲ εἰς
Ἄμμωνος ἀφίκετο, ἐξηγούμενός τε τὸ μυθολόγημά φησιν, ὅτι
παρθένοι τινὲς ἐκ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν ἰέρεια, ὧν ἡ
μὲν εἰς Δωδώνην ἐπράθη, ἡ δὲ εἰς Ἄμμωνος, καὶ ἐπειδὴ βαρ-
βαριστὶ ἐφθέγγοντο καὶ ἀξυνέτως τοῖς ἐπιχωρίοις, λόγος κατ-
έσχεν ὡς ὀρνιθες ἦσαν.

Πλάτων δὲ ἐν τῷ Φαίδρῳ τὸ περὶ τῆς Ὠρείθυϊας καὶ τοῦ
Βορέου διήγημα οὐκ ἀποδεχόμενός φησι τὴν Ὠρείθυϊαν πνεῦ-
μα βορέου κατὰ τῶν πλησίον πετρῶν σὺν Φαρμακείᾳ παίζου-
σαν ὥσαι, καὶ οὕτω δὴ λεχθῆναι ὑπὸ τοῦ βορέου ἀνάρπαστον
γεγονέναι.

Տի նա և Եփորոս¹ վարի չորրորդունքն իմն ախու յն-
դանակաւ, զի Տիտքոս էր Պենոպեայ ձոխ արտօրէն և բնա-
ւոր և Պիթոն² գազանաձև զբնութիւն ունէր, և վիշապ և
կոչէին. և զվայրօքն որ ի վաղնջուցն Փիլագրա, բայց
այժմ Պաղղանէ³ անուանեալ՝ բնակեալ էին մարդակերպք,
որ կոչէին Հայկք. զորս Հերակլէս ասի ըմբռնել զՏիւրիա
առնլովն. և վասն յաղթելոյ այնց որ ընդ Հերակլեայն էին
իբրև զի սակաւ էին՝ Հայկիցն բազմացն, և ամբարշտելոցն
աստուածոց գոյժ ամենեցուն թուէր լինել իրք կռուին, և
որքան միանգամ այլ ինչ լուծեալ լինի և յաղագս Ղւկուր-
գոսի⁴ և Միսոփայ, և Հասդամանթեայ, և Դիոսկուրայցն, և
այլոցն այնց՝ որ ի Կրիտէ առասպելաբանեցան. տինա և
Պաղիփատայ ճեմականի է ողջ գիրք յաղագս անհաւատից
մակագրեալ, յորում այսոքիկ լուծանին. զի Պարիկք կար-
ծեցան յառաջ ի վերայ ձիոց հեծեալք, բայց Դիոմիդէս
Թրակացի ի ձիաբուծութեան ծախեալ⁵ ասասցաւ յիւրոց
ձիոցն կորընչել, և ըստ նմին բռնի և Աքսիոնի շանցն, իսկ
Բեդիա(°) ներկանելով զալիւն ի գլուխս մարդկան և
սեռաւ առնելով՝ խաբեցաւ զալեորսն ի սան կոտորելով
մանկունս առնել և գնմանսն այսոցիկ:

1. A. Ռփորոս փիւ. Եփորոս: 2. A. Պէթոն, լուս. ուղղ.՝ Պիթոն:
3. A. Պաղանէ, լուս. ուղղ.՝ Պաղղանէ: 4. A. Եւդուրուրգոսի, լուս.
ուղղ.՝ Լուրուրգոսի: 5. A. Ծախեալ, լուս. ուղղ.՝ Ծախի:

Καὶ μέντοι καὶ Ἐφορος ἐν τῇ τετάρτῃ χρήται τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὅτι ἄρα Τιτυὸς μὲν ἦν Πανοπέως δυνάστης, ἀνὴρ παράνομος καὶ βίαιος, Πύθων δὲ θηριώδης τὴν φύσιν, δράκων ἐπικαλούμενος, οἱ δὲ περὶ τὴν πάλαι μὲν Φλέγραν, νῦν δὲ Παλλήνην ὀνομαζομένην κατοικοῦντες ἦσαν ἀνθρωποὶ ὥμοι καὶ ἱερόσυλοι καὶ ἀνθρωποφάγοι, οἱ καλούμενοι Γίγαντες, οὓς Ἡρακλῆς λέγεται χειρώσασθαι τὴν Τροίαν ἐλὼν, καὶ διὰ τὸ κρατῆσαι τοὺς περὶ τὸν Ἡρακλέα ὀλίγους ὄντας τῶν Γιγάντων πολλῶν ὄντων καὶ ἀσεβῶν θεῶν ἔργον ἅπασιν ἐδόκει γεγονέναι τὸ περὶ τὴν μάχην, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἐπιλύεται περὶ τοῦ Λυκούργου καὶ Μίνως καὶ Ῥαδαμάνθυος καὶ Διὸς καὶ κουρήτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ μυθολογουμένων· καὶ Παλαιάτῳ τῷ Περιπατητικῷ ἐστὶν ὅλον βιβλίον περὶ τῶν ἀπίστων ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα ἐπιλύεται, οἷον ὅτι Κένταυροι μὲν ὑπελήφθησαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ ἵπποις ὀχοῦμενοι ὀφθέντες, Διομήδης δὲ Θρᾷξ ἐς ἵπποτροφίαν ἐξαναλωθεὶς ἐλέχθη ὑπὸ τῶν αὐτοῦ ἵππων ἀπολωλέναι, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἡ δὲ Μήδεια βάπτουσα τὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνθρώπων πολιὰς καὶ μελαίνας ποιοῦσα ἐφημίσθη τοὺς γέροντας εἰς λέβητα κατακόπτουσα νέους ποιεῖν, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις.

Καὶ περὶ μὲν τῶν τρόπων τῆς γυμνασίας τοσαῦτα, καὶ ὅτι κατ' αὐτοὺς δυνατόν ἐστὶ γυμνάσασθαι καὶ τοῖς μύθοις.

ՅԱՂԱԳՍ ՏԵՂՈՅ

Տեղի է բաւն աճական խոստովանեցելոյ իրի կամ յանցանաց, կամ քաջարութեան. զի է կրկին տեղին՝ մի ընդդէմ չարագործաց, որդան գոռոզի, մատնչի, այլասպանի, շոռայլելոյ. իսկ միւսն՝ յաղագս բարի ինչ գործեցելոյ, որդոն յաղագս գոռոզասպանի քաջի և օրինադրողաց:

Տեղիացն ոմանք են պարզք և ոմանք ոչ պարզք. և պարզք՝ յառաջասացեալքս, և ոչ պարզք, որդոն զգօրավարէ՝ մատնչէ, զքահանայէ տաճարակապտէ, զթշնամանողէ ի կացրդի, ի տաճարի, կամ յաղագս կնոջ գոռոզասպանի:

Եւ տեղի առացեալ է, զի ի նմանէն դիմելով իբրութէ ի տեղոյ՝ դիւրաւ ձեռնարկեմք և ընդդէմ ոչ խոստովանողացն անիրաւել. վասն որոյ ոմանք՝ և պատճառս ձեռնարկութեանց զսա սահմանեցին. քանզի թշնամանողին ամբաստանութիւն հասարակ և աներկբայ. եւ տեղի կոչի, զի ի սմանէ դիմելով՝ իբրութէ ի տեղոյ՝ դիւրաւ և զկոննոգնէ և զՄեղեայ ամբաստանութեան բանից պաճարանս գտանեմք:

Եւ տարբերէ ի ներբողենիցն և ի պարսաւանացն, ըստ որում նա յաղագս որոշելոց դիմաց ասի և հանդերձ ապացուցիւ, որդան իսոկրատայն Հելենեայ ներբողեան, և եթէ ուրեք եւրիբատայ պարսաւանք ինչ. բայց տեղին յաղագս միայն ի պարզիցն և իրաց, և առանց ապացուցի. և զի ի ներբողեանսն և ի պարսաւանս հոգ տանելի է և առաջաբանից, բայց տեղոյն՝ մտածութիւն այսպիսի իմն լինել թուի, իբրև մասն այլոյ բանի յառաջասացելոյ և իբրութէ մակբան իմն հանդերձ խանչութեամբ ըստ այլոց ո-

1. A. զգօրավարէ:

2. A. ոմանք, լաւս. ուղղ. և ոմանք:

ΠΕΡΙ ΤΟΠΟΥ.

Τόπος ἐστὶ λόγος αὐξητικὸς ὁμολογουμένου πράγματος. ἦτοι ἀμαρτήματος ἢ ἀνδραγαθήματος· ἐστὶ γάρ διττὸς ὁ τόπος, ὁ μὲν τις κατὰ τῶν πεπονηρευμένων, οἷον κατὰ τυράννου, προδότου, ἀνδροφόνου, ἀσώτου, ὁ δὲ τις ὑπὲρ τῶν χρηστὸν τι διαπεπραγμένων, οἷον ὑπὲρ τυραννοκτόνου, ἀριστέως, νομοθέτου.

Τῶν δὲ τόπων οἱ μὲν εἰσιν ἄπλοι, οἱ δὲ οὐχ ἄπλοι, ἄπλοὶ μὲν οἱ προεξηρημένοι, οὐχ ἄπλοὶ δὲ οἱ κατὰ στρατηγοῦ προδότου, κατὰ ἱερέως ἱεροσύλου, κατὰ τοῦ ὑβρίσαντος ἐν ἑορτῇ ἢ ἱερῷ, ἢ ὑπὲρ γυναικὸς τυραννοκτόνου.

Τόπος δὲ εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τόπου ῥαδίως ἐπιχειροῦμεν κατὰ τῶν ὁμολογούντων ἀδικεῖν, διόπερ τινὲς καὶ ἀφορμὴν ἐπιχειρημάτων αὐτὸν ὥρισαντο· ἡ μὲν γὰρ τοῦ ὑβριστοῦ κατηγορία κοινὴ καὶ ἀναμφισβήτητος [καὶ] τόπος καλεῖται, ἐξ αὐτῆς δὲ ὀρμώμενοι οἷον ἐκ τόπου ῥαδίως καὶ κατὰ Κόνωνα, καὶ κατὰ Μειδίου λόγων εὐποροῦμεν.

Διαφέρει δὲ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν φόγων, ὅτι ἐκεῖνα μὲν περὶ ὥρισμένων προσώπων καὶ μετὰ ἀποδείξεως λέγεται, οἷον Ἰσοκράτους τὸ Ἑλένης ἐγκώμιον, καὶ εἰ ποῦ τις Εὐρυβάτου φόγος, οἱ δὲ τόποι περὶ μόνων ἁπλῶς εἰσι τῶν πραγμάτων καὶ χωρὶς ἀποδείξεως, καὶ ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἐγκωμίοις καὶ φόγοις φροντιστέον καὶ προσιμίων, ἐπὶ δὲ τοῦ τόπου ἐπίνοια τοιαύτη τις εἶναι· βούλεται, ὥστε ἀποκοπὴν εἶναι δοκεῖν καὶ μέρος λόγου ἐτέρου προεξηρημένου, καὶ οἷον ἐπίλογόν τινα μετ' ὅγκου τῶν ἡδὴ προαποδευγμένων· διόπερ καὶ οὕτως ἀρκτέον αὐτοῦ,

մանց յառաջապացելոց, որպէս առ Իսքինին¹, Քըանզի մի կարծէք, ի՞նչ արք Աթենացիք, զթշուառութեանցն զսկզբմունես² յաստուածոց, ալ ի³ մարդկան, յաղծաւղծութեան լինելն, և առ Դիոսթինին, Վարդք փիծք և շղմուդք և վիրադք, կրճատեալք իւրաքանչիւր ոք զիւրեանց զգաւառս, զազատութիւնն յառաջաւոյն վաճառեալ նախ Փիլիպպոսի, իսկ յայժմ Աղերքսանդրի. որովայնիւ չափեալ և ամօթալեօք զբարեբաւտութիւնն. և իս՝ Վրի աստ, ի՞նչ Աթենացիք, աստ անհնարին անկաւ յԵլլադա և դժնդակ⁴, և բազում իմն յաջողականութեան, և պատենութեան, և ի ձէնջ խնամոյ, և դարմանոյ կարօտեալն:

Ահա այնուհետև և առաջաբանից հոգ տանին, և զնոյն պիւրսն արտապիւնն⁵ իբրև պատմելով, բայց յամենայնի դաճմունսն ի վերայ բերեմք. իսկ ապապիսիքն, ինձ թուի, թէ և ապապէս⁶ օգտեցեն, բայց ապակունեն իմն զյատկութիւն կրթութեանն:

Եւ ձեռնարկել պիտի ի կամոց յօժարութեան գործողացն և ի մեծութենէ գործոցն՝ զորս գործին, և յայնցանէ՝ յորոց ալքն կրեն վասն նոցա, և եւ յորոց ինքեանք կցորդութիւնս ընդունին և իթէ որպէս յատենի կամիցիմք և առաջաբանիւ և պատմութեամբ վարիլ, յետ առաջաբանին և պատմութեանն^(*) պատմութեան առցուք զձեռնարկութիւնս. նախ՝ ի խորհրդոց գործողին, զի չար է, և երկրորդ՝ յերէն յոր անիրաւութիւնն իղև, և զի ի հարկաւորագունիցն, որդան զի դող ինչս զաւ աւանէ, որ է հարկաւորագոյն ամենեկուն. և ի սոցա սակս զերկիր դործեմք և նաւեմք, և զամենայն ինչ միանգամայն զբոս աշխարհիսս գործեմք, զի ունիցիմք ինչս՝ յորոց կեալ կարիցեմք:

Եւ յետ ապարկի ի պարունակութենէն, զի անուամբ մի անիրաւութիւն է, բայց ճշմարտութեամբ բազումս յին-

1. A. առ Իսքինին, լուս.՝ առ Ծքինին 2. A. զսկզմունես, լուս. ուղղ.՝ սկզբմունս
3. A. ալ ի փիս. ալ ի 4. A. դժնդակ փիս. դժնդակ
5. A. արտապիւնն 6. A. ապապէս, լուս. ուղղ.՝ ապապիսեալ

καθάπερ ἦδη προειρημένων ἐτέρων, ὡς παρ' Αἰσχίνῃ· μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰς τῶν ἀτυχημάτων ἀρχὰς ἀπὸ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ἀσελγείας γίνεσθαι, καὶ παρὰ Δημοσθένει, ἀνθρώποι μιᾶροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, ἡκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἑκαστοὶ πατρίδας, τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες πρότερον μὲν Φιλίππῳ, νῦν δὲ Ἀλεξάνδρῳ, τῇ γαστρὶ μετροῦντες καὶ τοῖς αἰσχίστοις τὴν εὐδαιμονίαν· καὶ ἔτι νόσημα γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῆς εὐτυχίας τινὸς καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον.

Ἦδη δὲ καὶ προοιμίῳ πολλοὶ φροντίζουσι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐκτίθενται ὥσαντι διηγούμενοι, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰς αὐξήσεις ἐπιφέρουσιν, οἳ δὲ τοιοῦτοι τάχα ἂν καὶ οὕτως ὠφελοῖντο, διαφθεῖρουσι μέντοι τὴν ἰδιότητα τοῦ γυμνάσματος.

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν δεδρακότων· καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὧν διαπράττονται, ἐκ τε ὧν ἕτεροι πάσχουσι δι' αὐτούς, καὶ ἔτι ἐξ ὧν αὐτοὶ μεταλαμβάνουσιν ἂν δὲ ὥσπερ ἐν δίκῃ ἐθέλωμεν καὶ προοιμίῳ καὶ διηγύματι χρησθαι, μετὰ τὸ προοίμιον καὶ τὴν τοῦ ἀδικήματος ἀπαγγελίαν ληψόμεθα τὰς ἐπιχειρήσεις, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ δεδρακότος, ὅτι πονηρά, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος περὶ οὗ τὸ ἀδίκημα, ὅτι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστίν, οἷον ὅτι κλέπτῃς περὶ τὰ χρήματα ἐπιβουλεύει, ἅπερ εἰσὶν ἀναγκαιοτάτα πᾶσι, καὶ τούτων ἕνεκα καὶ γεωργούμεν καὶ πλέομεν καὶ πάνθ' ἀπλῶς κατὰ τὸν βίον πράττομεν, ἔν' ἔχωμεν χρήματα, ἐξ ὧν ζῆν δύνησόμεθα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς περιοχῆς, ὅτι τῷ μὲν ὀνόματι ἐν τὸ ἀδίκημα ἐστὶ, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πολλὰ περιέχει ἐν αὐτῷ ἀδι-

քեան պարունակէ անիրաւութիւնս, իբրու թէ շնութիւն և բռնութիւն, և բազումս այլս այսպիսիս պարունակէ:

Եւ ապա ի բաղգատութենէն. և է սա երեքսպառիկ. քանզի զամբաստանեալն ի մէնջ կամ ընդ մեծի զնա բաղդատեմք՝ կամ ընդ նուազի, կամ ընդ զուգի:

Արդ՝ յորժամ ընդ մեծի բաղդատեմք՝ աճեցուցանելով զնուագն և զոյգ նմա ապիրեցուցանեմք, որզոն գոյն զոյգ այնմ տաճարակապտին անիրաւութիւն առնէ. քանզի միով երկոքին վարին առ ի գողանալն ցանկութեամբ. և ոչ գոյն՝ եթէ ժամանակ գտցէ՝ դանդաղեսցի տաճարակապուտ լինել, և ոչ տաճարակապուտն գողանալ:

Եւ յորժամ ընդ նուազին բաղդատիցեմք, այսպէս ասասցուք. զի եթէ գոյն զմարդկան զինչս չոպելով պատմեալ լինի, թրչտի ևս առաւել սա պատժեսցի, որ զաստուածոցն կապտէ:

Եւ յորժամ զոյգ ընդ զուգի առարկիցեմք, ասասցուք. զի եթէ զգոյգսն մեղուցեալս անմեասս և անուատիժս ոչ թողումք՝ և ոչ զսա արժան է անտես առնել:

Ապա ի ներհակացն. զի եթէ քաջն պատուոյ արժանի է՝ պատժի մատնիչն:

Եւ զկնի այսր յայնցանէ՝ որ յիրէն է, որզան յայնմ որ զտաճարակապտէն ամբաստան լինիմք. զի յառաջ քան յաստուածան ամբարշտութեանց՝ դէպ է սեղանակապտին բաղում ինչ յանցեալսն(°) և բառնալ թողուլ բաղում ինչ ի կարգեցելոցն ի պտտիւ աստուածոցն, որզան տօնս, զոհս, աղօթի, և ևս սուտ երգնուլ բաղում անգամ, . . զհաւաստուն:

Ապա յարտիւրութենէն և այնոցիկ՝ որք յետ իրին, որզան զի սեղանակապտութեան իւր՝ տէրունեան տաճարքն սնդուրդ կան մնան, և սեղանակապուտն յամօթալի հեշտութիւնս ծախէ զկապաւածն. եւ զի վասն այսպիսի մեղանաց հաւանէ քաղաքաց և աստուածոց քէնք և ուրք, սով, ժանդ, ախտք, զօրականաց ստատակմունք և ամենայն ինչ՝ որ միանգամ այսպիսի է:

Եւ զկնի այսոցիկ յանրժշկականէն, որզոն՝ զի ի մարդիկ է զժնդակութիւնս:

Ապա ի գատողութենէն, ապա յօրինադրողացն կամ ի

κῆματτα, οἷον ἡ μοιχεύει καὶ βίαν καὶ κλοπὴν καὶ νοθεύειν καὶ μυστρία ἄλλα περιέχει.

Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τῆς συγκρίσεως, αὕτη δὲ τριπλῇ· τὸ γὰρ κατηγορούμενον ὑφ' ἡμῶν ἢ μεῖζονι ἐαυτοῦ συγκρίνομεν ἢ ἐλάττονι ἢ ἴσῳ.

Ὅταν μὲν οὖν μεῖζονι συγκρίνωμεν, αὔξοντες τὸ ἐλάττον ἴσον ἐκείνῳ ἀποφανοῦμεν, οἷον ὅτι κλέπτῃς τῷ ἱεροσύλῳ τὰ ἴσα ἀδικεῖ· μίξ γὰρ ἀμφοτέροισι· χρώνται· τῇ περὶ τὸ κλέπτειν ἐπιθυμίᾳ, καὶ οὐθ' ὁ κλέπτῃς εἰ καιροῦ λάβοιτο, ἐκνήσειεν ἱεροσυλεῖν, οὐθ' ὁ ἱερόσυλος κλέπτειν.

Ὅταν δὲ ἐλάττονι συγκρίνωμεν, οὕτως ἐροῦμεν· εἰ ὁ κλέπτῃς ἀνθρώπων χρήματα ἀφαιρούμενος κολάζεσθαι, πόσῳ μᾶλλον οὗτος· κολασθήσεται· ὁ τὰ τῶν θεῶν συλῶν;

Ὅταν δὲ ἴσον ἴσῳ παραβάλλωμεν, φήσομεν, ὅτι εἰ τὸν τὰ ἴσα ἡμαρτηκότα ἀθῆρον οὐκ ἔωμεν, οὐδὲ τοῦτον ἀξίαν περιορᾶν.

Εἴτε ἀπὸ τῶν ἐναντίων· εἰ γὰρ ἀριστεύς τιμῶν ἀξίος, κολάσεως ὁ προδότης.

Ἐξῆς δὲ ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ πράγματος, οἷον τὸ κατὰ τοῦ ἱεροσύλου, ὅτι πρὸ τῶν εἰς τοὺς θεοὺς ἀσεβημάτων εἰκὸς ἐστὶ τὸν ἱερόσυλον πολλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τετολμηκέναι, πολλὰ δὲ εἰς τοὺς κατοικομένους, ἐκλελοιπέναι τε τὰ πολλὰ τῶν νενομισμένων ἐπὶ τιμῇ θεῶν, οἷον ἐορτὰς θυσίας εὐχὰς, ἔτι τε ἐπιωρικῆσθαι πολλάκις, καὶ τὰ παρὰ πλῆσι.

Εἴτε ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως καὶ τῶν μετὰ τὸ πρᾶγμα, οἷον ἱεροσυλίας γενομένης τὰ μὲν ἱερὰ ἀκόσμητα διαμένει, ὁ δὲ ἱερόσυλος εἰς τὰς ἡδονὰς καταναλίσκει τὰ συληθέντα, καὶ ὅτι διὰ τὰς τοιαύτας ἀμαρτίας ἐπιγίνεται ταῖς πόλεσι καὶ θεῶν μὴνύματα, λιμοὶ καὶ λοιμοί, στρατοπέδων ὀλεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.

Ἐξῆς δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνγκέστου, οἷον ἀνεπαγόρευτον ἐστὶ τὸ πρᾶγμα.

Εἴτε ἐκ τῆς κρίσεως ἡτοι νομοθετῶν ἢ ποιητῶν ἢ σοφ

ων

քերդողաց, կտամ ի յիմաստնոց արանց. բայց խրատէ ասե-
լով, որդան՝ զի և սոցա չար դոլ թուի գործեցեալն և սլատ-
ժի արժանի:

Եւ ի վերայ ամենեցուն գտրամուկադափարուէթիւն
արասցուք: յորժամ ներդործիցեալ զիրն սլատմիցեմք եւ
դախտն զրկեցելոյ՝, որդան դայրասպանէ. զի տրամագրեմք՝
որպիսի էր գործելովն զսպանումն. զի խակ և անողորմն
ինքնածեռն եղևալ մարդ մարդոյ և դաւաւն(°) կորդելով և
զհարուածսն ի վերայ հասուցանելով. և եթէ յառաջնումն
այլս ի վերայ այլոց առնելով և մոլիալ ընդ արիւն սպանե-
ցելոյն², և որպիսիս և նայն ձայնս արձակէր՝ դայն զսպա-
նողն մաղթելով և զայն օգնական կոչելով, մի ժամ զմար-
դիկ և մի ժամ դաստուած, և որքան միանգամ³ այլ ինչ
այսպիսի:

Եւ յոչ պարզսն տեղիս է և յառաջասացելոցն ձեռնար-
կել, բայց ի յոլով տեղեաց պաճարանս գտցուք վասն այնր՝
որ կան ինչ առ ոչ պարզսն. զի մատնիչն և ինքն ըստ ինք-
եան բարկութեան արժանի է, և կարի յորժամ և գորավար
իցէ. քանզի ոչն ըստ յուսոյ և ըստ կարծեաց գործեցեալ
բազում պատճառս բանի տւանդէ:

Արդ՝ մեղանացն աճումն յայսցանէ ապաքէն եղիցի,
իսկ գովանացն ի ներհակացն:

1. Ա. զկրեցելոյ, լուս. ուղղ.՝ զրկեցելոյ
ցելոյն վիս. արիւն սպանեցելոյն:

2. Ա. արիւնասպանե-

8. Ա. միայնգամ:

ἀνδρῶν γνώμας λέγοντες, οἶον ὅτι καὶ τούτοις πονηρὸν εἶναι· δοκεῖ τὸ πραχθῆν καὶ κολάσεως ἄξιον.

Ἴψ' ἅπασι δὲ τὴν διατύπωσιν ποιησόμεθα, ὅταν ἐνεργούμενον τὸ ἀδίκημα ἀπαγγέλλωμεν καὶ τὸ πάθος τοῦ ἡδικομένου, οἶον κατὰ ἀνδροφόνου· διαγράψομεν γὰρ οἶος μὲν ἦν ὁ ἐργαζόμενος τὸν φόνον, ὡς ὥμῳ καὶ ἀνηλεῶς αὐτόχειρ γενόμενος ἀνθρώπου ἀνθρώπος ὢν, καὶ τὸ ξίφος σπώμενος, καὶ τὴν πληγὴν καταφέρων, καὶ μὴ καίρι' εἰ τύχοι τῆς πληγῆς γενομένης, ἄλλας ἐπ' ἄλλαις ποιοῦμενος, καὶ μαινόμενος αἵματι τοῦ φογευομένου, οἷας δὲ κἄκεῖνος φωνᾷς ἠφεί, τοῦτο μὲν τοῦ φονέως θεόμενος, τοῦτο δὲ βοηθοῦς ἐπικαλούμενος, νῦν μὲν ἀνθρώπους, νῦν δὲ τοὺς θεοὺς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα.

Ἴν' δὲ τοῖς οὐχ ἀπλοῖς τόποις ἔστι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν πειρημένων ἐπιχειρεῖν, πλειόνων δὲ λόγων εὐπορήσομεν διὰ τὸ προσκείμενον τοῖς ἀπλοῖς· ὁ γὰρ προδότης καὶ κατ' αὐτὸν μὲν ὀργῆς ἄξιος, πολὺ δὲ πλεόν, ὅταν στρατηγὸς ᾖ· τὸ δὲ παρ' ἐλπίδας πραχθῆν πολλὰς ἀφορμὰς λόγων παραδίδωσιν.

Ἡ μὲν τῶν ἀμαρτημάτων αὖξις ἐκ τούτων ἂν γένοιτο, τῶν δὲ ἐπαινετῶν ἐκ τῶν ἐναντίων.

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ

Արտասանութիւն է բառն ուարունական յայտնապէս ի
յուրս ածելով զազդեցեալն:

Եւ լինի արտասանութիւն դիմաց և իրաց, և տեղեաց:

Եւ դիմաց՝ իբր թէ Հոմերական.

«Բոլորակութիւն զթիկամբք և աջմայր գանդրա-
հեր»¹,

Եւ զյաղապս թերստեայն.

«Լեպեշտի»² էր և սրագլուխ և կաղ ի միոջէ ոտանէ».

և զլինիքն. և առ Հերոդոտեայն³ զտեսակս ցիծին և զծիագե-
տացն⁴, և կրոկոդիլոսացն զՆգիպատացոյ:

Եւ իրաց՝ իբր թէ պատերաշմի, խաղաղութեան, ձմե-
րայնոյ, ժանդախտի, շարժման:

Եւ տեղեաց, որչա՛ն եղտեւրաց^(*), ծովեղերաց, քաղա-
քաց, կղզեաց, սնատաւոյց և նմանիցն:

Եւ ժամանակաց, որչա՛ն վարնայնոյ, ամարայնոյ, տօնի
և ոյսպիսեացն:

Եւ յիդանակացն են արտասանութիւնք, որպէս կազ-
մածացն և զինուցն, և մեքենայիցն, զոր օրինակ իւրաքան-
չիւր ոք ի նոցանէն կաղմեցաւ, որպէս առ Հոմերոնի՝ զի-
նադործութիւնն, և առ ի Թուկիդիդեայ՝ զըջապարսպու-
թիւն Պլատէացոյն և մեքենայիցն կաղմութիւն. «մեծ գե-
րան ընդ մէջ սղոցեալ փոխիցին պամենայն»⁵: Եւ յլիններոր-
դում⁶ Քրտոսեայ, զգլուռս Պարսից ի վերայ հրկայն վայ-

1. Ա. գանգնահեր 2. Ա. լեպեշտի, լուս. ուղղ.՝ զեպեշտի 3. Ա.
Հերոդոտեայն, լուս. ուղղ.՝ Հերոդոդէս 4. Ա. զծիագետացն
5. Ա. յլիններորդումս

ΠΕΡΙ ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ.

Ἐκφρασις ἐστὶ λόγος περιηγηματικὸς ἐναργῶς ὑπ' ὧψιν ἄγων τὸ δηλούμενον.

Γίνεται δὲ ἔκφρασις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων.

Προσώπων μὲν οὖν, οἷον τὸ Ὀμηρικόν,
 γυρὸς ἔην ὦμοις, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος.

Καὶ τὰ περὶ τοῦ Θεοσίου,

φολκὸς ἔην, χωλὸς ὄ' ἔτερον πόδα, τῷ δὲ οἱ ὦμω κυρ-
 τῷ ἐπὶ στήθεσ·

καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ παρ' Ἡροδότῃ τὸ εἶδος τῆς Ἰβίδος καὶ τῶν ἑπὶ τῶν ποταμίων καὶ τῶν κροκοδείλων τῶν Αἰγυπτίων.

Πραγμάτων δὲ οἷον [φράσεις] πολέμου, εἰρήνης, χειμῶνος, λιμοῦ, λοιμοῦ, σεισμοῦ.

Τόπων δὲ οἷον λευκῶνος, αἰγιαλῶν, πόλεων, νήσων, ἐρημίας, καὶ τῶν ὁμοίων.

Χρόνων δὲ οἷον ἔαρος, θέρους, ἐορτῆς, καὶ τῶν τοιούτων

Αἱ δὲ καὶ τρόπων εἰσὶν ἐκφράσεις, ὁποῖαι τῶν σκευῶν καὶ τῶν ὅπλων καὶ τῶν μηχανημάτων, ὃν τρόπον ἕκαστον παρσκευάσθῃ, ὡς παρὰ μὲν Ὀμήρῳ ἡ ὀπλοποιεῖα, παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ ὁ περιτειχισμὸς τῶν Πλαταιέων καὶ ἡ τοῦ μηχανήματος κατασκευή, κεραίαν μεγάλην δίχα πρόσαντες, ἐκοίλαναν ἄπασαν. ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ Κτησίας, οἷον τὰ ἐξ ὧν λατῶν Περσῶν ἐπὶ τοῖς μακροῖς ξύλοις

տից տեսնալ ընդ առաւօտս առ զղեկին ի հեռուստ՝ Լիդիացիքն¹ ի փախուստ դարձան՝ կարծեցեալք զդղեակն արեամբ² լի գոլ, և ահա յըմբռնումն մատնիլ:

Բայց եղիցի իմն և խառն արտասանութիւն, որպէս առ Թուկիդիդի և Փլինիոսեալ պիշերամարտութիւն:

Քանզի գիշերն ժամանակ իմն, իսկ կռիւն զործ:

Եւ ազգակցութիւն իմն կրթութիւնս այս ունի ընդ առաջ-ասացելումն. քանզի նա յաղագս ոչինչ որոշեցելոյ է, այլ հասարակ ընդհանուրս մանր մանր^(*). Եւ տարբերն ի միմեանց նախ առաջին, զի տեղի և յինքնակամութեանցն է, իսկ արտասանութիւն՝ բազում անգամ³ յաղագս անշնչիցն և անինքնակամացն լինի. և Երկրորդ՝ զի ի տեղոջն զիրան պատմելով՝ յաւելումք և զմեր խրատն՝ կամ բարի և կամ վատթար գոլ ասելով, եւ յարտասանութեանդ սոսկ իրացն է պատմութիւն:

Եւ ձեռնարկեսցուք զիրան արտասանելով յառաջեղելոցն, և յայնցանէ՝ որ տո սոսա իրքն լինին, և յայնցանէ՝ որ զկնի ինչ պատահեսցեն սոցա, որզան ի վերայ պատե-րազմին անցուք բանիւ նախ առաջին զպատեւրադիսն զգո-րաժողովութիւնսն զմահս, և զսուղս, և ի վերայ ամենայնի զոմանց զըմբռնումն և զծառայութիւն, և զոմանց զյաղթութիւն և զյաղթութիւնսն:

Եւ եթէ ժամանակս կամ դէմս արտասանիցեմք՝ առ ի զնոքօքն պատմութենէ պատճառս սոցուք բանի, և ի բա-րոյն, և ի պիտանացուէն, և ի հեշտալոյն, որչա՞ն՝ Հոմերոս ի վերայ Աքիլլեայն զինուոցն արար, ասելով՝ գեղեցիկ էր և ամուր, և սեռանելի օգնականացն հիւանալի, և թշնամեացն ահագին:

Եւ առաքինութիւնք արտասանութեան են այսոքիկ՝ հաւաստութիւն առաւել և ներգործութիւն գրեթէ տեսանել զպատմեցեալսն. եւ ապա ոչն կատարելապէս յերկարել առ պիտանացուսն, բայց իթէ զբոլորին միտնդամայն⁴ նմա-

1. Ա. Լիդիացիքն փլին. Լիդիացիքն:

արեամբք:

2. Ա. արեամբ. լուս. ուղղ.

3. Ա. բազում ինչ, լուս. ուղղ.՝ բազում անգամ:

4. Ա. միայնգամայն:

ὄρωντες ὑπὸ τὸν ὄρθρον πρὸς τὰς ἀκροπόλεις
πόρρωθεν οἱ Λυδοὶ εἰς φυγὴν ἐτράποντο, νομί-
σαντες τὴν ἀκρόπολιν πλήρη εἶναι Περσῶν, καὶ
ἦδη ἐαλωκέναι.

Γένοιτο δ' ἂν τις καὶ μικτὴ ἔκφρασις, ὥς παρὰ Θουκυδίδῃ
καὶ Φιλίστῳ νυκτομαχία.

Ἡ μὲν γὰρ νύξ καιρὸς ἐστίν, ἡ δὲ μάχη πράξις.

Συγγένειαν δὲ ἔχει τὸ γύμνασμα τοῦτο τῶν προειρημένων· ἡ
μὲν γὰρ περὶ οὐδενὸς ὠρισμένου ἐστὶν ἀμφοτέρω, ἀλλὰ κοινὰ
καὶ καθόλου, ταύτῃ ὁμοία· διαφέρει δὲ ἀλλήλων πρῶτον μὲν,
ὅτι ὁ μὲν τόπος περὶ τῶν ἐκ προαιρέσεώς ἐστίν, ἡ δὲ ἔκφρα-
σις τὰ πολλὰ περὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀπροαιρέτων γίνεται,
δεύτερον δὲ ὅτι ἐν μὲν τῷ τόπῳ τὰ πράγματα ἀπαγγέλλοντες
προστίθεμεν καὶ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἢ χρηστὰ ἢ φαῦλα λέ-
γοντες εἶναι, ἐν δὲ τῇ ἐκφράσει ψιλὴ τῶν πραγμάτων ἐστὶν
ἡ ἀπαγγελία.

Ἐπιχειρήσομεν δὲ τὰ μὲν πράγματα ἐκφράζοντες ἔκ τε
τῶν προγινομένων, καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων τούτοις, οἷον
ἐπὶ πολέμου διεξελευσόμεθα πρῶτον μὲν τὰ πρὸ τοῦ πολέμου,
τὰς στρατολογίας, τὰ ἀναλώματα, τοὺς φόβους, τὴν χώραν
θγυμένην, τὰς πολιορκίας, ἔπειτα δὲ τὰ τραύματα καὶ τοὺς
θανάτους καὶ τὰ πένθη, ἐφ' ἅπασιν δὲ τῶν μὲν τὴν ἄλωσιν καὶ
τὴν δουλείαν, τῶν δὲ τὴν νίκην καὶ τὰ τρόπαια.

Ἰδὼν δὲ τόπους ἢ χρόνους ἢ τρόπους ἢ πρόσωπα ἐκφρά-
ζομεν, μετὰ τῆς παρ' ἐαυτῶν διηγήσεως ἀφορμὰς ἐξομεν λό-
γων καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἐκ τοῦ χρησίου καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος,
οἷον Ὀμηρὸς ἐπὶ τῶν Ἀχιλλέως ὀπλων ἐποίησεν, εἰπὼν ὅτι
καὶ καλὰ ἦν καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἰδεῖν τοῖς μὲν συμμαχοῖς ἐκπληκ-
τικά, τοῖς δὲ πολεμίοις φοβερά.

Ἄρετα δὲ ἐκφράσεως αἶδε, σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ
ἐνάργεια τοῦ σχεδὸν ὁρασθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα, ἔπειτα τὸ μὴ
τελέως ἀπομνησκύνειν περὶ τὰ ἄχρηστα, τὸ δὲ ὅλον συνεξομοι-
οῦσθαι χρὴ τοῖς ὑποκειμένοις τὴν ἀπαγγελίαν, ὥστε εἰ μὲν

նութիւնն սալ առնուել պիտի ենթակայիցն պատմութիւն, մինչ զի թէ պայծառ և զուարթ ինչ իցէ Խաչիկեան, պայծառ և զուարթ և զմեկնութիւնն գու. եւ եթէ մթին և ցամաքաղին, և տհաճին է, և որպիսի զիարդ ինչ և իցէ՝ և ոչ զմեկնութիւննն հետացուցանել և ի բաց տանել ի բնութիւնէն նոցա:

Բայց ոմանք և արժանի համարին կրթիւ ըստ արտասանութիւնն՝ եղծոնելով և ստեղծանելով զյոմանցսն ժողովրդիս արտասանութիւնն, որպէս՝ զի Հերոդոտոս սուտ պատմեաց յաղաղս տեսակի յիծին, տեսելով սպիտակ թեօք բաց ի գլխոյ և ի պարանոցէ և ի սլոպութեան ի ծայրէ. քանզի սլոպութն բոլոր սպիտակ է:

Բայց մեզ ոչինչ նորոգ թուին ասել առաւել քան զյառաջասացեալսն, վասն զի զայսպիսի տեսակս անկանել կարծեմք ընդ պատմութեանն եղծիւք և ստեղծիւք:

εὐανθέες τι εἶη τὸ δηλούμενον, εὐανθὴ καὶ τὴν φράσιν εἶναι· εἰ δὲ αὐχμηρὸν ἢ φοβερὸν ἢ ὁποῖον ὅτῃ ποτε, μηδὲ τὰ τῆς ἑρμηνείας ἀπαρῶσιν τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ἐνιοὶ μὲντοι γε ἀξιοῦσι γυμνάζεσθαι καὶ τὴν ἔκφρασιν ἀνασκευάζοντας καὶ κατασκευάζοντας τὰς ὑπὸ τινων εἰρημένας ἐκφράσεις, οἷον ὅτι Ἡρόδοτος διέψευσται περὶ τοῦ εἰδούς τῆς Ἰβέως λέγων ὅτι λευκόπτεροί εἰσι πλὴν κεφαλῆς τε καὶ αὐχένος καὶ τοῦ πυγαίου ἄκρου· τὸ γὰρ πυγαῖον ὄλον λευκόν ἐστίν.

Ἡμῖν δὲ οὐδὲν καινὸν δοκοῦσι λέγειν παρὰ τὰ προειρημένα, διὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος ὑποπίπτειν νομίζειν [ἐν] ταῖς τῶν διηγημάτων ἀνασκευαῖς τε καὶ κατασκευαῖς.

ՅԱԼԱԳՍ ԴԻՄԱՌՆՈՒԹԵԱՆ

Դիմառնութիւն՝ դիմաց ի ներքս որցութիւն տրամա-
դրեցելոց բանս ընտանիս իւր՝ որ և ենթակայիցն¹ միշտ
աներկբայից, իբրու թէ՛ զինչ ասիցէ՝² բանս առ կին ոք՝
հանդերձեալ ուղի երթալ, կամ զօրավար՝ յորդորելով զգո-
րականն առ վտանգս:

Եւ ի վերայ որոշեցելոց դիմաց, իբրու թէ՛ զինչ ասա-
ցէ բանս կիւրոս խաղացեալ զօրօք ի Մասնագետս³, կամ
զինչ Դատիս յետ ի Մարաթոնի ի կռիւն՝⁴ տեսանկլով զար-
քայ՝

Եւ ընդ այսու ևս ընդ ազգիւ⁵ կրթութեանս սնկանի և
կացրդականաց բանիցսն տեսակ, եւ յորդորականացն, և
թղթականացն:

Արդ՝ նախ առաջին քան զամենայն սլարու և տրժան է
ընդ միտ ածել զասողին դէմս՝ որպիսի ինչ ոք է, և զայն՝
առ որ բանն, և զառաջիկայ հասակն, և զժամանակն, և ըզ-
տեղին, և զդէսն, և զենթակայ նիւթն, յաղագս որոյ հան-
դերձեալ են բանքն ճառիլ. և ապա աջուհետեւ փորձեալ
բանս յարմարականս ասել. քանզի վոյել են վասն հասակի
այլք այլոց, ծերունոջն և սպտանոջն ոչ նոյնք, այլ սպ-
տանոյն բան մեզ պարզութեամբ և ողջութեամբ և հմտու-
թեամբ. եւ վասն բնութեան կնոջն և առն սյլ բանք յոր-
մարին, եւ վասն դիպի ծառայի և սպասի, և վասն ախոր-
ժակաց զինաւորի և հողագործի, և ըստ տրամադրութեան

1. Ա. ենթակայիցն, ուղղված է՝ ենթակայ իրացն: 2. Ա. ասի-
ցէ, լուս. ուղղ.՝ ասցէ: 3. Ա. ի Մասնագետս: 4. Ա. ի կռիւն,
լուս. ուղղ.՝ ի կռուին: 5. Ա. ազգիւ, լուս. ուղղ.՝ ազգաւ:

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΑΣ.

Προσωποποιῖα ἐστὶ προσώπου παρειαγωγὴ διατιθεμένου λόγους οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀναμφισβητήτως, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους ἀνὴρ πρὸς τὴν γυναῖκα μέλλων ἀποδημεῖν, ἢ στρατηγὸς τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τοὺς κινδύνους.

Καὶ ἐπὶ ὁρισμένων δὲ προσώπων, οἷον τίνας ἂ εἴποι λόγους Κύρος ἐλαύνων ἐπὶ Μασσαγέτας, ἢ τίνας Δάτις μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐντυγχάνων τῷ βασιλεῖ.

Ὑπὸ δὲ τοῦτο τὸ γένος τῆς γυμνασίας πίπτει καὶ τὸ τῶν πανηγυρικῶν λόγων εἶδος, καὶ τὸ τῶν προτρεπτικῶν, καὶ τὸ τῶν ἐπιστολικῶν.

Πρῶτον μὲν τοίνυν ἀπάντων ἐνθυμηθῆναι δεῖ τό τε τοῦ λέγοντος πρόσωπον ὁποῖόν ἐστι, καὶ τὸ πρὸς δὲν ὁ λόγος, τὴν τε παροῦσαν ἡλικίαν, καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὴν τύχην, καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, περὶ ἧς οἱ μέλλοντες λόγοι ῥηθῆσονται· ἔπειτα δὲ ἡδὴ πειρᾶσθαι λόγους ἀρμόττοντας εἰπεῖν· πρέπουσι γὰρ δι' ἡλικίαν ἄλλοι ἄλλοις, πρεσβυτέρῳ καὶ νεωτέρῳ οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ νεωτέρου λόγος ἡμῖν ἀπλότητι καὶ σωφροσύνῃ μεμιγμένος ἐσται, ὁ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ· καὶ διὰ φύσιν γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ ἕτεροι λόγοι ἀρμόττοιεν ἄν, καὶ διὰ τύχην δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ δι' ἐπιτήδευμα στρατιώτῃ καὶ γεωργῷ, κατὰ δὲ διάθεσιν ἐρῶντι καὶ σωφρονοῦντι, καὶ διὰ γένος ἕτεροι μὲν λόγοι τοῦ Λά-

տարփեցելու և ողջախոհի, վրան ազգի՝ զի այլ բանք են Լափնապոյոց սակաւք և սոււրք, և այլք Առթիկեցոյ առն կո-
րովաբանի:

Եւ դժարար անոմք ասել բազում անգամ զՀերոդոտոս,
զի Թէպէս և հելլենարէն¹ գրեալ՝ յորժամ ի նոսա բանիցն
նմանութիւն առնիցէ:

Բանսլի վայել են բանք և տեղեաց և ժամանակաց.
քանզի ոչ որ յառաջի զօրուն՝ նոյնք և ժողովի, և ոչ յաղ-
թողոսց և պարտեցելոց, և որքան միանգամ այլք ինչ զի-
մաց զհետ երթան:

Այլ և նոյն ինքն իրքն իւրաքանչիւր ունին վայելա-
կան մեկնութիւն:

Եւ առ այսօրիւք կարողք և բաւականք եղիցուք, յոր-
ժամ ոչ յաղագս մեծամեծաց իրաց նուաստաբար ասիցեմք,
և ոչ յաղագս ըղձիցն յոխորտաձև, և ոչ յաղագս դժնդա-
կացն խենեղաբար, և ոչ յաղագս ամօթալեացն յանդգնօրէն,
և ոչ յաղագս ողորմականացն աւելապէս². այլ զվայելուչն
իւրաքանչիւր ումեք իրացն ըստ իւրաքանչիւր հատուցութեք,
հանգի-
սեցուցանելով համանգամայն և որ յարմարիացի³, և դիմացն,
և տեղոյն, և ժամանակին, և գիտութեան, և իւրաքանչիւր
ումեք յաւաճասացելոցն:

Արդ՝ վասն զի պէսպէս իմն է դիմացն և իրացն դա-
նապոսութիւն. քանզի կամ մեղադրեմք ինչ⁴ և կամ յորդո-
րեմք, կամ սիրտիմք, կամ թողութիւն խնդրեմք ի վերայ
որոց դործեցաքն, և կամ այլ ինչ յայսպիսեացն, հարկա-
ւոր է ըստ իւրաքանչիւր ումեք ի սոցանէ պատճառս ընտա-
նիս և ուրոյնս ասել:

Յորդորելով յառահետեւ ասացուք՝ յոր կողմքն^(*) և
կար է լինել, և դիւրին, և բարի, և վայելուչ է. զի օգուտ
է, զի իրաւացի է, զի արժանաւոր (և երկպառիկ է սա՝ կամ
առ աստուածս կամ առ վախճանիս), զի հեշտ է, զի ոչ
միայն առնեմք և ոչ նախկին, զի կարի լաւագոյն է սկիզբն
առնել բարի գործոց, զի ապաշաւանս ոչ գործեցեալ բերէ:

1. Ա. ելլենարէն, լուս. ուղղ.՝ հելլենարէն:

2. Ա. տեղապէս,

լուս. ուղղ.՝ աւելապէս:

3. Ա. յարմարեցի, լուս. ուղղ.՝ յարմարեցի:

4. Ա. ինչ, լուս. ուղղ.՝ յինչ:

κωνος παῦροι καὶ λιγέες, ἕτεροι δὲ τοῦ Ἀττικοῦ ἀνδρὸς στω-
μύλοι.

Καὶ βαρβαρικῶς φαμέν εἰπεῖν πολλάκις τὸν Ἡρόδοτον καί-
περ ἑλληνιστὶ γράφοντα, ὅτι τοὺς ἐκείνων λόγους μεμίμηται.

Πρέπουσι δὲ λόγοι καὶ τόποις καὶ καιροῖς· οὐ γὰρ ἐπὶ
τοῦ στρατοπέδου οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ καὶ
πολέμῳ, οὐδὲ νικῶσι καὶ ἡττημένοις, καὶ ὅσα ἄλλα παρακολου-
θεῖ τοῖς προσώποις.

Καὶ μὴν καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἕκαστα ἔχει πρέπουσαν
ἐρμηνείαν.

Ταύτης δ' ἂν ἐγκρατεῖς γενοίμεθα, εἰ μὴτε περὶ μεγάλων
πραγμάτων ταπεινῶς λέγωμεν, μὴτε περὶ μικρῶν ὑψηλῶς, μὴτε
περὶ εὐτελῶν σεμνῶς, μὴτε περὶ θειῶν ἐκλελυμένως, μὴτε πε-
ρὶ αἰσχυρῶν θρασέως, μὴτε περὶ ἐλσεινῶν περιττῶς, ἀλλὰ τὸ
πρέπον ἐκάστω τῶν πραγμάτων ἀποδιδῶμεν στοχαζόμενοι ἅμα
καὶ τοῦ ἀρμόττοντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ
χρόνῳ καὶ τῇ τύγῃ καὶ ἐκάστω τῶν προειρημένων.

Ἦπει οὖν ποικίλη ἐστὶν ἡ τῶν προσώπων διαφορὰ καὶ
τῶν πραγμάτων· ἡ γὰρ αἰτούμεθα τι, ἡ προτρέπομεν, ἡ ἀπο-
τρέπομεν, ἡ παρηγοροῦμεν, ἡ συγγνώμην αἰτούμεν ἐφ' οἷς
ἐπράξαιμεν, ἡ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ καθ'
ἕκαστον τούτων ἀφορμὰς οἰκείας εἰπεῖν.

Προτρέποντες τοινοῦν ἐροῦμεν, ὅτι ἐφ' ὃ προτρέπομεν, καὶ
θυνατὸν γενέσθαι καὶ ῥάδιον καὶ καλὸν καὶ πρέπον ἐστίν· ὅτι
συμφέρον, ὅτι δίκαιον, ὅτι δσιον (διττὸν δὲ καὶ τοῦτο, ἢ πρὸς
θεοῦς ἢ πρὸς τετελευτηκότας), ὅτι ἡδύ, ὅτι μὴ μόνοι πράττο-
μεν μὴδὲ πρῶτοι, ὅτι εἰ καὶ πρῶτοι, πολὺ κρείττον ἀρξασθαι
καλῶν ἔργων, καὶ ὅτι μὴ μετάνοιζεν φέρει πραχθῆν.

եւ յիշեցուցանելի է և եթէ ինչ յառաջագոյն գոյր ի յորդորողէն առ յորդորեալն, և եթէ այլ երբէք հաւանեալ յօգուտ կրթեաց:

Եւ նոյն յեղանակ եղիցի ձեռնարկութեան, և եթէ մեղադիր ինչ լինիցիմք՝ յերկուացուցանելով յընդդիմացն ձեռնարկեացուք:

Եւ եթէ սփոփիցեմք՝ այսպէս ի կիր առցուք ղբանսն, զի հարկաւոր և ամենեցուն հոսարակ, և միաբան է եղեալն, զի ակամայ է. քանզի ոչ միով իւրք՝ որ միտս ունին՝ ի վերայ ակամայցն տրտմին:

Եթէ կամաւոր իցէ՝ ճառելի է եթէ ինքն անձին պատճառք է¹. քանզի յինքնասիրութենէ գոյզն ինչ տրտմութիւն կրեն յինչեանց² թշուառացեալքն:

Եւ ասելի է, թէ և քան զայս մեծ ևս չար է, զոր կրեցին այլք բազումք և դիւրաւ տարան. և առ այսոքիւք՝ զի թէ և առ սակաւ սակաւ տրտմագին է, այլ սակայն և գեղեցիկ և փառաւոր. և ապա՝ զի օգտակար է, և զի ոչ ինչ օգուտ է աշնոցիկ՝ որ ի վերայ ահա եղելոցն տրտմին:

Տինա և խանդաղատականքն մեծ զօրութիւնս ունին առ ի մխիթարութիւնս, և մանաւանդ՝ յորժամ խնամական բանս առնիցէ. քանզի տրտմեալքն առ այնոսիկ՝ որք կարծեն ոչինչ չար անցանել նոսա՝ բնաւորեցան ընդդէմ դառնալ³ և առ տրտմութեամբն ևս՝ իբրու բարկանալ աշնոցիկ, որ այսպէսն մխիթարութիւնս մատուցանեն, իսկ ուր այնոսիկ՝ որք աշխարակից և սգակից լինին՝ հաշտագոյն և համբոյր մերձաւորութեամբ ընդունել, իբրև յընտանեաց՝ մխիթարութիւն և սփոփանս. վասն որոյ յետ յաշխարանացն ի վերայ բերելի է բանիցն զխրատականսն:

Եւ յորժամ թողութիւն խնդրիցեմք՝ զպատճառն աստուտս ընկալցուք. նախ առաջին՝ զի ակամայ է զործեցեալն, և այս կամ վասն անգիտութեան, կամ վասն դիպուածոյ, կամ վասն հարկի. եւ եթէ կամաւոր իցէ՝ ասելի

1. Ա. պատճառք է, լուս. ուղղ.՝ պատճառք են: Բ. Ա. յինքեանց: Գ. Ա. դառնաթ լիի. դառնալ:

2. Ա. յինեանց

Ἵπομνηστέον δὲ καὶ εἴ τι προϋπῆρκεται ὑπὸ τοῦ προτρεπόντος εἰς τὸν προτρεπόμενον, καὶ εἰ ἄλλοτε πεισθεῖς ὠφελήθη.

Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος ἔσται τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἀιτώμεθα τι, ἀποτρέποντες δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήσομεν.

*** οὕτω χρησόμεθα δὲ τοῖς λόγοις, ὅτι ἀναγκαῖον καὶ πάντων κοινὸν τὸ γεγεννημένον καὶ ἀκούσιον· ἥκιστα γὰρ οἱ νοῦν ἔχοντες ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις λυποῦνται.

Ἐάν δὲ ἐκούσιον ᾖ, ῥητέον ὅτι αὐτὸς αὐτῷ αἷτιος· ὑπὸ γὰρ τῆς φιλαυτίας ἦττον λυποῦνται δι' ἑαυτοὺς δυστυχήσαντες.

Λεκτέον δὲ ὅτι καὶ τοῦτου μείζον κακὸν ὑπάρχει, ὃ παθόντες ἕτεροι πολλοὶ ἠνεγκαν εὐκόλως· πρὸς δὲ τοῦτοις ὅτι εἰ κατὰ βραχὺ ἀνιάρων ἔστιν, ἀλλ' οὖν καὶ καλὸν καὶ ἔνδοξόν ἔστιν· ἐπειθ' ὅτι ὠφέλιμον καὶ ὅτι μὴδὲν ὀφελος τῆς ἐπὶ τοῖς ἡδῇ γεγεννημένοις λύπης.

Καὶ ὁ οἶκτος δὲ μεγάλην ἰσχὺν ἔχει πρὸς παραμυθίαν, μάλιστα ὅταν τις ἐπὶ κηδεῖα τοὺς λόγους ποιήσῃται· οἱ γὰρ ἀνιώμενοι πρὸς μὲν τούτους τοὺς οἰομένους μὴδὲν τι δεινὸν αὐτοὺς πεπονθέναι πεφύκασιν ἀντιτείνειν καὶ πρὸς τῇ λύπῃ οἶον ὀργίζεσθαι τοῖς παραμυθουμένοις, παρὰ δὲ τῶν συνολοφρομένων εὐμενέστερόν πως προσιέναι, ὥς παρ' οἰκείων, τὰς παρηγορίας, διόπερ μετὰ τοὺς θρήνους ἐποιστέον τῶν λόγων τοὺς νοῦθετικούς.

Ἦ(ταν δὲ συγγνώμην αἰτῶμεν, τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν ἐξομεν, πρῶτον μὲν ὅτι ἀκούσιον τὸ πρᾶχθέν, τοῦτο δὲ δι' ἄγνοιαν ἢ τύχην ἢ ἀνάγκην· ἐάν δὲ ἐκούσιον ᾖ, λεκτέον ὅτι θσιον, ὅτι σύνηθες, ὅτι ὠφέλιμον.

է, զի արժանաւոր, զի ընդել, զի օգտակար, զի խրատաւ մատուցանէ:

Եւ ձեռնարկել պարտ և արժան է՝ յորոց ընդունի տեղեացն. քանզի ոչ ամենեքեան յարժարին առ ամենայնս ընդ նովիմբ տեսակաւ անկեալս դիմառնութիւնս:

Եւ այս կըթուծիւն ստաւել քան ամենեցուն բարուց և ախտից ընդունական է:

Արդ՝ պարզարար և իւր թէ՛ միշտ շատ է և եթէ յայս-քանց տեղեաց մանկտին կըթեացին. իսկ որք կամիցին ստուգագոյն և կատարելագոյն զդիմառնութիւնսն ի ձեռն տոնուլ՝ առաջի կալ վարիլ և փոքր մի յիտոյն որ ճառիցելոցն են մեղ պատճառը ձեռնարկութեանցն առ դիրսն:

1. Ա. իւր թէ՛ լուս. ուղղ.՝ տի իւր թէ՛:
առ գիրսն:

2. Ա. առ գլխուն, վիս

Ἐπιχειρεῖν δὲ δεῖ, ἐξ ὧν ἐνδέχεται τόπων· οὐ γὰρ πάν-
τες ἀρμόττουσι πρὸς πάσας τὰς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος οὔσας προ-
σωποποιίας.

Τοῦτο δὲ τὸ γύμνασμα μάλιστα ἡθῶν καὶ παθῶν ἐπιδεκ-
τικόν ἐστιν.

Ἀπλῶς μὲν οὖν ὥς ἐν εἰσαγωγῇ ἀπόχρη, καὶ ἐκ τοσού-
των τόπων τὰ μειράκια γυμνάζεται, τοῖς δὲ ἀκριβέστερον καὶ
τελεώτερον βουλομένοις τὰς προσωποποιίας μεταχειρίζεσθαι,
πᾶρεστι χρῆσθαι καὶ ταῖς μικρὸν ὕστερον ῥηθιησομέναις ἡμῖν
ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων πρὸς τὰς θέσεις.

ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՐՐՈՂԵՆԻ ԵՒ ՊԱՐՍԱԿԱՆԱՑՆ

Ներքողեան է բան՝ որ երեւցուցանէ մեծութիւն ըստ առաքինութեան գործոյ և այլոց բարեաց պարտութեանցն զիմացելոց. և սոցա է՝ որ ի կենդանիս ուրոյն այժմ ներքողեան կոչի, եւ է որ ի մեռեալս մակդերեզմանական, և է որ յաստուածս օրհնութիւնս:

Այլ թէ ի կենդանիս և թէ ի վախճանեալս, և կամ կիսաստուածս, կամ աստուածս ոք տնտեսիցէ՝ մի և նոյն է բանիցն հանգամանք:

Եւ ներքողեան կոչի վասն զհինսն ներքողինիւք իմն և խաղաք: Խոնել զյաստուածսն բարեբանութիւնս:

Վասն զի բարիքն առաւել գովին, և բարեացն են՝ որ զսգով և զբարութ. և են որ զմարմնով, և է որ արտաքուստ ի մեզ է. և յայտ է, թէ երեք են սոքոս սեռականագոյնքս, յորոց հնար գտցուք ներքողիւ:

Եւ է արտաքուստ բարեացն նախ առաջին քաջասոհմիկ, և կրկին է սա՝ է որ քաղաքի և ազին, և քաղաքաւթարութեան բարուց, և է որ ծնողաց և այլոց ընտանեաց:

Եւ առաջ խրատ արուեստգիտութեան(*), փառասիրութիւն, իշխանութիւն, մեծութիւն, քաջագոյալութիւն, և անձնակամ բարիք՝ առաքինի բարիք և որ զհետ սոցա երթան գործք, որպէս՝ զի խոհեմ, զի սղջախոհ, զի արի, զի իրաւացի, զի արժանաւոր, զի տգատարարոյ, զի մեծախոհ, և որքան միանգամ այլ ինչ այսպիսի:

Եւ փեղեցիկ են զործք և յիտ մահու * գովուալք. քանզի

* Նախորդ ձեռագիրներէրց մեկում մի քանի թուղթ եւ և առաջ են եղել զասավորված, ուստի և աստղանիշների մեջ դրված Հատվածը զետեղված է եղել «Յաղագս պատմութեան» զլսում՝ տե՛ս Ա. թ. 231 ա, սուղ 9 մինչև թ. 231 բ, սուղ 25:

ΠΕΡΙ ΕΓΚΩΜΙΟΥ ΚΑΙ ΨΟΓΟΥ.

Ἐγκώμιόν ἐστι λόγος ἐμφανίζων μέγεθος τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν περὶ τι ὠρισμένον πρόσωπον, τοῦτο δὲ τὸ μὲν εἰς τοὺς ζῶντας ὁδῶς νῦν ἐγκώμιον καλεῖται τὸ δὲ εἰς τοὺς τεθνεώτας ἐπιτάφιος λέγεται, τὸ δὲ εἰς τοὺς θεοὺς ὕμνος· ἀλλ' εἴτε ζῶντας, εἴτε τελευτήσαντας, ἢ καὶ ἥρωας καὶ θεοὺς τις ἐγκωμιάζοι, μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν λόγων ἑφοδος.

Ἐγκώμιον δὲ λέγεται τῷ τοὺς παλαιοὺς ἐν κώμῳ τινὶ καὶ παιδιᾷ τὰς εἰς θεοὺς εὐλογίας ποιεῖν.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἀγαθὰ μάλιστα ἐπαινεῖται, τῶν δὲ ἀγαθῶν τὰ μὲν περὶ ψυχὴν τε ταὶ ἡθός, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἔξωθεν ἡμῖν ὑπάρχει, ὁγλὸν ὅτι τὰ τρία ἂν εἴη ταῦτα, ἐξ ὧν εὐπορήσομεν ἐγκωμιάζειν.

Ἔστι δὲ τῶν ἔξωθεν πρῶτον μὲν εὐγένεια ἀγαθόν, διττὴ δὲ ἢ μὲν πόλεως καὶ ἔθνους καὶ πολιτείας ἀγαθῆς, ἢ δὲ γονέων καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων.

Ἐπειτα δὲ παιδεία, φιλία, θόξα, ἀρχή, πλοῦτος, εὐτεκνία, εὐθιανασία. τοῦ δὲ σώματος ἐστὶν ὑγεία, ἰσχύς, κάλλος, εὐαισθησία. ψυχικὰ δὲ ἀγαθὰ τὰ σπουδαῖα ἡθικὰ καὶ τοῦτοις ἀκολουθεῖναι πράξεις, οἷον ὅτι φρόνιμος, ὅτι σῶφρων, ὅτι ἀνδρεῖος, ὅτι δίκαιος, ὅτι ὁσιος, ὅτι ἐλευθέριος, καὶ ὅτι μεγαλόφρων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Καλὰ δὲ εἰσι πράξεις καὶ αἱ μετὰ θάνατον ἐπαινοῦμεναι.

դիւնդանիս սովոր իցին¹ սղոքել, և ընդդէմ որ մինչդեռ կենդանի եմք մեք՝ ներքողեալ լինիմք և ի մահէն² դերազանցեալք՝ քսնդի նախանձ կենդանեաց ըստ Թուլիդիդի կալ առ հակառակամարտն³, և զորս յայլոց սակս այլ ոչ աւճանց պործեմք. և զորս յաղագս բարոյն, այլ ոչ վասն օգտին կամ հեշտոյ, և յորոց երկն ուրոյն, իսկ օգուտն հասարակ, և վասն որոյ գործոց բազումք մեծամեծս կրնն յաղապս⁴ ի դէպ ժամու բարեգործաց և առաւել վախճանեցելոց. վասն որոց դովին և յաղապս բարեկամաց պատիժք և վատնկք:

Եւ գովելի են դործք և որք վասն⁵ ժամանակի հղին, և եթէ միայն ոք գործեաց, և եթէ նախկին, կամ յորժամ ոչ ոք, կամ առաւել քան դայլս, կամ ընդ սակաւս, կամ առաւել քան զտիւն, կամ զոր ոչ ոք յուսայր, կամ երկովք, կամ որքան միանգամ դիւրաւ, կամ մաղվողակի գործեցաւ:

Բայց պարտ և արժան է առնուլ զդատողութիւնս վառաւորացն, և պիտանացու և դէպ է ցուցանել և կշռել յանցելոցն զհանդերձեալսն, որպէս որք դովննն դէկլինէ, զի Թեսես⁶ մեծ յարգով արկաւ զնա:

Եւ պիտանացու է և ի դէպ է ցուցանել և կշռել յանցելոցն զհանդերձեալսն, որպիս թէ ոք ասիցէ յաղապս Աղիքսանդրի Մակեդոնացոյ՝ թէ արդեօք գործեաց այսքանս, և այսչափս ազինս կործանեալ⁷, զի սակաւ եկաց ժամանակս:

Որպէս թէ որպէս Թէոպոմպոս ի Փիլիպպոսի ներքողենին՝ զի թէ կամիցի⁸ Փիլիպպոս ի նոյն տիրութակս կալ մնալ և եւրոպայ ամենայնի թաքաւորեացէ:

Եւ ոչ անպիտան և յիշատակ դործել ահա վառաւորեցելոցն հակառակ հարցանել նոցա զպործսն առ ներքողեցելոցսն:

Եւ շնոհաւոր է Թերևս երբէք և յանուանցն, կամ ի հոմանունութենէն, կամ ի մականունութեանցն ներքողել, եթէ

1. Ա. սովորեցին, լուս. ուղղ.՝ սովոր իցեն. 2. Ա. ի մահէն, լուս. ուղղ.՝ ի մահու. 3. Ա. առ հակառակամարտն. 4. Ա. յաղապս, լուս. ուղղ.՝ ցաղաքս(*). 5. Ա. վաս փիւ, վասն. 6. Ա. Թերեսս փիւ. Թեսես. 7. Ա. կործանեաց, լուս. ուղղ.՝ կործանեար. 8. Ա. կամիցի, լուս. ուղղ.՝ կամիացի:

τούς γὰρ ζῶντας εἰώθασι κολακεύειν, καὶ ἀνάπαλιν αἱ ζώντων
 ἔτι ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενοι καὶ τὸν τῶν πολλῶν φθόγον ὑπερ-
 βαλλόμεναι· φθόγος γὰρ τοῖς ζῶσι κατὰ θουκυδίδην πρὸς τὸ
 ἀντίπαλον καὶ ἄς ἄλλων ἕνεκα καὶ μὴ ἑαυτῶν πράττομεν· καὶ
 τοῦ καλοῦ χάριν, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ συμφέρον ἢ τὸ ἡδύ· καὶ ἐφ'
 ὧν ὁ μὲν πόνοσ' ἴδιος, ἡ δὲ ὠφέλεια κοινή· καὶ δι' ἧς οἱ πολ-
 λοὶ καὶ μεγάλα πάσχουσιν εὐ καὶ ἄς χάριν εὐεργετῶν καὶ
 μᾶλλον τετελευτηκότων· διόπερ ἐπαινοῦνται καὶ αἱ πρὸ τῶν
 φίλων τιμωρίαι καὶ κίνδυνοι.

Ἐπαινέται δὲ εἰσιν αἱ πράξεις καὶ διὰ τὸν καιρόν, καὶ
 εἰ μόνος ἔπραξέ τις ἢ πρῶτος, ἢ ὅτε οὐδεὶς, ἢ μᾶλλον τῶν
 ἄλλων, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν, ἢ παρὰ τὴν ἐλπίδα,
 ἢ μετὰ πόνων, ἢ ὅσα ῥάστα ἢ τάχιστα ἐπράχθησαν.

Δεῖ δὲ λαμβάνειν καὶ τὰς κρίσεις τῶν ἐνδόξων, καθάπερ
 οἱ ἐπαινοῦντες Ἰλένην, ὅτι Θησεύς προέκρινε.

Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ εἰκάζειν ἐκ τῶν παρεληλυθότων τὰ
 μέλλοντα, ὥς [τε] εἴ τις λέγοι περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδό-
 νος, τί ὅ' ἂν ἔπραξε τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔθνη καταστρεψά-
 μενος, εἰ μικρὸν ἔτι ἐπέβιω χρόνον;

Καὶ ὥς Θεόπομπος ἐν τῷ Φιλίππου ἐγκωμίῳ, ὅτι εἰ βου-
 ληθείη Φίλιππος τοῖς αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμμεῖναι, καὶ τῆς
 Ἰϋρώπης πάσης βασιλεύσει.

Οὐκ ἄχρηστον δὲ καὶ τὸ μνημονεύειν τῶν ἡδὴ δεδοξασμέ-
 νων ἀντιπαρὰβέλλοντα ἐκείνων τὰ ἔργα πρὸς τὰ τῶν ἐγκωμια-
 ζομένων.

Χάριεν δὲ ἔστιν ἐνίοτε ἀπὸ τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ὁμο-
 νυμίας ἢ τῶν ἐπωνυμιῶν ἐγκωμιάζειν, ἐὰν μὴ πάνυ φορτικὸν

ոչ կարի ծանր* և ծաղր ստնելի իցէ. և յանուանցն, արպէս
Դիմոսթենէս՝ զի էր իբրեւ թէ ժողովրդեան հարստութիւն.
ի հոմանունութենէն՝ յորժամ դիպիցի ոք ունելով զնոյն աս-
նուն սուն փառաւորելում¹. եւ ի մականունութեանցն, որ-
զան Պերիկլէս Ողումպոսն² ի մեծամեծ քաջութիւնս վճա-
րելոյ կոչեցեալ:

Արդ <արդ> տեղիքն՝ յորոց ձեռնարկեսցուք այսո-
քիկ են, և վարեսցուք սոքօք դաս օրինակ:

Յետ նախերգանին՝ անդէն իսկ յաղագս քաջատոհմու-
թեանն³ ասասցուք, և այլոցն՝ որք արտաքոյ, և յաղագս
մարմնոյ բարեաց՝ ոչ վայրասլար և ոչ որպէս դէովդէն⁴)
զբանն օրինեսցուք, այլ ի վերայ իւրաքանչիւր ուրուք ցու-
ցանելով, զի ոչ անիմաստաբար⁵, այլ խոհականութեամբ,
և որպէս պարտ և արժան էր՝ նոքօք վարեցան (քանզի և ոչ
միով իւրք գովեն՝ զորս ոչ ըստ կամակարութեան, այլ ի
դիպուածոյ ունին բարիս), որզան՝ թէ բարեբաստիկ ելով էր
կշիռ չափարեր և մարդասէր, և առ բարեկամն նոյն, և
իրաւացի, և առ մարմնոյն առաւելութիւնս ողջախոհաբար
մատեալ:

Եւ եթէ ոչինչ յառաջասացելոյ բարեացն ունիցի՝ աս-
ելի է, զի թշուառ ելովն ոչ էր նկուռ, և ոչ տնանկացեալ՝
անիրաւ, և ոչ կարօտեալ՝ կաշկանդեալ. և զի ի քաղաքէ
փոքուն է ելով՝ պայծառ ելև, որպէս Ողիսենս և Դիմոկրի-
տոս⁶. տի և ի վատթարում քաղաքավարութեան սնհալ՝ ոչ
ծումածոցեալ, այլ և քան զայնս՝ որ նորա ժամանակաւն
եղեն՝ լաւ եղև, որպէս Պլատոն սր ի սակաւիշխանութեան:

Եւ գովելի է եւ եթէ ոք ի նկուռ տանէ ելով մեծ եղև,
որպէս Սոկրատէս որ յառաքինութենէն երևեցաւ⁷ միայն⁸
որդի և Սոփրոնիսկոսի Հերմեսիսի դրօշին:

Եւ արժանի է հիմնալ և ընդ այն՝ որ ի ձեռապորժիկ
իմիքէ⁹, և կամ ի տաժանակաւն բախտէ՝ բարի ինչ կարաց

1. A. փառաւորելում, լուս. ուղղ.՝ փառաւորելոմն. 2. A. Որուդ-
պոսն վիւ. Ողումպոսն. 3. A. քաջատոհմութենն. 4. A. ու-

նիսատտաբար վիւ. անիմաստաբար. 5. A. Դեմոկրատոս. 6. A.

յառաքինութենէն երևեցաւ. Ռալֆսթէյ, 7. A. միայն: Եղև մալօս

(«սայրիկի»): 8. A. իմեքէ, ուղղված է՝ իմիքէ:

καὶ καταγέλαιστον ἦ, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ὀνομάτων, οἷον Δημοσθένους ὅτι ἦν τὸ τοῦ δήμου σθένος· ἀπὸ δὲ τῆς ὁμωνυμίας, ὅταν τις τύχῃ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχων ἀνδρὶ δεδοξασμένῳ· ἐκ δὲ τῶν ἐπωνυμιῶν, οἷον Περικλῆς Ὀλύμπιος ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς κατορθώμασι μεγαλειότητος ἐπικεκλημένος.

(Ὁ μὲν οὖν τῶποι ἐξ ὧν ἐπιχειρήσομεν, οὕτως εἰς· χρῆσθαι μὲν αὐτοῖς τοῦτον τὸν τρόπον.

Μετὰ τὸ προσίμιον εὐθύς περὶ εὐγενείας ἐροῦμεν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τε ἐκτὸς καὶ περὶ σῶμα ἀγαθῶν, οὐχ ἀπλῶς οὐδ' ὥς ἔτυχε τὸν λόγον διατιθέμενοι, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστου δεικνύντες, ὅτι μὴ ἀνοήτως, ἀλλὰ φρονίμως καὶ ὥς ἔδει αὐτοῖς ἐχρήσατο (ἡκιστα γὰρ ἐπαινοῦσι· μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀλλ' ἐκ τύχης ἢ ἔχουσιν ἀγαθὰ) οἷον ὅτι εὐτυχῶν ἦν μέτριος καὶ φιλόανθρωπος, καὶ πρὸς τοὺς φίλους ὁ αὐτὸς καὶ δίκαιος, καὶ τοῖς τοῦ σώματος πλεονεκτήμασι σωφρόνως προσηνέχθη.

Ὁ δὲ μὴδὲν τῶν προειρημένων ἀγαθῶν ἔχει, λεκτέον, ὅτι ἀτυχῶν ταπεινὸς οὐκ ἦν, οὐδὲ πενόμενος ἄδικος, οὐδὲ δεόμενος ἀνδραποδῶδης, καὶ ὅτι ἐκ πόλεως ὧν μικρὰς λαμπρὸς ἐγένετο, καθάπερ Ὀδυσσεύς τε καὶ Δημόκριτος, καὶ ἐν πολιτείᾳ φαύλῃ τεθραμμένος οὐ διεστράφη, ἀλλὰ τῶν καθ' αὐτὸν ἀριστος ἐγένετο, ὥσπερ Πλάτων ἐν δλιγαρχίᾳ.

Ἐπαίνετός τε καὶ εἴ τις ἐκ ταπεινῆς οἰκίας ὧν μέγας ἐγένετο, ὥσπερ Σωκράτης ὁ Φαιναρέτης τῆς μαίης υἱὸς καὶ Σωφρόνισκου τοῦ ἐρμολύφου.

Ἄξιον δὲ ἀγασθαι καὶ τὸν ἐκ βαναύσου τέχνης ἢ πονηρὰς τύχης ἀγαθὸν δυνηθέντα τι ἐργάσασθαι, ὅποιον λέγουσιν Ἡρω-

ործ ել, որպիսիս ասեն ՎՍիմոնա դարձ¹ ևւ զլեոնտիոս զբողն իմաստասիրել քանզի յաւէտ ի թշուառութեան պայծառ և լուսաւոր երեւի առաքինութիւնս:

Եւ յետ այսոցիկ զգործան և զառաքինութեան զկատարմունս տոցուք ի մէջ ոչ մի ըստ միողն և որպէս որ պատմենն: ասելով քանզի հնապէս պատմական է, այլ առաջի զնելով դմի մի իւրաքանչիւր առաքինութիւն: ասպա զգործան անցուր բանիւ, որպէս՝ զի կամ՝ ողջախոհ՝ յառաջագոյն ասել և յանդէն ի վերայ բերել, զոր ինչ հմա ողջախոհական գործ գործեցեալ է, և նմանապէս ի վերայ այլոց առաքինութեանցն:

Իսկ զգործականն կամ ոչ է սլարս և արժան ասել՝ քանզի յիշումն լինի մեզ՝ կամ որպէս հնար է գաղտուկ և ծածուկ. զի մի վրիպեցուք ապարանութիւն փոխանակ ներքողենի առնելով. քանզի ասարանել վայել է յաղագս անիրաւութեան մեղանշողաց, և գովեալք՝ որք բարեօք ինչ առաւելեալք ենք:

Բայց զանշնչիցն զներքողեանս, որդան՝ զմեղու, զողջութեան, զառաքինութեան, և զհաւասարացն՝ համեմատաբար արասցուք յառաջասացելոց տեղեացս ձեռնարկելով, յորոց կար իցէ:

Արդ՝ յայսցանէ գովեսցուք, եւ պարտաւեցուք ի ներհակացն:

1. Ա. դարձ, հետմականով է՝ գերձակ:

να μὲν τὸν σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἐταίραν φιλοσοφῆσαι.
μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν ἐκλάμπει ἡ ἀρετή.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα παρα-
ληφόμεθα οὐκ ἐφεξῆς διηγούμενοι· λέγοντες γὰρ ἄλλα προστί-
θεμεν κατὰ μίαν ἐκάστην ἀρετὴν, ἔπειτα τὰ ἔργα διεξιόντες,
οἷον ὅτι τὴν σώφρων, προλέγειν καὶ ἐπιφέρειν εὐθύς, τί αὐτῇ
σωφρονητικὸν ἔργον πέπρακται, ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Τὰς δὲ διαβολὰς ἡ οὐ δεῖ λέγειν· ἀνάμνησις γὰρ γίνεται
τῶν ἁμαρτημάτων· ἡ ὥς οἷόν τε λάθρα καὶ ἀποκεκρυμμένως,
μὴ λάθωμεν ἀπολογίαν ἀντ' ἐγκωμίου ποιήσαντες· ἀπολο-
γεῖσθαι μὲν γὰρ προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰ-
τίαν ἔχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺς ἐπὶ ἀγαθῷ τινὶ
διαφέροντας.

Τὰ δὲ τῶν ἀψύχων ἐγκώμια, οἷον μέλιτος, ὑγείας, ἀρε-
τῆς καὶ τῶν παραπλησίων, ἀναλόγως ποιησόμεθα ἀπὸ τῶν
προειρημένων τόπων ἐπιχειροῦντες, ἐξ ὧν ἂν δυνατόν ᾖ.

Ἦν μὲν τούτων ἐπαινεσόμεθα, ψέξομεν δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων.

ՅԱՂԱԳՍ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բաղդաստութիւն է բան ղլաւն կամ ղյոռին յանդիման կացուցանել:

Եւ լինի բաղդատութիւն և դիմաց և իրաց. եւ դիմաց՝ որզան էանտեայ և Ուքիսեայ, եւ իրաց՝ որզոն իմաստութեան և արդարութեան:

Այլ վասն ղի և դիմացն զմին յարգուն առնեմք ի զործան հայելով, եւ եթէ այլ ինչ ի նմա բարի է, միանգամայն եղիցի յաղագս երկոցունցն:

Եւ նախ առաջին որոշեսցի, ղի բաղդատութիւնք լինին ոչ մեծ ինչ առ միմեանս ղանաղանութիւն ունողաց. քան ղի ծաղր առնելի է որ տարակուսին՝ եթէ **Բ** որ արդեօք արուորագոյն է՝ Աքիլլեսս կամ Թերսիտէս. ալ յաղագս նմանիցն և յաղագս որոց երկբայս հմք, ում ումեք ուարտ և արժան է միտումն առնել վասն ոչ մի ինչ ոչ տեսանել միումն առ միւսն¹ երևելի առաւելութիւն:

Արդ՝ յորժամ դէմս բաղդատեմք՝ նախ առաջին ղայս հակառակ հարցցուք՝ զազատութիւն և ղխրատ, և ղարուստ գիտութիւն, և ղլիշխանութիւն, և ղփառս, և ղմարմնոյն տրամադրութիւն, և եթէ այլ ինչ ղմարմնովն և արտաքուստ բարի յաղագս ներբողենիցն յառաջագոյն ասադաք:

Եւ յետ այսոցիկ² ղզործան բաղդատեմք՝ մեծագոյն համարելով ղզեղեցկազոյնսն, և կամ ղյոլովից բարեացն և կամ ղմեծամեծացն պատճառս, և հաստատագոյնսն, և ղայնս՝ ղի ղէպ ժամանակի առաւել գործեցեալսն, եւ որոց գործեցելոց մեծ օգուտ է, և ոչ գործեցելոց մեծ վնաս պատահէ. և ղայնս՝ որ ի կամաց յօժարութենէ առաւել քան ի հարկէ, կամ դի-

1. Ա. միւսն վիւ. միւսն ախորիկ:

2. Ա. յետ այսոցիկ, լուս. ուղղ.՝ յետ

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΡΙΣΕΩΣ.

Σύγκρισις ἐστὶ λόγος τὸ βέλτιον ἢ τὸ χεῖρον παριστάς.

Γίνονται δὲ συγκρίσεις προσώπων τε καὶ πραγμάτων, καὶ προσώπων μὲν οἷον Αἴαντος Ὀδυσσέως, πραγμάτων δὲ οἷον σοφίας τε καὶ ἀνδρείας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τῶν προσώπων θάτερον προκρίνομεν εἰς τὰς πράξεις ἀποβλέποντες, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ αὐτῶν ἐστὶν ἀγαθόν, μία μέθοδος ἂν εἴη περὶ ἀμφοῖν.

Πρῶτον δὲ διωρίσθω, ὅτι αἱ συγκρίσεις γίνονται οὐ τῶν μεγάλην πρὸς ἄλληλα διαφορὰν ἔχόντων· γελοῖος γὰρ ὁ ἀπορῶν, πότερον ἀνδρεῖότερος Ἀχιλλεὺς ἢ Θερσίτης, ἄλλ' ὑπὲρ τῶν ὁμοίων, καὶ περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν, πότερον δεῖ προθέσθαι, διὰ τὸ μηδεμίαν ὁρᾶν τοῦ ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον ὑπεροχήν.

Ὅταν μὲν οὖν πρόσωπα συγκρίνωμεν, πρῶτον μὲν ἀντιπαραβαλοῦμεν τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν εὐτεχνίαν καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τοῦ σώματος διαθήκην, καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τε τὸ σῶμα καὶ ἔξωθεν ἀγαθὸν ἐν τοῖς περὶ ἐγκωμίων προεῖπομεν.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς πράξεις συγκρινοῦμεν προκρίνοντες τὰς καλλίους καὶ τὰς ἀγαθῶν πλειόνων καὶ μειζόνων αἰτίας, καὶ βεβαιτέρας καὶ τὰς πολυχρονιωτέρας, καὶ τὰς ἐν καιρῷ μᾶλλον πεπραγμένας, καὶ ὧν μὴ πραχθεῖσιν μεγάλη βλάβη συμβαίνει, καὶ τὰς ἐκ προαιρέσεως μᾶλλον τῶν δι' ἀνάγκην ἢ τύχην, καὶ ὅς ὀλίγοι ἐπραξαν μᾶλλον ἢ ὅς πολλοί· τὰ γὰρ

պիււ, կամ զորս սակաւք դործեցին, կամ ոչ ոք՝ քանզի հասարակականքն և ուսմականքն ոչ կարի գովելիք են՝ և զոր աշխատութեամբ և երկուքն պործեցաք առաւել քան դիւրաւ, և զորս դործեցեալ իմք ի վեր քան զգորութիւն կամ քան զհասակ¹ առաւել քան զորս յորժամ կար է:

Իսկ զշարախօսութիւնսն, որպէս ասացաքն ի յաղասոս ներբողենիցն, կամ ոչ է պարտ և արժան լուծանել, կամ որպէս կար է վաղվաղակի. և զներհակիսն դիմաց հեգնել միայն և ծաղր առնել վայել է. քանզի այսու զանազանեալ է բաղդատութիւն յնթադրութիւնէ:

Քանզի ինթադրութեան առ զընտանիսն և զանկա ասել զվճարմունս ուղղութեան, և եթէ ինչ գործեցեալ է ի ներհակացն յանցանք՝ զայսոսիկ անկեղծեանիմք, իսկ բաղդատութիւն միայն պարզաբար զվճարմանց ուղղութեանց զառաւելութիւն խնդրել խոստանայ:

Եւ յորժամ իցէ իրք բաղդատեալք՝ ծաղր առնելի է թուրևս աստանօր թուեսցի զաղատութիւնն կամ այսպիսի ինչ խնդրել, ոչինչ էր արգելուլ ըստ համեմատութեան այսոցիկ զիտել² և խուզել, իբր թէ զգտակա նոցա կամ զհնութիւն³ կամ զվայրսն, յորում բնաւորեցաւ զոլ որպէս թէ ոք ասացէ զողջութիւն Ապոլղոֆիի գոլ դուստր, վասն զի բժիշկ է աստուածն, կամ զմեղր յերկնից գոլ՝ վասն զի թուի բաղմաց ի ցօղոյ՝ գհիւթ գայացութեանն ունել, կամ յԲ⁴ Արամադաւ՝ ի լաւէ քաղաքին, վասն զի բնաւորեցաւ աղնուադոյն մեղր յԱտաիկէ լինել, և որքոն միանգամ այսպիսիք:

Եւ զինի այսորիկ ասելի է և զվասն երկաքանչիւր բաղդատեալեացն պատահալս օգտութիւնս:

Արդ՝ զլաւացն բաղդատութիւնս յայսոսիկ արասցաւք. և ի ներհակացն՝ յորժամ խնդրեմք երկուց ելոց փախչելաց զյոռին դտանել, որպոն անզգամութեան և ցաւոյ⁵:

Արդ՝ մի ոքն առ մին բաղդատութիւնք այսպէս հանգամանեցին, իսկ զյոլովիցն ոմանց առ յոլովս ըստ երկուց յեղանակաց սովորեցաք բաղդատել:

1. A. գնասակ, լուս. ուղղ.՝ զհասարակ

2. A. գիտել վիւ. գիտել

3. A. զհնութիւն վիւ. զընտելիւն

4. A. յո, լուս. ուղղ.՝ յոտ

5. A. ցաւո, լուս. ուղղ.՝ ցաւոց

κοινὰ καὶ δημόδι οὐ πᾶν ἐπαινετά· καὶ ἄς μετὰ πόνου ἐπράξαμεν μᾶλλον ἢ ῥαδίως, καὶ ἄς εἰργασάμεθα μετὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν δύναμιν μᾶλλον ἢ τὰς ὅτε δυνατόν ἐστι.

Τὰς δὲ διαβολάς, ὡς ἔφαμεν ἐν τῷ περὶ ἐγκωμίων, ἡ οὐ δεῖ λέγειν ἢ ὡς οἷόν τε τάχιστα, τὰς δὲ τοῦ ἐναντίου προσώπου διασύρειν μᾶλλον καὶ χλευάζειν προσήκει· τούτῳ γὰρ διοίσει σύγκρισις τῆς ὑποθέσεως.

Ἐν μὲν γὰρ τῇ ὑποθέσει πρὸς τῷ τὰ οἰκεῖα λέγειν κατορθώματα καὶ εἴ τι πέπρακται τοῖς ἀντιδίκους ἀμάρτημα, ἐπάξομεν, ἡ δὲ σύγκρισις μόνην ἀπλῶς τῶν κατορθομάτων τὴν ὑπεροχὴν ζητεῖν ἐπαγγέλλεται.

Ὅταν δὲ πράγματα συγκρίνωμεν, γελοῖον μὲν ἴσως ἐνταῦθα δοῖται συγγένειαν ἢ τι τοιοῦτον ζητεῖν, οὐδὲν δὲ κωλύει κατὰ ἀναλογίαν τοῖς τοιοῦτοις ἐπισκοπεῖν, οἷον ἢ τοὺς εὐρετάς αὐτῶν ἢ τὴν φύσιν ἢ τὴν χώραν, ἐν αἷς πέφυκεν εἶναι, καὶ ἢ εἴ τις φαίῃ τὴν υἱείαν Ἀπόλλωνος εἶναι θυγατέρα, ἐπειδὴ ἱατρὸς ὁ θεός, ἢ τὸ μέλι ἐξ οὐρανοῦ, διότι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ἐκ θρόσου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν, ἢ ναὶ μὰ Δί' ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρίστης πόλεως, ἐπειδὴ πέφυκε τὸ κάλλιστον μέλι ἐν τῇ Ἀττικῇ γίνεσθαι καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ἐξῆς δὲ λεκτέον καὶ τὰς δι' ἑκατέρων τῶν παραβαλλομένων συμβαινούσας ὠφελείας.

Τὰς μὲν οὖν τῶν βελτιόνων συγκρίσεις ἐκ ταύτης ποιησόμεθα· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴν ζητῶμεν δυοῖν ὄντων φευκτῶν τὸ χεῖρον ἀνευρεῖν, οἷον ἀφροσύνης καὶ ἀλγηδόνος.

Αἱ μὲν οὖν ἐνὸς πρὸς ἐν τι συγκρίσεις οὕτως ἂν μεθοδεύοιτο, τὰς δὲ πλειόνων τινῶν πρὸς πλείω κατὰ δύο τρόπους εἰώθαμεν συγκρίνειν.

Քանզի մի է յեղանակ, յորժամ ընդ բաղդատեցելունս՝
 Կծայրադոյնան տուեալ առ միմեանս հարցցուք, և ըստ զսոցա
 բաղդատութեան և առ հասարակ զամենայն սեռն սոռ ամե-
 նայն սեռն արժանի համարիցիմք ունել, իբրու թէ կամի-
 ցիմք զարուացն¹ սեռ առ իզացն բաղդատել, ո՞րք արդիւք
 է նոցա արուորագոյնն, արժանի համարեսցուք առ սո-
 րուորագոյն արուն զարուորագոյն զկինն բաղդատելով, զոր
 ոք ի նոցանէն գտցուք լաւագոյն, աշապէս և զբոլոր իսկ
 զազգն լաւագոյն քան զմիւսն բացերեցուցանել:

Եւ եթէ կամիցիմք զարուացն զսպին միծաղոյն առնել
 քան զիգացն՝ աշապէս արասցուք, ենթադրեսցուք այնուհե-
 տե և զԹեմիստոկլէս լաւագոյն գոլ քան զարուացն ազգս
 ըստ արութիւնն, և զԱրտեմիսիա՝ քան զիգին. իսկ ապա՝
 թէ արուորագոյն է Թեմիստոկլէս քան զԱրտեմիսիա, և
 արուացն ազգ քան զիգացն արուորագոյն:

Եւ եթէ զէգ ազգն միծարգոյ համարել քան զարուին
 կամիցիմք՝ աշապէս ենթադրեսցուք՝ զՏոմիրիս դու արուո-
 րագոյն կանանց եւ զԿիւրոս արանց, իսկ ապա՝ թէ Տոմի-
 րիս արուորագոյն քան զԿիւրոս է, և իզացն ազգ քան զա-
 րանցն սրուորագոյն:

Եւ երկրորդ յեղանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս
 զառաւել ազանցեալս ընդ առաւել ազանցեալս բաղդատի-
 ցիմք, այլ զայն զազգն միծարգոյ առնիցիմք, որոց յոլով
 են քաղաքն^(*). իբրու թէ յոլով են արուքն արիք քան եթէ
 կանայքն՝ եւ ազգն արանցն արուորագոյն քան զկանանց:

Քանզի ոչ եթէ Տոմիրիս Մասպիստոյի կամ Սպարեթ-
 րա² Ամուրգալ³ Սակայ արքային կին⁴ լաւ են քան զԿիւ-
 րոս, եւ կամ առա^(°) Արամազդաւ՝ Շամիրամ քան զԶրա-
 դաշտ⁵ Բապտրացի⁶, ահա թոյլ տալ արժան է և զէգ քան
 զարու ազգն արուորագոյն գոլ, միտ կամ երկուց կանանց
 արուորագունաց եղելոց, բայց արուաց կարի շատ բազմաց:

1. Ա. զզբեացն, լուս. ուլլ.՝ զարուացն.

2. Ա. Սպարեթիա վիլ.

Սպարեթրա:

3. Ա. Մուրգա վիլս. Ամուրգա:

4. Ա. արքա ինք-

նին վիլս. արքային կին:

5. Ա. զգրադէշտ, լուս. ուլլ.՝ զգրադաշտ:

6. Ա. Բապտրացի վիլս. Բազտրացի:

Εἰς μὲν γὰρ ἔστι τρόπος, ὅταν τῶν συγκρινομένων λαβόντες τὰ ἀκρότατα πρὸς ἀλλήλα παραβάλλωμεν, κατὰ δὲ τὴν τούτων σύγκρισιν καὶ τὸ σύμπαν γένος πρὸς πᾶν γένος ἀξιῶμεν ἔχειν, ὅλον εἰ βουλοίμεθα τὸ τῶν ἀρρένων γένος πρὸς τὸ τῶν θηλειῶν συγκρίναι, ὁπότερον αὐτῶν ἔστιν ἀνδρειότερον, [ἀξιοῦμεν] τὸν ἀνδρειότατον ἄνδρα πρὸς τὴν ἀνδρειοτάτην γυναῖκα συγκρίνοντες, ὁπότερον ἂν εὗρίσκωμεν κρείττονα, οὕτω καὶ τὸ ὅλον αὐτοῦ γένος τοῦ ἑτέρου κρείττον ἀποφαίνειν.

Εἰ μὲν οὖν βουλοίμεθα προκρίνειν τὸ τῶν ἀρρένων γένος τοῦ θήλεος, οὕτω ποιήσομεν· ὑποθήσόμεθα γὰρ Ἡμιστοκλέα κρείττονα εἶναι τοῦ τῶν ἀρρένων γένους κατὰ ἀνδρείαν, Ἀρτεμισίαν δὲ τοῦ θήλεος, οὐκοῦν εἰ ἀνδρειότερος Ἡμιστοκλῆς Ἀρτεμισίας, καὶ τὸ τῶν ἀρρένων γένος τοῦ τῶν ἠηλειῶν ἀνδρειότερον.

Εἰ δὲ τὸ θῆλυ γένος τοῦ ἄρρενος προκρίνειν ἐθέλωμεν ὑποθήσόμεθα Τόμυριν μὲν εἶναι ἀνδρειοτάτην γυναικῶν, Κόρον δὲ τῶν ἀνδρῶν, οὐκοῦν εἰ Τόμυρις ἀνδρειότερα Κύρου καὶ τὸ τῶν ἠηλειῶν γένος ἀνδρειότερον τοῦ τῶν ἀρρένων.

Δεύτερος δὲ τρόπος ἐστίν, ὅταν μὴ μίαν ἢ δύο τῶν ἐξοχωτάτων τοῖς ἐξοχωτάτοις παραβάλλωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ γένος προκρίνωμεν, ἐν ᾧ πλείους εἰσὶν οἱ εὐδόκιμοι, ὅλον εἰ πλείους εἰσὶν ἄρρενες ἀνδρεῖοι ἢ περ αἱ γυναῖκες, καὶ τὸ γένος τῶν ἀρρένων τοῦ τῶν γυναικῶν ἀνδρειότερον.

Οὗ γὰρ εἰ Τόμυρις ἢ Μασσαγέτις, ἢ Σπαρέθρα ἢ Ἀμόργου τοῦ Σακῶν βασιλέως γυνὴ κρείττων ἐστὶ Κύρου, ἢ καὶ ναὶ μὰ Δία Σειμίραμις Ὡροάστρου τοῦ Βακτρίου, ἢ δὴ συγχωρητέον καὶ τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος εἶναι ἀνδρειότερον, μίᾳ μὲν ἢ δύο γυναικῶν ἀνδρειοτάτην οὖσων, ἀρρένων δὲ παμπόλλων.

Նւ է և յեղանակ բանիցս կրկին. քանզի ոչ յիւրաքան-
չիւր ումեքէ բաղդատեցելոց ուրոյն առանձինն զբանն տն-
ցուք բանիւ, և կստ մի յաղագս երկոցունց մին մեծարգոյ
առնելով, որպէս Քսենոփոն ի գինեբրուսն դանձինն տըռ-
վաճաքս քնդ մարմնոյն հակառակ բաղդատելով մեծարգոյ առ-
նել:

* * * *

Ἔστι δὲ ὁ τρόπος τῶν λόγων διττός· ἢ γὰρ ὑπὲρ ἐκάστου τῶν συγκρινομένων ἰδίᾳ τινὰ λόγον διεξελευσόμεθα, ἢ ἕνα παρ' ἀμφοῖν θατέρου προκρίνοντες, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν ἐν τῷ συμποσίῳ τὸν τῆς ψυχῆς ἔριωτα τῷ τοῦ σώματος ἀντιπα-
ραβάλλων προκρίνει.

ՅԱՂԱԳՍ ԴՐՈՒԹԵԱՆ

Դրութիւն է իր որ բանական երկբայութիւն ընդունի առանց դիմաց որոշեցելոց և ամենայն անցից. որպէս՝ թէ ամուսնանալի է, թէ մանկունս առնելի է, թէ աստուածք են:

Եւ տարբեր է ի տեղոյն, վասն զի նա է խոստովանեցելոյ իրի աճումն, իսկ դրութիւն՝ երկբայի. վասն որոյ և Հերմագորաս զսա դատեցեալ տեղի կոչեաց, և Թէոդորոս Գաղարացի¹ գլուխ ենթադրութեան:

Եւ տարբեր է և արտելութեամբն, զի դրութեանն վախճան է հաւանեցուցանելն, իսկ տեղոյն պատիժս առնուլ. եւ զի ասի տեղի յատենի, իսկ սա ի ժողովի և ի լսելութեան. զի տեղոյն լսողքն զատաւորք, իսկ դրութեանն՝ որ ոք և իցեն ըստ աշխարհուս:

Եւ դիմառնութեան՝ զի դրութիւն դէմս յինքեան ոչ երեւցուցանէ, բայց դիմառնութիւն բազում անգամ շրջի յիւրոց բանիցն գիւտ ի ներքս ածելովք դիմօքն. զի ոչ նոյն օրինակ գրանսն ոք կարգիցէ դիտելով² պարզաբար՝ թէ մանկունս³ առնելի է, և ի ներքս մուծանելով՝ հայր իրաւտ տալ որդոյն:

Եւ առցուք զնախերպանն դրութեան կամ ի խրատուէ՝ որ կազմէ զդիրն, կամ ի նախերգանէն, կամ ի պիտուց, կամ ի բարբառոյ, կամ ի վեհ պատասխանոյ, կամ ի հին պատմութենէ, կամ ի ներբողենէ, կամ ի պարսաւանաց իրին՝ յաղագս որոյ խնդիրն:

Եւ պատմութիւնն ոչ ունիմք դրութեան. զի անկեալ զնի առանց անցից, աշխարհի նախերգանին զասեսցուք ըզգլուխսն:

1. Ա. Գաղարացի, լուս. Ուղղ.՝ Գաղարացի, ուղղ.՝ գիտելով:

3. Ա. մանկունս:

2. Ա. դիտելով, լուս.

ΠΕΡΙ ΘΕΣΕΩΣ.

Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικῇ ἀμφισβήτησιν ἐπιδεχομένη ἀνευ προσώπων ὀρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως, οἷον εἰ γαμητέον, εἰ παιδοποιητέον, εἰ θεοὶ εἰσι.

Διαφέρει δὲ τοῦ τόπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶν ὁμολογουμένου πράγματος αὐξησις, ἡ δὲ θέσις ἀμφισβητουμένου· διὸ καὶ Ἑρμιαγόρας μὲν αὐτὴν κρινόμενον προσηγόρευκε, Θεόδωρος δὲ ὁ Ἰαθαρεὺς κεφάλαιον ἐν ὑποθέσει.

Διαφέρει δὲ καὶ τῇ ἐκβάσει, ὅτι ἐν μὲν τῇ θέσει τέλος ἐστὶ τὸ πείσαι, ἐν δὲ τῷ τόπῳ τὸ τιμωρίαν λαβεῖν, καὶ ὅτι λέγεται· ὁ μὲν τόπος ἐν δικαστηρίῳ, ἡ δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ἀκροάσει, ἔτι τοῦ μὲν τόπου ἀκροῶνται δικασταί, τῆς δὲ θέσεως ἀπλῶς πολῖται, καὶ κατὰ ἄλλα πολλά.

Τῆς δὲ προσωποποιίας, ὅτι ἡ μὲν θέσις πρόσωπον οὐκ ἀμφαίνει, ἡ δὲ προσωποποιία, ὅτι πλεῖστον ἀναφέρεται ἐν τῇ τῶν οἰκείων λόγων εὐρέσει τοῖς εἰσαγομένοις προσώποις· οὐ γὰρ τῷ αὐτῷ τρόπῳ τις τοὺς λόγους διαθήσεται ἀπλῶς σκοπῶν, εἰ παιδοποιητέον, καὶ παρεισάγων πατέρα συμβουλευόντα τῇ υἱῷ παιδοποιήσασθαι.

Ληψόμεθα δὲ τὰ προοίμια τῶν θέσεων ἥτοι ἀπὸ γνώμης κατασκευαζούσης τὴν θέσιν, ἢ ἀπὸ παροιμίας ἢ χρείας ἢ ἀποφθέγματος χρησίμου ἢ ἱστορίας, ἢ ἀπὸ ἐγκωμίου ἢ φόγου τοῦ πράγματος, ὑπὲρ οὗ τὸ ζήτημα.

Διήγησιν δὲ οὐκ ἔχομεν ἐν ταῖς θέσεσιν· ὑπόκειται γὰρ τὸ πρᾶγμα ἀπερίστατον, ἀλλὰ μετὰ τὸ προοίμιον τάξομεν τὰ κεφάλαια.

Վասն զի դրութեանցն են ոմանք տեսականք, որք ի տեսութեան սակս և գիտութեան խնդրին¹, միայն՝ թէ աստուածք խնամ տանին յաշխարհի և գործականքն՝ ի գործ իմն գտարբերութիւն ունին, որզան թէ ամուսնանալի է. եւ երեւելի է՝ զի գործականքն քաղաքականազոյնք են ըստ քաղաքականին ձեռյ, իսկ տեսականքն առաւել իմաստասիրաց յարմարին, յորս ոչինչ նուազ եւ ճարտասանաց ձեռնարկել կարողութիւն է յայնցանէ², որ առ գործական դրութիւնսն տեղեացն դիմեցելոց:

Բայց սակայն ոչինչ տարբերէ, թէ այսպէս ասիցէ ոք՝ թէ ամուսնանալի է. և թէ այսպէս՝ արդիւք ամուսնանալի է թէ ոչ. և դարձեալ՝ թէ ախորժելի է ամուսնութիւն, թէ փախչելի. քանզի միևնույն է ի ձեռն ամենեցուն սոցա ազդեցեալն:

Արդ՝ գործականաց դրութեանցն վերնազոյն գլուխքն առեալ լինին յայնմ՝ որ կազմեն ի հարկաւորէն և ի գեղեցկէն, և յօգտակարէն, և ի հեշտալոյն, և յայնմ՝ որ եղծանեն, ի ներհակացն. և յիւրաքանչիւր ոք ձեռնարկեսցուք ի տեղեացն, յորոց կարողութիւն իցէ:

Քանզի որպէս քաղուս անգամ նշանակեցաք՝ ոչ է կարողութիւն յամենայն պատճառէ առ ամենայն առարկութիւն ձեռնարկել. և են տեղիք այսոքիկ. նախ առաջին՝ զի կար է լինել արժան է վարժել ի ձեռն դրութեան. եւ երկրորդ՝ զի ըստ բնութեան է և ըստ հասարակս ամենայն մարդկան սովորութեան³, եւ օրինաց. զի ոչ է բաւական առ ի գործել ինչ կարն զսա քոր, թէ ոչ և ըստ բնութեան և ըստ օրինաց իցէ. երրորդ՝⁴ զի դիւրին է լինել, եւ եթէ ոչ դիւրին գո՛ւ՝ զի կար է գործիլ, զի կարի շատ այսպէս գովելի է գործիլ, քանզի դիւրին է:

Եւ ապա՝ զի ոչ միայնք գործեմք, այլ և այլք բազումք:

Զկնի՝ զի ոչ նախ առաջինք, այլ և այլք շատք յառաջագոյն քան զմեզ... կամ նախ առաջինք՝ զի կարի լաւա-

1. A. խնդիրն լիի. խնդրին, րութե, լուս. ուղղ.՝ սովորութի:

2. A. յանցանէ:

3. A. սովոր-

4. A. երկրորդ:

Ἐπεὶ δὲ τῶν θέσεων αἱ μὲν εἰσι θεωρητικαί, ὅσα θεωρίας ἔνεκα καὶ γνώσεως μόνον ζητοῦνται, οἷον εἰ θεοὶ προνοοῦνται τοῦ κόσμου, αἱ δὲ πρακτικαὶ εἰς τινα πράξιν τὴν ἀναφορὰν ἔχουσιν, οἷον εἰ γαμητέον, φανερόν ὅτι αἱ μὲν πρακτικαὶ καὶ πολιτικώτεραί εἰσι καὶ κατὰ τὸν ῥητορικὸν χαρακτηρὰ, αἱ δὲ θεωρητικαὶ μᾶλλον τοῖς φιλοσόφοις ἀρμόττουσιν, αἷς οὐδὲν ἦττον ἐγχειρεῖν καὶ τοῖς ῥητορικοῖς δυνατόν ἐστίν ἀπὸ τῶν πρὸς τὰς πρακτικὰς θέσεις τόπων ὁρμωμένους.

Οὐδὲν μὲντοι διαφέρει, ἐάν τε οὕτω λέγῃ τις, εἰ γαμητέον ἢ οὐ, καὶ πάλιν, εἰ αἰρετέος ὁ γάμος ἢ φευκτέος· ἐν γὰρ καὶ ταυτὸν ἐστὶ διὰ πάντων τούτων τὸ δηλούμενον.

Τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν θέσεων τὰ ἀνωτάτω κεφάλαια καταλαμβάνεται κατασκευάζοντι μὲν ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ ἡδέος, ἀνασκευάζοντι δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· εἰς ἐκάστην δὲ ἐπιχειρήσομεν, ἐξ ὧν τόπων δυνατόν ἐστίν·

Ὡς γὰρ ἐπισημαινόμεθα, οὐχ οἷόν τε ἐστίν ἐκ πάσης ἀφορμῆς πρὸς πᾶν πρόβλημα ἐπιχειρεῖν· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ τόποι οὗτοι, πρῶτον μὲν ὅτι δυνατόν γενέσθαι τὸ ἀξιούμενον διὰ τῆς θέσεως, δεύτερον δὲ ὅτι κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὰ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων εἴη τε καὶ νόμιμα· οὐ γὰρ ἀπόχρη πρὸς τὸ πράξαι τι τὸ δυνατόν αὐτὸ εἶναι, ἐάν μὴ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον ὑπάρχῃ, τρίτον ὅτι ῥάδιον γενέσθαι, εἰ δὲ μὴ ῥάδιον εἴη, δυνατόν δὲπραχθῆναι, ὅτι πολὺ πλεον οὕτως ἐπαινετόν ἐστιν εἰ μὴ ῥάδιον ἦν.

Ἐπειθ' ὅτι μὴ μόνοι πράττομεν, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πολλοί.

Ἐξῆς ὅτι μὴ πρῶτοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν, εἰ δὲ καὶ μόνοι ἢ πρῶτοι, ἀλλ' ὅτι ποτὲ χρεῖττον ἀρξασθαι ἔργων

գոյն սկիզբն առնել լաւագոյն գործոց, և գոյլեւագոյն է և միայն՝ ոչ ընդ այլս:

Եւ ապա՝ զի յարմար է: Եւ ապա՝ զի արդար է իրն: Եւ ապա՝ զի արժանաւոր (և կրկին է սա, զի կամ աստուածոց շնորհմն է կամ վախճանեցելոցն): Եւ զկէն՝ զի հարկաւոր է: Ապա՝ զի փառաւոր և զի օգտակար, և զի առ հաստատութիւն, և առ վրիպութիւն ի դէպ և ի ճահ. և զի նախակզբնական է լաւաց իրաց, և զի հեշտ, և զի ոչ գործեցեալ՝ զեղջ բերէ և զժուարաւ անդրէն ուղղեալ կազմի:

Ապա ի ներհակէն. զի եթէ ներհակն ոչ առնելի է՝ սա առնելի է եւ եթէ ներհակն ամօթալի է՝ սա զեղեցիկ. եւ եթէ նա անօգուտ է՝ սա օգտակար. եւ եթէ ներհակն անհեշտ է՝ սա հեշտալի է:

Եւ զնոյն օրինակ և ի նմանոյն. զի եթէ նմանն ախորժիկի է՝ ապա և սա ախորժիկի է:

Նմանապէս և ի նուազէն, և ի մեծէն, և ի մասնաւորէն, և ի բոլորէն. և զկէն ձեռնարկեցուք և ի վախճանէն՝ յորոյ տակս՝ և զիրն ախորժեմք. զի եթէ վախճանն ախորժիկի է՝ և արարչական վախճանին ախորժիկի է:

Եւ զկէն յայտցիկ ի պարունակութենէն². զի բազումս յինքեան պարունակէ իրս գեղեցիկս, կամ օգտակարս, կամ հեշտալիս:

Ապա յայնցանէ՝ որ յառաջ քան զիրն է՝ ձեռնարկեացուք, և յայնցանէ՝ որ առ նմին իրին, եւ կրորդ՝ յայնցանէ որ յետ իրին:

Բայց եթէ ոք ի կատարեւագունացն իցէ՝ ի մէջ առնլի է և զիւրաքանչիւր դառաջասացն^(°) և զնշանաւոր արանցն քերդողաց, և քաղաքականացն, և իմաստասիրացն վկայութիւն:

Եւ ևս եթէ պատմութիւնք ինչ ուրեք միաբանն ասացելոցս՝ և յայտցիկ յիշատակ առնելի է մի վարկաբարդի և մի որպիս դէպ է, այլ ըստ աճման արարեալ մեր դարացոյցն, յայնցանէ, որ միում առն գործեցեալ հղեն, ապա

1. Ա. յորս ասէ վիլ. յորոյ ստիւտ լուս. ուլլ. ի պարունակութենէն:

2. Ա. ի պարունակութենէն,

καλῶν, ἐπαινετώτερον δὲ καὶ τὸ μόνον, ἀλλὰ μὴ μεθ' ἑτέρου.

Ἰεῖθ' ὅτι ἀρμόττει. εἰθ' ὅτι ὅσιον (διττὸν δὲ τοῦτο· ἡ γὰρ ἡτοῖς κεχαρισμένον ἢ τετελευτηκόσιν). Ἐφεξῆς δὲ ὅτι ἀναγκαιόν. εἰθ' ὅτι ἐνδοξόν, καὶ ὅτι λυσιτελές, καὶ ὅτι πρὸς ἀσφάλειαν ἐπιτήδειον, καὶ ὅτι προκαταρκτικόν ἐστὶ κρειττόνων πραγμάτων, ὅτι ἡδύ, καὶ ὅτι εἰ μὴ πραχθῇ, μετάνοιαν φέρει καὶ δυσεπανόρθωτόν ἐστιν.

Ἰὲκ δὲ τοῦ ἐναντίου· εἰ γὰρ τὸ ἐναντίον οὐ πρακτέον, τοῦτο πρακτέον· καὶ εἰ τὸ ἐναντίον αἰσχροῦ, τοῦτο καλόν· καὶ εἰ ἐκαῖνο ἀσύμφορον, τοῦτο συμφέρον· καὶ εἰ τὸ ἐναντίον ἀηδές, τοῦτο ἡδύ.

Ἰὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου· εἰ γὰρ τὸ ὁμοιον αἰρετόν, καὶ τοῦτο αἰρετόν.

Ὅμοίως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐλάττονος καὶ ἐκ τοῦ μείζονος καὶ ἐκ τοῦ μέρους καὶ ἐκ τοῦ τέλους, οὐ χάριν καὶ τὸ πρᾶγμα αἰρούμεθα· εἰ γὰρ τὸ τέλος αἰρετόν, καὶ τὸ ποιητικὸν τοῦ τέλους αἰρετόν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῆς περιοχῆς, ὅτι πολλὰ ἐν αὐτῇ περιέχει πρᾶγματα καλὰ ἢ συμφέροντα ἢ ἡδέα.

Ἰῖτα ἐκ τῶν πρὸ τοῦ πράγματος ἐπιχειρήσομεν, καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, καὶ τρίτον ἐκ τῶν μετὰ τὸ πρᾶγμα.

Ἰῖαν μέντοι τις καὶ τῶν τελεωτέρων εἴη, ληπτέον καὶ ἑκάστον τῶν προειρημένων τόπων καὶ τὰς τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν νοητικῶν τε καὶ πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων μαρτυρίας.

Ἰῖτι δὲ καὶ εἰ ποῦ τινες ἱστορίαι συνάδουσι τοῖς λεγομένοις, καὶ τούτων μνημονευτέον μὴ χύδην μηδ' ὥς ἔτυχεν, ἀλλὰ κατὰ ἀνῆλθιν ποιουμένους τὰ παραδείγματα, πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐνὶ ἀνδρῶν καὶ ἰδιώτῃ πεπραγμένων, ἔπειτα ἀπὸ τῶν ἀρ-

յայնցանէ՝ որ իշխանի կամ թագաւորի, և ղէնի յայնցանէ՝ որ ի բոլոր քաղաքին և ի վերայ ամենայնի, յայնցանէ՝ որ դաւառաց ումանց կամ ազանց եղևոց. բայց սակայն ոչ իբր թէ լի ի հին պատմութեանցն և ի քերդողացն զբանն լինելի. եւ ի ներհակացն կազմելի է:

Բայց զդասն արասցուք ձեռնարկութեանցն՝ ըստ որում և գտեղիացն արարաք՝ ի վերուստ յառաջումէ սկիզբն արարողի յառաջ անցանելով մինչև ի վերջինն:

Յարացուցի ստկս և եղիցի դրութիւն ինչ առաջին գործականացն, որդան՝ թէ վարեսցէ զքաղաք իմաստունն:

Արդ՝ այնմ որ կազմէն՝ իբրում ղի պարտ և արժան է վարել զքաղաք, ասելի է նախ առաջին՝ ղի կար է իմաստնոյն քաղաքավար՝ լինել. երկրորդ՝ ղի ըստ ընդթեան է, որդոն՝ ղի և ի գազանս են վարչութիւնք եւ իւրաքանչիւր վտառի դոյ մի ոք առաջնորդ. ղի և առ խուժս, և առ Նլլենացիս, և առ նոսին իսկ (որպէս բանն է) առ աստուածն՝ միշտ իշխեն և առաջնորդ լինին առաքինադոյնքն:

Եւ ղէնի՝ ղի և դիւրին է իմաստնոյն վարիչ լինել կըրթեցելումն. քանզի որ յաղապս բարուց մարդկայինց սովորութեանց իրաց՝ ոչ անյարմար և անյարգար մարդկան առաջնորդ վերակացու լինել:

Ապա՝ ղի թէ և ոչ դիւրին է, այլ նախանձադործադոյն պարտ և արժան հաւանել երկոց և աշխատութեանց զքաղաքի բարեբաւտութիւն:

Եւ ղէնի՝ ղի և մարտակիցս ունի բաղումս, որք ընդ նմա վարիչք լինին, և ղի ոչ առաջին, այլ կարի շատ բաղում վարիչք իղեն իմաստունք՝ Պիտտակոս, Սոդոն, Լիկուրիոս, Ջադելկոս՝ և այլք բաղումք:

Եւ ապա՝ ղի թէ և ոչ ոք էր վարիչ եղեալ և ի վաղնջուց և այժմ, այլ փոխլագոյն է՝ որ սկիզբն առնէ գեղեցիկ գործոց:

Եւ ղէնի այսոցիկ՝ ղի յարմարի և վայել է իմաստնոյն քաղաքավար լինել. քանզի ով ոք լաւագոյն քան զսա ընտրէ զիրաւն և խրատ տացէ զօգտակարն, և օրէնս և վարկս ի ներքս ածեալ մոռծցէ, և անկաշառաբար զայս ամենայն գործեսցէ:

1. A. քաղաքավար:

2. A. Ջալիկոս, լուս. ուղղ.՝ Ջադելկոս:

χοντι ἢ βασιλεῖ, ἐξῆς δὲ ἀπὸ τῶν πόλει, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπὸ τῶν χώραις τισὶν ἢ ξῖνεςι γεγεννημένων, μὴ μέντοι ὥστε ἀνάπλεων ἱστοριῶν καὶ ποιημάτων τὸν λόγον γενέσθαι· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων ἀνασκευαστέον.

Τὴν δὲ τάξιν ποιησόμεθα τῶν ἐπιχειρημάτων, καθὰ καὶ τὴν τῶν τρόπων ἐποιησάμεθα, ἀνωθεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχόμενοι καὶ προϊόντες μέχρι τῶν τελευταίων.

Παραδείγματος δὲ ἕνεκα ἔστω τις θέσις πρώτη ἀπὸ τῶν πρακτικῶν, οἷον εἰ πολιτεύεται σοφός.

Τῷ μὲν οὖν κατασκευάζοντι ὡς χρή πολιτεύεσθαι, λεκτέον πρῶτον μὲν ὅτι δυνατόν ἐστὶ τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι, δευτέρον δὲ ὡς κατὰ φύσιν ἐστίν, οἷον ὅτι καὶ ἐν ὑψηλοῖς ὑπάρχει πολιτεία καὶ ἐκάστης ἀγέλης ἐστὶ τις ἡγεμὼν, καὶ ὅτι παρὰ βαρβάρους καὶ παρ' Ἑλλήσι καὶ παρ' αὐτοῖς (ὡς λόγος) τοῖς θεοῖς αἰεὶ ἀρχουσιν οἱ σπουδαιότατοι.

Ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ ῥᾶδιον τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι· ἐγγεγυμνασμένος γὰρ ταῖς περὶ ἡθῶν ἀνθρωπίνων πραγματείαις οὐκ ἀρρύθμως ἀνθρώπων προστήσεται.

Ἔπειτα ὅτι εἰ καὶ μὴ ῥᾶδιον ἦν, ἀλλὰ προϋργιαίτερόν γε χρεὶ τήθεσθαι τῶν πόνων τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν.

Ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ συναγωνιστὰς ἔχει πολλοὺς τοὺς συμπολιτευομένους, καὶ ὅτι μὴ πρῶτος, ἀλλὰ πολλοὶ ἐπολιτεύσαντο σοφοί, Πιττακὸς Σόλων Λυκούργος Ζάλευκος, ἄλλοι μυρίοι.

Ἔπειθ' ὅτι καὶ εἰ μηδεὶς ἦν καὶ πάλαι πεπολιτευμένος καὶ νῦν, ἀλλ' ἐπαινετώτερός γε ἀρχόμενος καλῶν ἔργων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι ἀρμόττει τῷ σοφῷ πολιτεύεσθαι· τίς γὰρ ἄμεινον αὐτοῦ κρινεῖ τὰ δίκαια, καὶ συμβουλεύσεται τὸ συμφέρον, καὶ νόμους καὶ ψηφίσματα εἰσηγήσεται, καὶ ἀσφαλοδόκητα ταῦτα διαπραξέται;

Եւ յորհամ իմիք զործ առաւել ցուցցէ վառաքինութիւնս
և առ աստուած նմանութիւնս:

Եւ առ աշտօքիւք՝ զի և արդարութիւն է հաստուցանել
զաւառին և քաղաքացեալացն և հայրենի աստուածոյն՝¹ զհա-
տուցմունսն ի նոցանէն կերակրոյ և սննդեան և խրատու:

Եւ ապա՝ զի արժանաւոր է և շնոհաւոր աստուածոց՝
զմարդիկ անձանց իւրեանց գեղեցկապէս վարիչ լինել, և
զի անցելոցն հեշտ է ապրիլ և ամբողջ պահիլ ազգայնոցն:

Եւ ապա՝ զի հարկաւոր է քաղաքին ունել զոք խնամող
իւր և մանաւանդ դառաքինի- քանզի սուանց սորա քաղաք
ոչ կարէ հաստատուն կալ:

Եւ զկնի աշտօրիկ՝ զի և քան զինքն ոք յորում և վա-
ռաւորագոյն է քաղաքավար լինել, թէև ցախքան աներևելի
իցէ:

Եւ ապա՝ զի և օգտակարագոյն զօր հանապազ կեանս
անցուցանէ յընչից հաշիւ, և զի հաստատագոյն և անսխա-
լագոյն ի զլացողաց և ի չարախօսաց չարակնութենէ ա-
զատեալ է:

Եւ զկնի՝ զի սկիզբն է և առաջին վարիչ լինել իմաստ-
նոյն մեծամեծաց և գեղեցկաց՝² իրաց ոչ միայն և առան-
ձինն, այլ և առհասարակ. ապա՝ զի և հեշտալի է կեանք
քաղաքավարացն՝³. քանզի այս գրեթէ բնաւորեցաւ զհետ
երթալ և ի յոլովից յառաջասացելոցն տեղեացն:

Եւ առ աշտօքիւք ևս՝ զի անփոյթ հղեալ քաղաքավա-
րութիւն և փոփոխումն ի չարն կալեալ՝ զժուարաւ անդրէն
ուղղութիւն կրէ, և վրասն առաջ հղելոյն չար անփոյթ հղե-
լում զղղումն լինի, և զի ոչինչ օգուտ է:

Եւ զկնի ի ներհակացն. քանզի եթէ հակառակս գործել
զաւառի ամօթալի է՝ քաղաքավար՝⁴ լինել գեղեցիկ է. և եթէ
նա անօգուտ՝ սա օգտակար. և եթէ նա անկամակ և անա-
խորժ՝ քաղաքավար լինել հեշտ և կամակ:

Եւ եթէ նմանս վարիչն լինելում և եղիցի հոգն տանել
և փոյթ մանկանց՝⁵ ըստ որում գեղեցիկն է և օգտա-
կար և հեշտ:

1. Ա. անուծոցն:

2. Ա. յեղեցկաց:

3. Ա. քաղաքավարացն:

4. Ա. քաղաքավար:

5. Ա. մանգանց:

Ἴν τίνι δὲ ἔργῳ μᾶλλον ἐπιδείξεται τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁμοιότητα;

Πρὸς δὲ τούτοις ὅτι δίκαιον ἀποδοῦναι τῇ πατρίδι καὶ τοῖς πολίταις καὶ τοῖς πατράσι θεοῖς τὰς ἀμοιβὰς τῆς παρ' αὐτοῖς τροφῆς καὶ παιδείας.

Ἐπειθ' ὅτι δαιον καὶ κεχαρισμένον ἐστὶ τοῖς θεοῖς, τοὺς ἀνθρώπους καλῶς πολιτεύεσθαι, ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ τοῖς κατοικομένοις ἡδύ ἐστὶ σῶζεσθαι τοὺς συγγενεῖς.

Εἰθ' ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τῇ πόλει ἔχειν τινὰ τὸν προνοούμενον αὐτῆς καὶ μάλιστα σπουδαῖον, ἄνευ γὰρ τούτου πόλις οὐκ ἂν δύναιτο συστήναι.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ τις ἐνδοξότερος γίνεται πολιτευόμενος, καὶ τέως ἀφανῆς ἦν.

Ἐπειθ' ὅτι λυσιτελέστατα ἂν τὸν καθ' ἡμέραν βίον διάγοι εἰς χρημάτων λόγον, καὶ ὅτι ἀσφαλέστατα τοῦ παρὰ τῶν συκοφαντούντων καὶ ἐπιβουλευόντων φθόνου ἀπηλλαγμένος.

Ἐξῆς δὲ ὅτι ἄρχει καὶ προηγείται τὸ πολιτεύεσθαι τὴν σοφὸν μειζόνων τε καὶ καλλιόνων πραγμάτων οὐ μόνον ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ κοινῇ, καὶ ὅτι καὶ ἡδιστος ὁ βίος τῶν πολιτευομένων, τοῦτο δὲ σχεδὸν παρακολουθεῖν πέφυκε καὶ τοῖς πλείστοις τῶν προειρημένων τόπων.

Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἀμεληθεῖσα πολιτεία καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κακὸν λαβοῦσα δυσεπανορθωτὸς ἐστὶ, καὶ τῇ πρὶν γενέσθαι πονηρὸν ἡμεληκότη μετάνοια γίνεται, ὅτι μηδὲν ὀφελος.

Ἐξῆς δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων· εἰ γὰρ τὸ ἀντιπράττειν τῇ πατρίδι ἀσχρόν, τὸ πολιτεύεσθαι καλόν· εἰ ἐκεῖνο ἀσύμφορον, τοῦτο συμφέρον· καὶ εἰ ἐκεῖνο ἀηδές, τοῦτο ἡδύ.

Καὶ εἰ τὸ ὅμοιον τῷ πολιτεύεσθαι, ἔστω δὲ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῶν νέων, εἰ καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ, καὶ αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι καλόν ἐστὶ καὶ συμφέρον καὶ ἡδύ.

Եւ ի նուազէն ձեռնարկեացուք այսպէս. զի եթէ միոյ տան առաքինոյն հող տանելի է, և միծէն(°) թէ ազնիւ յարման տանելի է:

Եւ ի մասնաւորէն՝ թէ մի օրէնս օգտակարս, և կամ մի խրատ ի ներքս մուծանելի և պատմելի է առաքինուն, ևւ բոլոր քաղաքավարութիւն¹,

Եւ անդէն ընդդէմ ի բոլորէն, թէ ընդհանրական քաղաքավարութիւն ի ներքս մուծեալ պատմեացէ մարդկան իմաստունն, որպէս Պլատոն ի քաղաքավարութեան՝ իրաւացի է և իւրում գաւառին վարիչ լինել:

Եւ զկնի այսոցիկ անցցէ բանիւ զբարեբաստութիւն քաղաքին ի խաղաղութեան և պատերազմի, և միանգամայն² պարզաբար յորում և իցէ ժամանակի, որոյ վախճան գեղեցիկ վարիչն³ լինելի է:

Ապա՝ ի պարունակութենէն, զի բանիւ և կարծիով մի իմն հանդերձեալ է քաղաքի շնորհել վարիչն լինել, բայց պործով բազում ինչ է:

Բանդի ըստ Արիստոտելեանց հարկաւոր է վարչին և յաղագս պատերազմի և խաղաղութեան խրատ տալ, և պաճարանք ընչից(°), և յաղագս պահպանութեան յաշխարհին, և յաղագս ի ներքս մտից, և յաղագս օրինադրութեան, և այլոց այսպիսեաց:

Իսկ այնոցիկ՝ որ յառաջ քան զիրն են տեղեաց, և այնոցիկ՝ որ առ նմին իրին, և այնոցիկ՝ որ յետ իրացն՝ բայց կարողութիւն է և յաղագս առաջկալի դրիս տարացոյց արտադրիլ, ևւ հաւաստագոյն եղիցի ի վերայ միոյ, որզան՝ թէ մանկունս՝ առնելի է:

Գնդի առեալ զամուսնութիւն ինչ և զամենայն պարզաբար, որքան միանգամ հարկաւոր է մանկարարութեան⁴ յառաջագոյն գոլ՝ զովեսցուք ցուցանելով, զի զեղեցիկ և օգտակար և հեշտ. ապա զկնի՝ զհետեանս մանկարարութեան⁵, զկնի այսոցիկ՝ որք ի վերայն լինին, որզան զծերատածութիւնս և զ՝ի վերայս մանկանցն⁶ յաջողութեանց հեշտութիւնս, և զնմանսն:

1. A. քաղաքավարութիւն. 2. A. միայնգամայն. 3. A. վարչին, լուս ուղի՝ վարիչն. 4. A. մանգունս. 5. A. մանգարարութեան. 6. A. մանգանցն:

Ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττωτος ἐπιχειρήσομεν οὕτως· εἰ μίας οἰκίας τῷ σπουδαίῳ φροντιστέον, καὶ πόλεως μίας ἐπιμελητέον.

Ἐκ δὲ τοῦ μέρους, ὅτι εἰ ἓνα νόμον συμφέροντα, ἐπεὶ καὶ μίαν συμβουλὴν εἰσηγητέον τῷ σπουδαίῳ, καὶ ὅλην τὴν πολιτείαν.

Ἀνάπαλιν δὲ ἐκ τοῦ ὅλου, εἰ καθολικὴν πολιτείαν εἰσηγείται τοῖς ἀνθρώποις ὁ σοφός, ὥσπερ καὶ Πλάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ, δίκαιός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρὶδι πολιτεύεσθαι.

Μετὰ δὲ ταῦτα διελευσόμεθα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ τε καὶ παρὰ τὸν πόλεμον, καὶ ἀπλῶς παρ' ὄντινα οὖν χρόνον, ἅπερ τελευτῇ τοῦ καλῶς πολιτεύεσθαι· ἐστίν.

Εἵτα ἐκ τῆς περιοχῆς, ὅτι λόγῳ μὲν καὶ τῷ δοκεῖν ἐν τι μέλλει τῇ πόλει χαρίζεσθαι τὸ πολιτεύεσθαι, ἔργῳ δὲ πολλὰ ἐστίν.

Κατὰ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἀνάγκη τὸν πολιτευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης συμβουλευσαι, καὶ περὶ χρημάτων, καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ περὶ τῶν εἰσαγωγίμων καὶ ἐξαγωγίμων, καὶ περὶ νομοθεσίας τε καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων.

Τῶν δὲ πρὸ τοῦ πράγματος τόπων καὶ τῶν παρ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ μετὰ τὸ πρᾶγμα δυνατὸν μὲν καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης θέσεως παραδείγματα ἐκθέσθαι, σαφέστερα δὲ ἔσται ἐφ' ἐτέρας, οἷον εἰ παιδοποιητέον.

Λαβόντες γὰρ τὸν γάμον καὶ πάντα ἀπλῶς, ὅσα ἀνάγκη τῆς παιδοποιίας προϋπάρξαι, ἐπαινεσόμεθα δεικνύντες καλὰ καὶ συμφέροντα καὶ ἡδέα, [καὶ] εἰθ' ἑξῆς παρομαρτοῦντα τῇ παιδοποιίᾳ, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἐπιγινόμενα, οἷον τὰς γηρωκομίας καὶ γηρωβοσκίας, καὶ τὰς τῶν τέκνων εὐπραγίας καὶ ἡδονάς, καὶ τὰ παραπλήσια.

եւ ի ներհակացն պաճարանս գտցուք յեղծումն:

Արդ՝ յաղագս գործական տեսութեան է այսքան: Արդ՝ եկ բեր ինձ փորձեսցուք և գտեսականացն ինչ անցանել բանիւ ի նմին տեղեաց դիմեալ, բայց սակայն և զնոյն դաս և աստանօր պահեսցուք, զոր ի վերայ գործակեանացն¹, այլ որպէս երեսացի ի վերայ առաջագրեցելունն առարկութեան * յարմարել՝ այնպէս արասցուք: Բայց թերևս լաւագոյն է և զսոյն առնել և ի վերայ գործականացն:

Եւ յարմարական գործ իւրաքանչիւրում առարկութեան է, յորժամ ի սկզբան անդ զթերթնսն և զպարզագոյնս ձեռնարկութեանցն ասելով, միշտ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով՝ զծանրագոյնսն և դահագինս առնուցումք, եւ յորժամ զկազմածսն և ստեղծականս ոմանս յառաջ քան զնոսա դասեսցուք, որ միանգամ է ինչ ստեղծական, եւ յորժամ զոկարս ի միջոյ հօրսագունիցն ի ներքս առցուք, եւ որքան միանգամ ասի ներ յաղագս դասու. արդ՝ եղիցի մեզ խնդրել՝ եթէ խնամ տանին աստուածք աշխարհի:

Իսկ ապա դարձեալ ասասցուք, եթէ կարողութիւն է աստուածոց հոգալ վասն մեր, և ոչինչ նուագանալ նոցա յաղագս առ աշխարհ հոգոց:

Վասն զի գոյ ի նմա(°) և դիւրին է աստուծոյ հոգ տանել և առանց ամենայն իրականութեան:

Եւ զկնի՝ զի զդեռ զկիսաստուածս և զայլս զամենայն աստուածս մարտակիցս ունի հոգոցս² այսորիկ:

Եւ ապա՝ զի ամենայն մարդիկ ելլենացիք և խոյժք ժտածութիւն յաղագս աստուածոց ունին՝ իբրու հոգողաց վասն մեր:

Եւ նշանակ՝ քանզի ոչ բագինք և տաճարք և հարցման տեղիք աստուածոց նուիրեալք լինէին, յորս իւրաքանչիւր

* Նախորդ ձեռագիրներից մեկում մի քանի թուղթ ետ և առաջ են եղել զաստվորված, ուստի և աստղանիշների մեջ զբլված հատվածը զետեղված է եղել «Յաղագս պատմութեան» զլսում՝ տե՛ս Ա. Թ. 240 ր, տող 8 մինչև Թ. 241 ա, տող 20:

1. Ա. գործակցացն փխ. գործականացն:
հագոցս:

2. Ա. հոգայս, լուս. ուղղ.՝

Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν εἰς ἀνασκευήν.

Περὶ μὲν οὖν τῆς πρακτικῆς θέσεως τοσαῦτα, φέρε δὲ πειραθῶμεν καὶ τῶν θεωρητικῶν τινα διελεῖν ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ὀρμώμενοι, οὐ μέντοι τὴν αὐτὴν τάξιν κἀνταυθα φυλάξομεν, ἥνπερ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν, ἀλλ' ὥς ἂν φανεῖται τῷ προτεθέντι προβλήματι ἀρμόττειν, οὕτω καὶ ποιησόμεθα· ἴσως δ' ἄμεινον τὸ αὐτὸ ποιεῖν καὶ ἐπὶ τῶν πρακτικῶν.

Ἀρμόττουσα δὲ τάξις ἐκάστῳ προβλήματι ἐστίν, ὅταν τὸ καταρχὰς τὰ ἀπλούστερα καὶ κουφότερα τῶν ἐπιχειρημάτων λέγοντες ἢ καὶ μᾶλλον προϊόντες τὰ πληκτικώτερα καὶ βαρύτερα λαμβάνωμεν, καὶ ὅταν τὰ κατασκευαστικά τινων πρὸ ἐκείνων τάττωμεν, ὧν ἐστὶ κατασκευαστικά, καὶ ὅταν τὰ ἀσθενῆ μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων παρεμβάλλωμεν, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται ἐν τοῖς περὶ τάξεως· ἔστω δ' οὖν ἡμᾶς ζητεῖν, εἰ προνοοῦσι θεοὶ τοῦ κόσμου.

Οὐκοῦν πάλιν ἐροῦμεν, ὅτι δυνατόν ἐστι τοῖς θεοῖς προνοεῖν ἡμῶν, καὶ μὴδὲν αὐτοὺς ἐλαττοῦσθαι ἐκ τῆς περὶ τὸν κόσμον φροντίδος.

Ἐπειδ' ὅτι ῥᾶδιόν ἐστι τῷ θεῷ καὶ ἄνευ πάσης πραγματείας.

Ἐξῆς ὅτι καὶ δαίμονας καὶ ἡρώας καὶ ἄλλους θεοὺς συναγωνιστάς ἔχει ταύτης τῆς φροντίδος.

Εἰθ' ὅτι πάντες ἄνθρωποι Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι ἐννοίαν περὶ τῶν θεῶν ἔχουσιν ὥς προνοοῦσιν ἡμῶν.

Σημεῖον δέ· οὐ γὰρ ἂν βῶμοι καὶ ναοὶ καὶ χρηστήρια θεοῖς ἀνετίθετο, ἐφ' οἷς ἕκαστοι εὐπεπόνθασιν ἐν λιμῇ ἢ

ոք ի մէնջ բարի կրեալ կամ ի սովոյ, կամ ի ժանդախտից, կամ ի պատերազմացն, և յայսպիսեացն իմեքէ ազատեալք, և ոչ գիտականաց ուշ դնէին մտօք, և մանաւանդ՝ յորժամ յաղագս մեծամեծաց ինչ վտանգեացին:

Եւ զկնի՝ զի և իմաստեոցն հաճոյ թուի, որդան Պղատոնի, Արիստոտելի, Ջենոնի, ապա՝ զի և օրինադրացն. քանզի ոչ ամբարշտութեան գոյին գիրք¹, Ասլա զի և փառաւորք են յաւետ իշխանք առաջնորդք հոգ տանել* վասն մեր զաստուածսն:

Եւ զի օգուտ առնէ կարծելն հոգ տանել զաստուածս, և զի հաստատագոյն և ուշադրութեամբ անցուցեն զկեանս ունելով, կարծելով² այցելուս միշտ ըստ կենցաղոյս գործոյ, եւ զի հեշտաւ³ կեան՝ որ կարծեն ինամոդս ունել զաստուածսն:

Զկնի այսոցիկ՝ զի արդար ելով աստուած՝ ոչ անխնամաբար անտես լռենէր զպաշտողսն զինքն:

Եւ ապա՝ զի բնութիւն բոլորեցուն վկայէ ըստ նախախնամութեան ամենայն ինչ լինել և յաղագս փրկութեան և տևողութեան այնց՝ որ յաշխարհիս. և տարոյն ժամանակի ըստ ժամանակի փոփոխմունս ընկալեալ, և անձրեքն, և պտուղքն ըստ ժամանակի լինելով, և մասունք կենդանեացն՝ որպէս արարեալ են ի բնութենէն⁴ առ տևողութիւն և յարակալութիւն և փրկութիւն իւրեանց, ըստ որում և Քսենոփոն ի յիշատակարանսն ազգէ:

Եւ ապա՝ զի սոցա յամենեցուն առուել վայել է խնամ տանել աստուածոց աշխարհի. քանզի ոչ էր արժան դատարկ և անգործս ասել զաստուած վասն առ այսպիսիս անպարապութիւն⁵ ունել, որպիսի մեք վասն մահկանացուք գոլոյ⁶ և տկարք՝ հարկաւորապէս անպարապանամք:

Ապա՝ զի հարկաւոր է նախախնամութիւն գոլ. քանզի եթէ զինամն ի բաց բարձցէ ոք⁷ ի բաց բառնալ և գոր ու-

1. A. գիրք, լուս. ուղղ.՝ գրօղք. 2. A. կարծելն ով փխ. կարծէ լով. 3. A. հեշտի, լուս. ուղղ.՝ հեշտաւ. 4. A. ի բնութեանէն.

5. A. անպարապութիւն, լուս. ուղղ.՝ անպարապութիւն. 6. A. գոլ, լուս. ուղղ.՝ գոլայ. 7. A. բարձցէ, լուս. ուղղ.՝ բարձցէ քբ.

λοιμῶ ἢ πολέμῳ ἢ τινι τῶν τοιούτων, ὥς ἀπαλλαγέντες, οὐδ' ἂν πάντῃ ἂν προσεῖχον τὸν νοῦν, καὶ μάλιστα ὁπότε περὶ τῶν μεγίστων κινδυνεύουσιν.

Ἐξῆς δὲ ὅτι καὶ τοῖς σοφοῖς δοκεῖ, ὅλον ἰπλάτωνι Ἀριστοτέλει Ζήνωνι, εἶθ' ὅτι τοῖς νομοθέταις· οὐ γὰρ ἂν ἀσεβείας ἦσαν γραφαί.· εἶθ' ὅτι ἐνδοξοὶ εἰσι μάλιστα οἱ ἡγούμενοι προνοεῖν ἡμῶν τοὺς θεοὺς.

Ἐξῆς ὅτι ἀσφαλέστατα ἂν οὗτοι καὶ προσεχόντως τὸν βίον διαγοίεν νομίζοντες ἔχειν ἐπισκόπους αἰὲ πασῶν τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων, καὶ ὅτι μάλιστα ἡδῶς ζῶσιν οἱ ἡγούμενοι ἐπιμελητάς ἔχειν τοὺς θεοὺς.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτι δίκαιος ὢν ὁ θεὸς οὐκ ἂν ἀπρονοήτους περιεώρα τοὺς σεβομένους αὐτόν.

Ἔπειθ' ὅτι ἡ φύσις τῶν ὅλων μαρτυρεῖ κατὰ πρόνοιαν πάντα γεγενῆσθαι τῆς σωτηρίας ἕνεκα τῶν ἐν κόσμῳ· αἵ τε γὰρ τοῦ ἔτους ὥραι κατὰ καιρὸν τὰς μεταβολὰς λαμβάνουσιν, οἳ τε ὄμβροι καὶ καρποὶ κατ' ὥραν γινόμενοι, καὶ τὰ μέρη δὲ τῶν ὥρων ὥς εὖ δεδημιούργηται ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς διαίτην καὶ σωτηρίαν αὐτῶν, καθάπερ καὶ θεοφῶν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι δηλοῖ.

Ἐξῆς ὅτι τοῦτο πάντων μάλιστα ἀρμύττει τῇ θεῇ τὸ προνοεῖν τοῦ κόσμου· οὐ γὰρ δὴ ὅσιον ἀργὸν καὶ ἀπρακτὸν τὸν θεὸν εἶπειν, ἢ νῆ Δία τοιαύτας ἔχειν ἀσχολίας, οἷας ἡμεῖς τῇ θνητοῖ εἶναι καὶ ἀσθενεῖς ἀναγκαιῶς ἀσχολούμεθα.

Ἐξῆς ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρόνοιαν εἶναι· εἰ γὰρ τις τὸ προνοεῖν περιέλοι τοῦ θεοῦ, ἀνήρηκε καὶ ἦν ἔχοιεν περὶ αὐ-

նիմք յաղագս նորա զմտածութիւն, վասն որոյ և զգոլն զնա կարծեմք. զի վասն յաղագս մեր հոգոցն աստուծոյ՝ և զի է նա՝ հաւատամք:

Ապա և ոչ ի սկզբսն անդ շինեալ լինէր բագին, թէ ոչ էր իմն նախախնամութիւն:

Քանզի որպէս տուն առանց շինողի ոչ կարէ լինել¹ ինքնին ի վայր եկելոյ քարանց և աղիւսոց, և ոչ նաւ՝ առանց նաւակառի, և ոչ հանդերձ՝ առանց անկաւղի, և ոչ բնաւ ինչ ի զուգնաճայցն, և ի պատուականայն² առանց իւրաքանչիւր արարչի՝ այնպէս ծաղր առնելի է ասել զգեղեցկագոյնս և զսքանչիւրագոյնս տմինայն էից զաշխարհ ոչ ի գեղեցկէ ումեքէ և յաստուածայնէ արարչէ եղանիլ, այլ ինքնին: Զկնի այսորիկ ի ներհակէն, զի շամբուշէ զայսպիսի գեղեցկադասութիւն³ և կարգ յարմարութոյ այնոցիկ՝ որ յերկինս շրջին, ոչ յումեքէ ի նախախնամութենէ լինել կարծել: այլ վարկալարողի և որպէս դէպ:

Ապա ի նմանէն⁴ զի ոչ կարէ գեղեցկապէս բաղկանալ և ոչ⁵ տուն առանց շինողի, և ոչ նաւ՝ առանց նաւաստոյ, և ոչ զօր՝ առանց զօրավարի, և ոչ քաղաք՝ առանց քաղաքավարի, և ոչ յաշխարհս կարէ բաղկանալ առանց նախախնամողին աստուծոյ:

Եւ առ այսոքիւք ի մասնաւորէն, զի եթէ խոստովանաբար երեին ըստ քաղաքս քաղաքս և կիսաստուածք և չեք նախախնամողք և աստուածք՝ կարելուոր է և բոլոր յաշխարհիս նախախնամել զստուծոս:

Ապա ի պարունակութենէն⁶ զի բանիւ մի բարձեալ լինել օրէնք կարծին, ըսցց ճշմարտութեամբ՝ բազումք. քանզի թէ ոչ էր աստուածոց նախախնամութիւն՝ և ոչ արդարութիւն կարէր բաղկանալ, և ոչ բարեպաշտութիւն, և ոչ արդարեբրգմութիւն, և ոչ արութիւն, և ոչ ողջախոտութիւն, ոչ սէր, ոչ շնորհ, ոչ պարզաբար յայնցանէ՝ որ ըստ առաքի-

1. A. լինել, լուս. ուղղ.՝ շինել:

ուղղ.՝ ի պատուականայն:

նմանայն, լուս. ուղղ.՝ ի նմանէն:

պարունութենէն:

2. A. պատուականայն, լուս.

3. A. գեղեցկադասութի:

3. A. որ փխ. ոչ:

4. A. ի

5. A. ի

τοῦ ἔννοιαν, δι' ἣν καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν ὑπολαμβάνομεν· ἐκ γὰρ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ φροντίδος τοῦ θεοῦ καὶ ὅτι ὑπάρχει πιστεύκαμεν.

Ἐπειθ' ὅτι οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συνέστη ὁ κόσμος, εἰ μὴ τις ἦν πρόνοια.

Ὡςπερ γὰρ οὐδὲ οἰκία ἄνευ τοῦ οἰκοδόμου δύναται γενέσθαι ἕξ αὐτομάτου συνδραμόντων τῶν πλίνθων, οὐδὲ πλοῖον ἄνευ τοῦ ναυπηγοῦ, οὐδὲ ὅλως τι τῶν εὐτελεστάτων ἢ τιμιωτάτων ἄνευ τοῦ περὶ ἕκαστον δημιουργοῦ, οὕτω γελοῖόν ἐστι φάναι τὸ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον ἀπάντων τῶν ὄντων τὸν κόσμον μὴ ὑπὸ καλλίστου τινὸς καὶ θειοτάτου δημιουργοῦ γεγονέναι, ἀλλ' ἐκ ταυτομάτου.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι εὐηθὲς ἐστι τὴν τοιαύτην εὐταξίαν τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν φερομένων μὴ ὑπὸ τινος προνοίας γενέσθαι νομίζειν, ἀλλ' εἰκῇ καὶ ὥς ἔτυχεν.

Ἐπειτα ἐκ τοῦ ὁμοίου, ὅτι εἰ μὴ δύναται καλῶς συστήναι μήτε οἰκία ἄνευ οἰκονόμου, μήτε ναῦς ἄνευ κυβερνήτου, μήτε στρατόπεδον ἄνευ στρατηγοῦ, μήτε πόλις ἄνευ πολιτευτοῦ, οὐδ' ἂν ὁ κόσμος δύναίτο συστήναι ἄνευ τοῦ προνοούντος θεοῦ.

Πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τοῦ μέρους, ὅτι εἰ ὁμολογουμένως φαίνονται ἡμῶν κατὰ πόλεις προνοούντες ἡρώες τε καὶ δαίμονες καὶ θεοί, ἀκόλουθόν ἐστιν ὅλου τοῦ κόσμου προνοεῖν θεοῦς.

Εἶτα ἐκ τῆς περιοχῆς, ὅτι λόγῳ μὲν ἐν ἀναιρεῖται δόγμα, τὸ δ' ἄληθές πολλά· εἰ γὰρ οὐκ ἐστι θεῶν πρόνοια, οὐδὲ δικαιοσύνη δύναται συνίστασθαι οὔτε εὐσέβεια οὔτε εὐορκία οὔτε ἀνδρεία οὔτε σωφροσύνη οὔτε ψιλία οὔτε χάρις οὐθ' ἀπλῶς τῶν κατ' ἀρετὴν οὐδέν, ἅπερ οὐκ ἐστι κατ' ἀνδρας νοῦν ἔχοντας ἀναιρεῖν.

նութեանցն ինչ է ոչինչ, զոր ոչ է ըստ ասացուցի(°) որ միտս ունին ի բաց բառնալ:

Եւ ի ներհակաց տեղեացն ի միւս մասն ձեռնարկեացուք:

Եւ դրիցն ոմանք են պարզք և ոմանք շարալծեալք. և պարզք՝ թէ տմուսնանալի է, եւ շարալծեալք՝ թէ թաղաւորի տմուսնանալի է. և եւ բաժանելի է զշարալծեալսն՝ յիւրաքանչիւր շարալծեցելոցն. զի ընդանիս և ուրոյնս բանս իւրաքանչիւրոցն մասանցն՝ հատուցուք:

Աճմուռն և արտելութիւնս՝ ըստ որ ներընդունի մասուռնս՝ զրութեան՝ զոր արասցուք, նմանապէս և կրիւք և յեղանակօք վարեացուք և դրեթէ տմենայն բանիցն տեսակօք. քանզի բաղումս ի ներքս մուծցուք կենցաղոյ կիրս, և յաղագս իւրաքանչիւր ուրուք յարմարակտն բունս աքսացուք, որպան եկ լենր խնդրել՝ թէ տմուսնանալի է:

Յետ զհասարակս և զընթանուրս յաղագս՝ ամենայն մարդկան զբանս ենթադրել, յորոց և կամ՝ բաղկացուցուք զամուսնանալն կամ եղծցուք, և ըստ իւրաքանչիւր կեանս անյցուք բանիւ, որդան՝ թէ երկրաշործի, վաճառակտնի, դրնաւորի, աղքատի, մեծատան, թաղաւորի, և այսպէս բոլորմ նիւթ՝ բանից առցուք, իբր թէ մի զրութիւն զամենայն բաղումսն առադրել:

Եւ նովիմր սլատնառաւ ձեռնարկութեանցն վարեացուք և առ խրատուցն եղծուք և ստեղծուքն՝ ըստ որում ասացաք յառաջագոյն:

1. Ա. զշարալծեալոյն 2. Ա. հոմասացն վիւ. մատանցն 3. Ա. ի մասունս վիւ. մասունս 4. Ա. յաղագս յաղագս 5. Ա. նիւթ, լուս. ուղղ.՝ հիւթ. 6. Ա. ապրել, լուս. ուղղ.՝ առադրել

Ἦν δὲ τῶν ἐναντίων τόπων εἰς τὸ ἕτερον μέρος ἐπιχειροῦμεν.

Ἦπει δὲ τῶν θέσεων αἱ μὲν εἰσιν ἀπλαῖ, αἱ δὲ συνεζευγμέναι, ἀπλαῖ μὲν εἰ γαμητέον, συνεζευγμέναι δὲ εἰ βασιλεῖ γαμητέον, διαιρετέον τὰς συνεζευγμένας εἰς ἐκάστην τῶν συνεζευγμένων, ἵνα τοὺς οἰκέλους λόγους ἐκάστῃ τῶν μερῶν ἀποδῶμεν.

Καὶ αὐξήσεις καὶ παρεκβάσεις, καθ' ἃ ἐνδέχεται μέρη τῆς θέσεως, ποιησόμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ πάθει καὶ ἡθίῃ καὶ προτροπαῖς χρησόμεθα καὶ σχεδὸν πάσαις τῶν λόγων ιδέαις· πολλὰς γὰρ εἰσάξομεν βίων περιστάσεις, καὶ περὶ ἐκάστης τοὺς ἀρμύζοντάς λόγους ἐροῦμεν, ὅλον φέρε ζῆτεῖν, εἰ γαμητέον.

Μετὰ τὸ κοινούς καὶ καθολικούς περὶ πάντων ἀνθρώπων λόγους ὑποθέσθαι, ἐξ ὧν ἡ συστήσομεν τὸ γαμεῖν ἢ ἀνασκευάζομεν, καὶ καθ' ἕκαστον βίον ὑπερεξελευσόμεθα, ὅλον γεωργοῦ ἐμπόρου στρατιώτου πλουσίου πένητος βασιλέως, καὶ οὕτω πολλήν περιουσίαν λόγων ἔξοιεν, ὥς τὴν μίαν θέσιν ἀμπολλὰ ποιῆσαι.

Ταῖς δ' αὐταῖς ἀφορμαῖς τῶν ἐπιχειρημάτων χρησόμεθα καὶ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν ἀνασκευήν, καθάπερ εἶπον καὶ πρότερον.

ՅԱՂԱԳՍ ԱՒՐԻՆԱՑ

Օրէնք են հաճոյ կամ բազմութեան կամ առն քաղաքավարի¹ փառաւորի՝ ըստ որում ամենայն ումեք² վայել է կեալ այնոցիկ՝ որ ի քաղաքի, ոչ ժամանակ ինչ բացորուշեալ:

Եւ օրինացն հարցմունք լինին երկդիմի. զի կամ ի ներքս մտելոց նոցա և դրելոցն³, և որոց ահա կայցեն:

Արդ՝ դրելոցն³ լինի փորձութիւն՝ թէ արժան է հաստատել թէ ոչ: Եւ յաղազս ահա⁴ կալից օրինացն կոխք երկբայութեան լինին նախահարցն ոչ ամենևին ի բաց բառնալ⁵ զօրէնս: Այլ երկաքանչիւր ումեք առ օգտակարէն մեկնողի՝ անեցողի⁶), որքան միանգամ յաղազս իւր գրիլ թուի, և թապուցանողի զներհակուն:

Վասն զի այժմ միւշ բունս յաղազս եղծման և ստեղծման օրինաց: Եւ սոյսոքիկ յաւէտ ի ներքս մուծման պատմութեան է, և ահա ասելի յաղազս սոցա:

Արդ՝ ի ներքս մտիցելոց օրինաց կամ յամբաստանութիւն լինիմք և հղծանեմք ի տեղեացս յայսցանէ, յանհաւատոյն, յանկարէն, յոչ հարկաւորէն, յընդդիմաւորէն, յանիրաւէն, յարժանոյն, յանօգտակարէն, յամօթալոյն:

Եւ լինի անհաւաստութիւն՝ է որ առ արտաքերութիւն, զոր ոմանք առողանութիւն կոչեն, և է որ զանուամբ, և է որ առ հոմանունութիւն, և է որ ըստ քաղապանութեան⁷), զոր փաղանունութիւն ոմանք անուանեն, և է որ առ շարադասութիւն և բաժանութիւն, և է որ առ յոլովումն, և է որ առ պակասութիւն, և է որ առ կոխս:

1. Ա. քաղաքավարի. 2. Ա. ուրեք, լուս. ուղղ.՝ ումեք. 3. Ա. գրելոցն, լուս. ուղղ.՝ գրելոցն. 4. Ա. ահա փիլ. ահա. 5. Ա. բառնալ. 6. Ա. անեցողի. 7. Ա. քաղապանութեան.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ.

Νόμος ἐστὶ δόγμα πλήθους ἢ ἀνδρὸς ἐνδόξου πολιτικόν, καθ' ὃ πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει, οὐκ εἰς τινὰ χρόνον ἀφωρισμένον.

Τῶν δὲ νόμων ἐξέτασις διχῶς· ἡ γὰρ εἰσφερομένων αὐτῶν καὶ τιθεμένων ἢ κειμένων ἤδη.

Τιθεμένων οὖν γίνεται δοκιμασία, εἰ χρὴ κυροῦν ἢ μὴ. Περὶ δὲ τῶν ἤδη κειμένων αἱ ἀμφισβητήσεις γίνονται τοῖς διακζομένοις οὐ παντελῶς ἀναιροῦσαι τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐκάτερον πρὸς τὸ λυσιτελέστερον ἐξηγούμεναι, καὶ αὔξονται μὲν ὅσα ὑπὲρ αὐτοῦ γεγράφθαι δοκεῖ, συγκρύπτονται δὲ τὰ ἐναντία.

Ἐπεὶ δὲ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος περὶ ἀνασκευῆς καὶ κατασκευῆς νόμου, ταῦτα δὲ μάλιστα ἐν ταῖς εἰσηγήσεσι, λεκτέον περὶ τούτου.

Εἰσφερομένων τοίνυν τῶν νόμων ἡ κατηγοροῦμεν καὶ ἀνασκευάζομεν, ἡ συνηγοροῦμεν καὶ κατασκευάζομεν. Μετὰ δὲ τὸ προοίμιον ἀνασκευάζομεν ἐκ τόπων τῶνδε, ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, ἐκ τοῦ οὐκ ἀναγκαίου, ἐκ τοῦ ὑπεναντίου, ἐκ τοῦ ἀδίκου, ἐκ τῆς ἀξίας, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου, ἐκ τοῦ αἰσχροῦ.

Γίνεται δὲ ἀσάφεια ἢ μὲν περὶ τὴν προφοράν, ἣν τινες περὶ τὴν προσφθίαν καλοῦσιν, ἢ δὲ περὶ τὸ ὄνομα, ἢ δὲ περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, ἢ δὲ περὶ τὴν πολυωνυμίαν, ἣν συνωνυμίαν ἕτεροι προσαγορεύουσιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνταξιν, ἢ δὲ περὶ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἢ δὲ περὶ πλεονασμόν, ἢ δὲ περὶ ἔλλειψιν, ἢ δὲ περὶ τὴν μάχην.

Արդ՝ որ առ արտաբերութիւնն¹ է. յորժամ ի նմին դասու կացելոց բանիցն ոմանց նմանապէս կարողութիւն իցէ. որզանն⁽²⁾ երկդիմէ առնուել զգրեալն՝ աղախին ոսկի մի ըջգեցցի, ապա թէ ոչ՝ արքունի լիցի:

Քանչի յերկրայս լինիմք՝ թէ ոսկին թէ արդեօք աղախինն արքունի լիցի. կար է ամփոփիլ և ձկտիլ իրն. և առ անուն, յորժամ հասարակ յոյժ հին կամ օտար իցէ հինն⁽³⁾, որզան ձիաչար և մերարի. եւ եթէ ոք ասիցէ զսափոք փոխանակ քանդի, որպէս Կիպրացիքն. վասն որոյ զառ. Հոմերոսին ոմանք այսպէս մեկնեն՝

Եի սղոնձում² սափորոջ կապիալ էր երիս և տասն ամիսս:

Եւ առ հոմանունսն՝ յորժամ մի անուն երկուս կամ յոլովս նշանակիցէ, որզան՝ եթէ ոք մանկուսն³ գրիցէ ոչ գոլ վկայութիւն:

Քանզի խնդրեսցուք աստանօր. թէ արդեօք զանարքունս ասէ ոչ վկայել⁴, թէ որդի՝ յաղագս հօր, և կամ ծառայ՝ յաղագս տէառն: Քանչի սոքա միով անուամբ անուանին մանկունք:

Առ բազմանունութիւն՝ յորժամ ընդդէմ այնր նշանուկեալ լինի մի՝ իցէ և անուանք բազումք. որզան սուսեր, դալապր: Քանզի անհաւաստութիւն և այսպէս լինի, յորժամ կարծիցէ ոք զոյդ անուամբ գոլ զնշանակեալսն:

Եւ առ շարադրութիւն, որզան՝ յորժամ Պիտուակոս ասիցէ՝ առնուել⁵ բաժանել զհայր և զմայր և զզոյզն. քանզի երկրայ է և այս բառ՝ արդիւք զմանկունս⁶ ասէ բաշխել առնուել ծնողացն թէ զծնողս մանկանցն:

Եւ ևս այս՝ յորժամ ի մարմնի⁽⁷⁾ անուն կայցէ և շարադասել կարիցէ՝ կամ ամաց՝ որ յառաջ քան զինքն, և կամ այնց՝ որ զինի իւր զանազան միտս կատարել, որզան՝ որ յաղթիսցն ի պատերազմի զօրավար՝ կանգնեացէ Արեալ պատկեր ոսկի ունելով նիղակ. քանզի է ասացեալն՝ կամ պատկեր ոսկի և կամ ոսկի նիղակ:

1. A. առ արտասանութի, լուս. ուրիշ՝ առ արտաբերութի. 2. A. ի պղծութե փիլ. ի պղնձութե. 3. A. մանգան. 4. A. վկայութի
5. A. առնու փիլ. առնուել. 6. A. զմանգունս. 7. A. զմանգունս:

Περὶ μὲν οὖν τὴν προφορὰν ἔστιν, ὅταν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει κειμένων τινῶν λέξεων ὁμοίων, δυνατόν ᾖ προφέρεισθαι διττῶς τὸ γεγραμμένον, ὡς θεραπεῖαι χρυσία μὴ φορεῖται, εἰ δὲ μὴ, δημοσία ἔστω.

Ἀμφισβητοῦμεν γάρ, πότερον ἢ θεραπεῖαι δημοσία ἔστω, ἢ τὰ χρυσία· δύναται γάρ συστέλλεσθαι καὶ ἐκτείνεσθαι τὸ α. περὶ δὲ τὸ ὄνομα, ὅταν καινὸν ἢ σφόδρα παλαιὸν ἢ ξένον ἢ τὸ γεγραμμένον, ὡς ἡ ποδοκάρκη καὶ ἡ ἡμεδαπή, καὶ εἴ τις λέγοι τὸν κέραμον ἀντὶ δεσμοτηρίου, καθάπερ Κύπριοι διὸ καὶ τὸ παρ' Ὀμήρῳ τινὲς οὕτως ἐξηγοῦνται,

χαλκῆψ δ' ἐν κέραμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας.

Περὶ δὲ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅταν ἐν ὀνόματι δύο ἢ τρία σημαίνῃ καὶ πλείω, ὡς εἴ τις γράφει, ἐκ παιδὸς μὴ εἶναι μαρτυρίαν.

Ζητήσομεν γάρ ἐνταῦθα, πότερον ἀνηβὸν λέγει μὴ μαρτυρεῖν ἢ ὑπὲρ πατρὸς ἢ δοῦλον ὑπὲρ δεσπότου. οὗτοι γὰρ ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύονται παῖδες.

Περὶ δὲ τὴν πολωνυμίαν ἀνάπαλιν, ὅταν τὸ σημαινόμενον ἓν, τὰ δὲ ὀνόματα πολλά, ὡς ἄρ, ξίφος, φάσγανον, μάχαιρα. ἀσάφεια γὰρ καὶ οὕτω γίνεται, ὅταν οἴηται τις ἴσα τοῖς ὀνόμασιν εἶναι τὰ σημαινόμενα.

Περὶ δὲ τὴν σύνταξιν, ὡς ἐπειδὴν φήσῃ Πιττακὸς νέμεσθαι πατέρα καὶ μητέρα τὴν ἴσῃν· ἀμφιβάλλει γὰρ καὶ ἦδε ἡ λέξις, ἄρα γὰρ τοὺς πατέρας λέγει νέμεσθαι τὴν τῶν γονέων, ἢ τοὺς γονεῖς τὰ τῶν παίδων;

Καὶ ἔτι ὅταν ἐν μέσῳ τι κείμενον ὄνομα δύνῃται συντατόμενον ἢ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἢ τοῖς μετ' αὐτὸ διάφορον διάνοιαν ἀποτελεῖν, ὡς ὁ νικῆσας ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἀνατιθέτω τοῦ Ἄρεως ἄγαλμα χρυσοῦν ἔχον δόρυ· ἔστι γὰρ τὸ λεγόμενον ἦτοι ἄγαλμα χρυσοῦν ἢ δόρυ.

Եւ առ շարադրութիւն՝ և բաժանութիւն՝ զոր ոմանք առ հասարակն բաժանեցելոյ կոչեն, որզան ի ժառանգութիւն հրամայեալ գոյ զկղերայրս զմանկունս:

Զի է բաժանելով ասել՝ նախ առաջին զեղբայրս կոչել, և եթէ սա ոչ իցէ, յայնժամ զմանկունս յարել, և է որ շարադրելով ասիլ համանգամայն կոչիլ զնոսա:

Եւ զարձեալ՝ որ ի սուտ վկայութեան ըմբռնիցի՝ երիս հազարս տացէ, կամ երիս հազարս տացէ՝ միանգամ ըմբռնեալ:

Եւ առ յոլովունն լինի երկրայութիւն, յորժամ կար իցէ աւել² ինչ քան զոգեալն, որպէս և ազդեցեալն, որզան՝ եթէ ոք օրինադրիցէ³ ժառանգել և զսուս ի մօրէ. քանզի յերկբայս լինի և մայրն՝ իբրու զառս ի մօրէ օրէնս կոչեն, ևս յառաջագոյն զինքն զմայրն:

Իսկ այն որ առ պակասութեան անհաւաստութիւնէ լինի՝ կամ բազմագիմի⁴, կամ ըստ պատճառի, կամ ըստ դիպի, կամ ըստ հարկի, կամ յեղանակի, կամ ըստ տեղոյ, կամ ըստ ժամանակի, կամ ըստ որակութեան, կամ ըստ քանակութեան:

Ըստ պատճառի՝ որզան հայրատանջն ձեռնատեսցի. քանզի պակաս է՝ քանզի աղղեօք և զայն որ ըստ անգլտութեան է, և զայն որ առանց անգլտութեան, թէ զամենայն միանգամայն պարզարար:

Իսկ ըստ դիպի՝ պակասութիւն բազմատեսակ է. քանզի յայտ է թէ տարբերէ դէմքն, և ընդութիամբ, և հասակաւ, և հալագունս ազգակցաւ, և զիպուածով, որզան ընդ մատնչին սատակիլ զմանկունսն. քանզի ոչ է որոշեալ հաստատուն՝ թէ և զմատաղն, և զէգն, և զմանուկն. և զայն որ ոչն միաբանեաց՝ ընդ հօրն տարագիր առնիլ զմանկունսն. իսկ արդիւք և անարգի և ոչ համեմատի՝ թէ և այն, որ ոչ և մի ինչ յայսցանէ ոչ միաբանեաց:

1. Ա. առ շարադրութի, լուս. ուղղ.՝ առ շարադատութի 2. Ա. աւել, լուս. ուղղ.՝ ասիլ կամ ասելի 3. Ա. օրինադրիցէ, լուս. ուղղ.՝ արինադրեցէ 4. Ա. բազմայղիմի

Περὶ δὲ τὴν σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν, ἣν τινες περὶ τὴν κοινὴν τοῦ διηρημένου καὶ τοῦ ἀδιαίρετου φασίν, οἷον ἐπὶ τὸν κληρον ἔρχεσθαι νόμου κελεύοντος ἀδελφοὺς παῖδας.

Ἔστι μὲν γὰρ διαιρουντας φάναι, πρῶτον μὲν καλεῖσθαι τὸν ἀδελφόν, εἰ δὲ μὴ οὗτος εἴη, τότε τοὺς παῖδας παρῆναι, ἔστι δὲ καὶ συντιθέναι λέγοντας ἅμα καλεῖσθαι αὐτούς.

Καὶ πάλιν, ὁ ψευδομαρτυρῶν ἄλους τρεῖς χιλίας διδότω· ἦτοι γὰρ λέγει, ὁ τρεῖς ἄλους ψευδομαρτυρῶν χιλίας διδότω, ἢ τρεῖς χιλίας διδότω ἅπαξ ἄλους.

Περὶ πλεονασμὸν δὲ γίνεται ἀσάφεια, ὅταν δυνατὸν ἢ πλεόν τι τοῦ γεγραμμένου συλλογίζεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸ δυνάμει δηλούμενον, οἷον εἰ τις νομοθετήσει κληρονομεῖν καὶ τοὺς πρὸς μητρός· ἀμφισβητήσει γὰρ ἂν καὶ ἡ μήτηρ, ὡς εἰ τοὺς πρὸς μητρός νόμος κληρονομεῖν καλεῖ, πολὺ πρότερον αὐτὴν τὴν μητέρα καλοῖη.

Ἡ δὲ παρ' ἑλλειψιν ἀσάφεια γίνεται πολλαχῶς, οἷον ὁ πατροτύπτης χειροκοπεῖσθω· ἐλλείπει γὰρ πότερον καὶ τὸν δι' ἄνοιαν, ἢ καὶ τὸν ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ πάντας ἀπαξ ἀπλῶς.

Ἡ δὲ κατὰ πρόσωπον ἑλλειψις πολυειδής ἐστι· διαφέρει γὰρ θήπου τὰ πρόσωπα καὶ φύσει καὶ ἡλικίᾳ καὶ ταῖς ἐγγυτέρω συγγενείαις καὶ τύχῃ, οἷον τῷ προδότῃ συναναιρεῖσθαι τοὺς παῖδας· οὐ γὰρ διώρυσεν, εἰ καὶ τὸν θετὸν καὶ τὴν θήλειαν.***

Եւ ըստ հարկի, որպէս իրիցս քաջ իշխան հարկաւոր՝ պարտաւ և արժան է զսա ոչ զինուորել:

Եւ յեղանակէն լինի, յորժամ օրինադրէ զշուն կամ զայլ ոք ի չարագործաց սատակել՝ բաճնայցէ թողուցու զօրինակ սատակմանն:

Եւ ըստ տեղոյն սլակասութիւն, որպէս իթէ ոք հրամայիցէ պարտի ի հրապարակի գնել արքունի՝ և ոչ որոշիցէ դուռդին:

Եւ ըստ ժողովանակին ինդրեացուք՝ այսպէս սկիզբն տալարեալ ուրուք անիրաւ ձեռաց վրէժ ինդրել, թէ և՛ յետոյ ժամանակաւ իցէ:

Եւ ըստ որակութեան է, յորժամ ասիցէ ոք՝ զարծաթ դու ընդ հարկաւ, ոչինչ յաղապս գտահեկանի հատուտութուն որոշիցէ:

Եւ ըստ քանակութեան՝ յորժամ թէ ոք տուեալ անհարկ գող՝ զթիւ բաճնայցէ թողուցու:

Արդ՝ առ սլակասութեան անհատատութիւն լինի այսօր տարար: Եւ առ կռիւ՝ յորժամ ինքն ընդ ինքեան կուռելցի օրէնքն:

Բայց պիտել արժան է, թէ ամենայն յառաջասացեալքն անհատատութեան տեղիք յայնս՝ որ կան ի քաղաքս օրէնքն՝ գտանքն. իսկ յայնս՝ որ ի դեգերանս կրթութեան սակս որ վարժին՝ ոչ նմանապէս. քանզի որպէս է յուէտ՝ ըստ որս զայնքան կրի սովորութիւն՝ զնոսա որոշեմք:

Արդ՝ յորժամ զանհատատութիւն առցուք ի ձեռն՝ անդէն վաղվաղակի հարցցուք պոմն, թէ կարելիո՞ւ հրամայեն օրէնքն, և ոչ ըղձից նման ըստ Դիմոսթենի, և ոչ դժոխ ամենեկին գործիլ, որպէս յայնմանէ՝ որ հրամայէ անսուտ լինել ի հրապարակի. քանզի անկարելի է և դժոխալինելի ոս. և յայնմանէ կուրացուցանել զիրեսս շան. քանզի եթէ ի շնութեան ըմբռնեացի կոյր՝ զիմրդ ոք հանիցէ զերեսս նորա զոչս բնաւին պոյս:

Եւ զկնի այսորիկ յուզեացուք, թէ հարկաւոր են օրէնքն.

1. Ա. Թէ և, լուս. ուղղ.՝ Թէ արժան է և՛

2. Ա. Թողցու փի.

թողուցու:

քանզի ոչ եթէ յաղագս բարեաց ուրուք կամ օգտաւ կարաց եղեալ, այլ յաղագս փոքունց, և ոչ ինչ առաւել այնոցիկ, որ կայցեն կամ ոչ կայցեն անպիտան, իսկ այն՝ որ յընդդիմէն, ցուցանի զօրէնս¹ այնոցիկ, որ ահա կան օրէնքն ներհական, կամ այնոցիկ՝ որ դրութեամբ և քաղաքավարութեամբն. վասն զի ի դեգերանան ոչ են այնք, որպէս որ ի քաղաքին օրէնք կան, առ որ հայելով և դիտելով վերծանիցէ² ոք զ'ի ներքս մտեալ օրէնս:

Բայց սակայն ոչ որպէս յԱթէնս կամ այլ ուրեք օրինաց լինելոց՝ այսպէս կրթիւ վայել է այսքան, զի ամենեւին է շամբուշ մեզ:

Բայց պարտ և արժան է եղծանելով՝ ըստ գլխոյ տալ՝ օրինին ցուցանել փորձիլ ըստ առ հասարակ ամենայն մարդկան սովորութիւն զգրեալ³ օրէնսն գոյ, որզան կ'նսջ մի լիցի իշխանութիւն կտակ առնել ասելի(°). քանզի ալ. տալոյ քան զհասարակ ամենայն մարդկան սովորութիւն է օրէնս. քանզի ամենայն ուրեք օրինադրեալ և հրամայեալ իւրոց լինել իւրաքանչիւր ումեք ոչ միայն կենդանեալ, այլ և յորժամ մեռանիցի՝ թողուլ ումեք կամ մի թողուլ:

Յետ այսորի՛ հարցցուք, թէ իրաւացի ի վերայ ամենայն քաղաքացեացն որ կան օրէնքն, այլ ոչ յաղագս ումանց առանձին պրեալ է, և թէ առ պատիւ և արժանաւորութիւն իւրաքանչիւրունն բաշխէ:

Նւ յորժամ առ արժանաւորութիւն օրինադրիցէ՝ ամբաստան լինելի է, զի ոչ զոյգն բաշխէ ամենեցուն՝ որ ժողովրդակամացն է առանձին:

Նւ յորժամ հասարակ զամենեցունց օրինադրիցէ՝ ամբաստան լինել պիտի, զի ոչ առ արժանաւորութիւն բաժանէ, որզան՝ թշնամանողն տացէ դրաքմայս բիւրս՝ ապա թէ ոչ անարգեսցի. քանզի ոչ զոյգ է տնանկաց և մեծատանց պատուհաս. զի նոցա վասն մեծութեան պարտ է զարծաթն հատուցանել, իսկ սոցա վասն ցանգութեանն և տարակու-

1. Ա. դաւրէն, լուս. ուղղ.՝ զաւրէնս: զդիւեալ, լուս. ուղղ.՝ գէքս ևդեալ:

2. Ա. երծանիցէ:

3. Ա.

սանաց ոչ կարացիալ հատուցանել՝ քաջայայտ է թէ անարգեալ լինի:

Ապա արժանոյն՝ քանզի ընդ միտ ածցուք և քննեցուք, թէ զարժանին որոշէ զպատուհաս օրինադիրն ի վերայ անիրաւեցելոցն. այն ո՛հ Արամազդայ՝ զպատիւն՝ թէ յաղագս պատուոյ իցէ օրէնք. և կրկնակ է խնդիրն՝ թէ առաւելեալ գտցի օրէնս կամ դորս յառաջագոյն ասէ, կամ պակասեալ, որգո՛ն և առաւելեալ՝ թէ ոք մահ հատցէ ի վերայ սպանողի ինչ յանասուն կենդանեաց, և կամ արժանի վարկցի՝ որ պաշտպանութիւնն կրեաց ծառայ գոլ պաշտպանողին. և պակասեալ՝ որդան հիթէ ոք օրինադիրցէ կամ առն սպանողի հազարս հատուցանել, կամ քաջին ոստովք ձիթենեաց պսակիլ:

Եւ զկնի ձեռնարկեսցուք յանօգտէն՝ ցուցանելով զօրէնան ֆլասելով կամ ինչս, կամ զգուշութիւն և փրկութիւն, կամ զերկոսին, որդան Ոլումպիա յաղթին ի ներքս մտանել մասն ինչ զպարսպին քակիալ, և քանզի անօգուտ և զիղի է:

Ապա ամօթալոյն՝ ըստ որում բազում օրինադրացն ոչ մաքսաւորել և ոչ ձեռադործական արուեստ հրոյ գործել քացաքացեացն հրամայեցին. և ևս շուն տացէ հազարս՝ քանզի անփառաւորք լիցուք յայսմ օրինաց՝ իրրու թէ կուռ բոլոր արծաթ քան ժողովք:

Եւ կազմել պարտ և արժան է և ի ներհակացն, և ի կիր առնելի է յօրինադրացն եղծման, և կազմածի, և ախտիւք¹, և բարուք ընդունականօք, և աճմամբք, և արտելութեամբք, և ընդհանուր ամենայն բանիցն տեսակաւ. և ի նոցունց յայսմանէ ձեռնարկեսցուք և առ վարկիցն եղծմունս. զի ոչ այլ ինչ յօրինացն զանապանի², բայց զի վարկն բազում անպատ լինի առ պէտս պիտոյից և ի ժամանակ որովեալ, իսկ օրէնքն՝ մշտնջինաւոր որքան յինքենէ:

1. Ա. աղտիւք, ուղղված է՝ ախտիւք:
ուղղ.՝ զանազանէ:

2. Ա. զանապանի, լուս.

ՅԱՂԱԳՍ ՎԵՐԾԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐԾԱՆՄԱՆ

Վերծանութիւն է արտաբերութիւն գրեցեւոց հանդերձ ոլորակի սասակութեամբ և ձայնի:

Սկիզբն մանկան¹ առնելի ի պարզագունից շարագրացն և ճարտասանաց՝ Իսովրատեայցն, ապա Հիպերիդեայցն² և Իսքենեայցն, և ի սոցայց յայսպիսեայցն ի Դեմոսթենէս հասցուք:

Եւ նախ առաջին քան դամենայն նմա ճառելի է, զի ճարտասանական րանիցն հն որ ներքողականք են, և են սրք ատենականք, և են որ կաճառասականք:

Եւ աստեականացն են ոմանք՝ որ յատուկք են, և են սրք ընդհանուրք: Եւ յաղագս այսց իւրաքանչիւրոց առաջին ցուցանելի է ոչ ստոյգ ճշգելով և ոչ իրրու թէ բովանդակօք և օրինակու գիտել զուշն որ բերեալ լինի:

Եւ յիս այսորիկ պարտ և արժան է ղենթադութիւն արտադրիլ. ապա իթէ սրա գունից է՝ և ղենդիրսն, և եթէ առաւել իցէ սուր՝ և ձեռնարկութեանցն զիւրաքանչիւր յանդիման կացուցանելի է նմա և ղնիրգեղեցիկ բանին ըզրարիօք այսպէսն ունելով և զյոռիսն, զի զոմանս քակտիցէ և զոմանս ոչ. և և ուսուցանելի է ղնա և ընդեւագոյնս առնելի մաքրոց անձանց³, բայց ոչ սակայն ոչ կարի զատուցելոցն և օտարաց ոմանց⁴, որ և վասն սորին այսորիկ հոչակաւորք են, և որպէս առ Դեմոսթենի՝ թուղ որ ափան⁽⁵⁾:

Բայց մի տնգիտասցի և զբարս, և զկիրս, և զարտելութիւնս⁵, և զաճմունս, և զնուալութիւնս, և զայլ մտաց

1. A. մոնդան: 2. A. Հիպերեդեայցն: 3. A. տնձանց, լուս. ուղղ.՝ անուանց: 4. A. աւտարաց ոմանց, լուս. ուղղ.՝ աւտարաց տանցն: 5. A. զարտողութիւս, լուս. ուղղ.՝ զարտելութիւս:

յիղանակս. և գիտասցէ և մեկնութեան ձևս, և որպէս զի զարդ ոք բարիօք և ի դէպ նոքօք վարեսցի¹. յաղագս սոցա ստուգագոյն մեք այլս ասասցուք:

Եւ կարի յառաջագոյն քան զամենայն՝ ընդեւացուցանելի է գնա վայելչականաւն ասացելոց ենթադրութեանցն, և ըստ ձայնին², և ըստ մարմնոյն գեղեցկաձև շարժման. քանզի սա է՝ որ բանին գնեղեցեցկութիւնն ցուցանէ. և նուադաւորագոյն ենթադրեսցուք և ընդ միտ ածցուք շատողին գնսիր³ և զարժանաւորութիւն, և զհասակն, և զդիպուածն, և զտեղին՝ յորում ասի, և զիրան՝ յաղագս որոյ բանք: որպէս զի կարողութիւնն իցէ յաւէտ յաղագս փոխանակ մերոց իսկ անձանց զայն իբրեւ ճշմարտապէս լինել կարծեմք. արդ զՊովոս⁴ զողբերգութեան ենթադրողն՝ այնպէս քաջ արտաբերել⁵, զորոց ի ձեռն առնոյր զդէման՝ մինչ զի և ասին գնա ճշմարտապէս արտասուեալ հնճադատելով զողականան:

Եւ նմանապէս յաղագս հնագէտ պատմողացն ասումք, զի նոցա սեռք բազումք են. զի է որ աղգաբանակաւն է, ընդ ուրով գողգարանութիւնս որք զյԱթէնան կամ այլ ուրեք գիշլիանան և գնեղս սխտմեն զակնածուան, և որք յԱրդոսի գլուխ կանալս, և զյոյս ի Լակեդեմոնի, և ի Մակեդոնիս, և ի Պարոս թաղաւորս թուէին, և են որ զԱպողղոզովրայ Աթենացոյ և զԱկուզիլատսի⁶ զԱրգիացոյ, և զԵկատոսի զՄելիսացոյ:

Եւ իրական է՝ ըստ որում իրս ինչ անցանեմք բանիւ, որզան խոտովութիւնս, պատերազմունս և զայսպիսիս, որպիսի ունին քաղութք Թուկիդիդեայն⁷ և Փիլիստոնին:

Եւ առասպելաբանակաւնք՝ ըստ որում յաղագս դիւցազանց և աստուածոց առասպելաբանեմք, որպէս են կտրածք այս Ասկլեպիադայցն⁸ ողբերգուածոցն:

1. A. վարեսցի, լուս. ուղղ.՝ վարեսցի 2. A. զձայնին, լուս. ուղղ.՝ ըստ ձայնին 3. A.՝ գնսիր. լուս. ուղղ.՝ զբան 4. A. զՊով-լոս, լուս. ուղղ.՝ զՊաւլոս 5. A. արտաբերել, լուս. ուղղ.՝ արտաբերեց 6. A. զԱկուղոզատի, լուս. ուղղ.՝ զԱկուղոնի 7. A. Թուկիդիդեայն, լուս. ուղղ.՝ Թուկիդիդեայն 8. A. Ասկլիպիադայցն, լուս. ուղղ.՝ Ասկլիպիադայցն:

Եւ ևն ոմանք, որ յիշեն զբարիոքսպէս ասացելոցն՝ որպիսի են Քսենոփոնտեայքն և Սոկրատականքն. բայց յիշատակեն և ընդ այսու տեսակաւ եւ որք զփառաւոր արս զումարեն, որպիսիք են որք զարժանաւորս շարադրեն Լենցադա՝ Արիստոքսենոս երաժշտական սատտիւրոս և որք միանգամ այսպիսիքս:

Եւ են որ¹ զպարունական², ըստ որում յաղագս վայրաց և քաղաքաց, զետոց, դրոց և բնութեան, և այսպիսեաց պատմիցեմք. որպիսի իմն Կիմնոան, Փիլիաս, Փիլոստեփանոս և Իստորոս³ ջանացան. և ըստ սմին այսմիկ տեսակի շարադրեն և որք զշատ ուրեք զքաղաքավարութիւնսն⁴ հաւաքեն, որպէս Արիստոտելէսն:

Բայց է և այլ կատարելագոյն տեսակ՝ ըստ որում յառաջասացելովքն ամենեւումք համանպամայն վարիլ, որպէս Հերոդոտոս էարար և յոլովք հնագէտք պատմագրացն. եւ զսոսա սկիզբն վերծանութեան արասցուք ի սմանէ⁵. քանզի պարզագոյն և բազմուսուցն է, ասէ, և յայնմանէ՝ ի Թէոպոմպոս և ի Քսենոփոն փոխեալ զնասցուք, յորոց՝ ի Փիլիստոս և Հերոդոտոս հասցուք, և յետոյ՝ Թուկիդիդէսն⁶:

Եւ զնոյն օրինակ ի վերայ սոցա վարժեսցուք՝ որովք և ի վերայ ճարտասանաց բանիցն. ոչ որպէս ոմանք զպայծառսն և զմեծամեծսն Թուկիդիդեայն զանց առնեն, բաղկելով ի շամանդաղ քատակուլենէն⁷ և դանդիոն և մառախունս բանին պարապիսցուք⁸ (°), եւ եղիցի քատակութիւն մեր և նախանձ ոչ միայնոյ ուրուք միայնուով հնոցն, այլ ամենեւցուն բարգաւաճագունիցն:

Քանզի այսպէս առատից և բազմաց և զանազանից պաճարան գտցուք բանից. ոչ աւստխեալ⁸ փախիցէ ի մեծ վատթարութենէ, որ հետեւել սիրէ այնոցիկ՝ որ զմի ոքն առաջի դնին քատակել. քանզի խստվիստք և մախիզք և անհաւաստիք՝ որք ոչ միայն զԴիմոսթենէսն ախորժակ ելով

1. A. և է երբ որ, լուս. ուղղ.՝ և են որ: 2. A. զպարունական, լուս. ուղղ.՝ զպարունականսն: 3. A. Իստորոս: 4. A. քաղաքավարութիւն: 5. A. ի սմանէ, լուս. ուղղ.՝ ի սմանէ: 6. A. Թուկիդիդէսն, լուս. ուղղ.՝ Թուկիդիդէսն: 7. A. պարապիսցուք, լուս. ուղղ.՝ պարաբեսցուք: 8. A. աւստխեալ լիս. աւստխեալ:

զնմանէն¹(^o). և դձուձք և տկարք և անշնորք՝ որք զԼիւսիասն միայն կամին քատակել²։

Բայց յորժամ զամենեցուն բարիս ոք զարմանալով կերպարանել զիւր միտսն առ այն ձեռնարկեսցէ՝ Արամադդայ իմն ի նմա ձև լինի իմն բանիցն, զոր իւրաքանչիւր ոք յիւրմէ բնութենէ տպաւորիցէ³, ոչ առ մի ինչ հարկաւորել տեսակ հայել, այլ ամենայն բարեացն ինքնին կամակար յանձն ստանալ։

Արդ՝ ամենեցուն օգտակարագոյն եղիցի զգեղեցիկսն յամենայն շարադրածէ ընտրելով պատմել, ստէպ ստէպ զնոսա յիշել հանդերձ յարմարական ենթադրութեամբն ևնթադատութեամբ։

1. A. զնմանէն, լուս. ուղղ.՝ երանին. տպաւորիցի, լուս. ուղղ.՝ տպաւորիցէ։

2. A. քակտիկել։

3. A.

ՅԱՂԱԳՍ ԼՍԵԼՈՒԹԵԱՆ

Եւ ներ լսելութեանցն նախ առաջին է մտերիմ և բարեկամ մատուցանել զինքն ասողի. քանզի ոչն մատուցանողի և ոչ ի պիտանեացն ինչ օգտակար:

Արդ՝ զառաջին բաւական է գոնեա ենթադրութեանն շարադրածին յիշատակ տանել, ապա և գլխոցն և տնօրէնութեան, և յետ այսորիկ փորձել և զգեղեցկապէս պատմելոցն յիշատակ տանել. եւ թէպէտ և ոչ բառ, և ոչ որպէս տրամադրեացն ասելով, և ոչ այսպէս ապաքէն օգտակար է. քանզի յառաջ անցանելով այսպիսոյ միանգամայն՝ կրթութեան՝ կարասցուք և նովիմք բառիւ զիւրաքանչիւր վերաբերել:

Եւ պարտ է ոչ անդէն վաղվադակի համանգամայն գամենայն ինչ ձեռնարկել յիշել, և ոչ նոյն ժամայն փորձել ասել առ ինքն կամ առ այլ զճառեցեալն, այլ գրել պարապոյ՝ և յիշատակ բերել ասացելոցն. եւ նախ առաջին ըզնախերգանին՝ զի եղիցի մեզ ի վերայ ճարտասանական լրսելութեան՝ յարացոյցք. զի յորժամ հարուստ աւուրբք ներակրթեալն առ սա կարասցուք ունել զճառեցելոյ նախերգանին՝ ձեռնարկելի է ահա և ի պատմութիւն:

Եւ յորժամ գոյս բաւականապէս ունիցի՝ փոփոխեսցուք առ սոքօք և ի միւս ևս գլուխ, եւ զկնի առ երկուս և երիս, և առ սակաւ սակաւ յառաջ անցանելով այսպէս՝ զամենայն ճառեցելոցն բուռն հարցուք. համանգամայն սպասեալ զգուշացուք և զսասցեալ զգիւտս և զմեկնութիւնս ըստ քանի յեղանակս ներում յաղագս վերծանութեան, որպէս յառաջագոյն ասացի. պարտ և արժան է և ուշ դնել և գիտել

1. Ո. միայնգամայն:

2. Ա. պարապոյ, լուս. ուղղ.՝ զպարապոյ:

3. Ա. լսելութե, լուս. ուղղ.՝ լրելութե:

զհնոցն շարագրածս, և գայլս կարծ և յոլովք ծերունեացն առնէին:

Եւ Թէոպոմպոս Դիմոսթենեայ լռեալ յաղագս պախտաբակութեան առ Ղիմպտինէս զբանեցելոյ՝ և ինքն գրեաց ի նորա ճառեցելոցն գիմեալ:

Եւ ոմանք յորոց է Դիոնիսիոս Սղիկաոնացի՝ սա տսնն ել(°) զԱրիստոգլիտոնեայն ոչ գոլ Դիմոսթենի, այլ որումն լսողաց նորա. և ըստ այսմ շարագրութեան կրթութեան շարագրեցելոյ՝ և ոչ բացավտանգելի է գայս առնել ամիսայն լսելութեան, այլ ներբարգաւաճեցելոց արանց և փորձից. այլ զի մի մոռացօն լինիցի մեղ յանգիտութենէ չարի վարժումն տոնելով՝ վասն որոյ որպէս գոհնար (°) յաւէտ ընտրելի է զվարդապետսն, զոր վասն հանապազորդի լսելութեան և ոչ գիտելով քատակութիւն բերեմք. եւ եթէ ոչ ունիցիմք լսելութիւն՝ զամենայն զոր ինչ միանգամ յեռանդումն գործեցաք կամ կրեցաք, որոց հետեւեցաքն, և կամ եթէ կաճառական ինչ գործեցաւ՝ որզան ձայնատութիւն¹, յածումն, տեսութիւն, խոովութիւն, եւ եթէ ինչ աշակիսի փորձեսցուք շարագիր² և գեղեցիկ անուամբ շարագրութեամբ վարեցեալք համանգամայն աշակերութիւն(°) ոչ միայն զբառս և գլխատակս, այլ և զիրս³ և զբարս օգտէ. քանզի օրինակ իմն համարս և պարտիս խոշտանգանաց հանապազորդ կենաց ստասցուք՝ ոչինչ թողլով զգործեցելոցն ի մէնջ անհարցափորձ⁴ հարեանցի, և աշակիսի արտախոհութիւնս ապաքէն տեսակ է և կոչեցելոյ արտասանութեան:

1. A. ձայնամտութիւ, լուս. ուղղ.՝ ձայնատութիւ 2. A. շարագիր, լուս. ուղղ.՝ շարագիր 3. A. գնշտիր, լուս. ուղղ.՝ գիրս 4. A. անհարցափորձ:

ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԱՍՈՒԹԵԱՆ

Տարասութիւն է մեկնութեան այլայլութիւն զնոյն միտս պահելով, եւ սոյն սա փոխասութիւն անուանի:

Եւ յեղանակք են սորա նախկին չորք՝ ըստ շարադասութեան¹ և առդրութեան, ըստ բացահանութեան, ըստ այլափոխութեան². եւ եղիցին ի սոցանէ ոմանք խառն կարի բազում:

Արդ՝ ըստ շարադասութեան, յորժամ զնոյն բառ ունիցի և փոխադրութեան մասնկանցն զանազան մեկնութիւնս առնիցեմք, որպիսիք բազում ինչ են:

Եւ ըստ առդրութեանն՝ յորժամ ոչ ինչ զառաջին բառն արտաքս հանիցեմք՝ ի ներքս մուծմամբ³ այլոյ բառի այլափոխ առնիցեմք զմեկնութիւն, զոր և Դիմութենէն աւարար. քանզի Թուկիդիդեսոյ ասացեալ՝ թէ իրացն ժամանակք ոչ կան մնան, ինքն այսպէս արտադրեաց՝⁴ թէ իրացն ոչ կան մնան ժամանակք ձերում յարութեանդ և հենգութեան^(*):

Եւ ըստ բացահանութեան յեղանակ տարասու ընդդէմ ունի այնմ՝ որ ըստ առողջանութեանն է. քանզի զբազումս կիսակատար ասելով՝ ի բաց հանեմք:

Իսկ ըստ այլափոխութեան յեղանակին, յորժամ զառաջիկայ բառն հանելով՝ այլ փոխանակ սորա դնիցեմք. որզան փոխանակ ծառայն՝ պատակ կամ ստրուկ կամ ինչ այլոցն փոխանակ յեղանակ բառի՝ զիսկն, ի հաւասար նմանից, կամ փոխանակ յեղանակ բառի՝ զիսկն, կամ փոխանակ իսկի՝ զեղանակն, կամ փոխանակ միոյ բառի՝ մի դիցուք կամ յոլովս, կամ փոխանակ յոլովից՝ մի: Բայց են և այլ յեղանակ տարասութեան՝ զորպիսիս ի

1. A. ըստ շարադրութի, լուս. ուղղ.՝ ըստ շարադասութե: 2. A.
այլափոխութի: 3. A. մուծման, լուս.՝ արտադրեաց: 4. A.
արտադրեաց, լուս. ուղղ.՝ արտադրեաց:

վերայ պատմութեան ցուցանեմք, թէ զնոյն իրան փոխա-
ցուք ի յեղանակացն զանազանութիւն, որդան փոխանակ
ապերենցուցանելոյ՝ հարցանել, եւ փոխանակ հարցանելոյն՝
ուսանել, և այսպէս ըստ այլ ևս յեղանակաց նախաճառե-
ցելոցս պատմութեան դիւրագոյն այսպէս և պիտանացուա-
գոյն կրթեացուք՝ բայց յորժամ հանդերձելոցն տարասիլ¹
զբանիցն զմիտսն ներստանձին ըստ ինքեան ձեռն առեալ
փորձեսցուք, որք անուանիցլոմք յանձինս զօրութիւն մեկ-
նել պիտանացուալոյն և նոյն ինքն ընթերցողի ինչ ի
պատմեցելոցն բարիօք ի հնոցն ուրուք ընթերցողի² փորձի
յիշելով՝ շարադրել նովմք իսկ բառիւք³ և շարադրութեամբ,
խոշտանգել զանձն՝ իբրու թէ ի նմանութիւն կերպարանաց
բերեալ զնոցս տիպս. քանզի այսպէս և մեք ընդելիալք
լիցուք ըստ հնոցն մեկնել, և համանգամայն հաւաստագոյն
և մեկնողագոյն լիցին ճառեցեալքն:

Բայց յորժամ վերստին ի ձեռն առցուք անդէն վաղ-
վաղակի զայսոսիկ, յորս կրթութիւն կրեցաք, և կատարե-
լալոյն՝ յորժամ Լիւսիայն ոք ընթերցողի զբանն՝ փորձեսցի
զԼիւսիայն մտածութիւնս արտաբերել⁴ ըստ Դիմոսթենի յի-
ղանակի, եւ ներայլակ զամենայն Դիմոսթենի յիսն ըստ
Լիւսիայն, ևս նմանապէս և զայլոյ ճարտասանաց և հնա-
գիտականաց. և զցուցական մտածութիւնսն կոչեցեալս մեկ-
նել յունգիմանաբար, այլ ոչ ընդ ամենայնի զամենայն ընդ-
հարկանեմք, այլ որքանից զփոխադրութիւն քաջաձեակի⁵
ներընդունի, որդան և յանդիմանական մտածութիւն այս-
պիսին է:

Արդ՝ տունուլ գտուեալն խոստովանաբար⁶ օրինաւոր
գոլ և շնոհ նոցա հատուցանել ոչ ըստ օրինաց գրել ցու-
ցական, արտաջիրք. քանզի այսպէս առնուլ զտուեալսն օրի-
նաւոր գոլ խոստովանելով և զշնորհս նոցա հատուցանել օ-

1. A. տարասիլ, լուս. ուղղ.՝ տարասանիլ:

2. A. ընթերցողի:

3. A. շարադրել նովմք իսկ բառիւք, լուս. ուղղ.՝ շարադրել նոքիմք
իսկ բառիւք:

4. A. արտայբերելի:

5. A. քաջայձեակի:

6. A. խոստովանաբար, լուս. ուղղ.՝ խոստովանաբար ելով:

րինաւոր ոչ տասացիս, յորժամ տարուսիլ ընդելուցիս զմանկունս:

Նախ տաւջին՝ ի պարզագոռնիցն սկիզբն արասցուք, որպոն ի յիշատակէ. ապա փոխեսցուք ի մի ինչ ձեռնարկութիւն. յիտ այսորիկ ի մի ինչ գլուխ, կամ նախերգան, կամ պատմութիւն: Եւ այսպէս առ սակաւ սակաւ զբոլորս տարստանել կարիցեն՝ որ ահա կատարելագունի է ունակութեան:

ՅԱՆԱԳՍ ԱՐՏԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ

Արտագործութիւն է բան զլստ մտաց և ասողութիւն զպակասն առդնել՝ եւ պակասիցն պտճարանս գտցուք՝ կամ զանհաւաստին հաւաստեցուցանելով՝ կամ զպակասարարն ըստ մեկնութեան և մտացն ճառելով, կամ կարողագոյնս ասել, կամ հաւանագոյն, կամ ներգործագոյն, կամ ճշմարտագոյնս, կամ առաւելեալ ինքն ըստ ինքեան միարան ասացեալ, կամ օրինագոյնս, կամ գեղեցկագոյնս, կամ քաջավայելագոյնս, կամ օգտակարագոյնս, կամ առաւել սիրելագոյնս ենթագործութիւնս, եւ կամ քաջադասագոյնս, կամ գեղեցկակերպագոյն ըստ մեկնութեան:

Եւ տարացոյց սեզ բաւական լիցի յաղագս Եւրովացոց ասացեալն Իսքենեայ ներում որ ըստ Քտեսիփոնոսայն¹, ի Դիմոսթենեայ ներում յաղագս պատկին. զի օգնելով նոցա Աթենացիք, թէպէտ և զրկեալ էին՝ և ապրեցուցին և զքաղաքսն ի բաց ետուն: Բայց Իսքենէս ասէ այսպէս. «Եւ ըզնոսին զքաղաքս և զքաղաքավարութիւնսն ետուք աւանդողացն ուղղապէս և յիրաւի՝ ոչ իրաւունս համարեալ գոյ զբարկութիւն յիշել ի վերայ հարկանելոյք. եւ Դիմոսթենէս այսպէս. «Եւ բարիօք արարէք ապրեցուցանել զլիզդին, և ես առաւել քան զայն լաւագոյն՝ զի տեսարք էին և մարմնոց և քաղաքացն անդրէն տալ զայսոսիկ յիրաւի նոցա մեղուցելոցն ի ձեզ ոչինչ, որովք զրկեցայքն՝ յորս հաւատարիմն համարեսու եղեայք ընդ միտ ածելովք»:

Արդ՝ վասն զի հնչմամբ ծանրագոյն Դիմոսթենէս և ոլարարկութիւն հնչաւորագոյն ունելով և հաստատուն և զգոյշ, և պարզ Իսքենեայն անդէն իսկ կարծեն. եւ զլսելիս

1 A. ներում որք ըստ Եսիփոնոսայն. յուս. ուղղ.՝ ներում որք ըստ Իսքենեայն:

փորձեցելոյ այսպիսեացն բաշխել երևեսցի՝ ընդ միտ ած-
ցուք և խուզեսցուք և ըստ մասին մասին բանիւն:

Արդ՝ Խաքենէս պարզ արար զբարեգործութեան և մի՛
իսկ սա երկուս, որիշ զպարզսն՝¹ երևեսցուցանելն և որիշ զի՛
բաց տալն, և համանգամայն զերկրորդն անեցոյց առաջնոյն
առգրութեամբ, ասելով՝ Թէ ևս առաւել քան զայս լաւա-
դոյն և ևս սա զոր կարծեցին՝ որպէս ի բացն ետուէ, ասէ,
իսկ նա և գրէ զայն և բարիօք, ասէ, արար զհաւանու-
թիւն այո բանի դարովելով:

Եւ հակաձեռնեսցուք ցուցանելով զյառաջաւացեալ բան
անհաւաստիս, կամ անկարս ասացեալս, կամ անհաւանս,
կամ սուտս, կամ պակասս ըստ մտաց, կամ ըստ ասողու-
թեան, կամ դարձեալ աւելիս, կամ ներյայտնիս, կամ լոյծս,
կամ մարտուցեալ ինքն ընդ ինքեան, կամ տարօրէն, կամ
ամաւթալի, կամ անվայելուչ, կամ անօգուտ, կամ ոչինչ
առաւել վասն իւր քան եթէ ընդդէմ իւր ասացեալ՝ զոր ո-
մանք կոչեն հակաշրջեալ, և կամ ըստ վայելչական դասուն
ասացեալ, և կամ կերպաբար պատմութեամբ:

Զկրթութիւն այսպէս արասցուք. նախ առաջին՝ հրա-
մայեսցուք հակաբանել ընդդէմ ձեռնարկաց զնոսա անկար-
ծելի ի դարովել, զի որպէս արար ոմն ի կրսերագունիցն.
քանզի առ ճառեալն Դիմոսթենի առնուլ գտուեալսն խոս-
տովանելով օրինաւոր պոլ և զնոր նոցա անդէն հատուցա-
նել՝ ոչ ըստ օրինացն գրես, այլ ընդդէմ լեալ պատահեաց
այսպէս այո Դիմոսթենէս, վասն զի տալ՝ յորժամ կամի
ոք, և առնուլ՝ յորժամ մաղթէ. եւ յետ այսորիկ առ Սոկրա-
տէս ասէ հակասել, ապա առ բոլոր գլուխն, և զկնի և ճա-
ռելով պատմութեամբ հակապատմել՝ մինչ ունակութիւն լի-
ցի քեզ բոլոր բանիցն ընդդէմ գոլ:

Արդ՝ որովք ներակրթիլ արժան է յառաջ քան զենթա-
դրութիւն՝ այսօքիկ են:

1. Ա. զպարզսն վիժ. զպարզսն:

**ՀԵՐՄԵԱՅ ԵՌԱՄԵԾԻ
ԱՌ ԱՍԿՂԵՊԻՈՍ ՍԱՀՄԱՆՔ**

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

1. Հերմես Եռամեծի կրոնական-փիլիսոփայական այս «Սահմանք» գրվածքի հայերեն թարգմանությունը, որ առաջին անգամ լույս է տեսնում մեր այս հրատարակությունում, արժանի է առանձին ուշադրության, որովհետեւ իր ուրույն ու արտասովոր լիմաստասիրական բովանդակության շնորհիվ սա հատուկ տեղ է գրավելու թարգմանական հայ գրականության մեջ:

Ուշադրով է առանձնապես նաև այս գրության հեղինակի խնդիրը, որ կարոտ է հատուկ պարզարանման:

Ինչպես հայտնի է պատմագիտական ուսումնասիրություններին, Եգիպտոսի Աղեքսանդրիա քաղաքը դառել էր մակեդոնական-հունական և հռոմեական տիրապետության ժամանակ համաշխարհային մեծ կենտրոն և այնտեղ տեղի էր ունենում, Արևելքի և Արևմուտքի ժողովուրդների բուռն և սերտ հաղորդակցության ու հարաբերությունների հետևանքով, կրոնների միաձուլում: Աղեքսանդրիան մեծ դեր էր կատարում այդ ժամանակ նաև իրեն հունական ու արևելյան կուլտուրաների մերձեցման ու փոխադարձ ազդեցության բեղմնավոր մի միջավայր:

Հունական փիլիսոփայությունը, գլխավորապես պղատոնականը՝ յուրահատուկ կերպով այստեղ զուգակցվեց կրոնական արևելյան միատիկայի հետ և Աղեքսանդրիայում շնորհիվ դրան առաջացան նոր փիլիսոփայական դպրոցներ՝ երրայական-աղեքսանդրյանը, նորալիթագորականը և նորպղատոնականը: Կրոնա-փիլիսոփայական նոր այս ուղղությունը նկատելի է մասնավորապես, Փիլոն Երրայեցու (մ.հ. 50 թ. թվ. հ.) երկերում ու նաև ավելի ուշ շրջանի նորպղատոնականների՝ Պոտինոսի (204-269), Յամբլիկոսի (մ.հ. 333 թ. թվ. հ.), Պրոկղոսի (410-485) և սրանց հետևորդների աշխատություններում:

Պետք է մատնանշել, որ նորպղատոնականության վրա, որը կենտրոնացած էր Աղեքսանդրիայում, մեծ ազդեցություն էր

գործեր, հատկապես նաև հրեական-քրիստոնեական դոստոյնիզմը-
մը, որը խառնուրդ էր արեւելյան ազդեցութեան տակ գտնւող
պղատոնական և նորալիթապորական մտահայացքների և քրիս-
տոնեական դաւանութեան համատալիքների:

Հենց այս կրօնա-իմաստասիրական երկերի շարքին ևն
պատկանում այսպես կոչված «Հերմեսյան գրվածքները»,
այսինքն՝ այն աստվածիմաստական բնույթի գրականութեանը,
որի հեղինակն էին համարում եգիպտական Թոթ աստծուն: Այս
վերջինին հույները համապատասխան էին բնորոշում իրենց
Հերմես աստծուն, ուստի և նրան վերագրված երկերը սրանք
կոչում էին «Հերմեսյան»:

Ինչպես այժմ պարզված է, հին եգիպտացիներն իրենց բոլոր
կուլտուրական նվաճումները, զրանց թվում նաև գիրն ու
գրականութեանը, ենթադրում էին իրրեւ երկնքի շնորհիւ և
աստվածների հայտնագործութեան: Նրանց կարծիքով, գրի
հնարողը և գրականութեան ու գիտութեան հովանավորողը իրենց
իմաստուն Թոթ աստվածն էր: Եկեղեցական հայր Կղեմես
Աղեքսանդրացին (մհ. 217), որը շատ լավ ճանաչում էր Եգիպ-
տոսը և ծանոթ էր նրա հին ավանդույթներին՝ վկայում էր, որ
այնտեղ կային 42 «Հերմեսյան երկեր», որոնցից 36-ը պա-
րունակում էին եգիպտական փիլիսոփայութեանը, որ սովորում
էին քուրմերը: Ավելի ուշ ժամանակներում հիշատակվում են
հարյուրավոր և հազարավոր Թոթ-Հերմեսյան գրվածքներ¹:

Բոլոր այդ գրվածքները ինչպես պարզված է այժմ, սերտ կապ
ու առնչութեան են ունեցել եգիպտական տաճարների հետ և
համարվել են սրանց սրբազան գրքերը և եղել են, անշուշտ,
եգիպտական քուրմերի երկասիրութեանները: Ուշագրավ է
առանձնապես, որ Թոթ-Հերմեսյան գրական-գիտական ստեղ-
ծագործութեանների շարքին պատկանել են, բացի իմաստա-
սիրական ու աստվածաբանական երկերից, նաև տիեզերա-
գիտական, բնախոսական, քերականական և այլ երկասիրու-
թեաններ: Սրանք բոլորի մասին մանրամասն տեղեկութեաններ է
տալիս Ռ. Պիշմանը Հերմես Եռամեծի անձնավորութեանն ու
երկերին նվիրված իր ուշագրավ ուսումնասիրութեան մեջ²:

¹ Տե՛ս Ե. А. Трубецкой, Египетская литература, т. I, Москва, 1920, стр. 9.

² Dr. Richard Pietschmann, Hermes Trismegistos nach ägyptischen, griechischen und orientalischen Ueberlieferungen, Leipzig, 1875.

2. Կրոնա-խմաստասիրական և բժշկական մի քանի երկեր, որ վերագրված են «Հերմես Եռամեծ»-ին, այսինքն՝ Հին եգիպտական Թոթ-Հերմես աստծուն, պահպանվել են ու մեր ձեռքն են հասել մասամբ հունարեն լեզվով, մասամբ էլ լատիներեն ու արաբերեն թարգմանությամբ¹:

Հերմեսին վերագրված հունարեն երկերից ամենազգյալորեն է Պոյմանդրը, որ հատուկ զբաղված է բարի հովվի մասին: Այս երկը ժողովածու է 14 փյփստիայական հրահանգների, որոնց միջոցով Հերմեսն իր Թոթ որդուն և Ասկլեպիոս աշակերտին սովորեցրել էր աստվածային զիտությունը²: Նման բնույթ ունեն Ասկլեպիոսի տված խրատներն Ամմոն թագավորին, Ստրեբոսի ժողովածուի մեջ բերված քաղվածքները ու նաև լատիներեն լեզվով պահպանված Կեղծ-Ապոլլոնի թարգմանությունը «Ասկլեպիոս կամ Հերմես Եռամեծի արամախոսությունը» (Asclepius sive dialogus Hermetis Trismegisti)³:

Վերոհիշյալ երկերը, ինչպես մատնանշում է Յելլերը, զբաղված են, հավանորեն, III դարի վերջերում Քրիստոսի թվականությունից հետո: Յելլերը մատնանշում է, որ Հերմեսը Պոյմանդեր զբաղվածքին ծանոթ է եղել եկեղեցական հայր Լակտանտիոսը (250-330)⁴:

Որ Հերմեսին վերագրված հունարեն երկերը, իրապես, ուշ շրջանի զբաղվածքներ են՝ այդ մատնանշել է վերոհիշյալ իր աշխատությունն մեջ (էջ 33-34) նաև Ռ. Պիշմանը:

«Այսպես կոչված Հերմեսյան զբաղվածքների հորինման ժամանակ, — ասում է Պիշմանը, — Թոթի նույնությունը Հերմեսի հետ արդեն այնքան մոռացվել էր, որ հնարավոր էր համարվել բնույթն ու երկուսին իրեն տարբեր անձնավորություններ»:

¹ Տե՛ս W. Christ, Geschichte der griechischen Litteratur, dritte Auflage, München 1898, S. 836.

² Հրատարակված է 1854 թ. Բեռլինում՝ Garthey, Hermetis Trismegisti Poemander, Berl., 1854. Իրեն հավելված տարգրված են նաև «Ասկլեպիոսի տված խրատներն Ամմոն թագավորին» (Paris, 1554). Տե՛ս W. Christ, Geschichte der griechischen Litteratur, էջ 836:

³ Հերմես Եռամեծի կրոնա-խմաստասիրական այս երկերը թարգմանել է Ֆրանսերեն Լ. Մենարը՝ L. Menard, Hermès Trismégiste, trad. compl. précédée d'une étude sur l'origine des livres hermétiques, Paris, 1866:

⁴ Տե՛ս Ed. Zeller, Philosophie der Griechen. III³, 2 p., էջ 224 և այլն:

Մեր ձեռքը հասած երկերում, ինչպես նշում է Պիչմանը, Հերմեսը համարվում է Թոմի հայրը և Ասկլեպիոսի ուսուցիչը:

Բացի կրոնա-իմաստասիրական բովանդակություն ունեցող երկասիրություններից իրեն Հերմես Եռամեծի աշխատություններ ձեռքը հասել է նաև բժշկական մի գրվածք, որը տպագրված է Իդելերի հրատարակած «Physici et medici graeci» երկհատորյակում¹:

Բոլորովին նոր մի գրվածք է ներկա հրատարակությունը լույս տեսնող «Հերմեսյ Եռամեծի առ Ասկլեպիոս սահմանը»-ը: Այս հետաքրքիր հատվածը, որի հունարեն սկզբնագիրը, բառ երևույթին, մեզ չէ հասել՝ խմբակից է, ինչպես երևում է նրա բովանդակությունից, վերահիշյալ հունարեն գրված երկերի շարքին: Հայերեն թարգմանությունն կարևորությունը, անշուշտ, խիստ մեծ է, որովհետև սրա հունարեն սկզբնագիրը, համանունն կորած է:

3. Հերմեսի «Եռամեծ» մականվանը նորագույն երկերում տրվում է տարբեր մեկնություն: Ակադ. Ս. Ժերեյի կարծիքով, Հերմեսը «Եռամեծ» է անվանվել «որպես թագավոր, մարզաբե և փիլիսոփա»²: Ավելի ճիշտ է բառ իս Լևտրոնի կարծիքը³, որ մատնանշել է, որ «եռ»-ի հետ կազմված մակդիրները հունարենում ունեն ոչ թե երեքություն, այլ գերազրականի իմաստ ուստի և «Եռամեծ» նշանակում է պարզապես, ինչպես ուղիղ մեկնել են նաև «Հայկազյան բառգրքի» կազմողները՝ «Երիցս մեծ, կարի մեծ, մեծանուն»: Լակտանտիոսի վկայությամբ՝ Հերմեսն արժանացել էր «եռամեծ» անվան իր ստաբիլություն և բազմաթիվ արվեստների գիտություն պատճառով⁴:

Հայոց մատենագրություն մեջ «եռամեծ» մակդիրը հայտնի է դասից, հավանորեն, Հերմես Եռամեծի Սահմանքը թարգմանվելուց հետո: Այնուհետև, ըստ երևույթին, այդ թարգմանության աղղեցությունը «Եռամեծ» են անվանվել Դավիթ Անհաղթը և ապա ուշ միջնադարում նաև այլ հեղինակներ:

Հերմես Եռամեծը, ինչպես տեսնում ենք, գոյություն չունեցող

¹ Տե՛ս J. L. Ideler, *Physici et medici graeci*, vol. 1. Berolini. 1841. էջ 430-440:

² Տե՛ս С. А. Жебелев, *Римская империя*, Петроград. 1923, էջ 91:

³ Տե՛ս M. Litronne, *Inscription grecque de Rosette*, Paris. 1841. էջ 20:

⁴ Տե՛ս R. Pietschmann, *Hermes Trismegistos*, էջ 36: Հմմտ. նաև՝ Lactantius, *Epitomae div. Just.* 4.

մտացածին՝ հեղինակ է, որին վերագրվել են եգիպտական-հունական ծագում ունեցող աստված-իմաստական և այլ գիտական երկեր: Հերմեսի երկերն ուսումնասիրողները նրա թևոտփրիական ուսման մեջ ցույց են տալիս երեք գլխավոր տարրեր՝ եգիպտական բազմաստվածություն, հրեական-քրիստոնեական միաստվածություն և հունական փիլիսոփայական իդեալիզմ¹: Ըստ այդ ուսման աստված «միտք» (νοῦς) է, որ ծնունդ է տալիս «բանին» (λ• γος), աստված «բանի» միջոցով ծնունդ է տալիս նաև ստեղծագործական մտքին: Աստվածությունն առանձնահատուկ է ստեղծագործությունը երկնքում, իսկ մարդուն՝ երկրում: Հերմեսի փիլիսոփայությունը, ինչպես կարծում են, ըստ իր էություն մոտ է գնոստիցիզմին:

Հերմես Եռամեծի երկերի մասին վերջերս լույս են տեսել Կրոլլի և Ռեյտցենշտեյնի աշխատությունները², որոնց մեջ նրանք քննություն են առել այդ երկերի բովանդակությունը:

4. Հերմես Եռամեծի Սահմանքի հայերեն թարգմանության ժամանակը, կարելի է որոշել, հիմնվելով լեզվաքննական այն դատողությունների վրա, որ մանրամասն մեջ են բերված իմ «Հունարանի գալորոցը և նրա զարգացման շրջանները» աշխատության մեջ (Վիեննա, 1928):

Կրոնա-իմաստասիրական այս երկը, ինչպես դժվար չէ համոզվել, թարգմանված է, հավանորեն, Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի երկերից հետո և խմբակից է մեր մատնանշած հունարան թարգմանությունների երկրորդ խմբին, որին պատկանում են «Տիմոթեոսի եպիսկոպոսապետի Աղեքսանդրեայ Հակածառութիւնը» և Յամբլիկոսի խմբի արիստոտելյան երկերը³:

Սահմանքի թարգմանության մեջ գործ է ածված Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի հատուկ բառապաշարը, որ չէ հանդիպում ոսկեդարյան անվանված V դարի մատենագրական երկերում: Այսպիսի առանձնահատուկ բառեր են.

¹ Տե՛ս C. A. Жебелев, Римская империя, էջ 93: Հմտ. նաև՝ Н. М. Карпинский, Жизнь Аполлония Тианского, «Журнал Министерства нар. просв.», 1876, № 1, նաև՝ Д. И. Писарев, Аполлиний Тианский, «Русское Слово», 1861, № 6, 8.

² Տե՛ս F. Kroll, Die Lehren des Hermes Trismegistos, Münster, 1914. R. Reitzenstein, Heid. Ak. Sitzungsberichte, 1917, № 10. Նույնը՝ «Iranische Erlösungsmysterien», Bonn, 1921.

³ Տե՛ս իմ աշխատությունը՝ «Հունարանի գալորոց», Վիեննա, 1928, էջ 124-142:

1. «Անբրեկոտն» - ունեն նաև փիլ. ժ. բան. Պիտ. 392. Փարպ. «Բաղձարեկոտն» Փիլ. լին. Գ. 44, էջ 213. «Երեզնատոր, անբրեկնատոր» Պիտ. 487, 459. Փիլ. Նախ. 45 և այլն:
2. «Անորակ» - ունեն նաև Փիլ. լին. Գ. 171, էջ 376. Փիլ. այլար. էջ 117. Յաղ. Յատ., էջ 79. Էլիաս, էջ 95. Գ. Պորփ. 307 և այլն:
3. «Բաղդատոթիւն, բաղդատեմ» - Թր. քեր. 15. Փիլ. լին. 68, 134, 215, 412 և այլն. Փիլ. տեա. 6 Պիտ. 357, 386 և այլն. Իրեն. Հերձ. 13, 102, 165. Թէոն 6, 16, 24 և այլն. Իրեն. Յոյցք 60. Գ. Սահմ. 130. Յամբղ. Ստոր. 87 և այլն:
4. «Բաղկացոթիւն, բաղկանամ» - Փիլ. լին. Բ. 55, էջ 136. Գ. 241, էջ 437. Փիլ. Յաղ. Յատ. 4. տեա 24. Թր. քեր. 8, Պիտ. 389. Տիմ. Կուղ 121, 276, 279, 313 և այլն. Իրեն. Հերձ. 9, 62. Ար. Ստոր. 383. Յամբ. Ստոր. 410, 422. Յամբ. Պերիարմ. 499. Ներ. Պորփ. 237. Գ. Սահմ. 193, 197 և այլն:
5. «Գերաշխարհա» - Պիտ. 371, 417. «գերաշխարհականք» Տիմ. Կուղ 26:
6. «Գուպցոթիւն» - Փիլ. տեա. 7. Պիտ. 376. Իրեն. Հերձ. 29. Յոյցք 5. Տիմ. Կուղ 13-15, 19-22 և այլն. Ար. Ստոր. 4. Յամբ. Ստոր. 410, Յամբ. Պեր. 494. Ներ. Պորփ. 231 Գ. Պորփ. 313. Գ Սահմ. 121 և այլն:
7. «Եղանկ, եղանկի, անեղանկի» - Փիլ. լին. Գ. 41, էջ 210. Տիմ. Կուղ 58, 100 և այլն. Իրեն. Յոյցք 4:
8. «Ենթակայ» - Փիլ. այլար. 113-115 և այլն. Պիտ. 510. Տիմ. Կուղ 24, 255, 339. Իրեն. Հերձ. 142, 201. Ար. Ստոր. 360 և այլն. Յամբղ. Պեր. 496. Վերլ. 571. Գ. Պորփ. 260. Էլ. Ստոր. 29 և այլն:
9. «Էակ» - Իրեն. Յոյցք. 3. Տիմ. Կուղ 22, 26-28, 33. Ար. Ստոր. 360, Յամբ. Պեր. 493. Ներ. Պորփ. 232. Գ. Սահմ. 125. Գ. Պորփ. 265. Էլ. Ստոր. 39. Ար. Աշխ. 616 և այլն:
10. «Ընդունական» - Թր. քեր. 22, 26. Իրեն. Հերձ. 124:
11. «Զայնատոր» - Թր. քեր. 5, 9-12, 41. Փիլ. լին. Գ. 43, էջ 212. Ար. Աշխ. 617. Իրեն. Հերձ. 227:
12. «Միակը». - Փիլ. լին. Գ. 110, էջ 332 ժ. բան. էջ 229. Գ. Սահմ. 135 և այլն:
13. «Ներգործոթիւն, ներգործեմ» - Թր. քեր. 22, 23, 45 և այլն. Փիլ. լին. Գ. 5, էջ 177. Գ. 21, էջ 261. Փիլ. Սահմ. 551. Իրեն. Հերձ. 49, 69, 76, 99, 110, 113. Իրեն. Յոյցք 26. Թէոն 38, 46 և այլն. Տիմ. Կուղ 17, 22 և այլն. Ար. Պեր. 471. Յամբղ. Պեր. 502. Յամբղ. Ստ. 448 և այլն:

14. «Շաղկապ» - Թր. Քեր. 12, 35. Փիլ. Յաղ. Յառ. 83. Իրեն. Հերձ. 158 Արխատ. Պեր. 465. Յամբլ. Պեր. 489. Թէոն 94. Դ. Պորփ. Վերլ. և այլն:
15. «Որակ» - Փիլ. լին. Դ. 181, էջ 383. Փիլ. տես. 7. Պիտ. 464. Իրեն. Հերձ. 171. Տիմ. Կուզ 324. Թէոն 170, 172. Ներած. Պորփ. 235, 246. Ար. Ստոր. Յամբ. Ստոր. 410-430 և այլն:
16. «Պարունակեմ» - Թր. Քեր. 2, 18, Փիլ. լին. 1, 119, 223. Պիտ. 354, 415. Իրեն. Հերձ. 14, 41, 64, 144, 226. Իրեն. Յոյցք 8. Տիմ. Կուզ 83, 270. Ներած. Պորփ. 228, 242. Յամբ. Ստոր. 413. Յամբ. Պեր. 495:
17. «Սերուն» - Փիլ. լին. Դ. 209, 412. Փիլ. այլար. և այլն. «անսերուն» Փիլ. լին. Բ. 81, էջ 165. Ժ. Բան. և այլն:
18. «Տեսակ» - Փիլ. տես. 7. Յաղ. Յառ. 80. Թր. Քեր. 12, 17. Պիտ. 387. Տիմ. Կուզ 11, 15, 57 և այլն. Իրեն. Յոյցք 21. Ար. Ստոր. 361. Յամբ. Ստոր. 413. Ներ. Պորփ. 227. Վերլ. 558. Դ. Պորփ. 253. Դ. Սահմ. 169 և այլն. էլ. Ստոր. 29 և այլն:
19. «Փոխարկեմ» - Տիմ. Կուզ. 62. Նոննոս 74, 80. էլ. Ստոր. 132:
20. «Բանակ, անքանակ» - Փիլ. լին. Դ. 181, էջ 383. Թր. Քեր. 32. Ար. Ստոր. 372. Յամբ. Ստոր. 410. Վերլ. 573. Դ. Պորփ. 257. Դ. Սահմ. 125 և այլն:

Գտնվելով Հունարան Հնագույն թարգմանությունների բառապաշարի ու տերմինարանությունների ազդեցության տակ՝ Հերմես Եռամեծի Սահմանքի Հայերեն թարգմանությունն ունի նաև լեզվա-քերականական այն կարևոր առանձնահատկությունները, որ բնորոշ են Հունարան թարգմանությունների առաջին և երկրորդ խմբերի Համար:

Այս տեսակետից ուշագրավ է, ամենից առաջ, որ այս թարգմանությունը ևս գործ է ածում սէ. իդական դերանունը, որը Հանդիպում է Հունարան Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի թարգմանություններում ու նաև Տիմոթեոս Կուզի Հակաճառություն մեջ, որը Հունարան երկրորդ խմբի Հնագույն թարգմանությունն է:

Հերմես Եռամեծ - «Բնություն է Հայկի ճշմարտության. սէ և անձարմնոցն է մարմին և աներևոյթիցն լոյս». սէ և նէ ունեն Փիլ. այլար. 156. Հերմես. 6. Պիտ. 375, 377, 380, 381, 383, 384. Իրեն. Հերձ. 85, 91, 140. Տիմ. Կուզ. 26, 33, 35, 42, 194, 236 և այլն:

Այն հանգամանքը, որ իդական սեռի արվեստական ու շինծու սկզբերանունը, բայցի վերոհիշյալ հնագույն թարգմանություններին, գործ է ածված նաև Հերմես Եռամեծի Սահմանքի մեջ՝ մի նշան է, անշուշտ, որ այս գրվածքի թարգմանությունն ժամանակը մոտ եղած պիտի լիներ Պիտոլից-Փիլոնյան խմբի և Տիմոթեոս Կուդի Հակաճառությունն թարգմանությունների ժամանակաշրջանին:

Ուշագրավ է նաև, որ Հերմեսի Սահմանքի թարգմանության մեջ եւ, ինչպես և Հունարան առաջին խմբի և Թեոնի թարգմանություններում, Ն նախդիրը գործ է ածված, Հունարեն $\alpha\pi\theta$ նախդրի նշանակությամբ: Այսպես՝

Հերմես Եռամեծ – «բանդի ցանկությունն ոչ նիմերք», հմտ. «նոգույ», «նիմերք», «նորմէ», «նիմոյ» Թր. Քեր. 18, 19, 23, 29. «նառասպելէն և պատմութենէն» Թէոն 14.

Մի ուրիշ պարզ նշան է Հերմեսի Սահմանքի Հայերեն թարգմանության և վերոհիշյալ հին թարգմանությունների սերտ առնչության նաև «մի» թվական անվան փոխարեն «մու»-ի գործածությունը: Օրինակ՝

Հերմես Եռամեծ – «մու գեղեցկաստուն բաղկացություն», «բայց երկին մու և զոյգ ծովու և երկրի». «մու փրկություն»: «մու» ունեն նաև Թր. քեր. 8, 15, 25. Փիլ. Լին. Դ. 110, Լջ 332. Պիտ. 396, 473, 501, 503, 527. Տիմ. Կուդ 65, 68, 176, 201, 267, 274, 311. Ար. Պեր. 468, 476, 505 և այլն:

Հերմես Եռամեծի Սահմանքի Հայերեն թարգմանության ժամանակը որոշելու համար մեծ կարևորություն ունի նաև այն, որ նրա մեջ գործ է ածված «ներհակ» բառը, որն առաջին անգամ Հանդիպում է Հունարան թարգմանությունների երկրորդ խմբում: Այսպես՝

Հերմես Եռամեծ – «ե. ներհականս էակացս իմանալ. նորաստեղծ «ներհակ» այս բառն ունեն Տիմ. Կուդ 160. Թէոն 50, 62, 66 և այլն: Արիստ. Ստոր. 368. Յամբ. Ստոր. 413, 416, 417. Արիստ. Պեր. 466, 475 և այլն: Հունարան առաջին խմբի Պիտոլից-Փիլոնյան երկերը փոխանակ «ներհակ» բառի ունեն «ընդդիմակ»:

Լեզվական բոլոր վերոհիշյալ դիտողություններն ի մի ամփոփելով, կարծում եմ, որ կարող ենք մատահորեն ենթադրել, որ

«Հերմեայ Եռամեծի առ Ասիղեպոս Սահմանք»-ը թարգմանված պիտի լինի Հունարենից Պիտոյից-Փիլոնյան խմբի երկերից Հետո, Հալանաբար, VI դարի կեսերին: Նույն այս ժամանակամիջոցում, 552-556 թվականներին, թարգմանված էր, ինչպես պարզ ու որոշ հույց է արված իմ «Հունարան գլխորդը է նրա դարգացման չրջանները» աշխատությունն մեջ (էջ 95-102), հունարան թարգմանությունների երկրորդ խմբին պատկանող Տիմոթեոս Կուդի Հակաճառությունը¹:

1. Եղիշես, Վենետիկ, 1864, էջ 25 («Երկրորդ յեղանակ»)՝
«Որպես և ասաց ոմն ի Հնումն. Մահ ոչ իմացեալ՝ մահ է,
մահ իմացեալ անմահութիւն է: Որ զմահ ոչ գիտէ, երկնչի ի
մահութանէ. իսկ որ գիտէ զմահ, ոչ երկնչի ի նմանէ»:

Մեջ բերված համապատասխան վկայությունների համեմատությունից տեսնում ենք, որ Եղիշեի հատվածն ավելի ընդարձակ է, քան Հերմեսինը: Ուստի և դժվար է, իմ կարծիքով, անվերապահ կերպով պնդել, որ Եղիշեի Պատմությանը աղբյուր է ծառայել Հերմեսի Սահմանքը: Հայտնի է, որ նոր պղատմական դպրոցի երկերը իրենց մեջ հաճախ պարունակում էին նման մտքեր և նման հատվածներ, ուստի և միանգամայն հնարավոր է, որ վերոհիշյալ հատվածը կարող էր Եղիշեն քաղած լինել որևէ այլ աղբյուրից: Իսկ լեժն մենք ենթադրելու լինենք, որ Եղիշեն, իրապես, օգտվել է Հերմեսի «Առ Ասկղեպիոս Սահմանք»-ից, այդ դեպքում՝ մենք հարկադրված ենք լինելու նրա Պատմության գրության ժամանակը, որ զեռես վերջնական կերպով որոշված

չէ՝ իջեցնելու միւշէ. VI դարի Երկրորդ կեսը: Այս կարեւոր խնդիրը կարօտ է, անշուշտ, Հատուկ քննութեան առանձին հոգւածում:

6. Առանձին ուշադրութեան արժանի է Հերմես իմաստասերի Հիշատակութիւնը Գրիգոր Մագիստրոսի (XI դար) Թղթերի Հետեյալ Հատւածներում.

1. **Գրիգոր Մագիստրոս**, Հրատ. Կ. Կոստանյանցի, 1910, Բ, էջ 5.

«Վասն որոյ ի ճահ ինձ այժմ եկեացէ ճեմականն Եւրիպիդէս յիւրում տախտակի, սակս տորբանականին Տրոքոնեայ ասելով. Ով Տրոքոնեայ, յորում բախտի բարի զոյ կարծես՝ մականցու ի ծնէ կուրա՞ց եթէ զկնի պատահման հանգունակի մակեղոտ անանջատ: Եւ զի զայսոսիկ ոչ այլ ինչ իմաստասիրէր բայց միայն վասն իւրոյ ուման Հերմեայ աշակերտի. զի նորա, թողեալ զիմաստասիրութեանն արհեստ, չոգաւ ի կենցաղական զեղխումն. իբրու թէ կոյր ի ծնէ Եղեալ, զգաց զկուրութեանն, և ըզձայ տեսութեան, իսկ զկնի տեսութեան՝ ի պատահմանէ կուրացեալ, յոյժ տարակուսելի է: Զոր բանս զքեզ ակն տունջեան անուանէ, և զմեզ կափուցեալս ի ճառագայթից և խրթնիս և խաւարչոին եղեալ: Սակայն առ այսոսիկ սուղ ինչ եթէ իմաստասիրեցից. ո՛չ պատկանելի է, այլ մանաւանդ փութայի. թէպէտ և ոչ աստուածակտականին Հասին բախտի և օծման և մաքրութեան, սակայն կաթիլ իմն աստուածային առ նոսա կաթեալ»:

2. Նույնը, ԼԲ, էջ 85.

«Ապականութիւն խոկալ Երկոցունց մեծագունի աշխարհի և փոքու մանաւանդ եթէ արտաբոյ Հրամանաց իմանալի աշխարհին. քանզի իմանալի աշխարհ աստուածային էութիւնն իմանի ըստ Հերմեսեայ մեծի, իսկ փոքրը մարդկայինս սեռ և մեծագոյն յորում բնակեալս եմք»:

3. Նույնը, Հ, էջ 182.

«Բայց Պղատոն փոքր ինչ իմաստասիրելով գերակատար գոյիցս ասելով կամեցաւ դարարչականն էութիւն յասելն իւրում այսպէս, թէ որ դամենեսեան ածեալ անեղական և մակաւասար բնութիւն, ի վերայ կալով ամենայնի, նախախնամէ զամենեսեան, տեսանելով և ինքն ոչ յումեքէ տեսանէ, այլ անցեալ կայ սարաւանդեալ յիւրումն առանձին

րարձրութեան: Եւ Հերմեոս (= Հերմես Եոռամեծ) մեծ շար-
ժող զնա և տաժող և իմանալի աշխարհ»:

4. Նոյնը, ՀԱ, էջ 205.

«Այլ բնականքս այս թէպէտեւ յօդոյ սիմեոնիոնն
անուանեալ, սակայն մտաց և մակացութեան ընդունակ.
վասն որոյ երկիր զսա կոչել աստուած ոչ պատկառի,
Հերմեոսմած (- Հերմես Եոռամեծ), թէպէտեւ աշխարհ, բայց
ի րազմաց աստուածս. վասն որոյ յիրում սքանչելի
տախտակին այսպէս հատանելով պարզե վճիտս, աստուած
անշարժելի աշխարհ, երկին շարժուն աշխարհ, մարդ
բանաւոր աշխարհ, երկիր, և միակը աստուած: Իսկ եթէ ոչ
բանաւոր, զիա՞րդ մարդ, և եթէ ոչ իմաստուն, ո՞րպակ
բանաւոր, և եթէ ոչ մակստացական, Հի՞կէն իմաստուն. և
որ ոչ իմաստուն, ո՞րգոն մտաց և մակացութեան ըն-
դունակ»:

Այս հատվածներից առաջինում Հիշատակված Հերմեսը, որը
Եվրիպիդես ճանաչանի աշակերտն է եղել՝ անշուշտ, Հերմես
Եոռամեծը չէ, այլ, ինչպես ես կարծում եմ, նորապատճառական
Հերմիաս մեկնիչն է: Արիստոտելյան վերոհիշյալ անհայտ մեկնիչ
Եվրիպիդեսը Հիշատակված է նաև Ստեփանոս Սյունեցու «առ Տ.
Գերմանոս» գրած թղթի¹ հետևյալ հատվածում.

Իսկ ոմն յերկուց անձնաւորեալ, մի ասացաւ բնութիւն,
որպէս մեկնէ Յիւրիպիդէս Աթենացի, զպարզսն անուանսն
զսերմանեալսն յԱրիստոտէլէ, ասացեալ եղջերուաքաղս ի
ստորոգութիւնսն, ոչ միայն ի վերայ պարզիցն ասէ, այլ և
զշաղաչարարար կապակցեալսն մի ասելի բնութիւն»:

Ինչ թվում է, որ Ստեփանոս Սյունեցին և Գրիգոր Մա-
գիստրոսը կարող էին օգտված լինել Արիստոտելյան այս անհայտ
հեղինակի մեկնությունյան հայերեն թարգմանությունից, որի մեջ,
հավանորեն, Հիշատակված է եղել և Եվրիպիդեսի աշակերտ
Հերմեսը:

Իսկ Գրիգոր Մագիստրոսի մյուս հատվածները, որոնց մեջ
Հիշատակված է Հերմես Մեծը կամ Հերմես Եոռամեծը՝ վերա-
բերվում են, անշուշտ, «Հերմես Եոռամեծի առ Ասկղեպիոս
Սահմանք»-ին:

¹ Տե՛ս «Գիրք թղթոց», Թիֆլիս, 1901, էջ 384:

7. Կարևոր եմ համարում նաև հիշատակել, որ մեր հրատարակած այս զրվածքում հանդիպում են մի քանի նոր բառեր, որ չունեն նոր Հայկադյան և Առձևոն բառարանները: Այդպիսի բառեր են.

1. Անսերուն - «հուր է գոյացութիւն անսերուն»,
2. Պակալեմ - «որպէս պակայեսցէ ցանկութեամբ, որ յորովայնին է՝ սոյնպէս և մայրն ցանկայ. սոյնպէս և որ ինչ յանձինն պակայեսցէ ցանկայ»,
3. Ամենակերպ, ամենորակ - «ընտրութիւն է ամենակերպ ի մարդուն և ամենորակ ներգործութիւն»,
4. Պարիմացական - «իմացուած ունելով զիւր բանն պարիմացական»,
5. Շարիմանամ - «ընտրութիւն շարիմանալով»:

8. Հերմես Եռամեծի սահմանքի սույն հրատարակության հիմք են ծառայել, բացի իմ սեփական մեկ ձևագրից (=a), նաև Պետական ձևագրատան հինգ ձևագրերը (b, d, c, f, i), որոնց նկարագրութիւնը կարևոր եմ համարում մեջ բերել համառոտակի:

a = ձևագիր իմ գրադարանի*:

Թուղթք՝ 245: - Մեծութիւն՝ 15×10: - Տողք՝ 21: - Գիր՝ նոսրովիր: - Նյութ՝ ողորկ թուղթ: - Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ: Հանդամանք՝ լաւ: - Թվական, գրիչ և տեղ՝ անհայտ:

Բովանդակութիւն. - Թ. 3ա-121ա. «Երանելոյն Գրիգորի Նիւսացոյ տասցեալ վասն բնութեան մարդոյ»: - Թ. 121բ-210բ. «Գրիգոր Լալիսկոպոսի Երրօրն Բարսղի տեսութիւն ի մարդոյ կաղմութիւն»: - Թ. 210բ-216բ. «Հերմես Եռամեծի առ Ասկղեպիոս սահմանք»: - Թ. 217ա-241ա. «Արիստոտելի իմաստասիրի յաղագս յամ (պատմ.) աշխարհի առ Աղեքսանդրոս թագաւորն»: - Թ. 241ա-244բ. «Արիստոտելի յաղագս առաքինութեան առ Աղեքսանդրոս թագաւորն»:

* Այժմ Մատենադարանի ձեռ. № 9427:

b = ձևագիր N 2303 (2327) Պետական ձևագրատան:

Թուղթ՝ 286. - Մեծություն՝ $19\frac{1}{2} \times 13$: - Տողք՝ 27 կամ 25: Գիր՝ բոլորգիր: - Նյութ՝ ոլորկ թուղթ: - Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ: - Հանդամանք՝ լավ: - Թվական՝ ՌՃ և մէկին (= 1652): Գրիչ՝ մարկոս սարկավազ:

Բովանդակություն. - Թ. 2ա-58ր. «Սիմէոնի վարդապետի Զուղացւոյ արարեալ քերականութիւն ըստ լեզուի մերում Հայկազանց»: - Թ. 59ա-91ր. «Սիմէոնի վարդապետի Զուղացւոյ արարեալ զտրամարանութեան Հաւաքումն»: - Թ. 92ա-107ա. «Յաղագս շարամանութեանն որ է Հատոր երկրորդ»: - Թ. 107բ-149ա. «Յաղագս շարամանութեանն որ է Հատոր երրորդ»: Թ. 149բ-273բ. «Սիմէոնի Գառնոյ եպիսկոպոսի արարեալ մեկնութիւն գրոցն Պրովիդի»: - Թ. 274ա-280ա. «Համառօտ Հաւաքումն վասն մարմնոյ և Հոգւոյ և որոց բաղկանայ մարմինն»: - Թ. 280ա-284բ. «Հերմեսի իմաստասիրի ասացեալ»:

d = ձևագիր N 479 (449) Պետական ձևագրատան:

Թուղթք՝ 99: - Մեծություն՝ 24×17 : - Տողք՝ 32: - Նյութ՝ թուղթ: - Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ: - Գիր՝ նոտր: - Վիճակ՝ բավարար: - Թվական՝ 1777 թ.: - Գրիչ՝ Գրիգոր զպիր:

Բովանդակություն. - Թ. 1ա. «Յաղագս ընունեման մարդոյ»: - Թ. 7ա. «Երանելոյն Գրիգորի Նիսացւոյ ասացեալ վասն ընունեման մարդոյ»: - Թ. 93բ-96բ. «Հերմա Եռամեծի առ Ասկղեպիոս Սահմանք»:

c = ձևագիր N 538 (414) Պետական ձևագրատան:

Թուղթք՝ 144: - Մեծություն՝ 13×9 : - Տողք՝ 23: - Նյութ՝ թուղթ: - Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ: - Վիճակ՝ բավարար: - Թվական, գրիչ, տեղ՝ անհայտ. ունի 1595 թվի հիշատակ կազմություն:

Բովանդակություն. - Ժողովածու է, որի մեջ Հերմես Եռամեծի Սահմանքը գտնվում է 113ա էջից սկսած մինչև 122բ էջը. վերնագիրն է՝ «Սահմանք Հերմիս»:

f = ձևագիր N 2269 (2285) Պետական ձևագրատան:

Թուղթք՝ 112: - Մեծություն 21×15,5: - Տողք՝ 32: - Նյութ՝
թուղթ: - Գրություն՝ երկայուն: - Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ: -
Վիճակ՝ բավարար: - Գիր՝ նոտր: - Ժամանակ՝ ԺԸ դար: - Գրիչ՝
տեք Հարություն:

Բովանդակություն. - Ժողովածու է, որի մեջ Հերմես Եռամեծի
Սահմանքը գտնվում է 87ա էջից սկսած Հետևյալ վերնագրով՝
«Հերմես Եռամեծի առ Ասկլիպիայ Սահմանք»:

i = ձևագիր N 1500 (944) Պետական ձևագրատան:

Թուղթք՝ 1188: - Մեծություն՝ 36×26: - Նյութ՝ թուղթ: - Կազմ՝
կաշեպատ տախտակ: - Գիր՝ բոլորգիր (չդարչի որոշ գծերով): -
Գրիչ՝ Մխիթար վարդապետ Այրիվանեցի: - Ժամանակ՝ XIII
դար: - Տեղ՝ Այրիվանք: - Հիշատակարան՝ գլխավոր Հիշատակա-
րանն ընկել է. ունի բազմաթիվ Հիշատակագրություններ:

Բովանդակություն. - Ճառընտիր. տե՛ս Հ. Կարենյանց, Մայր
ցուցակ, դ 924, էջ 130-133:

Բացի այս օրինակներից՝ կա նաև մի ձևագիր ևս (դ
1838/1905 Պետական ձևագրատան), որն ունի Հերմես Սահ-
մանքից մի հատված Հետևյալ վերնագրով՝ «Հերմեսի Եռամեծի
իմաստասիրի» (դ 271ա): Այս հատվածի ընթերցվածները ծա-
նոթությունների մեջ չեն նշանակված, որովհետև նրա մեջ չկան
կարևոր որևէ ընթերցվածներ:

Սահմանքի քննական մեր հրատարակությանը գործակցել է
պատմական գիտությունների թեկնածու Լ. Ուաչիկյանը, որը
սիրահոժար կերպով նշանակել է իմ a և b ձևագրերի բազ-
դատությունը կազմված բնագրի լուսանցքում d, e, f և i և f
ձևագրերի տարրեր ընթերցվածները, Լ. Ուաչիկյանը տվել է նաև
իր համեմատած չորս ձևագրերի մասին անհրաժեշտ տեղեկու-
թյունները: Նրա գործակցությունը մեծապես Հեշտացրեց այս
կարևոր բնագրի հրատարակությունը ձևագրերի համեմատու-
թյամբ. ուստի և հարկ եմ համարում հայտնել նրան իմ
չնորհակալությունը:

Պետք է առանձնացնել մատնանշել, որ Հերմես Եռամեծին վերագրված այս երկասիրությունը, շնորհիվ իր հեթանոսական խորթ ու արտասովոր բովանդակության, որ հասկանալի չէր քրիստոնեական աշխարհայեցողություն ունեցող գրիչների համար՝ սրանց կողմից ենթարկվել է զգալի աղճատումների: Դրա համար էլ բնագրի ուղիղ վերծանումը և ճշտումը խիստ դժվար էր և պահանջեց ինձանից բավական ջանք ու աշխատանք:

Վերակազմված բնագրում մի քանի կետեր նաև այժմ ինձ համար մնում են մութ և խնդրական ու պետք է հուսալ, որ այդ կետերը կարելի կլինի թերևս ուղղել Վիեննայի և Վենետիկի ձեռագիրների ընթերցվածների օգնությամբ:

Ծանոթությունների առթիվ անհրաժեշտ եմ համարում հիշել հետևյալը: Համեմատությունների մեջ չեն առնված բնդհանրապես ուղղագրական ընթերցվածները, որոնք վերաբերվում են օ կամ ա (օրինակ՝ օդ - աղ), օ կամ օ (օրինակ՝ տեսանող - տեսանօղ), յ-ով և առանց յ-ի (օրինակ՝ ջրոյ-ջրո) Ը-ով կամ առանց Ը-ի (օրինակ՝ մշտնջենաւոր - մշտնջենաւոր) ուղղագրություններին: Ընդունել եմ սովորական դարձած ուղղագրությունները՝ «օղ», «տեսանող», «ջրոյ», «մշտնջենաւոր»: Ծանոթությունների մեջ մեծ մասամբ չեն հիշվում նաև պատվագրությունները:

Ցուցակ գործածված տառանիշների

a = Ձեռագիր իմ զրադարանի (այժմ ձեռագիր 9427, Պետական ձեռագրատան), թվականն անհայտ:

b = Ձեռագիր 2303/2327 Պետական ձեռագրատան, գրված 1652 թվին:

d = Ձեռագիր 419/449 Պետական ձեռագրատան, գրված 1777 թվին:

c = Ձեռագիր 538/414 Պետական ձեռագրատան, գրված 1595 թվից առաջ:

f = Ձեռագիր 2269/2285 Պետական ձեռագրատան, գրված ԺԸ դարում:

i = Ճաղրնտիր (Մխիթար Այրվանեսոյ) 1500/944 Պետական ձեռագրատան, գրված XIII դարի վերջերում:

ՀԵՐՄԵՆԱՅ ԵՌԱՄԵՄԻ ԱՌԱԿԵՊԻՈՍ ՍԱՀՄԱՆՔ

Աստուած իմանալի աշխարհ. աշխարհ զգալի աստուած. մարդ քակտելի աշխարհ: Աստուած անշարժելի աշխարհ. երկին շարժուն աշխարհ. մարդ բանաւոր աշխարհ: Ապա երեք ուրեմն աշխարհք: Արդ՝ անշարժելի աշխարհ աստուած, իսկ բանաւոր աշխարհ մարդ. 5 զի երկու միակք մի՝ աստուած և ըստ տեսակին մարդ:

Երեք, ուրեմն, աշխարհք ամենայնք. երկու միակք՝ զգալին և մի իմանալին և մի ըստ տեսակին, իսկ երրորդ ըստ լրութեանն: Ամենայն բազմութիւն է երկից աշխարհաց. երկու տեսանելիք՝ զգալին և քակտելին աշխարհ մարդ, իսկ իմանալին է աստուած. 10 ոչ է տեսանելի, այլ երեւելի ի տեսանելիս:

Որպէս անձն ի մարմնի, զոր առանց անձին անկար է բազկանալ՝ այսպէս և ամենայն տեսանելիդ առանց անտեսանելոյն բազկանալ ոչ կարէ:

Արդ՝ է փոքրիկ աշխարհ մարդ ըստ անձին և շնչոյ. և աշխարհ 15 կատարեալ, որոյ մեծութիւն ոչ առաւելու զզգալին աստուած՝ աշխարհ իմանալի. և աստուած միտք, ճշմարտութեամբ տնեղն,

Վերնագիրք. adf Հերմեա. (ad Հերմա) Եռամեծի առ Ասկղեպիոս (f առ Ասկ - լիպիայ) սահմանք. bgi Հերմիսի (i Հերմեսի) իմաստասիրի ասացեալ (էլիք սահ - մանք). c Սահմանք Հերմիստ: 1 b աշխարհս զգալի c գալի վիս զգալի i սգալի: 2-3 bi երկրի շարժուն աշխարհ f շարժեալ վիս շարժուն: 3 c ապա ուրեմն երեք (սլատով.) b ապա (սլատով.) երեք bci աշխարհ (g աշխարհ o) 4 bi անշարժ: 5 ad զերկու միակքն վիս զի երկու միակք մի f միակքն c մին f տեսականին վիս տե - սակին: 6 f աշխարհ ամենայն i ամենայն ad միակքն i սգալին: 7 f ըստ տեսա - կանին c և վիս իսկ f երրորդն ըստ լրականութեանն bi լրութեան: 8 c ամենայնի բազմութեան (սլատով.) է ad բազմութեանն է: 9 i սգալին ad է վիս և adf իմանալին այս է: 10 adf երեւելի է c ի տեսանելիս: 11 a անձն ջնջուած է և լուսանցեւմ զբուած է Հոգի adf ի մարմնի տեսակ ունեւով a առ յանձինն վիս առանց անձին d առան յանձինն c անձինն f անհնար է վիս անկար է: 11-12 c բազկալ վիս բազ - կանալ: 12-13 d այսպէս ... ոչ կար է կրկնուած է: 12 ad տեսանելիք b տեսանե - լոյ (i տեսանելի) վիս անտեսանելոյն 12-13 c բազկան վիս բազկանալ f լուսանց - քու՞մ գոյանալ: 14 bci էլիք է bi մարդ է: 14-15 f էլիք և աշխարհ կատարեալ: 15 bi արդեւու վիս առաւելու af զգալին ci զսգալին: 15-16 adfc աստուած աշ - խարհ, աշխարհ c աշխարհի: 16 ad է վիս և:

իմանալին, էապէս անեղն և անճառելին, իմանալի բարին. միանգամայն ասել աստուած՝ իմանալի աշխարհ, անշարժ, միակ, անտեսանելի աշխարհ, իմանալի բարի, անսեսանելի և անճառ:

Աստուած է մշտնջենաւոր և անեղ. մարդ է մահկանացու կենդանի միշտ լինելով:

5

Միտք է անտեսանելի բարի. անձն է ամենայն մարմնոյ յարդաւրուն հարկաւոր շարժումն: Մարմին է ի քառից որակութեանց՝ մոռ գեղեցկախառն բաղկացութիւն ջերմոյ, ի ցրտոյ, ի ցամաքոյ և ի խոնաւոյ: Ի ջերմոյ՝ ի հրոյ, ի ցրտոյ՝ յաւդոյ, ի ցամաքոյ՝ ի հողոյ, ի խոնաւոյ՝ ի ջրոյ:

10

Շունն է անձին մարմին կամ անձին սիւն: Երկին է մարմին մշտնջենաւոր, մարմին անյեղեղ, անփոփոխ յանձնէ և ի մտաց խառնեալ: Աւդ է երկնի մեկուսութիւն և երկրի, կամ երկնի և երկրի շաղկապ:

Զինն է աւդ: Զմիջոց երկնի և երկրի աւդ ասեն, ըստ որում ոչ են մեկնեալ ի միմեանց. քանզի միաւորեալ են երկինք և երկիր աւդով:

15

Երկիր է նեցուկ աշխարհի՝ ենթակայ տարրիցն, կենդանեաց դայեակ, մեռելոց ընդունիչ, հրոյ և ջրոյ իբրև վերջին՝ զսա եղեալ յետ հրոյ և ջրոյ: Զինն կարէ աշխարհ. դամաճսն այսպիսիս, որպիսիք եղեն՝ միշտ պահեն և զմահկանացուն փոփոխելով:

20

1 adf բարի փխ բարին: 1-2 a միանգամայն: 3 e անաւելի փխ անտեսանելի f անտեսանելի փխ անտեսանելի բարի և իմանալի փխ իմանալի բարի է չիք և f անճառելի փխ անճառ: 4 bi մեծ փխ անեղ e անմեղ փխ անեղ: 6 bi չիք ամենայն f մարմնոյն: 6-7 bi արդարուն և յարդարումն: 8 adf ի ցամաքէ: 9 b չիք և e ի ջերմու f ի ջրոյ փխ ի ջերմոյ a ջերմոյ փխ ի ջերմոյ i ջերմոյ փխ ի ջերմոյ e հրոյ փխ ի հրոյ i աւդո փխ յոգոյ adf ի ցամաքէ: 11 bei նմին փխ սիւն f ի նմին փխ սիւն f երկին մարմին է: 12 e յանյեղ ad անյեղափոխ f անեղափոխ փխ անյեղեղ. անփոփոխ f անձնէ: 13 b յոյ ad մեկուսութիւն փխ մեկուսութիւն b երկրի և երկնի d չիք և երկրի: 15 bi չիք զինն է աւդ d զմիջին փխ զմիջոց b յոյ (i աւդ) կոչեն փխ ոյ ասեն: 16 e միաւորել de երկին և երկնի և յերկրի 16-17 b զք (պատվով) երկիր (ծածկապիւր) յոգով: 18 bi երկինք է և երկրէ և փխ երկիր է de տառիցն (af տառից) փխ տարրիցն b տրիցն i տարրիցն: 19 a դասակ i դասկ f ջրոյ և հրոյ ad եղեալ փխ եղեալ: 20 f ջրոյ bi զինն է փխ զինն e կրէ փխ կարէ է աշխարհ: 21 ad որպիսիք ad պահել փխ պահեն adef զմահկանացուն adf միշտ փոփոխել փխ փոփոխելով e միշտ փոփոխելով:

Ջուր է սերուն գոյացաթիւն, երկրի նեցուկ, իբրեւ թէ աննադա-
կան գոյացութիւն: Հուր է գոյացութիւն անսերուն, անմարմնոցն
տեղութիւն և մահկանացուացն ապականիչ. գոյացութիւն ան-
բեղուն, իբր թէ ապականողի հրոյ և աներեւոյթ արարողի և յա-
5 բութիւն անմահիցն, ըստ որում անմահն անապական է՝ որ ի հրոյ
ոչ ծախի, իսկ մահկանացուն ապականի ի հրոյ:

Լոյս է բարի և առատ տեսումն, տեսանելացն ամենեցուն
երեւոյթ: Հրոյ գոյացութիւն է այրեցողութիւն: Բայց այլ է հուր և
այլ է լոյս: Քանզի ընդ որ հարցի հուր՝ ապականի, իսկ լոյս այն-
10 պիտի է երեւոյթ, որպէս ինքն ասէ: Ջոր ինչ անձն շարժէ՝ միաքն
իմանայ. ներգործութիւն իմն ելով շունչ՝ ներգործէ: Ոչինչ
անբնակ է յաստուծոյ, քանզի ուր երկին է՝ և աստուած, իսկ ուր
աշխարհ է՝ և երկին:

Չաստուած յերկնի կարծեմ և զերկին յաշխարհի: Բազում ան-
15 բնակ է ի մարդկանէ. զի ուր աշխարհ է՝ և երկիր, այլ ոչ յամենայ-
նի է մարդ: Ծով շատ է և երկիր, բայց երկին մու և զոյգ ծովու և
երկրի. և կամէր ասել, թէ երկին զոյգ է երկրի և ծովու ըստ մե-
ծութեան, որ քան երկոքին են, զի զամենայն ինչ ի ներքս առեալ
փակեաց և ի ներքս արգելեալ ունի:

20 Երկին քան զամենեւին մեծագոյն և արեգակն քան զերկիր և
զծով, զի ըստ երկոսին է տարածեալ: Բայց երկիր մեծագոյն է

1 Ե սերունդ վիս սերուն bi երկիր վիս երկրի Ե իբր թէ bfigi չիք թէ: 1-2 Դ ա -
նընգունակ վիս սերնդական i սնդական: 2 ad ուր վիս հուր bi չիք է adfi գոյա -
ցութիւնն adf անմահ մարմնոյն (Բ անմահ մարմնոյն) վիս անմարմնոցն: 3 Ե մահ -
կանացուաց i մահկանացուաց bd անապականոց: 4-6 Ե չիք և աներեւոյթ ... ապա-
կանի ի հրոյ: 5 i անմահ է և անապական (Ե անմահն է և անապական) վիս ան-
մահն անապական է Ե որ ի հրու Բ և ի հրոյ: 6 Ե ծախ վիս ծախի: 7 Բ լուս է begi
չիք է Բ տեսանելոցն: 8 Գրոյ վիս հրոյ ade այրեցող վիս այրեցողութիւն Բ հրոյ այ -
րեցող վիս այրեցողութիւն: 9 Ե ընդ ուր վիս ընդ որ Ե լոյսն: 9-10 Ե այնպիս ժ այն -
պէս Ե Բ այսպիսի i այսպէս վիս այնպիսի է: 10 Բ ինք նա է վիս ինքն ասէ Ե շուր-
ջէ վիս շարժէ ade միաք: 11 Բ իմանան ad շունչն: 12 bi անբնակ վիս անբնակ է
adef աստուծոյ Ե իւր վիս ուր: 12-13 bi իսկ ուր աշխարհ է և աստուած վիս իսկ
ուր աշխարհ է և երկին: 14 Ե յերկրէ վիս յերկնի bi կարծեմք: 15 adcf մարդկան
վիս ի մարդկանէ adf երկին վիս երկիր: 15-16 adcf ամենայն (Ե ամենայն) երկ -
րի է վիս յամենայնի է: 16 Ե ծով զատ է Բ չիք ծով շատ է bi մի վիս մու: 16-17 ad
երկրի վիս և երկրի: 17 Ե Բ թէ վիս թէ Ե Բ չիք է Ե երկիր և ծով վիս երկրի և ծո-
վու: 17-18 Բ ըստ մեծութեան: 18 Բ երկոքեան Ե ամենայն ինչ Ե զամենայն վիս
զամենայն ինչ Ե ի ներքս առեալ i ի ներք: 18-19 Ե առեւ փակեց: 20 ad զամեն -
սեան Ե մեծագոյ adcf մեծագոյն է: 21 Բ ըստ երկուսին Բ բայց երկին:

ծովու, զի ի նմանէ ծով. և յերկնի ամենայնքն, քանզի զվերինսն ունի, իսկ զստորինսն ի ներքս շուրջ արդելիալ ունի:

Աստուած նախկին բարի ամենայն իմանալուոյ, աստուած իմանայեացն հայր. երկին մարմնոյ արարիչ:

Մեծութիւն արեգական լուսոյ է երկիր և ծով, մեծութիւն երկնի՝ աշխարհ, մեծութիւն աշխարհի է աստուած: Որք յերկնին են կենդանիք՝ ի հոյ և յաւդոյ բաղկացեալ են, իսկ որք երկրի՝ ի հորից տարրից: Բանաւոր կենդանի մարդ, զի միտս ունի. բայց այլ ամենայն կենդանիք, որք ձայնաւորք են՝ զշունչ ունին և անձն, զի ամենայն, որ աճէ և նուազէ՝ կենդանի է:

Եւ կենդանեացն են, որ անմահք և շնչաւորք են, և են, որ միտս և անձն և շունչ ունին, և են, որ միայն շունչ, և են, որ անձն և շունչ, և են, որ միայն կեանս: Զի կեանք առանց շնչոյ և մտաց և անձին և անմահութեան կարէ բաղկանալ, բայց այլքն ամենեքեան առանց կենացն անկար է գոլ:

Բան մտաց արբանեակ է. զի զոր կամի միտքն՝ զայն և բանն թարգմանէ: Միտք զամենայն ինչ տեսանէ, իսկ աչք զամենայն մարմնականս: Եւ սակայն միտք աչացն ոչ լինի դէս, այլ աչք մտաց:

Ստաց ոչինչ անհաս է, բանի ոչինչ անճառելի. լուռ կալով իմանաս՝ խաւսելով խաւսիս, քանզի ի լուութեան միտք յղանայ

1 եւ ի նմա (ե նմայ) է փխ ի նմանէ ք ժողով փխ ծով ք յերկրի փխ յերկնի ք և երկին (ծածկադիր) և յերկնի ք ա (պատւ.) ամենայն անքն (պատւ.) փխ ամա - նայնքն ք զվեցինսն փխ զվերինսն ա վերինս: 2 զստորինս ք զստորինս ա ըստորինս ք ի ներքո ք չիք շուրջ: 3 ք իմանալոյ ի իմանալոյ adf իմանալեաց: 5 ք լուսնոյ (ծածկադիր) և երկրի ծով փխ լուսոյ է երկիր և ծով ք չիք է ք և փխ է: 5-6 ք յերկնի փխ երկնի: 6 abdi աշխարհի փխ աշխարհ ք մեծութիւն է աշխարհի փխ մեծութիւն աշխարհի է ք չիք է bgi չիք է աստուած ի յերկնի ք ի յերկնի ք երկնի: 7 ք և կենդանիք ք ի յոգոյ ք բաղկացեալք ք բաղկացեալ ք 8 ք տարրերց ade տառից ք բանական ք ք ք փխ որք: 9 ք ձայնաւոր adfi զի շունչ ք շունչ: 10 adf նուազէ և աճէ փխ աճէ և նուազէ: 11 ք ի կենդանեացն ք ի կենդանեաց ք որք փխ որ ք անշունչք փխ շնչաւորք ad որք փխ որ ք միտք փխ միտս: 12 ք անձն շունչ փխ անձն և շունչ ք միայ փխ միայն: 13 ք կեան փխ զի կեանք ք մտաց և շնչոյ (ի շնոյ) փխ շնչոյ և մտաց: 14 ք անմահութեանն ք և անմահաթիւն ք (պատւ.) ք ոչ կարէ փխ կարէ adci այլք: 15 ի ամենիքեան ք ամենիքին dcf կենաց ք չիք առանց կենացն ք չիք է: 16 abef կամին ad զայս ք զայնս ք չիք և ք բան: 17 ք թարգմանէ ք միտքն ad տեսանեն: 15-16 ք զմարմնականս փխ զամենայն մարմնականս: 16 ք միտքն adcf աչաց: 18 adf լինին ք աչքն: 19 ք մտացն: 20 ք անճառելի է: 21 ք իմանայ ci իմանալ ի իմանաս ք խաւսի ք խաւսի ք ի լուութեամբ փխ ի լուութեան ք ի լուութենէ ք միտքն ք յղանան ք յիմանան փխ յղանայ ք զրանն յղանայ:

զբանն: Որ ի լուութենէ և ի մտաց բան մու փրկութիւն. որ ի բանէ բան՝ ի կորուստ. զի վասն մարմնոյն մարդն մահկանացու, բայց վասն բանին՝ անմահ:

Որ զբանն ոչ իմանայ՝ միտս ոչ ունի. որ խաւսի առանց մտաց՝ ոչ ինչ ասէ. ոչ ինչ իմանալով՝ միտս ոչ ունի և խաւսի, զի խաւսելն ամբոխն է և ամբոխն ոչ միտս և ոչ բան ունի:

Բան մտաւոր աստուծոյ պարզեւ է. բան անմիտ մարդոյ զիւտ է: Ոչ ոք զերկիրն տեսանէ և որ ի նմա, բայց միայն մարդ. միտս և բան միայն ունի մարդ: Որպէս աստուածք ասացուածք աստուծոյ, մարդ ասացուած մարդոյ աշխարհի. եթէ տեսանողն ոչ էր՝ ոչ էր և որ տեսանիւրն:

Մարդ միայն իմանայ զիմանալիսն և տեսանէ զտեսանելիսն, որք ոչ են աւտար ի նմանէ: Մարդ զերկոսին բնութիւնս ունի՝ զմահկանացուն և զանմահն: Մարդ զերեսին գոյացութիւնս ունի՝ զիմանալին, զչնչականն և զնիւթականն: Որպէս յորովայնէ ելեր՝ այսպէս և ի մարմնոյ ելցես. որպէս յորովայնն ոչ ևս մտցես՝ սոյնպէս և ի նիւթականս այս մարմին այլ ոչ ևս մտցես: Որպէս յորովայնի ոչ զիտէիր զաշխարհիս՝ սոյնպէս և արտաքոյ մարմնոյ ելեալ՝ ոչ ծանիցես զարտաքոյ մարմնոյ էակս: Որպէս ելանելով յորովայնէ զորովայնիսն ոչ ինչ յիշես՝ այսպէս և ի մարմնոյ ելանելով ոչ ինչ յիշեսցես. որ միջակայիս հոգ տանին՝ երթայ զհետ միջակայիս և հանդերձաբքն:

1 bei մի փխ մու bei բանս: 2 adf բան մի կորուստ փխ բան ի կորուստ: 4 ad որ իմանալ փխ ոչ իմանայ a միտսն f չիք մտաց: 5 f իմանալովն a միտք չուրի փխ միտս ոչ ունի a խօսի f ոչ խօսի փխ խօսի a զխօսելն փխ զի խօսելն: 6 f և բանս փխ և ոչ բան d ունիս: 7 adfi բայց փխ բան a պարզեւ a մարդոյ: 8 bi զերկիրն (i զերկիրն) որ փխ ոք զերկիրն ef ի նմայ: 9 e ունի մարդն e որպէս և աստուած (պատւ.) ասացուած յաստուծոյ (պատւ.) adcf աստուծոյ adcf ասացուած 10 bi և մարդ adcf աշխարհ փխ աշխարհի: 10-15 f չիք աշխարհի ... զնիւթականն: 10 af տեսողն d տեսողն: 10-11 bei և ոչ որ տեսանիւրն (i տեսանիւր): 11 e տեսանիւր: 14 ad զմահկանացուն e զմահկանացուն i զերկիրն bei գոյացութիւն: 15 a զշունչականն d չիք և զնիւթականն f որպէս և adf որովայնէ: 16 ai այնպէս ad ի մարմնոյս f մարմնոյս փխ ի մարմնոյ d յորովայն af որովայն: 16-17 ef այսպէս փխ սոյնպէս: 17 f նիւթական փխ ի նիւթականս adcf յայս f մարմինս փխ մարմին: 17-18 bi յորովայնէ f որովայնի: 18 bi ոչ ևս f զաշխարհս ef այսպէս փխ սոյնպէս f չիք և e արտաքոյ: 19 ef եղեալ փխ ելեալ f ծանիցես փխ ոչ ծանիցես be արտաքոյ i արտաքո bi զէակքս f կեանքն փխ էակս f երանելոյ e եղելով փխ երանելով: 20 adf զյորովայնիսն a յիշեսցես փխ յիշես: 20-21 a չիք այսպէս և ի մարմնոյ երանելով ոչ ինչ յիշեսցես: 20 de ի մարմնոյս: 20-21 f երանելովն: 21 bei յիշես փխ յիշեսցես f յիշեսցես զնորայն (արանով վերջանում է f ձեռագրի ընդփոխ): 20 b որ միջակայիւ e մէջկայիս ad ի մէջկայիս d երկայ փխ երթայ: 21 ad մէջկայիս bgi և միջկայիս (i միջակայիս) e ի մէջկայիս:

Որպէս յորովայնէ մանուկն կատարեալ ի դուրս գայ, այսպէս
և անձն կատարեալ ի մարմնոյ անտի ի դուրս գայ: Քանզի որպէս
անձկատար մարմին յորովայնէ ելեալ անառնուող և անաճ է՝
սոյնպէս և անձն ի մարմնոյ ելեալ անկատար է և անմարմին: զի
կատարելութիւն անձին գիտութիւն էակացն: Որպէս անձին ի
մարմնիդ արասցես՝ այսպէս և դա ելեալ ի մարմնոյդ արասցէ
քեզ: Կալ գքեզ, ով եւամեծ:

Իսկ արդ զի՞նչ է մարդ. եթէ ոչ մարմին՝ ոչ անձն, յէ՛ Ասկղե-
պիէ սիրելի. որ ոչ անձն է՝ ոչ միտք և ի մարմին. զի է ինչ որ լի-
նի մարմին մարդոյն և է ինչ որ գան առ մարդն: Արդ՝ զի՞նչ
պարտ է զսա կոչել մարդ. ապաքէն, ո՞վ Ասկղեպիէ, և մարդն զինչ
է. անմահ տեսակ ամենայն մարդոյ: Եւ ամենայն կենդանոյ և
մարդոյն տեսակ յերկնի և յաւդ, յերկրի և ի ջուր իբր հրաշ իմն
յորովայնի մարմին ստեղծանի, սոյնպէս և ի մարմնի անձն. ի թղոյ
ի լոյս ելանէ մարմին յորովայնէ և անձն ի խաւար ի լուսոյ մտա-
նէ ի մարմինն: Մարմնոյ տեսող՝ աչք և անձին՝ միտք: Որպէս մար-
մին աչս ոչ ունելով ոչ տեսանէ՝ սոյնպէս և անձն միտս ոչ ունե-
լով կոյր է: Որպէս պակալեսցէ ցանկութեամբ որ յորովայնին է՝
սոյնպէս և մայրն ցանկայ. սոյնպէս և որ ինչ յանձինն պակալես-
ցէ ցանկութեամբ՝ զայս և մարդն ցանկայ:

1 ai որովայնէ ad չիք կատարեալ: 2-3 ad չիք այսպէս և անձն կատարեալ ի
մարմնոյ անտի ի դուրս գայ: 2 b սոյնպէս փխ այսպէս b անդ i անդի: 3 a անա -
սուն և անաճո՞ւք de անսուն և անաճո՞ւք ei 4 այսպէս փխ սոյնպէս bi անձն փխ և
անձն adc անկատար անմարմին է փխ անկատար է և անմարմին: 5 bei չիք զի-
տութիւն e էականացն: 5-6 bi և մարմնոյդ փխ ի մարմնիդ: 6 d սոյնպէս փխ այս-
պէս a և դ փխ և դա d և ելեալ: 8 adc զի եթէ փխ եթէ: 8-9 i Ասկղեպէէ d Աս-
կղպէէ: 9 d յանձնէ ad միտք է փխ միտք և adci ոչ մարմին փխ ի մարմին: 10 a
մարդոյն ad են ինչ փխ է ինչ: 11 ad նմա փխ զսա ad կոչիլ ad ապաք փխ ա-
պաքէն b Ասկղպէէ e Ասկղպիէ i Ասկղիպէէ bi մարդ: 12 b մարդոյն a մարդոյ:
e կենդանոյ i կենդանո: 13 c տեսակն bi ի ջուրս ad իբրե փխ իբր: 14 ad մար-
մինն ci այսպէս փխ սոյնպէս ai մարմնի փխ ի մարմնի d թղոյ փխ ի թղոյ be ի
թուոյ (i ի թւո) փխ ի թղոյ: 15 ad մարմինն: 16 b տեսող e տեսողք a տեսողք
(d տեսողք) փխ տեսող: 17 d աչս ունելով փխ աչս ոչ ունելով ci այսպէս փխ
սոյնպէս: 18 d պակալեսցի bei պակասեսցէ փխ պակալեսցէ ci ցանկութեամբ b
ցանկութիւն փխ ցանկութեամբ a յորովայնին է փխ որ յորովայնին է: 19 ci այս -
պէս փխ սոյնպէս e ցանկա՞ւք dei այսպէս և փխ սոյնպէս և b անձինն փխ յանձինն:
19-20 a պակալեսցի bi պակասեսցէ փխ պակալեսցէ 20 c ցանկութեամբ ad մարդ
e ցանկայ:

Անձն առ հարկի մասնէն ի մարմին, բայց միտք ըստ բնութեան մասնէն յանձն: Անձն արատաքոյ ելով մարմնոյ՝ անորակ եւ անքանակ է: Ի մարմնի եղեալ՝ զօրակն եւ զքանակն առննդունի, եւ զբարին եւ զչարն՝ զի նիւթս այս արարչական է:

5 Աստուած յինքեան է, աշխարհ յաստուածում է, մարդն յաշխարհի: Սորա պակասութիւն անգիտութիւնն է, սորա լրութիւն՝ գիտութիւն աստուծոյ: Ասէ զչարն յանգիտութիւնէ եւ զբարին ի գիտութիւնէ: Առաւել քան զիւր կարողութիւն ամենեցուն անկարելի է: Բնութիւն է իւրաքանչիւր ինչ սոցա էիցս. օրէն է ի վերայ
10 ճակատագրին յերկնի. եւ ճակատագիր է որ ըստ արժանաւոր հարկաւորութեան է եղեալ. օրէն է որ ըստ մարդկան հարկաւորութեան է եղեալ. աստուած է որ ըստ կարծեաց մարդկան է եղեալ:

Աստուածային մարմինքն անցս զնացից զգայութեանց ոչ ունին, զի յինքեանս իսկ ունին զգայութիւնս եւ նոյն իսկ ինքեանք
15 զգայութիւնք են: Զոր աստուած առնէ՝ մարդ ոչ առնէ, եւ զոր ինչ աստուած առնէ՝ մարդոյ առնէ. բայց զոր՝ մարդ առնէ՝ անձին առնէ:

Որք զկուռս՝ պատկերս պաշտեն. զի թէ գիտութեամբ պաշտէին՝ ոչ մոլորեալք էին. բայց ոչ գիտելովն, զի արդ պաշտեն՝ մոլորեալք են ի բարեպաշտութենէ:

1 e ի մարմինն bi ի մինն փի ի մարմին b միտքն: 2 bi չիք յանձն անձն e չիք անձն e արտաք ելով bi ելոյ փի ելով bei չիք եւ: 3 bei չիք է ad ի մարմնին ելեալ փի ի մարմնի եղեալ bi ընդունի փի առննդունի: 4 ade նիւթն (e նիւթ) սոցա փի նիւթս այս: 5 bi աճն (պատով.) փի աստուած ade աշխարհի փի յաշխարհի: 6 ade պակասութիւնն a տգիտութեան (պատով.) d անգիտութեան e անգիտութիւնն a զօրա փի սորա: 7 ade ի գիտութեան փի գիտութիւն ei չունեն ծածկաւորը: ei յանգիտութեան a անգիտութեանն: 7-8 e ի գիտութեան փի ի գիտութիւնէ ei չունեն ծածկաւորը d ունի այս ծածկաւորի փոխարէն նախորդը: 8 a զր ուրուք (e զիւրն ուրուք d զուրուք) փի զիւր: 9 bei սոցա փի ինչ սոցա: 10 ad ըստ փի որ ըստ a արժանաւորութիւնն (պատով.) b արժանաւորութեան d արժանաւորութեան (պատով.) i արժանաւորութիւն (պատով.) փի արժանաւոր հարկաւորութեան: 11-12 bdei չիք օրէն է որ ըստ մարդկան հարկաւորութեան է եղեալ: 12 a չիք աստուած է որ ըստ կարծեաց մարդկան է եղեալ: 13 e մարմին փի մարմինքն bc ոչ ունին զգայութեանց i սգայութից (պատով.) 14 bi յինքեան a ինքեանս bei չիք իսկ bi ունի b զգայութիւն e զսգայութի (պատով.) i զգայութի (պատով.) bi նոյն ինքեանց փի նոյն իսկ ինքեանք a նոյն իսկ ինքն: 15 e սգայութիւնք i սպառութիւք (պատով.) ad զի փի զոր: 15-16 a չիք եւ զոր ինչ աստուած առնէ՝ մարդոյ առնէ. բայց զոր մարդ առնէ: 16 e անձինն: 18 ade եթէ փի թէ: 19 ade մոլորեալ էին a ոչ գիտե-
20 լով: 20 d բարեպաշտութենէ:

Մարդ սպանանել կարէ՝ աստուած կեանս տալ: Մարմին աճէ և նուազէ ի բնութենէն, իսկ անձն ընտ ի մտաց: Ամենայն մարմին և անձն ունի, այլ ոչ ամենայն անձն՝ միտս:

Երկու միտք են՝ է որ արժանաւոր և է որ անձնական. բայց են ոմանք, որ զանձնականն ոչ ունին: Որ զմարմինն իմանայ և զանձն իմանայ. որ զանձն իմանայ՝ և զմիտս. քանզի սքանչելին բնական տեսութեանն է. երկաքանչիւրքն ի ձեռն երկաքանչիւրոցն տեսանին:

Բնութիւն է Հայելի ճշմարտութեան. սէ և անմարմնոցն է մարմին և աներևոյթիցն լոյս: Վարդապետէ ամենեցուն առատ բնութիւնս: Եթէ ոչինչ քեզ վարկադարազի գործ թուեսցի՝ զո՞ր գտցես զգործն և զարարողն. եթէ խաղ քեզ թուեսցի՝ խաղ լիցիս: Դու ունիս իշխանութիւն ազատել. զի ամենայն ինչ քեզ տուաւ: Ոչ ոք չարակնէ քեզ. ամենայն ինչ քեզ եղև, զի ի ձեռն միոյ կամ ամենայնի իմասցես զարարողն. քանզի գոյ քեզ իշխանութիւն կամել և ոչ իմանալ. գոյ քեզ իշխանութիւն թերահաւատել և վրիպել և ներհականս էակացս իմանալ: Այնքան ունի մարդ իշխանութիւն՝ որքան և աստուածքն. միայն մարդն ազատ կենդանի, միայն սա բարւոյն և չարին ունի իշխանութիւն:

Ոչ գոյ քեզ իշխանութիւն անմահ լինել, քանզի և ոչ անմամին մեռանել: Քեզ և աստուած գոյ լինել, եթէ կամեսցիս, զի կարելի է: Քանզի կամեա՛ց և իմա՛ և Հաւատա՛ և սիրեա՛ և եղեր:

Ամենայն մարդ զաստուած կարծէ. քանզի եթէ մարդ է՝ և զաստուած գիտէ: Ամենայն մարդ զնոյն աստուած կարծելով՝ մարդ է:

1 beı ոչ կարէ փիւ կարէ: 2 bi ի բնութենէ է ոչ ի մտաց փիւ մտաց: 3 a անձ: 4 a անձնականն: 4-5 a չիք բայց են ոմանք, որ զանձնականն: 5 d որ և ad զմարմին է մարմինն իմայ b չիք և: 7 c տեսութեան է bi տեսութիւն է ad երկաքանչիւրոյ: 9 beı սա փիւ սէ a մարմնոցն beı չիք է: 10 bdi աներևութիցն bgı լոյսն: 10-11 i բնութեան b բնուե (պատւ.) է բնութիւն: 11 d վարկադարազի beı զգործ: 12 bi թէ փիւ եթէ c լիցես: 13 ade ազատեալ փիւ ազատել: 14 beı չարակն փիւ չարակն է: 15 adci իմացիս a քո փիւ գոյ d գայ փիւ գոյ ade իշխանութիւն քեզ փիւ քեզ իշխանութիւն: 16 ade չիք և a քո փիւ գոյ c քանզի գոյ փիւ գոյ ade իշխանութիւն քեզ փիւ քեզ իշխանութիւն ad վրիպեալ: 17 bi ի ներհականս փիւ և ներհականս b ի ներհակացս c իշխանութիւն մարդ փիւ մարդ իշխանութիւն bi մարդն: 18 c չիք և ade աստուածք ade մարդ: 19 beı բարոյն ad չարի bi չիք ումարդն: 20 beı չիք ոչ գոյ քեզ իշխանութիւն d գայ փիւ գոյ a չիք և bi քանզի ոչ և: 21 d մեռանիլ: 22 c սիրա: 23 bi ամայն փիւ ամենայն bi թէ փիւ եթէ: 22 bi փորձելով փիւ կարծելով beı չիք է:

և աստուածք և ամենայն յաստուծոյ և վասն մարդոյն: Աստուած է ամենայն ինչ և ոչ մի ինչ ոչ զոյ առանց աստուծոյ. քանզի աստուած ոչ ինչ է և ոչ մին:

5 Վասն աստուծոյ մարդ, վասն մարդոյ ամենայն ինչ: Աստուած մարդոյ իշխէ և մարդ ամենայնի: Յարտաքնոցն արտաքոյքն իմանին. ակն զարտաքոյսն տեսանէ, իսկ միտք զ'ի ներքսն: Ուրանաւր միտք՝ անդանաւր և լոյս, և ուրանաւր լոյս՝ անդանաւր և միտք. քանզի միտք՝ լոյս, և յոյս՝ միտք:

10 Որ միտս ունի՝ լուսաւորեալ է. որ դաստուած գիտէ՝ յաստուծոյ ոչ երկնչի. որ դաստուած ոչ գիտէ՝ յաստուծոյ երկնչի: Որ ոչ ինչ գիտէ յէակացս՝ յամենայն իմեքէ երկնչի. իսկ որ դամենայն ինչ գիտէ յէակացս՝ ոչ յիմեքէ երկնչի:

15 Հիւանդութիւն անձին՝ արտմութիւն և խնդութիւն. կիրք անձին ցանկութիւն և կարծիք նման ևն անձանց և մարմինք ի տեսանել(°): Ոչ որ բարի՝ զպղիւր, ոչ որ լաւ՝ չար:

Ամենայն ինչ գիտելի է, որ միտս ունի. որ ընդ միտ ամէ գինքն՝ գիտէ գինքն. և որ գիտէ գինքն՝ դամենայն ինչ գիտէ:

20 Ամենայն ինչ ի մարդոջ է. որ մարմնոյ գիւր առնէ՝ իւր գծուար առնէ: Մարմին առանց անձին մեռեալ է. անձն ի մարմին մտեալ՝ զմիտս ստացի. որ միտս ոչ ստանայ՝ այնպիսին ելանէ որպէս եմուտ: Քանզի անձն ամենայն, նախ քան ի մարմին մտանել անմիտ է և յարին ի սա միտք ի մարմնոյն, և այնպէս ապա լինի անձն մտաւոր, որ ի մարդկային մարմնոյն ել ի գուրս՝ յիշատակ

1 bei աստուած փխ աստուածք bi այ (պատվ.) փխ յաստուծոյ a մարդոյն: 2 a որ զոյ փխ ոչ զոյ b զոյ փխ ոչ զոյ d չիք զոյ: 3 bi մի փխ մին: 4 b չիք վասն աստուծոյ մարդ: 5 a մարդոյ a իշէի փխ իշխէ e մարդն ad յարտաքնոյ bi արտաքնոցն փխ յարտաքնոցն: 6 bei իսկ միտքն bei ներսն փխ ներքսն: 7 bi միտքն bei լոյս փխ և լոյս: 7-8 bei միտք փխ և միտք: 8 bi չիք քանզի միտք լոյս և լոյս միտք: 10 ad երկնչի փխ ոչ երկնչի bi չիք որ դաստուած ոչ գիտէ՝ յաստուծոյ երկնչի: 11 e գիտէ փխ ոչ գիտէ d գերկնչի a չի երկնչի փխ երկնչի ad չէակացս փխ յէակացս d չիք յամենայն: 11-12 bi չիք իսկ որ ... երկնչի: 12 e չիք ինչ ad չէակացս փխ յէակացս: 13 d անձն փխ անձին: 14 adei նման է: 15 bi որ ոչ լաւրի: 16 ad տեսանելի է փխ գիտելի է: 16-17 e չիք որ միտս ... ինչ գիտէ: 17 a գինք գիտէ փխ գիտէ գինքն b չիք որ գիտէ գինք ad գիտէ գինք փխ գիտէ գինքն a գիտէ ինչ փխ ինչ գիտէ: 18 ae մարդոջ e գծար փխ գծուար: 19 e անցին փխ անձին ad անձին (d անձն) ի մարմնի փխ անձն ի մարմին: 20 e զի միտս փխ զմիտս ade այնպիսի: 21 ad եմուտն a անձն: 22 անմիտն փխ անմիտ է e միտքս փխ միտք a նոյնպէս փխ այնպէս e այսպէս:

ախտ է. քանզի անձն, որ ի մարմնոյն ծածկեցեալ՝ բռնադատի յիշել զիւր անմոռացութիւն: Փոփոխումն առնէ անմոռաց և փոփոխումն մոռացութիւն գործէ:

Ուր մարդ է՝ և աստուած. ոչ ումեք երեւի աստուած՝ բայց մարդոյն միայն: Վասն մարդոյն աստուած ի մարդ չըջեալ կերպանայ: Աստուած՝ մարդասէր, մարդն՝ աստուածասէր. մի ազդակցութիւն աստուծոյ և մարդոյ: Միայնոյ մարդոյ աստուած լսէ և մարդ՝ աստուծոյ: Երկրպագելի է աստուած, զարմանալի մարդ: Աստուած ոչ երեւի առանց մարդոյ. ցանկալի է աստուծոյ մարդն և աստուած մարդոյն. քանզի ցանկութիւն ոչ նիմեքէ, բայց ի մարդն և յաստուած:

Զերկիր գործեն մարդիկ, զերկին զարդարեն աստեղք: Զերկին աստուածք ունին, զերկին և զծով՝ մարդիկ. բայց աւդդ հասարակաց է՝ աստուածոց և մարդկան:

Զի՞նչն է լաւ. որ բազդատութիւն ոչ ունի: Լաւն աներևոյթ է, չարն՝ աներևոյթագոյն: Զի՞նչն է էդ: Լուծումն ընդունական: Զի՞նչն է արու: Լուծումն սերմնական:

Բնութիւն է ամենակերպ ի մարդումն և ամենորակ ներգործունթիւն. և ամենայն ներգործութիւն աներևոյթ է և գործքն՝ երևելագոյնք: Ներգործութիւն է շարժումն. նիւթ է խոնաւ գոյացութիւն: Մարմին է մածումն նիւթոց, միտք յանձին և բնութիւն ի մարմնի:

1 d ախտ (a ախ) փխ ախտ է de ի մարմնոյն (a ի մարմնոյ) փխ որ ի մարմնոյն i որ ի մարմնոյ a ծածկեալ փխ ծածկեցեալ a բռնադատի: 2 adei սա յիշէ (ci յիշել) փխ յիշել bg առյիշեալ ade զանմոռացութիւն փխ անմոռացութիւն adc է յիշել փխ առնէ: 4 bi որ է փխ ուր: 4-5 ade միայն մարդոյ e վասն մարդոյ abi չըջել փխ չըջեալ b կիմարդոյն միայն: 5 a վասն մարդոյն e փասն մարդոյն 6 a մարդ սսէ փխ մարդասէր a և մարդ փխ մարդն d բանայ a կերպարանայ: 6 a մարդ սսէ փխ մարդասէր a և մարդ փխ մարդն d բանայ a կերպարանայ: 7 a մարդոյ e միայնոյր a մարդոյ: 8 ade երկրպագելի փխ ազդակցութիւն: 9 bi նրնի փխ ոչ երեւի a առանց մարդոյ ade մարդ փխ գելի փխ երկրպագելի է: 9 bi նրնի փխ ոչ երեւի a առանց մարդոյ ade մարդ փխ մարդն: 10 ad մարդոյ e մարդոյն bi յիմեք է (e իմեքէ) փխ նիմեք է b բայց փխ մարդն: 11 ad մարդոյ e մարդոյն bi յիմեք է (e իմեքէ) փխ նիմեք է b բայց փխ մարդն: 12 a մարդիք bg մարդիք: 13 b մարդիկ bg յողդ e աւդդ: 13-14 ade հաբայց: 15 bci զինչ փխ զինչ է էդ: 16 ed զինչ է էդ փխ զինչ է էդ: 17 ed զինչ արու փխ զինչ է առաներևոյթագոյն: 18 ad զինչ է էդ փխ զինչ է էդ: 19 ad բու ade սերմնական: 20 ad ամենայն ad մարդումն փխ ի մարդումն: 21 ade սերմնական կար որոյ փխ և ամենայն ad ներգործութիւն ade աներևոյթ փխ և ամենորակ կար որոյ փխ և ամենայն ad ներգործութիւն: 22 ade սերմնական: 23 ade սերմնական: 24 ade սերմնական: 25 ade սերմնական: 26 ade սերմնական: 27 ade սերմնական: 28 ade սերմնական: 29 ade սերմնական: 30 ade սերմնական: 31 ade սերմնական: 32 ade սերմնական: 33 ade սերմնական: 34 ade սերմնական: 35 ade սերմնական: 36 ade սերմնական: 37 ade սերմնական: 38 ade սերմնական: 39 ade սերմնական: 40 ade սերմնական: 41 ade սերմնական: 42 ade սերմնական: 43 ade սերմնական: 44 ade սերմնական: 45 ade սերմնական: 46 ade սերմնական: 47 ade սերմնական: 48 ade սերմնական: 49 ade սերմնական: 50 ade սերմնական: 51 ade սերմնական: 52 ade սերմնական: 53 ade սերմնական: 54 ade սերմնական: 55 ade սերմնական: 56 ade սերմնական: 57 ade սերմնական: 58 ade սերմնական: 59 ade սերմնական: 60 ade սերմնական: 61 ade սերմնական: 62 ade սերմնական: 63 ade սերմնական: 64 ade սերմնական: 65 ade սերմնական: 66 ade սերմնական: 67 ade սերմնական: 68 ade սերմնական: 69 ade սերմնական: 70 ade սերմնական: 71 ade սերմնական: 72 ade սերմնական: 73 ade սերմնական: 74 ade սերմնական: 75 ade սերմնական: 76 ade սերմնական: 77 ade սերմնական: 78 ade սերմնական: 79 ade սերմնական: 80 ade սերմնական: 81 ade սերմնական: 82 ade սերմնական: 83 ade սերմնական: 84 ade սերմնական: 85 ade սերմնական: 86 ade սերմնական: 87 ade սերմնական: 88 ade սերմնական: 89 ade սերմնական: 90 ade սերմնական: 91 ade սերմնական: 92 ade սերմնական: 93 ade սերմնական: 94 ade սերմնական: 95 ade սերմնական: 96 ade սերմնական: 97 ade սերմնական: 98 ade սերմնական: 99 ade սերմնական: 100 ade սերմնական:

Միտք անձին արարիչ և բնութիւն մարմնոյն: Ոչ յամենայն անձին միտք, բայց յամենայն մարմնի բնութիւն: Անմահ բնութիւն մահկանացու բնութեան շարժումն (°). մահկանացութեան՝ երկիր գերեզման, անմահին՝ երկին տեղի: Անմահն եղև և վասն անմահկանացուին, իսկ մահկանացուն լինի ի ձեռն անմահին:

Չար է պակասութիւն բարւոյն, բարի է լրութիւն իւր: Անձն յաշխարհս եղանելի է, բայց միտք գերաշխարհիկ: Որպէս անեղանելի է միտք և նիւթ՝ բաժանաբար անեղանելի: Միտք և նիւթ բաժանելի, անձն՝ եռամասն, և նիւթ երեք մասունք՝ յանձն և ի նիւթ և ի բնութիւն. միտքն յաստուածոջ ի բնութիւն անմահիցն:

Նախախնամութիւն և հարկ՝ ի մահկանացուին եղևութիւն և մահ, և յաստուածոջ՝ անեղութիւն: Անմահք ընդ ինքեանս միաբանին և մահկանացուք ընդ ինքեանս նախանձին չարահիւսութեամբ. քանզի նախանձ չար բաղկանայ յաղաղս գիտելոյ յառաջն զմահն: Անմահ առնէ զոր միշտ առնև, բայց մահկանացուն առնէ զոր երբէք արար: Մահ իմացեալ անմահութիւն է, ոչ իմացեալն մահ: Մահկանացուք ընդ անմահիւքն անկեալ գնին, բայց անմահքն մահկանացուացս սպասաւոր լինին:

Ապա անձն ուրեմն է գոյացութիւն անմահ, մշտնջենաւոր, իմացական՝ իմացուած ունելով զիւր բանն պարիմացական, բնու-

1 ad մարմնոյ: 2-3 ad չիք միտք բայց ... անմահ բնութիւն: 2 bi ամենայն (i յամենայն) բնութիւն ի մարմնի փխ յամենայն մարմնի բնութիւն: 3 ad շարժումն մահկանացու բնութեանս փխ մահկանացու բնութեան շարժումն bi չիք շարժումն abdgj չիք մահկանացութեան: 4 bi անմահ bi չիք և: 5 ad անմահկանացին bi անմահկանացուն փխ մահկանացուն: 6 e չիք բարւոյն b բարւոյ i բարո a լրութիւն փխ լրութիւն իւր de իւր լրութիւն փխ լրութիւն իւր: 7 a աշխարհի d յաշխարհի a գերաշխարհիք bdi գերաշխարհիկք e գերաշխարհիկք փխ գերաշխարհիկ: 8 bi միտքն e բարժանաբար bi անեղանելի է փխ անեղանելի ad չիք և: 9 ad եռամասնն ade յանձին փխ յանձն: 10 bi բնութիւն (e ի բնութիւն) փխ ի բնութիւն ade աստուածոջ փխ յաստուածոջ ade ի բնութեան փխ ի բնութիւն: 11 d յարկ փխ հարկ ad և ի մահկանացուին bci եղութիւն փխ եղևութիւն: 12 a աժոյզ d նաժոյզ (պատվ.) e ննաժ (պատվ.) աժոյզ (պատվ.) փխ յաստուածոջ b անեղուն (պատվ.) ad անմահքն: 13 ad մահկանացուս b ընդ ինքեան bi նախանձն փխ նախանձ: 14-15 ade յառաջն (a յառաջ) գիտելոյ (e գիտող) փխ գիտելոյ յառաջն: 15 ade անմահն ade միշտ առնն: 16 ad անմահութիւն փխ անմահութիւն է: 16-17 e ոչ չիմացեալն a ոչ իմացեալ: 17 ad չիք մահ ac մահկանացուքս bi ընդ անմահին փխ ընդ անմահիւքն e անմահինիւքն b «մահկանացուք ընդ անմահիւքն» բառերով վերջանում է b ձեռագիրը, որը թերի է: e անեղև գնին փխ անկեալ գնին a գընդին փխ գնին: 9 e պարիմացան փխ պարիմացական:

թիւն շարիմանալով, գիտորհուրդս յարմարութեան գիտէ և ի բաց վճարեալ ի բնական մարմնոյս՝ ինքն ըստ ինքեան ելով տրտմի, ինքն ըստ ինքեան ելով յիմանալի աշխարհի սկզբնասեր գոյացութիւն (°):

Արդ չորեքին տարերքս, առ չորս վայրս զնդապէս կալով՝ պարունակեալ լինի միշտ փոքրագոյնն առ ի մեծագունէն. այսպէս՝ երկիր ի ջրոյ, ջուր յաւդոյ, աւդ ի հրոյ. և ի միասին խառնումն չորից տարերցս այսպէս. երկիր՝ ցուրտ և ցամաք, ջուր՝ ցուրտ և խոնաւ, աւդ՝ խոնաւ և ջերմ, հուր՝ ջերմ և ցամաք:

Դարձեալ ունի և այլ երկու որակութիւնս. երկեր խիստ է և չոր, ջուր՝ բութ և գէջ, աւդ խիստ է և շարժուն, հուր սուր է և անպայտ:

Դարձեալ և այլ որակութիւնս ունին. երկիր ծանր է և անշարժ, ջուր ծանր է և շարժուն, աւդ թեթեւ է և շարժուն, հուր սուր է և թեթեւ: Եւ խառնին ընդ միմեանս այսպէս երկիր ցամաքութեամբն ընդ հրոյ, իսկ բրտութեամբ՝ ընդ ջրոյ. ջուր ցրտութեամբ՝ ընդ երկրի, իսկ խոնաւութեամբ՝ ընդ աւդոյ. աւդ խոնաւութեամբ՝ ընդ ջրոյ և ջերմութեամբ՝ ընդ հրոյ:

Դարձեալ ըստ մակդարձութեան և կամ մակընկուցեան խառնեալ են այսպէս. հուր ջերմ է և ցամաք, ջերմութեամբ ընդ աւդոյ միանայ և ցամաքութեամբ՝ երկրի. աւդ խիստ է և շարժուն՝ խ[ս]տութեամբ ընդ ջրոյ միանայ և շարժամբ ընդ հրոյ. ջուր ծանր է և շարժուն, շարժութեամբ ընդ օդոյ միանայ և ծանրութեամբ երկրի: Այսպէս յարմարեալ են առ իւրեանս ծանրն ընդ թեթեւին և խոնաւն ընդ չորին, սուրն ընդ բթին և անգայտն ընդ խստին: Գեղեցկապէս զմիմեանս կալեալ են, որպէս և արք երկու, ի խոնարհ կալով և ի բարձրութիւնս զձեռս տուեալ՝ պնդեն զմի մեանս:

1 Ե շարյիմանալով: 2 Ե վճառելի բնական մարմնոյս փխ վճարեալ ի բնական մարմնոյս Ժ ինքեան փխ ինքն ԺԺ տրտմի փխ ելով արմտի: 3 Ժ չիք ինքն Ի յիմանալի աշխարհն: 3-4 Ե յիմանալի աշխարհի սկիզբն ասէր գոյացուեալ (պատվ.) Ե յիմանալի աշխարհիս կըմնա սէր գոյացութիւն Ժ յիմանալի աշխարհի իսկս մնյ (պատվ.) Ե ունի վերջում՝ այսքան էր օրինակն. Ժ վերջանում են վերոյիշեալ բա- ուերով: 5 Ե վարս փխ վայրս: 6 Ի փոքրն փխ փոքրագոյնն Ի չիք առ: 8 Ի տարե- ուայս: 9 «Յամաք» բառով վերջանում է Ի ձեռագրի բնագիրը, իսկ շարունակու- թիւնը ունի միայն Ե ձեռագրիւր: 25 Ե ընդ խտին փխ ընդ խստին:

Հուր թեթևութեամբ և սրութեամբ բուռն է հարեալ զմանրութեանէ երկրի և զանշարժութեանէ, և աւղ ջերմութեամբ զցրտութիւն և ջուր խոնաւութեամբ կալեալ զցամաքութիւն երկրի: Եւ արդ՝
5 չորեքին տարերքս մարմին գոյիւ ներգործեալ ոչ է սոցա առանց որակացն. և սոցա որակս ոչ են որպէս այլ որակքս, այս է՝ սեն կամ սպիտակն, այլ սոցայս ազդարարք էին, զի սեն և սպիտակն ոչ ազդէ բովանդակ մարմնոյն, որպէս ցրտացուցանել և ջեռուցանելն և այլն:

Արդ՝ Պդատոն գերիս տարերս ասաց ի միմեանս փոխարկել՝
10 զՀուր և զՋուր և զաւղ, և զերկիր անփոխադրելի մնալ, զի անշարժագոյն է քան զայլսն: Եւ Արիստոտէլ հինգերորդ տարր ասաց, որպէս թէ Հուր և Ջուր, երկիր և աւղ և արփի. և զարփիս այս աւտար ի չորիցս էութեանց, որպէս թէ աստուածոց բնակարան լինել զնա ասաց. զոր բազումք հաւանեալ հինգերորդ ասու-
15 թեան էիցս, զոր արփի ասէ շրջապատող:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

«ԹԷՈՎՆԵԱՅ ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ» ԵՐԿՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ ՑԱՆԿ*

* Ցանկը պատճենված է Հ. Մանանդյանի «Թէոլինեայ յաղագս ճարտա-
սանական կրթութեան», Երեւան, 1938 հրատարակութիւնից: Ցանկի
տպագրահամարները համապատասխանում են այս հրատարակու-
թյան էջակալման, որը սոյն հատորում բերվում է վերին լուսանց-
քում:

ՅԱՆԿ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ

(Նշանակված այս բառերը չունեն Նոր Հայկազյան և Առձեռն բառարանները).

Ազանցեալ, ἐξοχώτατος, «բնաւիր, ազնիւ»։ «Եւ երկրորդ յիզանակ է, յորժամ ոչ մի կամ երկուս զառաւել ազանցեալս բնից առաւել ազանցեալս բաղդատիցրմք» 142.

ակնացառութիւն, ὁφθαλμία, 86. ՆՀԲ. ունի աաչացառ և աաչացառութիւն».

աղուն սկծու, դառն»։ «աղէսք աղունք» 98.

այսակի, οὕτω, «այսպէս» 8. 10. «Եւ նաեւ աջողակի, լծորդակի».

այսքանարար 172.

անարբուն, ἀνγίβος, «սուշափաշաւ» 168.

անինքնակամ, ἀπρὸς ἑαυτὸς, 118.

անկամակ, ἀγῆς, «սուհաճո, դժկամակ» 154. ՆՀԲ. ունի «անկամակութիւն».

անկաշառարար, ἀῶροδοκίτης, 152.

անշողկապած, ἀσυνδέτως, 96.

աշխարակից, συνολοφύρομενος, 126.

ապացոցորէն, ἀποδεικτικῶς, 40.

ապերկեցեցանեմ, ἀποφθίνω, 10. 112. 182. ՆՀԲ. ունի «ապերկութիւն».

աջմայո, μελινόχροος, «սւււագոյն»։ «բոլորակու-

թիւն գթիկամք և աջմայո, դանգրահեր» 116.

աջողակի, ὀξείως, 56.

առանդ, στίχος, «սուղի տող».

30. «քանդի ի վախճանին առանդն առաւելորդ առկայ՝ որսալով միայն զլլսողացն գգով» 96.

ասասպեւարանակաք 176.

ասասպեւագործ, μυθοποιός, 62. ՆՀԲ. ունի «ասասպեւագործեմ» և «ասասպեւագործութիւն».

ասասպեւակեր, φιλόμυθος, 72.

ասասպեւարար, μυθοποιός, 56.

աստուածազանութիւն, θείος, 80. ՆՀԲ. ունի «աստուածազան».

արդարերդնութիւն, εὐορχία, 162.

արեկ, πλείων, «սովելիւ»։ ունին Պիտ. և Երզն. քեր. նոր և նշանակությունը.

արտագործութիւն, ἐξεργασίς, 14. 16. 28. 184.

արտախնութիւն 180.

արտատուր, ἐκδοτός, 86. ունի նաեւ Տրմոթ. 4. 333.

արտացեալ (»), ἐξηλλάτγμενος, 104.

արտուսանել, ἐκμανθάνειν, 32.

Բաղժալեղանակի, πολυτρο-
πως, 6. ՆՀԲ. ունի սրագ-
մայեղանակ։

Բաղժապիտակ 58.

Բաղժաթուղտակ, πολυωφελής,
6.

Բաղրանարար, συλλογιστι-
κός, 40. ՆՀԲ. ունի սրագ-
րանակունք և սրաղրա-
նութիւն։

Բաղկիկ (°). եռ սրալէս ու-
մանք պայծառուն և զմե-
ծամեծան թուկիդիդեայն
դանց առնեն, Բաղկիկով ի
շամանդաղ քառակուսի-
նէն՝ 177.

Բառիկքն 8.

Բարեկործուած 185.

Բաղահանութիւն, բաղհա-
նութիւն 181. ՆՀԲ. (յա-
ւելուած) ունի սրաղահա-
նիւն։

Բաղայիշատականք, ἀπομνη-
μονεύματα, 18. Բաղայի-
շատակ 34. ՆՀԲ. ունի
սրաղայիշատակ։

Բաղայիշեմ, ἀπομνημονεύω,
34. 46. ՆՀԲ. ունի սրա-
ղայիշեցիւն։

Բաղատաւան, ἐξήγησις,
104.

Բաղատանդեմ 180.

Բռնատանիւ, μετὰφέρω, 12.

Գեղեցկաւայել, εὐπρεπής,
30. ՆՀԲ. ունի սգեղեց-
կաւայելուչ։

Կոհնար (°). սվասն որոյ որ-
պէս կոհնար յաւէտ բն-
տրիկի է զվարդապետան
180.

Կովհանն (°). սեւ եւս և զայն
որ ի Մարտիոն ի կոստիս
ոչ որպիսի ամենեքին
դարձացեալ կովհանն և-
ղեալ 22.

Դանդիոն. սեւ դանդիոն և
մառախունս բանին պա-
րապեսցուք 177.

Դասոգական, διηγητικός, 4.
Դարձ, σχυτοτόμος, սղիւ-
ծակ 136. Դարձ-դերձակ
se'u Hübschmann, Ar-
menische Grammatik,
Leipzig 1895, էջ 140.

Դերագիր, ἀντιγραφή, 14.

Դժարար, βαρβαρικός, 124.

Դժարէն, βαρβαριστί, 104.

Դժոխալիւնիկ 172.

Դժոխալիւնիկ, δυσμνημόνευ-
τος, 14.

Ենթադատել 176. ՆՀԲ. ու-
նի «ենթադատութիւն».

Եռանտէս, τριών, «երեկ չե-
առաջին որք» 96. Եռան-
դուն 180. ՆՀԲ. ունի «ե-
ռանդ».

Երեսրացեալք, ἀνακαλυπτί-
ρια 24.

Երկակեմ, ἑπομαι. սնախա-
կէ և բնութեամբ և վա-
րարկութեամբ ապացու-
ցականն բանն և երկակէ
անհեղաւանն 14.

Եքստեղէս, ἐξουλή, «գտն-
գատ իրավախախտիչի
դեմ կամ նրա դեմ, ով չի
հպտակուած դատական
վճռին» 24.

Ջարհալ (°). ապա ի թիւ
արկեալ և զարհալ՝ քա-
նից աւելի է մարդկային
կեանքս 96.

Ձոհկաղև (°). Πύθιος, 74.

զաւարն (°). ξίφος: սուռ-
սիրս 114.

զօրաժողովութիւն, սրբա-
պատիւ, 118.

Ըղծականարար, εὐχτακῶς,
42.

ընդմիջարանութիւն, μετα-
ξύλογίζ, 78.

ընդմտածարար, ἐνθυμημα-
τικῶς, 40. ՆՀԲ. (յաւելի-
ութիւն) ունի ընդմտածու-
թիւնս.

ըստմասինքն, τὰ κατὰ μέ-
ρος, 62. ՆՀԲ. ունի ըստ-
մասնեայքնս.

Թեամոհորոն, θεσμοφορεῖον,
տաճար Դեմոստրիս 36.

Լծորդակի, συνεζευγμένως,
40. ՆՀԲ. ունի լիծորդո-
րէնս.

Խանչութիւն, ὀγκος, 108.
ՆՀԲ. ունի թխանչութիւնս.

Խայտապարանոց, ποικιλό-
δαιρος, 58.

Խորագոտի, βραθύζωνος, 10.

Խստվիւտք (°). «Խստվիւտք
և մախիգք և անհաւաս-
տիք» 177.

Խրատարանականարար,
γνωμολογικῶς, 40.

Խօսողագոյն, λαλίστατος,
90. 98.

Ծառուտ, δένδρῶδες, «ծա-
ռուտ» 70. ՆՀԲ. չունի.

Կայտառութիւն, անփութ. սորով
զամենայն իմի գեոմոլոգիս
և զկայտառութիւնս զուար-
ճանալիս և հեշտալիս հա-
մարելի ի մանկութենէս
30. ՆՀԲ. ունի «կայտա-
ռութիւնս».

Կառաջնակապ (°) 74.

Կերպարար 185.

Կրկիտ, περισκελῆς: «պինդ,
կարծր, խիստ».

«Եթէ է
իրն բնութեամբ կրկիտ՝
ի հաւաստութիւն երթա-
լի է և ի հաւանութիւն»
70.

Հակաձեռնել 185.

հական (°), τουναντίον, 78.

հակաշրջեմ 185.

հակապատմեմ 185.

հակասեմ 185. ՆՀԲ. ունի
«հակասացեալ».

Հայկք, Γίγαντες, 106.

հանգամանեմ, μεθ' ὅδε, 140.

հարցականարար, ἐρωτημα-
τικῶς, 88. ՆՀԲ. ունի
«հարցականապէս».

հարցուսութիւն, πύγμα, 36.

հարցուսութեանական 36.

հնչաւորագոյն 184.

հոգեմ, διαφύλλεω, «բոլոր տա-
րածել, հոչակել, տարփո-
ղել».

«Բայց յաղագս
փրկութեանց գերելոցն,
ս' ոչ գիտէ ի տարհերջ-
տակութեան հոգեալ» 14.
հոգ—արմատը պահպան»

վելի և, ըստ յերևութիւն,
համ-ողել ըստի մեջ.

հոմենամ, ἐμὲν. «միտսին
լինել, մեկի հետ հաղոր-
դակցություն ունենալ».
«և յառ միմեանս հոմե-
նալ բաղումօգտակ» 6.
ՆՀԲ. ունի «հոմիւ».

Ձեռագործիկ, βάνυστος τῆ-
γῃ, 134. ձեռագործական
արուեստ 174. ձեռնար-
հեռաականք էլիսս 20.

ձեռնատեմ. «հայրատանջն
ձեռնատեսիք» 170. ՆՀԲ.
ունի «ձեռնատուփ».

Ճառեցմունք 54.

ճարտասանեալ, ῥητορικὸς,
6. ՆՀԲ. ունի ճարտասա-
նական.

Մակ, βακτηρία, 38. 46.
ՆՀԲ. ունի «մական».

մակաձայնութիւն, ἐπεφώνη-
σις, 44. ՆՀԲ. ունի «մա-
կաձայնիւ».

մակրան, ἐπιλογος, 62. 66.
108.

մակգերիզմանական, ἐπιτά-
φιος, 130. դամբանական
12.

մակասեմ, ἐπιλέγω, 56. ԹԼ-
րակացու քեր. (1915) 31.
մառախու 177.

մերարի, ἡμέθεπος, 168.

միա, μιᾶ. «մայրիկ» 134.

Յանդգնօրէն, ἄρσενος, 124.
ՆՀԲ. ունի «յանդգնորար».

յառաջեղեալ, προγινόμενος,
118.

յարագովութիւն, παραινέσις,
58.

յիղանակօրէն, τροπικῶς,
40. ՆՀԲ. ունի «յիղանա-
կարար».

յիմնամեակ, πεντηκονταετία,
86.

յոխորտաձև, σερμῶς, 124.

յողայն (°), εἰς τὰ παρῆλ-
λοντα, 80.

Նախակեմ, προτερεώ, «առ-
ջևը լինել, նախորդել».
«նախակէ և բնութեամբ
և վարարկութեամբ ապա-
ցուցականն բանն և եր-
կակէ աճեցականն» 14.
«սակայն ոչ որպէս բնու-
թեամբ նախակել զապա-
ցոյցն ասաց աճեցու-
թեան» 14.

նախանձագործագոյն, προῦρ-
γιστέρος, 152.

նախերե, προφανής, 6. ՆՀԲ.
ունի «նախերեակ».

նաւակառ, ναυπηγός, 162.
ՆՀԲ. ունի «նաւակառոյց»
և «նաւակառու».

ներայլակ 182.

ներառանձին 182.

ներրարգաւաճեմ 180.

ներգեղեցիկ 176.

ներգեղեցկութիւն 176.

ներդիպել, ἐντυγχάνειν, 32.

ներյայտնի 185.

ներշրջականապէս ἔγκυκ-
λῶς, 4. ՆՀԲ. ունի «ներ-
շրջական» և «ներշրջակա-
նական».

Եսահատականք 70. ՆՀԲ. ունի
աշահատակութիւնս և
աշահատակութիւնս.

շաղաղրեմ, ՍՄՆԵՍԻՄ: 6.

շաղկահած, ՏՄՃԵՂՄԱ, 6.

շարադասած 62.

շարադիր 180.

շինականաձևութիւն, ԹԵՎ-
ԵՍԻՄՈՅ, սորպէս զի մի
գուցէ ոչ գիտասցէ ցան-
կութեամբ համառօտու-
թեան ի շինականաձևու-
թիւն և ի սգիտութիւն
կամ յանհաւատութիւն
անկցիս 82. շինական,
ԹԵՎԵԻՃՈՅ, 78.

շոհօրէն, չարէնտօ, 42.

շուրջիմ, ԾԻԱՏՐԻՅԱ, 102. ՆՀԲ.
ունի շըրջիմս.

շըջապարսպութիւն, ՔԵՐԻՏԵ-
ԻՍԻՄՈՅ, 116. պարսպարս-
պութիւն 22.

Ոգական. ամինչ զի և ասեն
զնաճշմարտապէս արտա-
սուեալ ի նթադատելով զո-
գականսն 176.

ողբերգուած 176.

ողջախոհական, ՇԱՅՐՈՆԴԵ-
ՃՈՅ, 136.

որցութիւն (ի ներքս), ՔԱ-
ՐԵՄԱՅՈՂԻ, 122. ՆՀԲ. ու-
նի սորցեմս.

Պատակ. սորգան փոխանակ
ծառայն՝ պատակ կամ
ստորեկ կամ ինչ այլոցն
ի հաւասար նմանիցս 181.
ՆՀԲ. ունի «պատանի»,
սպատանեակս.

պարագրեմ, ՔԵՐԵՒԵՍԻՄ, 6.
ունեն ՏՐԻԱ. Կ. 98, 163 և
ԻՐԻՆ. 8. 9.

պարսպարսպութիւն, ՔԵՐԻ-
ՏԵԻՍԻՄՈՅ, 22. շըջապարս-
պութիւն 116.

պարարկութիւն 184. ԼԻՆ-
ՃԻՈՆ ԲԱՌ. ունի սպա-
րարկիմս.

պարորոշեցեալ 130.

պիլիղիայքն, ՔԵԼԵԻՃԵՅ, 104.

պիտանայրուագոյն 182.

պոէտ, ՔՈՒԿԵՏԻՅ, 48.

պոպոթ, ՔՄԱՅԻՄ, «թռչուն-
ներ զավակիկը, պոչու-
կը». «քանզի պոպոթն
բոլոր սպիտակ է» 120.

պոպութիւն. սգի Հերողոսոս
սոստ պատմեալ յաղաղս
տեսակի ցիծին, ասելով
սպիտակ թիօք ԲԱՅ Ի
ՎԼԻՍՈՅ և ի պարսնոցէ և
ի պոպութեան ի ծայրէս
120.

պրիտանիք, ՔՐՈՒՄԵՆ, 26.

Սակաւիշխանութիւն, ԾԼԻ-
ՅԱՐՄԻՅ, 134. ՆՀԲ. ունի
սսակաւիշխանական.

սղակից, ՍՈՆՈԼՈՓՈՐՈՄԵՆՈՅ,
126.

սեղանակապտութիւն, ԵՐՈ-
ՍՈՒԼԻ, 112. ՆՀԲ. ունի
սսեղանակապտութիւն.

սխուրան, սխուրանք, ՅՔՈՒ-
ՆԱ, սփրկանք, արնադին.
«ԲԱՅ» ոչ սխուրան և ոչ
ինչ պատիժս հասուցա-
նել, քանզի զինչսն սխու-
րանս անուանեն հինքն»

74. ՆՀԲ. ունի գշանսխուր՝
 և սանսխուրի.
 սպոնդիք, σπονδαί, գինա-
 դադար, դաշինք» 92.
 ստորարանագիր, καταλογά-
 δην, խոսակցելու ձևով,
 արձակարար», 58.
 Վայրադրել, συγκαταθεσθαι,
 36.
 վայրակնել, κατανεῦσαι, 36.
 տես նաև Պերիարմ. 513.
 ՆՀԲ. ունի «վայրակնա-
 ցեալ», և «վայրակնեալ».
 վատսխոնութիւն, ἀφροσύ-
 νη, 54.
 վարարկութիւն (*), χρεῖσες,
 14.
 վիժութիւն, ξυβλώσεις, 24.
 ՆՀԲ. ունի «վիժումն».
 վիճակոր, μαχόμενος, 64. 66.
 վիրազապղծութիւն, ξίφος,
 80.
 վերազարոնեալն (*) ιαλίδες.
 26.
 Տարասանութիւն, տարա-
 սութիւն, παράφρασις, 8.
 10. 181.
 տարասանել, տարասել, πα-
 ραφράζειν, 10. 12. 183.
 տարասու 181.
 տարարտողութիւն, παρέκ-
 βασις, 54.
 տարհրեղտակութիւն, παρ-

πρεσβεΐα, 14. տարահրեղ-
 տակութիւն 20. 26.
 տեսողարան, θέατρον, 96.
 ՆՀԲ. ունի «տեսլարան».
 տրամագաղափարութիւն,
 διὰτύπωσις, 114.
 տրամիմացութիւն, διανόγι-
 μα, 8.

ծամաքագին, αὐχμηρός, 120.

Փաստաւոր, αἰτιώδης, 36.
 ՆՀԲ. ունի «փաստ».
 փոխասութիւն 181.
 փոխուսանիմ, μεταμεινθάνω,
 12.

փողահարիկ, αὐλητρίς, 76.

Քանօրեակին, ποσταιος, 36.
 քաջարոյժ, ἐκτετραμμένος,
 96.

քաջադասուպոյն 184.

քաջաձեակի 182. ՆՀԲ. ու-
 նի «քաջաձե».
 քաջեղտ, ήδύς, 76.

քողարար, περιεσταλμένος,
 30.

քողայցումն, ἀμφοιβήτημα,
 16. քողախնդրեալ 14.

Օտարավար, ξενολόγος,
 «վարձկան զինվորներ հա-
 վաքող», 96.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՆՈՆՆՈՍ

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶԱՅՈՒ ՀԻՆԳ ՃԱՌԵՐԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

(Էջ 7)

Գրված է 1902-1903 թվականներին էջմիածնում:

Լույս է տեսել «Nonnos. Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz» խորագրի ներքո Մարբուրգում լույս տեսնող «Zeitschrift für armenische Philologie» հանդեսում (Marburg, 1902, Band I, Hef 3, S. 220-272; Hef 4, S. 273-306): Մեկ տարի անց այն լույս է տեսել առանձին գրքով (Marburg, 1903, 81 S.).

Արտատպվում է այս հրատարակությունից:

Գերմաներեն հրատարակությունն առաջարանը հայերեն է թարգմանել Աշոտ Հայրունին:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՑՆ ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ ԸՆԾԱՅԵԱԼ ԷԼԻԱՍԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

(Էջ 91)

Գրված է 1905-1910 թվականներին, նախ՝ էջմիածնում, ապա՝ Թիֆլիսում և Դորպատում:

Լույս է տեսել 1911 թվականին Ս. Պետերբուրգում՝ «Bibliotheca armeno-georgica» մատենաշարով (VIII + 177 էջ):

Արտատպվում է այս հրատարակությունից:

Ռուսերեն առաջարանը հայերեն է թարգմանել Գևորգ Մալոյանը:

**ԹԷՈՎՆԵԱՅ
ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ**

(ԼՋ 251)

Գրված է 1935-1938 թվականներին Երևանում:

Լույս է տեսել «Թէոփնեայ Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց» հանդերձ յոյն բնագրաւ» խորագրի ներքո [ՀԽՍՀ պատմութեան և գրականութեան ինստիտուտ, բնագիրներ հին մատենագրութեան (№ 1), Երևան, 1938, 214 էջ]:

Արտատպւում է այս հրատարակութեանից:

Ջանց են առնված աշխատութեան ոտւերէն և գերմաներէն Հեղինակային ամփոփումները:

**ՀԵՐՄԵԱՅ ԵՌԱՄԵՄԻ
ԱՌ ԱՍԿՂԵՊԻՈՍ ՍԱՀՄԱՆՔ**

(ԼՋ 471)

Գրված է Երևանում 1940-ական թվականներին:

Լույս է տեսել Հ. Հ. Մանանդյանի մահից հետո «Բանբեր Մատենադարանի» գիտական նյութերի ժողովածուում (№ 3, 1956, էջ 287-314):

Արտատպւում է այս հրատարակութեանից:

Մատենադարանի տնօրինութեան հանձնարարութեամբ Սեն Արեշատյանը հայերէն բնագիրը թարգմանել է ոտւերէն, որը լույս է տեսել դուգահեռարար: Այդ թարգմանութեանն այստեղ դանց է առնված:

ՑԱՆԿԵՐ *

* Կաղանց Օ. Ս. Վարդազարյանը

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

Աբարիս, առասպ. — 27
 Աբեդյան Մ. — 280, 481
 Աբրահամ, Աստվածաշնչ. — 281
 Ագամեմնոն, առասպ. — 16, 23, 26, 29, 36, 55, 56, 71
 Ագամիդէս, առասպ. — 17, 34
 Աղիսիլաոս, թագավոր — 308
 Աղեկփիւնոս, առասպ. — 31
 Աղլմանտոս, Պղատոնի եղբայր — 312
 Աղոնց Ն. — 262, 270, 271, 273, 276
 Աղովնէոս — 51, տե՛ս Նաե Հուլիանոս
 Աղովնիս, (Աղոնիս), առասպ. — 51, 86, 87
 Աղրաստոս, առասպ. — 384
 Աթենա, դից. — 15, 66, 69, 80, 81, 88, 360
 Աթրես, առասպ. — 23
 Ակինյան Ն. — 253, 258, 259, 261, 275, 277, 282
 Ակուզիլաոս Արզիացի, արձակագիր — 460
 Աղաւես, առասպ. — 69
 Աղեքսանդրոս, առասպ. — 34, 149, տե՛ս Նաե Պարիս
 Աղեքսանդրոս, փիլիսոփա — 128, 132, 206, 210, 249
 Աղեքսանդրոս Ափրոդիսեցի, փիլիսոփա — 184

Աղեքսանդրոս Մակեդոնացի, Ա - դէքսանդրոս թագավոր — 44, 109, 110-114, 149, 246, 277, 308, 322, 324, 326, 394, 416, 484
 Աղկեմոն, առասպ. — 49
 Աղկիպիադէս, քաղաքական գործիչ — 42
 Աղկմենէ, առասպ. — 34
 Աղկմէովն (Աղկմոն, Ալկմիովն), առասպ. — 22, 23, 304
 Աղկմէովնեանք, առասպ. — 22
 Աղջիկ, դից. — 12, 13, տե՛ս Պերսեփոնե
 Աղուլթ, ձեռագրի փրկագնող — 100
 Ամասիա, ղորավար — 370
 Ամոն, թագավոր — 475
 Ամմոն, իմաստասեր — 112
 Ամմոն, դից. — 388
 Ամուրզոս, թագավոր — 426
 Ամփիոն, առասպ. — 31
 Ամփիլրեոս, առասպ. — 304
 Անաքսարքոս, իմաստասեր — 39
 Անդրոդոտ, պաշտոնյա — 298
 Անդրոնիկոս Ռոդացի, փիլիսոփա — 111, 118
 Անիտոս, Սոկրատեսին ամբաստանող — 38
 Անտիպիլիոս, փողահար — 326
 Անտիսթենես (Անտիսթենէս, Անտիսթենիս) Շնական, փիլիսոփա — 46, 102, 107, 336

- Անտիփիլոս, րանասեր — 256
 Անտիփիլոս, նկարիչ — 292
 Ապաղոնիոս Տիանեցի, փիլիսոփա — 60
 Ապիոն, քերական — 254, 255
 Ապիս, դից. — 21, 82
 Ապոլլոգորոս, ոմն — 324
 Ապոլլոգորոս, Սուրբատեաի աշա — կերտ — 277
 Ապոլլոգորոս (Ապոլլոգորովոս) Աթենացի, մատենագիր — 254, 460
 Ապոլոն (Ապոլլոն, Ապոլլոն, Ապոլլոն), դից. — 18, 27, 28, 34, 37, 72, 77-79, 84, 134, 135
 Առասպել, մանկնամարդ — 137
 Առաքել Սյունեցի, վարդապետ — 283
 Առին (Առինոս, Առնիոն), սոփեստես — 254, 256, 384, տե՛ս նաև Արիոս Դիդիմոս
 Առիստիդիս, Պուրլիոս էլիոս, ճարտասան — 96, 139
 Առիստիպոս Կիրենացի, փիլիսոփա — 103
 Առիստոկրատես, ոմն — 358
 Ասկղեպիադես Մենդեսացի, մատենագիր — 460
 Ասկղեպիոս (Ասկղիպիոս, Ասկլեպիոս, Ասկլիպիոս), դից. — 6, 74, 471, 475, 476, 481, 483-486, 488, 493, 501
 Աստերովպես, դից. — 64
 Աստղիկ, դից. — 130, 302, տե՛ս Ἀστροδίκτη
 Աստուածանէս, անձնանուն — 155
 Ավգերյան Մ. — 262
 Արամ, նախահայր — 281
 Արամազդ, դից. — 11-15, 18, 20, 30, 34, 40, 51, 54, 57, 64-66, 68, 70-72, 74, 81-85, 135, 277, 304, 340, 358, 360, 378, 422, 426, 458, 462
 Արգես, առասպ. — 57
 Արգիւղիաս, ոմն — 16
 Արգոս, դից. — 82, 189
 Արէս, դից. — 51, 69, 70, 71, 80, 86, 384
 Արիարնէ, առասպ. — 72, 73
 Արիթմոս — 33, տե՛ս Եղիտէս Արիթմոս
 Արիոս Դիդիմոս, սոփեստես — 254, 255, 384, տե՛ս Առին
 Արիստագորոս, պատմական անձ — 76, 306
 Արիստենետոս, պատմագիր — 81
 Արիստիպպոս Կիրենացի, փիլիսոփա — 242, 243, 247
 Արիստոգիտոն, պատմական անձ — 304, 464
 Արիստոդիմոս, պատմական անձ — 304
 Արիստովլանոս (աղավաղվ. Արիստովանես), կատակերգագիր — 70
 Արիստոսել (Արիստոտել, Արիստոտէլ, Արիստոտէլէս) Ստադիրացի — 5, 43, 47, 48, 91, 93, 94, 99, 101, 102, 105, 109, 110-116, 118, 120-125, 127-129, 131, 132, 135, 137, 139, 140-143, 145, 147, 148, 151, 154, 156-158, 165, 169,

171, 172, 174, 177-181, 184,
186, 189, 192, 194, 196, 198-
200, 202, 203, 205, 208-211,
213-216, 220, 225, 226, 229,
230, 232, 234, 236, 240, 241,
245-249, 260-268, 270-273,
277, 308, 344, 440, 444, 461,
478-480, 483, 484, 500, 501

Արիստոքսենոս, Էրաժշտագետ — 461

Արմոդինեայք — 384, տե՛ս Արմո -
դիոս, Առիստոդիտոն

Արմոդիոս, պատմական անձ — 304

Արչակ, սլարվեայց թագավոր — 278, 279

Արտաքսերքսէս, սլարսից թա-
գավոր — 75, 76

Արտափրենոս (աղավաղվ.),
սասրապ — 76

Արտեմիա (Արտեմիդե), դից. — 16, 17, 26, 36, 38, 55, 71, 84

Արտեմիսիա, թագուհի — 426

Արտեմոն, Արիստոտելի երկերի
Հավաքող — 111

Արքեդաոս, տիրակալ — 39

Արքիդքոս, րամաստեղծ — 294,
340

Արքիտաս, փիլիսոփա — 214

Ափթոնիոս, ճարտասան — 253,
254, 256

Ափրոդիտէս, դից. — 15, 51, 66,
67, 69, 70, 80, 83, 86-88

Աքիլլէս (Աքիլղէս, Աքիղղէս,
Աքիղէս, Աքիղղաս), առասպ.
— 26, 37, 67, 68, 81, 277, 279,
402, 422

Աքրտիոն, առասպ. — 390

Արեշատյան Ս. Ս. — 501

Բ

Բարայան Լ. Հ. — 6

Բագմագով, փիլիսոփա — 314,
տե՛ս Πολύαινος

Բարեսխոհանէս, անձնանուն — 142, 143, 155, տե՛ս Εύβουλος

Բարեսխորհրդանէս, անձնանուն
— 156, տե՛ս Εύβουλος

Բարսեղ (Բասիլիոս, Պասիլ) Կե -
սարացի, եկեղեցու Հայր — 9,
22, 85, 243, 484

Բառեգարտներ Ա. — 278, 279

Բեղիա (աղավաղ.) — 390, տե՛ս
Մեղէա

Բեղեռովիտնտէս (Բեկերովիտն-
տոս, Բեկրովիտնտէս), առասպ.
— 28, 53, 64

Բերոնիկէ (աղավաղվ.), առասպ.
— 72, 73

Բլուվտոս, ոճն — 271, 362

Բլոն, իմաստակ — 324, 336

Բիստովն, պատմական անձ — 304

Բլովթենաս, առասպ. — 49, 50,
տե՛ս Հերակլէս

Բոյիթոս Սիդոնացի, փիլիսոփա — 96, 118, տե՛ս Βοηθός Σιδωνος

Բոովնտէս (Բրովնտէս), առասպ.
— 57, 64

Բրիարէոս, առասպ. — 64

Բուսսե Ա. — 93, 95

Բուրսիս (աղավաղ.), առասպ. — 384, տե՛ս Βουρσις

Գ

- Գաղիկ, որդի Արսուայ — 277
 Գանձեղէս, առասպ. — 71
 Գեորգ, վարդապետ — 283
 Գերիովն, առասպ. — 34
 Գերմանոս, Կոստանդնուպոլսի
 պատրիարք — 483
 Գիւղէս (Գիւղէս), առասպ. — 26,
 27, 302, 382
 Գլական, եղբայր Պղատոնի —
 312
 Գորգիաս, սփեւստիս — 108, 139,
 175, 302
 Գորգոնք, առասպ. — 64
 Գլուրբենկյան Գ., բարերար — 5
 Գրիգոր Հնձապի, գիտնական
 կրօնավոր — 277
 Գրիգոր Մազիստրոս, մատենա-
 գիր — 95, 276, 277, 482, 483
 Գրիգոր(իոս) Նաղիանդապի,
 Աստվածաբան — 5, 9, 11, 12,
 22, 28, 30, 31, 36, 43-45, 50,
 51, 58, 63, 65, 85, 89, 501
 Գրիգոր Նյուսապի — 484, 485
 Գրիգոր Տաթևացի — 94, 283

Դ

- Դամոն, մանկամարդ — 326
 Դանայէ, առասպ. — 71
 Դաւիթ, անձնանուն — 189, 219
 Դաւիթ, փիլիսոփա — 188
 Դավիթ Անհաղթ, Դաւիթ Ան -
 յաղթ — 10, 93, 95, 248, 261,
 262, 270, 282, 283, 478, 479
 Դատիս, զորավար — 406

- Դարդանոս, առասպ. — 380
 Դարեհ Կրտսեր, թագավոր — 75
 Դարեհ Մեծ, թագավոր — 75, 76,
 306
 Դափնէ, առասպ. — 79
 Դեմետր (Դեմետրե), դից. — 12,
 13, 57, 58, 65, 276
 Դէլանիրա, առասպ. — 34, 35
 Դէմոկրիտոս (Դիմոկրիտոս, Դի-
 մոկրատէս, Դիմոկրեստոս) Ար-
 դերապի, փիլիսոփա — 48, 110,
 246, 298, 336, 418
 Դէմոսթենէս (Դիմոսթենէս),
 ճարտասան — 254, 294, 296,
 308, 310, 314, 316, 358, 362,
 364, 380, 394, 418, 456, 461,
 464-466, 468, 469
 Դիոգենէս Ենական, փիլիսոփա
 — 43-45, 275, 320, 322, 324,
 326, 330, 332
 Դիոդորոս, ճարտասան — 312
 Դիոկլէս, պատմական անձ —
 296, 310
 Դիոմեդէս (Դիոմիդէս, Դիոմի -
 դէս) Թրակացի, առասպ. — 31,
 66, 69, 80, 390
 Դիոնիսիոս (Դիոնիսիոս), օլիւրա-
 կալ — 42, 43, 52, 306
 Դիոնիսիոս Հաղիկառնասցի (Ա -
 լիկառնացի), մատենագիր —
 256, 464
 Դիոնիսիոս Թրակացի, Բերական
 — 260-274, 276, 478- 480
 Դիոնսոս (Դիոնիսոս, Դիոնի -
 սոս, Դիոնիսոս), դից. — 13-15,
 20, 64, 70, 71, 73, 79, 83, 88
 Դիոսկուրայք, առասպ. — 390

- Եթեր, ղից. — 64
- Ելիտ Թեոն, ճարտասան — 254-257, 259-261, 264-266, 268, 269, 271-282, տե՛ս նաև Թեոն Ալեքսանդրացի, սոփիստիս, փիլիսոփա
- Եկարև, առասպ. — 290
- Եկատե, ղից. — 17
- Եկատու (աղավաղվ.) Մեկսացի, պատմիչ, աշխարհագիր — 460
- Եկավյան Զ. — 5
- Եղենոս, մատենագիր — 61
- Եղիշե, պատմիչ — 481
- Եղիսարն, առասպ. — 189
- Եղիսեյ Արիթմոս (աղավաղվ.), պատմական անձ — 32, 33, տե՛ս Արիթմոս
- Եղոս, առասպ. — 22
- Եմպեդոկլէս, փիլիսոփա — 33, 131
- Եպամինոնդաս, ղորավար — 38, 40, 334
- Եպիկուրոս, փիլիսոփա — 45
- Եպիքսիտոս, փիլիսոփա — 39
- Երակղիտոս (Եռակղիտես, էռակլատոս) Եփեսացի, փիլիսոփա — 131, 240, 244
- Եռամեծ — 493, տե՛ս Հերմես Եռամեծ
- Եսայիաս, Աստվածաշնչ. — 87
- Եսիոդոս (Եսիովդոս), բանաստեղծ — 49, 57, 63, 64, 86, 340, 342, 384
- Եսովպոս, առակագիր — 340, 342
- Եսքինես (Եսքինոս), ճարտասան — 308, 310, տե՛ս Իսքինէս
- Եւրուդոս, ճարտասան — 143
- Եւերովն (աղավաղվ.), ոմն — 362
- Եւկէրոս, ղրքի Հասցեատեր — 112
- Եւկլիդէս Մեղարացի, փիլիսոփա — 103
- Եւմոլպոս, առասպ. — 384
- Եւնեմատոս, առասպ. — 23
- Եւնոմոս, առասպ. — 29
- Եւսերիոս Կեսարացի, մատենագիր — 10
- Եւստաթիոս, փիլիսոփա — 177
- Եւրիբատոս, առասպ. — 392
- Եւրիպիլոն ճեմական, փիլիսոփա — 482, 483, տե՛ս Յուրիպիլոն Աթենացի
- Եւրիպիլոն, ղղերբագիր — 290, 308
- Եւրիւտէս, առասպ. — 35
- Եւրոզոն, ոմն — 32
- Երա, ղից. — 324, տե՛ս Հերա, Հերաս
- Երակղիտես, փիլիսոփա — 102, տե՛ս Հերակլիտոս
- Երիգոնէ, առասպ. — 58
- Երիկապէս, ղից. — 65, 66
- Երիքթովնէոս, Երիքթոնիոս, առասպ. — 81, 360, 388
- Երկաւորեակ, փողաճար — 272, 322, 330, 336, տե՛ս Δίδυμος ὁ ἀσληγης
- Երկինք, ղից. — 64, 70
- Երկիր, ղից. — 64
- Երվանդ վարդապետ — 262, տե՛ս Տեր-Մինասյան Ե.

Եփրատէս, առասպ. — 29, 69,
Եփորոս, ճարտասան — 304, 310,
314, 390
Եքտոս, բռնաւոր — 52

Ձ

Ձագրէոս, զից. — 83
Ձաղեւկոս, օրենսդիր — 426
Ձարբհանայան Գ. — 9, 11
Ջենոն Շնական, փիլիսոփա — 46
Ջենոն Ելլադացի (աղավաղվ.),
փիլիսոփա — 103
Ջենոն Ստոիկոս (Իմաստասեր,
Կիտացի), փիլիսոփա — 5, 6,
103, 444
Ջինթոս, առասպ. — 31
Ջինոն, թշուր ընթերցում — 298
Ջովպլուրոս, Ջիւլրոս, պատմա-
կան անձ — 74, 344, տե՛ս
Ζώπυρος
Ջոհկադե, պատգամախոս — 358,
տե՛ս Πύθιος
Ջորոաստր, Ջորոաստրոս — 19,
59, տե՛ս Զրադաշտ
Ջրադաշտ Բազտրացի, առասպ. —
426, տե՛ս Զորոաստր
Ջևա, զից. — 14, 20, 29, 51, 55, 64-
68, 70-74, 78, 80, 85, տե՛ս
Արամազդ

Է

Էակեանք, առասպ. — 22
Էակոս, առասպ. — 22
Էաս, անձնանուն — 142, 143, 146,
147, 154, 156

Էաս Ղոկրատացի (աղավաղվ.),
առասպ. — 386, 422
Էլիաս Իմաստասեր, Մեկնիչ — 5,
6, 91, 93, 94, 97, 99, 101, 240-
245, 247, 248, 273, 478, 501
Էոդրոս, առասպ. — 74
Էպիկուրաս, Էպիկորոս, Եպիկո-
րոս, փիլիսոփա — 108, 243

Թ

Թամուդ, զից. — 87
Թէոդորոս Գադարացի, բանա-
սեր — 256, 430
Թէոն, ուն — 378
Թէոն, զրամատիկոս — 254
Թէոն, Թէոն Ալեքսանդրացի, սո-
փեսոս — 5, 251, 253-255,
479, 480, 501, տե՛ս Ելիոս
Թէոն
Թէոն Ալեքսանդրացի, փիլիսո-
փա — 254, 255, տե՛ս Ելիոս
Թէոն
Թէովդամաս, առասպ. — 50
Թեմիստոկլէս (Թեմիսդոկլէս,
Թեմիստոկլիւս), քաղաքական
գործիչ — 135, 139, 308, 426
Թէոպոմպոս (Թեոպոմպոս) մա -
տենագիր — 296, 302, 304, 306,
308, 310, 358, 416, 461, 464
Թեոփրաստոս, փիլիսոփա — 248,
308
Թեսպլոս, առասպ. — 304
Թեստիոս, առասպ. — 50, 71
Թեսևս (Թեսսոս), առասպ. — 73,
416
Թետիս, առասպ. — 26

Թերախտէս, առասպ. — 80, 279, 360, 400, 422

Թէանովն, փիլիսոփա — 40, 274, 275, 320

Թէխախտոս (Թիւտխտոս), Սոկրատեսի աշակերտ — 42

Թիոստէս (աղավաղվ.), առասպ. — 23

Թիրակ, Պոլտիսկեայի Հիմնադիր — 46

Թոթ, ղից. — 474-476

Թռաախմաքոս, սովեստես — 312

Թուկիդիդէս, պատմիչ — 296, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 356, 362, 364, 366, 370, 372, 378, 384, 400, 402, 416, 460, 461, 465

Թուրիոս Սիրարացի, առասպելադիր — 340

Ժ

Ժերեկ. Ս. — 476

Ի

Իդելեր Յ. Լ., բժշկագետ — 476

Իդովլիանոս — 50, տե՛ս Հուլիանոս

Իդումենես, փիլիսոփա — 314

Իկարոս (Իգարոս), առասպ. — 58, տե՛ս Ἰκαριος

Իովրատես (աղավաղվ.), Թադալոր — 137

Իպսոդամիոս, առասպ. — 23

Իսեյոս, ճարտասան — 296

Իսիդոս, քերթող — 107, տե՛ս Եսիդոս

Իսիս (Իսիդոս), ղից. — 20, 82

Իսոկրատէս, ճարտասան — 120, 254, 272, 296, 308, 320, 324, 326, 328, 330, 334, 336, 382, 392, 459

Իստրոս, ոմն — 461

Իսքինէս (Իսքենէս) — 294, 316, 394, 459, 468, 469, տե՛ս Եսքինես

Իւրիպիդէս — 332, տե՛ս Եւրիպիդէս

Իրենեսոս, Իրենիոս Լուզդունացի, մատենադիր — 262-268, 478, 479

Իփիլզնիփա, առասպ. — 16, 26, 36, 55, 71

Իքսիովն, առասպ. — 85

Լ

Լակտանտիոս, մատենադիր — 475, 476

Լեոդամաս, ճարտասան — 362

Լեոնտիոս, ճարտասան — 420

Լետրոն Մ., բանասեր — 476

Լիկոփրոն, բռնակալ — 306

Լիկուրգոս (Ղիկուրգոս), Հռենտոր — 27, 306, 436

Լյմփիտիոնէս (աղավաղ. Լեպտինէս), ոմն աթենացի — 310

Լիսիաս (Լիսիաս), ճարտասան — 296, 308, 310, 312, 316, 462, 466

Լիսիմաքոս, Փիլոն Ալեքսանդր — 262-268

Խ

Խաժ, անձնանուն — 294
 Խալաթյանց Գր. — 279, 280
 Խաչիկյան Լ. Ստ. — 6, 481, 486
 Խրիստ Վ., քանասեր — 255, 256

Կ

Կաղմոս, դից. — 13, 31
 Կալիգուլա, Գայոս Գերմանիկոս, կայսր — 255
 Կալիսիա, առասպ. — 368
 Կալլիաս, սոփեստես — 308
 Կամբիսէս, պարսից արքա — 370, 384
 Կանանիա, ոմն — 175
 Կանդաւլէս (Կանդաւղէս), առասպ. — 382
 Կապտոս, դից. — 64
 Կարապետ ծայրագույն վարդապետ — 262, տե՛ս Տեր-Մկրտչյան Կ.
 Կարենյանց Ն. (Կարենեանց Յ.) — 9, 93, 486
 Կեկրովոս, առասպ. — 22, 23
 Կեկրովեանք, առասպ. — 22, 49
 Կեղեոս (Կեղղէոս, Կեղղեսիոս), դից. — 13, 58
 Կեղծ-Ապուլեյոս, մատենագիր — 475
 Կերբերոս, առասպ. — 53, 64
 Կերդաղ, առասպ. — 51
 Կերդոս, դից. — 70, տե՛ս Հերմէս
 Կերմոս (աղափաղվ.), առասպ. — 386, տե՛ս Կրթան
 Կեփես, առասպ. — 74

Կիրիսոս Լիրիացի, առասպելա-գիր — 340
 Կիրովն, պատմական անձ — 302, 310
 Կիմնոս, ոմն — 461
 Կիմոն, քաղաքական գործիչ — 139
 Կիպրիանոս, սուրբ — 9, 88, 89
 Կիրկե, առասպ. — 122
 Կիտացի — 104, տե՛ս Զենոն Կիտացի
 Կիւկրոպոս, առասպ. — 85, տե՛ս Կիկլոպեանք
 Կլեոխորոս, առասպ. — 86
 Կլարոս Կրտսեր, արքայազն — 75, 76
 Կլարոս Մեծ, թագաւոր — 74, 75, 406, 426
 Կլեանթէս Շնական, փիլիսոփա — 48
 Կլոն, քաղաքական գործիչ — 312, 364
 Կլովրիս (աղափաղվ.), պատմա-կան անձ — 305
 Կդաւկե, առասպ. — 386, տե՛ս Դլաւէր
 Կղեմես Աղեքսանդրացի, մատենագիր — 474
 Կղէմբրոտոս Ամբովկացի, փիլիսոփա — 39, 242, 243
 Կոննէս Կիլիկիցի, առասպելա-գիր — 340
 Կոնովն, ճարտասան — 308, 310, 392
 Կովմոն (աղափաղվ.), աստղա-բաշխ — 73
 Կոստանյանց Կ. — 95, 277, 482

- Կովկաս, թագավոր — 304
 Կովսիտաւրոս — 51, տե՛ս Հոս-
 լիանոս
 Կորին, մատենագիր — 262
 Կոիթէս, առասպ. — 74
 Կոխոս — 96, 134, տե՛ս Կրիսոս
 Կվինտիլիանոս, Մարկոս Ֆա-
 բիոս, ճարտասան — 255, 256
 Կրատէս Թերապեյի, փիլիսոփա —
 45, 46
 Կրէտին, առասպ. — 37, 81
 Կրիսոս Լիդացի, թագավոր —
 40, 60, 72, 344, 382, 426
 Կրոլլ Ֆ., բանասեր — 477
 Կրովնոս, Կրոնոս, առասպ. — 11,
 12, 15, 64, 66, 70
- Հ
- Հակոբյան Վ. Ա. — 6
 Համամ Արեւելի, մատենագիր —
 276, 278
 Հայրունի Ա. — 501
 Հայք, առասպ. — 390, տե՛ս
 Γύγαντες
 Հարություն, գրիչ — 486
 Հեգեսոս (ադալադփ.), ճարտա-
 սան — 314
 Հելենե (Հելլինէ, Հեղինէ), ա-
 ռասպ. — 34, 392, 416
 Հեսիքիոս Միլես, պատմիչ — 10
 Հերա, Հերաս, դից. — 12, 13, 14,
 20, 57, 66, 68, 69, 73, 81, 83, 85
 Հերակլէս (Հերակլէս), առասպ. —
 22, 34, 35, 48-51, 53, 64, 68,
 73, 74, 81, 85, 86, 360, 382,
 384, 390
 Հերակլեանք (Հերակղեանք), ա-
 ռասպ. — 22, 304
 Հերակլիտոս (Հերակլիտոս) Ե-
 փեսացի, իմաստասեր — 48,
 360
 Հերմագորաս, ճարտասան — 430
 Հերմեոս, Հերմեոամած — 483,
 տե՛ս Հերմես Եռամեծ
 Հերմես (Հերմէս), դից. — 70, 77,
 418
 Հերմես Եռամեծ — 5, 6, 471, 473-
 477, 479-488, 501, տե՛ս Հեր-
 մեոս, Հերմեոամած
 Հերմես Մեծ — 483, տե՛ս Հերմես
 Եռամեծ
 Հերմես փիլիսոփա — 485, տե՛ս
 Հերմես Եռամեծ
 Հերմիաս, Հերմես մեկնիչ — 483
 Հերմոգենես (Հերմոգենիս), ըս-
 նասեր — 130, 256
 Հերոդոտոս (Հերովդոտոս) Հա-
 լիկարնասցի, պատմիչ — 27,
 32, 75, 76, 81, 278, 279, 302,
 304, 306, 310, 362, 364, 370,
 380, 384, 388, 400, 404, 408,
 461
 Հեփեստոս, Եփեստոս, դից. — 15,
 33, 52, 66, 69, 72, 80, 81
 Հիսուս Քրիստոս — 11
 Հիպարքոս, տիրակալ — 304, 384
 Հիպերիդէս, ճարտասան — 306,
 310, 459
 Հիդրաս, առասպ. — 53, 64
 Հիդրոս (Հիդրոս, Հիդրոն), ա-
 ռասպ. — 34, 53
 Հլոսիս, առասպ. — 389, տե՛ս
 Βορέας

Հոմերոս — 31, 40, 46-48, 53, 66, 68, 72, 80, 114, 202, 275, 277, 279, 290, 294, 308, 316, 318, 330, 340, 356, 368, 400, 402, 452

Հովհան Որոտնեցի — 94, 95

Հովհաննես Բ Գաբրեղենացի, կաթողիկոս — 261

Հովսեփ, գրիչ — 10

Հռադամանթոս (աղավաղվ.), առասպ. — 30, 390

Հոէ, ղից. — 11, 12, 83

Հուլիանոս (Յուլիանոս, Յուլիանոս), կայսր — 9, 17, 50, 51, 77, 85, տե՛ս Իդովիլանոս, Պիսէոս, Աղովնէոս, Կովսիտաւրոս

Ղ

Ղադար Փարպեցի — 478

Ղեւկոնոս, իշխան — 33

Ղետա (Ղեղա), առասպ. — 71, 73, 84

Ղիմպոլինես (Ղեմնաւենէս), (աղավաղվ.), ոմն աթենացի — 298, 464

Ղիւքաս, առասպ. — 35

Ղոքսիլաս, ղից. — 72, տե՛ս Ապոլոն

Ղևկուրդոս, առասպ. — 390, տե՛ս Λευκοῦργος

Մ

Մադոյան Գ. — 501

Մամրիէ Վերծանող, մատենագիր — 262

Մանանդյան Հ. — 5, 6, 501

Մարդոնիոս, զորավար — 374

Մեզարէ, առասպ. — 81

Մեկենաս Գայոս, Հոմոնացի բարեգործ — 255

Մեղէա (Միղէա), առասպ. — 386, 388

Մեղիաս, ճարտասան — 296, 362, 392

Մեղամպոս, առասպ. — 51

Մեղամպոս, մատենագիր — 61

Մեղիտոս, Սոկրատեսին ամբաստանող — 38

Մեմնովնիա, առասպ. — 49

Մենանդրոս, կատակերգավոր — 108, 308, 380, 382

Մենդիս, առասպ. — 82, տե՛ս Պան

Մենար Լ., աշխատասիրող — 475

Մենեղիմոս էռետոիացի, փիլիսոփա — 103

Մենեղայոս, առասպ. — 23, 34

Մենեսքիոս, ոմն — 27

Մենիւկես, առասպ. — 37

Միդիա, առասպ. — 206, տե՛ս Μηδεια

Միթրոս (Միւթրոս), ղից. — 19, 36

Միդտիադիս, զորավար — 139

Մինդաս, առասպ. — 27

Մինովա, առասպ. — 30, 51, 73, 390

Մինովտարոս, առասպ. — 30, 73

Միւրա, առասպ. — 86

Միքայել, ղավոր — 282

Մխիթար Այրվանեցի, մատենադիր — 486, 487

Մողոն, առասպ. — 29, 34

Մողոնիդէս, առասպ. — 29, տե՛ս Ուտոս, Եփիաղոսէս

Մոսովդոս Կարոս (Կարիոս), տիրակալ — 32

Մովսես, տաղադիր — 283

Մովսես (Մովսէս) Խորենացի — 254, 262, 278-281

Մովսես Քերթով — 254

Յ

Յամբրիլքոս (Յամպլիքոս, Յամպրիլքոս), փիլիսոփա — 128, 143, 157, 261-268, 270-272, 473, 478-480

Յասոն, առասպ. — 386, 388

Յաւղդէ, առասպ. — 35

Յիստէոս Սամէացի, պատմական անձ — 76

Յլարիպիդէս Աթենացի, փիլիսոփա — 482, 483, տե՛ս Եւրիպիդէս ճեմական

Յով, Յոհ, առասպ. — 20, 82

Յովնան, Աստվածաշնչ. — 265, 267

Յովսեփոս, Աստվածաշնչ. — 32

Յունէոս, առասպ. — 34

Ն

Նաւաիկիդէս, ոմն — 376, 378

Նեմեսիս, դից. — 73

Նեսոս, առասպ. — 34, 35

Նինոս, Թաղավոր — 281

Նիւդէս, առասպ. — 74

Նոյ, Աստվածաշնչ. — 281

Նոնոս, մեկնիչ — 5, 6, 9, 279, 479, 501

Շ

Շամիրամ, Թագուհի — 58, 426

Շաւտատէս, ոմն — 44

Ո

Ոգիսես (Ոգիւսես, Ոգիւսոս), առասպ. — 49, 55-57, 85, 122, 203, 207, 357, 368, 370, 418, 422, տե՛ս Ոչնչային

Ոլոմպիաս, Թագուհի — 324

Ողիմպիոդորոս (Ոլոմպիոդորոս) Ալեքսանդրացի, փիլիսոփա — 94, 95

Ողոմպոս (աղավաղվ.), մակա-նուն — 418

Ոնետոր, առասպ. — 308

Ոչնչային, առասպ. — 203, տե՛ս Ոգիսես

Ռեստոս, առասպ. — 175, տե՛ս 'Ορῆστας

Ռսիրիս, առասպ. — 20

Ուկկիանոս, դից. — 66, 67

Ուտոս, առասպ. — 29, 69,

Ուրիստէս, առասպ. — 23, 29, 36

Որիթույա, առասպ. — 388

Որմիդդ, դից. — 294, տե՛ս Ալրա-մադդ

Որփիս, առասպ. — 19, 59

Պ

Պաղատիդէս, Պաղամեդէս, ա -
ռասպ. — 55, 56
Պաղիփատոս ճեմական, փիլիսո -
փա — 390
Պան, առասպ. — 49, 82, 83, տե՛ս
Մենդիս
Պանետիոս (Պանէտիոս), փիլի -
սոփա — 140
Պանտիոս, առասպ. — 87
Պասադոս, առասպ. — 49
Պափսանիաս, Թափալոր — 16
Պառլիքսենէս, առասպ. — 37
Պաւղոս, նափապետ — 43
Պաւլակատոս (աղափաղվ.),
մատենագիր — 61
Պատրովոս, առասպ. — 356
Պարիլք, առասպ. — 388, 390
Պարիս, առասպ. — 37, 149, տե՛ս
Աղեքսանդրոս
Պարխատիս, Թագուհի — 75
Պարմենիդէս (Պարմենիտես),
փիլիսոփա — 102-104
Պեզասոս, առասպ. — 28, 53
Պեդիաս, առասպ. — 74
Պեդրովպեանք, առասպ. — 22, 23
Պեդուպոս (Պեդրովպոս), ա -
ռասպ. — 16, 17, 22, 23, 29, 35
Պենեդովպէ, առասպ. — 49
Պետրոս, Գրիգոր Մազկատրոսի
Հասցեատեր — 277
Պերիկլէս (Պերիկլիս), քաղա -
քական գործիչ — 139, 418
Պերինթոս, առասպ. — 48, 53
Պերսեփոնէ (Պերսեփովնէ) զիւյ.,
— 13, 48, 53, 57, 83, 86, տե՛ս
Ալջիկ

Պերսեփեա (աղափաղվ. Պերսեա),
առասպ. — 64
Պիգասոս, առասպ. — 388
Պիթոն, առասպ. — 390
Պիւղադէս (Պիղադէս), առասպ.
— 29
Պիչման Ռ. — 474, 475, 476
Պիսէոս — 50, տե՛ս Հուլիանոս
Պիսիդոնիոս (աղափաղվ.), փիլի -
սոփա — 61
Պլաթադորաս Սամէացի, փիլի -
սոփա — 39, 134, 137, 247, 248
Պլուտոն (Պլուտոն), փիլիսոփա —
244, 245, 282
Պլուտոս, առասպ. — 37
Պլատոնիոս Միտիլենացի, խմաս -
տակ — 320, 330, 436, 452
Պլորոս, Թազալոր — 326
Պլատոն (Պլատոն, Պլատովն),
փիլիսոփա — 5, 26, 30, 39, 41,
43, 47, 63, 77, 84, 103, 105,
106, 108-110, 117, 119-121,
124-129, 132-136, 139, 140,
145, 149, 169, 175, 184, 193,
202, 208, 214, 217, 220, 225,
229, 239-248, 258, 277, 302,
306, 308, 312, 322, 326, 342,
388, 418, 440, 444, 482, 500
Պլոտինոս (Պլոտինոս), փիլի -
սոփա — 169, 170, 204, 473
Պլոտովն (Պլոտոն), զիւյ. — 12,
13, 48, 54, 57, 64, 86, 105
Պոդոս, դպիր — 282, 285
Պոյմանլը, առասպ. — 475
Պոսիդոն, զիւյ. — 12, 64, 68, 73,
74, 384
Պովլոս, մատենագիր — 460

Պորփիր(իոս), փիլիսոփա — 5,
195, 196, 248, 261, 263, 266-
268, 270-273, 478, 479
Պոխտոս, առասպ. — 28
Պոռմիթես (Պոռմիթես), ա -
ռասպ. — 85, 350
Պոռտադորաս, փիլիսոփա — 105,
244, 245
Պոռտոնեա (աղավաղվ.), Պլա-
տոնի քույր — 109, 246
Պտղոմէոս, աստղարաշխ — 214,
248
Պտղոմէոս (Պտղոմիոս, Պտղո -
մէոս), թագավոր — 44, 73, 137
Պրիամոս, առասպ. — 37, 56
Պրիապոս (Պրիեսպոս), դից. — 83,
88
Պրոկրոս (Պրոկղ), փիլիսոփա —
473, 485
Պրոկրատիոս կեսարացի, պատմիչ
— 279, 280
Պրովկինէ, առասպ. — 87
Պրովտէս (Պրովտէոս), առասպ.
— 34, 51
Պւսիստրատոս, տիրակալ — 23

Ռ

Ռեյխսլի Գ. — 255, 257, 258
Ռեյտցենշտեյն Ռ. — 477
Ռէա, դից. — 35, 70

Ս

Սաղմանեա, առասպ. — 74
Սամփսոն, Աստվածաչնչ. — 262-
267

Սարգիս, Գրիգոր Մագիստրոսի
Հասցեատեր — 95
Սարգիս ուստա, ձեռագրի
փրկագնող — 96, 100
Սեմեղն, առասպ. — 13, 14
Սիրիղդա, առասպ. — 56
Սլլենոս, առասպ. — 302
Սլմէոն Գառնեցի, եպիսկոպոս —
485, տե՛ս Սլմէոն Զուղացի
Սիմէոն Զուղացի — 485, տե՛ս
Սիմէոն Գառնեցի
Սիմոն, ոմն — 420
Սիմոնիդէս, բանաստեղծ — 338
Սլւրիանոս (Սւրիանոս), փիլիսո-
փա — 140, 184, 206, 210
Սկեդասոս, ղիւքտրացի ոմն — 37,
38
Սկեպիտին, զորավար — 40
Սմիկրինի, կատակերգութեան
գործող անձ — 108
Սոկրատես (Սոկրատէս), փիլի -
սոփա — 38, 41, 127, 130, 137,
156, 164, 167, 174, 181, 183-
185, 187, 189, 193, 196, 201-
203, 211, 212, 243, 247, 277,
308, 320, 324, 328, 336, 344,
418, 461, 469
Սոդոն, օրենսդիր — 41, 42, 436
Սոփոկլէս (Սոփոկլիս), ողբեր -
դագիր — 302
Սոփրոնիսկոս, Սոկրատեսի Հայր
— 418
Սպարսթրա, Ամուրգոսի կին —
426
Սպեսարիոս, փիլիսոփա — 109,
110, 246
Ստարատոս (աղավաղվ.), փո -
ղահար — 326

Ստենտոր, առասպ. — 106
Ստերովայէս, առասպ. — 57
Ստեփանոս Սյունեցի, մատենա-
գիր — 483
Սսորբոս, մատենագիր — 475
Սուիդաս, բառարանագիր — 254,
255, 259

Վ

Վաղարշակ, Թագավոր — 279
Վլադոփից-Մյուլենդորֆ Ու. ֆոն
— 255, 256
Վիչապ, օրենսդիր — 358, տե՛ս
Δρᾶκων

Տ

Տալայոս, առասպ. — 384
Տանտաղոս, առասպ. — 16, 17,
22, 84, 85

Տաշյան Ն. — 10, 95

Տարսարոս, առասպ. — 84

Տեթիա, դից. — 66, 67

Տեղամոն, առասպ. — 67, 147

Տեղեղոփնոս, առասպ. — 34, 60

Տեղեմաքոս, առասպ. — 56

Տեղդոս, ոմն — 41

Տեր-Մինասյան Ե. — 262, տե՛ս
Երվանդ վարդապետ

Տեր-Մկրտչյան Գ. — 9, 481

Տեր-Մկրտչյան Կ. — 262, տե՛ս
Կարապետ ծայրագույն վար-
դապետ

Տերեխաս, առասպ. — 37

Տերփսիոն Մեգարացի, փիլիսո-
փա — 103

Տիրերիոս, կայսր — 256

Տիզրան, անձնանուն — 153

Տիզրանուհի, անձնանուն — 153,
154

Տիմարքոս, պատմական անձ —
308

Տիմէոս, փիլիսոփա — 306

Տիմոթէոս (Տիմոթէոս) Էլուրոս
Կուղ — 261-269, 271, 273, 478-
481

Տիմոկրատոս (աղավաղ. Տիմո-
կրատէս), պատմական անձ —
310

Տիռես, առասպ. — 87, 88

Տիտիոս, առասպ. — 84

Տիտրոս (աղավաղ.), տիրակալ —
390, տե՛ս Տիտիոս

Տիւրա, առասպ. — 74

Տիփոնոս, առասպ. — 20

Տոմիրիս Մասագետացի, Թա-
ղուհի — 426

Տրիպտոլեմոս (Տրիպտոլեմէոս),
պատմական անձ. — 13, 57, 58

Տրիտաձին — 135, տե՛ս Աթենա

Տրովփոնեանք, առասպ. — 33

Տրովփոնիոս (Տրովփոնոս), ա-
ռասպ. — 17, 33, 34

Տրոպոնեոս, առասպ. — 482

Յ

Յեկեր Էդ., փիլիսոփա — 475

ՈՒ

Ուղես Ղուկրատացի, անձնանուն
— 147

Ուտտանէս, աստղաբաշխ — 19

- Փանէս, ղից. — 65, 66
 Փառլարիս, դաճիճ — 52
 Փափկանէս, անձնանուն — 155
 Փեղրոս (Փեսարոս, Փեսարոս),
 Սոկրատեսի բարեկամ — 39,
 105, 139, 312, 388
 Փեղոն (Փէղոն, Փիղովն) Ելլի-
 դացի, Սոկրատեսի բարեկամ
 — 84, 103, 106, 127, 139, 140,
 344
 Փերեկլիդէս, փիլիսոփա — 277
 Փիլիաս, ոմն — 461
 Փիլիպպոս Մակեդոնացի, թա-
 զավոր — 109, 246, 304, 308,
 358, 382, 394, 416
 Փիլիստոս, մատենագիր — 296,
 302, 304, 306, 358, 402, 460,
 461
 Փիլոն Ալեքսանդրացի, փիլիսո-
 փա — 5, 260, 262-269, 273,
 473, 478-480
 Փիլոստեփանոս, ոմն — 461
 Փլալոս, առասպ. — 56
 Փլաթինէ, առասպ. — 56
 Փլադիդիփիս, թաղաւոր — 248,
 տե՛ս Պոտրոմոս
 Փլադովնէա, առասպ. — 87
 Փլադուս (Փլուս), փիլիսոփա —
 243

A

- Ἀγησῖλαος — 309
 Ἀδείμαντος — 313
 Ἀδραστος ὁ Τάλαοῦ — 383

- Քաղոս (աղաւաղվ.), ղից. — 64
 Քարիրդ, առասպ. — 54
 Քարմիդէս, Պղատոնի մօրեղ-
 րայր — 42
 Քերոն, առասպ. — 26
 Քիլովն Լակկեդոմոնացի, իմաս-
 տուն — 134
 Քիմերա, առասպ. — 388
 Քսարաթրուստէս, աստղարաչիս
 — 19
 Քսենոկրատես, փիլիսոփա — 43,
 61, 110, 243, 246
 Քսենոփոն, մատենագիր — 76,
 254, 272, 308, 310, 428, 444,
 461
 Քսեքսես, թաղաւոր — 75
 Քտեսիաս, մատենագիր — 400
 Քտեսիփոն, ոմն աթենացի — 310,
 468
 Քրիստոս — 475, տե՛ս Հիսուս
 Քրիստոս

O

- Օգոստոս կայսր — 254, 255
 Օսման Դիադմենի, ձեռագրի
 սեփականատեր — 96, 100
 Օրբելի Հ. — 6

- Ἀθῆνη, Ἀθηνᾶ — 361, 387
 Ἀῖας ὁ Ἀδκρος — 142, 147, 387, 423
 Ἀἰδης — 106, 303
 Αἰσχίνης — 295, 309, 311, 315, 317,
 395

Αἴσωπος — 341, 343
 Ἀκταίων — 391
 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών — 114, 309, 321, 325, 327, 395, 417
 Ἀλέξανδρος ὁ διδάσκαλος — 137, 210
 Ἀλκιβιάδης — 184
 Ἀμασις — 371
 Ἀμμων — 389
 Ἀμώνιος — 112
 Ἀμφίλοχος ὁ Ἀμφιαρεύς — 303
 Ἀμφίπολις — 381
 Ἀνδρόνικος ὁ Ῥόδιος, Περιπατητικὸς — 111, 118
 Ἀνδροτίων — 293, 299
 Ἀντιγεννίδας — 327
 Ἀντισθένης — 102, 107, 337
 Ἀντιφίλος — 293
 Ἀπελλής — 293
 Ἄπης — 21
 Ἀπίων — 255
 Ἀπολλοδώρος — 325
 Ἀπόλλων — 425
 Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος — 293
 Ἄργος ὁ κύων — 188
 Ἄρης — 385
 Ἀρισταγόρας — 307
 Ἀριστίππος ὁ Κυρηναῖος — 102, 103
 Ἀριστείδης — 139
 Ἀριστογεΐτων — 305, 385
 Ἀριστόδημος — 305
 Ἀριστοκράτης — 293, 299, 311, 359
 Ἀριστοτέλης — 113, 114, 118, 124, 125, 128, 129, 131, 132, 137, 139, 140, 156, 158, 161, 181, 182, 209,

225, 293, 345, 445
 Ἀριστοτέλης Σταγειρίτης — 138, 309, 441
 Ἀριστοφάνης — 70
 Ἀρίων — 255, 385
 Ἀρμόδιος — 305, 385
 Ἀρτεμισία — 427
 Ἀρχίλοχος — 295, 341
 Ἀρχύτας — 214
 Ἀττική — 425
 Ἀφροδίτη — 130
 Ἀχιλλεύς — 403, 423

Β

Βάκχος — 14
 Βίτων — 305
 Βίων ὁ σοφιστής — 325, 337
 Βοηθὸς Σιδῶνος, ὁ Σιδώνιος — 96, 118
 Βοιωτὸς — 363
 Βορέας — 389
 Βούσιρις — 385

Γ

Γλαύκη — 387
 Γλαῦκος — 295
 Γλαῦκων — 313
 Γοργίας — 108
 Γύγης — 303, 383

Δ

Δαίδαλος — 305
 Δάμων ὁ παιδοτρίβης — 327
 Δάρδανος — 381

Δαρειός — 307
 Δάτις — 407
 Δημοσθένης — 295, 297, 305, 309,
 311, 315, 317, 337, 359, 363, 365,
 379, 383, 395, 419
 Δημόκριτος — 419
 Δίδυμος ὁ ἀύλητής — 264, 323,
 331, 333, 337,
 Διδόγνης ὁ Κυνικός — 275, 321,
 323, 325, 327, 331, 333
 Διδότοτος — 313
 Διοκλῆς — 297, 311
 Διομήδης ὁ Θράξ — 391
 Διονύσιος ὁ τύραννος — 307
 Διδόνυσος, Διδώνυσος — 13
 Διωνύσος Ζαγρεὺς — 83
 Δράκων — 359
 Δωδώνη — 18, 389

Ε

Ἐκάβη — 291
 Ἐλένη — 153, 393, 417
 Ἐλενος — 153
 Ἐπαμεινώνδας — 335
 Ἐπίκουρος — 315
 Ἐρεχθεὺς — 361
 Ἐριχθόνιος — 389
 Ἐρμαγόρας — 431
 Ἐρμογένης — 130
 Εὐαίτων — 363
 Εὐβουλος — 143, 155, *ἡν' ὅντος* —
ἡν' ὅντος
 Εὐκαίριος — 112
 Εὐκλείδης ὁ Μεγαρεὺς — 103
 Εὐμόλπος — 385
 Εὐριπίδης — 291, 333

Εὐρύβατος — 393
 Εὐρώπη — 305, 417
 Εὐφρων — 311
 Ἐφορος — 305, 315, 391

Ζ

Ζάλευκος — 437
 Ζεύς — 295, 305, 325, 359, 361, 379,
 391, 425, 427, 445
 Ζήνων ὁ φιλόσοφος — 445
 Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, Παρμενιδε-
 ῖος — 103
 Ζήνων ὁ Κιτιεύς — 103
 Ζώπυρος — 345
 Ζωρόδαστρος ὁ Βάκτριος — 427

Η

Ἡγησίας — 315
 Ἡρα — 325
 Ἡρακλείδης — 305
 Ἡρακλείτης — 102, 361
 Ἡρακλῆς — 305, 361, 383, 385, 391
 Ἡρόδοτος — 303, 305, 307, 311,
 363, 365, 371, 381, 383, 385, 389,
 401, 403, 409
 Ἡρων — 419
 Ἡσίοδος — 341, 343, 385

Θ

Θεαίτητος — 105
 Θεανῶ ἡ Πυθαγορική φιλό-
 σοφος — 274, 321
 Θεμίστοκλῆς — 309, 427
 Θεόδωρος ὁ Γαδαρεὺς — 431

Θεόπομπος — 297, 303, 305, 307,
309, 311, 359, 417

Θεόφραστος — 309

Θερσίτης — 361, 401, 423

Θέσπιος — 305

Θέων — 155, 379

Θέων, δαριτωσαν — 287, 289

Θησεύς — 417

Θο υκδίδης — 297, 303, 305, 307,
309, 311, 313, 357, 363, 365, 367,
371, 373, 379, 385, 401, 403, 417

Θούρος ὁ Συβαρίτης — 341

Θρασύμαχος — 313

Θυέστης — 23

I

Ἰάμβλιχος — 128

Ἰάσων — 387, 389,

Ἰδομενεύς — 315

Ἰκάριος — 58

Ἰππαρχος — 305

Ἰσαῖος — 297

Ἰσις — 20

Ἰσοκράτης — 297, 309, 321, 325,
327, 329, 331, 335, 337, 383, 393

Ἰώ — 20

K

Καλλιῆς — 309

Καλυψώ — 369

Καμβύσης — 371, 385

Κανδαύλης — 383

Κλέοβις — 305

Κλέων — 313

Κόννης ὁ Κίλιξ — 341

Κόνων — 309, 393

Κόρη — 12

Κόττος — 64

Κρέων — 387

Κροῖσος ὁ Λυδός — 327, 345, 383

Κρόνος — 11

Κτησιῆς — 401

Κτησιφῶν — 311

Κυβισσός ἐκ Λιβύης — 341

Κύλων — 303, 311, 365

Κύρος — 407, 427

Κώκᾶλος — 305

Λ

Λεδόντιος — 421

Λεπτίνης — 293, 295, 299, 309, 311

Λεωδάμας — 363

Λοξίας — 72

Λυκούργος — 297, 307, 391, 437

Λυσίας — 297, 309, 311, 313, 317

M

Μαρδόνιος — 375

Μειδίας — 297, 363, 393

Μένανδρος — 309, 381, 383

Μενεδήμος ὁ Ἐρετριεύς — 103

Μήδεια — 387, 391

Μιλτιάδης — 139

Μίνως — 391

N

Ναυκλείδης — 377, 379

Νηλεὺς — 74

Νικόμαχος — 116

Ξ

- Ξάνθος ὁ ἵππος — 189
 Ξενοκράτης — 110
 Ξενοφών — 303, 309, 311, 429, 445

Ο

- Ὀδυσσεύς — 357, 369, 371, 419, 423
 Οἰνόμαος — 23, *ιστ'ὺ* *ἑλινδωου*
 Ὀλυμπιάς — 325
 Ὀλύμπιος — 419, *ιστ'ὺ* Περικλῆς
 Ὀμηρος — 291, 295, 309, 317, 319, 341, 357, 369, 403, 453
 Ὀνήτωρ — 309
 Ὀρέστης, *ιστ'ὺ* *ιστ'ὺ* — 175, *ιστ'ὺ* *ιστ'ὺ*
 Ὀσίρις — 20
 Οὔτις, *ιστ'ὺ* *ιστ'ὺ* — 202, *ιστ'ὺ* *ιστ'ὺ*
 Οἰκιστής

Π

- Παλαίφατος ὁ Περιπατητικός — 391
 Παναίτιος — 140
 Πανοπεύς — 391
 Παρμενίδης — 102, 104
 Πάτροκος — 357
 Πέλοψ — 16
 Περικλῆς — 139, 419, *ιστ'ὺ* Ὀλύμπιος
 Πήγασος — 389
 Πηνειός — 307
 Πιττακός ὁ Μιτυληναῖος — 321, 331, 437, 453
 Πλάτων — 106, 108, 109, 112, 116, 119, 135, 169, 184, 187, 208, 225,

238, 239, 303, 307, 309, 323, 327, 343, 389, 419, 437, 445

- Πλατωνικοί — 102
 Πλούτων — 12
 Πολυσπέρχων — 327
 Πολύαινος — 315
 Πορφύριος — 116, 195
 Ποσειδών — 12, 385
 Προμηθεύς — 351
 Πρωτογένης — 293
 Πυθαγόρας — 137, 323
 Πυθαγόρειοι, Πυθαγορικοί — 132
 Πύθιος — 359
 Πύθων — 391
 Πύρρος — 327

Ρ

- Ῥαδάμανθυς — 391
 Ῥέα — 12

Σ

- Σάτυρος — 14
 Σάτυρος ὁ αὐλητής — 327
 Σειληνός — 14, 303
 Σειρήνη — 121
 Σεμέλη — 13
 Σεμίρραμις — 427
 Σιμωνίδης — 339
 Σμικρίνη — 108
 Σόλων — 437
 Σοφοκλῆς — 303
 Σπευσίππος — 110
 Σπαρέθρα — 427
 Σωκράτης — 106, 127, 137, 184, 187, 188, 189, 212, 309, 321, 325, 337, 345, 419

Σωκρατικοί — 137
Σωφρονίσκος — 419

Τ

Ταλαός — 385
Τερψίων ὁ Μεγαρεὺς — 103
Τίμαιος — 307
Τίμαρχος — 309
Τιμοκράτης — 293, 311
Τιτυός — 391
Τόμυρις ἡ Μᾶσσηγέτις — 427
Τριπτόλεμος — 13
Τριτογενής — 135
Τροφώνιος — 17
Τρύφων — 155
Τυφών, Τυφάων — 20

Υ

Υπερίδης — 307, 309, 311

Aristoteles — 93, 95
Asclepius — 475
Baumgartner A. — 278
Christ W. von — 256
Elias — 93, 95
Euripides — 207
Finckh E. — 253
Gregor von Nazianz — 62, 279, 501
Hermagoras — 255
Hermes Trismegistos, Hermès
Trismégiste — 474-477
Homerus — 107, 114, 130, 133, 154,
161, 207
Ideler J.L. — 476
Kroll F. — 477

Φ

Φαίδρος — 313, 389
Φαίδων ἀπὸ τῆς Ἥλιδος — 103,
140, 303, 345
Φαρμακεία — 389
Φιλήμων — 155
Φίλιππος ὁ Μακεδών — 303, 305,
309, 359, 383, 395, 417
Φίλιστος — 297, 303, 305, 307, 357,
403

Χ

Χίμαιρα — 389

Ω

Ὠρεΐθυνα — 389

Krumbacher K. — 9
Lactantius — 476
Leipzig (Lipsia) — 253, 255, 257, 278
Litronne M. — 476
Manandian A. — 62
Medea — 206
Meincke J.A.F.A — 108
Menard L. — 475
Nonnos — 62, 501
Parthey G. — 475
Patzig Ed. — 9
Pietschmann R. — 474, 476
Poimander — 475
Porphyrius — 93, 95
Quintilianus M. Fabius — 255

Reichel G. — 255, 257

Reitzenstein R. — 477

Spengel L. — 253, 257, 289

Thcon — 253

Thiele G. — 255

Waltz Ch. — 253

Willamowitz-Möllandorf U. von —
255

Zarbanalian G. — 10

Zeller Ed. — 475

Аполлоний (Аполлиний) Тиан-
ский — 477

Аршакиды — 279

Жебелев С. А. — 476, 477

Карпинский Н. М. — 477

Моисей Хоренский — 279

Писарев Д. И. — 477

Тураев Б. А. — 474

**ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՑԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ,
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Ա

- Ագոաւ վէմ, վայր — 158, տե՛ս
Κόρυκος πέτρᾱ
- Աթենացիք — 23, 37, 40, 41, 55,
58, 63, 87, 246–278, 306, 310,
324, 334, 358, 372, 374, 376,
378, 382, 394, 468
- Աթենք (Աթէնք) — 33, 40, 55, 87,
130, 202, 203, 241, 246, 336,
386, 457, 460
- Աթովս, լեռ — 29
- Ադոնտէս, փիլիսոփայական
դպրոց — 243, 244
- Ալիս, գետ — 72, տե՛ս Հադէս
- Ալոնէսոս, կղզի — 380
- Ակադիմականք (Ակադամի-
կեանք, Ակադոմիկեանք, Ա-
կադիմեանք, Ակադիմացիք),
փիլիսոփայական դպրոց —
110, 242, 244, 247
- Ակադիմականք Ճեմականք, փի-
լիսոփայական դպրոց — 110,
246, տե՛ս Ակադիմացիք Պե-
ռապատիկեանք
- Ակադիմացիք Պեռապատիկեանք,
փիլիսոփայական դպրոց —
110, 246, տե՛ս Ակադիմականք
Ճեմականք
- Ակադիմիա, պուրակ — 246
- Աղեքսանդրապոլ, քաղաք — 277
- Աղեքսանդրացիք — 73
- Աղեքսանդրիա, քաղաք — 82,
262, 473
- Աղփիոս, գետ — 28, 63
- Ամադաւնք — 384, տե՛ս Սկիւթա-
ցիք
- Ամբրակիա, քաղաք — 380
- Ամփիլապոլիս, քաղաք — 380
- Անկիւրա, քաղաք — 27
- Անտիոք մեծ, քաղաք — 18, 78
- Այրիվանք, վանք — 486
- Ապպիա, զավառ — 23
- Ասիա, երկրամաս — 76, 278, 279,
304
- Ասիանացիք, ճարտասանական
դպրոց — 314
- Ասորիք, երկիր — 279
- Աւդիս, քաղաք — 36
- Ատտիկէ, երկիր — 13, 23, 48, 55,
57, 103, 422
- Ատտիկեցիք — 140, 408
- Ատրպատական, երկիր — 279
- Արգելականք, փիլիսոփայական
դպրոց — 104, 106, 111, տե՛ս
Եռոտնիք, Բացքարձական,
Տարակուսական
- Արգոս, քաղաք — 384, 460
- Արեթուսա, աղբյուր — 28, 63
- Արէոպագոս (Արեոպագոս, Ա -
րիսպագոս), ժայռ — 96, 158,
տե՛ս Ἀρειος πάγος
- Արիստեանք, փիլիսոփայական
դպրոց — 33

Արիստոտելականք, փիլիսոփայական դպրոց — 102, 103, 110, 111, 241, 242, 245-247
 Արևադայիք — 28, 47
 Արևադիա, գավառ — 28, 47
 Ափրիկեցիք — 40
 Աքեղառոս, գետ — 34
 Աքերոն, առասպ. գետ — 84

Բ

Բարեղացիք, բարեկացիք — 74, 75
 Բարիլոն, Բարեղովն — 31, 74, 75
 Բացրարձական, փիլիսոփայական դպրոց — 104, տե՛ս Եռոտնիք, Արգելականք, Տարակուսական
 Բեռլին — 93, 475
 Բիբլոս, քաղաք — 87
 Բիովտա, մարդ — 372, 374, 376, 378, Βοιωτία
 Բիովտացիք — 14, 31, 33, 48, 89, 334, 372

Գ

Գաղիբա, քաղաք — 30, 31, 86
 Գալիլեացիք — 50
 Գամիրք — 19, 33, 60
 Գննչության (աղավաղվ.), դպրոց — 241

Դ

Դեկիե, քաղաք — 18
 Դեկիք, Դեղիք, սրբավայր — 18, 34, 78, 79, 89, 294

Դովղոնացիք — 40
 Դովղովնէ (Դովղոնիա, Դոդոնէ), քաղաք — 18, 78, 388
 Դովղովնեայ կաղնի, դյուժարան — 18, 40
 Դորպատ, քաղաք — 501
 Դրիովպացիք, առասպ. — 50
 Դրովպիդեան երկիր, առասպ. — 50

Ե

Եգինա, կղզի — 43
 Եդիստացիք — 20, 21, 23, 31, 59, 81, 82, 304, 362, 370, 388, 400
 Եգիպտոս, երկիր — 32, 34, 370, 388, 473, 474
 Եթիովպացիք — 72, 83, 86
 Եթիովպիա, երկիր — 72
 Ելիականք, փիլիսոփայական դպրոց — 103
 Ելլեստոնտոս, նեղուց — 380
 Ելլադա (Եղղադա) — 18, 22, 23, 27, 28, 34, 36, 50, 73, 77, 78, 384, 394
 Ելլենացիք (Եղղենացիք) — 12, 15, 17, 26, 30, 32, 36, 51, 56, 59, 67, 68, 70, 75, 76, 82, 304, 306, 436, 442
 Ելլիդե, քաղաք — 103
 Եկրատանք, քաղաք — 306
 Եղէգացիք, փիլիսոփայական դպրոց — 241
 Եղղադացիք — 23, 31
 Եղեսինայ դաշտ, առասպ. — 29
 Եղեսինէ, սրբավայր — 13, 57
 Եմպէդոկլեանք, փիլիսոփայական դպրոց — 33

Եմպէղոտիմեանք, ղլլթական
դպրոց — 33

Ենիպէս, գետ — 74

Եպիփան, քաղաք — 370

Եպիփոլեանք, փիլիսոփայական
դպրոց — 103, 108, 314

Եռոտնիք, փիլիսոփայական դպ-
րոց — 104, տե՛ս Արգելականք,
Բացրարձական, Տարակուսա-
կան

Երբիոս, կղզի — 55

Երոփացիք — 468

Եղիմայինք, փիլիսոփայական
դպրոց — 96

Եղլթոս, քաղաք — 304

Երիպոս, նեղուց — 47, 48, 77

Երոզոն, (աղավաղ.) կղզի — 32

Երոպե, Երոպէ — 278, 279, 304,
416

Եսնե (Յեսնէ), Հրարուխ — 33,
42, 52

Երեան — 96, 100, 278, 501

Երեանի պետական համալսա-
րան — 5

Եփեկտիկեանք (Եփեկտեանք, Ե -
փիկտիկեանք, Էփեկտիկեանք),
փիլիսոփայական դպրոց —
240, 242, 244, 247

Է

Էթիոպացիք — 195

Էջմիածին, Էջմիածնի վանք — 9,
93, 95, 99, 258, 261, 262, 278,
501

Էդեսոնացիք, Էռեսոացիք — 96,
103 տե՛ս 'Ερετριεύς

Թ

Թերայեցիք (Թերացիք, Թերէա-
ցիք) — 13, 37, 38, 366, 368,
372, 374, 376, 378, 384

Թերէ (Թերաս), Ելթնադուռ, քա-
ղաք — 31, 388

Թերաս, Հարիւրադուռ, քաղաք —
31

Թեսաղացիք, Թեստալացիք —
35, 63, 74, 360

Թեստալիա, Թեսալիա — 26, 69,
279, 306

Թիֆլիս — 501

Թրակացիք — 19, 87, 384

Ի

Իդոնիկեանք, Իդոնիկեցիք, Իդո-
նիկացիք, փիլիսոփայական
դպրոց — 241-244, 247, տե՛ս
Հեչտականք

Իդիոն, Իդլիոն, քաղաք — 22, 55,
68

Իսթեմոն (աղավաղվ.), պարա -
նոց — 89

Իսրաէդ, Երկիր — 87

Իւրոպէ, Երկրամաս — 22, տե՛ս
Եւրոպե

Իտադիա, Երկիր — 52

Իտտաղացիք — 83

Լ

Լակեդեմոն, Երկիր — 336, 460

Լակեդեմոնացիք (Լակեդեմո-
նացիք) — 272, 279, 324, 334,
336, 338, 372

Լակոնացիք (զակոնացիք) — 16,
 408, տե՛ս զակեդեմոնացիք
 Լեոնէ, վայր — 53
 Լիրիա (Լիրիէ), Երկիր — 278, 279,
 304, 340
 Լիրիացիք — 248
 Լիդիացիք — 402
 Լիկիա, Երկիր — 181, տե՛ս
 Լիւկիոն
 Լիսարոն, քաղաք — 5
 Լիւբեացիք — 137
 Լիւկիէացիք, փիլիսոփայական
 դպրոց — 110
 Լիւկիէացիք Ճեմականք, Լիւկի-
 ացիք Պետիպատիկեանք, փի-
 լիսոփայական դպրոց — 110,
 246
 Լիւկիոն, Լիկիոն, ուսումնարան —
 164, 246, 247
 Լիւքտորիա, քաղաք — 334, 336,
 տե՛ս Δεῦκτρα

Խ

Խորհրդային Հայաստան — 282
 Խուժք, Խոյժք — 436, 442

Կ

Կաստաղեա, Կաստաղեան աղ —
 բիր — 18, 78
 Կաւկաս, լեռ — 279
 Կատանէ, քաղաք — 52
 Կարիացիք, Կարիացիք — 12, 32
 Կարքեդոնացիք — 40, 306
 Կեկրովպեանք, առասպ. — 22, 49
 Կեղտացիք — 96, 134, 135

Կերկիրացիք — 312
 Կինոպսարզէս (Կինոպսարգէս),
 վայր — 55
 Կիպրացիք — 59, 452
 Կիսրացիք (աղավաղվ.), փիլի-
 սոփայական դպրոց — 241
 Կիւնիկեցիք, Կիւնեկեցիք, փիլի-
 սոփայական դպրոց — 241,
 247, տե՛ս Շնականք
 Կիւրենացիք, փիլիսոփայական
 դպրոց — 103, 247
 Կոդքացիք — 362
 Կովկասոս, առասպ. զեռ — 84
 Կոստանդնուպոլիս, քաղաք — 10
 Կորնթացիք — 312
 Կորնթոս, քաղաք — 386
 Կրետացիներ, Կրետացիք — 11,
 12, 73, 360
 Կրետէ (Կրէստէս, Կրիտէ), Կղզի —
 11, 30, 81, 106, 390

Հ

Հաղէս, զեռ — 134, տե՛ս Ալիս
 Հայաստան — 253, 280
 Հայկական ԽՍՀ — 253
 Հելլենացիք — 241, տե՛ս
 Ելլենացիք
 Հելիս, քաղաք և մարզ — 380
 Հեչտականք, փիլիսոփայական
 դպրոց — 108, 111, տե՛ս Իդո-
 նիկեանք
 Հերակլեայ արձանք, վայր — 86
 Հնդիկք (Հինդիկք) — 63, 246
 Հոսսա, լեռ — 306, տե՛ս Ուվս
 Հոոմ, քաղաք — 46

Ղ

Ղակեղեմոնացիք — 16, 37, 38,
63, 75, 87, տե՛ս Լաւոնացիք

Ղատոն, գետ — 79

Ղերատիա, քաղաք — 33

Ղեռնայ ծովն — 15

Ղիբէացիք — 41

Ղինդոս, քաղաք — 54

Ղիւղացիք (աղավաղվ.) — 54,
տե՛ս Ղինդոս

Ղիւդիա, երկիր — 40

Ղիւկիա, երկիր — 28

Ղիւկիացիք, ղիւկէացիք — 28, 60

Ղիւքտրոս, քաղաք — 37, 38,
տե՛ս Լիւքտրիա

Ղւքտրացիք — 40

Ճ

Ճեմականք, փիլիսոփայական
դպրոց — 109, 110, 242

Մ

Մակեդոնացիք — 39, 326, 358

Մակեդոնիա, երկիր — 109, 460

Մանտինա (աղավաղվ.) — 334,
336

Մասսագետք — 406

Մարաթոն, բնակավայր — 306,
406

Մարբուրգ, քաղաք — 501

Մեգարականք, փիլիսոփայական
դպրոց — 103

Մեգարացիք — 380

Մեգարք, քաղաք — 202, 203

Մենդես, տեղ — 21

Միլես, քաղաք — 10

Միջերկրեայք — 279

Մծրին, քաղաք — 279

Միւկենացիք — 73

Մոզք — 18

Յ

Յոյնք — 75, 76

Յովս պովորոս (Բոսպորոս), նե-
ղոսց — 33

Ն

Նաքսոս, կղզի — 73

Նեսմիա (աղավաղվ.), գավառ —
73

Նեղոս, գետ — 21, 81, 82, 304

Նոր Քաղաք — 158, տե՛ս Νεά-
πολις

Շ

Շնականք, փիլիսոփայական
դպրոց — 106, 111

Ո

Ոլիմպոս, Ոլոմպիոս, լեռ — 277,
306

Ոլոմպիա, քաղաք — 364, 458

Ովս, լեռ — 29

Պ

Պաղեստին, երկիր — 279

Պաղեստինացիք — 87

- Պաղղանէ (աղավաղ.), քաղաք — 390, տե՛ս Ռαλλήνη
- Պաղմին, վայր — 84
- Պարսիկք — 32, 36, 60, 75, 76, 85, 320, 336, 344, 370, 400, 460
- Պեղղովպոնեսոս, (Պեղղովպոնիսոն, Պեղղովպոսի կղզի, Պելոպոնէս, Պելոպնէսոս), զավառ — 23, 28, 32, 47, 73, 380
- Պենոպիս, քաղաք — 390
- Պեոխպատիկեանք (Պեոխպատիկեանք, Պեոէպատիկեանք), փիլիսոփայական դպրոց — 245-247
- Պետրոգրադ — 262
- Պերես, քաղաք-նաւահանգիստ — 32
- Պիդնա, քաղաք — 380
- Պիսա (Պիսիա), քաղաք — 50
- Պիւթագորականք, փիլիսոփայական դպրոց — 39, 132, 134, 135, 137, 247, 248
- Պղատայք, քաղաք — 306, տե՛ս Պղատես
- Պղատես (Պղատէա, Պղատիա) — 306, 310, 366, 374, 376, 378, տե՛ս Պղատայք
- Պղատեսացիք, պղատեսացիք — 366, 374, 376, 378, 400
- Պղատոնականք, փիլիսոփայական դպրոց — 103, 110, 118, 241, 247
- Պոնտոս, ծով — 279
- Պովտիդէ, քաղաք — 46
- Պոտագորականք (Պոտագո-րացիք), փիլիսոփայական դպրոց — 104, 105, 244, 245
- Պրովտիս, կղզի — 51, տե՛ս Փարոս
- Պլթով, տաճար (սխալ) — 78
- Ռ**
- Ռինոս, գետ — 134, 135
- Ռովոս, կղզի — 54
- Ս**
- Սակք, ցեղ — 426
- Սաղամիա, կղզի — 135, 147
- Սաղմոսականք — 95, 96, 100
- Սամեացիք — 76
- Սանդարամետ, առասպ. — 360
- Ս. Պետերբուրգ — 501, տե՛ս Նաև Պետրոգրադ
- Սասիոս, քաղաք — 23
- Սարդէացիք — 76
- Սեղք, ազգ — 40, 41
- Սիկեղիացիք, սիկիդացիք — 33, 42
- Սիկիլիա (Սիկիդիա, Սիկիւդիա, Սիկիդա, Սիկիդիա), կղզի — 28, 52, 56, 63, 85, 277
- Սիւկացիք — 304
- Սիւլթացիք (սիւլթք) — 26, 36, 62, 384
- Սկիւթիա, երկիր — 26, 55, 71
- Սոկրատականք, փիլիսոփայական դպրոց — 137
- Սոփեստականք, փիլիսոփայական դպրոց — 96
- Սպարտք — 279, տե՛ս Լակեդեմոն
- Ստոյիկեանք, փիլիսոփայական դպրոց — 103, 242, 247

Վ

Վաղարշապատ — 280
 Վենետիկ — 9, 254, 262, 487
 Վիեննա — 10, 261, 487
 Վոետանք — 246

Տ

Տարակուսական, փիլիսոփայա-
 կան դպրոց — 104, տե՛ս
 Եռոտնիք, Բացրարձական,
 Արգելականք
 Տաւրացիք — 16, 36, 71
 Տաւրոս, ցեղ — 16, 55, տե՛ս Տաւ-
 րացիք
 Տաւրոս, քաղաք — 26, 55
 Տեղմեսոս, քաղաք — 60
 Տլմպէ, գետ — 306
 Տիւրենական ծով — 53
 Տիւրենացիք, փիլիսոփայական
 դպրոց — 241
 Տիւրիա, (աղավաղ.) — 390, տե՛ս
 Τροία
 Տիւրոս, քաղաք — 57
 Տրովադա, գավառ — 22, 37, 55, 56
 Տրովացիք — 67, 68
 Տփղիս, քաղաք — 278, 280

Ա

‘Αθναί — 106, 337
 ‘Αθηναίοι — 305, 307, 311, 325, 359,
 373, 375, 377, 379, 383, 395
 Αἰγύπτιοι — 305, 363, 371, 389, 401

Ց

Յամաքայինք — 326, տե՛ս
 ‘Ηπειρώται

Փ

Փարոս, կղզի — 34
 Փէակացիք (փեկացիք), սոռասպ.
 — 357, 370
 Փիլագրա (աղավաղվ.), քաղաք
 — 390, տե՛ս Փլէγγրա
 Փլննիկեցիք — 58
 Փովկիդէ, Փովկիա, գավառ — 18,
 35, 78
 Փովկիդեանք — 34
 Փոլսգացիք — 12, 22, 27, 35, 60
 Փոլսգիա, Երկիր — 12

Ք

Քաղ(ա)քիդ, քաղաք — 130
 Քաղղեացիք — 19, 59
 Քսենոկրատեանք, Քսենոկրա-
 տիկոնք, փիլիսոփայական
 դպրոց — 110, 246

Αἴγυπτος — 371, 389
 ‘Ακαδημαῖκοι — 110
 ‘Αλδωνησος — 381
 ‘Αμᾶζονες — 385
 ‘Αμβρακία — 381
 ‘Αμοργος — 427

Μ

Μαντίνεια – 335, 337

Μαραθών – 307, 407

Μασσαγέται – 407

Μέγαρα – 381

Μεγαρικοί – 103

Μένδης – 21

Νεάπολις – 158, *ιστ'υ* *Ἰσπ* *φω-*
ηωρ

Νείλος – 305

Ο

Ὀλυμπία – 365

Ὀλυμπος – 307

Ὀλυνθος – 305

Ὀσση – 307

Π

Παλλήνη – 391, Φλέγρα

Περιπατητικοί – 109, 110

Πέρσαι – 321, 337, 345, 371, 375,
401, 403

Πελοποννήσιοι – 293

Πελοπόννησος – 305, 381

Πλάταια – 367, 373, 375, 377, 379

Πλαταιαί – 307, 375, 377

Πλαταιεῖς – 367, 375, 379, 401

Ποτίδαια – 381

Πύδνα – 381

Σ

Σαῖς – 307

Σακαί – 427

Σικανοί – 305

Σικελία – 293

Σκύθαι – 385

Τ

Τέμπη – 307

Τροία – 391

Φ

Φαίακες – 357, 371

Φλέγρα – 391, *ιστ'υ* Παλλήνη

Χ

Χαλκιδεῖς – 303

Χαλκίς – 130

Marburg – 279, 501

München – 256

Rosette – 470

Strassburg – 255

Stuttgart – 253

Армения – 279

Москва – 279

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ 5

**ՆՈՆՆՈՍԻ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆՋԱՑՈՒ ՀԻՆԳ
ՃԱՌԵՐԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԼՈՒԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ**

Նոննոսի՝ Գրիգոր Նազիանզացու Հինգ ճառերի
լուծմունքները 9

- I. Ժողովարանը մեկնությունն պատմությունն այնոցիկ,
զորս յիշատակեաց Գրիգոր Աստուածաբան ի ճառին
մկրտությունն տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 11
- II. Հաւաքումն մեկնությունն պատմությունն զորս յիշատակեաց
Գրիգոր Աստուածաբան ի գերեզմանական բանի Սրբոյն
Բարսղի 22
- III. Մեկնությունն այնոցիկ որ եւ յառաջնում արձանականին եղեն
յիշեալ պատմությունն 32
- IV. Նմանապէս պատմությունն եւ այնոցիկ, որ յերկրորդում
արձանականին 72
- V. Յաղագս որոց ի Սրբոյն Կիպրիանոսի ճառին զրեցան
հեթանոսական իրաց բանք..... 88

**ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍՏՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՑՆ ԱՐԻՍՏՈՏԵԼԻ
ԸՆԾԱՑԵԱԼ ԷԼԻԱՍԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ**

- Նախաբան 93
- Էջմիածնի № 1939 ձեռագրի նկարագրությունը..... 99
- Հիշատակարան եւ հավելումներ..... 100
- Մեկնությունն Ստորոգությունն Արիստոտելի ընծայեալ
էլլիասի Իմաստասիրի 101
- Ընդ այսոսիկ հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ
տեսությունն, պրակք Բ..... 102
- Ընդ այսոսիկ հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ տեսությունն,
պրակք Գ..... 106
- Ընդ այսոսիկ հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ տեսությունն,
պրակք Դ 111

Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ գործաւորութիւն. պրակք Ե	114
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ. պրակք Զ	118
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք Է	122
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք Ը	126
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայի պրակքս. պրակք Թ	129
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք Ժ	135
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԳ	141
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԴ	143
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԵ	148
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԶ	151
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԷ	157
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԺԸ	160
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԺԹ	163
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ տեսութիւնս. պրակքս Ի	166
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակքս ԻԱ	170
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակքս ԻԲ	174
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակքս ԻԳ	180
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԻԴ	186
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ նոցա տեսակացն որ միան... պրակք ԻԵ	189
Ընդ այսոսիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԻԶ.	191

Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԻԷ	194
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԻԸ	197
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԻԹ	199
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս Լ	203
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԼԱ	207
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս ԼԲ	210
Յաղագս քանակի.....	214
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ տեսութիւնս ԼԳ.....	217
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԼԴ	220
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԼԵ	229
Յորս Հանդերձ Աստուծով առաջիկայ պրակքս, ԼԶ պրակք.....	232
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակքս. պրակք ԼԷ	234
Ընդ այստիկ Հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ պրակք. պրակք ԼԸ	236
<Հասուած ինչ մեկնութեան Ստորոգութեանցն Արխտոտելի>	240
Տեսութիւն երրորդ	242
Տեսութիւն չորրորդ	245
Տեսութիւն հինգերորդ.....	248

**ԷՈՎՆԵԱՅ ԳԱՂԱԳՍ ԺԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՅ**

Առաջարան	253
Յաղագս ճարտասանական կրթութեանց	288
Յաղագս մանկանց վարժման	302
Յաղագս պիտոյիցն.....	318

Յաղագս առասպելի	340
Յաղագս պատմություն	352
Յաղագս տեղոյ	392
Յաղագս արտասանություն	400
Յաղագս դիմառնություն	406
Յաղագս ներբողենի և պարսափանաց	414
Յաղագս բաղդատություն	422
Յաղագս դրույթն	430
Յաղագս արինաց	450
Յաղագս վերծանություն և վերծանման	459
Յաղագս լսելություն	463
Յաղագս տարասություն	465
Յաղագս արտագործություն	468

ՀԵՐՄԵԱՅ ԵՌԱՄԵԾԻ ԱՌ ԱՍԿՂԵՊԻՈՍ ՍԱՀՄԱՆՔ

Առաջարան	473
Հերմեայ Եռամեծի առ Ասկղեպլիոս սահմանք	488

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

«ԹԷՈՎՆԵԱՅ ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ» ԵՐԿՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎԱԾ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐԻ ՑԱՆԿ	501
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	509
ՑԱՆԿԵՐ	511

ՀԱՅՈՒՔ ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ

ԵՐԿԵՐ

Ը

ԲՆԱԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Էջադրումը և տպագրումը մշակումը՝ Գ. Գասպարյանի
Տեխ խմբագիր՝ Վ. Զ. Բղոյան
Սրբագրիչ Վ. Վ. Դերձյան
Համակարգչային չարվածքը Ս. Ա. Գասպարյանի

Ստորագրված է տպագրություն՝ 21.10.2011 թ.:
Չափեր՝ 60x84 1/16: Թուղթ՝ օֆսետ: Հրատ. 30,1 մամուլ,
տպագր. 34,7 մամուլ + 1 ներդիր: Պատվեր՝ 61:

ԵՊՀ Հրատարակչություն, Երևան, Ալ. Մանուկյան 1

ԵՊՀ տպագրատուն, Երևան, Աբովյան 52

**«Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան հայկական
մատենաշարով» Երևանի պետական համալսարանի
հրատարակչութիւնը լոյս է ընծայել
հետևյալ գրքերը**

1. Թ. Դակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Դ. Բարսեղյան – Դայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 3, 1998:
2. Թ. Դակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Դ. Բարսեղյան – Դայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 4, 1998:
3. Թ. Դակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Դ. Բարսեղյան – Դայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 5, 2001: (Բառարանը 2002 թ. արժանացել է ԴԴ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիտական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»):
4. Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ – Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Վ. Վարդանյանը), 2000 թ.:
5. Դրաչյա Գաբրիելյան – Դայկական լեռնաշխարհը, 2000 թ.:
6. Ալեքսանդր Մարգարյան – Դայերենի հոլովները, 2000 թ.:
7. Նահապետ Քուչակի բանաստեղծական աշխարհը, աշխատասիրությամբ ակադեմիկոս Դրանտ Թամրազյանի, Եր., 2001 թ.:
8. Շարական (Ժողովածու) – Աշխարհաբարի վերածեցին Ա. Մադոյանը և Գ. Մադոյանը, 2001 թ.:
9. Դրաչյա Միրզոյան – Դովհաննես Մրքուզ Ջուղայեցի, 2001 թ.:
10. Ռուբեն Ղազարյան – Միջին գրական հայերենի բառապաշարը, 2001 թ.:
11. Բաբկեն Դարությունյան – Մեծ Դայքի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյցի», 2001 թ.:
12. Վարդան Արևելցի – Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Գ. Թոսունյանը), 2001 թ.:
13. Գևորգ Մադոյան – Գրիգոր Անավարզեցին շարականագիր, 2001 թ.:
14. Գևորգ Աբգարյան – Դայ տպագրության նախապատմություն, 2001 թ.:
15. Փայլակ Անթապյան – Դովհաննես սարկավագ Իմաստասեր, 2001 թ.:

16. Յոգեֆ Կարստ – Կիլիկյան հայերենի պատմական քերականություն, 2001 թ.:
17. Ռաֆայել Մաթևոսյան – Կուբան ապագայի որոնումներում. իրադարձություններ և դասեր, 2001 թ.:
18. Խաչիկ Բադիկյան – Ուսումնական դարձվածաբանական բառարան, 2002 թ.:
19. Հրաչյա Գաբրիելյան – Հայոց բնաշխարհը (դասագիրք), 2002 թ.:
20. Էդուարդ Աղայան – Լեզվաբանական հետազոտություններ, 2003 թ.:
21. Արտակ Մովսիսյան – Նախամաշտոցյան Հայաստանի գրավոր մշակույթը, 2003 թ.:
22. Հրաչյա Աճառյան – Զննություն Կիլիկիայի բարբառի, 2003 թ.:
23. Պիոն Հակոբյան – Գիտական ուսումնասիրություններ, 2003 թ.:
24. Աշոտ Սուքիասյան – Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան (2004 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»), 2003 թ.:
25. Երջանիկ Գևորգյան – Հայոց շարժումային լեզվի բացատրական բառարան (Շարժութարան), արժանացել է Վահան Թեքեյան մրցանակի, 2003 թ.:
26. Հայերիխ Հյուբշման – Հայերենի քերականություն, առաջին մաս, Հայերենի ստուգաբանություն, 2003 թ.:
27. Հայերիխ Հյուբշման – Հայագիտական ուսումնասիրություններ, 2004 թ.:
28. Ալեքսանդր Մարգարյան – Հայոց լեզվի քերականություն (Ձևաբանություն) 2004 թ.:
29. Ռամազ Գորգաձե – Հայերեն-վրացերեն գրուցարան, 2004 թ.:
30. «Ժուռնալ Ազիատիկ» հանդեսի հայագիտական նյութերի ծանոթագրված մատենագիտություն, 2004 թ. (ռուսերեն):
31. Հրաչյա Աճառյան – Հայոց պատմություն, հյուսված ընդհանուր պատմության հետ, 2004 թ.:
32. Յովհաննես Սարկալազ Իմաստասեր – Լուծումը «Սահմանազրոց», 2004 թ.:
33. Սանդրո Սարդարյան – Հայաստանը քաղաքակրթության օրրան, 2004 թ.:
34. Կարեն Իզբաշեան – Աւարայրի ճակատամարտից դեպի Նուարսակի պայմանադրութիւնը, 2005 թ.:

35. **Հարություն Դելլայան** – Ժողովածու, 2005 թ.:
36. **Բախտիար Հովակիմյան** – Հայոց ծածկանունների բառարան, 2005 թ.:
37. **Գառնիկ Անանյան** – Ակնարկներ հայոց հին և միջնադարյան հրապարակախոսության, 2005 թ.:
38. **Վահան Տեր-Ղևոնդյան** – Կիլիկյան Հայաստանը և Մերձավոր Արևելքի արաբական երկրները (1145-1226 թթ.), 2005 թ. (ֆրանսերեն):
39. **Գառնիկ Ստեփանյան** – Երզնկա (Հնագույն դարերից մինչև մեր օրերը), 2005 թ.:
40. **Հրաչյա Աճառյան** – Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի համեմատությամբ 562 լեզուների. Իմաստաբանություն, Բառաքնություն, Շարահյուսություն, 2005 թ.:
41. Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին. 16-րդ հատոր: Արաբ մատենագիրներ Թ-Ժ դարեր: Ներածությունը և բնագրերից թարգմանությունները **Արամ Տեր-Ղևոնդյանի**, 2005 թ.:
42. **Սահակ Բազյան** – Խաչատուր Աբովյանը առակախոս-բանաստեղծ և դրամատուրգ, 2005 թ.:
43. **Ռամազ Գորգաձե** – Վրացերեն-հայերեն բառարան, 2005 թ.:
44. **Պավել Շարաքխանյան** – Հանգաբանություն, 2005 թ.:
45. **Ռուբեն Ղազարեան** – Գրաբարի հոմանիշների բառարան, 2006 թ.:
46. Գրիգոր Զօհրապը ժամանակակիցների յուշերում եւ վկայութիւններում: Աշխատասիրութեամբ **Ալբերտ Շարուրեանի**, 2006 թ.:
47. **Նիկողայոս Ադոնց** – Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Ա, Պատմագիտական ուսումնասիրություններ (հրատ. պատրաստեց Պ. Հովհաննիսյանը), 2006 թ.:
48. **Հ. Պօղոս Գոճանեան** – Ուղեցոյց դասական ուղղագրութեան, 2006 թ.:
49. **Հայկազ Ժամկոչյան** – Հայ ժողովրդի պատմություն, 2006 թ.:
50. Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ: Աշխատությամբ **Ս. Հարությունյանի**, 2006 թ.:
51. **Սաթենիկ Գեջյան** – Անի: Մատենագիտություն, 2006 թ.:
52. **Հարություն Մ. Վենետիկյան, Զերալդ Ա. Ուորֆիլդ** – Համաշխարհային առևտրի ֆինանսավորում, 2006 թ.:
53. **Շահե Արքեպիսկոպոս Աճեմեան**, Հայերեն Աստուածաշունչը, 2006 թ.:

54. LA MINIATURE ARMENIENNE – Collection du Matenadaran, 2006 թ., «Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ
55. Արևելագիտության հարցեր (Հոդվածների ժողովածու, հատոր VI), 2006 թ.:
56. Հակոբ Միմոնյան – Վերին նավեր, գիրք Ա, (1976-1990 թթ. պեղումների արդյունքները), 2006 թ.:
57. Նիկողայոս Աղոնց – Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Բ, Պատմա-բանասիրական ուսումնասիրություններ (հրատ. պատրաստեց Պ. Հովհաննիսյանը), 2006 թ.:
58. Լիլիթ Ջաքարյան – Աղջոց սուրբ Ստեփանոս, 2007 թ.:
59. Ալբերտ Խառատյան – Կոստանդնուպոլսի հայ գաղթօջախը (XV-XVII դարեր), 2007 թ.:
60. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, Զ հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
61. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, է հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
62. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, Ը հատոր, Շարական, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
63. Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա (Հնագույն ժամանակներից մինչև Ք. հ. 298 թվականը), հատ. 1, 2007 թ.:
64. Ռուբեն Ղազարեան, Հենրիկ Ավետիսեան – Նորայայտ բառեր գրաբարում, 2007 թ.:
65. Ֆելիքս Հայրապետյան – Ֆենոլոգիայի հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բացատրական բառարան, 2007 թ.:
66. Յուզակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատոր Գ, (կազմող Արմեն Մալխասեան), 2007 թ.:
67. Դենի դը Ռուժոն – Սերը և Արևմուտքը (թարգմ. Ալ. Թոփչյանի), 2007 թ.:
68. Սերոբ Ղազարյան – Հայոց լեզվի պատմություն, 2007 թ.:
69. Լաւրենտի Յովհաննիսեան – Հայ թարգմանական գրականության բառապաշարը (V դար), Ազգային Մատենադարան, հ. ՄԻ, 2007 թ.:
70. Համաստեղ – Մոռացված էջեր, հատոր Դ, 2007 թ.:
71. Գրիգոր Միքայելյան – Կիլիկիայի հայկական պետության պատմություն, 2007 թ.:
72. Նիկողայոս Աղոնց – Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Գ, Հայերեն-նագիտական ուսումնասիրություններ (հրատ. պատրաստեց Պ. Հովհաննիսյանը), 2008 թ.:

73. Անլիտա Դոլուխանյան – Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ, 2008 թ.:
74. Ստեփան Պողոսյան – Հայոց ցեղասպանության պատմություն, հատ. 1 2008 թ.:
75. Ժիրայր Անանյան – Պիեսներ, Ընտրանի, 2008 թ.:
76. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, Թ հատոր, Թ դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
77. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, ԺԲ հատոր, Ժ դար Գրիգոր Նարեկացի, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
78. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, ԺԳ հատոր, Գանձեր I մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
79. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, ԺԴ հատոր, Գանձեր II մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
80. Խաչիկյան Լևոն – Աշխատություններ, հատոր Գ, («Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ), 2008 թ.:
81. Հարությունյան Հ. Մ. – Նոր Բայազետի գավառը 1828-1913 թթ., 2008 թ.:
82. Գրիգոր Ղափանցյան – Արմատական բառարանի առթիվ դիտողություններ, Արա Прекрасный муфтомворческуи образ у армян, 2008 թ.:
83. Բաբկեն Հարությունյան – Խորհրդահայ թատրոնի տարեգրություն, հատոր III, 2008 թ.:
84. Վահրամ Ղարախանյան – «Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկու - թյան հայանպաստ գործունեությունը. 1956-2006 թթ., 2008 թ.:
85. Ավետիք Իսահակյան – Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր IV – Պոեմներ, 2008 թ.:
86. Հրաչյա Հարությունյան – Շուշի, XVIII-XIX դդ. տապանագրեր, 2008 թ.:
87. Գառնիկ Ստեփանյան – Ակնարկներ սփյուռքահայ թատրոնի պատմության, Գիրք 2, Ամերիկահայ թատրոնի պատմություն, 2008 թ.:
88. Մայր ցուցակ հայերեն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենա - դարանի, հատոր Դ., 2008 թ.:
89. Ալեմեզեան Նարեկ եպս. – Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ պատասխանները ոչ-ուղղափառ առարկութիւննե - րու, 2009 թ.:
90. Հրաչիկ Սիմոնյան – Հայերի զանգվածային կոտորածները Կի - լիկիայում (1909 թ. ապրիլ), 2009 թ.:

91. Ստեփան Մելիք-Բախշյան – Հայոց պաշտամունքային վայրեր, 2009 թ.:
92. Աշոտ Սուքիասյան – Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան, 2009 թ.:
93. Ստեփան Պողոսյան – Հայոց ցեղասպանության պատմություն, հ. 2, «Հայաստան» հրատարակչության հետ համատեղ, 2009 թ.:
94. Պերճ Ջեթունցյան – Ապրենք տասը պատվիրաններով, 2009 թ.:
95. Հակոբ Չոլաքյան – Քեսապի բարբառը, 2009 թ.:
96. Հրանտ Թամրազյան – Երկեր, հ. 2, 2009 թ.:
97. Արամ Բարլեզիզյան – Հայերեն – ֆրանսերեն բառարան, 2009 թ.:
98. Հրաչիկ Սիմոնյան – Ազատագրական պայքարի ուղիներում, գիրք III 2009 թ.
99. Գառնիկ Ստեփանյան – Մղձավանջային օրեր, 2009 թ.
100. Արամ Սիմոնյան – Ջանգեզուրի գոյամարտը, 2010 թ.:
101. Գուրգեն Մահարի – Սիբիրական, 2009 թ.:
102. Ռուբեն Ղազարյան, Հենրիկ Ավետիսյան – Միջին հայերենի բառարան, երկրորդ հրատարակություն, 2009 թ.:
103. Հրաչյա Աճառյան – Պոլսահայ անգիր բանահյուսություն, 2009 թ.:
104. Մատենագիրը Հայոց, մատենաշար, Ժ հատոր, Նարեկյան դպրոց, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2009 թ.:
105. Նիկողայոս Ադոնց – Երկեր հինգ հատորով, հատոր Դ, 2009 թ.:
106. Մայր ցուցակ հայերեն ծեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատ. Ե, «Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ, 2009թ.:
107. Հակոբ Մանանդյան – Երկեր, Բանասիրական ուսումնասիրություններ, հատոր Է, 2010 թ.:
108. Արման Եղիազարյան – Արաբական խալիֆայության Արմինիա վարչական շրջանը (Պատմաշխարհագրական ուսումնասիրություն), 2010 թ.:
109. Ռուբեն Ղազարյան – Լեզվաբանական ուսումնասիրություններ, 2010 թ.:
110. Ստեփան Մալխասեանց – Հայերեն բացատրական բառարան, չորս հատորով, հատոր I (Ա-Ե), 2010 թ.:
111. Ստեփան Մալխասեանց – Հայերեն բացատրական բառարան, չորս հատորով, հատոր II (Զ-Կ), 2010 թ.:
112. Ստեփան Մալխասեանց – Հայերեն բացատրական բառարան, չորս հատորով, հատոր III (Հ-Ռ), 2010 թ.:

113. Ստեփան Մալխասեանց – Հայերէն բացատրական բառարան, չորս հատորով, հատոր IV (Զ-Ֆ), 2010 թ.:
114. Համակուրսեցի բանասերներ. Վաթուհականների հիսնամյակը (հրատ. պատրաստեց Վ. Գաբրիելյանը), 2010 թ.:
115. Հրանտ Թամրազյան – Երկեր, հատոր 3, 2010 թ.:
116. Հրաչիկ Սիմոնյան – Ազատագրական պայքարի ուղիներում, հատոր 4, 2010 թ.:
117. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, ԺԱ հատոր, X դարի պատմագրություն, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2010 թ.:
118. Մատենագիրք Հայոց – մատենաշար, ԺԵ հատոր, X դարի պատմագրություն, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2011 թ.:
119. Էդուարդ Աթայան – Նշան, համակարգ, հաղորդակցում, հոդվածների ժողովածու՝ նվիրված Էդ. Աթայանի հիշատակին, 2011 թ.:
120. Ստեփան Պողոսյան – Հայոց ցեղասպանության պատմություն, III հատոր, 2011 թ.:
- 121 Վանիկ Սանթրյան – Ձեր ընծայագրի հետքերով, ինքնակրագիտարան երկու հատորով, հատոր I (Ա-Կ), պատվակալ խմբագիր՝ Ջավեն Եկավյան, 2011թ.:
122. Ավետիք Իսահակյան – Երկերի լիակատար ժողովածու, Անտիպ և հետմահու տպագրված բանաստեղծություններ, հատոր II, 2011 թ.:
123. Արման Եղիազարյան – Հայ Բագրատունիների տերությունը (885-908 թթ.), Պատմաաշխարհագրական ուսումնասիրություն, 2011 թ.:
124. Հակոբ Մանանդյան – Երկեր, հատոր Ը, Բնագրագիտական աշխատություններ, 2011թ.:

3000 հր.

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0188913

A π
97517